SÂBÛNÎ

Tefsirlerin Özü

SAFVETÜ'T-TEFÂSÎR

İZ YAYINCILIK

Safvetü't-Tefâsîr

Tefsirlerin Özü

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ

© Ensar Vakfı / İz Yayıncılık

İZ YAYINCILIK: 415
İslâm Klasikleri Dizisi (Çağdaş): 33
İstanbul, 2003

ISBN 975-355-481-8 (Takım)
975-355-487-7 (6. Cilt)

yayın yönetmeni: Kerim AYTEKİN
redaksiyon: Doç. Dr. M. Âkif AYDIN [şimdi Prof. Dr.]
son okuma ve tashih: Muharrem TAN

dizgi: Yılmaz SABANCI - Coşkun YILDIRIMTÜRK
iç düzen: İz Yayıncılık
kapak: Medine Efe
baskı : Umut Matbaası

İZ YAYINCILIK
Çatalçeşme Sokağı, Defne Han, No: 27/15 Cağaloğlu 34410 İstanbul
telefon: (212) 5207210
faks: (212) 5115791

http://www.izyayincilik.com
e-mail: bilgi@izyayincilik.com

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ

SAFVETÜ'T-TEFÂSÎR

TEFSİRLERİN ÖZÜ

6

Tercüme ve Tahric:

Prof. Dr. Sadreddin GÜMÜŞ
Marmara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Nedim YILMAZ
Marmara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

İZ YAYINCILIK

İçindekiler

DUHÂN SÛRESİ سورة الدخان 9
Duhân sûresi 1-29 12
Duhân sûresi 30-59 21

CÂSİYE SÛRESİ سورة الجاثية 31
Câsiye sûresi 1-20 34
Câsiye sûresi 21-37 42

AHKÂF SÛRESİ سورة الأحقاف 51
Ahkâf sûresi 1-19 53
Ahkâf sûresi 20-35 63

MUHAMMED (a.s.) SÛRESİ سورة محمد صلى الله عليه وسلم 73
Muhammed (a.s.) sûresi 1-19 76
Muhammed (a.s.) sûresi 20-38 86

FETİH SÛRESİ سورة الفتح 95
Fetih sûresi 1-17 98
Fetih sûresi 18-29 108

HUCURÂT SÛRESİ سورة الحجرات 121
Hucurât sûresi 1-12 124
Hucurât sûresi 13-18 132

KÂF SÛRESİ سورة ق 139
Kâf sûresi 1-22 141
Kâf sûresi 23-45 149

ZÂRİYÂT SÛRESİ سورة الذاريات 157
Zâriyât sûresi 1-37 159
Zâriyât sûresi 38-60 1

TÛR SÛRESİ سورة الطور 177
Tûr sûresi 1-28 179
Tûr sûresi 29-49 187

NECM SÛRESİ سورة النجم 195
Necm sûresi 1-32 197
Necm sûresi 33-62 207

KAMER SÛRESİ سورة القمر 215
Kamer sûresi 1-32 218
Kamer sûresi 33-55 228

RAHMÂN SÛRESİ سورة الرحمان 235
Rahmân sûresi 1-45 238
Rahmân sûresi 46-78 249

VÂKIA SÛRESİ سورة الواقعة 259
Vâkıa sûresi 1-56 262
Vâkıa sûresi 57-96 274

HADÎD SÛRESİ سورة الحديد 285
Hadîd sûresi 1-15 288
Hadîd sûresi 16-29 298

MÜCÂDELE SÛRESİ سورة المجادلة 311
Mücâdele sûresi 1-10 314
Mücâdele sûresi 11-22 324

HAŞR SÛRESİ سورة الحشر 335
Haşr sûresi 1-10 338
Haşr sûresi 11-24 347

MÜMTAHİNE SÛRESİ سورة الممتحنة 357

SAFF SÛRESİ سورة الصف 375
Saff sûresi 1-9 378
Saff sûresi 10-14 384

CUM'A SÛRESİ سورة الجمعة 389

MÜNÂFİKÛN SÛRESİ سورة المنافقون 401
TEĞÂBÛN SÛRESİ سورة التغابن 413
TALÂK SÛRESİ سورة الطلاق 425
TAHRÎM SÛRESİ سورة التحريم 439
MÜLK SÛRESİ سورة الملك 455

DUHÂN SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 59. âyettir.

Takdim

Duhân sûresi Mekke'de inmiştir. Bu sûre, inancı yerleştirmek ve iman esaslarını sağlamlaştırmak için, Mekke'de inen sûrelerin hedef aldığı "Allah'ın birliği", "peygamberlik" ve "öldükten sonra dirilme" konularını hedef alır.

Bu mübarek sûre ebedî mucize olan Kur'ân-ı Kerîm'den söz ederek başlar. Allah, yeryüzüne ve onda bulunanlara vâris oluncaya kadar devam edecek olan Kur'ân'dan söz eder. Şüphesiz her şey yalnız O'na döndürülecektir. Sûre, Yüce Allah'ın, Kur'ân'ı en faziletli gecelerden biri olan mübarek bir gecede, yani "Kadir gecesi"nde indirdiğini anlatır. Mahlukatın işlerinin genişçe planlandığı, Allah'ın, semâvî kitapların sonuncusunu, peygamberlerin sonuncusu Muhammed (s.a.v.)'e indirmek için seçtiği o yüce gecenin şerefini açıklar.

Sonra bu sûre, müşriklerin Kur'ân-ı Kerîm karşısındaki tutumlarını, âyet ve delillerinin açıklık ve parlaklığına rağmen, onların Kur'ân hakkında kuşku ve şüphe içinde olduklarını anlatır ve onları şiddetli azap ile uyarır.

Daha sonra, Firavun'un kavmini; azgınlıkları ve suç işlemeleri neticesinde başlarına gelen azap ve cezayı anlatır. Onlar yok olduktan sonra bıraktıkları eserlerden yani köşkler, evler, bağ ve bahçeler, ırmaklar ve pınarlardan ve İsrailoğullarının onlara vâris oluşundan bahseder. Daha sonra da Allah'ın emirlerine isyan etmeleri sebebiyle İsrailoğullarının başına gelen dağılma ve yok olmadan söz eder.

Bu mübarek sûre, Kureyş müşriklerini, öldükten sonra dirilmeyi ve haşri inkâr ettiklerini, tekrar hayata dönmeyi uzak gördüklerini, bunun için Peygamber'i (s.a.v.) yalanladıklarını anlatır. O yalanlayıcıların, Allah katında, daha önce gelmiş geçmiş azgın milletlerden daha değerli olmadıklarını, suçlu azgınların yok edileceğine dâir ilahî kânunun değişmeyeceğini bildirir.

Bu mübarek sûre, teşvik ve müjdeleme ile korkutmayı beraber yapmak sûretiyle, iyiler ve kötülerin âkıbetlerini açıklayarak son bulur.

İSMİ

Yüce Allah, Duhân'ı yani dumanı, kâfirleri korkutmak maksadıyle bir mucize kıldığını bu sûrede açıkladığı için buna "Duhân sûresi" adı verildi. Şöyle ki, kâfirler

Peygamber (s.a.v.)'i yalanladıkları için onlara açlık ve kıtlık gelmişti. Allah, üzerlerine dumanı gönderdi. Neredeyse yok olacaklardı. Sonunda, Peygamber (s.a.v.)'in duası bereketiyle onları kurtarmıştı.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُّبَارَكَةٍ إِنَّا
كُنَّا مُنذِرِينَ ﴿٣﴾ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ﴿٤﴾ أَمْرًا مِّنْ عِندِنَا
إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٥﴾ رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦﴾
رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِن كُنتُم مُّوقِنِينَ ﴿٧﴾
لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٨﴾ بَلْ هُمْ
فِي شَكٍّ يَلْعَبُونَ ﴿٩﴾ فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ
مُّبِينٍ ﴿١٠﴾ يَغْشَى النَّاسَ هَٰذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١﴾ رَبَّنَا اكْشِفْ
عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ أَنَّىٰ لَهُمُ الذِّكْرَىٰ وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ
مُّبِينٌ ﴿١٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَّجْنُونٌ ﴿١٤﴾
إِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ ﴿١٥﴾ يَوْمَ نَبْطِشُ
الْبَطْشَةَ الْكُبْرَىٰ إِنَّا مُنتَقِمُونَ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ
وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٧﴾ أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٨﴾
وَأَن لَّا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ إِنِّي آتِيكُم بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿١٩﴾
وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَن تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾ وَإِن لَّمْ تُؤْمِنُوا لِي
فَاعْتَزِلُونِ ﴿٢١﴾ فَدَعَا رَبَّهُ أَنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ مُّجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾ فَأَسْرِ
بِعِبَادِي لَيْلًا إِنَّكُم مُّتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا إِنَّهُمْ
جُندٌ مُّغْرَقُونَ ﴿٢٤﴾ كَمْ تَرَكُوا مِن جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾
وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٢٦﴾ وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴿٢٧﴾
كَذَٰلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿٢٨﴾ فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ
وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنظَرِينَ ﴿٢٩﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Hâ, mîm.

2, 3. Apaçık Kitab'a andolsun ki, biz onu mübarek bir gecede indirdik. Kuşkusuz biz uyarıcıyızdır.

4, 5, 6. Katımızdan bir emirle her muhkem şey o gecede genişçe açıklanır, şüphesiz biz, Rabbinin rahmeti olarak peygamberler göndermekteyiz. Kuşkusuz O işitendir, bilendir.

7. Eğer kesin olarak inanıyorsanız (Allah), göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir.

8. O'ndan başka ilah yoktur. Diriltir ve öldürür. Sizin de Rabbiniz, önceki atalarınızın da Rabbidir.

9. Fakat onlar, şüphe içinde eğlenip duruyorlar.

10. 11. Şimdi sen, göğün, insanları bürüyecek açık bir duman çıkaracağı günü gözetle. Bu, elem verici bir azaptır.

12. İnsanlar: "Rabbimiz! Bizden azabı kaldır. Doğrusu biz artık inanıyoruz" (derler).

13. Nerede onlarda öğüt almak? Oysa kendilerine gerçeği açıklayan bir elçi gelmişti.

l4. Ondan yüz çevirdiler. "Bu, öğretilmiş bir deli" dediler.

15. Biz azabı kısa bir süre kaldıracağız, ama siz yine (eski hâlinize) döneceksiniz.

16. Fakat biz büyük bir şiddetle çarpacağımız gün, kesinlikle intikamımızı alırız.

17. 18. Andolsun, onlardan önce biz, Firavun'un kavmini de imtihan etmiştik: Onlara: "Allah'ın kullarını bana verin. Çünkü ben size (gönderilmiş) güvenilir bir Rasulüm" diyen şerefli bir elçi gelmişti.

19. "Allah'a karşı ululuk taslamayın Çünkü ben size apaçık bir delil getiriyorum."

20. "Ben, beni taşlamanızdan dolayı, benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a sığındım."

21. "Eğer bana inanmazsanız, benden uzaklaşın."

22. Bunun üzerine Musa "Bunlar suç işleyen bir toplumdur" diye Rabbine dua etti.

23. Allah "O halde kullarımı geceleyin yola çıkar. Çünkü takip edileceksiniz" buyurdu.

24. "Denizi sâkin iken geride bırak. Çünkü onlar boğulacak bir ordudur."

25, 26, 27. Onlar geride nice bahçeler, pınarlar, ekinler, güzel konaklar, zevk ve sefâ sürdükleri nice nimetler bırakmışlardı.

28. İşte böylece biz de onları başka bir topluluğa miras bıraktık.

29. Onlara gök ve yer ağlamadı; onlara mühlet de verilmedi.

KELİMELERİN İZAHI

يفرق : Genişçe açıklanır.

ارتقب: Bekle.

يغشى: Örter, kuşatır.

نبطش: Şiddetle yakalarız.

فتنا : İmtihan ettik, denedik.

لا تعلوا : Kibirlenmeyin, böbürlenmeyin.

عذت : Allah'a sığınıp O'ndan emân diledim.

أسر : Geceleyin yürü.

رهوا : Rehven, sessizce demektir. Araplar rehv kelimesini, sessiz, sâkin anlamında kullanırlar. Şâir şöyle der:

والخـــيل تمزع رهوا في أعنتـــهـــا كـالطيـر تنجـو من الشـئـبـوب ذي البـرد

Atlar, dolu taşıyan bulutlardan kurtulmuş kuşlar gibi, dizginli olarak sâkin bir şekilde yürürler.[1]

Cevherî şöyle der: رها البحر Deniz sakinleşti, demektir. جاءت الخيل رهوا Atlar sessizce, sükûnet içerisinde geldiler, demektir.

منظرين : Munzarîn; tehir edilenler, geriye bırakılanlar.

نعمة : Na'me, bolluk içerisinde, rahat yaşama manasına gelen تَنْعيم 'dendir. Nimet (نِعْمَة) ise, ihsan ve lütuf manasına gelen minnettendir.

NÜZÛL SEBEBİ

İbn Mesud'un şöyle dediği rivayet olunur: Kureyş, Peygamber (s.a.v.)'e isyan edince, Peygamber (s.a.v.), "Yusuf (a.s.)'un zamanındaki kıtlık yılları gibi yılların başlarına gelmesi için dua etti. Bunun üzerine onlar öyle kıtlık ve sıkıntıya uğradılar

1 Bu beyit, Nâbiğa ez-Zübyânî'nindir. Bkz. Kurtubî, 16/137.

ki, sonunda kemikleri yediler. Adam göğe bakıyor, sıkıntıdan dolayı, göklerle arasındaki şeyleri duman gibi görüyordu. Bunun üzerine Yüce Allah, "Şimdi sen göğün, insanları bürüyecek açık bir duman çıkaracağı günü gözetle" meâlindeki âyetleri indirdi. Neticede "Rasulullah (s.a.v.)'a gelip dediler ki:"Ey Allah'ın Rasulü! Mudar kabilesine yağmur dile: Çünkü onlar helâk olmak üzeredir. Rasulullah (s.a.v.)'da yağmur istedi ve onlar suya kavuştular. Bunun üzerine; "Biz azabı birazcık kaldıracağız. Ama siz yine döneceksiniz" mealindeki âyet indi. Onlar refaha kavuşunca eski hallerine döndüler: Bunun üzerine de Yüce Allah, "Biz, büyük bir şiddetle yakalayacağımız gün, kesinlikle intikamımızı alırız" mealindeki âyeti indirdi.[2]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. حم Hâ, Mîm. Bu harfler (hurûf-i mukatta'a), Kur'ân'ın mucize olduğuna dikkat çekmek içindir. Bu hususta daha önce bilgi vermiştik.[3]

2. وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ Mucizeliği ve hükümleri açık, hidâyet ve sapıklık yollarını birbirinden ayıran apaçık Kur'ân'a yemin ederim. Yeminin cevabı şu âyettir.

3. إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ Biz o Kur'ân'ı mübarek ve değerli bir gecede, yani mübarek Ramazan ayının Kadir gecesinde indirdik: "Ramazan ayı, Kur'ân'ın indirildiği aydır."[4] İbn Cüzeyy şöyle der: Kur'ân'ın o gecede indirilmesi şöyle olmuştur: Kur'ân, bir defada dünya semasına indirilmiştir. Sonra da Cebrâil (a.s.) onu azar azar Hz. Peygamber (s.a.v.)'e indirmiştir.[5] Bir görüşe göre de: "Biz, onu Kadir gecesi indirmeye başladık" demektir: Kurtubî şöyle der: Yüce Allah o gece kullarına çokça bereket, hayır ve sevap indirdiği için, o geceyi "mübarek" diye niteledi.[6] **إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ** İnsanları onunla uyaralım diye indirdik. Çünkü aleyhlerinde delil olsun diye, insanları, uyarmadan ve azaptan korkutmadan bırakmamak âdetimizdendir.

4. فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ Kadir gecesinde kulların rızıkları ecelleri ve diğer hallerine ait her muhkem şey genişçe açıklanır. Artık emir değiştirilmez, bozulmaz. İbn Abbas şöyle der: Yüce Allah, hayat, ölüm ve rızık gibi, gelecek seneye kadar olacak dünya işlerine hükmeder. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah Kadir gecesinde, o sene meydana gelecek olan kulların rızıkları, ecelleri, bütün hayır ve şer işleri, iyi ve kötü şeyleri Levh-i mahfûz'dan yazdırır. Hatta kişi, adı ölecekler arasında bulunduğu halde pazarda yürür, evlenir ve çocuğu olur.[7]

5. أَمْرًا مِنْ عِنْدِنَا O gecede takdir ettiğimiz her şey ve kulların işlerinden meleklere vahyettiklerimizin hepsi, ilmimiz ve idâremizle, tarafımızdan meydana gelecek bir

2 Buhârî, Tefsîru'l-Kur'ân, 44/2.
3 Geniş bilgi için, Bakara sûresi'nin ilk âyetine bakınız.
4 Bakara sûresi, 2/185.
5 et-Teshîl, 4/34.
6 Kurtubî, 16/126.
7 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/310.

emirdir. إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ Şüphesiz biz, peygamberleri, insanları hidâyete erdirmek ve irşât etmek için ilahî kanunlarla insanlara göndeririz.

6. رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ Kullara şefkat ve merhametten dolayı onları gönderiyoruz. Ebû Hayyân şöyle der: رحمة منا Bizden bir rahmet olarak, şeklindeki zamir yerine, رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ Rabbinden bir rahmet olarak şeklinde açık isim getirilmesi, Rabliğin, kullara merhamet etmeyi gerektirdiğini bildirmek içindir.[8] إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ Kuşkusuz Allah, kulların sözlerini işiten; hal ve davranışlarını bilendir.

7. رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ (Eğer kesin olarak inanan kimselerden iseniz, bilesiniz ki) Kur'ân'ı indiren o Yüce Zât, göklerin ve yerin Rabbidir. Onların yaratıcısı, onların ve içindekilerin sahibidir.

8. لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ O'ndan başka Rab yoktur. O'ndan başka mabud da yoktur. Çünkü O, azamet ve olgunluk sıfatlarıyla nitelenmiştir. Ölüleri diriltir, dirileri öldürür. رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الأَوَّلِينَ O, sizin ve sizden önce geçmiş milletlerin yaratıcısıdır. Fahreddin Râzî şöyle der: Âyetten maksat şudur: İndiren, bu azamet ve büyüklük sıfatlarıyla nitelenmiş olunca, indirilen yani Kur'ân, son derece şerefli ve yücedir.[9]

9. بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ يَلْعَبُونَ Onlar, "Allah bizi yaratandır" diyerek açıkladıkları imanda samimi değillerdir. Bilakis, öldükten sonra dirilme konusunda kuşku içindedirler. Onlar alay edip eğlenirler. Şeyhzâde şöyle der: Onlar kuşkucu ve şüphecilerden olduğu için, Yüce Allah durumlarını küçümsemek ve onları muhatap durumundan uzaklaştırmak maksadıyla, II. şahıs zamirinden III. şahıs zamirine dönerek, بل هم في شك يلعبون Bilakis onlar kuşku içerisinde alay ederler" buyurdu. Onların yaptıklarının oyun ve eğlence olması, kesin delillere iltifat etmemeleri ve hak ile batılı, zararlı ile faydalıyı birbirinden ayırmamalarındandır.[10]

Yüce Allah, kâfirlerin âdetlerinin aptallık ve azgınlık olduğunu açıkladıktan sonra Peygamberini (s.a.v.) teselli etmek ve onların iman etmelerinden ümidini kesmek için ona dönüp şöyle buyurdu:

10. فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ Ey Muhammed! Göklerin herkesin görebileceği yoğun bir dumanı getireceği gün, onlara gelecek azabı bekle. İbn Mesud şöyle der: Kureyş, Peygamber (s.a.v.)'e isyan edince o, da beddua ederek şöyle dedi: Allahım! Mudar'a baskını şiddetlendir. Onlara, Yusuf (a.s.) seneleri gibi kıtlık seneleri ver. Bunun üzerine sıkıntıya düştüler de sonunda leş yediler. Göklerle yer arasını kaplayan dumanın yoğunluğundan dolayı, kişi kardeşiyle konuşur, sesini duyar, fakat onu göremezdi. Daha sonra İbn Mesud şöyle dedi: Beş şey gelip geçmiştir:

8 el-Bahr, 8/33.
9 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/241.
10 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/311.

Duhân (duman), Rûm (Rumlar'ın İranlılar'a galip gelmesi), Kamer (ayın yarılması), Batşe (şiddetle yakalanıp cezalandırılma) ve Lizâm (azap ile helâk olma).[11] İbn Abbas da şöyle der: Duhân geçmemiştir. Bilakis o, kıyamet alâmetlerindendir. Kıyamet kopmadan az önce gelecektir. Ondan mü'mine nezle gibi bir şey gelecektir. Bu duman kâfir ve münafıkların başlarını pişirecek, neticede herbirinin başı kızarmış baş gibi olacak ve sarhoş gibi olacaklardır. O zaman, duman içlerine dolacak; burun, kulak ve dübürlerinden çıkacaktır.[12]

11. يَغْشَى النَّاسَ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ Bu duman, Kureyş kâfirlerini her taraftan kuşatır ve örter. Bu duman onlara geldiğinde, "Bu, elem verici bir azaptır" derler.

12. رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ Şöyle diyerek yardım isterler: "Rabbimiz! Bu azabı bizden kaldır. Onu bizden kaldırırsan, kuşkusuz biz Muhammed'e ve Kur'ân'a inanırız". Beyzâvî şöyle der: Bu, Allah onlardan azabı kaldırdığı takdirde iman edeceklerine dâir bir vaaddir.[13]

13. أَنَّى لَهُمُ الذِّكْرَى Azap kaldırıldığında, nerden hatırlayıp öğüt alacaklar? Bu, onların iman etmelerinin uzak olduğunu ifade eder. وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُبِينٌ Oysa, gerçek şu ki, onlara, apaçık deliller ve güçlü mucizelerle desteklenmiş, peygamberliği açık bir elçi gelmiştir. Buna rağmen ona inanmamış ve uymamışlardır.

14. ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَجْنُونٌ Sonra ondan yüz çevirdiler, iftira attılar ve -hâşâ- ona delilik nisbet ettiler. Bu nitelikleri taşıyan topluluğun, öğüt ve nasihattan etkilenmesi beklenir mi? Fahreddin Râzî şöyle der: Kur'ân'ın Hz. Muhammed (s.a.v.)'de görünmesi konusunda, Mekke kâfirlerinin iki görüşü vardı: Bir kısmı, "Muhammed bu sözü bir insandan öğreniyor" diyordu. Bir kısmı da şöyle diyordu: Muhammed bir mecnundur. Bu sözleri ona, çarpılma halindeyken, cin getiriyor.[14]

15. إِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابِ قَلِيلاً إِنَّكُمْ عَائِدُونَ O azabı, kısa bir süre için sizden kaldıracağız. Sonra siz yine, içinde bulunduğunuz şirk ve isyana döneceksiniz. Fahreddin Râzî şöyle der: Maksat, onların, sözlerini yerine getirmediklerine ve âcizlik halinde Allah'a yalvarıp yakardıklarına, korku gidince de tekrar kâfirliğe ve atalarını taklide döndüklerine dikkat çekmektir.[15] İbn Mesud şöyle der: Peygamber'in (s.a.v.) yağmur duasıyla onlardan azap kaldırılınca, tekrar onu yalanlamaya döndüler.

16. يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَى إِنَّا مُنتَقِمُونَ Hatırla ki birgün, kâfirlerden intikam almak için onları şiddetli bir şekilde yakalayacağız. Batş, kuvvet ve şiddetle yakalamak demektir. İbn Mesud şöyle der: "Büyük yakalama" Bedir günü olmuştur. İbn Abbas da şöyle der: O, kıyamet gününde olacaktır. İbn Kesîr der ki: Açık olan, bunun

11 el-Bahr, 8/34.

12 İbn Mesud'un görüşü daha açıktır. Ebussuûd bunu tercih etmiş ve şöyle demiştir: Yüce nazmın akışı bunu gerektirmektedir. İbn Kesîr her iki görüşü anlatmış, sonra İbn Abbas'ın görüşünü tercih etmiş ve şöyle demiştir: Anlattıklarında iknâ edici bir özellik ve duhânın, beklenen alâmetlerden olduğuna açık delil vardır. Aynı zamanda Kur'ân'ın zâhiri de bunu gösterir. (Bkz. Muhtasaru İbn Kesîr, 3/300).

13 Beyzâvî, 3/312.

14 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/244.

15 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/244.

kıyamet günü olmasıdır. Bedir günü de, bir yakalama günü olmasına rağmen maksat budur.[16] Fahreddin Râzî de şöyle der: İkinci görüş daha doğrudur. Çünkü Bedir günü, bu büyük sıfatla nitelenen dereceye ulaşmamıştır. Bir de tam intikam, ancak kıyamet gününde meydana gelir. Yüce Allah, o yakalamayı "büyük" sıfatıyla niteleyince, bunun mutlak olarak en büyük yakalama türlerinden olması gerekir ki, bu da ancak kıyamet günü olur.[17]

Bundan sonra Yüce Allah, Firavun'un kavminden taşkınlık edenleri Kureyş kâfirlerine anlatmak üzere şöyle buyurdu:

17. وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ O müşriklerden önce de, Firavun kavmini, yani Mısır Kıptîlerini imtihan etmiştik. وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ Onlara, Allah'ın en değerli kullarından, soyu sopu şerefli bir peygamber, Musa (a.s.) gelmişti.

18. أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ Musa, İsrailoğullarını kastederek, "Allah'ın kullarını bana verin, onları salıverin, işkence etmeyin" dedi.[18] Bu, şu meâldeki âyet-i kerîmeye benzer: "İsrailoğullarını hemen bizimle birlikte bırak, onlara eziyet etme"[19] إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ Kuşkusuz ben, yalancılıkla itham edilmemiş, vahy hususunda güvenilir bir peygamberim. Ben sizin için bir nasihatçıyım. Benim nasihatımı kabul edin.

19. وَأَنْ لا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ Allah'a karşı kibirlenmeyin ve böbürlenip O'na itaattan yüz çevirmeyin. إِنِّي آتِيكُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ Şüphesiz ben size açık bir hüccet ve parlak bir delil getirdim. Aklı olan herkes onları itiraf eder.

20. وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَنْ تَرْجُمُونِ Beni öldürmeyesiniz diye Allah'a sığındım ve O'ndan emân diledim. Kurtubî şöyle der: Sanki onlar Musa (a.s.)'yı öldürmekle tehdit ettiler de, o da Allah'a sığındı.[20]

21. وَإِنْ لَمْ تُؤْمِنُوا لِي فَاعْتَزِلُونِ Size getirdiğim hüccetten dolayı bana inanmıyor ve beni tasdik etmiyorsanız, bana eziyet etmekten vazgeçin ve beni serbest bırakın. İbn Kesîr şöyle der: Bana karşı çıkmayın ve işi, Allah aramızda hükmedinceye kadar sulh halinde bırakın.[21]

22. فَدَعَا رَبَّهُ أَنَّ هَؤُلاءِ قَوْمٌ مُجْرِمُونَ Onlar Musa'yı yalanlayınca, Musa, "Rabbim! Bunlar suçlu bir kavimdir. Onlardan intikam al" diyerek beddua etti.

23. فَأَسْرِ بِعِبَادِي لَيْلا إِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ Bu sözde hazif vardır. Takdiri şöyledir: Ona vahyedip dedik ki: Kullarımı, yani İsrailoğullarını geceleyin yola çıkar. Çünkü Firavun ve kavmi sizi takip edecek, ve bu onların yok olmasına sebep olacaktır.

24. وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا Sen denizi geçtikten sonra, onu olduğu gibi sakin ve açık bir

16 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/302.

17 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/244.

18 Bu Mücâhid'in görüşüdür. İbn Cüzeyy bunu tercih etmiştir. İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, âyetin manası şöyledir: Ey Allah'ın kulları! Bana iman ve itaatı yerine getirin.

19 Tâhâ sûresi, 20/74.

20 Kurtubî, 16/135.

21 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/302.

halde bırak. إِنَّهُمْ جُندٌ مُغْرَقُونَ Şüphesiz Firavun ve kavmi denizde boğulacaklardır. İbn Cüzeyy şöyle der: Musa (a.s.) denizi geçince, asâsını daha önce vurup da denizin açıldığı gibi, şimdi tekrar vurup kapanmasını istedi. Fakat Yüce Allah, Firavun ve kavmi oraya girsinler ve boğulsunlar diye ondan denizi, olduğu gibi sâkin olarak bırakmasını istedi.[22] Yüce Allah Musa (a.s.)'nın, onların şerrini ve eziyetlerini düşünmemesi, onların İsrailoğullarına yetişemeyeceklerinden kesin olarak emin olması için bunu ona haber verdi. Sonra Yüce Allah, onların helâk olduğunu bildirmek üzere şöyle buyurdu:

25. كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ Buradaki كم edatı çokluk ifade eder. Yani bol ağaçlı birçok bağ ve bahçeyi, ırmakları ve akan çeşmeleri bıraktılar.

26. وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ İçinde bir çok ekili şeylerin ve güzel ev ve oturma yerlerinin bulunduğu birçok çiftliği de bıraktılar. Katâde şöyle der: ومقام كريم Evler, konaklar ve benzeri güzel yerlerdir.[23]

27. وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ İçinde, son derece müreffeh ve mutlu olarak yaşadıkları güzel ve parlak hayatı bıraktılar. Fahreddin Râzî şöyle der: Yüce Allah, onların, boğulduktan sonra şu beş şeyi bıraktıklarını açıkladı: Bağ ve bahçeler, çeşme ve pınarlar, çiftlikler, güzel binalar, (köşkler, saraylar, güzel evler) güzel ve müreffeh bir hayat.[24]

28. كَذَلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ İşte onlara böyle yaptık. Onları yok ettik. mülklerini ve yurtlarını başka bir kavme, yani Kıptîlerin elinde köle olan İsrailoğullarına miras bıraktık. İbn Kesîr şöyle der: Âyetteki kavimden maksat, İsrailoğullarıdır. Firavun ve kavminin boğulmasından sonra, onlar Kıptîlerin ülklerine ve Mısır ülkesine hâkim oldular. Nitekim Yüce Allah, meâlen şöyle buyurmuştur: "Hor görülüp ezilmekte olan o kavmi de, içini bereketle doldurduğumuz yerin doğusuna ve batısına mirasçı kıldık".[25]Bir başka âyette de meâlen şöyle buyurmuştur: "Bunlara İsrailoğullarını mirasçı kıldık".[26]

29. فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ Onların yok olmasına hiç kimse üzülmedi, ölümlerinden hiçbir varlık etkilenmedi. وَمَا كَانُوا مُنظَرِينَ Cezaları başka bir zamana ertelenenler ve kendilerine mühlet verilenler değillerdi. Aksine cezaları dünyada hemen verildi. Kurtubî şöyle der: Araplar, içlerinden ulu bir kişi öldüğünde, "Gök ve yer ona ağladı" derler. Yani, onun ölüm musibeti her şeyi etkiledi. Hatta yer, gök, rüzgar ve şimşek ona ağladı. Şâir şöyle der:

فيا شجر الخابور مالك مورقا كأنك لم تجزع لموت طريق

Ey Hâbûr (Mürver) ağacı! Niçin böyle yapraklısın. Tarîfin ölümüne üzülmemiş gibisin.

---

22 et-Teshîl, 4/35.
23 el-Bahr, 8/36.
24 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/246.
25 A'râf sûresi, 7/137.
26 Şuarâ sûresi, 26/59; Muhtasaru İbn Kesîr, 3/303.

Bu, onun ölümüne üzülme ve ağlamanın gerekliliğini vurgulamak için, temsil ve zihinde canladırma yoluyla söylenmiştir. Buna göre âyetin manası şöyledir : Firavun ve kavmi helâk oldu. Onların başlarına gelen bu musibet büyük olmadı. Onların arkasından ağlayan biri çıkmadı. Bir görüşe göre de burada muzaf hazfedilmiştir. Yani, "Onlara; yerde ve gökte bulunanlar ağlamadı" demektir.[27]

27 Kurtubî, 16/139.

وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ
مِنَ ٱلْعَذَابِ ٱلْمُهِينِ ﴿٣٠﴾ مِن فِرْعَوْنَ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ عَالِيًا مِّنَ ٱلْمُسْرِفِينَ
﴿٣١﴾ وَلَقَدِ ٱخْتَرْنَٰهُمْ عَلَىٰ عِلْمٍ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٣٢﴾ وَءَاتَيْنَٰهُم مِّنَ ٱلْءَايَٰتِ
مَا فِيهِ بَلَٰٓؤٌا۟ مُّبِينٌ ﴿٣٣﴾ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ لَيَقُولُونَ ﴿٣٤﴾ إِنْ هِىَ إِلَّا
مَوْتَتُنَا ٱلْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُنشَرِينَ ﴿٣٥﴾ فَأْتُوا۟ بِـَٔابَآئِنَآ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ
﴿٣٦﴾ أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ ۙ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ أَهْلَكْنَٰهُمْ ۖ إِنَّهُمْ
كَانُوا۟ مُجْرِمِينَ ﴿٣٧﴾ وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا
لَٰعِبِينَ ﴿٣٨﴾ مَا خَلَقْنَٰهُمَآ إِلَّا بِٱلْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾
إِنَّ يَوْمَ ٱلْفَصْلِ مِيقَٰتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِى
مَوْلًا عَن مَّوْلًى شَيْـًٔا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤١﴾ إِلَّا مَن رَّحِمَ ٱللَّهُ
إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٤٢﴾ إِنَّ شَجَرَتَ ٱلزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ ٱلْأَثِيمِ
﴿٤٤﴾ كَٱلْمُهْلِ يَغْلِى فِى ٱلْبُطُونِ ﴿٤٥﴾ كَغَلْىِ ٱلْحَمِيمِ ﴿٤٦﴾
خُذُوهُ فَٱعْتِلُوهُ إِلَىٰ سَوَآءِ ٱلْجَحِيمِ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ صُبُّوا۟ فَوْقَ
رَأْسِهِۦ مِنْ عَذَابِ ٱلْحَمِيمِ ﴿٤٨﴾ ذُقْ ۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْكَرِيمُ
﴿٤٩﴾ إِنَّ هَٰذَا مَا كُنتُم بِهِۦ تَمْتَرُونَ ﴿٥٠﴾ إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِى
مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾ فِى جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾ يَلْبَسُونَ مِن سُندُسٍ
وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَقَٰبِلِينَ ﴿٥٣﴾ كَذَٰلِكَ ۖ وَزَوَّجْنَٰهُم بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٤﴾
يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَٰكِهَةٍ ءَامِنِينَ ﴿٥٥﴾ لَا يَذُوقُونَ
فِيهَا ٱلْمَوْتَ إِلَّا ٱلْمَوْتَةَ ٱلْأُولَىٰ ۖ وَوَقَىٰهُمْ عَذَابَ ٱلْجَحِيمِ ﴿٥٦﴾
فَضْلًا مِّن رَّبِّكَ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿٥٧﴾ فَإِنَّمَا يَسَّرْنَٰهُ
بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾ فَٱرْتَقِبْ إِنَّهُم مُّرْتَقِبُونَ ﴿٥٩﴾

30. Andolsun biz, İsrailoğullarını o alçaltıcı azaptan kurtardık.

31. Yani Firavun'dan. Çünkü o, azgınlardan bir zorba idi.

32. Andolsun biz İsrailoğullarını bilerek âlemlerden üstün kıldık.

33. Onlara, içinde açık bir imtihan bulunan âyetler verdik.

34, 35, 36. Bunlar (kâfirler) diyorlar ki: İlk ölümümüzden sonra bir şey yoktur. Biz diriltilecek değiliz. Doğru söylüyorsanız, babalarımızı getirin.

37. Onlar mı daha kuvvetli yoksa Tubba' kavmi ile onlardan öncekiler mi? Onları yok ettik, çünkü onlar suçlu idiler.

38. Biz gökleri, yeri ve bunlar arasında bulunanları, oyun ve eğlence olsun diye yaratmadık.

39. Onları sadece gerçek bir sebeple yarattık. Fakat onların çoğu bilmiyorlar.

40. Şüphesiz hüküm günü, hepsinin bir arada buluşacağı gündür.

41. O gün, dostun dosta hiçbir faydası olmaz, onlara yardım da edilmez.

42. Ancak Allah'ın merhamet ettiği kimseler böyle değildir. Kuşkusuz o, üstündür, merhametlidir.

43, 44, 45, 46. Şüphesiz Zakkûm ağacı, günahkârların yemeğidir. Tıpkı erimiş madenler ve kaynar suyun kaynaması gibi karınlarda kaynar.

47, 48, 49, 50. (Allah zebânîlere emreder): Yakalayın onu, Cehennemin ortasına sürükleyin! Sonra başına azap olarak kaynar su dökün! (Ve deyin ki:) Tat bakalım, çünkü sen kendince üstündün, şerefliydin! İşte bu, şüphelenip durduğunuz şeydir.

51, 52, 53. Takvâ sahipleri ise hakikaten güvenilir bir makamdadırlar. Bahçelerde ve pınar başlarındadırlar. İnce ipekten ve parlak atlastan giyerek karşılıklı otururlar.

54. Böyle olduğu gibi ayrıca biz onları, iri gözlü hûrilerle evlendiririz.

55. Orada, güven içinde her meyveyi isterler.

56. Orada ilk ölümden başka bir ölüm tatmazlar. Ve Allah onları Cehennem azabından korumuştur.

57. Rabbinden bir lütuf olarak (verilmiştir.) İşte büyük kurtuluş budur.

58. Biz Kur'ân'ı öğüt alırlar diye senin dilinde indirerek kolayca anlaşılmasını sağladık.

59. Bekle, onlar da beklemektedirler.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, Firavun ve kavmini yok ettiğini bildirdikten sonra, ardından burada İsrailoğullarına yaptığı ihsanı anlattı ki, lütuf ve ihsanına karşılık Rablerine şükretsinler. Sonra da Mekke kâfirlerini, Allah'ın yakalayıp intikam almasından sakındırdı. Bedbahtlar ve mutluların mahkeme ve hesap günündeki durumlarını açıklayarak bu mübarek sûreyi sona erdirdi.

KELİMELERİN İZAHI

عاليا : Âlî, kibirli ve zorba.

بلاء : Belâ, deneme, imtihan.

منشرين : Münşerîn, öldükten sonra diriltilmiş olanlar. أنشر الله الموتى Allah, ölüleri diriltti" demektir.

قوم تبع : Kavmu Tubba'; Yemen kralları demektir. Yemenliler krallarına تبابعة (Tubba'lar) derlerdi. Cevherî şöyle der: Tebâbia, Yemen kralları demektir. Tekili Tubba'dır.[28] Lügatçiler şöyle der: Tubba, Yemenliler'in kralının lakabıdır. Bu, Rumların Kayserleri, İranlılar'ın Kisrâları ve Müslümanların Halifeleri gibidir.[29]

يوم الفصل : Yevmu'l-fasl; kıyamet günüdür.

مولى : Mevlâ, yakın, yardımcı demektir.

المهل : Mühl, eritilmiş bakır manasınadır.

الأثيم : Esîm, günahkâr. Bir kimse günah işleyip kötülük yaptığında أثم الرجل denir. Geniş zamanı يأثم gelir. Esîm, bu kökten alınmıştır.

اعتلوه : Onu, sert ve şiddetli bir şekilde çekin ve sürün.

سندس : Sündüs, ince ipek kumaş.

استبرق : İstebrak, kalın ipek kumaş.

عين : Iyn, geniş gözlüler, عيناء kelimesinin çoğuludur.

ارتقب : Bekle.

---

28 Cevherî, Sıhâh, تبع maddesi.

29 Kurtubî, 16/144.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

30. وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِينِ Allah'a andolsun ki, biz İsrailoğullarını, son derece zillet ve horluğa düşürücü şiddetli azaptan kurtardık. Bu azap, erkek çocuklarının öldürülmesi, kadınlarının çalıştırılması ve kendilerinin zor işlerde kullanılmasıdır.

31. مِنْ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ كَانَ عَالِيًا مِنَ الْمُسْرِفِينَ Firavun'un zulüm ve baskısından kurtardık. Şüphesiz Firavun kibirli ve zorba bir kimse zulüm ve suç işlemede haddi aşan biriydi. Sâvî şöyleder: Bu, İsrailoğullarına verilmiş olan nimetleri sayma cümlesindendir. Bundan maksat, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmek, onu ve mü'min kavmini müşriklerin ellerinden kurtaracağına dâir müjde vermektir. Zira müşrikler baskı hususunda, Firavun ve kavminin derecesine ulaşmadılar.[30]

32. وَلَقَدِ اخْتَرْنَاهُمْ عَلَى عِلْمٍ عَلَى الْعَالَمِينَ Biz, onların bu şerefe hak kazandıklarını bilerek onları seçip, zamanlarındaki bütün insanlardan şerefli kıldık. Katâde şöyle der: Muhammed (s.a.v.) ümmetinden değil, kendi zamanlarındaki insanlardan üstün ve şerefli kıldık. Çünkü Yüce Allah, Muhammed (s.a.v.) ümmeti hakkında meâlen şöyle buyurmuştur: "Siz insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz".[31]

33. وَآتَيْنَاهُمْ مِنَ الْآيَاتِ مَا فِيهِ بَلَاءٌ مُبِينٌ Onlara, düşünen ve ibret alan için, içinde apaçık bir imtihan ve deneme bulunan hüccetler, deliller ve mucizeler verdik. Râzî şöyle der: Mucizeler, denizi yarmak, bulutları gölge yapmak, bıldırcın ve kudret helvası indirmek ve benzeri diğer engin mucizelerdir. Allah, onlardan başka hiç kimseye bu tür mucizeler göstermemiştir.[32]

34, 35. إِنَّ هَؤُلَاءِ لَيَقُولُونَ ■ إِنْ هِيَ إِلَّا مَوْتَتُنَا الْأُولَى Kureyş kâfirleri, "Biz bir defadan başka ölmeyeceğiz. O da dünyadaki ilk ölümümüzdür" derler. Yüce Allah'ın, "هؤلاء onlar" sözü, Kureyş kâfirlerini küçümsemeyi ve hafife almayı ifade der. Tefsirciler şöyle der: Sûrenin başında Mekke kâfirlerinden bahsedildi. Ardından bunların, sapıklık ve inkârda ısrarları hususunda Firavun ve kavmine benzediklerini göstermek için onların kıssası geldi. Yüce Allah bunları anlatınca, tekrar Kureyş kâfirlerine döndü. Onların, "إِنْ هِيَ إِلَّا مَوْتَتُنَا الْأُولَى İlk ölümümüzden başka bir şey yoktur" sözlerinden maksat öldükten sonra dirilmeyi inkâr etmektir. Sanki onlar şöyle demişlerdir: "Öldüğümüzde artık ne dirilme, ne hayat, ne de haşir vardır" Sonra bunu şu sözleriyle açıklığa kavuşturmuşlardır: وَمَا نَحْنُ بِمُنْشَرِينَ Biz, diriltilecek değiliz.

36. فَأْتُوا بِآبَائِنَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ Bu, âciz düşürmek maksadıyle, müşriklerin, Hz. Peygamber (s.a.v.) ve mü'minlere yaptıklan bir hitaptır. Yani, bu hayattan sonra başka bir hayat olduğu iddianızda doğru iseniz, babalarımızı diriltin de, doğru söylediğinizi bize bildirsinler. Fahreddin Râzî şöyle der: Müşrikler şöyle diyerek,

30 Sâvî Hâşiyesi, 4/
31 Âl-i İmrân, 3/110.
32 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/248.

haşir ve neşrin yokluğuna delil getirdiler: Eğer öldükten sonra dirilme ve haşir mümkün ve akla uygunsa, ölmüş babalarımızı hemen diriltin de bu, kıyamet günü yeniden dirilme hususundaki iddianızda doğru söylediğinize dair bize bir delil olsun.[33] Kurtubî şöyle der: Bunu söyleyen Ebû Cehil'dir. O dedi ki: Ey Muhammed! Eğer sözünde doğru isen, babalarımızdan ikisini bizim için dirilt. Bunlardan biri Kusayy b. Kilâb'tır. Şüphesiz o, doğru bir adamdı. Ona, ölümden sonra ne olduğunu soralım.[34]

37. أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ Bu, tehdit manası taşıyan istifhâm-ı inkâridir. Yani, o müşrikler mi daha güçlü ve kuvvetli, yoksa Sebe'liler yani Yemen kralları mı? Onlar Mekke kâfirlerinden daha zengin ve daha müreffeh idiler. وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ أَهْلَكْنَاهُمْ Onlardan önce gelip geçmiş kibirli ve zorba milletleri yok ettik. Ülkelerini harap ve kendilerini darmadağın ettik. Ebussuûd şöyle der: Bunlardan maksat, Âd, Semûd ve benzeri zorba, inatçı, güçlü kuvvetli herkestir. Onlar, Mekke kâfirlerinden daha kuvvetli idiler. Son derece güçlü ve kuvvetli olmalarına rağmen Allah onları yok etti. Durum böyle olunca, Mekke kâfirlerinin helâk edilmesi daha kolaydır.[35] إِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ Bu âyet, onların yok edilmesinin sebebini bildirir. Yani, onları suç işlemeleri yüzünden helâk ve yok ettik. Bunda Allah'ın, Tubba kavmi ve diğer yalanlayanlara yaptığını Kureyş'e de yapacağına dâir bir tehdit ve korkutma vardır.

Bundan sonra Yüce Allah, öldükten sonra dirilmenin olacağına dâir delillere dikkat çekti. Ki, o da bu kâinatın hak ile yaratılmasıdır:

38. وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ Bu kâinatı ve içinde bulunan eşsiz mahlukatı boş yere ve oyun olsun diye yaratmadık.

39. مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ Gökleri, yeri ve bunların arasında bulunan mahlukatı, adalet ve apaçık bir hakla yarattık ki, güzel iş yapana güzel işinin karşılığını, kötülük yapana kötülüğünün karşılığını verelim. وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ Fakat insanların çoğu bunu bilmedikleri için öldükten sonra dirilmeyi ve hesabı inkâr ederler. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah insan türünü yarattı. Kendisiyle geçim yollarının düzenlendiği gökleri, yeri ve bu ikisi arasında yaratılmış olan harikulade varlıkları ve eşsiz mahlukatı meydana getirdi. Sonra insanı, iman ve itaatla yükümlü kıldı. Bir kısmı inandı, bir kısmı inkâr etti. O halde, iyilere sevap verilecek, kötülere de ceza verilecek bir yurt mutlaka bulunmalı ki, herkese, kazandığının karşılığı verilsin. Öldükten sonra dirilme ve ceza olmazsa, elbette bu yaratma boş ve oyun olurdu. Yüce Allah bundan uzaktır. Bunun içindir ki, daha sonra şöyle buyurdu:

40. إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ Kıyamet günü, bütün mahlukatın hesaba çekilmesi için belirlenmiş bir gündür. Yüce Allah o gün mahlukat arasında hükmedip iyiyi kötüden ayıracağı için, buna, "ayırma günü" manasına يوم الفصل denildi. Nitekim

33 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/249.
34 Kurtubî, 16/144.
35 Ebussuûd, 5/55.

Yüce Allah, başka bir âyette meâlen şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde Allah, aranızı ayıracaktır".[36]

41. يَوْمَ لا يُغْنِي مَوْلًى عَنْ مَوْلًى شَيْئًا وَلا هُمْ يُنصَرُونَ Korkunç günde, ne bir yakın yakınını savunabilir, ne de herhangi bir dost dostunu... Yakını da olsa, hiçkimse başkasına ne bir fayda sağlayabilir, ne de yardım edebilir! Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Ne babanın evladı, ne de evladın, babası namına bir şey ödeyemeyeceği günden çekinin".[37]

42. إِلاَّ مَنْ رَحِمَ اللَّهُ Bu, istisnâ-i muttasıldır. Yani, mü'minler hariç, hiçbir yakın, bir yakınına fayda veremez. Çünkü mü'minlerin, birbirlerine şefaat etmesine izin verilir.[38] Bir görüşe göre, bu, istisnâ-i munkatı'dır. Yani, şu manadadır. Fakat, Allah kime merhamet ederse, o şefaat eder ve fayda verir. İbn Abbas şöyle der: Yüce Allah bu sözüyle mü'mini kastediyor. Çünkü mü'mine, peygamberler ve melekler şefaat eder.[39] إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ Şüphesiz Allah, düşmanlarından intikam alan ve dostlarına merhamet edendir.

Yüce Allah, kıyametin kopacağına dâir delilleri anlattıktan sonra, ardından o çetin günün niteliklerini anlattı. Teşvik ve korkutmayı bir arada yapmak için, ilk önce kâfirlere olan tehdidi anlattı, sonra ikinci olarak da, iyilere olan vaadi anlattı:

43, 44. إِنَّ شَجَرَةَ الزَّقُّومِ ■ طَعَامُ الأَثِيمِ Kuşkusuz o pis ağaç, Cehennemin dibinde biten o Zakkum ağacı, bütün günahkârların yemeğidir. Onların bundan başka yemeği yoktur. Ebû Hayyân şöyle der: el-Esîm, aşırılık ifade eden bir sıfat olup, "günahı çok" demektir. "Müşrik" diye tefsir edilmiştir.[40]

45. كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ Zakkum, kötülük ve pisliği hususunda, son derece sıcak, erimiş bakır gibidir. İnsan onu yeyince; karnında gurultu yapar.

46. كَغَلْيِ الْحَمِيمِ Kaynar suyun kaynaması gibi kaynar. Kurtubî şöyle der: Zakkum ağacı, Allah'ın Cehennemde yarattığı ve الشجرة الملعونة lanetli ağaç" ismini verdiği bir ağaçtır. Cehennemdekiler acıkınca ona, gelir ve ondan yerler. Karınlarında kaynayan su gibi kaynar. Yüce Allah, o ağaçtan Cehennem ehlinin karınlarına gidenleri, erimiş bakıra benzetti. el-Esîm'den maksat, günahkâr kâfirdir. Bu da Ebû Cehil'dir. Çünkü o şöyle diyordu: Muhammed bize, Cehennemde Zakkûm olduğunu söylüyor. Zakkûm ancak, tereyağ ve hurma karışımı tirittir.[41] Sonra tereyağ ve hurma getirip arkadaşlarına, Allah'ın kelamıyla dalga geçerek, "Zakkum yiyin" derdi.

47. خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَى سَوَاءِ الْجَحِيمِ Zebânîlere şöyle denir: Bu alçak kâfirin yakasına yapışın ve şiddetle sürükleyip Cehennemin ortasına çekin.

36 Mümtahine sûresi, 60/3.
37 Lukmân sûresi, 31/33.
38 el-Bahr, 8/39.
39 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/251.
40 el-Bahr, 8/39.
41 Kurtubî, 16/149.

48. ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ Sonra başından aşağı, o son derece sıcak olan kaynar suyu dökün.

49. ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ Ona horlama ve alay yollu şöyle denilir: Bu azabı tat. Çünkü sen, aziz ve değerli birisin. İkrime şöyle der: Peygamber (s.a.v.) Ebû Cehil ile karşılaştığında ona şöyle dedi: Allah bana, sana, "أولى لك فأولى layıktır sana o azap, layık"[42] dememi emretti. Bunun üzerine Ebû Cehil şöyle dedi: Beni ne ile tehdit ediyorsun? Vallahi, ne sen, ne de Rabbin, bana bir şey yapamazsınız. Şüphesiz ben, bu vadide, kavmi içerisinde en güçlü ve en saygı görenlerdenim." Yüce Allah onu Bedir günü öldürdü ve zelil kıldı: Bunun üzerine bu âyet indi.[43]

50. إِنَّ هَذَا مَا كُنتُمْ بِهِ تَمْتَرُونَ Şüphesiz bu azap, dünyada kendisinden şüphe ettiğiniz azaptır. Bugün onu tadın: "Bir büyü müdür bu, yoksa görmüyor musunuz?"[44] Bu âyette, çoğul kipi kullanılması, mana itibariyledir. Çünkü maksat, "el-esîm günahkâr" cinsidir.

Yüce Allah, Cehennem ehlinin durumlarını anlattıktan sonra, ardından Cennet ehlinin durumlarını açıklamak üzere şöyle buyurdu:

51. إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ Dünyada, emirlerine sarılmak ve yasaklarından sakınmak sûretiyle Allah'tan korkanlar var ya, onlar bugün, âfetlerden, sıkıntılardan ve hoşa gitmeyen şeylerden emin olacakları bir ikamet yeri olan Cennettedirler. Bunun içindir ki, Yüce Allah daha sonra şöyle buyurdu:

52. فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ Onlar, güzel bağlar ve akan pınarlar içindedirler.

53. يَلْبَسُونَ مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ Sündüs denilen ince ve istebrak denilen kalın ipekten elbiseler giyerler. مُتَقَابِلِينَ Birbirleriyle sohbet etmek için, meclislerde karşılıklı otururlar.

54. كَذَلِكَ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ İşte onlara böyle ikramlarda bulunacağız. Aynı zamanda onları, Cennetlerde güzel hûrîlerle evlendireceğiz. Beyzâvî şöyle der: Beyaz ve iri gözlü hûrîleri onlara arkadaş kılacağız. Hûr'un tekili olan الحوراء "beyaz tenli", Iyn'in tekili olan العيناء "iri gözlü" demektir.[45] Yüce Allah'ın, onlara verdiği nimetleri bu şekilde nitelemesinin sebebi şudur: Cennetler ve nehirler, gönlün rahatlayacağı ve kederden kurtulacağı en kuvvetli yollardandır. İnsanın mutluluğu güzel eşlerle tamamlandığı için, bundan sonra da güzel hûrîleri zikretti. Nitekim şöyle denilmiştir: "Üç şey, kalpten üzüntüyü giderir: Su, yeşillik ve güzel yüz". Bundan sonra Yüce Allah, nimetleri biraz daha açıklayarak şöyle buyurdu:

55. يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ آمِنِينَ Cennet ehli, Cennette hizmetçilerden her türlü meyve

42 Kıyâme sûresi, 76/34.
43 Kurtubî, 16/151.
44 Tûr sûresi, 52/15.
45 Beyzâvî, 2/182.

getirmelerini isterler. Çünkü onlar hazımsızlık çekmeyeceklerinden ve hasta olmayacaklarından emindirler. Cennette ne yorgunluk vardır, ne de bıkkınlık.

56. لا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلاَّ الْمَوْتَةَ الأُولَى Bu, istisnâ-i munkatıdır. Yani, onlar Cennette ölümü tatmazlar. Fakat dünyada ilk ölümü tatmışlardır. Orada ölüm, tekrar gelmez. Aksine orada sonsuzluk vardır. وَوَقَاهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ Allah onları, Cehennemin elem verici şiddetli azabından korudu.

57. فَضْلاً مِنْ رَبِّكَ Yüce Allah bunu onlara, kendisinden bir lütuf olarak yaptı. ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ Onlara verilen bu nimetler, büyük bir kazançtır. Ondan öte kazanç yoktur.

58. فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ Kur'ân'ı senin dilinle, yani Arapça ile kolaylaştırdık ki öğüt alıp sakınsınlar.

59. فَارْتَقِبْ إِنَّهُمْ مُرْتَقِبُونَ Ey Muhammed! Onların başına gelecekleri bekle. Şüphesiz onlar da senin yok olmanı bekliyorlar. Dünya ve ahirette kimin yardım görüp zafer kazanacağını anlayacaklar. Bu âyette, Peygamber (s.a.v.) için bir vaat, müşrikler için de bir tehdit vardır.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. السميع Çok işiten, العليم pek iyi bilen العزيز çok güçlü, الرحيم çok merhametli, الكريم çok değerli kelimeleri, mübâlağa ifâde eden kalıpla gelmiştir.

2. لا إله الا هو يحيي ويميت O'ndan başka ilah yoktur, O diriltir ve öldürür" âyetiyle, إن هي إلا موتتنا الأولى وما نحن بمنشرين İlk ölümümüzden sonra bir şey yoktur. Biz diriltilecek de değiliz" âyetinde tıbâk sanatı vardır.

3. إن كنتم موقنين Eğer kesin inananlar iseniz" cümlesinde, iman ve basîret için azimli olmaya teşvik vardır.

4. أسر بعبادي Kullarımı, geceleyin yürüt" âyetinde, kelâmın bir kısmı hazfedilmek sûretiyle icaz yapılmıştır. Takdiri şöyledir: "فقلنا له بأن أسر Ona yürüt" diye söyledik".

5. فما بكت عليهم السماء والأرض Gök ve yer onlara ağlamadı âyetinde istiâre-i latîfe vardır. Yani onların yok olmasıyle bir şey değişmedi. Onların izleri kesildikten sonra gök ve yer onlara üzülmedi. Araplar, saygı için şöyle derler: بكت عليه السماء والأرض Gök ve yer onun için ağladı. Dünya onun için karardı. Küçümsemek için de şöyle derler: مات فلان فلم تخشع له الجبال Falanca öldü. Fakat onun için dağlar ürpermedi.

6. "فاتوا بآبائنا إن كنتم صادقين Doğru söylüyorsanız, babalarımızı getirin" cümlesinde âciz bırakma üslubu vardır.

7. ذق إنك أنت العزيز الكريم Tat bakalım. Çünkü sen üstün ve şerefliydin" âyetinde alay üslubu vardır.

8. كم تركوا من جنات وعيون وزروع ومقام كريم Onlar geride nice bahçeler, pınarlar, ekinler ve güzel konaklar bıraktılar" âyeti, acı çekmeyi, üzüntü ve hasret belirtmeyi ifade eder.

9. كالمهل يغلى في البطون كغلى الحميم Karınlarda kaynayan erimiş bakır gibi. Kaynayan suyun kaynaması gibi" terkiplerinde mürsel mücmel teşbih vardır.

10. عذاب الجحيم، سواء الجحيم، كغلى الحميم، طعام الأثيم ve العزيز الكريم gibi âyet sonlarında, kelâmın parlaklık ve güzelliğini arttıran akıcı ve sağlam bir secî vardır.

Allah'ın yardımıyle "Duhân sûresi"nin tefsiri bitti.

CÂSİYE SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. Ancak 14. âyet Medine'de inmiştir.
37 âyet olup Duhân sûresinden sonra nâzil olmuştur.

Takdim

Câsiye sûresi Mekke'de inmiştir. Geniş bir şekilde İslâmî inançları, yani Allah'a ve birliğine iman, Kur'ân'a ve Hz. Peyamber'in (s.a.v.) peygamberliğine iman, ahirete, öldükten sonra dirilme ve hesabı ele alır. Bu mübarek sûrenin ağırlık noktası, hemen hemen, âlemler'in Rabbi olan Yüce Allah'ın birliğine dâir delil ve hüccetleri getirmektir.

Bu mübarek sûre Kur'ân'ı ve onun kaynağını anlatarak başlar. O kaynak, mülkünde güçlü, yaratmasında hikmet sahibi olan Yüce Allah'tır. O, insanlığa hayır ve mutluluk yolunu aydınlatan bir kandil olsun diye, kullarına rahmet olarak yüce kitabını indirendir.

Daha sonra bu sûre, bu geniş âlemde yayılmış olan kevnî delilleri anlatır: Eşsiz göklerde deliller vardır. Geniş yeryüzünde deliller vardır. İnsanın, diğer hayvanların ve mahlukatın yaratılmasında deliller vardır. Gece ile gündüzün birbirini takip etmesinde, rüzgârların ve yağmurların emir altına alınmasında deliller vardır. Bunların hepsi, Allah'ın yüceliğini, gücünü ve birliğini anlatan delillerdir. Bundan sonra sûre, Kur'ân'ı yalanlayan suçlulardan bahseder. Onlar Kur'ân'ın nurlu âyetlerini dinleyip de, kibir ve taşkınlıktan başka birşeyleri artmayan kimselerdir. Sûre onları, Cehennemin alt tabakalarında elem verici bir azapla uyarır.

Bu sûre, Allah'ın, kullarına lütfettiği nimetleri anlatır ki, Allah'ın, kendilerine bol bol verdiği nimetleri düşünsünler, O'na şükretsinler; bu açık ve gizli nimetlerin kaynağının, bir olan Allah olduğunu ve Allah'tan başka ne bir yaratıcı ve ne de bir rızık verici bulunmadığını bilsinler.

Bu mübarek sûre, Allah'ın (c.c.), İsrailoğullarına olan çeşitli ikrâmlarından ve onların, bu lütuf ve ihsana inkâr ve isyanla karşılık vermelerinden söz eder. Değerli peygamberlerin daveti karşısında azgın suçluların tutumunu anlatır. Allah'ın adâlet ve hikmetine göre, suçluların iyi amel edenlerle, kötülerin de iyilerle bir tutulamayacağını açıklar. Daha sonra da müşriklerin sapıklığa düşme sebebini açıklar. Bu sebep de, onların suç işlemeleri heva ve heveslerini ilah edinmeleridir. Neticede basîretleri köreltilmiş ve asla hakka yolu bulamaz olmuşlardır.

Sûre, kıyamet günündeki âdil hesabı anlatarak sona erer. Şöyle ki, insanlık iki gruba ayrılır; bir grup Cennete, bir grup da Cehenneme girer.

İSMİ

İnsanların, kıyamet gününde karşılaşacakları sıkıntı ve şiddetleri anlattığı için bu sûreye "Câsiye Sûresi" adı verilmiştir. Şöyle ki, mahlukat hesabı beklerken, korkudan diz üstü çöker. İnsanları, akla gelmeyecek şiddet ve sıkıntılar bürür: "O gün her ümmeti, diz çökmüş görürsün. Her ümmet kendi kitabına çağrılır. Onlara, "Bugün yaptıklarınızla cezalandırılacaksınız" denir. Gerçekten o gün, öyle korkunç bir gündür ki, ondan dolayı çocuklar ihtiyarlar!

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ﴿٢﴾ اِنَّ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ
لَاٰيٰتٍ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٣﴾ وَفِيْ خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِنْ دَآبَّةٍ اٰيٰتٌ لِّقَوْمٍ
يُّوْقِنُوْنَ ﴿٤﴾ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ
رِّزْقٍ فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيْفِ الرِّيٰحِ اٰيٰتٌ لِّقَوْمٍ
يَّعْقِلُوْنَ ﴿٥﴾ تِلْكَ اٰيٰتُ اللّٰهِ نَتْلُوْهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ فَبِاَيِّ حَدِيْثٍ بَعْدَ اللّٰهِ
وَاٰيٰتِهٖ يُؤْمِنُوْنَ ﴿٦﴾ وَيْلٌ لِّكُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيْمٍ ﴿٧﴾ يَّسْمَعُ اٰيٰتِ اللّٰهِ تُتْلٰى
عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَاَنْ لَّمْ يَسْمَعْهَا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿٨﴾
وَاِذَا عَلِمَ مِنْ اٰيٰتِنَا شَيْـًٔا اتَّخَذَهَا هُزُوًا اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ
﴿٩﴾ مِنْ وَّرَآئِهِمْ جَهَنَّمُ وَلَا يُغْنِيْ عَنْهُمْ مَّا كَسَبُوْا شَيْـًٔا وَّلَا
مَا اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْلِيَآءَ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿١٠﴾ هٰذَا
هُدًى وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِّنْ رِّجْزٍ اَلِيْمٌ
﴿١١﴾ اَللّٰهُ الَّذِيْ سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلْكُ فِيْهِ بِاَمْرِهٖ وَلِتَبْتَغُوْا
مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿١٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا
فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا مِّنْهُ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ﴿١٣﴾
قُلْ لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يَغْفِرُوْا لِلَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ اَيَّامَ اللّٰهِ لِيَجْزِيَ
قَوْمًا بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿١٤﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهٖ
وَمَنْ اَسَآءَ فَعَلَيْهَا ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُوْنَ ﴿١٥﴾
وَلَقَدْ اٰتَيْنَا بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ الْكِتٰبَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنٰهُمْ
مِّنَ الطَّيِّبٰتِ وَفَضَّلْنٰهُمْ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٦﴾ وَاٰتَيْنٰهُمْ بَيِّنٰتٍ
مِّنَ الْاَمْرِ فَمَا اخْتَلَفُوْٓا اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ

إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ
﴿١٧﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ
الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾ إِنَّهُمْ لَن يُغْنُوا عَنكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا
وَإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩﴾
هَٰذَا بَصَائِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٢٠﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Hâ, mîm.

2. Kitab'ın indirilmesi, Azîz ve Hakîm olan Allah tarafındandır.

3. Şüphesiz göklerde ve yerde inananlar için bir çok âyetler vardır.

4. Sizin yaratılışınızda ve yeryüzünde yaydığı canlılarda da kesin olarak inanan topluluklar için ibret verici âyetler vardır.

5. Gecenin ve gündüzün değişmesinde, Allah'ın gökten indirmiş olduğu rızıkta ve ölümünden sonra yeri diriltmesinde, rüzgârları değişik yönlerden estirmesinde, aklını kullanan topluluklar için deliller vardır. .

6. İşte sana gerçek olarak okuduğumuz bunlar Allah'ın âyetleridir. Artık Allah'tan ve O'nun âyetlerinden sonra hangi söze inanacaklar?

7, 8. Vay hâline, her yalancı ve günahkâr kişinin ki, Allah'ın kendisine okunan âyetlerini işitir de sonra büyüklük taslayarak sanki hiç onları duymamış gibi direnir. İşte onu acı bir azap ile müjdele!

9. (O) âyetlerimizden bir şey öğrendiği zaman onunla alay eder. Onlar için alçatıcı bir azap vardır

10. Ötelerinde de Cehennem vardır. Kazandıkları şeyler de, Allah'ı bırakıp edindikleri dostlar da, onlara hiçbir fayda vermez. Büyük azap onlaradır.

11. İşte bu Kur'ân bir hidâyettir. Rablerinin âyetini inkâr edenlere gelince, onlara tiksindiren, can yakan bir azap vardır.

12. Allah o (yüce) varlık ki, emri gereğince denizde yüzmek üzere gemileri ve lütfedip verdiği rızkı aramanız için denizi size hazır hale getirmiştir. Umulur ki şükredersiniz.

13. O, göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'tan olduğu halde size boyun eğdirmiştir. Elbette bunda düşünen topluluklar için birtakım ibretler vardır.

14. İman edenlere söyle: Allah'ın (cezalandıracağı) günlerin geleceğini ummayanları bağışlasınlar. Çünkü, Allah her toplumu, yaptığına göre cezâlandıracaktır.

15. Kim iyi iş yaparsa faydası kendisinedir ve kim de kötülük yaparsa zararı yine kendinedir. Sonra Rabbinize döndürüleceksiniz.

16. Andolsun ki biz, İsrailoğullarına Kitab, hüküm ve peygamberlik verdik. Onları güzel rızıklarla besledik ve onları dünyalara üstün kıldık.

17. Din konusunda onlara açık deliller verdik. Ama onlar kendilerine bilgi geldikten sonra, aralarındaki çekememezlik yüzünden ayrılığa düştüler. Şüphesiz Rabbin, ayrılığa düştükleri şeyler hakkında kıyamet günü aralarında hüküm verecektir.

18. Sonra seni din konusunda bir şeriat sahibi kıldık. Sen ona uy; bilmeyenlerin isteklerine uyma.

19. Çünkü onlar, Allah'a karşı sana hiçbir fayda veremezler. Doğrusu zalimler birbirlerinin dostlarıdır. Allah da takvâ sahiblerinin dostudur.

20. Bu (Kur'ân), insanlar için kalp gözü, kesin o!arak inanan bir toplum için de hidâyet ve rahmettir.

KELİMELERİN İZAHI

يبث : Yayar, dağıtır.

تصريف : Tasrîf, çevirmek, döndürmek demektir. صـــرّف الله الريح Allah, rüzgârı bir yönden diğer yöne çevirdi, demektir.

ويل : Veyl, azap ve helâk için kullanılan bir kelimedir.

أفّاك : Effâk, çok yalancı demektir. إفك Yalan manasınadır.

أثيم : Esîm, çok günah işleyen demektir.

رجز : Ricz, en şiddetli azap.

يصر : Israr eder. أصر على الشئ Bir şey üzerinde kalmaya kuvvetle ve şiddetle azmetti, demektir.

يغني : Fayda verir, savar. ما أغنى عني ماليه Malım bana hiç fayda sağlamadı"[1] âyetinde de bu manada kullanılmıştır.

بصائر : Basâir, deliller ve alâmetler demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. حم Hâ, mîm. Bu harfler (Hurûf--i mukatta'a), Kur'ân'ın mucize olduğuna dikkat çekmek içindir.[2]

2. تَنزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ Bu Kur'ân, mülkünde güçlü, yaptığında hikmet sahibi olan Allah tarafından indirilmiştir. Allah'tan, içinde kulları için hikmet ve maslahat bulunan şeylerden başkası sâdır olmaz. Bundan sonra Yüce Allah birliğinin ve kudretinin delillerini bildirmek üzere şöyle buyurdu:

3. إِنَّ فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ لآيَاتٍ لِلْمُؤْمِنِينَ Göklerin, yerin ve bu ikisinde bulunan hârikulâde mahlukatın enteresan durumları ve güzel şeylerin yaratılmasında, Allah'ın varlığına ve birliğine inanan bir toplum için, O'nun kudretinin sonsuzluğunu ve hikmetini gösteren apaçık deliller vardır.

4. وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِنْ دَابَّةٍ آيَاتٌ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ Ey insanlar! Sizin, önce bir nutfeden, sonra yaratılışınız tamamlanıncaya kadar farklı aşamalardan geçen alaka (embriyo)dan yaratılmamızda ve Allah'ın yayıp dağıttığı, yeryüzünde yürüyen çeşitli mahlukatta, âlemlerin Rabbinin gücüne kesin olarak inanan bir kavim için, apaçık deliller vardır.

5. وَاخْتِلافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ Gece ve gündüzün, ara vermeden sürekli bir şekilde, ince ve sağlam bir düzen içerisinde, birisi karanlığı diğeri ışığıyla ardanda gelmelerinde de bir delil vardır. وَمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ رِزْقٍ Geçimlerinde ve rızıklarında insanlara hayat veren, Allah'ın bulutlardan indirdiği yağmurda da delil vardır. İbn Kesîr şöyle der: Rızık, yağmurla elde edildiği için, Yüce Allah yağmura "rızık" ismini verdi.[3] فَأَحْيَا بِهِ الأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا Allah'ın yağmur sayesinde, kurumuş olup bitkisi ve ekini olmayan yeryüzünü diriltmesinde ve orada çeşitli ekin, meyve ve bitki çıkarmasında, وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ güneyden ve kuzeyden rüzgârları soğuk ve sıcak olarak estirmesinde آيَاتٌ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ anlayan akıl ve gören gözleri olan bir kavim için, Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren apaçık deliller vardır. Sâvî şöyle der: Yüce Allah üç âyette altı delil anlattı. Birinci âyeti "mü'minlere...", ikinci âyeti "kesin inananlara... ", üçüncü âyeti de "aklı erenlere..." diye bitirdi. Bunlar arasındaki ifade farkının

1 Hâkka sûresi, 69/28.
2 Geniş bilgi için bkz, Bu tefsir, Bakara sûresinin ilk âyeti.
3 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/308.

izahı şudur: İnsan, gökleri ve yeri düşündüğünde bunların mutlaka bir yaratıcısı olması gerektiğine iman eder. Kendisinin ve benzeri şeylerin yaratılışına baktığında imanı artar ve kesin olarak inanır. Diğer olaylara baktığında aklı olgunlaşır ve ilmi sağlamlaşır.[4]

6. تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ İşte bunlar, Allah'ın birliğini ve gücünü gösteren hüccet ve delilleridir. Ey Muhammed! O delilleri sana, kendisinde bir kapalılık ve karışıklık olmayan apaçık bir hakla anlatıyoruz. فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَ اللَّهِ وَآيَاتِهِ يُؤْمِنُونَ Mekke kâfirleri, Allah'ın kelâmını tasdik etmeyip hüccet ve delillerine inanmayınca, artık hangi söze inanıp tasdik edecekler?! Bundan maksat, Kur'ân'ın apaçık beyanından ve mucizeliğinden sonra, müşriklerin onu yalanlamalarını büyük görmektir.

7. وَيْلٌ لِكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ Helâk ve ölüm, günah işlemekte aşırı giden bütün yalancılara olsun. Fahreddin Râzî şöyle der: Bu, büyük bir tehdittir. Effâk, çok yalan söyleyen demektir. el-Esîm, çok günah işleyen manasınadır.[5]

8. يَسْمَعُ آيَاتِ اللَّهِ تُتْلَى عَلَيْهِ O günahkâr, kendisine okunan, son derece açık Kur'ân âyetlerini işitir. ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَأَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا Sonra da, onları hiç işitmemiş gibi, âyetlere imanı kibrine yediremiyerek, inkâr hâline devam eder, azgınlık ve sapıklığı içerisinde bocalayıp durur. فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ Ey Muhammed! Ona, elem verici şiddetli bir azabı müjdele. Onlarla alay etmek için Yüce Allah azaba "müjde" dedi. Çünkü müjde, sevindirici haberdir. İbn Cüzeyy şöyle der: Yüce Allah, onların, âyetleri işittikten sonra inkâr etmelerini büyük bir olay kabul ettiği ve bunu akıl ve fıtrattan uzak gördüğü için, يصر ısrar eder fiilini, يسمع işitir fiili üzerine atfetti.[6] Tefsirciler şöyle der: Bu âyet, Nadr b. Hâris hakkında inmiştir. Nadr, Acem efsânelerini satın alır ve insanları onlarla meşgul ederek Kur'ân dinlemelerine engel olurdu. Âyet, bu anlatılan, sıfatı taşıyan herkes hakkında umûmîdir.

9. وَإِذَا عَلِمَ مِنْ آيَاتِنَا شَيْئًا اتَّخَذَهَا هُزُوًا Allah'ın, Muhammed'e indirdiği âyetlerden herhangi bir şey ona ulaştığında alaya alır ve onunla eğlenirdi. أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ Kur'ân'la alay eden o yalancılar için zilletleri ve horlanmaları ile birlikte şiddetli bir azap vardır.

10. مِنْ وَرَائِهِمْ جَهَنَّمُ Önlerinde, kendilerini bekleyen Cehennem vardır. Çünkü onlar, dünyada hakka karşı büyüklük taslar ve kibirlenirlerdi. وَلَا يُغْنِي عَنْهُمْ مَا كَسَبُوا شَيْئًا Dünyada sahip oldukları mal ve çocukları onlara fayda sağlamaz. وَلَا مَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ Allah'ı bırakıp da tapmış oldukları putlarının da onlara bir yararı olmaz. وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ Onlar için, elem verici sürekli bir azap vardır. Ebussuûd şöyle der:

4 Sâvî Hâşiyesi, 4/63.
5 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/261.
6 et-Teshîl, 4/38.

Putların fayda vermemesi, mal ve çocukların fayda vermemesinden daha açık olmasına rağmen, ...ولا ما اتخذوا edindikleri de fayda sağlamaz" şeklinde, olumsuzluk edatının ortaya alınması, onların bozuk iddialarına binâendir. Zira onlar, putların şefaatını umuyorlardı. Bu âyette, onlara karşı bir alay ifadesi vardır.[7]

11. هَذَا هُدًى Bu Kur'ân, kendisine inanan ve uyan kimseler için tam bir hidayettir. وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ أَلِيمٌ Nurunun yaygınlığına rağmen Kur'ân'ı inkâr edenler var ya, onlar için, en şiddetli türden elem ve acı verici bir azap vardır. Bu âyette, kâfirlerin Kur'ân'ı inkâr etmelerinin çok çirkin olduğu ve durumlarının çok kötü olduğu ifade edilmektedir. Zemahşerî şöyle der: Ricz, şiddetli azaptır. "Rablerinin âyetleri"nden maksat Kur'ân'dır.[8]

Yüce Allah kâfirleri çeşitli azaplarla tehdit ettikten sonra, kendisini birlesinler ve şükretsinler diye yüce nimetlerini onlara hatırlattı:

12. اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ Büyüklüğüne rağmen denizi, kudreti ve hikmetiyle sizin emrinize veren Allah'tır. لِتَجْرِيَ الْفُلْكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ Onun istek ve iradesiyle gemiler denizin dibine batmadan üzerinde yüzsün diye böyle yaptı. Fahreddin Râzî şöyle der: Yüce Allah suyun üstünü, gemiler yürüyecek şekilde düz ve yumuşak yarattı. Ağacı da, o şekilde yarattı ki, suyun dibine batmadan üzerinde kalsın. İşte buna Allah'tan başka kimsenin gücü yetmez.[9] وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ Ticaret maksadıyla, Allah'ın lütfundan istemeniz, inci ve mercan için dibine dalmanız, balık ve benzeri şeyleri avlamanız, تَشْكُرُونَ ve size verdiği nimetlerinden dolayı Rabbinize şükretmeniz için böyle yaptı. Şöyle der: Yüce Allah, kudretinin sonsuzluğunu ve kullarına olan nimetinin tam oluşunu anlattı. Yarattıklarını, onların faydası için yarattığını açikladı. Bütün bunlar O'nun fiili, yaratması, lütfu ve ihsanındandır.[10]

13. وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ Yüce Allah, bu kâinatta bulunan yıldızlar, dağlar, denizler, bitkiler, ağaçlar gibi her şeyi sizin için yarattı. Bunların hepsi, onun lütuf ve ihsanındandır. Hepsi, tek olan Allah'ın katındandır. إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ Şüphesiz bu anlatılanlarda, Allah'ın sanatının güzelliklerini düşünen ve böylece O'nun birliğine ve kudretine delil getirip iman eden bir kavim için öğüt ve ibretler vardır. Yüce Allah, birliğinin, kudret ve hikmetinin delillerini anlattıktan sonra ardından, fazilet ahlâk ve güzel fiilleri öğretmek üzere şöyle buyurdu:

14. قُلْ لِلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ Ey Muhammed! Mü'minlere söyle, kâfirleri affetsinler. Yaptıkları eziyetleri ve ettikleri vahşeti bağışlasınlar. Mukâtil şöyle der: Mekke'de, kâfirlerden biri Ömer'e (r.a.) sövdü. Ömer (r.a.) de onu yakalayıp cezalandırmak istedi. Bunun üzerine Yüce Allah, affetmesini ve bağışlamasını

7 Ebussuûd, 5/58.
8 Keşşâf, 4/227.
9 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/262.
10 Kurtubî, 16/160.

emredip bu âyeti indirdi.[11] لا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ Allah'ın günlerini beklemezler"den maksat, Allah'ın azabından korkmazlar demektir. Çünkü onlar, ne ahirete ne de Allah'la karşılaşacaklarına inanıyorlar. İbn Kesîr şöyle der: Müslümanlara, müşriklerin ve Ehl-i Kitabın eziyetlerine sabretmeleri emredildi ki, bu durum, onlan İslâm'a ısındırsın. Sonra müşrikler, inatta ısrar edince, Yüce Allah mü'minler için, kılıcı ve cihadı meşrû kıldı.[12] لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ Bu bir tehdittir. Yani, Allah suçlu kâfirlere, işlemiş oldukları suçun karşılığını vermek için bu izni verdi: "Kavm" kelimesinin nekra olması, küçümseme içindir.

15. مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا Kim dünyada iyi bir iş yaparsa, onun yararı kendisinedir. Kim de kötülük ve şer işlerse, onun zararı da ona döner. Hemen hemen hiç bir iş, yapandan başkasına fayda veya zarar vermez. ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ Sonra kıyamet günü, dönüşünüz sadece bir olan Allah'a olacaktır. O, herkese amelinin karşılığını, iyiye iyiliğinin, kötüye de kötülüğünün karşılığını verecektir.

Yüce Allah genel nimetleri anlattıktan sonra, ardından İsrailoğullarına özel olarak verdiği nimetleri hatırlatmak üzere şöyle buyurdu:

16. وَلَقَدْ آتَيْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ Allah'a andolsun ki, İsrailoğullarına Tevrat'ı ve insanlar arasındaki davalarda hükmetme yetkisini vermiştik. İçlerinden nebîler ve rasuller göndermiştik. وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ Onlara, yenilip içilen şeylerden, azık ve meyvelerden çok çeşitli nimetler vermiştik. وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ Onları, kendi zamanlarındaki diğer milletlerden üstün kılmıştık. Sâvî şöyle der: Bundan maksat, Peygamber (a.s.)'i teselli etmektir. Yüce Allah sanki şöyle diyor: "Ey Muhammed! Kavminin inkâr etmesine üzülme. Kuşkusuz biz, İsrailoğullarına Kitab'ı ve büyük nimetleri verdik. Fakat şükretmediler. Aksine inkârda ısrar ettiler. Senin kavmin de aynı şeyi yapıyor.[13]

17. وَآتَيْنَاهُمْ بَيِّنَاتٍ مِنَ الْأَمْرِ Onlara Tevrat'ta şeriat işini ve Muhammed (s.a.v.)'in durumunu en mükemmel bir şekilde açıkladık. İbn Abbbâs şöyle der: Yani, Peygamber (s.a.v.)'in durumunu, peygamberliğinin şahitlerini, yani Tihâme'den Yesrib'e hicret edeceğini ve ora halkının kendisine yardım edeceğini açıklamıştı.[14] فَمَا اخْتَلَفُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ Peygamber'in doğruluğuna dâir, kendilerine kesin deliller geldikten sonra, kıskançlık, inat ve liderlik peşinde koşmalarından dolayı ihtilafa düştüler. Fahreddin Râzî şöyle der: Bu âyetten maksat, bu duruma hayret etmektir. Çünkü ilim, ihtilafın ortadan kalkmasını gerektirir. Oysa burada ilim, ihtilafın meydana gelmesine sebep olmuştur. Çünkü onların ilimden maksadları ilmin kendisi değildir. Onların ilimden maksatları sadece reislik elde etmek ve öne

11 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/263.
12 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/309.
13 Sâvî Hâşiyesi, 4/65.
14 Cemel Hâşiyesi, 4/116.

geçmektir. Onun için ilim öğrendiler ve inatlaştılar.[15] إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ Dinle ilgili ihtilafa düştükleri konularda, kıyamet günü kullar arasında hükmedecek olan Allah'tır. Bu âyet-i kerîme, müşriklere, kendilerinden önce gelip geçmiş olan azgın ve kibirli milletlerin girdikleri yola girmelerini yasaklamaktadır.

18. ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَى شَرِيعَةٍ مِنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ. Ey Muhammed! Seni apaçık bir yola, din hususunda dosdoğru bir yola koyduk. O halde sen, Rabbinin sana vahyettiği doğru dine uy. Müşriklerin sapıklıklarına uyma. Beyzâvî şöyle der: Arzularının peşinden giden câhillerin yani Kureyş liderlerinin görüşlerine uyma. Onlar "atalarının dinine dön" demişlerdi.[16]

19. إِنَّهُمْ لَنْ يُغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ Onların sapıklığına uyarsan, bil ki, onlar senden herhangi bir azabı savamazlar. Şüphesiz zalimler, dünyada birbirlerinin dostudur. Ahirette ise onların hiçbir dostu yoktur. Yüce Allah, dünyada da, ahirette de takvâ sahibi mü'minlerin yardımcısı ve destekçisidir.

20. هَذَا بَصَائِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ Bu Kur'ân, insanlar için kalp gözü yerinde, bir nur ve bir ziyadır. Ona inanan ve kesin olarak iman eden kimseler için bir rahmettir.

15 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/265.
16 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/323.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَاءَ
مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾ وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ
وَلِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٢﴾
أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِ
وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا
تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾ وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا
إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُمْ بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٢٤﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ
عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا ائْتُوا بِآبَائِنَا إِنْ
كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلِ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَىٰ
يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ وَلِلَّهِ
مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ
الْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾ وَتَرَىٰ كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَىٰ إِلَىٰ كِتَابِهَا الْيَوْمَ
تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ هَٰذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ إِنَّا كُنَّا
نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِي رَحْمَتِهِ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿٣٠﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ
كَفَرُوا أَفَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنْتُمْ قَوْمًا
مُجْرِمِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا
قُلْتُمْ مَا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ إِنْ نَظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ
﴿٣٢﴾ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٣﴾
وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنْسَاكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا

وَمَأْوَىٰكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٣٤﴾ ذَٰلِكُم بِأَنَّكُمُ
اتَّخَذْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا وَغَرَّتْكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا ۚ فَالْيَوْمَ
لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٣٥﴾ فَلِلَّهِ الْحَمْدُ
رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٦﴾ وَلَهُ
الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٧﴾

21. Yoksa kötülük işleyenler ölümlerinde ve sağlıklarında kendilerini, inanıp iyi ameller işleyen kimseler ile bir mi tutacağımızı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!

22. Allah, gökleri ve yeri hak ile yaratmıştır. Böylece herkes kazancına göre karşılık görür. Onlara haksızlık edilmez.

23. Heva ve hevesini tanrı edinen ve hakkı bildiği halde Allah'ın, saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği, gözünün üstüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah'tan başka kim doğru yola eriştirebilir? Hâlâ ibret almayacak mısınız?

24. Dediler ki: "Hayat ancak bu dünyada yaşadığımızdır. Ölürüz ve yaşarız. Bizi ancak zaman helâk eder." Bu hususta onların hiçbir bilgisi yoktur. Onlar sadece zannediyorlar.

25. Onlara açıkça âyetlerimiz okunduğu zaman "Doğru sözlü iseniz babalarınızı getirin" demelerinden başka delilleri yoktur.

26. De ki: Allah sizi diriltir, sonra öldürür. Sonra sizi hakkında şüphe olmayan kıyamet gününde biraraya toplar. Fakat insanların çoğu bilmezler.

27. Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Kıyametin kopacağı gün, işte o gün, batıla sapanlar hüsrâna uğrayacaktır.

28. O gün her ümmeti, diz çökmüş görürsün. Her ümmet kendi kitabına çağırılır, onlara, "Bugün, yaptıklarınızla cezalandırılacaksınız!" denilir.

29. Bu, bizim kitabımızdır, yüzünüze karşı gerçeği söylüyor. Kuşkusuz biz, yaptıklarınızı kaydediyorduk.

30. İnanıp iyi işler yapanlara gelince, Rableri onları rahmete kabul eder. İşte apaçık kurtuluş budur.

31. Ama inkâr edenlere gelince onlara, "Âyetlerim size okunmuş, siz de büyüklenip suçlu bir toplum olmuştunuz değil mi?" denilir.

32. "Allah'ın vaadi gerçektir, kıyamet gününde şüphe yoktur" dendiği zaman "Kıyametin ne olduğunu bilmiyoruz. Ancak birtakım tahminlerde bulunuyoruz. Onun hakkında kesin bir bilgi elde etmiş değiliz" demiştiniz.

33. Yaptıklarının kötülükleri onlara görünmüş, alay edip durdukları şey onları kuşatmıştır.

34. Denilir ki: Bugüne kavuşacağımızı unuttuğunuz gibi biz de bugün sizi unuturuz. Yeriniz ateştir, yardımcılarınız da yoktur!

35. Bunun böyle olmasının sebebi şudur: Siz Allah'ın âyetlerini alaya aldınız, dünya hayatı sizi aldattı. Artık bugün ateşten çıkarılmayacaklar ve onların özür dilemeleri de kabul edilmeyecektir.

36. Hamd, göklerin Rabbi, yerin Rabbi bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

37. Göklerde ve yerde bütün azamet yalnız O'na âittir. O, Azîzdir, Hakîm'dir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, İsrailoğullarının sapıklıklarını anlattı. Kur'ân'ın, ona sarılanlar için bir nur ve hidayet olduğunu açıkladı. Ardından burada, mü'minin kâfir ile, iyi kimsenin de kötü kimseyle, dünyada ve ahirette eşit olmayacağını açıkladı. Sonra, öldükten sonra dirilme ve hesabın olacağını gösteren delilleri anlattı.

KELİMELERİN İZAHI

اجترحوا : İşleyip kazandılar. اجتراح Kazanmak demektir. الجوارح Organlar kelimesi de bu köktendir.

غشاوة : Gışâve, örtü demektir. Bir kimse bir şeyi örttüğünde غشيَ الشيءَ denir.

جاثية : Câsiye, korkunun şiddetinden dolayı diz üstü çöken manasınadır. Bir kimse, dizleri üzerine oturduğunda جثا denir. Muzârii يجثو dur.

نستنسخ : Yazdırırız. Bir kimse bir şeyin yazılmasını ve tedvînini emrettiğinde استنسخ الشيءَ denir.

حاق : İndi ve kuşattı.

يستعتبون: Rablerini razı etmeleri istenir. "Onun razı olmasını istedim, o da özrümü kabul etti" manasına, استعتبته فأعتبني denir.

الكبرياء: Kibriyâ, meliklik, büyüklük ve azamet demektir.

NÜZÛL SEBEBİ

Rivayet edildiğine göre Ebû Cehil, bir gece Velîd b. Muğîre ile birlikte Beytullah'ı tavaf etti. Peygamber (s.a.v.) hakkında konuştular. Ebû Cehil şöyle dedi: Vallahi, ben onun doğru söylediğini kesin olarak biliyorum. Velîd dedi ki: "Sus, bunu nerden anladın?" Ebû Cehil: Ey Abd-i Şems'in babası! Biz ona, çocukken "Sâdık ve emin" diyorduk. Aklı olgunlaşıp rüşdü kemale erince, ona "yalancı ve hain" demeye başladık. Vallahi, ben onun doğru söylediğini kesinlikle biliyorum" dedi. Velîd, "O halde, onu tasdik edip iman etmekten seni alıkoyan nedir?.." dedi. Ebû Cehil dedi ki: "Kureyş kızları benden, "yenildiği için Ebû Talib'in yetimine tâbi oldu" diye söz ederler. Lât ve Uzzâ'ya yemin olsun, asla onun peşinden gitmem." Bunun üzerine; "Hevâsını tanrı edinen ve Allah'ın, hakkı bildiği halde saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği kimseyi gördün mü?" meâlindeki âyet indi.[17]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

21. أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ Bu, inkâr ifade eden bir sorudur. Yani çok günah işlemiş olan o kâfirler, kendilerinin iyi iş yapan mü'minler gibi olacaklarını mı sanıyorlar? سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ Onları hayatta ve ölümde eşit tutacağımızı mı sanıyorlar? Ne dünyada, ne de ahirette, mü'minlerle kâfirleri eşit tutmamız mümkün değildir. Çünkü mü'minler, takvâ ve itaat üzere yaşarlar, kâfirler ise inkâr ve isyan üzere yaşarlar. Bu iki grup, birbirlerinden ne kadar farklı! Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Öyle ya, mü'min olan, yoldan çıkmış kimse gibi midir? Onlar elbette bir olamazlar...[18] Mücâhid şöyle der: Mü'min, mü'min olarak ölür ve mü'min olarak diriltilir. Kâfir ise kâfir olarak ölür, kâfir olarak diriltilir.[19] سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ Kendilerini mü'minlerle bir görme hususundaki hükümleri ne kötü bir hükümdür. İbn Kesîr şöyle der: İyilerle kötüleri bir tutacağımızı düşünerek, biz ve adâletimiz hakkında kötü zanda bulundular. Dikenden üzüm toplanamayacağı gibi, kötüler de mü'minlerin makâmına nâil olamazlar.[20]

22. وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ بِالْحَقِّ Allah, yer ve göklerle, birliğine ve kudretine delil getirmek için onları, dengeli ve hak ile yarattı. وَلِتُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لا

17 Bunu Mukâtil rivayet etmiştir. Kurtubî'de de böyledir. Bkz. 16/170.
18 Secde sûresi, 32/18.
19 Kurtubî, 16/166.
20 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/311.

يُظْلَمُونَ Bir de, her insana yaptığının, hayır veya şerden kazandığının karşılığı, yani mü'minin sevabı eksiltilmeksizin, kâfirin de azabı arttırılmaksızın verilmesi için bunları yarattı. Şeyhzâde şöyle der: Yüce Allah, hakkı ortaya çıkarmak için gökleri ve yeri yaratınca, ki bunların yaratılması, onun hikmeti ve adaleti cümlesindendir, bunun neticesi olarak mazlûmun intikâmını zalimden alması gerekti. Böylece, mahlukatın hesap için haşr edileceği sabit oldu.[21]

23. أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ Ey Muhammed! Allah'a ibadeti bırakıp da kendi hevâsına ibadet eden kimsenin durumunu biliyor musun? Söyle bana. Ebû Hayyân şöyle der: O kimse, kendi hevâ ve hevesine çok itaat edip nefsinin istediğine uyar. Sanki o, tanrısına tapan kimse gibi, nefsinin isteğine kulluk eder.[22] İbn Abbas şöyle der: O kâfir, nefsinin isteğini kendine din edindi. Nefsinin arzu ettiği her şeyi yaptı. وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ Allah, o bedbaht, hakkı bildiği ve ondan câhil olmadığı halde, onu saptırdı. Onun durumu, câhilliğinden dolayı sapan kimsenin durumundan çok daha çirkin ve âdîdir. Çünkü o, inadından dolayı hak ve hidâyetten yüz çevirmektedir. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Vicdanları da bunlara tam bir kanaat getirdiği halde zulüm ve kibirlerinden dolayı onları bile bile inkâr ettiler"[23] وَخَتَمَ عَلَى سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ Allah onun kalbini ve kulağını o şekilde mühürledi ki, artık öğütlerden etkilenmez, âyet ve uyarıları düşünmez. وَجَعَلَ عَلَى بَصَرِهِ غِشَاوَةً Gözünün üzerine de öyle bir perde çekti ki, artık o, doğruyu göremez. Aydınlanacağı bir delili de bulamaz. فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ Allah saptırdıktan sonra, onu kim hidâyete erdirebilir? Bunu yapabilecek hiç kimse yoktur. أَفَلَا تَذَكَّرُونَ Ey insanlar! Hâlâ ibret ve öğüt almayacak mısınız? Sâvî şöyle der: Yüce Allah kâfirleri dört sıfatla niteledi. Birincisi: Hevâ ve hevese, tapma. İkincisi, bilmelerine rağmen sapmaları. Üçüncüsü, kulaklarının ve kalplerinin mühürlenmesi. Dördüncüsü, gözlerinin üzerine perde çekilmesi. Bu sıfatlardan herbiri, sapıklığı gerektirir. Dolayısıyla onlara hiçbir şekilde hidâyet ulaştırılamaz.[24] Bundan sonra Yüce Allah müşriklerin, her şeye gücü yeten, herşeyi bilen ilahı ve kıyameti inkâr etmek sûretiyle şüpheye düştüklerini anlatmak üzere şöyle buyurdu:

24. وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا Müşrikler dediler ki, bu dünya hayatından başka hayat yoktur. Burada bir kısmınız ölür, bir kısmınız yaşar. Ne ahiret, ne öldükten sonra dirilme, ne de haşir vardır. İbn Kesîr şöyle der: Bu söz, Dehriyyûnun yani zamana inanan kâfirlerin ve ahireti inkâr hususunda onlarla aynı görüşte olan müşrik Arapların sözüdür. Maksatları şudur: Bu dünyadan başka hiçbir yurt yoktur. Bir kavim ölür, diğer bir kavim yaşar. Ne bu dünyanın sonu ne de kıyamet vardır. Bu, Allah'ı inkâr eden ve her otuzaltıbin senede bir, her şeyin tekrar eski haline

21 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/325.
22 el-Bahr, 8/48.
23 Neml sûresi, 27/14.
24 Sâvî Hâşiyesi, 4/67.

geleceğine inanan dehriyyûn felsefecilerin görüşüdür.[25] وَمَا يُهْلِكُنَا إِلاَّ الدَّهْرُ Bizi ancak, zamanın geçmesi ve günlerin birbirini takip etmesi öldürür. Fahreddin Râzî şöyle der: Onlar bu sözleriyle şunu demek istiyorlar. Hayatın ve ölümün sebebi, tabiat olaylarının etkileri ve feleklerin hareketleridir. İstediğini yapan bir yaratıcının isbâtına gerek yoktur. Bu grup, hem Allah'ı, hem de kıyameti ve öldükten sonra dirilmeyi inkâr etmişlerdir.[26] Yüce Allah onlara cevap olsun diye şöyle buyurdu: وَمَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ Onların aklî veya naklî bir dayanakları yoktur. Onun içindir ki, delilsiz ve hücretsiz olarak Allah'ı inkâr ettiler. إِنْ هُمْ إِلاَّ يَظُنُّونَ Onlar sadece, kuruntulu ve hayalci bir kavimdir. Kesin bilgileri olmadığı halde, zan ile konuşuyorlar.

25. وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ Müşriklere Kur'ân'ın, öldükten sonra dirilmeye ve haşre delâlet eden apaçık âyetleri okunduğunda, مَا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلاَّ أَنْ قَالُوا ائْتُوا بِآبَائِنَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ açık gerçeği savma hususunda tutanakları sadece, "söylediğiniz doğru ise önceki atalarımızı bize diriltin" demeleri olmuştur. Onların batıl sözlerine alay yoluyla hüccet yani tutanak denildi:

26. قُلِ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ Ey Muhammed! Onlara de ki: Siz bir damla meni iken, başlangıçta yaratan Allah'tır. Ecelleriniz geldiğinde sizi öldürecek olan da O'dur. Yoksa, iddia ettiğiniz gibi, siz zamanın hükmüyle yaşatılıp öldürülecek değilsiniz. ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لا رَيْبَ فِيهِ Sizi dünyada yaşattığı gibi, öldükten sonra da hesap ve ceza için diriltecektir. Kuşkusuz, yoktan yaratabilen tekrar diriltmeye de kâdirdir. Hikmet ve meydana gelmesinde şüphe bulunmayan kıyamet günü, hesap ve ceza için toplanmayı gerektirir. وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَعْلَمُونَ Fakat insanların çoğu, câhillikleri, fikir ve görüş kısırlıklarından dolayı Allah'ın gücünü bilmezler, dolayısıyle öldükten sonra dirilmeyi ve hesabı inkâr ederler.

Yüce Allah, haşir ve neşrin mümkün olduğunu açıkladıktan sonra, kıyamet günündeki halleri genişçe anlatmak üzere şöyle buyurdu:

27. وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Yüce Allah, ulvî ve süflî bütün kâinatın sahibi ve mâlikidir. وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ الْمُبْطِلُونَ Kıyamet gününde, Allah'ın âyetlerini inkâr eden kâfirler hüsrâna uğrayacaklardır.

28. وَتَرَى كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً Ey Muhatap! O gün, her ümmeti, şiddetli korkudan dolayı dizüstü çökmüş görürsün. Onların bu durumu, hâkim huzurunda, korkak ve zelil bir şekilde duran hasımların durumuna benzer. İbn Kesîr şöyle der: Bu durum, Cehennem getirildiği zaman olur. Cehennem öyle bir ses çıkarır ki, dizi üzerine çökmeyen hiç kimse kalmaz.[27] كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَى إِلَى كِتَابِهَا O ümmetlerden her biri, içinde

25 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/311.
26 et-Tefsîru'l-kebîr, 27/275.
27 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/312.

amellerinin yazılı bulunduğu sayfalara çağrılır. الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ Onlara şöyle denir. Bu korkunç günde, yaptığınız iyi veya kötü amellerin karşılığını alacaksınız.

29. هَذَا كِتَابُنَا يَنطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ Bu, amel defterinizdir. Arttırma ve eksiltme olmaksızın, sizin için hak ile şahitlik edecektir. İbn Cüzeyy şöyle der: Eğer denilirse ki, Allah, "kitap" yani "amel defteri"ni, bir defa onlara bir defa da kendisine izafe etti. Bu nasıl olur?. Buna şöyle cevap verilir: "Yüce Allah, onların amelleri o kitapta bulunduğu için, kitabı onlara izafe etti. Kitabın sahibi kendisi bulunduğu ve onu yazmaları için meleklere emir veren o olduğu için de, kitabı Allah'a izafe etti.[28] إِنَّا كُنَّا نَسْتَنسِخُ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ âmellerinizin yazılmasını ve aleyhinize kayda geçirilmesini meleklere emrediyorduk. Tefsirciler şöyle der: Burada تنسخ fiili, "yazarsın" manasınadır. Nesh hakikatte, "bir asıldan başka bir şeye nakletmek" manasınadır. İbn Abbas şöyle der: Melekler, kulların amellerini yazar. Sonra bu amelleri göklere çıkarırlar. Amellerin toplandığı dîvânda görevli melekler, hafaza meleklerinin yazdığı, kulları yaratmadan önce, Allah'ın onlar üzerine ezelde yazdığından her Kadir gecesinde Levh-ı mahfûz'dan kendilerine gösterilenlerle karşılaştırırlar. Allah ezelde yazdığını, ne bir harf arttırır, ne de bir harf eksiltir. İşte âyetteki istinsâhtan maksat budur. İbn Abbas şöyle derdi: Siz Arap değil misiniz? İstinsâh, asıldan başka bir yerden yapılır mı?[29] Bundan sonra Yüce Allah, itaat ve isyan edenlerden herbirinin durumunu açıklamak üzere şöyle buyurdu:

30. فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِي رَحْمَتِهِ Dünya hayatında Allah'tan korkan sâlih mü'minlere gelince Allah onları Cennete sokacaktır. Cennet, Allah'ın rahmetinin indiği yer olduğu için, ona "rahmet" denildi. ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ İşte büyük kazanç budur. Bu, öyle apaçık bir kazançtır ki, ondan öte kazanç yoktur.

31. وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا أَفَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَى عَلَيْكُمْ Kâfirlere gelince, kınamak ve azarlamak için, onlara: "Peygamberler size Allah'ın âyetlerini okumuyorlar mıydı?" فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ Kibirlenip o âyetlere inanmadınız. Onları dinlemekten yüz çevirdiniz. Çok suç işleyen bir kavim oldunuz.

32. وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ Size, "öldükten sonra dirilmek, kuşkusuz olacaktır, وَالسَّاعَةُ لا رَيْبَ فِيهَا kıyamet de kopacaktır, bu hususta herhangi bir şüphe yoktur" denildiğinde قُلْتُم مَّا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ Aşırı kibirinizden dolayı "O nedir? Hak mı, yoksa batıl mı?" dediniz. Beyzâvî şöyle der: Müşrikler kıyametin kopmasını garip ve uzak gördükleri ve onu inkâr ettikleri için böyle dediler.[30] إِن نَّظُنُّ إِلاَّ ظَنًّا Biz ona

28 et-Teshîl, 4/40.
29 Ebû Hayyân, el-Bahr, 8/51, Muhtasaru İbn Kesîr, 3/313.
30 Cemel Hâşiyesi, 4/122.

inanmıyoruz. Fakat insanların, bir ahiretin var olduğunu söylediklerini duyuyor ve onun hakkında birtakım tahminler yürütüyoruz. وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ Biz ahirete kesin inananlar değiliz. Bu, müşriklerden, kıyameti inkârları için bir pekiştirmedir.

33. وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا Ahirette, çirkin amelleri onlara görünecektir. وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ Dünyada alay ettikleri azap inip onları kuşatacaktır.

34. وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنسَاكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا Onlara şöyle denilir: Ahiret günü için bir azık olan itaatı yapmayıp terkettiğiniz gibi, bugün biz de sizi azap içinde terkedip unutan kimsenin yaptığı gibi muâmele edeceğiz. وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ Sizin karar kılıp kalacağınız yer Cehennem ateşidir. وَمَا لَكُم مِّن نَّاصِرِينَ Size yardım edecek ve sizi Allah'ın azabından kurtaracak kimseniz yoktur.

35. ذَٰلِكُم بِأَنَّكُمُ اتَّخَذْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا Bu cezayı size, Allah'ın kelamıyla alay edip onu eğlenceye aldığınız için verdik. وَغَرَّتْكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا Dünya, zînetleri ve batıl şeyleriyle sizi aldattı. Sonunda, bu dünya hayatından başka bir hayat olmadığını, öldükten sonra ne dirilme, ne de haşir olmayacağını sandınız. فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ O gün onlar Cehennemden çıkarılmazlar. Tevbe ve itaat etmek sûretiyle, Rablerini râzı etmeleri de onlardan istenmez. Çünkü o gün, bunların bir faydası olmaz.

36. فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ Netice olarak, bilesiniz ki, hamd Allah'a mahsustur. O'ndan başka hiçkimse hamde layık değildir. Çünkü, kâinatın ve bütün mahlukatın yaratıcısı ve sahibi O'dur.

37. وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ Göklerde ve yerde, büyüklük, azamet, ebedî kalış ve kemâl O'nundur. وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ O galiptir, mağlûp edilemez. Sanatında, yaptığında ve idâresinde hikmet sahibidir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "ان في السموات والأرض لآيات Kuşkusuz, göklerde ve yerde alâmetler vardır" cümlesi, إن ve ل edatlarıyla pekiştirilmiştir. Çünkü muhataplar, Allah'ın birliğini inkâr edenlerdir.

2. "ويل لكل أفاك اثيم Vay haline, her çok yalancı ve çok günahkâr kişinin!" cümlesinde mübâlağâ ifâde eden kipler kullanılmıştır. Çünkü فعّال ve فعيل kalıpları, mübâlağa ifade eden kalıplardandır.

3. "فبشره بعذاب أليم Onu elem verici bir azapla müjdele" cümlesinin üslubu, alay üslubudur. Zira müjde, hayırlı şeylerle olur. Onu şer işlerde kullanmak ise alaydır.

4. "وما انزل الله من السماء من رزق Allah'ın gökten indirdiği rızıkta..." cümlesinde mecâz-ı mürsel vardır. Rızıktan maksat yağmurdur. Bu mecâz-ı mürselin alâkası, müsebbebiyet (sonuç) tir. Çünkü gökten rızık inmez. Fakat gökten, bitki ve rızkın çıkmasına sebep olan yağmur iner.

5. "يصر مستكبرا كأن لم يسمعها Sanki onları hiç duymamış gibi, büyüklük taslayarak diretir" âyetinde teşbih-i mürsel vardır. Kâfir, sanki Kur'ân âyetlerini işitmemiştir.

6. "هذا هدى Bu bir hidâyettir" âyetinde, mastar zikredilerek mübâlağa yapılmıştır. Delîlinin açıklığı nedeniyle, Kur'ân, sanki hidayetin kendisidir.

7. "سخر لكم البحر Denizi sizin emrinize verdi..." âyetinden sora وسخر لكم ما في السموات وما في الأرض Göklerde ve yerde olanları sizin emrinize verdi" âyeti getirilerek lafzın tekrarlanmasıyla itnâb yapılmıştır. Yüce Allah, verdiği nimeti açıklamak için böyle yapmıştır.

8. "فاتبعها ولا تتبع أهواء الذين لا يعلمون Sen şeriata uy. Bilmeyenlerin isteklerine uyma" âyetinde tıbâk-ı selb vardır.

9. "فيدخلهم في رحمته Onları rahmetine sokar" cümlesinde, mecâz-ı mürsel vardır. Rahmet'ten maksat Cennettir. Zira Cennet, Allah'ın rahmetinin indiği yerdir.

10. "من عمل صالحا لفلنفسه Kim sâlih amel işlerse, kendisinedir" ile "ومن أساء فعليها" Kim kötülük yaparsa, bu da onun aleyhinedir" âyetleri arasında tıbâk vardır. Aynı şekilde نموت ölürüz ile نحيا yaşarız ve يحييكم sizi yaşatır ile يميتكم sizi öldürür arasında tıbâk vardır.

11. "هذا كتابنا ينطق عليكم بالحق Bu, bizim kitabımızdır. Sizin hakkınızda gerçeği söylüyor" âyetinde istiâre-i tasrîhiyye vardır. "Aleyhinizde şahitlik ediyor" demektir. Burada istiâre, hakikatten daha belîğdir. Çünkü kitabın, beyanda bulunarak yaptığı şahitliği; insanın, diliyle yaptığı şahitlikten daha kuvvetlidir.

12. "فاليوم لا يخرجون منها O gün onlar, Cehennemden çıkarılmazlar" âyetinde iltifât sanatı vardır. Kâfirleri muhâtap mertebesinden düşürmek için, II. şahıstan III. şahsa dönülmüştür.

13. "اليوم ننساكم كما نسيتم لقاء يومكم هذا Siz, bugüne kavuşacağınızı nasıl unutmuşsanız, biz de bugün sizi unatacağız." âyetinde istiâre-i temsîliye vardır. Yüce Allah, onların azapta bırakılmalarını, istiâre-i temsîliyye yoluyla, bir yerde hapsedilip sonra da gardiyan tarafından unutulup yiyecek ve içecek verilmeyen, neticede ölen kimseye benzetti. Âyetten maksat şudur: Sizi, azap içerisinde bırakacağız ve unutan kimsenin muamelesi gibi muamele edeceğiz. Çünkü Yüce Allah unutmaz ve O'na unutkanlık ârız olmaz.

Allah'ın yardımıyle "Câsiye sûresi"nin tefsiri bitti.

AHKÂF SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 35 âyettir.

Takdim

Bu sûre Mekke'de inmiştir. Hedefi, Mekke'de inen sûrelerle aynıdır. Yani büyük itikat esasları olan Allah'ın birliği, peygamberlik ve öldükten sonra dirilme ve cezadır. Bu mübarek sûrenin ana konusu, peygamberlik ve peygamber etrafında döner. Bu da, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğruluğunu ve Kur'ân'ın hak olduğunu isbât içindir.

Bu sûre, başlangıçta, Allah tarafından hak olarak indirilmiş olan Kur'ân-ı Kerîm'den, sonra da, müşriklerin ibadet ettikleri ve ilah olduklarına, Allah katında kendileri için şefaat edeceklerine inandıkları putlardan bahseder. Onların, işitmeyen ve hiçbir fayda sağlamayan şeylere ibadet ederek düştükleri sapıklığı ve hatayı açıklar. Daha sonra, müşriklerin Kur'ân hakkındaki şüphelerini anlatarak açık ve kesin delillerle bu şüphelere cevap verir.

Bundan sonra sûre, insanlığın hidayet ve sapıklığı hususunda iki örnek verir. Güzel huylu, anne ve babasına itaat eden salih bir oğul örneğini anlatır. Bu oğlun yaşı ilerledikçe, takvâsı, iyiliği ve ana babasına karşı güzel davranışları daha da artar. Bunun yanında, fıtratı bozuk, ana-babasına karşı gelen bedbaht evlat örneğini anlatır. Bu evlat imanla, öldükten sonra dirilme ve haşirle alay eder. Neticede bu iki evladın âkibetlerini anlatır.

Sonra sûre, Hud (a.s.)'un azgın kavmi "Âd" ile olan kıssasını anlatır. Bu kavim ülkede taşkınlık göstermiş, sahip oldukları güç ve kuvvete aldanmıştı. Kureyş kâfirlerini, içinde bulundukları taşkınlık, Allah'ın emirlerine karşı kibirlenme ve peygamberi yalanlamadan sakındırmak için, Âd kavminin âkibetinden yani, Allah'ın onları şiddetli bir rüzgarla yok etmesinden bahseder.

Bu mübarek sûre bir grup cinnin kıssasını anlatarak sona erer. Bu cinler Kur'ân'ı dinlemiş, ona inanmış, sonra da kavimlerini imana çağırmak üzere onların yanına dönmüşlerdir. Kur'ân-ı Kerîm bu olayı, insanlardan inat edip inanmayanlara, cinlerin İslâm'ı kabul etme hususunda onları geçtiklerini hatırlatmak için anlatır.

İSMİ

Ahkâf, taşkınlıkları ve zorbalıkları yüzünden, Allah'ın yok ettiği Âd kavminin yurdu olduğu için, sûreye Ahkâf sûresi denmiştir. Âd kaviminin yerleşim bölgesi, Yemen diyarında Ahkâf mıntıkasında idi: "Âd'ın kardeşini (Hud'u) an. Hani o, Ahkâf'ta kavmini uyarmıştı..."

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

حٰمٓ ۝١ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ۝٢ مَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ
وَمَا بَيْنَهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ مُّسَمًّى ۭ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا عَمَّآ اُنْذِرُوْا مُعْرِضُوْنَ ۝٣
قُلْ اَرَءَيْتُمْ مَّا تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ۭ اَرُوْنِيْ مَاذَا خَلَقُوْا مِنَ الْاَرْضِ
اَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمٰوٰتِ ۭ ائْتُوْنِيْ بِكِتٰبٍ مِّنْ قَبْلِ هٰذَآ اَوْ اَثٰرَةٍ مِّنْ
عِلْمٍ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۝٤ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَّدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ
مَنْ لَّا يَسْتَجِيْبُ لَهٗٓ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَاۗىِٕهِمْ غٰفِلُوْنَ ۝٥
وَاِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوْا لَهُمْ اَعْدَاۗءً وَّكَانُوْا بِعِبَادَتِهِمْ كٰفِرِيْنَ
۝٦ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنٰتٍ قَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاۗءَهُمْ ۙ
هٰذَا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ۝٧ اَمْ يَقُوْلُوْنَ افْتَرٰىهُ ۭ قُلْ اِنِ افْتَرَيْتُهٗ فَلَا
تَمْلِكُوْنَ لِيْ مِنَ اللّٰهِ شَيْـــًٔا ۭ هُوَ اَعْلَمُ بِمَا تُفِيْضُوْنَ فِيْهِ ۭ كَفٰى بِهٖ شَهِيْدًۢا
بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ ۭ وَهُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ۝٨ قُلْ مَا كُنْتُ
بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ وَمَآ اَدْرِيْ مَا يُفْعَلُ بِيْ وَلَا بِكُمْ ۭ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا
مَا يُوْحٰٓى اِلَيَّ وَمَآ اَنَا اِلَّا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ۝٩ قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ
عِنْدِ اللّٰهِ وَكَفَرْتُمْ بِهٖ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْۢ بَنِيْٓ اِسْرَاۗءِيْلَ عَلٰي مِثْلِهٖ
فَاٰمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ۝١٠ وَقَالَ
الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَّا سَبَقُوْنَآ اِلَيْهِ ۭ وَاِذْ
لَمْ يَهْتَدُوْا بِهٖ فَسَيَقُوْلُوْنَ هٰذَآ اِفْكٌ قَدِيْمٌ ۝١١ وَمِنْ قَبْلِهٖ
كِتٰبُ مُوْسٰٓى اِمَامًا وَّرَحْمَةً ۭ وَهٰذَا كِتٰبٌ مُّصَدِّقٌ لِّسَانًا
عَرَبِيًّا لِّيُنْذِرَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا ۠ وَبُشْرٰى لِلْمُحْسِنِيْنَ ۝١٢ اِنَّ الَّذِيْنَ
قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ۚ
۝١٣ اُولٰۗىِٕكَ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ جَزَاۗءًۢ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۝١٤

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا ۖ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا ۖ
وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا ۚ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ
سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ
وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي ۖ إِنِّي تُبْتُ
إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٥﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ
مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ ۖ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِي
كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿١٦﴾ وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَكُمَا أَتَعِدَانِنِي
أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي وَهُمَا يَسْتَغِيثَانِ اللَّهَ وَيْلَكَ
آمِنْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَيَقُولُ مَا هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ
﴿١٧﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ
مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿١٨﴾
وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا ۚ وَلِيُوَفِّيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ
لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Hâ, mîm.

2. Kitab'ın indirilişi, Azîz, Hakîm olan Allah tarafındandır.

3. Gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları biz, ancak hak ile ve belli bir müddet için yarattık. İnkâr edenler, uyarıldıkları şeylerden yüz çevirmektedirler.

4. De ki: Baktınız mı hiç? Allah'ı bırakıp taptığınız şeyler yeryüzünde ne yaratmışlar, gösterin bana! Yoksa onlar için göklerde bir ortaklık mı vardır? Eğer doğru söyleyenlerden iseniz, bundan önce bir kitap, yahut bir bilgi kalıntısı varsa onu bana getirin.

5. Allah'ı bırakıp da kıyamet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek şeylere tapandan daha sapık kim olabilir? (Oysa) onlar, bunların tapmalarından habersizdirler.

6. İnsanlar bir araya toplandıkları zaman (bunlar) onlara düşman kesilirler ve onların, kendilerine tapmalarını inkâr ederler.

7. Onlara âyetlerimiz açıkça okunduğu zaman inkâr edenler, kendilerine hak geldiğinde; "Bu, apaçık bir büyüdür" derler.

8. Yoksa "Onu uydurdu" mu derler? De ki: Eğer ben onu uydurmuşsam, Allah'tan bana (gelecek cezâyı savmaya sizin) gücünüz yetmez. O, sizin yaptığınız taşkınlıkları çok daha iyi bilir. Benimle sizin aranızda şahit olarak O yeter. O, bağışlayan esirgeyendir.

9. De ki: Ben peygamberlerin ilki değilim. Bana ve size ne yapılacağını da bilmem. Ben sadece bana vahyedilene uyarım. Ben sadece açık bir uyarıcıyım.

10. De ki: Hiç düşündünüz mü; şâyet bu, Allah katından ise ve siz de onu inkâr etmişseniz, İsrailoğullarından bir şahit de bunun benzerini görüp inandığı halde siz yine de büyüklük taslamışsanız, (haksızlık etmiş olmaz mısınız?) Şüphesiz Allah, zalimler kavmini doğru yola iletmez.

11. İnkâr edenler, iman edenler için dediler ki: "Bu, iyi bir şey olsaydı, onlar bizi geçemezlerdi." Fakat onlar bununla doğru yola girmedikleri için, "Bu eski bir yalandır" diyeceklerdir.

12: Ondan önce de bir rahmet ve rehber olarak Musa'nın kitabı vardır. Bu da, zulmedenleri uyarmak ve iyilik yapanlara müjde olmak üzere Arap lisânıyla indirilmiş, doğrulayıcı bir kitaptır.

13. "Rabbimiz Allah'tır" deyip sonra da dosdoğru yaşayanlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.

14. Onlar Cennet ehlidirler. Yapmakta olduklarına karşılık orada ebedî kalacaklardır.

15. Biz insana, ana babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Annesi onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu. Taşınması ile sütten kesilmesi, otuz ay sürer. Nihayet insan, güçlü çağına erip kırk yaşına varınca der ki: Rabbim! Bana ve ana babama verdiğin nimete şükretmemi ve râzı olacağın yararlı iş yapmamı ilham et. Benim için de, zürriyetim için de iyiliği devam ettir. Ben sana döndüm. Ve elbette ki ben müslümanlardanım.

16. İşte, yaptıklarının en iyisini kabul edeceğimiz ve günahlarını bağışlayacağımız bu kimseler Cennetlikler arasındadırlar. Bu, kendilerine verilen doğru bir sözdür.

17. Ana ve babasına, "Öf be size! Benden nice nice nesiller gelip geçmişken, beni mi tekrar dirilmekle tehdit ediyorsunuz?" diyen kimseye, ana ve babası Allah'tan yardım isteyerek: "Yazıklar olsun sana! İman et. Allah'ın vaadi gerçektir" dedikleri halde o "Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir" der.

18. İşte onlar, kendilerinden önce cinlerden ve insanlardan gelip geçmiş topluluklar içinde, haklarında azabın gerçekleştiği kimselerdir. Gerçekten onlar, ziyâna uğrayanlardır.

19. Herkesin yaptıklarına göre dereceleri vardır. Allah, onlara yaptıklarının karşılığını verir, asla kendilerine haksızlık yapılmaz.

KELİMELERİN İZAHI

شرك : Şirk; ortaklık, pay.

أثارة : Esâre, bir şeyin artığı, kalıntısı demektir.

تفيضون : Dalıyorsunuz. إفاضة Bir şeye dalmak demektir. İnsanlar bir söze daldıklarında أفاضوا في الحديث denir. İnsanlar Arafat'tan ayrıldığında, أفاض الناس من عرفات denir.

بدعا : Bid', ortaya çıkarılan şey demektir. Fahreddin Râzî şöyle der: Bid' ve bedî', sonradan olup benzeri olmayan her şey demektir. Bid'at ise, sünnet hükmüyle, daha önce mevcut olmayıp ortaya çıkarılan şey demektir.[1]

إفك : İfk, yalan manasınadır.

كرها : Kurhen, zorla ve güçlükle.

فصال : Fisâl, sütten kesilmek demektir.

أوزعني : Bana ilham et.

أف : Uff, bıkkınlık ve sıkıntı ifade eden bir kelimedir.

خَلَتْ : Gelip geçti demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. حم Hâ, mîm. Bu harfler (hurûf-i mukatta'a) Kur'ân'ın mucizeliğine ve onun böyle alfabe harflerinden nazmedildiğine dikkat çekmek içindir.[2]

1 et-Tefsîru'l-kebîr, 28/7.
2 Geniş bilgi için, bkz. Bakara sûresi'nin ilk âyeti.

2. تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ Bu yüce kitap, mülkünde güçlü ve yaptığında hikmet sahibi olan Allah katından indirilmiştir.

3. مَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلاَّ بِالْحَقِّ Biz gökleri, yeri ve ikisi arasındaki mahlukatı boş yere yaratmadık. Biz onları ancak, birliğimizi ve sonsuz gücümüzü göstermesi için hikmetle yarattık. وَأَجَلٍ مُسَمًّى Onlara muayyen bir ecel tayin ettik. Bu ecel, onların kıyamet günü yok olma zamanıdır: "Yer başka bir yer, gökler de başka gökler haline getirildiği ve insanların, bir ve kahhâr olan Allah'ın huzuruna çıktıkları gün..."[3] وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ O kâfirler, korkutuldukları azaptan ve ahiretin şiddetinden yüz çevirmektedirler. Onu düşünmezler ve onun için hazırlanmazlar. Yüce Allah, hikmet sahibi güçlü ilahın var olduğunu anlattıktan sonra, putlara tapanları reddetmek üzere şöyle buyurdu:

4. قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ Ey Muhammed! O müşriklere de ki: İlah olduklarını iddia ettiğiniz ve Allah'ı bırakıp kendilerine taptığınız o putları bana söyleyin. أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الأَرْضِ Onlar yerküresinin parçalarından ve onun üzerinde bulunan insan veya hayvanlardan ne yarattılar? Bana gösterin ve bildirin. أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ Yoksa onların, göklerin yaratılışında, Allah ile bir ortaklığı mı var? ائْتُونِي بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هَذَا Allah tarafından, Kur'ân'dan önce indirilmiş ve size putlara tapmayı emreden kitaplardan bir kitap getirin. Bu, acze düşürmeyi ifade eden bir emirdir. Çünkü onların, Allah'a ortak koşulacağını gösteren bir kitabı yoktur. Aksine bütün kitaplar, Allah'ın bir olduğunu anlatmaktadır. أَوْ أَثَارَةٍ مِنْ عِلْمٍ Yoksa, öncekilerin ilimlerinden bunu gösteren bir ilim kalıntısı mı var? إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ Onların Allah'ın ortakları olduğu iddianızda doğru iseniz, bana böyle bir kitap ve ilim kalıntısı getirin. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah onlardan, Allah'tan başkasına ibadet etmelerinin doğruluğuna şahitlik edecek bir kitap veya öncekilerin ilimlerinden bir kalıntı getirmelerini istedi. Bundan maksat, onları kınamaktır. Çünkü Allah tarafından indirilmiş olan bütün kitaplar O'nun birliğini ve şirkin batıl olduğunu anlatmaktadır. Yani, onların aklî veya naklî bir dayanağı yoktur.[4] Bundan sonra Yüce Allah, müşriklerin sapıklıklarını bildirmek üzere şöyle buyurdu:

5. وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ İşitemeyen ve akıl edemeyen cansızlar oldukları için, dua edenlerin duasını işitmeyen, muhtaçların ihtiyaçlarını bilmeyen ve kendilerine seslenenlere aslâ cevap veremeyen putlara tapanlardan daha câhil ve sapık hiç kimse yoktur. وَهُمْ عَنْ دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ Onlar, ibadet edenlerin duasını ne işitir, ne de anlarlar. Bu âyette, putlar ve onlara ibadet edenlerle alay ifadesi vardır. Müşrikler, putlara taptıkları ve onları zarar veya fayda veren kimseler yerine koyduklarından, putlar için, akıllılar yerine kullanılan zamir

3 İbrâhîm sûresi, 14/48.
4 el-Bahr, 8/55.

kullanıldı. Böylece kâfirlerin iddialarına uygun olarak, işitmemek, fayda sağlamamak ve duaya icâbet edememek sıfatlarıyla nitelenmeleri uygun oldu.

6. وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً İnsanlar kıyamet günü hesap için toplanıldığında, putlar, kendilerine ibadet edenlere, fayda yerine zarar veren düşmanlar olacaklardır. وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ Putlar, kendilerine ibadet edenlerden uzak duracaklardır. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah, kıyamet gününde putlara can verecek, onlar da kendilerine ibadet edenlerden uzak duracak ve şöyle diyeceklerdir: "Dediklerinden uzak olduğumuzu sana bildiriyoruz. Onlar zaten bize tapmıyorlar, (kendi isteklerine tapıyorlar)dı".[5] Bu âyet, Yüce Allah'ın şu sözüne benzer: "Hayır, hayır. (O taptıkları) onların ibadetlerini tanımayacak ve onlara hasım olacaklar"[6] Allah'ın her şeye gücü yeter.[7]

7. وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ Onlara, Allah'ın kelâmından olduğu açık açık bilinen Kur'ân âyetleri okunduğunda, قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ Kâfirler, Allah katından kendilerine gelen o hak Kur'ân için, هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ bu kuşkusuz bir sihirdir. Sihir olduğu açıktır" dediler. Onların tam manasıyla inkârcı ve sapık olduklarını tescil etmek için, zamir yerine, الذين كفروا şeklinde açık isim konuldu. Ebû Hayyân şöyle der: "لما جاءهم Onlara gelir gelmez" ifadesi, kendilerine okunan âyetleri düşünmediklerine, aksine, inat ve zulümlerinden dolayı işitir işitmez sihre nisbet ettiklerine ve onu "şüphesiz apaçık bir sihir" diye nitelediklerine dikkat çekmektedir.[8]

8. أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ Yoksa, "Muhammed bu Kur'ân'ı kendiliğinden uydurdu mu?" diyorlar. Bu soru ret ve kınama ifade eder. قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَلَا تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللَّهِ شَيْئًا De ki, farzedelim ki onu ben uydurdum, öyleyse bu hususta Allah bana yeter. Ona iftiradan dolayı beni cezalandıracak olan O'dur Siz, O'nun azabını benden çeviremezsiniz. O halde ben, sizin için nasıl O'na iftira eder de, kendimi O'nun azabına atarım. هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ Yüce Allah, Kur'ân hakkında yaptığınız dedikoduları ve "O bir sihirdir, bir uydurmadır, bir şiirdir" şeklindeki kötüleyici sözlerinizi ve diğer kötüleme usullerini bilir. كَفَى بِهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ Benimle sizin aranızda, Yüce Allah'ın şahit olması yeter. O benim doğru söylediğime ve tebliğ görevimi yaptığıma, sizin de yalancı ve inkârcı olduğunuza şahitlik eder. وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ O, tevbe edenleri çok bağışlayan, mü'min kullarına çok merhamet edendir. Ebû Hayyân şöyle der: Burada, inkârdan döndükleri takdirde onlar için bağışlanma ve rahmet vaat edilmekte ve Yüce Allah'ın onları teşvik ettiğine işaret edilmektedir. Çünkü Yüce Allah onları hemen cezalandırmadı.[9]

---

5 Kasas sûresi, 28/63.
6 Meryem sûresi, 19/82 .
7 Bkz. et-Tefsîru'l-kebîr, 28/6.
8 el-Bahr, 8/56.
9 el-Bahr, 8/56.

9. قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِنَ الرُّسُلِ De ki: Dünyada ilk peygamber ben değilim. Benden önce hiç kimsenin getirmediği bir şeyi de getirmiş değilim. Bilakis, benden önce birçok peygamberin getirdiği şeyi getirdim. Benim bu getirdiğim şeyi niçin yadırgayıp garipsiyorsunuz? Bid' ve bedî', benzeri görülmemiş şey demektir. İbn Kesîr şöyle der: Ben, benzeri görülmemiş bir şey değilim ki, beni yadırgıyor ve gönderilmemi uzak görüyorsunuz. Kuşkusuz Allah, bütün peygamberleri ümmetlerine benden önce göndermiştir. وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ Allah'ın, benim ve sizin hakkınızda ne hükmedeceğini bilmiyorum. Çünkü Allah'ın tayin ettiği kader gizli tutulmuştur. إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ Ben sadece, Allah'ın bana indirdiği vahye uyuyorum. Kendimden hiçbir şey icat etmiyorum. وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ Ben sadece, sizi Allah'ın azabına karşı uyaran, kesin deliller ve parlak mucizelerle açıkça korkutan bir peygamberim.

10. قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَكَفَرْتُمْ بِهِ Ey Muhammed! De ki: "Ey müşrik topluluğu! Eğer bu Kur'ân gerçekten Allah'ın kelâmı ise, siz de bunu yalanlamış ve inkâr etmişseniz..." Bu şartın cevabı söylenmemiştir. Takdiri, "Haliniz nice olur?" şeklindedir. وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى مِثْلِهِ فَآمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ İsrailoğullarının âlimlerinden bir adam, Kur'ân'ın doğruluğuna şahitlik etmiş ve ona inanmıştı. Siz ise kibirlenip iman etmediniz. Sizin haliniz ne olacak?! Siz, insanların en sapığı ve en zalimi değil misiniz? Zemahşerî şöyle der: Bu şartın cevabı söylenmemiş olup takdiri şöyledir: Eğer bu Kur'ân Allah katından ise, siz de onu inkâr etmişseniz, siz zalim değil misiniz? Söylenmeyen bu cevabın ne olduğunu Yüce Allah'ın şu sözü göstermektedir: إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ Kuşkusuz Allah, zalim ve kâfir olanı hayra ve imana muvaffak kılmaz.[10] Tefsirciler şöyle der: İsrailoğullarından bu şahitliği yapan kişi Abdullah b. Selâm'dır.(r.a.) Olay şöyle olmuştu: Rasulullah (s.a.v.) Medine'ye geldiğinde, Abdullah b. Selâm denemek için onun yanına geldi. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yüzüne baktığında, onun yalancı bir yüz olmadığını anladı. Düşündü ve onun, beklenen peygamber olduğu gerçeğini anladı. Hz. Peygamber (s.a.v.)'e dedi ki: Sana üç şey soracağım. Onları peygamber olandan başkası bilmez. Kıyamet alâmetlerinin ilki nedir? Cennet ehlinin yiyeceği ilk yemek nedir? Niçin çocuk babasına veya anasına benzer? Rasulullah (s.a.v.) bu soruları cevaplayınca, Abdullah b. Selâm: Şehâdet ederim ki, sen, Allah'ın hak peygamberisin"[11] dedi.

Bundan sonra Yüce Allah müşriklerin şüphelerinden bir başka şüpheyi reddetti:

11. وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَا سَبَقُونَا إِلَيْهِ Mekke kâfirleri, müminler hakkında dediler ki: Bu Kur'ân ve din, hayırlı bir şey olsaydı, zayıf fakirler bizden önce iman etmezlerdi. İbn Kesîr şöyle der: Kâfirler bu sözleriyle, müslüman olmuş ve peygambere inanmış Bilâl, Ammâr, Süheyb, Habbâb ve benzeri zayıfları, köleleri

10 Keşşâf, 4/236.

11 Abdullah b. Selâm'ın (r.a.) İslâm'a girişi Buhârî'de genişçe anlatılmıştır. Bkz. Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr, 19.

وَإِذْ لَمْ يَهْتَدُوا بِهِ فَسَيَقُولُونَ هَذَا إِفْكٌ قَدِيمٌ[12] ve câriyeleri kastediyorlar (radiyallâhu anhum) Mucizeliğinin açıklığına rağmen, Kur'ân ile doğru yolu bulamayınca dediler ki: Bu eski bir yalan olup, eskilerden nakledile gelmiş bir şeydir. Muhammed onu kendisi getirip Allah'a nisbet etmiştir.

12. وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً Kur'ân'dan önce de, imama uyulduğu gibi, Allah'ın dini ve şeriatı hususunda kendisine uyulan bir kılavuz ve inanıp içindekilerle amel edenler için bir rahmet olarak, Musa'ya indirilen Tevrat vardı. Fahreddin Râzî şöyle der: Bu âyetin, önceki kısımla alâka yönü şöyledir: Müşrikler, Kur'ân'ın doğruluğunu inkâr ettiler. Ve dediler ki: Eğer o hayırlı bir şey olsaydı, zayıf çapulcu takımı bizden önce iman edemezdi. Yüce Allah onlara şöyle cevap verdi: Siz Allah'ın, Musa'ya Tevrat'ı indirdiğini ve onu, kendisine uyulan bir önder kıldığını tartışmıyorsunuz. O Tevrat aynı zamanda Muhammed (s.a.v.)'in geleceğini müjdelemektedir. Onun Allah katından olduğunu (kabul ettiğinize göre, Muhammed'in, Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğuna dair getirdiği hükmü de kabul edin.[13] وَهَذَا كِتَابٌ مُصَدِّقٌ لِسَانًا عَرَبِيًّا Bu Kur'ân, şanı yüce ve kendisinden önceki kitapları tasdik eden, fasih bir Arapça ile gönderilmiş bir kitaptır. Kur'ân'ı nasıl inkâr ediyorsunuz? Halbuki, o, Tevrat'tan daha açık, delili daha parlak ve mucizeliği daha tesirlidir. لِيُنْذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَبُشْرَى لِلْمُحْسِنِينَ Kur'ân, zalim Mekke kâfirlerini Cehennem azabıyla korkutmak, güzel amel işleyen mü'minleri de Naîm Cennetleriyle müjdelemek için indirilmiştir. Yüce Allah, Kur'ân'ı yalanlayan müşriklerin durumunu açıkladıktan sonra, ardından, Allah'ın şeriatı üzerine dosdoğru yürüyen müminlerin durumunu da açıkladı:

13. إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا İman edip Allah'ın birliğine inanan ve O'nun şeriatı üzerinde dosdoğru yürüyenler var ya! فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ Ahirette onların başına korkacakları hiçbir kötü şey gelmez. Dünyada geride bıraktıkları şeyler için de üzülmezler.

14. أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا İşte dinlerinde dosdoğru yürüyen o mü'minler, Cennet ehlidir. Orada ebedî olarak kalacaklardır. جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Onlar, iyi amellerine karşılık bu nimetleri elde etmişlerdir.

15. وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا Allah'ın rızası, ana ve babanın rızasında, gazabı da onların gazabında olunca, Yüce Allah kullarını o rızaya teşvik etti. Yani, biz insana, anne ve babaya iyilik etmesini kesin ve kuvvetli bir şekilde emrettik. Bundan sonra Yüce Allah, bunun sebebini açıklamak üzere şöyle buyurdu: حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا Annesi onu güçlük ve zorlukla taşıdı ve yine onu güçlük ve zorlukla doğurdu. وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا Çocuğun ana karnında taşınma ve süt emme müddeti ikibuçuk yıldır. Anne, bu müddet boyunca yorgunluk ve zorluklara katlanır. İbn Kesîr der

12 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/318.
13 et-Tefsîru'l-kebîr, 28/12.

ki: Yani, anne, çocuk yüzünden gebelik anında aş ermek, kusmak, çocuğu karnında taşımak ve hamile kadınların karşılaştığı diğer güçlük ve meşakketlere katlanır ve aynı şekilde onu, şiddetli doğum sancılarının sıkıntısı ile doğurur. Alimler, Lukmân sûresindeki, وفصاله في عامين Onun memeden kesilmesi iki senedir"[14] âyetiyle birlikte bu âyetten, gebelik süresinin en az altı ay olduğuna delil getirmişlerdir. Bu, kuvvetli ve sağlam bir hüküm çıkarmadır.[15] حَتَّى إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ Neticede bu çocuk, yaşayıp, kuvveti ve aklı olgunlaşınca, وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً ve genç ve kuvvetli olarak kırk yaşına varınca, ki bu akıl ve olgunluk gelişmesinin sonudur.[16] قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ Dedi ki, "Ey Rabbim! Bana ve anne babama verdiğin nimetine şükretmeyi bana ilham et. Onlar, kendilerine verdiğin nimet sayesinde, beni küçükken büyütüp beslediler. وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ Seni benden razı kılacak iyi amel işlemeye beni muvaffak et. وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي Soyumu ve zürriyetimi salih kişiler kıl. Şeyhzâde şöyle der: Bu duayı yapan şahıs, Allah'tan üç şey istemiştir: Birincisi, Allah'ın, kendisini nimete şükretmeye muvaffak kılması. İkincisi, Allah katında makbul itaat yapmaya muvaffak etmesi. Üçüncüsü, soyu içerisinde salih kişiler yaratması. İşte bu, insan mutluluğunun doruk noktasıdır.[17] إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ Ey Rabbim! Ben bütün günahlardan Sana tevbe ettim. Ben, İslâm'a sarılanlardan oldum. İbn Kesîr şöyle der: Bu âyette, kırk yaşına eren kimseye, yeniden tevbe edip Allah'a dönmesi ve bu hususta azimli ve kararlı olması irşât edilmektedir.[18]

16. أُولَئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا İşte bu anlatılan vasıfları taşıyanların itaatlerini kabul eder ve amellerinin karşılığını en üstünü ile veririz. وَنَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ Bilerek ve bilmeyerek yaptıkları hataları, kendilerine af ve bağışlama ile ikramda bulunacağımız Cennet ehliyle birlikte bağışlarız. وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ İyi amel işleyenlerin amelini kabul edecek, günahlarından da vazgeçeceğiz diye, peygamberlerin diliyle kendilerine vahyettiğimiz o sâdık vaat dolayısıyle bunu yapacağız. Yüce Allah, anne ve babasına iyilik eden kimsenin durumunu ve bu durumun varacağı hayır ve mutluluğu temsili olarak anlattıktan sonra, anne ve babasına karşı gelen insanın durumunu ve bu durumun varacağı bedbahtlık ve helâki de temsili olarak anlattı:

17. وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَكُمَا Kendisini imana çağırdıkları zaman anne ve babasına, "Bu çağrınızdan dolayı öf size" diyen kâfir evlada gelince, o şöyle der: أَتَعِدَانِنِي أَنْ

14 Lukmân sûresi, 31/14.
15 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/319.
16 Alimler, "Bundan dolayı 40 yaşından küçük peygamber gönderilmemiştir" dediler.
17 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/336.
18 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/320.

أُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي Beni, öldükten sonra tekrar diriltilmekle mi tehdit ediyorsunuz? Halbuki benden önce nice insanlar gelip geçmiş ve hiçbiri diriltilmemiştir. وَهُمَا يَسْتَغِيثَانِ اللَّهَ وَيْلَكَ آمِنْ Anne ve babası, Allah'tan ona yardım etmesini ve onu İslâm'a iletmesini istiyorlar ve ona şöyle diyorlardı: Sana yazıklar olsun! Allah'a inan. Öldükten sonra dirilmeyi ve haşri kabul et. Aksi halde helâk olursun. إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ Kuşkusuz Allah'ın vaadi haktır. Onda yerine getirilmemezlik yoktur. فَيَقُولُ مَا هَذَا إِلاَّ أَسَاطِيرُ الأَوَّلِينَ O bedbaht der ki: Öldükten sonra dirilme hususundaki bu sözleriniz, hurâfe ve boş şeylerden ibarettir. Öncekilerin yazdığı, asılsız şeylerdendir.

18. أُولَئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ İşte o suçluların Cehennem ehli olacaklarına dair Allah'ın sözü gerçekleşmiştir. Kurtubî şöyle der: Onlara azap vacip olmuştur. Âyetteki "القول söz"den maksat, hadiste de bildirildiği gibi, Allah'ın şu sözüdür: "Onlar Cehennemdedir. Ben aldırış etmem".[19] فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالإِنْسِ O azap onlara, kendilerinden önce gelip geçmiş Cehennemlik insan ve cin kâfirleri içerisinde vacip olmuştur. إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ Kuşkusuz onlar kâfirler olmuşlardır. Bundan dolayı da gayretleri boşa gitmiş ve ahiretlerini yitirmişlerdir. Bu âyet, onların Cehenneme giriş sebebini bildirir. Fahreddin Râzî şöyle der: Bazı tefsirciler der ki: Bu âyet, Ebû Bekir (r.a.)'in oğlu Abdurrahman İslâm'ı kabul etmesinden önce, onun hakkında inmiştir. Doğrusu şudur ki, bu âyetle, muayyen bir şahıs kastedilmemiştir. Aksine bundan maksat, bu sıfatı taşıyan herkestir. Anne-babası kendisini hak dine çağırıp ta bunu kabul etmeyen ve inkâr eden herkestir. Yüce Allah'ın, anne-babasına "öf be size" diyen kimseyi, "kendilerine azap sözü vacip olanlardan" diye nitelemesi bunu göstermektedir. Şüphesiz Abdurrahman iman etmiş ve güzelce İslâm'a girmiştir. Kendisi müslümanların ileri gelenlerindendir. Böylece âyeti onun hakkında yorumlamak boşa gitmiştir.[20]

19. وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا Mü'min ve kâfirlerden her birinin, amellerine göre makam ve mertebeleri vardır. Mü'minlerin Cennetteki mertebeleri yüksek, kâfirlerin Cehennemdeki yerleri ise alçaktır. Ne وَلِيُوَفِّيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لاَ يُظْلَمُونَ Yüce Allah, onların amellerinin karşılığını tam bir şekilde vermesi için karşılıklarını takdir etti. Mü'minler derecelerine göre sevaplarından eksiltilmeksizin, kâfirler de derekelerine, göre, cezaları arttırılmaksızın amellerinin karşılığını alırlar.

19 Kurtubî, 16/198. Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 5/239; 6/441.

20 et-Tefsîru'l-kebîr, 28/23, Bu, İbn Kesîr, Kurtubî, Ebussuûd ve Ebû Hayyân gibi araştırmacı tefsircilerin tercihidir.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَذْهَبْتُمْ
طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ
بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾
وَاذْكُرْ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ
مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ
عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٢١﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِتَأْفِكَنَا عَنْ آلِهَتِنَا
فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٢﴾ قَالَ إِنَّمَا الْعِلْمُ
عِنْدَ اللَّهِ وَأُبَلِّغُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ وَلَٰكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا
تَجْهَلُونَ ﴿٢٣﴾ فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَتِهِمْ قَالُوا هَٰذَا
عَارِضٌ مُمْطِرُنَا بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٤﴾
تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا فَأَصْبَحُوا لَا يُرَىٰ إِلَّا مَسَاكِنُهُمْ كَذَٰلِكَ نَجْزِي
الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ مَكَّنَّاهُمْ فِيمَا إِنْ مَكَّنَّاكُمْ فِيهِ وَجَعَلْنَا
لَهُمْ سَمْعًا وَأَبْصَارًا وَأَفْئِدَةً فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَا
أَبْصَارُهُمْ وَلَا أَفْئِدَتُهُمْ مِنْ شَيْءٍ إِذْ كَانُوا يَجْحَدُونَ بِآيَاتِ
اللَّهِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٢٦﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا
مَا حَوْلَكُمْ مِنَ الْقُرَىٰ وَصَرَّفْنَا الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٧﴾
فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ قُرْبَانًا آلِهَةً بَلْ ضَلُّوا
عَنْهُمْ وَذَٰلِكَ إِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٨﴾
وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا
أَنْصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿٢٩﴾ قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا
سَمِعْنَا كِتَابًا أُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ

وَإِلَىٰ طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٣٠﴾ يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرْ
لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣١﴾ وَمَن لَّا يُجِبْ دَاعِيَ اللَّهِ
فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءُ أُولَٰئِكَ
فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٣٢﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَن يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ بَلَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٣﴾ وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَلَيْسَ هَٰذَا
بِالْحَقِّ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ
تَكْفُرُونَ ﴿٣٤﴾ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا
تَسْتَعْجِل لَّهُمْ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً
مِّن نَّهَارٍ بَلَاغٌ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٣٥﴾

20. İnkâr edenler ateşe arzolunacakları gün: "Dünyadaki hayatınızda bütün güzel şeylerinizi harcadınız, onların zevkini sürdünüz. Bugün ise yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamanızdan ve yoldan çıkmanızdan dolayı alçaltıcı bir azap göreceksiniz!" denir.

21. Âd kavminin kardeşini (Hud'u) an. Hani o, kendinden önce ve sonra uyarıcıların da gelip geçtiği Ahkâf bölgesindeki kavmine "Allah'tan başkasına kulluk etmeyin Ben sizin büyük bir günün azabına uğramanızdan korkuyorum" demişti.

22. "Sen bizi tanrılarımızdan çevirmek için mi geldin? Hadi, doğru söyleyenlerden isen; bizi tehdit ettiğin şeyi başımıza getir" dediler.

23. Hud da, "Bilgi ancak Allah katındadır. Ben size, gönderildiğim şeyi duyuruyorum. Fakat sizin câhil bir kavim olduğunuzu görüyorum" dedi.

24. Nihayet onu, vadilerine doğru gelen bir bulut şeklinde görünce "Bu bize yağmur yağdıracak bir buluttur" dediler. Hayır! O, sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir. İçinde elem verici azap bulunan bir rüzgârdır!

25. O (rüzgâr), Rabbinin emriyle her şeyi yıkar, mahveder. Bunun hemen ardından onların yurtlarından başka bir şey görülmez oldu. İşte biz suç işleyen toplumu böyle cezalandırırız.

26. Andolsun ki, onlara size vermediğimiz kudret ve serveti vermiştik. Onlara kulaklar, gözler ve kalpler vermiştik. Fakat kulakları, gözleri ve kalpleri kendilerine bir fayda sağlamadı. Zira Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlardı. Alay edip durdukları şey, kendilerini kuşatıverdi.

27. Andolsun biz, çevrenizdeki memleketleri de yok ettik. Belki doğru yola dönerler diye âyetleri tekrar tekrar açıkladık.

28. Allah'tan başka kendilerine yakınlık sağlamak için tanrı edindikleri şeyler, kendilerine yardım etselerdi ya! Hayır, onlardan kaybolup gittiler. Bu onların yalanı ve uydurup durdukları şeydir.

29. Hani cinlerden bir grubu, Kur'ân'ı dinlemeleri için sana yöneltmiştik. Kur'ân'ı dinlemeye hazır olunca (birbirlerine) "Susun" demişler, Kur'ân'ın okunması bitince uyarıcılar olarak kavimlerine dönmüşlerdi.

30. "Ey kavmimiz! dediler, doğrusu biz Musa'dan sonra indirileni, kendinden öncekini doğrulayan, Hakka ve doğru yola ileten bir kitap dinledik."

31. "Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine uyun. Ona iman edin ki Allah da sizin günahlarınızı bağışlasın ve sizi acı bir azaptan korusun."

32. Allah'ın davetçisine uymayan kimse yeryüzünde Allah'ı âciz bırakacak değildir. Kendisi için Allah'dan başka dostlar da bulunmaz. İşte onlar, apaçık bir sapıklık içindedirler.

33. Gökleri ve yeri yaratan, bunları yaratmakla yorulmayan Allah'ın, ölçüleri diriltmeye de gücünün yettiğini görmüyorlar mı? Evet O, her şeye Kâdir'dir.

34. İnkâr edenlere, ateşe sunulacakları gün "Nasıl, bu gerçek değil miymiş?" denildiğinde "Evet, Rabbimize andolsun ki gerçekmiş" derler. Allah: "Öyleyse inkâr etmenizden dolayı azabı tadın!" der.

35. O hâlde peygamberlerden azim sâhibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret. İnkârcılar hakkında acele etme, onlar vaadedildikleri azabı gördükleri gün, sanki dünyada, gündüzün sadece bir saati kadar kaldıklarını sanırlar. Bu, bir tebliğdir. Yoldan çıkmış topluluklardan başkası helâk edilir mi hiç?!

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde bazı bedbahtların durumunu anlattıktan sonra, ardından kâfirlerin ahiretteki hallerini anlattı. Sonra da güçlü ve kuvvetli olmalarına rağmen taşkınlıkları yüzünden Allah'ın helâk ettiği Âd kavmi kıssasını anlattı. Bütün bunları, yalanlama ve taşkınlığın âkibetini Kureyş kâfirlerine hatırlatmak için nakletti. Bu mübarek sûreyi işittiklerinde Kur'ân'a inanan ve kavmini imana çağıran bir grup cinnin kıssasını anlatarak sona erdirdi.

KELİMELERİN İZAHI

الهون : Hûn, horluk ve zillet demektir.

الأحقاف : Ahkâf, büyük kum yığınları manasınadır. Bu kelime حقف kelimesinin çoğuludur. Hıkf, eğri, uzun ve büyük kum yığını demektir. Burada Ahkâf'tan maksat Âd kavminin yurdudur.[21]

لتأفكنا : Bizi ayırasın ve çeviresin diye. إفك Yalan söylemek demektir.

عارضا : Ârız, ufukta görülen bulut.

تدمر : Yok ediyor. تدمير Yok etmek demektir. دمار da böyledir.

صرفنا : Gönderdik, yönelttik.

يعى : Zayıflar, âciz kalır. Yorulmak ve âciz kalmak manasına gelen إعياء mastarındandır.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

20. وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ Ey Muhammed! Cehennem ateşinin üzerindeki örtünün kaldırılacağı ve ateşin kâfirlere görüneceği günü onlara hatırlat. O gün onlar ateşe baka baka ona yaklaştırılırlar. أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا Bu cümlede hazif vardır. Yani, kınama ve azarlama yolu ile onlara şöyle denilir: Siz güzel nimetlerinizi kaybettiniz. Yani, dünya lezzetlerini elde ettiniz, arzularına kavuştunuz. Bugün artık ahirette payınız kalmadı. Ebû Hayyân şöyle der: Burada "tayyibât"tan maksat, yenilen, içilen, giyilen, döşenen, binilen ve refah ehli kişilerin faydalandığı diğer zevk ve lezzet verici nimetlerdir.[22] وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا Siz dünyada, o lezzetli ve güzel nimetlerden faydalandınız. Tefsirciler şöyle der: Âyetten maksat şudur: Siz iman etmediniz ki, ahiret nimetlerini elde edesiniz. Aksine iman ve itaatı bırakıp dünya arzuları ve onun zevkleriyle meşgul oldunuz. Gençliğinizi inkâr ve isyan içerisinde yok ettiniz. Geçici olanı, sonsuz olana tercih ettiniz. Artık bundan sonra, sizin için hiç bir nimet kalmadı. فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ Artık bugün, yani hesap

21 Kurtubî, 16/203.
22 el-Bahr, 8/63.

günü, zillet ve horluk azabına kavuşacaksınız. بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ Bu, dünyada kibirlenip iman ve itaat etmeyişiniz وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ ve Allah'a itaatten çıkmanız, günah işlemeniz ve isyan etmeniz yüzündendir. Fahreddin Râzî şöyle der: Bu âyet, nimetlerden yararlanmanın yasak olduğunu göstermez. Çünkü bu âyet kâfirler hakkında gelmiştir. Kâfir dünya nimetlerinden faydalanıp da, iman ve itaat ederek bunlara şükretmediği için Yüce Allah onu kınamıştır. Mü'mine gelince, o iman etmek sûretiyle, nimeti verene şükrünü eda eder. Dolayısıyle, nimetten faydalanıyor diye kınanmaz. "De ki, Allah'ın, kulları için verdiği süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı?[23] meâlindeki âyet bunun delilidir. Evet, refah içinde yaşamaktan sakınmanın daha iyi olduğu inkâr edilemez. Ömer'in (r.a.) şu sözü de bu manaya yorumlanır: İsteseydim, elbette en güzel yemekleri yiyeniniz ve en güzel giyeniniz olurdum. Fakat ben güzel nimetlerimi ahiret hayatıma bırakmak istiyorum.[24] İbn Cüzeyy şöyle der: Bu âyet kâfirler hakkındadır. Az önce geçen, "O gün, kâfirler ateşe arz olunacaklardır" meâlindeki âyet de bunun delilidir. Bununla beraber bu âyet, takvâ sahibi mü'minler için öğüt verici niteliktedir. Bundan dolayı et satın aldığını gördüğü Câbir b. Abdullah'a, Ömer (r.a.) şöyle demiştir: "Sizden biriniz, bir şeye her iştahlandıkça onu karnına mı indirir?! Şu âyetin muhataplarından olmaktan korkmuyor musun? Onlar, Allah'ın, naklarında "Dünya hayatınızda bütün güzel şeylerinizi harcadınız" buyurduğu kimselerdir."[25]

21. وَاذْكُرْ أَخَا عَادٍ Ey Muhammed! İbret almaları için o müşriklere, Allah'ın peygamberi Hud (a.s.)'un, kavmi Âd ile olan kıssasını anlat. إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ Hani o bir zamanlar, Ahkâf'ta oturmakta olan kavmini, iman etmezlerse Allah'ın azabına çarpılacaklarına dâir uyarmıştı. Ahkâf, Yemen ülkesinde, büyük kum tepeleridir. İbn Kesîr şöyle der: Ahkâf, "kum dağı" manasına gelen "hıkf" ın çoğuludur. Katâde şöyle der: Bunlar Yemen'de bir kabile olup, kumluk bölgede, denize yakın Şahr denilen bir yerde yaşarlardı.[26] وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ Hud'tan önce de sonra da, uyarıcı peygamberler gelip geçmiştir. Bu bir ara cümlesidir. Hud (a.s.)'tan önce de sonra da, Yüce Allah'ın peygamberler gönderdiğini haber vermektedir. أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ Hud (a.s) onlara şöyle diyerek sakındırdı: Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ Allah'tan başkasına ibadet ederseniz, başınıza korkunç bir günün yani kıyamet günü azabının gelmesinden korkarım.

22. قَالُوا أَجِئْتَنَا لِتَأْفِكَنَا عَنْ آلِهَتِنَا Onun uyarmasına cevap olarak şöyle dediler: Ey Hud! Bizi, ilahlarımıza tapmaktan vazgeçirmek için mi geldin? Bu bir soru olup, kendilerini hakka çağırdığı için, Hud (a.s.)'ı cehalet ve beyinsizlikle itham etmek maksadıyla sorulmuştur. فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ Eğer doğru söylüyorsan, bizi

23 A'raf sûresi, 7/32.
24 et-Tefsîru'l-kebîr, 28/25.
25 et-Teshîl, 4/44.
26 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/322.

tehdit ettiğin azabı getir. İbn Kesîr şöyle der: Vuku bulacağını uzak gördükleri için, Allah'ın azabının çabuk gelmesini istediler.[27]

23. قَالَ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ Hud (a.s.) onlara dedi ki, azabın ne zaman geleceğini ben bilmem. Onu ancak Allah bilir. وَأُبَلِّغُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ Ben ancak, Allah'ın benimle size gönderdiğini tebliğ ediciyim. وَلَكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ Fakat ben, azabın çabucak gelmesini istemenizden dolayı, sizi câhil bir kavim olarak görüyorum.

24. فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَتِهِمْ Göğün ufkunda ve vadilerine doğru yönelip gelmekte olan bulutu gördüklerinde sevindiler. قَالُوا هَذَا عَارِضٌ مُمْطِرُنَا "Bu bulut bize yağmur getirecek" dediler. Tefsirciler şöyle der: Âd kavmine yağmurun yağması gecikmiş, uzun süre kıtlığa maruz kalmışlardı. Gelmekte olan o bulutu gördüklerinde, onun yağmur olduğunu zannettiler ve buna çok sevindiler. "Bu, bize yağmur getirecek bir buluttur" dediler. بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ Hud (a.s.) onlara dedi ki: O, sizin sandığınız gibi yağmur değildir. Aksine o, hemen gelmesini istediğiniz azaptır. Yüce Allah bunu şu sözüyle açıklamıştır: رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ O, helâk edici şiddetli bir rüzgârdır. Onda elem verici korkunç bir azap vardır.

25. تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا O rüzgar, Yüce Allah'ın izni ve emriyle, uğradığı insanların, hayvanların ve malların hepsini harap edip yok eder. İbn Abbas şöyle der: Rüzgâr ilk defa Âd kavmine gelmiştir. İnsanlara ve hayvanlara gelip onları yerden kaldırarak göğe savururdu. Hatta onlar tüy gibi olurdu. Sonra onları yere vururdu. Bunun üzerine evlerine girip kapılarını kapattılar. Fakat rüzgâr kapıları kırıp onları yok etti. İşte Yüce Allah'ın, "o rüzgâr, Rabbinin emri ile her şeyi helâk eder" meâlindeki âyetinde anlatılan budur. Yani o rüzgar, Âd kavminden rastladığı insan ve malın hepsini yok eder. Tedmîr, yok etmek demektir.[28] Rivayete göre, Hz. Âişe (r.a) şöyle buyurmuştur: Rasulullah (s.a.v.) herhangi bir bulut veya rüzgâr gördüğünde, yüzünde bir hoşnutsuzluk görülürdü. Dedim ki, "Ey Allah'ın Rasulü! İnsanlar bulut gördüklerinde, yağmur yağacak ümidiyle sevinirler. Sen bir bulut gördüğünde, ise yüzünde bir hoşnutsuzluk belirdiğini görüyorum" Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurdu: "Ey Âişe! O bulutta bir azap olup olmayacağından emin değilim. Belki de onda, bir kavmin rüzgârla cezalandırıldığı azap vardır. Bir kavim o azabı görmüş te, "İşte, bize yağmur getirecek bulut!" demişti.[29] فَأَصْبَحُوا لا يُرَى إِلاَّ مَسَاكِنُهُمْ Bunun üzerine helâk oldular. Evlerinden başka bir şey görünmez oldu. Çünkü rüzgâr, onlardan kalıntı ve boş yurtlardan başka bir şey bırakmadı. كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ İşte suçlu isyankârı böyle şiddetli bir azapla cezalandırırız. Fahreddin Râzî şöyle der: Maksat, Mekke halkını korkutmaktır.[30] Bunun içindir ki Yüce Allah daha sonra şöyle buyurdu:

---

27 a.g.e., gösterilen yer.
28 Kurtubî, 16/206.
29 Buhârî, Tefsîru'l-Kur'ân, 46/2.
30 et-Tefsîru'l-kebîr, 28/29.

26. وَلَقَدْ مَكَّنَّاهُمْ فِيمَا إِنْ مَكَّنَّاكُمْ فِيهِ Buradaki إن olumsuzluk edatı olup ما manasınadır. Yani, "ey Mekke halkı! Size vermediğimiz kuvvet, zenginlik ve uzun ömrü Âd kavmine vermiştik.[31] Bu âyet, Mekke kâfirlerine tehdit yollu bir hitaptır. وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَأَبْصَارًا وَأَفْئِدَةً Onlara kulak, göz ve kalp verdik ki, o nimetleri bilsinler ve onlarla, nimeti veren yaratıcının varlığına delil getirsinler. فَمَا أَغْنَى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَا أَبْصَارُهُمْ وَلَا أَفْئِدَتُهُمْ مِنْ شَيْءٍ Bu duyu organları hiçbir fayda vermedi ve, Allah'ın azabından herhangi bir şeyi onlardan savmadı. Fahreddin Râzî şöyle der: Yani, biz onlara nimet kapılarını açtık. Onlara kulak verdik. Fakat onu delilleri dinlemek için kullanmadılar. Onlara göz verdik Fakat onu ibretleri düşünmek için kullanmadılar. Onlara kalp verdik. Fakat onu Allah'ı tanıma yolunda kullanmadılar. Aksine bu kuvvetleri, dünya ve onun lezzetlerini aramada kullandılar. Böyle olunca da, kuşkusuz o organlar, Allah'ın azabından hiçbir şeyi savma hususunda onlara fayda vermedi. إِذْ كَانُوا يَجْحَدُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ Bu bölüm, önceki; kısmın sebebini açıklar. Yani, çünkü onlar, Allah'ın peygamberlere indirilmiş olan âyetlerini inkâr ediyorlar ve peygamberleri yalanlıyorlardı. وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ Alay ederek hemen gelmesini istedikleri azap inip onları kuşattı.

27. وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِنَ الْقُرَى Bu, Mekke kâfirlerini korkutan başka bir âyettir. Yani, ey Mekke halkı! Kuşkusuz ki, Âd, Semûd, Sebe' ve Lut kavmi gibi size komşu olan ve etrafınızda bulunan ülkeleri helâk etmiştik. Ülkelerin yok edilmesinden maksat, oralarda oturanların yok edilmesidir. وَصَرَّفْنَا الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ Hüccetleri, delilleri, öğütleri ve apaçık mucizeleri tekrar tekrar gösterdik. İnkâr ve sapıklıklarından dönmeleri için bunları kendilerine açıkladık.

28. فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ قُرْبَانًا آلِهَةً İddialarına göre, kendilerini Allah'a yaklaştıracak olan ve âzabı onlardan defetmek için kendilerine şefaatçi kıldıkları ilahları onlara yardım etseydi ya?! Âyetteki لولا edatı, teşvik edatı olup هلاّ manasınadır. Olumsuzluk manası ifade eder. Yani ilahları onlara yardım etmedi ve Allah'ın azabını onlardan savmadı, demektir. بَلْ ضَلُّوا عَنْهُمْ Bilakis kendilerine en çok muhtaç iken, ilahları, onları yardımsız bırakmış onlara görünmemişlerdir. Kuşkusuz, dostun dostluğu sıkıntı anında belil olur. Ebussuûd şöyle der: Âyette, onlarla alay ifadesi vardır. İlahların yardım etmemeleri, sanki orada bulunmamalarından ileri gelmektedir.[32] وَذَلِكَ إِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ Onların başlarına gelen azap, yalanları ve

---

31 Bazı tefsircilere göre, buradaki إن zâiddir. Buna göre mana şöyle olur: Size verdiğimiz şeyleri onlara da vermiştik. Yani, size verdiklerimizin benzerini onlara da vermiştik. Önceki mana daha tercihe şâyandır. Zira maksat şudur: Onlar sizden daha kuvvetli idiler. Buna rağmen Allah'ın azabından kurtulamadılar. Hal böyle olunca, sizin durumunuz nasıl olur? Tekrardan doğacak ağırlığı önlemek için, ما getirilerek, فيما ما مكناكم فيه denilmedi.

32 Ebussuûd, 5/69.

Allah'a karşı iftiralarıdır. Çünkü onlar, putların, Allah'ın ortakları ve Allah katında kendilerine şefaatçi olduklarını iddia etmişlerdi.

29. وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ Ey Muhammed! Hatırla ki, bir zamanlar, Kur'ân'ı dinlemeleri için bir grup cinni sana göndermiştik. Beyzâvî şöyle der: Nefer, on kişiden daha az olan topluluk demektir. Rivayete göre, Rasulullah (s.a.v.), Taif'ten dönerken, Nahle vadisinde bulunduğu sırada cinler ona gelmişler, teheccüd namazında Kur'ân okurken dinlemişlerdi.[33] فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنْصِتُوا Cinler, Kur'ân okunurken orada bulunduklarında birbirlerine, "Kur'ân'ı dinlemek için susun" dediler. Kurtubî şöyle der: Bu, Kureyş müşriklerini bir kınamadır. Yani, cinler Kur'ân'ı dinledi, Allah katından olduğunu anladı ve iman ettiler. Halbuki siz, ondan yüz çevirip ısrarla inkâr ediyorsunuz.[34] فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَى قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ Kur'ân'ın okunması sona erince, iman etmedikleri takdirde Allah'ın azabına uğrayacaksınız diye onları uyarmak üzere kavimlerine döndüler. Fahreddin Râzî şöyle der: Onların uyarıları, ancak kendileri iman ettikten sonra olur. Çünkü onlar ancak kendileri iman ettikten sonra, başkalarını Kur'ân dinlemeye ve onu tasdik etmeye davet edebilirler.[35]

30. قَالُوا يَاقَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى Dediler ki; "Ey kavmimiz! Biz, Musa'dan sonraki bir peygambere indirilmiş olan yüce ve parlak bir kitabı dinledik. İbn Abbas şöyle der: Cinler, İsa (a.s.)'nın peygamber olarak gönderilme olayını işitmemişlerdi.[36] مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ O kitap, kendisinden önceki Tevrat'ı tasdik edici olarak indirilmiştir. يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ O Kur'ân apaçık hakka ve Allah'ın dosdoğru dinine giden yolu gösteriyor.

31. يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ Ey kavmimiz! Muhammed (s.a.v.)'in size yaptığı "iman" çağrısını kabul edin ve peygamberliğini tasdik edin. يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ Böyle yaparsanız, Allah günahlarınızı siler ve sizi elem verici, şiddetli bir azaptan kurtarır.

32. وَمَنْ لَا يُجِبْ دَاعِيَ اللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ Kim Allah'a inanmaz ve peygamberinin davetini kabul etmezse, bilsin ki o, Allah'ı kendini takipten âciz bırakamaz ve kaçıp kurtulamaz. وَلَيْسَ لَهُ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءُ Onu, Allah'ın azabından koruyacak yardımcıları da yoktur." أُولَئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ Allah'ın davetini kabul etmeyenler, apaçık bir ziyan içindedirler. Burada, Kur'ân'ı dinlemiş olan cinlerin sözü sona ermektedir.

Bundan sonra Yüce Allah, birliğini ve gücünü gösteren delilleri anlattı:

33. أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ Öldükten sonra dirilmeyi ve haşri inkâr eden o kâfirler bilmezler mi ki, daha önce bir benzeri olmadan, başlangıçta gökleri

33 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/341.
34 Kurtubî, 16/210.
35 et-Tefsîru'l-kebîr, 28/32.
36 Ebussuûd, 5/70.

ve yeri yaratan وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ ve onları yaratırken yorulmayan ve zayıf duruma düşmeyen yüce ve güçlü Allah'ın بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى ölüleri, yok olduktan sonra tekrar diriltmeye ve vücutları parçalandıktan sonra onlara yeniden hayat vermeye de gücü yeter. بَلَى إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ Evet, kuşkusuz Yüce Allah'ın her şeye gücü yeter. Hiçbir şey O'nu acze düşüremez. Onları önce yarattığı gibi tekrar diriltebilir.

34. وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ Ey Muhammed! O müşriklere, ahirette görecekleri sıkıntı ve şiddetli olayları anlat. Ateşe sunulacakları günü hatırlat. O zaman onlara أَلَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ Tadacağınız bu azap hak değil mi?" denir. "Bu bir büyü müdür? Yoksa siz mi görmüyorsunuz?"[37] قَالُوا بَلَى وَرَبِّنَا Derler ki: Evet, Rabbimiz'in izzetine yemin olsun ki, haktır. Kurtulma ümidiyle, sözlerini yeminle pekiştirirler. Fahreddin Râzî şöyle der: Âyetten maksat, onlarla alay etme, Allah'ın vaadi ve tehdidi ile alay etmeleri ve "Biz asla azaba uğratılacak değiliz"[38] demelerinden dolayı onları kınamadır.[39] قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ Onlara, "İnkârınızdan dolayı, elem verici azabı tadınız" denilir.

35. فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ Değerli peygamberlerin meşhurlarının sabrettiği gibi, müşriklerin eziyetlerine sabret. O peygamberler Nuh, İbrahim, Musa ve İsa (aleyhimusselâmimu's-selâm) dır. وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ Kureyş kâfirlerine çabucak azap edilmesi için beddua etme. Çünkü o azap, onlara inecektir. كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ Ahirette azabı açıkca görecekleri zaman, sanki onlar dünyada, gündüzden bir saat kadar kalmışlardır. Azabın şiddetini ve uzunluğunu gördükleri zaman böyle olduğunu sanırlar. بَلَاغٌ Bu bir bildiri ve bir uyarıdır. فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ Helâk ve ölüm, sadece, Allah'a itaattan çıkan kâfirler içindir.

BİR UYARI

Tefsirciler şöyle der: Cinler, göklerde konuşulanları gizlice dinliyorlardı. Gökler ateş topları ile korununca, İblis: "Göklerde meydana gelen bu olay, yerde meydana gelen bir işten dolayıdır" dedi ve haberi almak için birliklerini gönderdi. Cinlerin ileri gelenlerinden bir kâfile, Nusaybin'den Tihâme'ye gitti Batn-ı Nahle'ye vardıklarında, namaz kılıp Kur'ân okumakta olan Peygamber (s.a.v.)'i duydular ve "susun" deyip onu dinlediler. Rasulullah (s.a.v.) okumayı bitirince iman ettiler sonra da, kavimlerini uyarmak üzere döndüler ve onları imana çağırdılar. Bundan sonra cinler Peygamber (s.a.v.)'e topluluklar halinde geldiler. İşte bu olay, "Hani bir grup cinni sana göndermiştik" meâlindeki âyetin, nüzûl sebebidir.

37 Tûr sûresi, 52/15.
38 Şuarâ, 26/138.
39 et-Tefsîru'l-kebîr, 28/34.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "ائتوني بكتاب من قبل هذا Bundan önceki bir kitabı bana getirin" âyetindeki emir, acze düşürmeyi ifade eder. Bu emirden maksat, muhâtabı acze düşürmektir.

2. يدعو ile دعاء ve شهد ile شاهد arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

3. آمن ile كفرتم ، ينذر ile بشرى arasında tıbâk sanatı vardır.

4. "ووصينا الانسان بوالديه Biz insana, anne ve babasına iyi davranmasını emrettik" âyetinden sonra, "حملته أمه كرها Annesi onu zahmetle taşıdı" âyetinin gelmesi, umumdan sonra hususun zikridir. Bu anne hakkının büyüklüğünden dolayı ona daha çok ilgi göstermek ve önem vermek içindir.

5. "حملته Onu taşıdı" ile ووضعته onu doğurdu" arasında tıbâk vardır.

6. "ما هذا الا أساطير الأولين Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir" cümlesi hasr ifade eden bir kalıptır.

7. "ولكل درجات مما عملوا Herkesin, yaptıklarına göre dereceleri vardır" cümlesinde istiâre vardır. Yüce Allah, "dereceler"i, bahtiyar ve bedbahtların mertebeleri yerinde müsteâr olarak kullandı.

8. "أذهبتم طيباتكم في حياتكم الدنيا Siz, temiz nimetlerinizi dünya hayatınızda yok ettiniz" cümlesinde, kınama ve azarlama ile birlikte hazif yoluyla icaz vardır. "Onlara şöyle denilir" takdirindedir.

9. "وجعلنا لهم سمعا وأبصارا وأفئدة Onlara kulak, göz ve kalpler vermiştik" âyetinden sonra gelen, "فما أغنى عنهم سمعهم ولا أبصارهم ولا أفئدتهم Fakat kulakları, gözleri ve kalpleri onlara bir fayda sağlamadı" cümlesinde lafzın tekrarı ile itnâb yapılmıştır. Bu da onların yaptıklarının çirkin ve âdî olduğunu daha çok vurgulamak içindir.

10. يرجعون ve يفترون gibi âyet sonlarında, kelâmın güzelliğini ve nazmın hoşluğunu arttıran uygunluk vardır. Bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

Allah'ın yardımıyla "Ahkâf sûresi"nin tefsiri bitti.

MUHAMMED SÛRESI

Medine'de inmiştir. 38 âyettir.

Takdim

Muhammed sûresi Medine'de inen sûrelerdendir. Medine'de inen diğer sûreler gibi ahkâm yönüne ağırlık verir. Sûre savaş, esirler, ganimetler ve münafıkların durumları ile ilgili hususları kapsar. Fakat sûrenin ana konusu, "Allah yolunda cihâd"dır.

Bu mübarek sûre, Allah ve peygamber düşmanı kâfirlere karşı açılan bir harbi ilan ederek enteresan bir üslupla başlar: O, kâfirler insanları Allah'ın (c.c.) dininden alıkoymak için İslâm'a karşı savaşan, Peygamber'i (s.a.v.) yalanlayan ve Muhammedî davetin önüne duran kimselerden "İnkâr edenlerin ve Allah yolundan alıkoyanların işlerini Allah boşa çıkarmıştır" buyurulmaktadır.

Sonra bu sûre, hiçbir güç ve kuvvetleri kalmayacak şekilde yeryüzünü kâfirlerin pisliğinden temizlemek için, mü'minlere onlarla savaşmayı emreden ve mücâhidlerin kılıçlarıyla kâfirlerin ekin gibi biçilmesini ister. Çokça öldürülüp yaralandıktan sonra da onların esir edilmelerini ister: "(Savaşta) inkâr edenle karşı karşıya geldiğinizde boyunlarını vurun. Neticede onları iyice vurup sindirince bağı sıkıca bağlayın.."

Daha sonra bu sûre, izzet ve zafere giden yolu açıklar ve Allah'ın, mü'min kullarına yardımı için gerekli olan şartları koyar: Yardım, Allah'ın şeriatına sarılmak ve dinine yardım etmek şartıyla gelir: "Ey iman edenler! eğer siz Allah'a yardım ederseniz, Allah da size yardım eder ve ayaklarınızı sağlam tutar."

Sûre, Mekke kâfirlerine, geçmiş milletlerden azgın zorbaları misal getirir. Suçları ve taşkınlıkları yüzünden, Allah'ın, onları nasıl yok ettiğini anlatır: "Onlar yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerinin sonunun nasıl olduğunu görmediler m? Allah onları yere batırmıştı. Kâfirlere de onların benzeri vardır."

Bu sûre, İslâm'a ve müslümanlara karşı korkunç bir tehlike sayılmalarından dolayı, münafıkların niteliklerini genişçe anlatır. İnsanları onların hile ve pisliklerinden sakındırmak için, kötülüklerini ve rezilliklerini ortaya çıkarır: Biz isteseydik onlan sana gösterirdik de sen onları simalarından tanırdın"

Bu mübarek sûre, mü'minleri, Allah yolunda cihâd etmek, şer ve fesat kuvvetleri karşısında zaaf ve gevşekliğe düşmemek sûretiyle izzet ve zafer yoluna girmeye davet ederek sona erer. Hayatta kalmaya ve yaşamaya düşkünlükten dolayı,

düşmanları sulha çağırmaktan sakındırır. Çünkü dünya geçici ve fânîdir. Allah katında olan, iyi kimseler için daha hayırlıdır:" Sakın gevşemeyin. Üstün olduğunuz halde barışa davet etmeyin. Allah sizinle beraberdir. O, amellerinizi asla eksiltmez. Doğrusu dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlencedir. Eğer iman eder ve sakınırsanız, Allah size mükâfatınızı verir ve sizden mallarınızı istemez".

İşte böylece sûre, cihâda davetle başladığı gibi, yine ona davetle sona erer ki, mü'minleri gayrete getirip teşvik etsin ve en güzel bir şekilde sûrenin başı ile sonu uygun düşsün.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اَلَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ اَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ۝١ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَاٰمَنُوْا بِمَا نُزِّلَ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّهِمْ كَفَّرَ
عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ وَاَصْلَحَ بَالَهُمْ ۝٢ ذٰلِكَ بِاَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا
الْبَاطِلَ وَاَنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَّبِّهِمْ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ
لِلنَّاسِ اَمْثَالَهُمْ ۝٣ فَاِذَا لَقِيْتُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتّٰٓى
اِذَآ اَثْخَنْتُمُوْهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَاِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَاِمَّا فِدَآءً
حَتّٰى تَضَعَ الْحَرْبُ اَوْزَارَهَا ۛ ذٰلِكَ ۛ وَلَوْ يَشَآءُ اللّٰهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ
وَلٰكِنْ لِّيَبْلُوَا بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ ۛ وَالَّذِيْنَ قُتِلُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ فَلَنْ يُّضِلَّ
اَعْمَالَهُمْ ۝٤ سَيَهْدِيْهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ۝٥ وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ
۝٦ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ اَقْدَامَكُمْ
۝٧ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَتَعْسًا لَّهُمْ وَاَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ۝٨ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ
كَرِهُوْا مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاَحْبَطَ اَعْمَالَهُمْ ۝٩ اَفَلَمْ يَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ
فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۛ دَمَّرَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ۛ وَلِلْكٰفِرِيْنَ
اَمْثَالُهَا ۝١٠ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ مَوْلَى الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَاَنَّ الْكٰفِرِيْنَ لَا مَوْلٰى لَهُمْ ۝١١
اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا
الْاَنْهٰرُ ۛ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا يَتَمَتَّعُوْنَ وَيَاْكُلُوْنَ كَمَا تَاْكُلُ الْاَنْعَامُ
وَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ ۝١٢ وَكَاَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ هِيَ اَشَدُّ قُوَّةً مِّنْ قَرْيَتِكَ الَّتِيْٓ اَخْرَجَتْكَ
اَهْلَكْنٰهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ۝١٣ اَفَمَنْ كَانَ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّهٖ كَمَنْ زُيِّنَ لَهٗ
سُوْٓءُ عَمَلِهٖ وَاتَّبَعُوْٓا اَهْوَآءَهُمْ ۝١٤ مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِيْ وُعِدَ الْمُتَّقُوْنَ ۛ فِيْهَا
اَنْهٰرٌ مِّنْ مَّآءٍ غَيْرِ اٰسِنٍ ۚ وَاَنْهٰرٌ مِّنْ لَّبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهٗ ۚ وَاَنْهٰرٌ مِّنْ خَمْرٍ

لَذَّةٍ لِّلشَّٰرِبِينَ وَأَنْهَٰرٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى وَلَهُمْ فِيهَا مِن كُلِّ الثَّمَرَٰتِ
وَمَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ كَمَنْ هُوَ خَٰلِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا مَاءً
حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ ﴿١٥﴾ وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ حَتَّىٰ إِذَا
خَرَجُوا مِنْ عِندِكَ قَالُوا لِلَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ آنِفًا
أُولَٰئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ﴿١٦﴾
وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ ﴿١٧﴾
فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا فَأَنَّىٰ
لَهُمْ إِذَا جَاءَتْهُمْ ذِكْرَاهُمْ ﴿١٨﴾ فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ
لِذَنبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ ﴿١٩﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. **İnkâr edenlerin ve Allah yolundan alı koyanların işlerini Allah boşa çıkarmıştır.**
2. **İman edip yararlı işler yapanların, Rableri tarafından hak olarak Muhammed'e indirilen gerçeğe inananların günahlarını Allah örtmüş ve hallerini düzeltmiştir.**
3. **Bunun sebebi, inkâr edenlerin batıla uymaları, inananların da Rablerinden gelen hakka uymuş olmalarıdır. İşte böylece Allah, insanlara kendilerinin misallerini anlatır.**
4. **(Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihayet onlara iyice vurup sindirince bağı sıkıca bağlayın (esir alın). Savaş sona erince de artık ya karşılıksız veya fidye karşılığı salıverin. Durum şu ki, Allah dileseydi, onlardan intikam alırdı. Fakat sizi birbirinizle denemek ister. Allah yolunda öldürülenlere gelince, Allah onların yaptıklarını boşa çıkarmaz.**
5. **Allah onları hidâyete iletecek ve durumlarını düzeltecek.**
6. **Onları, kendilerine tanıttığı Cennete sokacak.**
7. **Ey iman edenler! Eğer siz Allah (ın dinin)e yardım ederseniz, Allah da size yardım eder, ayaklarınızı sağlam tutar.**

8. İnkâr edenlere gelince, onlar yok olsunlar. Allah, onların yaptıklarını boşa çıkarmıştır.

9. Bunun sebebi, Allah'ın indirdiğini beğenmemeleridir. Allah da onların amellerini boşa çıkarmıştır.

10. Yeryüzünde dolaşıp kendilerinden öncekilerin sonlarının nasıl olduğunu görmezler m? Allah onları yok etmiştir. Kâfirlere de onların benzeri vardır.

11. Bu, Allah'ın, inananların yardımcısı olmasından dolayıdır. Kâfirlere gelince onların yardımcıları yoktur.

12. Muhakkak ki Allah, inanıp iyi işler yapanları, altlarından ırmaklar akan Cennetlere sokar, inkâr edenler ise (dünyada) zevklerine göre yaşarlar, hayvanların yediği gibi yerler. Onların yeri ateştir.

13. Biz, seni yurdundan çıkaran şehirden daha kuvvetli nice şehirleri yok ettik, fakat onlara bir yardım eden çıkmadı.

14. Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunan kimse, kötü işi kendisine süslendirilen ve heveslerine uyan kimse gibi olur mu?

15. Müttakîlere vaadolunan Cennetin durumu şöyledir: İçinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır. Orada meyvelerin her çeşidi onlarındır. Rablerinden de bağışlama vardır. Hiç bu, ateşte ebedî kalan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimselerin durumu gibi olur mu?

16. Onların arasında, seni dinleyenler vardır. Fakat senin yanından çıkınca kendilerine bilgi verilmiş olanlara "Az önce ne demişti" diye sorarlar. Bunlar, Allah'ın, kalplerini mühürlediği hevâ ve heveslerine uyan kimselerdir.

17. Doğru yolu bulanlara gelince, Allah onların hidâyetlerini arttırır ve sakınmalarını sağlar.

18. Onlar, kıyamet gününün ansızın gelip çatmasını mı bekliyorlar? Şüphesiz onun alâmetleri belirmiştir. Kendilerine gelip çatınca ibret almaları neye yarar?

19. Bil ki, Allah'tan başka İlah yoktur. Hem kendinin, hem de mü'min erkeklerin ve mü'min kadınların günahının bağışlanmasını dile! Allah, gezip dolaştığınız yeri de, duracağınız yeri de bilir.

KELİMELERİN İZAHI

كفَر : Giderdi, yok etti.

أثخنتموهم : Onlardan çokça öldürüp, yaralayıp esir ettiniz. el-Misbâh yazarı şöyle der: Bir kimse düşman üzerine gidip de onlardan çokça adam öldürdüğünde, أثخن في الأرض denir. Mastarı إثخـان dır. Yara, bir kimseyi gevşetip zayıf düşürdüğünde, أثخنته الجراحة denir.[1]

الوثاق : Vesâk, bukağı ve bağlama ipi.

منًا : Menn, fidye almaksızın esiri salıvermek demektir.

اوزارها : Evzârahâ, "âletlerini ve ağırlıklarını" manasınadır. Yani, silahlar ve diğer harp levâzımatı. Harp sona erdiğinde وضـعت الحـرب أوزارها denir. Evzâr, aslında, silah ve at türü ağırlıklar demektir. Şâir şöyle der:

وأعـــددت للحـــرب اوزارها رمـاحـا طوالا وخـيـلا ذكـورا

Savaş için, ağırlıklarını hazırladım. Uzun mızraklar ve erkek atları...[2]

تعسا : Ta'sen, bedbahtlık ve helâk demektir.

آسن : Âsin; değişen, kokan.

حميما : Hamîm, sıcak, ısısı şiddetli manasınadır.

آنفا : Ânifen, şimdi, az önce. Bir kimse bir işe yeni başladığında اسـتـأنف الأمـر denir. Ânîfen, Arapların bu sözünden alınmıştır.

أشراط : Eşrât, "emâreler, belirtiler" demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ Bu, Yüce Allah tarafından, kendisinin ve dininin düşmanlarına karşı bir savaş ilanıdır. Yani, Allah'ın âyetlerini inkâr edip İslâm'dan yüz çevirenler ve insanların İslâm'a girmelerine engel olanlar var ya, أَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ Allah onların amellerini boşa çıkarmış ve onları yok saymış ve sevapsız saymıştır. Zira bu ameller Allah rızası için olmamış, bu nedenle boşa gitmiştir. Amellerden maksat; yemek yedirmek, sıla-i rahim yapmak ve misafir ağırlamak gibi iyi amellerdir. Zemahşerî şöyle der: Amelleri boşa çıkarmanın gerçek manası, onları hiç ve kayıp saymaktır. Onları kabul edecek ve onlara karşı mükâfat verecek kimse yoktur. Onlar, koruyucusu ve ilgilenen kimsesi bulunmayan kayıp deveye benzerler. Bundan maksat, kâfir olarak yaptıkları ve "güzel ahlâk" diye isim verdikleri salih amelleridir Bunlar, sıla-i rahim, esirleri serbest bırakma, misafirleri ağırlama ve komşu haklarını korumadır.[3]

1 el-Misbâh, ثخن maddesi.

2 Beyit, A'şâ'nındır. Bkz. Kurtubî, 16/229.

3 Keşşâf, 4/250.

2. وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ Samimi bir iman ile iman edip sâlih amel işleyen وَآمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلَى مُحَمَّدٍ Allah'ın, peygamberi Muhammed (s.a.v.)'e indirdiğini, şeksiz ve şüphesiz, kesin olarak tasdik edenler... Âyetin bu bölümü, husûsî olanın umûmî olana atfıdır. Bundaki nükte, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirilene iman etmeden yapılan bir imanın tamam olmayacağına işaret etmek için, onun durumunu yüceltmek ve ona özen göstermektir.[4] Onun içindir ki, Yüce Allah, şu sözüyle bunu vurgulamıştır: وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ Onun, Allah kelâmı ve O'nun katından idirilmiş vahyi olduğu sabit ve kesindir. Bu, öncekini tekit mahiyetinde bir ara cümlesidir. كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ Böyle yapanların, Allah, geçmiş günah ve hatalarını silip yok etmiştir. وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ Din ve dünyaları husûsunda hal ve durumlarını iyileştirmiştir. Bundan sonra Yüce Allah, kâfirlerin sapıklık, mü'minlerin de doğru yolu bulmalarının sebeblerini açıklamak üzere şöyle buyurdu:

3. ذَلِكَ بِأَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ Kâfirlerin amellerini boşa çıkartma, onların sapıklık yoluna girmeleri ve batılı hakka tercih etmelerinden dolayıdır. وَأَنَّ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَبِّهِمْ İman edenlere gelince, onlar hidayet yoluna girmişler ve Allah katından indirilmiş olan kitaba imana ve gerçeğe sarılmışlardır. كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ لِلنَّاسِ أَمْثَالَهُمْ İşte bu apaçık beyan gibi, Allah, mü'min ve kâfirlerden her iki grubun durumunu apaçık bir şekilde izah etti ki, insanlar ibret ve öğüt alsınlar... Yüce Allah kâfirlere karşı açılmış olan bu harbi ilan ettikten sonra, mü'minlere, cihâd etmelerini emretmek üzere şöyle buyurdu:

4. فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ Savaşta kâfirleri yakaladığınızda, onları kılıçlarla, ekin biçer gibi biçin. İbn Cüzeyy şöyle der: "فاضربوا الرقاب ضربا, فضرب الرقاب ın aslı şeklindedir. Daha sonra fiil hazfedilmiş ve mastar onun yerine geçmiştir. "Onları öldürün" demektir. Öldürme işi daha çok boyun vurularak yapıldığı için, Yüce Allah, "öldürün" yerine "boyunlarını vurun" tabirini kullanmıştır.[5] حَتَّى إِذَا أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ Neticede onları hezimete uğratıp çokça öldürdüğünüz ve yaraladığınız ve onlarda size karşı koyacak güç kalmadığında onları esir alınız ve öldürmeyiniz. Zemahşerî şöyle der: فضرب الرقاب İbaresinde, "öldürme" lafzında bulunmayan şiddet ve sertlik vardır. Çünkü bu, en kötü şekilde öldürmeyi tasvir etmektedir. Ki o da, boynu kesip, başı bedenden uçurmaktır. Bu sertlik, şu meâldeki âyette daha da fazladır: "Siz hemen boyunların üstüne vurun. Onların bütün parmak uçlarına vurun".[6] اثخنتموهم Onları çokça öldürün ve onlara sert davranın, demektir. فشدوا

4 Sâvî Hâşiyesi, 4/81.
5 et-Teshîl, 4/46.
6 Enfâl sûresı; 8/12.

الوثاق Onları esir alın, manasınadır. Vesâk, ip ve benzeri bağlamaya yarayan şeylerin adıdır.[7] فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً Onları esir et sonra, şu ikisinden birini yapmakta serbestsiniz. Ya onlara lütufta bulunur, karşılığında mal almaksızın serbest bırakırsınız, ya da onlardan, canlarına karşılık fidye alırsınız. Fakat bu, çokça öldürme ve yaralama sûretiyle onların güçlerini kırdıktan ve zayıf düşürdükten sonra olmalıdır. حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا Nihayet savaş âletlerini ve ağırlıklarını bırakmak sûretiyle sona erince ve müslümanlarla düşmanları arasındaki harp bitince bunları yapın. Bu da ancak müslümanların üstün olması ve müşriklerin ezilmesiyle olur. ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ Onlar hakkındaki durum, bu anlatılandır. Ey mü'minler! Allah dileseydi, sizi onlarla savaşmaya mükellef kılmaksızın, gücüyle onları yok eder ve onlardan intikam alırdı. İbn Kesîr şöyle der: Allah dileseydi, katından bir azap ve ibret olacak bir ceza ile onlardan intikam alırdı.[8] وَلَكِنْ لِيَبْلُوَ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ Fakat o, imanınızı ve sebâtınızı denemek için, onlarla savaşmanızı emretti ki, samimi olarak iman edenin durumu diğerinden ayrılsın. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Andolsun ki, içinizden cihat edenlerle sabredenleri anlayıncaya kadar sizi imtihan edeceğiz"[9] Mü'minleri kâfirlerle, kâfirleri de mü'minlerle denemesi ve böylece mü'minlerden öldürülenlerin Cennete, kâfirlerden öldürülenlerin de Cehenneme gitmesi için böyle yaptı. Onun içindir ki Yüce Allah şöyle buyurdu: وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ Allah yolunda şehit edilenler var ya! Allah onların amellerini kesinlikle boşa çıkarmaz. Aksine onları çoğaltır, kat kat edip arttırır.

5. سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ Sâlih ameli işlemeye muvaffak kılmak ve onları iyiler yurdu Cennete giden yola iletmek sûretiyle, Allah, dünya ve ahirette kendilerine yarar sağlayacak şeyi, onlara gösterecek ve durumlarını düzeltecektir.

6. وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ Onları, kendilerine açıklamış olduğu nimetler yurdu Cennete sokar. Allah Cenneti onlara o şekilde açıklamışır ki, herbir yerini bilir ve oraya gider. Mücâhid şöyle der: Cennet ehli, sanki yaratıldıklarından beri oralarda oturuyorlarmış gibi, şaşırmadan evlerine giderler.[10] Hadiste şöyle buyrulmuştur: Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, onlardan herbiri, Cennetteki yerini dünyada bulunduğu evden daha iyi bulur.[11]

7. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ Ey iman edenler! Siz Allah'ın dinine yardım ederseniz, o da düşmanlarınıza karşı size yardım eder. وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ Savaş yerlerinde sizi sabit kılar.

---

7 Keşşâf, 4/251.
8 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/330.
9 Bu sûre, 31. âyet.
10 Ebû Hayyân, el-Bahr, 8/75.
11 Buhârî, Rikâk, 48; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 3/13.

8. وَالَّذِينَ كَفَرُوا فَتَعْسًا لَهُمْ Allah'ı ve âyetleri inkâr edenlere gelince, helâk ve bedbahtlık onlara olsun. Bu, helâk, ve ziyana uğramaları ve yardımsız kalmaları için onlara yapılan bir bedduadır. وَأَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ Allah onların amellerini boşa çıkartmıştır. Zira o ameller şeytana itaat uğrunda yapılmıştır.

9. ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرِهُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ Bu helâk ve amelleri boşa çıkarma, onların, Allah'ın indirdiği kitap ve şeriatlerden hoşlanmamalarından dolayıdır. Zemahşerî şöyle der: Onlar Kur'ân'dan ve Allah'ın o Kur'ân'da indirdiği hükümler ve sorumluluklardan hoşlanmadılar. Çünkü onlar şehevî arzular ve zevk veren şeyler hususunda tembelliğe ve serbestliğe alışmışlardı. Dolayısıyla bu onlara zor ve ağır geldi.[12] فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ Böylece Allah, onların amellerini boşa çıkarıp giderdi. Çünkü amellerin kabulü için, iman şarttır. Halbuki şirk, ameli boşa çıkarıcıdır.[13] Bundan sonra Yüce Allah, inkârın akibetinden korkutmak üzere şöyle buyurdu:

10. أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ Onlar yeryüzünde dolaşmadılar mı ki, kendilerinden önce gelip geçmiş olan Âd, Semûd, Lut kavmi ve diğer günahkâr azgın milletlerin başlarına gelenleri görsünler. Onların akibetleri ne olmuş? başlarına nasıl azap inmiş anlasınlar. Çünkü yurtlarının kalıntıları, onlardan haber vermektedir. دَمَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ Allah onları yok etmiş ve onlara tahsis ettiği mal, evlat ve mülkün kökünü kazımıştır. Sahip oldukları mal ve mülkler, bir enkaz yığını haline gelmiş, kendileri de bu enkazın altında kalıvermişlerdir. دمر الله عليهم Kelâmı, دمّرهم onları helâk etti" kelâmından daha beliğdir. Çünkü "دمر الله عليهم Allah onları malları, evleri ve çocuklarıyla birlikte helâk etti. Helâk onları tamamen sardı. Helâk olmayan hiçbirşey kalmadı" demektir. وَلِلْكَافِرِينَ أَمْثَالُهَا Bu korkunç âkibet ve yok edici azabın benzerleri de Mekke kâfirlerini beklemektedir.

11. ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا Bu, Allah'ın, inananların dostu ve yardımcısı olmasındandır. وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَى لَهُمْ Kâfirlere gelince, onların ne bir yardımcısı vardır, ne de imdatlarına koşan.

Bundan sonra Yüce Allah, mü'min ve kâfir gruplardan herbirinin ahirette varacakları yeri açıklamak üzere şöyle buyurdu:

12. إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ Allah inananları, içinde hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın aklına gelmeyen nimetlerin bulunduğu Naîm Cennetlerine sokar. وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ

12 Keşşâf, 4/253.

13 Seyyid Kutub şöyle der: "Amellerin boşa çıkarılması " ifadesi, Kur'ân'ın tasvirdeki üslubuna göre söylenmiş "tasvirî" bir ifadedir. Âyette geçen "ihbât"ın aslı olan "hubût", hayvanın otlakta yediği, onu helâke ve ölüme götürecek bir nevi ot veya zehirli bitkiden dolayı karnının şişmesidir. O kâfirler de böyledir. Amelleri şişip kabarmış sonra da yok olup gitmişlerdir. Şüphesiz bu durum, Allah'ın indirdiğinden hoşlanmayan, sonra da zehirli bitkiyi otlayınca şişen hayvanın karnı gibi kabarık ve şişkin amelleri ile övünen kimselerin haline uygun bir şekil ve harekettir. (Bkz. Fî Zılâli'l-Kur'ân, 25/60).

وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الأَنْعَامُ Dünyada inkâr edenler ise, dünyanın hoş ve lezzetlerinden faydalanır, hayvanlar gibi yerler. Karınlarından ve cinsel ilişkiden başka hiçbir şeyi düşünmezler. وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ Onların ahiretteki yerleri ve yurtları Cehennemdir. Zemahşerî şöyle der: Yani onlar, az denecek kadar sayılı birkaç gün dünya nimetlerinden faydalanır ve âkibetlerini düşünmeden gaflet içinde yiyip içerler. Onların bu durumu, kesilmek ve boğazlanmak üzere olduklarından habersiz olarak dünyanın mera ve ahırlarındaki ot ve yemleri yiyen hayvanların durumuna benzer. Ahirette onların yeri ve makamı ateştir.[14] Bundan sonra Yüce Allah, Rasulü (s.a.v.)'nü teselli etmek üzere şöyle buyurdu:

13. وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِنْ قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجَتْكَ Seni Mekke'den çıkaran Mekkeliler'den daha kuvvetli olan nice azgın ve zalim belde halkını[15] أَهْلَكْنَاهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ çeşitli azaplarla yok ettik. Hiçkimse onlara yardım edemedi. Biz bunlara da aynı şeyi yaparız. İbn Abbas şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) Mekke'den çıkıp mağarada gizlendikten sonra Medine'ye hicret etmek üzere yola çıkınca, Mekke'ye dönerek şöyle dedi: "Şüphesiz sen, Allah'ın en sevdiği beldesin. Bana göre de en sevimli beldesin. Eğer senin halkın beni senden çıkarmasaydı asla senden çıkmazdım." Bunun üzerine bu âyet indi.[16]

14. أَفَمَنْ كَانَ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ Dini konusunda bir delil ve hüccet, bir sebât ve kesin inanç üzerine olan kimse, كَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ çirkin ameli kendisine süslü gösterilen, böylece onu güzel gören وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ve sapıklığa dalıp neticede heva ve hevesini mâ'bûd edinen kimse gibi olur mu? Bu ona benzemez. واتبعوا اهواءهم Heva ve heveslerine uyanlar, bölümü, من kelimesinin manası göz önüne alınarak çoğul kipiyle gelmiştir. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah, من كان على بينة kelâmıyla Hz. Peygamber (s.a.v.)'i, زين له سوء علمه sözü ile de Ebû Cehil'i ve Kureyş kâfirlerini kastetmiştir. Lafız daha geneldir. Çünkü maksat; Allah'a ibadet edenle, heva ve hevesini mabud edinen arasındaki farkı göstermektir. Bunun içindir ki Yüce Allah, bundan sonra, Cennet ile Cehennem arasındaki en büyük ayırıcı özelliği temsil yoluyla anlatarak şöyle buyurdu:

15. مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ Allah'ın, temiz kullarına vâ'dettiği ve takvâ sahibi hayırlı kulları için hazırladığı o ilginç Cennetin durumu şöyledir: فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ Orada akan, kokusu bozulmayan sudan ırmaklar vardır. İbn Mesud şöyle der:

14 Keşşâf, 4/253.

15 Âyette muzâf hazfedilmiştir. Yani من أهل قرية demektir. Bu, meşhûr bir mecâzdır.

16 Cemel Hâşiyesi, 4/145.

Cennet ırmakları, misk dağından çıkar.[17] وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ Yine orada, uzun süre durmakla ekşimeyen ve dünyadaki sütlerin bozulması gibi bozulmayan son derece beyaz, tatlı ve yağlı süt akan nehirler vardır. Bir merfû hadiste şöyle buyrulmuştur: "Bu süt, hayvanların memelerinden çıkmaz".[18] وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ Yine Cennette, içenlerin lezzet aldığı, tatlı şarap akan ırmakları vardır. İçenler للشَّارِبِينَ ondan lezzet alır. Çünkü "O içkide ne sersemletme vardır, ne de onunla sarhoş olurlar"[19] Yüce Allah'ın, Cennet içkisini "içenlere lezzet verir" diye kayıtladı. Zira, dünya içkisinin kötü bir tadı vardır. Bozuk tabiatlıdan başkası ondan lezzet almaz. Ahiret içkisinin ise, tadı ve kokusu hoştur. Cennet ehli onu, sadece lezzet almak için içer. وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى Yine orada, öyle baldan ırmaklar vardır ki, bu bal, son derece saf, rengi ve kokusu güzel olup arıların karınlarından çıkmamıştır. Ebussuûd der ki: عسل مصفى Kendisine bal mumu ve arı artığı karışmamış bal, demektir.[20] وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ Cennette her cins meyve ve yemişlerin her çeşidi onlarındır. Şeyhzâde şöyle der: Meyvelerin içeceklerinden sonra zikredilmesi, Cennet ehlinin, ihtiyaç için değil de lezzet için yediklerine işaret etmektedir.[21] وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ Onlar için, bu güzel nimetlerden de öte, rûhî bir nimet vardır ki, o da, Allah'ın rahmetine, bağışlanması ve rızasına nâil olmaktır. Bir kudsî hadiste şöyle buyrulmuştur: "Rızamı size helâl ediyorum. Artık bundan sonra size asla kızmam"[22] Sâvî şöyle der: Dünyadakinin aksine Cennette, yedikleri ve içtikleri şeyler hususunda onlardan yükümlülük aldılar. Zira dünya yiyecekleri ve içeceklerinden dolayı hesap ve ceza vardır. Ahiret nimetlerinden dolayı ise, ne hesap vardır, ne de ceza[23] كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ İşte bu kimse, Cehennemde ebedî kalan kimse gibi olur mu? Bu istifham, inkâr ifade eder. Yani, bu devamlı nimet içerisinde olan kimse, Cehennemde ebedî kalan وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ ve o içecekler yerine, son derece kaynar, sıcak su içirilen bu suyun, aşırı sıcaklıktan dolayı bağırsaklarını parçaladığı kimse gibi olmaz. Tefsirciler der ki: Bu su, son derece yakıcıdır. Onlara yaklaştığı zaman yüzlerini kızarttır ve kafa derileri düşer: İçtikleri zaman, bağırsaklarını parçalar ve bunları arkalarından çıkarttır.[24] Yüce Allah, kâfirlerin durumunu anlattıktan sonra münafıkların durumunu anlatmak üzere de şöyle buyurdu:

16. وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ Muhammed! O münafıklardan bir grup da vardır ki senin sözünü dinlerler. حَتَّى إِذَا خَرَجُوا مِنْ عِنْدِكَ Nihayet senin meclisinden çıktıklarında

17 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/332.
18 İbn Kesîr, 7/295; Muhtasaru İbn Kesîr, 3/332.
19 Sâffât sûresi, 37/47.
20 Ebussuûd, 5j74.
21 Beyzâvî Hâşiyesi 3/348.
22 Buhârî, Rikâk, 51, Tevhîd 38; Müslim, Cennet. 9.
23 Sâvî Hâşiyesi, 4/84.
24 Kurtubî, 16/237.

قَالُوا لِلَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ آنِفًا İbn Abbas ve İbn Mesud gibi Sahâbe'nin âlimlerine "Muhammed biraz önce ne dedi?" derler. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah münafıkların aptallıklarını ve anlayışlarının kıt olduğunu bildirmiştir. Çünkü onlar, Peygamber (s.a.) ile birlikte oturuyorlar, söylediklerini dinliyorlar fakat ondan bir şey anlamıyorladı. Onun yanından çıktıklarında da Sahâbe'nin âlimlerine "Muhammed demin ne dedi?" diye soruyorlardı. Onun söylediğini anlamıyor ve ona aldırış etmiyorlardı"[25] أُولَئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ Onlar o kimselerdir ki inkârları yüzünden Allah kalplerini mühürlemiş ve batıl arzularının peşinde gitmişlerdir.

17. وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ Takvâ sahibi mü'minlere gelince Allah onların hidâyetini arttırmış ve rüşdlerini ilham etmiştir. Fahreddin Râzî şöyle der: Yüce Allah, münafığın dinleyip de faydalanmadığını, tekrar dinleyip istifâde etmediğini açıkladıktan sonra hidâyete ermiş mü'minin durumunun bunun tersi olduğunu açıkladı. Şüphesiz mü'min dinler, anlar ve bildiği ile amel eder. Burâda bir fâide vardır ki o da münafığın özrünün kesilmiş olmasıdır. Çünkü o, "Kapalılığından dolayı onun sözünü anlamadım" deseydi., ona "Mü'min anladı ve hüküm çıkardı. Sizin anlamanız, istenenin gizlilik ve kapalılığından değil, kalplerin körlüğündendir" denirdi.[26]

18. فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً Onlar kıyametin ansızın kopmasından ve onlar gafil ve şaşkın bir halde iken kıyametin onlara ansızın gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar?! فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا فَأَنَّى لَهُمْ إِذَا جَاءَتْهُمْ ذِكْرَاهُمْ Kıyametin alâmetleri ve emâreleri gelmiştir. Son peygamberin gönderilmesi bu alâmetlerdendir. Kıyamet geldiğinde; pişmanlık ve tevbenin fayda vermediği bir zamanda onlar için öğüt almak nerden!?

19. فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ Ey Muhammed! Sen AIlah'ın birliğine dâir bilgin üzere yürümeye devam et. وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ Allah'dan hem kendin, hem de mü'min erkek ve kadınlar için mağfiret dile وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ Allah dünyadaki faaliyetlerinizi ve ahirette varacağınız yeri bilir, o halde ahiret günü için azık hazırlayınız.

25 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/333.
26 et-Tefsîru'l-kebîr, 28/58.

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ ۖ فَإِذَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ
مُحْكَمَةٌ وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ
يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۖ فَأَوْلَىٰ لَهُمْ ۚ
﴿٢٠﴾ طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَعْرُوفٌ ۚ فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ ۚ فَلَوْ صَدَقُوا اللَّهَ
لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ﴿٢١﴾ فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا
فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ ﴿٢٢﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ
لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَىٰ أَبْصَارَهُمْ ﴿٢٣﴾ أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ
الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ﴿٢٤﴾ إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَىٰ
أَدْبَارِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى ۙ الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ ۚ
وَأَمْلَىٰ لَهُمْ ﴿٢٥﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لِلَّذِينَ كَرِهُوا
مَا نَزَّلَ اللَّهُ سَنُطِيعُكُمْ فِي بَعْضِ الْأَمْرِ ۖ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِسْرَارَهُمْ
﴿٢٦﴾ فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ
وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ ﴿٢٧﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اتَّبَعُوا
مَا أَسْخَطَ اللَّهَ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ۚ ﴿٢٨﴾
أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَنْ لَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ أَضْغَانَهُمْ ﴿٢٩﴾
وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيمَاهُمْ ۚ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ
الْقَوْلِ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٠﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ
مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ ۙ وَنَبْلُوَ أَخْبَارَكُمْ ﴿٣١﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا
وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَشَاقُّوا الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ
لَهُمُ الْهُدَىٰ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا ۖ وَسَيُحْبِطُ أَعْمَالَهُمْ ﴿٣٢﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا

أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
ثُمَّ مَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ﴿٣٣﴾ فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا
إِلَى السَّلْمِ وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتِرَكُمْ أَعْمَالَكُمْ
﴿٣٥﴾ إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا
يُؤْتِكُمْ أُجُورَكُمْ وَلَا يَسْأَلْكُمْ أَمْوَالَكُمْ ﴿٣٦﴾ إِنْ يَسْأَلْكُمُوهَا
فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوا وَيُخْرِجْ أَضْغَانَكُمْ ﴿٣٧﴾ هَا أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ
تُدْعَوْنَ لِتُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَمِنْكُمْ مَنْ يَبْخَلُ وَمَنْ يَبْخَلْ فَإِنَّمَا
يَبْخَلُ عَنْ نَفْسِهِ وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ وَإِنْ تَتَوَلَّوْا
يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ ﴿٣٨﴾

20. İman etmiş olanlar "Keşke cihâd hakkında bir sûre indirilmiş olsaydı!" derler. Ama hükmü açık bir sûre indirilip de onda savaştan söz edilince, kalplerinde hastalık olanların, ölüm baygınlığı geçiren kimsenin bakışı gibi sana baktıklarını görürsün. Onlara uygun olan da budur.

21. (Onların vazifesi) itâat ve güzel sözdür. İş ciddiye bindiği zaman Allah'a sadâkat gösterselerdi, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu.

22. Geri dönerseniz, yeryüzünde bozgunculuk yapmanız ve akrabalık bağlarını kesmeniz beklenmez mi sizden?

23. İşte bunlar, Allah'ın kendilerini lanetlediği, sağır kıldığı ve gözlerini kör ettiği kimselerdir.

24. Onlar Kur'ân'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri kilitli mi?

25. Şüphesiz ki, kendilerine doğru yol belli olduktan sonra, arkalarına dönenlere, şeytan bunu güzel göstermiş ve kendilerine ümit vermiştir.

26. Bunun sebebi; onların, Allah'ın indirdiğinden hoşlanmayanlara: "Bazı hususlarda size itâat edeceğiz" demeleridir. Oysa Allah, onların gizlediklerini biliyor.

27. Ya melekler onların yüzlerine ve sırtlarına vurarak canlarını alırken durumları nasıl olacak?

28. Bunun sebebi, onların Allah'ı gazaplandıran şeylerin ardınca gitmeleri ve O'nu râzı edecek şeylerden hoşlanmamalarıdır. Bu yüzden Allah onların işlerini boşa çıkarmıştır.

29. Yoksa kalplerinde hastalık olanlar, Allah'ın, kendilerine besledikleri kinlerini ortaya çıkarmayacağını mı sandılar?

30. Biz dileseydik onları sana gösteririrdik de, sen onları yüzlerinden tanırdın. Andolsun ki sen onları, konuşma tavırlarından tanırsın. Allah işlediklerinizi bilir.

31. Andolsun ki içinizden cihâd edenlerle sabredenleri belirleyinceye ve haberlerinizi açıklayıncaya kadar sizi imtihan edeceğiz.

32. İnkâr edenler, Allah yolundan alıkoyanlar ve kendilerine doğru yol belli olduktan sonra Peygamber'e karşı gelenler, Allah'a hiçbir zarar veremezler. Allah onların yaptıklarını boşa çıkaracaktır.

33. Ey iman edenler! Allah'a itâat edin, Peygamber'e itâat edin. Ve işlerinizi boşa çıkarmayın.

34. İnkâr edip Allah yolundan alıkoyanları ve sonra da kâfir olarak ölenleri Allah asla bağışlamaz.

35. Sakın gevşemeyin. Üstün olduğunuz halde barışa davet etmeyin. Allah sizinle beraberdir. O amellerinizi asla eksiltmeyecektir.

36. Doğrusu dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlencedir. Eğer iman eder ve sakınırsanız Allah size mükâfatınızı verir. Ve sizden mallarınızı istemez.

37. Eğer onları isteseydi ve size ısrar etseydi cimrilik ederdiniz ve bu da sizin kinlerinizi ortaya çıkarırdı.

38. İşte sizler, Allah yolunda harcamaya çağırılıyorsunuz. İçinizden kiminiz cimrilik ediyor. Ama kim cimrilik ederse, ancak, kendisine cimrilik etmiş olur. Allah zengindir. Siz ise fakirsiniz. Eğer O'ndan yüz çevirirseniz, yerinize sizden başka bir toplum getirir, onlar sizin gibi olmazlar.

ÂYETLERİN ÖNCEKİI.ERLE MÜNÂSEBETİ

Sûrenin başlangıcı kâfirlerden söz etti. Daha sonra mü'minleri anlattı. Burada da sıra münafıklardan söz etmeye geldi: Münafıkların, İslâm'a ve müslümanlara karşı korkunç bir tehlike arzetmeleri dolayısıyla bu konudaki açıklamalar sûrenin

büyük bir kısmını kapsamaktadır. Bu mübarek âyetler, cihâddan ve münafıkların cihâd karşısıdaki durumlarından bahseder.

KELİMELERİN İZAHI

سول : Süsledi, kolaylaştırdı.

اضغان : Edğan gizli kinler. Cevherî şöyle der: الضغينة والضغن kin demektir. تضاغن القوم cümlesi "Kavim kinleri gizledi manasına gelir. [27]

سيما : Sîmâ, alâmet demektir.

السلم : es-Silmü, barışmak, düşmanlığı bırakmak.

يحف : Israr eder. Bir kimse bir meselede ısrar ederse أحفى بالمسألة denir. ألحّ ve ألحف kelimeleri de aynı manayadır.

يتر : Eksiltir. Bir kimse birinin hakkını eksik verdiğinde وتره حقه de nir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

20. وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ Samimi mü'minler cihâdı sevdikleri ve sevabına düşkün olduklarından "İçinde cihâd emri bulunan bir sûre inse ya!" derler. فَإِذَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ مُحْكَمَةٌ وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ Savaş emredildiğini açıkça ifade eden apaçık bir sûre indirildiğinde رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ Ey Muhammed! Kalplerinde kuşku ve nifâk bulunan münafıkların, korkaklık ve sabırsızlıklarından dolayı, gözleri dikilmiş bir halde, sana baktıklarını görüsün. Onların bakışı, ölümün yaklaşmasından dolayı, kendisine baygınlık gelen kimsenin bakışına benzer. Kurtubî şöyle der: Âyetteki محكمة den maksat, nesh olunmamış demektir. Katâde demiştir ki: İçinde cihâd anlatılan her sûre muhkemdir. Münafıklara en zor gelen sûre odur.[28] فَأَوْلَى لَهُمْ Onların vay haline! İbn Cüzeyy şöyle der: Bu tehdit ve beddua manasına gelen bir kelimedir. Nitekim Yüce Allah'ın şu sözü de böyledir: "أولى لك فولى Vay haline senin, vay!".[29]

21. طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَعْرُوفٌ Bu kelime mübtedâ olup haberi hazfedilmiştir. Yani, ey Muhammed! Sana itaat ve makûl söz, onlar için daha iyi ve daha güzeldir. Râzî şöyle der: Bu, müstakil bir cümlenin mübtedâsı olup haberi mahzuftur ve "خير لهم

---

27 Cevherî, Sıhâh ضغن maddesi.

28 Kurtubî, 16/243.

29 Kıyâme sûresi, 75/34; İbn Cüzeyy, et-Teshîl, 4/49. Bazı tefsirciler فاولى لهم ün "Onlara daha layıktır" manasına geldiği görüşündedirler. Bunun haberi ise "طاعة وقول معروف itaat ve makul sözdür" olur. Bizim verdiğimiz mana daha açık olup Kurtubî'nin de tercihidir.

Onlar için daha iyi ve daha güzeldir" takdirindedir. Müpteda sıfat ile tamamlandığı için nekre ile başlamak câiz olmuştur. وقول معروف ifâdesi bunu gösterir. Yüce Allah sanki şöyle buyurmuştur: "طاعة مخلصة وقول معروف خير لهم Samimi itaat ve makûl söz onlar için daha iyidir".[30] فَإِذَا عَزَمَ الأَمْرُ فَلَوْ صَدَقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ Eğer niyetlerinde samimî olsalar ve doğruluk ve kesin inançla cihâd etselerdi, bu, onlar için serkeşlik ve isyandan daha hayırlı olurdu. Bu cümle şartın cevabıdır.

22. فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ İslâm'dan yüz çevirirseniz belki de isyan etmek ve akrabalık bağlarını kesmek sûretiyle, Câhiliyye döneminde yaşadığınız, yani yeryüzünde fesat çıkardığınız duruma döneceksiniz, öyle mi?! Katâde şöyle der: O kavim Allah'ın kitabından yüz çevirdiğinde onları nasıl gördünüz?! Haram olan kanı dökmediler m? Akrabalık bağlarını kesmediler mi? Rahman'a isyan etmediler mı? Ebû Hayyân şöyle der: Katâde, Rasulullah (s.a.v.)'ın zamanından sonra cereyan etmiş olan fetret devrini (olaylarını) kastediyor.[31]

23. أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ Onlar, Allah'ın rahmetinden kovup uzaklaştırdığı kimselerdir. فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَى أَبْصَارَهُمْ Hakkı dinlememeleri için kulaklarını sağır, hidayet yolunu bulmamaları için kalplerini kör etti. Artık onlar doğru yolu bulamazlar. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah, kim bunu yaparsa, üzerine lanetin gerekli olacağını bildirdi ve onun kulak ve kalbinden faydalanmasını engelledi. Tâ ki, işitse dahi hakka boyun eğmesin. Yüce Allah onu, düşünemeyen hayvan haline getirdi.[32]

24. أَفَلا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ Bu soru kınama ifade eder. Yani, içindeki öğütleri ve yasakları görebilmeleri için Kur'ân'ı düşünmeye ve anlamaya çalışmıyorlar mı ki, içinde bulundukları helâk edici tehlikelere düşmesinler. أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا Buradaki ام edatı, بل manasınadır. Bu ise, onları düşünmeden dolayı kınamadan, kalplerinin, düşünme ve tefekkürü kabul etmeyecek derecede katılaşması ve kararmasından dolayı kınamaya geçiştir. Buna göre mana şöyle olur: Bilakis, onların kalpleri katılaşmış ve kararmıştır. Sanki demir kilitlerle kilitlenmiştir. Artık onlara ne nur girebilir, ne de iman. Fahreddin Râzî şöyle der: Kalp, gerçeği bilmek için yaratılmıştır. Onda bu bilme özelliği olmayınca, yok gibi olur.. Bu, insana eziyet eden kimse hakkında söylenen şu söze benzer: "Bu bir insan değil, vahşi bir hayvandır. Bu, kalp değil bir taştır"[33]

25. إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَى أَدْبَارِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى İman ettikten ve apaçık delil ve mucizeler sayesinde kendilerine hidayet yolu açıkça görüldükten sonra inkâra dönenler var ya, الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَى لَهُمْ işte, şeytan onlara bu işi güzel gösterdi ve onları hayallerle ve uzun ömür ümidiyle aldattı.

30 et-Tefsîru'l-kebîr, 28/62.
31 el-Bahr, 8/82.
32 Kurtubî, 16/246.
33 et-Tefsîru'l-kebîr, 28/66.

26. ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لِلَّذِينَ كَرِهُوا مَا نَزَّلَ اللَّهُ Bu aldatma, onların, haset ve kıskançlıklarından dolayı Allah'ın indirdiği Kur'ân'dan hoşlanmayan Yahudilere, سَنُطِيعُكُمْ فِي بَعْضِ الأَمْرِ "Cihâddan geri durma, o hususta müslümanları engelleme ve benzeri hususlarda bize verdiğiniz emirlerin bir kısmında size itaat edeceğiz" demelerinden dolayıdır. والله يعلم إسرارهم Yüce Allah onların gizlediklerini ve tuzak, hile, İslâm'a ve müslümanlara karşı hazırladıkları komploları bilir. Tefsirciler şöyle der: Münafıklar bunu Yahudilere gizlice söylediler. Yüce Allah da ortaya çıkarıp onları rezil etti.

27. فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ Azap melekleri, ellerindeki demir sopalarla onların yüzlerine ve sırtlarına vurarak canlarını almak için geldiklerinde halleri nasıl olacak?! Kurtubî şöyle der: Bu, tehdit ve korkutma ifade eder. Azapları gecikse gecikse, ömürleri sona erene kadar gecikir.[34] İbn Abbas da şöyle der: Bir kimse masiyet işleyerek ölürse, mutlaka melekler onun yüzüne ve arkasına vururlar.[35]

28. ذَلِكَ بِأَنَّهُمُ اتَّبَعُوا مَا أَسْخَطَ اللَّهَ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ Bu azap onların nifâk yoluna girmeleri ve iman, cihat ve diğer, Allah'ı razı edecek itaatlardan hoşlanmamaları yüzündendir. فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ Böylece Allah, onların, mü'min iken yaptıkları iyi amelleri boşa çıkarır.

29. أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَنْ لَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ أَضْغَانَهُمْ Kalplerinde şüphe ve nifâk bulunan münafıklar, durumlarını, Allah'ın, mü'min kullarına açıklamayacağını mı sanıyorlar? Onların, İslâm'a ve müslümanlara karşı taşıdıkları kin ve buğzu ortaya çıkarmayacağına mı inanıyorlar? Allah, mutlak onların durumunu açıklayıp rezil edecektir.

30. وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيمَاهُمْ Ey Muhammed! İsteseydik onları şahsen sana gösterirdik de sen onları alâmetlerinden tanırdın. Fakat Allah, onlara ve müslüman akrabalarına acıdığı için, belki tevbe ederler diye, onları şahsen göstermeyip gizli tuttu. وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ Ey Muhammed! Sen münafıkları, konuşma üslupları ve sözlerinin manasından mutlaka tanırsın. Görünüşü iman ve İslâm, iç yüzü ise inkâr ve sövgü ifade eden sözleriyle, sana yaptıkları tarizden bilirsin Kelbî şöyle der: Bu âyet indikten sonra, yanında herhangi bir münafık konuştuğunda, Rasulullah (s.a.v.) mutlaka onu tanırdı.[36] وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ Amellerinizden hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz: Maksadınıza göre, onların karşılığını size verir. Bu sözde hem vaat, hem tehdit vardır.

31. وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ Ey insanlar! Allah yolunda cihâd edenleri ve cihâdın güçlüklerine sabredenleri bilinceye kadar sizi cihat ve diğer zor yükümlülüklerle mutlaka imtihan edeceğiz. Burda "bilmek"ten maksat, Allah'ın bildiği şeyin ortaya çıkmasıdır. وَنَبْلُوَ أَخْبَارَكُمْ Amellerinizin iyisini ve kötüsünü birbirinden ayırmamız için bunu yapacağız. İbn Cüzeyy şöyle der: Yüce Allah'ın,

34 Kurtubî, 16/250.
35 el-Bahr, 8/84.
36 Kurtubî, 16/153.

"حتى نعلم biz bilinceye kadar" sözünden maksat şudur: Aleyhinize delil olacak şekilde ortaya çıkacak bir ilimle bilinceye kadar.." Şüphesiz Allah eşyayı var olmadan önce bilir. Fakat o, kullarının yaptığı fiilleri, kendi aleyhlerine delil getirmek istedi. Fudayl b. İyâz bu âyeti okuduğu zaman ağlar ve "Ey Allahım bizi imtihan etme. Çünkü imtihan edersen bizi rezil eder ve gizli olan şeylerimizi açığa çıkarırsın" derdi.[37]

32. إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَشَاقُّوا الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى Delil ve mucizelerle, Peygamber'in doğruluğu ve Allah'ın Rasulü olduğunu anladıktan sonra Allah'ın âyetlerini inkâr eden, insanların müslüman olmasını engelleyen ve Peygamber'e itaatı bırakıp ona düşmanlık edenler var ya, لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَسَيُحْبِطُ أَعْمَالَهُمْ onlar inkârları ve engellemeleriyle, Allah'a hiçbir zarar veremezler. Allah onların zekat ve benzeri amellerini de boşa çıkaracaktır. Ahirette onların sevabını göremeyeceklerdir.

33. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ Ey iman edenler! Allah'ın ve peygamberinin emirlerine sarılın. وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ O kâfir ve münafıkların amellerini boşa çıkardıkları inkâr, nifâk, kendini beğenme ve riyâ gibi şeylerle amellerinizi boşa çıkarmayın.

34. إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ Allah'ın âyetlerini inkâr edip insanları hidayet ve iman yolundan alıkoyanlar, ثُمَّ مَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ sonra da kâfir olarak ölenler var ya, فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ Allah onları hiçbir durumda asla bağışlamayacaktır. Bu âyet, kâfir olarak ölen kimseyi Allah'ın bağışlamayacağını kesin olarak göstermektedir. Zira Yüce Allah, meâlen, "Kuşkusuz Allah kendisine ortak koşulmasını aslâ bağışlamaz"[38] buyurmuştur. Ebussuûd şöyle der: Bu hükmün, "Ashâb-ı Kalîb"[39] hakkında indiği doğru da olsa, kâfir olarak ölen herkesi kapsayan bir hükümdür.[40]

35. فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ Kâfirlerle savaştığınızda gevşeklik yapıp da barış ilanına ve anlaşmaya çağırmayın. وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ Mü'min olduğunuz için, üstün ve galip olan siz olduğunuz halde böyle yapmayın. وَاللَّهُ مَعَكُمْ Allah, yardım ve zaferiyle, sizin yanınızdadır. وَلَنْ يَتِرَكُمْ أَعْمَالَكُمْ Amellerinizin sevabından hiçbir şeyi size eksik vermez. İbn Kesîr şöyle der. "Allah sizinle beraberdir" sözünde, düşmana karşı, büyük bir yardım ve zafer müjdesi vardır.[41]

36. إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ Dünya hayatı, sadece geçici ve fâni bir hayattır. Karar ve sebâtı yoktur. Çocukların oyalandığı oyun ve eğlenceye benzer. Şeyhzâde şöyle

37 et-Teshîl, 4/50.

38 Nisâ sûresi, 4/48.

39 Benî Mustalik gazvesinde, bir kuyu başında Peygamber (s.a.v.) ve Ashâbı (r.anhum) hakkında ileri geri konuşan münafıklar (mütercimler).

40 Ebussuûd, 5/78.

41 Muhtasar-i İbn Kesîr, 3/338.

der: Yüce Allah dünya ve onda bulunan nimetlerin, cihâda gitmeye ve ahirette sevap kazandıracak diğer şeylere engel olmasının doğru olmayacağını açıkladı. Çünkü dünya hayatı, çabuk sona ermesi hususunda, oyun ve eğlence gibidir. Ahiret hayatı ise sonsuz bir hayattır. Öyleyse dünya sevgisi ve onda bulunan lezzetli ve iştah çekici şeylere düşkünlüğün, gazâdan korkmaya ve cihâddan geri durmaya sebep olması doğru olmaz.[42] وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ أُجُورَكُمْ وَلَا يَسْأَلْكُمْ أَمْوَالَكُمْ Allah'a inanır ve ondan hakkıyle korkarsanız, amellerinizin sevabını size tam olarak verir ve sizden bütün malınızı harcamanızı istemez. Aksine sadece, mallarda takdir edilen zekâtı ister. İbn Kesîr şöyle der: Allah'ın size ihtiyacı yoktur. Sizden bir şey istemez. Sadece fakir kardeşlerinize yardım olsun diye, mallarınızın zekâtını vermeyi size farz kıldı ki, bunun sevap ve faydası tekrar size dönsün.[43]

37. إِنْ يَسْأَلْكُمُوهَا فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوا Aşırı bir şekilde mallarınızın hepsini ister ve onu harcamanız hususunda ısrar ederse cimrilik yaparsınız. وَيُخْرِجْ أَضْغَانَكُمْ ve Allah, kalplerinizdeki cimriliği ve hayır için mal harcamaktan hoşlanmadığınızı ortaya çıkarır. İbn Cüzeyy şöyle der: Bu şöyle olur. İnsan, mal sevgisi üzerine yaratılmıştır. Sevdiği şey hakkında kiminle münâkaşa edilirse, sırları ortaya çıkar. Yükümlülükler hususunda Allah'ın kullarına sert davranmaması, onlara olan merhametindendir.[44]

38. هَا أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تُدْعَوْنَ لِتُنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ Ey muhataplar topluluğu! Siz; Allah yolunda harcama yapmaya çağrılıyorsunuz. Kuşkusuz siz, gücünüzün yettiği şeylerle yükümlüsünüz. فَمِنْكُمْ مَنْ يَبْخَلُ Sizden öylesi vardır ki, cimrilik edip Allah yolunda harcamaz. وَمَنْ يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَنْ نَفْسِهِ Kim, Allah yolunda harcamayıp cimrilik ederse cimriliğinin zararı ona aittir. Çünkü cimrilik, sevap ve mükâfattan onu alıkoyar: Sâvî şöyle der: بخل Fiili, "çok cimri oldu" manasına geldiğinde على harf-i ceri ile geçişli olur. Sadece "cimri oldu"mânâsında kullanıldığı zaman عن harf-i ceri ile geçişli olur.[45] وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ Allah'ın, sizin harcamalarınıza ihtiyacı yoktur. Mallarınıza muhtaç değildir. Siz ise ona muhtaçsınız. وَإِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ Allah'a itaatten ve emirlerine uymaktan yüz çevirirseniz, yerinize, Allah'a sizden daha itaatli olacak başka bir kavim getirir. ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ Sonra, Allah yolunda harcama hususunda sizin gibi cimri olmazlar. Bilakis onlar cömert ve ikram sahibi kişiler olur.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "الذين كفروا وصدّوا عن سبيل الله أضل اعمالهم İnkâr edenlerin ve Allah yolundan

42 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/352.
43 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/338.
44 et-Teshîl, 4/50.
45 Sâvî Hâşiyesi, 4/89.

alıkoyanların işlerini, Allah boşa çıkarmıştır" âyeti ile "والذين آمنوا وعملوا الصالحات İman edip yararlı işler yapanlar..." âyeti arasında mukâbele vardır. Bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

2. Daha önce, "iman edenler" denildikten sonra, "وآمنوا بما نزل على محمد Muhammed'e indirilene iman edenler" kısmıyla, umumdan sonra husus zikredilmiştir. Bundaki nükte, Hz. Muhammed (s.a.v.'e indirilenin şanının yüce olduğunu ve önemini ifade etmektir.

3. "حتى تضع الحرب أوزارها Savaş, ağırlıklarını bırakıncaya kadar" cümlesinde istiâre-i tebeiyye vardır. Yüce Allah istiâre-i tebeiyye yoluyla, savaşı bırakmayı, savaş aletlerini yere bırakmaya benzetmiş ve "yere bırakmak" manasına gelen vad' kelimesinden, "sona erer, bırakır' manasına gelen تضع fiilini türetmiştir.

4. "ويثبت أقدامكم Ayaklarınızı sabit kılar" cümlesi, mecâz-ı mürseldir. Yüce Allah cüz'ü zikredip, "küll"ü kastetmiştir. "Sizi sabit kılar" demektir. Sebât ve sarsıntı ayaklarda meydana geldiği için olayı bununla ifâde etmiştir. Bu, "بما كسبت أيديكم ellerinizin kazandığı şeyler sebebiyle" âyetine benzer.

5. مَنًّا Karşılıksız ile فداء fidye olarak آمنوا iman ettiler ile "كفروا inkâr ettiler" ve "الغنى zengin" ile "الفقراء fakirler" arasında tıbâk vardır.

6. فإذا عزم الأمر İş ciddiye binince âyetinde mecâz-ı aklî vardır. Zira, azim (ciddiye binme), işi yapana ait olduğu halde işe nisbet edilmiştir. Bu, "نهاره صائم Onun gündüzü oruçludur" sözüne benzer.

7. "فهل عسيتم إن توليتم Geri dönerseniz, sizden... beklenmez mi?" âyetinde iltifât vardır. Zira daha önce III. şahıs olarak anlatılan kimseler, şiddetli kınama ve azarlama için, muhatap (II. şahıs) olarak ifâde edilmiştir.

8. "أم على قلوب أقفالها Yoksa kalpler üzerinde kilitleri mi var?" âyetinde istiâre-i tasrîhiyye vardır. Yüce Allah, kalpleri, kilitli kapılara benzetti. Zira o kalpler, hiçbir nasihatçının nasihatına ve hiçbir kınayanın kınamasına açılmaz. Bu, latîf istiârelerdendir.

9. "فيها انهار من ماء غير آسن وأنهار من لبن لم يتغير طعمه من خمر لذة للشاربين İçinde, bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar vardır" âyetinde "انهار nehirler" kelimesi tekrar edilerek itnâb yapılmıştır. Bu, Cennet nimetlerine daha fazla teşvik içindir.

10. "ارتدّوا على أدبارهم Arkalarına döndüler" cümlesi, iman ettikten sonra inkâr etmelerinden kinayedir.

11. أبصارهم، أهواءهم، أعمالهم Ve benzeri âyet sonlarında akıcı kuvvetli secî vardır. Bu, güzelleştiricı edebî sanatlardandır.

Yüce Allah'ın yardımıyle "Muhammed sûresi"nin tefsiri bitti.

FETİH SÛRESI

Medine'de inmiştir. 29 âyettir.

Sûreyi Takdim

Bu mübarek sûre Medine'de inmiş olup muâmelât, ibâdet, ahlâk ve irşat gibi esas hükümleri ele alan Medine'de inmiş diğer sûreler gibi ahkâm yönüne ağırlık verir.

Bu mübarek sûre, hicretin altıncı yılında Hz. Peygamber (s.a.v.) ile müşrikler arasında yapılan Hudeybiye barışını anlatır. Bu barış büyük fetih "Mekke Fethi" için bir başlangıç olmuştur. Mü'minlerin üstünlüğü, zaferi ve hükümrânlığı bu fetihle tamamlanmış, insanlar bölük bölük, Allah'ın dinine girmişlerdir: "Biz sana apaçık bir fetih ihsan ettik..."

Sûre, mü'minlerin cihâdından ve Sahâbe'nin (r.anhum), ölünceye kadar Allah yolunda cihâd edeceklerine dâir Rasulullah (s.a.v.)'a verdikleri sözden "Bîatu'r-rıdvân"dan söz eder. Bu bîat, şanı yüce bir bîattır. Onun içindir ki, Yüce Allah bunu mübarek kıldı, bîatı edenlerden razı oldu ve onu yüce kitabına nurdan satırlarla yazdı: "Andolsun ki, o ağacın altında sana bîat ederlerken, Allah mü'minlerden razı olmuştur."

Bu sûre, Rasulullah (s.a.v.) ile birlikte çıkmayanlardan bahseder. Bunlar kalplerinde hastalık bulunan bedevîlerle, Rasulullah (s.a.v.) ve mü'minler hakkında kötü zanlarda bulunup onlarla birlikte çıkmayan münafıklardır. Bu âyetler onların sırlarını açığa çıkarmak ve rezil etmek üzere gelmiştir: "Bedevîlerden geri kalmış olanlar. Sana diyecekler ki: Bizi mallarımız ve ailelerimiz alıkoydu..."

Bu mübarek sûre, Rasulullah (s.a.v.)'in Medine-i Münevvere'de gördüğü ve arkadaşlarına anlattığı rüyadan bahseder. Ashâb (r.anhum) bu rüyaya sevinmiş ve mutlu olmuştu. Bu rüya, Rasulullah (s.a.v.)'in, müslümanlarla emniyet ve huzur içerisinde Mekke'ye girdiğini gördüğü rüyadır. Bu sâdık rüya gerçekleşmiş ve mü'minler emniyet ve huzur içinde, umre yapmak üzere Mekke'ye girmişlerdir: "Andolsun ki Allah, Rasulünün rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse, güven içerisinde, başlarınızı tıraş etmiş ve saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Harâm'a gireceksiniz.."

Bu mübarek sûre, Rasulullah (s.a.v.)'ı ve onun seçkin ve temiz Ashâbını överek sona erer: "Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar, kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler..."

İSMİ

Yüce Allah bu sûrede, mü'minlere Feth-i mübîn'i müjdelediği için buna Fetih Sûresi adı verildi: "Biz sana, apaçık bir fethi ihsan ettik.."

FAZİLETİ

Bu mübarek sûre, Rasulullah (s.a.v.) Hudeybiye'den döndükten sonra inmiştir. Bu sûre inince Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Andolsun bu gece bana öyle bir sûre indi ki, o bana, dünyadan ve içinde bulunanlardan daha sevimlidir: "Biz sana apaçık bir fetih nasip ettik..."[1]

1 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 1/31; Buhârî, Tefsîru'l-Kur'ân, 48/1.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِيْنًا ۙ﴿۱﴾ لِّيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْۢبِكَ وَمَا تَاَخَّرَ
وَيُتِمَّ نِعْمَتَهٗ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُّسْتَقِيْمًا ۙ﴿۲﴾ وَّيَنْصُرَكَ اللّٰهُ نَصْرًا
عَزِيْزًا ﴿۳﴾ هُوَ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ السَّكِيْنَةَ فِيْ قُلُوْبِ الْمُؤْمِنِيْنَ لِيَزْدَادُوْٓا اِيْمَانًا
مَّعَ اِيْمَانِهِمْ ؕ وَلِلّٰهِ جُنُوْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا
﴿۴﴾ لِّيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ
فِيْهَا وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ ؕ وَكَانَ ذٰلِكَ عِنْدَ اللّٰهِ فَوْزًا عَظِيْمًا ۙ﴿۵﴾
وَّيُعَذِّبَ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْمُشْرِكِيْنَ وَالْمُشْرِكٰتِ
الظَّآنِّيْنَ بِاللّٰهِ ظَنَّ السَّوْءِ ؕ عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ ۚ وَغَضِبَ اللّٰهُ
عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَاَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ ؕ وَسَآءَتْ مَصِيْرًا ﴿۶﴾
وَلِلّٰهِ جُنُوْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيْزًا حَكِيْمًا ﴿۷﴾
اِنَّآ اَرْسَلْنٰكَ شَاهِدًا وَّمُبَشِّرًا وَّنَذِيْرًا ۙ﴿۸﴾ لِّتُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ
وَرَسُوْلِهٖ وَتُعَزِّرُوْهُ وَتُوَقِّرُوْهُ ؕ وَتُسَبِّحُوْهُ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ﴿۹﴾
اِنَّ الَّذِيْنَ يُبَايِعُوْنَكَ اِنَّمَا يُبَايِعُوْنَ اللّٰهَ ؕ يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ اَيْدِيْهِمْ ۚ فَمَنْ نَّكَثَ
فَاِنَّمَا يَنْكُثُ عَلٰى نَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ اَوْفٰى بِمَا عٰهَدَ عَلَيْهُ اللّٰهَ
فَسَيُؤْتِيْهِ اَجْرًا عَظِيْمًا ۘ﴿۱۰﴾ سَيَقُوْلُ لَكَ الْمُخَلَّفُوْنَ مِنَ الْاَعْرَابِ
شَغَلَتْنَآ اَمْوَالُنَا وَاَهْلُوْنَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا ۚ يَقُوْلُوْنَ
بِاَلْسِنَتِهِمْ مَّا لَيْسَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ ؕ قُلْ فَمَنْ يَّمْلِكُ لَكُمْ مِّنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا
اِنْ اَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا اَوْ اَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا ؕ بَلْ كَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ
خَبِيْرًا ﴿۱۱﴾ بَلْ ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّنْقَلِبَ الرَّسُوْلُ وَالْمُؤْمِنُوْنَ
اِلٰٓى اَهْلِيْهِمْ اَبَدًا وَّزُيِّنَ ذٰلِكَ فِيْ قُلُوْبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ

ظَنَّ السَّوْءِ ۚ وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا ﴿١٢﴾ وَمَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ
وَرَسُولِهِ فَإِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا ﴿١٣﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَكَانَ
اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٤﴾ سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انْطَلَقْتُمْ
إِلَىٰ مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ ۖ يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا
كَلَامَ اللَّهِ ۚ قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذَٰلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ ۖ فَسَيَقُولُونَ
بَلْ تَحْسُدُونَنَا ۚ بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥﴾
قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ إِلَىٰ قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ
تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ ۖ فَإِنْ تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا ۖ
وَإِنْ تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦﴾ لَيْسَ
عَلَى الْأَعْمَىٰ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ ۗ
وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ
وَمَنْ يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٧﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsân ettik.

2. Allah, bunu senin geçmiş ve gelecek günâhını bağışlamak, Sana olan nimetini tamamlamak, seni doğru bir yola iletmek

3. Ve sana şanlı bir zaferle yardım etmek için yaptı.

4. İmanlarına iman katsınlar diye mü'minlerin kalplerine sekînet (güven) indiren O'dur. Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah bilendir, hikmet sahibidir.

5. (Bütün bu lütuflar) mü'min erkeklerle mü'min kadınları, içinde ebedî kalacakları zemininden ırmaklar akan Cennetlere koyması, onların günahlarını örtmesi içindir. İşte bu, Allah katında büyük bir kurtuluştur.

6. (Bir de bunlar) Allah hakkında kötü zanda bulunanlar

münafık erkeklere ve münafık kadınlara, Allah'a ortak koşan erkeklere ve ortak koşan kadınlara azap etmesi içindir. Kötülük onların başlarına gelsin. Allah onlara gazap etmiş, lanetlemiş ve Cehennemi kendilerine hazırlamıştır. Orası ne kötü bir yerdir!

7. Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah Azîz'dir, Hakîmdir.

8, 9. Şüphesiz biz seni, şahit, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. (Ey insanlar!) Allah'a ve Rasulü'ne iman edesiniz, O'na yardım edesiniz, O'na saygı gösteresiniz ve sabah akşam O'nu tesbih edesiniz diye böyle yaptık.

10. Muhakkak ki sana bîat edenler ancak Allah'a bîat etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa, ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah'a verdiği ahde vefâ gösterirse Allah ona büyük bir mükâfat verecektir.

11. Bedevîlerden (seferden) geri kalmış olanlar, sana diyecekler ki, "Mallarımız ve ailelerimiz bizi alıkoydu. Allah'tan bizim bağışlanmamızı dile." Onlar kalplerinde olmayanı dilleriyle söylerler. De ki: Allah size bir zarar gelmesini dilerse veya bir fayda elde etmenizi isterse, O'na karşı sizin için, kim bir şeye sahiptir? Kaldı ki, Allah, yaptıklarınızdan haberdârdır.

12. Aslında siz Peygamber'in ve mü'minlerin ailelerine bir daha asla dönmeyeceklerini sanmıştınız. Bu sizin gönüllerinize güzel göründü de kötü zanda bulundunuz ve helâki hak etmiş bir topluluk oldunuz.

13. Kim Allah'a ve Rasulüne iman etmezse şüphesiz biz, kâfirler için çılgın bir ateş hazırlamışızdır.

14. Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. O, dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder: Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

15. Siz ganimetleri almak için gittiğinizde geri kalanlar "Bırakın, biz de arkanıza düşelim" diyeceklerdir. Onlar, Allah'ın sözünü değiştirmek isterler. De ki: Siz bizimle aslâ gelmeyeceksiniz. Allah daha önce böyle buyurmuştur. Onlar size: "Hayır, bizi kıskanıyorsunuz" diyeceklerdir. Bilakis onlar, pek az anlayan kimselerdir.

16. Bedevîlerden geri kalmış olanlara de ki: Siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşmaya çağırılacaksınız. Onlarla savaşırsınız veya müslüman olurlar. Eğer itâat

ederseniz, Allah size güzel bir mükâfat verir. Ama önceden döndüğünüz gibi yine dönecek olursanız sizi acıklı bir azaba uğratır.

17. Köre vebâl yoktur, topala da vebâl yoktur, hastaya da vebâl yoktur. Kim Allah'a ve Peygamberi'ne itâat ederse, Allah onu altından ırmaklar akan Cennetlere sokar. Kim de geri kalırsa, onu acı bir azaba uğratır.

KELİMELERİN İZAHI

السكينة: Sekîne, huzur, sükûn ve sebât demektir.

السوء : Sev', keder, üzüntü ve elem manasınadır: Cevherî şöyle der: Bir kimse birini üzdüğünde ساءه denir. Mastarı, سوءاً ve مساءة gelir. Bu, "سرّه onu sevindirdi" sözünün zıddıdır. سُوء (üzme), bu manada bir isimdir. "دائرة السوء Hezimet ve şer" manasınadır. سَوْء ise, üzüntü manasına gelen مساءة kökündendir.[2]

تعزروه: Ona saygı gösterir, yardım eder ve eziyet görmesina engel olursunuz. Şer'î cezalardan birisi olan "ta'zîr"e de, kötü iş yapmaya engel olduğu için bu isim verilmiştir.

نكث : Bîatı ve ahdi bozdu.

بورا : Bûr, "helâk olmuş" demektir. Cevherî şöyle der: Bûr; bozulmuş helâk olmuş, kendisinde hiç hayır kalmamış kişi demektir. بائر ، بوراً kelimesinin çoğuludur. "بار فلان Falanca helâk oldu" demektir.[3]

حرج : Harac, günah manasınadır.

NÜZÛL SEBEBİ

İbn Abbas'ın şöyle dediği riivayet olunmuştur: Rasulullah (s.a.v.) Fetih yılında Mekke'ye sefere çıkmak isteyince, Medine bedevîleri Rasulullah (s.a.v.) ile birlikte çıkmadılar. Halbuki Rasulullah (s.a.v.) Kureyş'ten çekinerek, onların da kendisiyle birlikte sefere çıkmalarını istemişti. Rasulullah (s.a.v.) umre için ihrama girmiş ve insanların, kendisinin savaş yapmak istemediğini anlamaları için beraberinde kurbanını da sevketmişti. Bedevîler, Rasulullah (s.a.v.)'la beraber sefere çıkmadılar ve sebep olarak meşgûliyetlerini gösterdiler. Bunun üzerine, "Bedevîlerden geri kalmış olanlar sana diyecekler ki, "Mallarımız ve ailelerimiz bizi meşgul etti. Allah'tan bizim bağışlanmamızı dile...".[4]

2 Cevherî, Sıhâh, سوء maddesi.

3 Cevherî, Sıhâh, بور maddesi.

4 Kurtubî, 16/268.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا Ey Muhammed! Sana Mekke'nin fethini, apaçık bir fetih olarak nasip ettik. Düşmanlarına karşı, senin lehine apaçık bir fetihle hükmettik. Âyetteki fetihten maksat, Mekke'nin fethidir. Yüce Allah, meydana gelmeden önce, bu fethin olacağını vaadetmiştir. Mutlaka gerçekleşeceğini bildirmek için, geçmiş zaman kipini kullanmıştır. Bu vaad, Yüce Allah'tan Peygamber'e (s.a.v.) ve mü'minlere büyük bir müjdedir. Zemahşerî şöyle der: Bu fetih, Mekke'nin fethidir. Bu âyet, Rasulullah (s.a.v.) Hudeybiye yılında Mekke'den dönerken inmiştir. Bu, Rasulullah'a verilmiş bir fetih sözüdür. Yüce Allah'ın verdiği haberler kesin olarak gerçekleşme hususunda, "Meydana gelmiş olay" gibi sayılacağından, izzet sahibi ve noksan sıfatlardan uzak olan Yüce Allah'ın haberleri vermedeki âdeti üzerine burada da geçmiş zaman kipi kullanıldı. Burada, fethin şanının yüceliğini gösteren açık ve büyük delil vardır.[5]

2. لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ Ey Muhammed! Rabbin, daha iyi olanı yapmamandan dolayı senden meydana gelecek bütün kusurları bağışlamak için bu fethi sana nasip etti. Ebussuûd şöyle der: Daha iyi olanı yapmamasının günah diye isimlendirilmesi, Rasulullah (s.a.v.)'in yüce makamına nazarandır.[6] İbn Kesîr şöyle der: Bu şekilde bağışlanma, Hz. Peygamber (a.s.)'in hususiyetlerinden olup bunlarda hiç kimse onun gibi olamaz, O bütün işlerinde, ne öncekilerden ne de sonrakilerden başka hiç kimsenin ulaşamadığı itaat, iyilik ve doğruluk üzeredir. O, dünyada ve ahirette, mutlak olarak insanların en mükemmeli ve efendisidir. Yüce Allah'ın yarattıklarının en itaatkârı olduğu için Allah ona feth-i mübîni müjdelemiş ve onun geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamıştır. Onun içindir ki, burada Rasulullah (s.a.v.)'a verilmiş büyük bir şeref vardır.[7] وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ Dini yüceltmek ve onun ışığını yükseltmek sûretiyle sana olan nimetini tamamlamak, وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ve senin için gönderdiği yüce din ile, seni, Naîm Cennetlerine götüren dosdoğru yola iletmek için bunu yaptı.

3. وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَزِيزًا Ve bunu, düşmanlarına karşı, sana güçlü ve sağlam bir zafer nasip etmek için yaptı. Bu zaferde izzet ve üstünlük vardır. Bu zafer sana, hem dünya hem de ahiret üstülüğünü kazandıracaktır.

4. هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ O Yüce Allah, mü'minlerin kalplerinde huzur ve sükûn verendir. لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ İnancın ve gaybı pek iyi bilen Allah'a tevekkülün kalplerde yerleşmesi sûretiyle, kesin inançlarının daha da artması ve tasdiklerinin daha da kuvvetlenmesi için böyle yaptı. وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

---

5 Keşşâf; 4/262. Müfessirlerin bazıları, buradaki fetihten maksadın Hudeybiye barışı olduğu kanaatindedir. Çünkü Bîatu'r-rıdvân, Rasulullah (s.a.v.)'in Kureyş'le yaptığı barış ve birçok kimsenin İslâm'a girmesi ve benzeri diğer büyük olaylar bu anlaşma neticesinde meydana gelmiştir. İbn Kesîr de bu görüştedir.

6 Ebussuûd, 5/80.

7 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/340.

Melekler, cinler, hayvanlar ve helâk edici gürültüler, zelzeleler, yere batmak, suda boğulmak gibi, göklerin ve yerin bütün orduları Yüce Allah'ındır. Bu ordular sayılamayacak ve mağlup edilemeyecek kadar çoktur. Allah onları dilediğine musallat kılar. İbn Kesîr der ki: Eğer Allah onların üzerine bir tek melek gönderse, büyük çoğunluğunu helâk ederdi. Fakat o, kullarına cihâdı farz kıldı. Çünkü cihadda kesin bir delil ve derin bir hikmet vardır.[8] Bundan dolayıdır ki Yüce Allah, وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا "Allah, yarattıklarının hallerini pek iyi bilen ve takdir ve tedbirinde hikmet sahibidir" buyurdu. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah'ın, kalplerine sükûnet indirdiği mü'minlerden maksadı, Hudeybiye'de Mekkelilere karşı savaşmak üzere Rasulullah (s.a.v.)'e bîat eden mü'minlerdir. Bu bîat, Mekkeliler'in, müslümanların Mekke'ye girmelerini engellemeleri ve maksadlarına ulaşmadan geri dönmeleri gibi can sıkıcı ve kalpleri kaydırıcı olayların meydana gelmesinden sonra olmuştur. Ancak mü'minlerin bu olaya son derecede kızmalarına, gazaplanmalarına rağmen hiç kimse dinden dönmemiştir. Müslümanlar büyük bir sarsıntı geçirmiş, hatta Ömer b. Hattâb (r.a.) Rasulullah (s.a.v.)'e gelerek ona, "Sen Allah'ın hak peygamberi değil misin? dedi. Rasulullah (s.a.) "evet" dedi. Ömer (r.a.), "Düşmanlarımız batıl yolda, biz hak yolda değil miyiz?" dedi. Rasulullah (s.a.v.), "evet" diye cevap verdi. Ömer (r.a.), "O halde, dinimiz hususunda niçin bu zilleti gösteriyonız. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) buyurdu ki,"Şüphesiz ben Allah'ın Rasulüyüm, ben O'na âsi değilim. O, benim yardımcımdır.[9]

5. لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا Allah, cihâdları ve itâatlarından dolayı mü'minleri, içinde Cennet nehirleri akan güzel bağlara ve bahçelere soksun diye böyle yaptı. Onlar, Cennetlerde ebedî kalacaklardır. وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ Bir de hata ve günahlarını silmesi için bunu yaptı. وَكَانَ ذَٰلِكَ عِنْدَ اللَّهِ فَوْزًا عَظِيمًا İşte bu Cennetlere sokulma ve günahların bağışlanması Allah katında büyük bir kazanç ve mutluluktur. Bundan daha büyük kazanç olmaz. Çünkü Cennet nimetlerinden öteye nimetler yoktur.

6. وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّانِّينَ بِاللَّهِ ظَنَّ السَّوْءِ Aynı zamanda Rableri hakkında kötü zanda bulunan münafıklarla müşrikleri cezalandırmak için böyle yaptı. Onlar, Yüce Allah'ın, peygamberine ve mü'minlere yardım etmeyeceğini, müşriklerin, tüm müslümanların kökünü keseceklerini sanıyorlardı. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Bilakis siz, Peygamber ve mü minlerin bir daha ailelerine dönmeyeceklerini sandınız".[10] Münafıklar, açıkça inkâr eden kâfirlerden daha tehlikeli ve daha zararlı olduklan için Yüce Allah âyette münafıkların cezalandırılacağını önce söyledi. Kurtubî şöyle der: Peygamber (s.a.v.) Hudeybiye'ye gittiğinde münafıklar onun ve arkadaşlarından herhangi birinin artık Medine'ye

8 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/341.

9 Bu olay hakkında geniş bilgi için bkz. Buhârî "Tefsîru'l-Kur'ân, 48/5 İbn Hişâm, Sîret, 3/316-317, neşir, Mustafa es-Selea ve arkadaşları.

10 Bu sûre, 12. âyet .

عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ geri dönemeyeceğini sanmışlardı.[11] Bu, onlar için bir bedduadır. Yani, düşündükleri kötü şey ve mü'minler için bekledikleri helâk ve ölüm başlarına gelsin! وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ İnkârları ve münafıklıkları yüzünden Yüce Allah onlara kızmış ve onlan rahmetinden uzaklaştırmıştır. وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا Onlar için ahirette alevli bir ateşi yani Cehennemi hazırlamıştır. Sapık ve münafıklar için orası dönüp varılacak ne kötü bir yerdir!

7. وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ Göklerde ve yerdeki ordular Allah'ındır. Bu âyet, münafık ve kâfirlerden intikam almak için, önceki âyeti tekid için tekrar zikredildi. Râzî şöyle der: Yüce Allah önceki âyetin lafzını tekrar etti. Çünkü orduların indirilmesi bazen rahmet için bazen de azap için olur. Yüce Allah orduları önce mü'minlere rahmeti bildirmek, ikincisinde ise kâfirlere azabın indirileceğini açıklamak için zikretti.[12] وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا Allah mülk ve saltanatında güçlüdür, yaptığında ve idaresinde hikmet sahibidir. Sâvî şöyle der: Yüce Allah bu âyeti önce, mahlukatın yaratılışı ve idaresini açıklarken zikretti ve sonunda "عليما حكيما O, bilendir, hikmet sahibidir" buyurdu. Aynı âyeti ikinci kez intikam alacağım anlatırken zikretti ve sonunda "عزيزا حكيما Allah güçlüdür, hikmet sahibidir" buyurdu.[13] Bu, son derece güzel bir tertiptir. Çünkü Yüce Allah mü'minlere yardım için rahmet ordularını, kâfirleri helâk etmek için de azap ordularını indiriyor.

Bundan sonra Yüce Allah Rasulü Ekrem'ine (s.a.v.) onu peygamberlikle şereflendirdiğini ve bütün insanlara gönderdiğini bildirmek üzere şöyle buyurdu:

8. إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا Ey Muhammed! Seni kıyamet gününde bütün insanlara bir şahid, mü'minlere Cenneti müjdeleyen ve Cehennem ateşine karşı, kâfirleri uyarıcı olarak gönderdik.

9. لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ Ey insanlar! Peygamber'i gönderdik ki Rabbinize ve Peygamberinize hakkıyla iman edip şek ve şüphe karışmaksızın kesin bir şekilde inanasınız. وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا O Peygamber'e hürmet ve tazim ile birlikte işini yüce tutasınız. Rabbinizi de sabah akşam tesbih edesiniz[14] ki kalp her an Allah ile beraber olsun. Bu bölümdeki ilk iki zamir Peygamber'e (s.a.v.) râcidir.

10. إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ Ey Muhammed! Hudeybiye'de Allah'ın razı olacağı bir şekilde "Bîatu'r-rıdvân" da sana bîat edenler var ya, onlar, gerçekte Allah'a bîat etmişlerdir. Bu, Peygamber'i (s.a.v.) şereflendirmeyi ifade eder. Şöyleki Yüce Allah, Peygamber'e (s.a.v.) yapılan bîatı kendisine yapılmış bîat saymıştır.

---

11 Kurtubî, 16/265.

12 Râzî, et-Tefsîru'l-kebîr, 28/84.

13 Sâvî Hâşiyesi, 4/92.

14 "وتسبحوه Onu tesbih etmeniz için. "Buradaki (o) zamiri Allah'a râcidir, Bir görüşe göre âyetteki zamirlerin tümü Allah'a râcidir. Bu, Beyzâvî ve Ebussuûd'un tercihidir. Daha önce anlattığımız ise Dahhâk'tan nakledilmiştir. Kurtubî'nin tercihi de odur.

Çünkü Peygamber (s.a.v.), Allah adına konuşan bir elçidir. Tefsirciler şöyle der: Bu bîattan maksat, Hudeybiye'de yapılan "Bîatu'r-rıdvân"dır. O zaman Sâhâbe (r. anhum) ölünceye kadar savaşacağına dair Peygambere (s.a.v.) bîat etmişti. Nitekim Buhârî ve Müslim, Seleme b. el-Ekva'ın şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: Biz ölünceye kadar savaşacağımıza dâir Rasulullah (s.a.)'a bîat ettik."[15] Yüce Allah, meâlen, "Allah müminlerden râzı olmuştur. Çünkü onlar ağacın altında sana bîat ediyorlardı..."[16] buyurduğu için buna "Bîatu'r-rıdvân" denilmiştir. يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah onlarla beraberdir, sözlerini işitir, yerlerini görür, içlerini ve dışlarını bilir. Yüce Allah'a Rasulü vasıtasıyla bîat edilmiştir.[17] Zemahşerî de şöyle der: Yüce Allah, bîat edenlerin elleri üzerinde olan Rasulullah (s.a.v.)'in elinin Allah'ın eli olduğunu kasdediyor. Yani, kim Peygamber'e (s.a.v.) bîat ederse Allah'a bîat etmiş olur. Bu, Yüce Allah'ın, "Kim Rasule itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur"[18] meâlindeki sözüne benzer.[19] فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ Kim bîatı bozarsa, onun bozmasının zararı kendi aleyhine olur. Çünkü o Rabbi ile yaptığı ahdi bozması ve O'na verdiği sözden dönmesi sebebiyle kendisine sevabı haram kılmış ve sürekli azaba sokmuştur. وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا Kim ahdini yerine getirirse Allah ona bol sevap, yani iyiler yurdu Cenneti verecektir.

11. سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا Ey Muhammed! Hudeybiye yılında, Medine bedevîlerinden seninle birlikte çıkmayan o münafıklar sana diyecekler ki, mal ve çocuklarımız bizi seninle beraber çıkmaktan alıkoydu. Bizim için Allah'dan bağış dile! Çünkü bizim geri kalıp sefere çıkmamamız, isteyerek değil, bir zaruretten dolayıdır. İbn Cüzeyy şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) umre yapmak için Mekke'ye gitmek üzere yola çıktığı zaman bir grup geri kalıp Hudeybiye gazvesine katılmadıklarından dolayı Yüce Allah onlara "geride kalanlar" manasına المخلفون dedi. Âyette geçen اعراب dan maksat, çölde yaşayan Bedevî Araplardır. Bunlar Rasulullah (s.a.v.)'in Kureyş ve diğer kabilelerden bir çok düşmanla karşılaşacağı kanaatında oldukları için onunla birlikte sefere çıkmayıp geri kalmışlardı: Bunların imanları henüz yerleşmemişti. Rasulullah ve mü'minlerin artık bu seferden dönemeyeceklerini sandılar. İşte Yüce Allah bu sûrede, onları rezil etti ve onların yanına varmadan önce söyleyecekleri sözlerini ve gösterecekleri özrü Rasulüne bildirdi. Aynı zamanda onların özür dileme hususunda yalancı olduklarını da haber verdi.[20] يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ Onlar, gizlediklerinin aksini söylüyorlar. Bu ise sırf münafıklıktır. Onlar, mazeret gösterme ve mağfiret dileme hususunda yalancıdırlar. Çünkü onlar bunu doğru olduklarından ve tevbe ettiklerinden değil,

15 Buhârî, Kitâbu'l-megâzî, 35; Müslim, İmâre, 80.
16 Bu sûre, 18. âyet.
17 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/342
18 Nisâ sûreşi 4/80.
19 Keşşâf 4/265.
20 et-Teshîl, 4/52.

riyâ olarak söylediler. قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا Ey Muhammed onlara de ki: Allah, size mağlubiyet gibi zarar verecek veya zafer ve ganimet gibi fayda sağlayacak bir şeyin gelmesini isterse onun dilemesi ve hükmünden sizi kim koruyacak? Kurtubî şöyle der: Bu âyet münafıkların görüşlerini reddetmektedir. Zira onlar, Peygamber'le (s.a.v.) birlikte sefere çıkmamanın kendilerinden zararı savacağını ve onlar için çabucak menfaat sağlayacağını sanmışlardı.[21] بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا Hayır, İş sizin iddia ettiğiniz gibi değildir. Bilakis Yüce Allah, kalplerinizdeki yalan ve münafıklıktan haberdardır.

12. بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَى أَهْلِيهِمْ أَبَدًا Ey münafıklar! Aslında siz, Muhammed ve Ashâbının asla Medine'ye dönmeyeceklerini sanmıştınız. وَزُيِّنَ ذَلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ Bu sapıklık sizin gönüllerinize güzel gösterildi de, mü'minlerin tamamen öldürülüp yok edileceklerini ve hiçbirinin geri dönmeyeceğini zannettiniz. وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا Böylece, Allah katında yok olan ve Allah'ın öfke ve azabına müstehak bir topluluk oldunuz.

13. وَمَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ Yüce Allah, Rasulullah (s.a.v.) ile beraber sefere çıkmayanların durumlarını anlatıp onların kötü zanlarını ve bu zannın, sahibini küfre götüreceğini açıkladıktan sonra, genel ifadeler kullanarak onları imana ve tevbeye teşvik etti. Yani, kim ihlas ve sadık imanla, Allah ve Rasulüne iman etmezse فَإِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا bilsin ki, biz, kâfirler için çılgın alevli bir ateş hazırladık. Bu, münafıklara yapılan şiddetli bir tehdittir.

14. وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ Göklerde ve yerde ne varsa, hepsi yüce olan Allah'ındır. O her şeyde, dilediği gibi tasarrufta bulunur. يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ O, dilediği kuluna merhamet, dilediğine de azap eder. Bu âyet, münafıkların, Rasulullah (s.a.v.)'ın kendileri için mağfiret talep edeceğine dâir olan ümitlerini kırmaktadır. وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا Allah, bağışlaması bol, rahmeti çok olandır.

15. سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انْطَلَقْتُمْ إِلَى مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا Rasulullah (s.a.v.) ile beraber Hudeybiye umresine çıkmayanlar, siz Hayber ganimetlerini almak için gittiğinizde, ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ "Bırakın bizi de, sizinle beraber savaşmak için yanınızda Hayber'e gidelim" diyeceklerdir. يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ Onlar, Allah'ın, Hudeybiye'ye katılanlar hakkında yaptığı, "Hayber ganimetlerinin sadece onlara verileceği, bu hususta hiç kimsenin onlara ortak olamayacağı"na dâir vaadini bozup değiştirmek isterler. Kurtubî der ki: Yüce Allah, Hudeybiye'ye katılanlar oradan sulh yaparak döndükleri zaman, Mekke fethine bedel olarak onlara Hayber ganimetlerini tahsis etmişti.[22] قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا Onlara de ki: Bizimle gelmeyin. Sizin asla Hayber ganimetlerinden bir payınız

21 Kurtubî, 16/.
22 Kurtubî, 16/271.

olmayacak. كَذَلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ Biz Hudeybiye'den dönmeden önce, Yüce Allah şu kesin hükmünü vermiştir: "Hayber ganimeti Hudeybiye'ye katılanların hakkıdır. Bu ganimette, onlardan başkasının bir payı yoktur" فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا Onlar ise, "Hayır, bu Allah'ın hükmü değildir. Aksine siz bizim size ganimette ortak olmamızı kıskanıyorsunuz" diyecekler. Yüce Allah onlara cevap vermek üzere şöyle buyurdu: بَلْ كَانُوا لا يَفْقَهُونَ إِلاَّ قَلِيلاً Bilakis onlar pek az anlıyorlar. Bu, onların, ganimetlere ve dünya işlerine düşkünlüklerini göstermektedir.

16. قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الأَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ إِلَى قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ Hudeybiye'ye katılmayan o kimselere de ki: "Siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşa çağrılacaksınız" Onlar, Müseylemetu'l-Kezzâb'ın kavmi olan Hanîf oğulları yani mürtedlerdir. Yüce Allah, yaptıkları işin kötülüğünü göstermek ve aşırı derecede yermek için onları "katılmayıp geri kalanlar" diye tekrar niteledi. تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ Ya onlarla savaşırsınız veya savaşmadan sizin dininize girerler. فَإِنْ تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا Eğer davete icâbet eder, onlarla savaşa çıkarsanız, Allah size dünyada ganimet ve zafer, ahirette ise Cenneti ihsan eder. وَإِنْ تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا Ama, Hudeybiye'ye gidilirken yaptığınız gibi yine geri kalır gitmezseniz, Allah Cehennem ateşinde sizi, çok şiddetli ve elem verici bir azaba uğratır. Bundan sonra Yüce Allah, cihâdı terketme hususunda özürlü sayılanları anlatmak üzere şöyle buyurdu:

17. لَيْسَ عَلَى الأَعْمَى حَرَجٌ وَلا عَلَى الأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ Kör, topal ve hastaya, görülen bu özürlerinden dolayı savaşa gitmeme hususunda bir vebal veya günah yoktur. وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنْهَارُ Kim, Allah'ın ve Rasulünün emrine itaat ederse, Allah onu, içinde ebedî kalmak üzere, Naîm Cennetlerine sokar. وَمَنْ يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيمًا Kim de, özürsüz olarak savaştan geri kalırsa, Allah onu dünyada rezillik ve ahirette de ateşle, şiddetli bir azaba uğratır.

لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ
إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ
عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿١٨﴾ وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا
وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٩﴾ وَعَدَكُمُ اللّٰهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً
تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هٰذِهِ وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ
وَلِتَكُونَ آيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٢٠﴾
وَأُخْرَىٰ لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللّٰهُ بِهَا وَكَانَ اللّٰهُ
عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢١﴾ وَلَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوَلَّوُا
الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٢٢﴾ سُنَّةَ اللّٰهِ
الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾
وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ
مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
بَصِيرًا ﴿٢٤﴾ هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيَ
مَعْكُوفًا أَنْ يَبْلُغَ مَحِلَّهُ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ
مُؤْمِنَاتٌ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ أَنْ تَطَئُوهُمْ فَتُصِيبَكُمْ مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ
بِغَيْرِ عِلْمٍ لِيُدْخِلَ اللّٰهُ فِي رَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا
الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٢٥﴾ إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا
فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ
عَلَىٰ رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَىٰ وَكَانُوا
أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٢٦﴾ لَقَدْ
صَدَقَ اللّٰهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ

إِن شَآءَ ٱللَّهُ ءَامِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ
لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا۟ فَجَعَلَ مِن دُونِ ذَٰلِكَ
فَتْحًا قَرِيبًا ﴿٢٧﴾ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَرْسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلْهُدَىٰ وَدِينِ
ٱلْحَقِّ لِيُظْهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا ﴿٢٨﴾
مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ ٱللَّهِ ۚ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلْكُفَّارِ رُحَمَآءُ
بَيْنَهُمْ تَرَىٰهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنًا
سِيمَاهُمْ فِى وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ ٱلسُّجُودِ ۚ ذَٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِى ٱلتَّوْرَىٰةِ ۚ وَمَثَلُهُمْ
فِى ٱلْإِنجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْـَٔهُۥ فَـَٔازَرَهُۥ فَٱسْتَغْلَظَ فَٱسْتَوَىٰ
عَلَىٰ سُوقِهِۦ يُعْجِبُ ٱلزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ ٱلْكُفَّارَ ۗ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ
ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِنْهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾

18. Andolsun ki o ağacın altında sana bîat ederlerken Allah, mü'minlerden râzı olmuştur. Kalplerinde olanı bilmiş, onlara sekînet indirmiş ve onları pek yakın bir fetihle mükâfatlandırmıştır.

19. Yine onları elde edecekleri bir çok ganimetlerle de mükâfatlandırdı. Allah üstündür, hikmet sâhibidir.

20. Allah size, elde edeceğiniz bir çok ganimetler vaadetmiştir. Bunu size hemen vermiş ve insanların ellerini sizden çekmiştir ki bu, mü'minlere bir işaret olsun ve sizi dosdoğru yola iletsin.

21. Bundan başka sizin güç yetiremediğiniz, ama Allah'ın kuşattığı ganimetler de vardır. Allah her şeye Kâdir'dir.

22. Eğer kâfirler sizinle savaşsalardı, arkalarına dönüp kaçarlardı. Sonra bir dost ve yardımcı da bulamazlardı.

23. Allah'ın, ötedenberi süregelen kanunu budur. Allah'ın kanununda aslâ bir değişiklik bulamazsın.

24. O sizi onlara karşı muzaffer kıldıktan sonra, Mekke'nin göbeğinde, onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çekendir. Allah, yaptıklarınızı görendir.

25. Onlar, inkâr eden ve sizin Mescid-i Harâm'ı ziyâretinizi ve bekletilen kurbanların yerlerine ulaşmasını men'edenlerdir. Eğer (Mekke'de) kendilerini henüz tanımadığınız mü'min erkeklerle mü'min kadınları bilmeyerek ezmek sûretiyle üzüntüye kapılmanız ihtimali olmasaydı, (Allah savaşı önlemezdi.) Dilediklerine rahmet etmek için Allah böyle yapmıştır. Eğer onlar birbirinden ayrılmış olsalardı elbette onlardan inkâr edenleri, elem verici bir azaba çarptırırdık.

26. O zaman inkâr edenler, kalplerine taassubu, Câhiliyye taassubunu yerleştirmişlerdi. Allah da elçisine ve mü'minlere sekînet ve güvenini indirdi, onların takvâ sözünü tutmalarını sağladı. Zâten onlar buna layık ve ehil kimselerdi. Allah her şeyi bilendir.

27. Andolsun ki Allah, elçisinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse siz emniyet içinde başlarınızı tıraş etmiş ve kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Harâm'a gireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bilir. İşte bundan önce size yakın bir fetih verdi.

28. Bütün dinlerden üstün kılmak için, Peygamberi'ni hidâyet ve hak din ile gönderen O'dur. Şahit olarak Allah yeter.

29. Muhammed Allah'ın Rasulüdür. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükûa varırken, secde ederken görürsün. Allah'tan lütuf ve rıza isterler. Yüzlerinde secdelerin izinden nişanları vardır. Bu, onların Tevrat'taki vasıflarıdır. İncil'deki vasıfları da şöyledir: Onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki bu, ekicilerin de hoşuna gider. Allah, onlar sebebiyle kâfirleri kızdırmak için böyle yaptı. Allah onlardan inanıp iyi işler yapanlara mağfiret ve büyük mükâfat vaadetmiştir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, Rasulullah (s.a.v.) ile beraber Hudeybiye'ye gitmeyen münafıkların durumlarını açıkladıktan sonra, burada da, Hz. Peygamber (s.a.v.)'le "Bîatu'r-rıdvân"ı gerçekleştiren mücâhid mü'minlerin durumlarını anlattı ki, Allah'ın onlardan razı olduğunu kayda geçirsin ve onların övgüye değer iyi işlerini ebedîleştirsin.

KELİMELERİN İZAHI

أظفركم: Sizi galip ve üstün kıldı. Bir kimse bir şeyi yendiğinde ظفر بالشئ denir. أظفره O'nu kazandırdı, demektir.[23]

معكوفا: Mâkûf, hapsedilmiş demektir. اعتكاف Bu kelimenin kökündendir.

معرة: Mearra, ayıp ve insanda devamlı bulunan sıkıntı ve meşakkat demektir. "Ayıp" manasına gelen عرّ kökünden türemiştir.

تزيّلوا: Ayrıldılar.

الحمية: Hamiyyet, izzet-i nefis ve şiddetli öfke demektir.

سيماهم: Sîmâhum, "alâmetleri" demektir.

شطأه: Şat'ehu, "onun filizi" manasınadır. Şat', "Filiz" demektir. Cevherî şöyle der: شطأ الزرع والنبات Ekin ve bitkinin filizi manasınadır. Çoğulu أشطاء gelir.[24]

آزره: Onu kuvvetlendirdi, ona yardım etti ve destekledi, demektir.

NÜZÛL SEBEBİ

Enes (r.a.)'in şöyle dediği rivayet olunmuştur: Seksen Mekkeli, Rasulullah (s.a.v.) ve Ashâbına (r. anhum) hainlik yapmak isteğiyle, silahlı olarak Ten'im'den Hz. Peygamber (s.a.v.)'ın bulunduğu yere indiler. Biz onları esir aldık. Bunun üzerine Yüce Allah, "Mekke'nin göbeğinde, onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çekendir..." meâlindeki âyeti indirdi.[25]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

18. لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ Âyetin başındaki ل mahzuf bir yeminin cevabının başında gelmiştir. Yani, Ey Muhammed! Andolsun ki Allah, Hudeybiye'de ağacın gölgesinde sana bîat ederek, "Bîatu'r-Rıdvân"ı gerçekleştirirlerken, o mü'minlerden razı olmuştur. Tefsirciler der ki: Bu bîatın sebebi şudur: Rasulullah (s.a.v.) Hudeybiye'ye ulaşınca, umre için geldiğini, harp etmek istemediğini haber vermek üzere, Osman b. Affân'ı (r.a.), Mekkeliler'e gönderdi: Osman (r.a.), Mekke'ye gidince Mekkeliler onu yanlarında alıkoydular. Rasulullah (s.a.v.)'a, Osman'ın (r.a.) öldürüldüğü haberi geldi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) müslümanları, harp ederek Mekke'ye girmek üzere kendisine bîat etmeye çağırdı ve onlar da ölmeyi kabul ederek ona bîat ettiler. Bu yapılan bîat, "bîatu'r-rıdvân" idi. Bu haber müşriklere ulaşınca onları bir korku sardı ve

23 el-Bahr, 8/88.

24 Cevherî, Sıhah, شطء maddesi.

25 Kurtubî, 16/280.

gelecek yıl gelip Mekke'ye girerek orada üç gün kalmasını teklif ederek Hz. Peygamber (s.a.v.)'den sulh talebinde bulundular. Bu bîat, Hudeybiye'de 'semure' ağacı altında yapılmış ve buna "Bîatu'r-rıdvân" denilmişti. Müslümanlar üzgün ve kederli olarak geri dönünce, Yüce Allah onları teselli edip kederlerini gidermek istedi ve Rasulü (s.a.v.) Hudeybiye'den döndükten sonra ona bu sûreyi indirdi: "Doğrusu biz sana apaçık bir fetih ihsan ettik..." Rasulullah (s.a.v.)'a bîat edenler 1400 kişi idi. Bunlar hakkında "Andolsun ki, o ağacın altında sana bîat ederlerken Allah, mü'minlerden razı olmuştur..." meâlindeki âyet inmiştir. Bu bîattan, münafıklardan Ced b. Kays dışında kimse dönmedi. Bu bîatta, Rûhu'l-Kuds olan Cibrîl-i Emîn de bulunmuştu. Onun içindir ki, bu bîat, Kur'ân-ı Kerîm'de yazılıp anlatıldı.[26] فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ Yüce Allah, düşmanla harp etmek üzere sana bîat ettikleri zaman, onların kalplerindeki doğruluk ve vefayı bildi. فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ Bîat sırasında onlara huzur ve güven verdi. وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا Bu bîat sebebiyle onları, Hayber'in fethiyle ve bu fetih sayesinde elde edilen zafer ve ganimetlerle mükâfatlandırdı.

19. وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا Ayrıca onları, Hayber'den elde ettikleri birçok ganimetle de mükâfatlandırdı. İbn Kesîr der ki: Bu, Yüce Allah'ın mü'minler vasıtasıyla, onlarla düşmanları arasında gerçekleştirdiği bir anlaşmadır. Yüce Allah bu anlaşma sayesinde, Hayber'in fethi, sonra diğer ülke ve bölgelerin fethi dünya ve ahirette elde ettikleri kuvvet, zafer ve şeref gibi genel menfaatler gerçekleştirmiştir.[27] وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا Allah, işinde üstün, fiil ve idaresinde hikmet sahibidir. Onun içindir ki, onlara karşı size yardım etti ve onların topraklarını, yurtlarını ve mallarını size ganimet olarak verdi.

20. وَعَدَكُمُ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا Ey mü'minler topluluğu! Allah, cihâdınıza ve sabrınıza karşılık size birçok fetih ve düşmanlarınızdan alacağınız bol ganimetler vaadetti. İbn Abbas der ki: Bunlar, kıyamete kadar devam edecek olan ganimetlerdir.[28] Ebû Hayyân da der ki: İslâm devletinin sınırları genişledi, müslümanlar sayılamayacak kadar fetihler yaptılar ve birçok ganimet elde ettiler. Bu fetihler, Allah'ın vaadini gerçekleştirmek üzere doğuda Hind, batıda Sudan'a kadar ulaşmıştı. Bizim yanımıza, Tekrur bölgesinin Gana krallarından biri gelmişti. Bu kral, Sudan ile mıntıkasında 25 krallığı fethetmişti. O krallar da bununla beraber müslüman olmuşlar ve onlardan biri kendisiyle birlikte haccetmek üzere bize gelmişti.[29] فَعَجَّلَ لَكُمْ هَذِهِ Yüce Allah ganimetlerini, savaşmadan ve yorulmadan, size hemen verdi. وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ İnsanların ellerinin, kötülükle size uzanmasını engelledi. Tefsirciler şöyle der: Bundan maksat, Hayberlilerle onların müttefikleri olan Esed ve Gatafân kabileleridir. O zaman bu kabileler Hayberlilere yardıma

26 Kıssa hakkında geniş bilgi için, bkz. Kurtubî, 16/274 vd.
27 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/345.
28 Kurtubî, 16/278.
29 el-Bahr, 8/97.

gelmiş, Allah da onların kalplerine korku salmıştı. وَلِتَكُونَ آيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا Ganimetler, Mekke'nin fethi ve Mescid-i Harâm'a giriş Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, Allah'tan size haber verdiği hususlarda doğru sözlü olduğunu anlamanız için açık alâmet olsun ve Yüce Allah sizi, cihâdınız ve ihlasınız sebebiyle, Naîm Cennetlerine götüren dosdoğru yola iletsin diye böyle yaptı. Fahreddin Râzî şöyle der: Bu âyet, Allah'ın, mü'minlere ihsan ettiği fetih ve ganimetlerin, sevabın tümü olmadığını, aksine mükâfatın ilerde, önlerinde olduğuna işaret etmektedir. Bu verilenler, sadece, mü'minlerin yararlanmaları ve onlardan sonraki mü'minler için de bir alâmet olması için Allah'ın size hemen verdiği ganimetlerdir. Bunlar, Allah'ın vaadinin size ulaştığı gibi onlara da ulaşacağı hususundaki doğruluğuna delalet eden alâmetlerdir.[30]

21. وَأُخْرَى لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا Size ihsan ettiği başka bir ganimet daha var ki siz kendi gücünüzle onu alamazdınız. Fakat Allah, lütuf ve keremiyle o fethi yani Mekke'nin fethini size nasip etti. قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا Allah, gücüyle orayı istila etti ve onu size hibe etti. Orası, etrafı kuşatılmış ve sizin için tutulmuş, elinizden kaçırmayacağınız bir yer gibidir. وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا Allah'ın her şeye gücü yeter. Onu hiçbir şey asla âciz bırakamaz. O, dostlarına zafer ihsan etmeye, düşmanlarını yenmeye kâdirdir. İbn Kesîr der ki: Yani, başka bir ganimet ve belirlenen başka bir fetih var ki, siz onu gerçekleştiremiyordunuz. Fakat Allah onu size kolaylaştırdı ve sizin için onu kuşattı. Çünkü Yüce Allah, takvâ sahibi kullarına bilmedikleri bir taraftan rızık verir. Bu âyetteki ganimetten maksat Mekke'nin fethidir. Bu, Taberî'nin tercihidir.[31]

22. وَلَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوَلَّوُا الْأَدْبَارَ Bu, mü'minlere başka bir nimeti hatırlatmaktadır. Yani, sizinle Mekkeliler arasında anlaşma yapılmayıp Mekkeliler size karşı savaşsalardı, mutlaka önünüzde mağlup olup hezimete uğrarlar, karşınızda duramazlardı. ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا Sonra da, korumak ve kollamak üzere işlerini üstlenecek ve onları Allah'ın azabına karşı koruyacak kimse bulamazlardı.

23. سُنَّةَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ İşte bu Yüce Allah'ın, geçmiş milletler hakkında, kâfirlerin mağlup edileceğine, mü'minlere ise zafer kazandırılacağına dair koyduğu kanunu, âdeti ve uyguladığı usûldür. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah, nebîleri ve rasulleri için ezeli bir kanun koymuştur. O da, "Allah, elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz, diye yazmıştır" meâlindeki âyettir.[32] وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا Yüce Allah'ın kanunu değişmez, bozulmaz.

30 et-Tefsîru'l-kebîr, 28/96.

31 İbn Kesîr'in anlattığı bu görüş, tercih olunan görüş olup Taberî ve Ebû Hayyân'ın tercihleri de budur. Bu mana, Katâde ve Hasan el-Basrî'den nakledilmiştir. Yüce Allah'ın, "Ona gücünüz yetmiyordu" meâlindeki sözü bu görüşü destekler. Bu daha önce Mekke'nin fethi için uğraşıldığını gösterir. Bu mana, Mekke'nin fethine uygundur. Bir görüşe göre de, bundan maksat, İran ve Bizans'ın fethidir. Bir görüşe göre ise, Huneyn savaşında Hevâzin yurdunun fethidir. Bizim anlattığımız, en tercihe değer görüştür.

32 Mücâdele sûresi, 58/21. el-Bahr, 8/97.

24. وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ Yüce Allah kudreti ve iradesiyle Mekke yakınındaki Hudeybiye'de sizin ellerinizi kâfirlerden çevirdiği gibi, şimdi de Mekke kâfirlerinin ellerini sizden çevirdi. İbn Kesîr der ki: Bu, Yüce Allah'ın, mü'min kullarına bir lütfudur. O zaman, müşriklerin ellerini mü'minlerden çevirdi. Dolayısıyle onlardan mü'minlere herhangi bir kötülük gelmedi. Mü'minlerin ellerini de müşriklerden çekti. Böylece Mescid-i Harâm'da onlarla savaşmadılar. Evet, Yüce Allah bu iki gruptan herbirini korumuş ve aralarında barış antlaşması yapmalarını sağlamıştır. Bu anlaşmada mü'minler için büyük bir fayda ve onlar için dünya ve ahirette iyi sonuç vardır.[33] مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ Bu olay, siz onları esir aldıktan ve onlara karşı tam bir üstünlük sağladıktan sonra olmuştur. Celâleyn yazarı şöyle der: Bu, şöyle olmuştur. Müşrikler'den seksen kişi, mü'minleri vurmak için, Onların karargâhının etrafında dolaştılar. Bunlar mü'minler tarafından yakalanıp Rasulullah (s.a.v.)'a getirildiler. Rasulullah (s.a.v.)'da onları affedip serbest bıraktı. Bu olay, barışa vesile oldu.[34] İbn Cüzeyy de şöyle der: Bu olayın sebebinde, şöyle bir rivayet vardır. Kureyş savaşçılarından bir grup, Rasulullah (s.a.v.)'ın askerlerini vurmak için Hudeybiye'ye çıkmıştı. Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara karşı, Halid b. Velîd komutasında bir grup müslümanı gönderdi. Müslümanlar onları mağlup edip bir grubu esir aldılar ve onları Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanına getirdiler. Rasulullah (s.a.v.) onları serbest bıraktı.[35] İşte, "kâfirlerin ellerini çekmek"ten maksat, bu mağlup ve esir edilmeleridir. "Mü'minler'in ellerini kâfirlerden çekmek" ise, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in onları esirlikten serbest bırakması ve öldürülmekten kurtarmasıdır.[36] وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا Yüce Allah, amellerinizi ve durumlarınızı görendir. O, sizin faydanıza olanı bilir. Onun içindir ki, size bir rahmet ve içinde kan dökülmesin diye Beytullah'a hürmet olarak sizin kâfirlerle savaşmanıza engel oldu.

Bundan sonra Yüce Allah, müşriklerin azap ve helâke müstehak olduklarını anlatmak üzere şöyle buyurdu:

25. هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ Onlar, Allah ve Rasulünü inkâr eden, mü'minleri Hudeybiye yılında, umre ibadetlerini yerine getirmek için Mescid-i Harâm'a girmekten alıkoyan zalim Kureyş kâfirleridir. وَالْهَدْيَ مَعْكُوفًا أَنْ يَبْلُغَ مَحِلَّهُ Aynı zamanda onlar, bekletilen kurbanın, kesileceği yer olan Harem'e ulaşmasını engelleyenlerdir. Âyetteki "hedy"den maksat, Harem-i Şerifin fakirlerinin yemesi için Beytullah'a gönderilen kurbanlıktır. Kurtubî şöyle der: Yani, Kureyş, Hudeybiye yılında, Rasulullah (s.a.v.)'ın, arkadaşlarıyla birlikte umre için ihrama girdiği zaman, müslümanların Mescid-i Harâm'a girmesini engellemiş ve kurbanın, kesileceği yere varmasına mâni olmuşlardı. Ancak onlar, bunun doğru olduğuna inanmıyorlardı.

33 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/346.

34 Celâleyn, 4/97.

35 et-Teshîl, 4/51.

36 Bu olayın anlatımında bir imkansızlık vâki olmuştur. Zira o tarihte Halid b. Velîd henüz Müslüman olmamıştır. Bu husus, Buhârî, K. eş-Şurût, bab 15'de geçen Hudeybiye ile ilgili Hadis-i Şeriften açıkça anlaşılmakta ayrıca Halid b. Velîd'in Hudeybiye'den sonra Müslüman olduğu da, tarihen sabit bulunmaktadır. Olayı İbn-i Kesîr de bu şekilde tesbit etmektedir. (Mütercimler).

Fakat izzet-i nefisleri ve Câhiliyye gururları, onları, dînen doğru olduğuna inanmadıkları bu işi yapmaya sevketti. Dolayısıyle Yüce Allah onları kınadı ve bu sebeple tehdit etti. Açıklama ve vaadiyle, Rasulullah (s.a.v.)'a huzur verdi.[37] وَلَوْلا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُؤْمِنَاتٌ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ Eğer Mekke'de müşriklerden korktuğu için imanlarını gizleyen, ve onlara karıştıkları için kendilerini tanıyamadığınız zayıf durumdaki erkek ve kadın mü'minler olmasaydı size Mekke'ye girme izni verirdi. أَنْ تَطَئُوهُمْ فَتُصِيبَكُمْ مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ O mü'minlerle savaşmanızı ve iman ettiklerini bilmeden onları öldürmenizi ve bu sebeple size günah ve ayıp gelmesini istemediği için izin vermedi. Âyetteki لولا nın cevabı söylenmemiş olup takdiri: "Mekke'ye girmenize mutlaka izin verir ve sizi müşriklere hâkim kılardı" şeklindedir. Sâvî şöyle der: Cevap söylenmemiş olup Celâleyn yazarı, "Size mutlaka fetih izni verirdi" şeklinde takdir etmiştir. Yani, bilmeyerek, kâfirler arasında bulunan mü'min insanları helâk etmenizi ve onları helâk etmeniz yüzünden başınıza hoş olmayan bir şey gelmesini istememiş olsaydı, mutlaka sizin ellerinizi onlardan çeker[38] ve size Mekke'yi fetih izni verirdi. لِيُدْخِلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ Allah, müşriklerin arasından mü'minleri kurtarması ve onların birçoğunun İslâm'a girmesi için bunu yaptı. Kurtubî şöyle der: Mekke halkından, müslüman olacağına hükmettiği kimselerin, barış antlaşmasından sonra İslâm'a girmeleri için, Allah size müşriklerle savaş izni vermedi. Ve böyle de oldu. Onlardan birçok kişi İslâm'ı kabul etti ve İslâm'ı güzel yaşadı. Böylece Allah'ın rahmetine ve Cennetine girdiler.[39] لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا Eğer mü'minler kâfirlerden ayrılmış olsalardı, elbette Allah onlardan kâfir olanları öldürmek, esir etmek ve yurtlarından sürmek sûretiyle şiddetli bir şekilde cezalandırırdı.

26. إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ O zaman kâfirlerin kalplerine izzet-i nefis ve batıl şeylerle kibirlenme duygusu girdi de anlaşma metnine بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَانِ الرَّحِيمِ ve مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ Muhammed, Allah'ın elçisidir" cümlelerinin yazılmasını kabul etmediler. Dediler ki: "Senin Peygamber olduğunu bilsek, sana mutlaka uyarız. Sen kendi adını ve babanın adını yaz" حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ Bu, Câhiliyye izzet-i nefsi, gururu ve bağlılığı idi. فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ Allah, Peygamber'in ve mü'minlerin kalplerine vakar ve sükûnet yerleştirdi. Müşriklere gelen Câhiliyye duyguları onlara gelmedi.[40] وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى Allah onlar için, takvâ kelimesini, şeref ve itibar

37 Kurtubî, 16/283.

38 Sâvî Hâşiyesi, 4/98.

39 Kurtubî, 16/286.

40 Merhum Seyyid Kutub "Fî Zılâl" adlı tefsirinde şöyle diyor: Bu hamiyyet, sadece kibir, öğünme, şımarıklık ve güçlük çıkarına duygusudur. Onları Rasulullah (s.a.v.)'ın ve mü'minlerin karşısında durduran ve Mescid-i Harâm'a girmelerini engelleten, kesileceği yere varmak üzere gönderilmiş olan kurbanı alıkoyduran Câhiliyye gururudur. Bütün örf ve inançları çiğneyerek böyle yaptılar ki, Araplar; "Muhammed, zorla onların yurduna, Mekke'ye girdi" demesinler. İşte bu Câhiliyye gururu

kazandırma türünden olmak üzere mecbur etti. Bu kelime, لا إله الاّ الله kelime-i tevhididir. Bu, cumhûrun görüşüdür. Açık olan şudur: "Takvâ" kelimesinden maksat, onların ihlâsı, Allah ve Rasulüne itaatı ve anlaşma maddeleri yazılırken ihtilaf çıkarmamalarıdır. Bu, görünüşte müslümanların haklarını yok edici idi. Allah, mü'minleri Rasulullah (a.s.)'a itaatta sabit kıldı. Bu barış, tamamen müslümanların lehine olmuştur.[41] وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا Bu fazilete, mü'minler Mekke kâfirlerinden daha layıktırlar. Çünkü Allah, onları kendi dini için ve Peygamberi'ne (s.a.v.) Ashâb (r. anhum) olmak üzere seçmiştir. وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا Allah, fazilete layık olanı bilir ve ona çokça hayır verir ve ikramda bulunur.

Bundan sonra Yüce Allah, Rasulullah (s.a.v.)'ın gördüğü hak rüyayı haber verdi. Çünkü hak rüya, vahyin bir parçasıdır.

27. لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ Buradaki ل mahzuf bir yeminin cevabıdır. قد İse, kesinlik ifade eder. Yani, Allah'a andolsun ki, Allah, peygamberinin rüyasını sâdık kıldı ve onu gerçekleştirdi. Şeytan ona müdahele edememiştir. Çünkü o hak rüyadır. Tefsirciler der ki: Rasulullah (s.a.v.) rüyasında, arkadaşlarıyla birlikte Mekke'ye girip Beytullah'ı tavaf ettiğini, bazılarının saçlarını tıraş ettiğini, bazılarının kısalttığını görmüştü: Bunu arkadaşlarına anlatmış, onlar da sevinmişlerdi. Rasulullah (s.a.v.) arkadaşları ile beraber Hudeybiye'ye çıktığı ve müşriklerin, onların Mekke'ye girmesini engellediği zaman aralarında barış yapılınca, münafıklar kuşkuya düşerek şöyle dediler: Allah'a andolsun ki, biz saçımızı ne traş ettik, ne kısalttık, ne de Beytullah'ı gördük. Hani nerede o rüya? O zaman bazı müslümanların kalbine de kuşku düştü. Bunun üzerine, "Andolsun ki Allah, elçisinin rüyasını doğru çıkardı, meâlindeki âyet indi. Yüce Allah, Rasulünün rüyasının hak olduğunu, onun, gördüğü şey hakkında yalan söylemediğini haber verdi. Fakat rüyada, Rasulullah'ın, hicretin 6. yılında Mekke'ye gireceğine dair bir şey yoktu. Allah ona sadece giriş şeklini mücerret olarak gösterdi. Allah bunu Rasulü için, bir sene sonra gerçekleştirmiştir. Şu âyet bunu anlatır: لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ Ey Muhammed! Sen ve arkadaşların, Allah'ın dilemesiyle, mutlaka Mescid-i Harâm'a gireceksiniz. Sonra da bir kısmınız başını tıraş edecek, bir kısmınız da saçını kısaltacaktır. لَا تَخَافُونَ Oraya hiç korkmadan gireceksiniz. Bu ifadede tekrar yoktur. Çünkü maksat girerken, orada dururken ve çıkarken emin olacaksınız demektir. فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا Yüce Allah, bu barış anlaşmasında sizin bilmediğiniz, yararınıza olan hikmet, hayır ve menfaati bilir. İbn Cüzeyy şöyle der: Yüce Allah burada, o müddet içerisinde, takdir ettiği, İslâm'ın zuhûrunu kastediyor. Çünkü barış anlaşması yapılıp da savaş ortadan kalkınca insanlar İslâm'a rağbet ettiler. Rasulullah (s.a.v.) Hudeybiye seferinde 1400 kişinin başında idi. Bundan iki sene

uğruna, bütün örf ve dinlerde hoş görülmeyen o büyük günahı işliyor ve kudsîliğinden yararlanarak yaşadıkları Beyt-i Harâm'ın ve ne Câhiliyye ne de İslâm döneminde çiğnenmemiş olan Haram aylar hürmetini çiğniyorlar. (Fî Zılâl, 26/115).

41 Bu anlattıklarım, Hudeybiye anlaşması olayı ile ilgili âyetlerin tefsirinde Allah'ın bana ilham ettiği manalardır. Sanırım bu, konuyu derinliğine inceleyenler için açıktır.

sonra Mekke seferine çıktığında beraberinde "Onbin" kişi vardı.[42] فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا Bundan önce de size yakın bir fethi, yani Hudeybiye barışını nasip etmişti. Bu olay üzerine büyük ve iyi neticeler elde edildiği için, buna "Fetih" denilmiştir. Onun içindir ki Buhârî Berâ (r.a.)'dan şu rivayeti yapmıştır: Siz, "Fetihten maksat, Mekke'nin fethidir" diyorsunuz. Şüphesiz Mekke fethi, bir fetihti. Ancak bize göre fetih, Hudeybiye günü yapılan "Bîatu'r-rıdvân'dır."[43]

28. هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ O Yüce Allah, Muhammed'i tam kapsamlı, mükemmel hidayet ve dosdoğru hak din; yani İslâm dini ile gönderendir. لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ İslâm'ı bütün dinlerden üstün kılmak ve diğer semâvî dinlerden daha yüksek tutmak için gönderdi. وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا Muhammed'in, Allah'ın Rasulü olduğuna şahit olarak Allah yeter. Bundan sonra Yüce Allah, Rasulullah'ın (s.a.v.) Ashâbı'nı (r.anhum) güzel bir şekilde övdü ve peygamberin risaletinin doğruluğuna şahitlik etti:

29. مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ Muhammed adı verilen bu peygamber, Allah'ın gerçek peygamberidir. O, müşriklerin dediği gibi değildir. وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ Onun seçkin ve değerli arkadaşları, kâfirlere karşı sert, kendi aralarında birbirlerine merhametlidirler. Nitekim Yüce Allah, meâlen şöyle buyurmuştur: "Mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum".[44] Ebussûud şöyle der: Dinlerine muhalefet edenlere karşı şiddet ve sertlik gösterirler. Dinlerine muvâfakat edenlere karşı da merhametli ve şefkatli davranırlar.[45] Tefsirciler şöyle der: Bu, Yüce Allah, "Onlar sizde bir sertlik bulsunlar"[46] meâlindeki âyetle onlara karşı sertliği emrettiği içindir. Onların kâfirlere karşı sertlikleri o dereceye ulaşmıştır ki, kâfirlerin elbiselerinin bile bedenlerine değmesinden sakınırlardı. Halbuki kendilerinden bir din kardeşini görünce onunla tokalaşır ve kucaklaşırdı.

تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا Ey muhatap! Sen o mü'minleri, çok namaz kıldıkları ve ibadet ettikleri için, rükû ve secdede görürsün. Gece ibâdetle meşgul olurlar, gündüzleyin ise birer aslandırlar. يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا İbadetleriyle, Allah'ın rahmetini ve rızasını ararlar. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, onları, amellerin en hayırlısı olan namazı çok kılmakla ihlâs ve O'nun katında bol sevap bekleme sıfatlarıyle niteledi. Bol sevaptan maksat da, Allah'ın lütuf ve rızasını içine alan Cennettir.[47]

---

42 et-Teshîl, 4/56.

43 Hadisin devamı şöyledir: Biz, Rasulullah'la(s.a.v.) birlikte 1400 kişiydik. Hudeybiye bir kuyudur. Onun suyunu çekip, içinde bir damla bırakmadık. Bu haber Rasulullah (s.a.v.)'a ulaştı. Rasulullah gelip kuyunun kenarında oturdu. Sonra bir kap su istedi. Abdeset aldı, ağzını çalkaladı, dua edip o suyu kuyuya döktü. Kuyudan az ayrıldık. Sonra baktık ki kuyu, bizim ve hayvanlarımızın istediği kadar su çıkarmış (Buhârî, K. Megâzî, 35).

44 Mâide sûresi, 5/54.

45 Ebussuûd, 5/86.

46 Tevbe sûresi, 10/123.

47 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/355.

سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ Çok secde etmeleri ve namaz kılmalarından dolayı, onların alâmetleri alınlarındadır. Kurtubî şöyle der: Yüzlerinde gece teheccüd namazı kıldıklarının ve uykusuz kaldıklarının alameti görünür. İbn Cüreyc der ki: Alâmetten maksat, vakar ve güzelliktir. Mücâhid de: Bundan maksat, huşû ve tevazudur der. Mansûr der ki: Mücâhid'e, Yüce Allah'ın, "Onların alâmetleri yüzlerindedir" meâlindeki âyetinden maksat, kişinin iki gözü arasında bulunan iz midir? diye sordum. Hayır, dedi. Bazan, kişinin iki gözü arasında, keçi dizine benzer bir şey bulunur. Halbuki onun kalbi taştan daha serttir. Fakat mü'minin alâmeti, yüzünde huşûdan meydana gelen bir nurdur.[48]

ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ Kâfirlere karşı sertlik, mü'minlere karşı merhametli olma, namazı çok kılma ve secdeyi çok yapma sıfatları, onların Tevrat'taki sıfatlarıdır. İncîl'deki sıfatları ise, filiz ve dal çıkaran ekinin sıfatına benzer. فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ Bu onu kuvvetlendirir ve neticede sertleşir. Böylece ekin, kökleri üzerinde dimdik durur. يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ Bu ekin, kuvveti, yoğunluğu ve güzel görünüşüyle çiftçilerin hoşuna gider ve böylece onların çoğalmasıyla kâfirler öfkelenir. Dahhâk şöyle der: Bu, son derece açık bir temsîldir. Ekin, Muhammed'dir (s.a.v.). Filiz de Ashâbı'dır (r. anhum). Onlar az idi, çoğaldılar. Zayıf idiler, kuvvetlendiler. Kurtubî de şöyle der: Bu, Yüce Allah'ın, Peygamber (s.a.v.)'in Ashâbı (r.anhum) hakkında getirdiği bir darb-ı meseldir. Yani, onlar az idiler, sonra çoğaldılar. Peygamber (s.a.v.) davete başladığında zayıftı. Ashâb (r.anhum) birer birer onun çağırısını kabul etti. Neticede işi sağlamlaştı. Bu, şu ekinin durumuna benzer ki, tohum olarak ekilince zayıfça ortaya çıkar, zamanla kuvvetlenir. Sonunda bitkisi ve filizleri sertleşir. Bu, en doğru temsîl ve en parlak bir açıklamadır. وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا Yüce Allah onlara ahirette tam bir bağışlama, büyük mükâfat ve Naîm Cennetlerinde güzel rızık vaadetti. Ey Allahım! Bizi onların sevgisiyle rızıklandır. Ey âlemlerin Rabbi!

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunlan aşağıda özetliyoruz:

1. ما تقدم Geçen ile وما تأخر gelecek مبشرا müjdeleyici ile نذيرا korkutucu, بكرة sabah ile أصيلا akşamleyin, نكث ahdini bozdu ile اوفى sözünde durdu, ضرا zarar ile نفعا fayda, يغفر bağışlar ile يعذب azap eder, محلقين tıraş olanlar ile مقصرين kısaltanlar ve اشداء sertler ile رحماء merhametliler arasında tıbâk vardır.

2. "ليدخل المؤمنين والمؤمنات Mü'min erkeklerle mü'min kadınları sokması için" ile "ويعذب المنافقين والمنافقات Münafık erkeklerle münafık kadınları cezalandırması için" âyetleri arasında mukâbele vardır.

48 **Kurtubî, 16/293.**

3. إن الذين يبايعونك إنما يبايعون الله يد الله فوق أيديهم Sana bîat edenler, ancak Allah'a bîat etmektedirler. Allah'ın eli, onların ellerinin üzerindedir" âyetinde, istiâre-i tasrîhîyye-i mekniyye vardır. Yüce Allah, rızasını istemek için kendi uğrunda canı feda etmek üzere onlardan aldığı sözü, malların karşılığı olarak verilen ticaret eşyasına benzetti. Müşebbeh için, "müşebbehun bih"in ismi müsteâr olarak kullanıldı ve bey' kelimesinden, "Allah yolunda canlarını feda etmeye söz verirler" manasına gelen يبايعون fiili türetildi. يد الله فوق ايديهم cümlesinde de istiâre-i mekniyye vardır. Yüce Allah, mü'minlerin bîatlarından haberdar olması ve itaatlarından dolayı onları mükâfatlandırmasını, elini komutanın ve halkının elinin üzerine koymuş olan krala benzetti."Müşebbehûn bih"i hazfedip ona, levâzımından biri olan el ile, istiâre-i mekniyye yoluyla işaret etti. Böylece bu âyette iki istiâre vardır..

4. "ولوا الادبار Arkalarını döndüler" cümlesi, hezimetten kinayedir. Çünkü hezimete uğrayan kimse, kaçmak için düşmana sırtını çevirir:

5. "لقد رضي الله عن المؤمنين إذ يبايعونك Allah mü'minlerden razı oldu. Hani onlar sana bîat ediyorlar" âyetinde, bîatın şeklini zihinde canlandırmak için, geniş zaman kipi ile ifade edilmiştir.

6. "فعلم ما في قلوبهم فأنزل السكينة عليهم Kalplerinde olanı bilmiş ve onlara güven indirmişti" âyetinden sonra, وعدكم الله مغانم Allah size ganimetler vaadetmiştir" âyetinin getirilmesiyle, II. şahıs zamirinden II. şahıs zamirine dönülmüştür. Bu, ihsan etme makamında mü'minleri şereflendirmek içindir.

7. ليس على الأعمى حرج ولا على الاعرج حرج ولا على المريض حرج Köre vebal yoktur. Topala da vebal yoktur, hastaya da vebal yoktur" âyetinde, "حرج vebal" kelimesi tekrar edilerek itnâb yapılmıştır. Bu, o özür sahiplerine bir vebal olmadığını vurgulamak içindir.

8. "كزرع أخرج شطأه فآزره فاستغلظ فاستوى على سوقه Onlar, filizini yarıp çıkmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler..." âyetinde teşbih-i temsilî vardır. Çünkü vech-i şebeh, birkaç şeyden alınmıştır.

9. Âyet sonlarının uygunluğuna riayet edilmiştir. Bu da güzelleştirici edebî sanatlardandır.

Allah'ın yardımıyle "Fetih sûresi"nin tefsiri bitti.

HUCURÂT SÛRESİ

Medine'de inmiştir. 18 ayettir.

Takdim

Bu mübarek sûre Medine'de inmiştir. Kısa bir sûre olmasına rağmen, yüce ve büyük bir sûredir. Ebedî terbiye hakikatlarını ve üstün medenî esasları kapsar. Hattâ bazı müfessirler. Bu sûreye "Ahlâk sûresi" demişlerdir.

Bu mübarek sûre, Allah'ın şeriatı ve peygamberin emri karşısında, Allah'ın, mü'minlere telkin ettiği takınacakları, yüce ahlâk kuralını öğreterek başlar. Bu kural, mü'minlerin, Peygamber'le (s.a.v.) istişâre edip onun hikmetli irşatlarına sarılmadan onun huzurunda herhangi bir görüş bildirmemek veya hüküm, ya da karar vermemektir: "Ey iman edenler! Allah ve Rasulünden önce herhangi bir şey yapmayın. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, işitendir, bilendir".

Daha sonra başka bir ahlâk kuralını açıklar ki, bu da, Sahâbe'nin (r.anhum), Peygamber (s.a.v.) ile konuştuklarında, onun yüce makamına ve şerefli mevkiine saygı göstermek için seslerini alçaltmalarıdır. Çünkü o, sıradan insanlar gibi değildir. Aksine o, Allah'ın Rasulü'dür. Mü'minlere gereken, onunla konuştukları zaman, ona karşı saygı ve hürmetle birlikte edepli davranmalarıdır: "Ey iman edenler! Seslerinizi, Peygamber'in sesinden fazla yükseltmeyin."

Bu sûre, erdemli toplumun temellerini sağlam bir şekilde atmak için, özel terbiye kuralından, genel terbiye kuralına geçer. Mü'minler'e, şayiâlara kulak vermemelerini ve haberleri tam olarak araştırmalarını emreder. Özellikle bu haber, güvenilir olmayan, ehliyetsiz veya yalancılıkla itham ediliniş bir şahsın verdiği bir haberse, onun araştırılmasını emreder. Ahlâksız ve fâsık kimsenin naklettiği nice haberler vardır ki, büyük bir musibete sebep olmuştur. Duyan kimsenin araştırmadığı nice haber vardır ki, kötü sonuçlar doğurmuş, bölünmelere sebep olmuştur: "Ey iman edenler! Eğer bir fasık, size bir haber getirirse, onu iyice araştırır." Bu sûre, birbirine hasım kimselerin arasını düzeltmeyi ve zalimlerin düşmanlığını önlemeyi emreder: "Eğer mü'minlerden iki grup birbirleriyle vuruşurlarsa, aralarını düzeltin.."

Bu sûre, insanlarla alay etmekten, kaş göz hareketleriyle onları dalgaya almak ve ayıplamaktan sakındırır. Gıybet, kusur araştırmak ve mü'minler hakkında sû-i zanda bulunmaktan uzaklaştırır. Güzel ahlâka ve sosyal faziletlere davet eder. Gıybetten sakındırırken, onu, hayret verici parlak bir ifadeyle yasaklar. Kur'ân bu yasağı, son derece eşsiz bir şekilde ifade eder: Ölmüş kardeşinin yanına oturup onu dişleyen ve etini yiyen bir adam sûretinde tasvir eder: "Birbirinizin gizli yanlarını

da araştırmayın. Kiminiz kiminizi arkasından çekiştirmesin. Sizden biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemek ister m? Ondan tiksinirsiniz.." Ne hayret verici bir nefret ettirme!...

Bu sûre, imanı, sadece dille söylenen bir söz zanneden ve gelip imanlarını Peygamber'in (s.a.v.) başına kakan Bedevîleri anlatarak sona erer. Böylece imanın ve İslâm'ın hakiki manası ve kâmil mü'minin şartları açıklanmış olur. Ki bu da: İman, ihlas, cihâd ve sâlih ameli bir arada bulunduran kimsedir: "Mü'minler ancak o kimselerdir ki, Allah'a ve Peygamberi'ne (s.a.v.) iman etmiş, sonra şüpheye düşmemiş ve mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihâd etmişlerdir. İşte, doğru ve samimi olanlar bunlardır.."

İSMİ

Yüce Allah bu sûrede, Peygamber'in (s.a.v.) evlerinin, yani mü'minlerin tertemiz annelerinin oturmuş olduğu odaların mahremiyetini anlattığı için, buna "Hucurât sûresi" adı verilmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا لَا تُقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاتَّقُوا
اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ① يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا لَا تَرْفَعُوْٓا
أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوْا لَهٗ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ
لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُوْنَ ② إِنَّ الَّذِيْنَ
يَغُضُّوْنَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُوْلِ اللّٰهِ أُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ امْتَحَنَ اللّٰهُ
قُلُوْبَهُمْ لِلتَّقْوٰى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيْمٌ ③
إِنَّ الَّذِيْنَ يُنَادُوْنَكَ مِنْ وَرَآءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُوْنَ ④
وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوْا حَتّٰى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاللّٰهُ
غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ⑤ يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْٓا إِنْ جَآءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ
فَتَبَيَّنُوْٓا أَنْ تُصِيْبُوْا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوْا عَلٰى مَا فَعَلْتُمْ نٰدِمِيْنَ ⑥
وَاعْلَمُوْٓا أَنَّ فِيْكُمْ رَسُوْلَ اللّٰهِ لَوْ يُطِيْعُكُمْ فِيْ كَثِيْرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ
وَلٰكِنَّ اللّٰهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيْمَانَ وَزَيَّنَهٗ فِيْ قُلُوْبِكُمْ وَكَرَّهَ
إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوْقَ وَالْعِصْيَانَ أُولٰٓئِكَ هُمُ الرَّاشِدُوْنَ ⑦
فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَنِعْمَةً وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ⑧ وَإِنْ طَآئِفَتَانِ
مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ اقْتَتَلُوْا فَأَصْلِحُوْا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدٰىهُمَا عَلَى
الْأُخْرٰى فَقَاتِلُوا الَّتِيْ تَبْغِيْ حَتّٰى تَفِيْٓءَ إِلٰٓى أَمْرِ اللّٰهِ فَإِنْ فَآءَتْ فَأَصْلِحُوْا
بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوْا إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِيْنَ ⑨
إِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوْا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ
تُرْحَمُوْنَ ⑩ يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسٰٓى أَنْ يَّكُوْنُوْا
خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَآءٌ مِّنْ نِّسَآءٍ عَسٰٓى أَنْ يَّكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ

وَلَا تَلْمِزُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا۟ بِٱلْأَلْقَٰبِ ۖ بِئْسَ ٱلِٱسْمُ ٱلْفُسُوقُ
بَعْدَ ٱلْإِيمَٰنِ ۚ وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿١١﴾
يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱجْتَنِبُوا۟ كَثِيرًا مِّنَ ٱلظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ ٱلظَّنِّ إِثْمٌ ۖ وَلَا
تَجَسَّسُوا۟ وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا ۚ أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ
أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. **Ey iman edenler, Allah'ın ve Rasulünün önüne geçmeyin. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah işitendir, bilendir.**
2. **Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin. Birbirinize bağırdığınız gibi, Peygamber'e yüksek sesle bağırmayın, ki, siz farkına varmadan amelleriniz boşa gidiverir.**
3. **Allah'ın elçisinin huzûrunda seslerini kısanlar, şüphesiz Allah'ın kalplerini takvâ için imtihan ettiği kimselerdir. Onlara mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır.**
4. **Sana odaların arkasından bağıranların çoğu, aklı ermez kimselerdir.**
5. **Eğer onlar, sen yanlarına çıkıncaya kadar sabretselerdi, elbette kendileri için daha iyi olurdu. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.**
6. **Ey iman edenler! Eğer fâsıkın biri size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa sataşırsınız da sonra yaptığınıza pişaman olursunuz.**
7. **Hem bilin ki, içinizde Allah'ın elçisi vardır. Şâyet o, birçok işte size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirmiş ve onu kalplerinize güzel göstermiştir. Küfrü, fıskı ve isyanı da size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır.**
8. **Bu, Allah'tan bir lütuf ve nimettir. Allah herşeyi bilen ve hikmet sahibidir.**
9. **Eğer mü'minlerden iki grup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını düzeltin. Şâyet biri ötekine saldırırsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın. Eğer**

dönerse artık aralarını adâletle düzeltin ve adâletli davranın. Şüphesiz ki, Allah, âdil davrananları sever.

10. Mü'minler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki esirgenesiniz.

11. Ey mü'minler! Bir topluluk diğer hir topluluğu alaya almasın. Belki de onlar, kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fâsıklık ne kötü bir isimdir! Kim de tevbe etmezse işte onlar zalimlerdir.

12. Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. O halde Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, tevbeyi çok kabul edendir, çok esirgeyicidir.

KELİMELERİN İZAHI

يغضون : Kısarlar. غض صوته Sesini kıstı. Alçak sesle konuştu demektir.

فاسق : Fâsık, "Şeriatın koyduğu sınırlardan dışarı çıkan" demektir. Kök itibarıyle, çıkmak manasını ifade eden şey için konulmuş bir kelimedir. Bu, Arapların, yonca, kabuğundan çıktığında söyledikleri فسقت الرطبة sözünden alınmıştır. Kişi, itaattan çıktığı için ona "fâsık" denilmiştir.

نبأ : Nebe', önemli haber. Râgıb şöyle der: Aslında, büyük bir fayda ifade etmeyen habere «nebe'» denmez. Bununla, kesin ilim veya zann-ı galip meydana gelir.[1]

عنتم : Meşakkate düştünüz. İbn Manzûr şöyle der: Anet, helâk olmak manasınadır. أعنته ise, "onu helâke düşürdü" demektir.[2]

الراشدون : Râşidûn, "güzel işlere yol bulan kişi" manasına gelen راشد kelimesinin çoğuludur.

تفيئ : Döner.

بغت : Haksızlık etti, zulmetti. Bu kelimenin aslı, hak sınırından zulüm ve taşkınlığa geçmek manasına gelir.

ولا تلمزوا : Ayıplamayın

1 Râgıb, el-Müfredât, نبأ maddesi.

2 İbn Manzûr, Lisânu'l-Arap, عنت maddesi.

NÜZÛL SEBEBİ

a) Rivayete göre, bazı görgüsüz bedevîler, Peygamber (s.a.v.)'in eşlerinin bulunduğu odalara gelip, ona, "Ey Muhammed! Çık, yanımıza gel" diye bağırmaya başladılar. Bunun üzerine Yüce Allah, "O kimseler ki, odaların arkasından seni çağırırlar. Onların çoğu düşüncesizdir" mealindeki âyeti indirdi.

b) Rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) Velîd b. Ukbe'yi, kavminden topladığı zekâtı yanında bulunduran Hâris b. Dırâr'dan almak üzere gönderdi. Velîd gidip onlara yaklaştığında, onlardan korktu. Rasulullah (s.a.v.)'ın yanına dönerek şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasulü! Onlar dinden dönmüşler. Zekâtı vermediler. Bunun üzerine bazı Sahâbîler (r. anhum), onların üzerine gidip savaşmaya niyetlendi. Bunun üzerine Yüce Allah, "Ey iman edenler! Eğer fasığın biri size bir haber getirirse, onu araştırın" meâlindeki âyeti indirdi.[3]

c) Hz. Enes'in (r.a.) şöyle dediği rivayet olunur: Peygamber (s.a.v.)'e, "Keşke, Abdullah b. Übeyyb. Selûl'e bir gelsen" denildi. Abdullah, münafıkların reisi idi. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) bir eşeğe binip onun yanına gitti. Müslümanlar da onunla birlikte yayan gittiler. Hz. Peygamber (s.a.v.) onun yanına geldiğinde, Abdullah ona: "Benden uzak dur. Vallahi, eşeğin kokusu beni rahatsız etti" dedi. Ensâr'dan (r. anhum) biri de: Vallahi, Rasulullah (s.a.v.)'ın eşeğinin kokusu, senin kokundan daha güzeldir" dedi. Bunun üzerine, Abdullah'ın kavminden bir adam ona öfkelendi. Ensârlı'nın kavminden de diğer kimseler o adama kızdı. Aralarında sopa, yumruk ve takunyalarla bir dövüş çıktı. Bunun üzerine Yüce Allah, "Mü'minlerden iki zümre, birbiriyle savaş edecek olursa, aralarını bulun" meâlindeki âyeti indirdi.[4]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ Ey inananlar, ey iman sıfatını taşıyan ve Allah'ın Kitabına inanan siz mü'minler! Allah ve Rasulünden önce herhangi bir şey veya bir iş yapmayın. Umum ifade etmesi için mefûl hazfedilmiştir ki muhatabın zihni öne geçirilebilecek söz veya fiilin tamamını anlasın. Mesela Peygamber (s.a.v.)'in meclisinde bir mesele sorulduğunda ondan önce cevap vermezler. Yemek hazırlandığında ondan önce yemeye başlamazlar. Onunla birlikte bir yere gittiklerinde önünde yürümezler ve benzeri şeylerde önüne geçmezler. İbn Abbas şöyle der: Ashâb'ın (r. anhum) Rasulullah (s.a.v.)'den önce konuşmaları yasaklandı. Dahhâk da şöyle der: Allah ve Rasulünden önce, dininizin hükümlerinden herhangi bir hususta hüküm vermeyin.[5] Beyzâvî şöyle der: Bir konuda Allah ve Rasulü hüküm vermeden önce siz kesin hüküm vermeyin. Bir görüşe göre de "Rasulullah (s.a.v.)'in önüne geçmeyin" demektir. Allah'ın adının zikredilmesi ise ona saygı göstermek ve onun Allah katında saygı gösterilmesi gereken bir makama sahip

3 Bu rivayet hakkında geniş bilgi için, bkz, Muhtasaru İbn Kesîr, 3/358.
4 Buhârî, Sulh 53/1. Müslim, Cihâd 32/117.
5 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/357.

olduğunu bildirmek içindir.[6] وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ Size emrettiği hususlarda Allah'ın emrine muhalefetten sakının. Şüphesiz Allah, sözlerinizi işiten, niyet ve durumlarınızı bilendir. Allah lafzının açık isim olarak getirilmesi, ruhlarda korku ve azamet duygusunu yerleştirmek içindir. Bundan sonra Yüce Allah, Peygamber'e (s.a.v.) saygı, hürmet ve tazîm göstermenin gerekli olduğunu mü'minlere göstermek üzere şöyle buyurdu:

2. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ Ey mü'minler! Rasulullah ile konuştuğunuzda seslerinizi alçaltın. Peygamberinkinden daha yüksek sesle konuşmayın. وَلا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ Onunla konuşurken, birbirinizle yüksek sesle konuştuğunuz gibi, yüksek sesle konuşmayın. Birbirinize hitap ettiğiniz gibi, Ya Muhammed! diyerek ona adıyle ve künyesiyle hitap etmeyin. Fakat, onun kadrini yüceltmek ve ona karşı edepli olmak için, "Ey Allah'ın Nebîsi! Ey Allah'ın Rasulü!" deyin. Tefsirciler şöyle der: Bu âyet, Peygamber (s.a.v.)'e saygı göstermeyi bilmeyen ve ona adıyle seslenen kaba Bedevîler hakkında inmiştir. أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لا تَشْعُرُونَ Bilmediğiniz ve anlamadığınız bir sebeple, amellerinizin boşa çıkmasından korkulur. Çünkü onun huzurunda yüksek sesle konuşmada onu hafife alma vardır. Ki bu, amelleri boşa çıkaran küfre sebep olabilir. İbn Kesîr şöyle der: Rivayete göre, Sâbit b. Kays (r.a.) yüksek sesle konuşurdu. Bu âyet indirilince dedi ki: Allah'ın Rasulünün huzurunda sesini yükselten benim. Ben Cehennemliğim. Amelim boşa gitti. Sâbit, (r.a.) üzgün bir şekilde evine kapandı. Rasulullah (s.a.v.) onu araştırdı. Kavminden bir kaç kişi, gidip ona: "Rasulullah (s.a.v.) seni arıyor. Neyin var?" dediler. Sâbit (r.a.), "Peygamber'in sesinden daha yüksek sesle konuşan benim. Amelim boşa gitti. Ben Cehennemliğim" dedi. O şahıslar bunun üzerine, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gelip, Sâbit'in (r.a.) söylediklerini haber verdiler Hz. Peygamber (a.s.): "Hayır, bilakis o Cennetliktir" buyurdu.[7] Bir rivayette de, Rasulullah (s.a.v.) Sâbit'e (r.a.): "Sen övülmüş biri olarak yaşamaya, şehit olarak ölmeye, Cennete girmeye razı olur musun?" dedi. O da: Allah ve Rasulü'nün müjdesine razı oldum. Asla, Rasulullah'a karşı, onun sesinden daha yüksek sesle konuşmayacağım"[8] dedi.

3. إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى Rasulullah (s.a.v.)'in huzurunda alçak sesle konuşanlar var ya, işte onların kalplerini Allah sırf takvâya has kılmış ona alıştırmış ve takvâyı kalplere yerleşmiş bir sıfat kılmıştır. İbn Kesîr der ki: Yani kalpleri sırf takvâya has kıldı ve onlan takvânın yeri ve ehli kıldı. لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ Ahirette onların günahları bağışlanmıştır ve onlar için Naîm Cennetlerinde büyük bir mükâfat vardır. Bundan sonra Yüce Allah, Rasulullah (s.a.v.)'a seslenirken edepli davranmayan görgüsüz bedevîleri kınamak üzere şöyle buyurdu:

6 Beyzâvi Hâşiyesi, 3/365.
7 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 3/137.
8 Taberî, 26/75.

4. إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ Sana odaların yani temiz eşlerinin evlerinin arkasından seslenenler var ya, onlann çoğu akılsız kimselerdir. Çünkü akıl edepli olmayı ve hitap ederken, büyüklere saygılı olmayı gerektirir. Özellikle bu önemli makamda bulunan kimseye hürmeti gerektirir. Beyzâvî şöyle der: Denilmiştir ki, Rasulullah (s.a.v.)'a böyle seslenen Uyeyne b. Husayn ile Akra b. Habîs'tir. Bunlar Temîmoğulları'ndan 70 kişilik bir grup ile birlikte, öğle vakti Hz. Peygamber (s.a.v.) istirahatta iken geldiler ve, "Ey Muhammed! Dışarı, yanımıza çık" dediler.[9]

5. وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ O seslenenler, bu seslenmeleriyle Hz. Peygamber (s.a.v.)'i rahatsız etmeyip, onun çıkarak kendilerine gelmesine kadar sabretselerdi, bu onlar için daha iyi ve Allah ve insanlar katında daha faziletli olurdu. Çünkü böyle bir davranışla, peygamberlik makamına karşı edebe riâyet edilmiş olur. وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ Allah, kulların günahlarını bağışlayan, mü'minlere karşı merhametli olandır. Zira onlara sadece nasihat etmek ve azarlamakla yetinmiş, onlara belâ indirmemiştir. Bundan sonra Yüce Allah, haberleri araştırmadan dinleyip kabul etmekten sakındırdı. Buyurdu ki:

6. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا Ey mü'minler! Doğruluk ve adâletine güvenilmeyen fâsık bir adam size bir haber getirirse, o haberin doğruluğunu araştırın أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ki, işin hakikatını bilmeden herhangi bır kavme kötülük edip yaptığınıza derin bir şekilde pişman olmayasınız.[10]

7. وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ Ey Mü'minler! Bilin ki, aranızda o yüce, değerli, heva ve hevesine uymaktan korunmuş Peygamber vardır. لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ Eğer o, jurnalinizi dinlese, arzunuza uysa ve ona gösterdiğiniz birçok işte size tâbi olsa, mutlaka sıkıntı ve helâke düşerdiniz. İbn Kesîr şöyle der: Yani, bilin ki, aranızda Allah'ın Rasulü vardır. Ona hürmet ve saygı gösterin. Kuşkusuz o, sizin yararınıza olan şeyleri daha iyi bilir ve size karşı kendinizden daha merhametlidir. Bütün tercih ettiklerinizde size uysaydı, bu mutlaka sıkıntı ve meşakkatinize sebep olurdu.[11] وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ Fakat Yüce Allah, lütuf ve keremiyle kalplerinizi nurlandırdı ve size imanı sevdirdi. وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ Onu kalplerinizde güzelleştirdi ve böylece o sizin katınızda herşeyden değerli oldu. وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ Nefislerinizi inkâr, isyan ve Allah'a itaattan çıkma gibi sapıklık görünümlerinden nefret ettirdi. İbn Kesîr der ki: Âyetteki "Füsûk"tan maksat "büyük günahlar", "isyan"dan maksat da bütün masiyetlerdir.[12] أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ İşte bu güzel sıfatları taşıyan kimseler, yaşayış ve davranışlarında doğru yolu bulmuş kimselerdir. Bu cümle, hasr ifade eder. Yani, doğruyu bulanlar başkaları değil, sadece onlardır.

8. فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَنِعْمَةً Bu ikram, Yüce Allah'ın size bir lütuf ve ihsanıdır. وَاللَّهُ عَلِيمٌ

9 Beyzâvî, 3/367.
10 Bkz., âyetin nüzûl sebebi bölümü.
11 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/361.
12 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/362.

حَكِيمٌ Allah, hidayete müstehak olanı bilendir. Yapması, yaratması ve idare etmesinde hikmet sahibidir. Bundan sonra Yüce Allah, yalan haberleri dinlemenin sebep olacağı düşmanlık, kin ve savaş gibi şeyleri anlatmak üzere şöyle buyurdu:

9. وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا Mü'min kardeşlerinizden iki grup birbirleriyle savaşmaya meyledenlerse aralarını düzeltin. Bunun için, elinizden gelen gayreti gösterin. Âyet-i kerimede اقتتلوا fiili, mana itibariyle çoğul getirilmiştir. Lafız nazar-ı itibare alınarak da, بينهما daki zamir tesniye (ikili) olarak getirilmiştir. فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ Eğer biri diğerine zulmeder, zulüm ve taşkınlıkla haddini aşar, sulhu kabul etmez ve zulümde ısrar ederse Allah'ın hükmü ve şeriatına dönünceye, zulüm ve haksızlıktan vazgeçinceye ve İslâm kardeşliğinin gereği ile amel edinceye kadar zalim gruba karşı savaşın.

فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا Eğer zalim grup, savaştan el çeker ve dönerse, gruplardan birine zulmetmeksizin aralarını adaletle düzeltin. Bütün işlerinizde âdil olun. إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ Şüphesiz Allah, verdikleri hükümlerde zulmetmeyen âdil kimseleri sever. Beyzâvî der ki: Bu âyet, Rasulullah (s.a.v.) zamanında, Evs ve Hazrec kabileleri arasında çıkan bir kavga hakkında inmiştir. Bu kavgada hurma dalları ve nalınlarla vuruşmuşlardı. Bu âyet, zalimin mü'min olduğunu, savaştan vazgeçince serbest bırakılacağını göstermektedir. Ayrıca, zalim grupla savaşmadan önce nasihat etmek ve barış için çalışmak gerektiğini de ifade eder.[13]

10. إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ Mü'minler sadece birbirlerinin kardeşleridir. İman bağı onları birleştirmiştir. Aralarında düşmanlık, kin, buğz ve savaş olması onlara yakışmaz. Tefsirciler şöyle der: Âyetteki إنما edatı hasr ifade eder. Yüce Allah sanki şöyle buyurmuştur: Kardeşlik sadece mü'minler arasındadır: Bir mü'min ile bir kâfir arasında kardeşlik olmaz. Âyette; İslâm kardeşliğinin, soy kardeşliğinden daha kuvvetli olduğuna işaret vardır: Öyle ki, İslâm kardeşliği olmayınca, soy kardeşliğine itibar edilmez. فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ O halde, mü'min kardeşlerinizin arasını düzeltin. Aralarında ayrılık çıkmasına ve kinin etkili olmasına fırsat vermeyin. وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ Allah'ın emirlerine sarılarak ve nehiylerinden kaçınarak O'ndan korkun ki, rahmeti sizi kuşatsın Cennet ve rızasına nâil olmakla mutlu olasınız.

11. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ Ey müminler topluluğu! Ey iman sıfatını taşıyan ve Allah'ın kitabını ve Rasulünü tasdik eden mü minler! Hiçbir grup başka bir grupla, hiçbir kimse başka bir kimseyle alay etmesin. Belki, kendisiyie alay edilen, alay edenlerden Allah katında daha iyidir. "Nice saçı başı dağınık, toz toprak içinde, yırtık elbiseli kişi vardır ki, Allah'ı şahit göstererek yemin etse, Allah onu doğru çıkarır."[14] وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَى أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ Kadınlar

13 Beyzâvî, 3/371.

14 Tirmizî, Menâkıb, 55; İbn Mâce Zühd, 4.

da diğer kadınlarla alay etmesin. Umulur ki, kendisiyle alay edilen, Allah katında, alay edenden daha üstündür. وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ Birbirinizi ayıplamayın ve birbirinizi kötü lakapla çağırmayın. Müslümanlar bir tek şahıs gibi oldukları için, Yüce Allah, أنفسكم kendinizi" buyurdu. بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ Daha önce mü'min iken, insanın sonradan fâsık olarak isimlendirilmesi ne kötüdür. Beyzâvî şöyle der: Bu âyette; müslümanların birbirlerini kötü lakapla çağırmalarının fâsıklık olduğuna ve fâsıklıkla imanı bir arada bulundurmanın çirkin görüldüğüne delâlet vardır.[15] وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ Kim yaptığı ayıplama ve kötü lakap ile çağırmadan tevbe etmezse, işte onlar, kendilerini azaba attıkları için zalimlerin kendileridir.

12. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ Ey mü'minler! Aile efradınızı ve insanları itham etmekten, hainlikle suçlamaktan ve haklarında kötü zanda bulunmaktan sakının. Yüce Allah âyet-i kerîmede "كثيرا bir çoğundan sakının" buyurdu ki, insan, her türlü zanda ihtiyatlı olsun, hemen ona karar vermesin, aksine iyice inceleyip tahkik etsin. إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ Kuşkusuz, bazı zanda, sahibinin azaba müstehak olacağı bir günah vardır: Hz. Ömer (r.a.) demiştir ki: Mü'min, kardeşinin söylediği bir sözü, hayra yorumlayabiliyorsan, sakın o söz hakkında hayırdan başka bir zanda bulunma"[16] وَلَا تَجَسَّسُوا Müslümanların mahrem konularını araştırmayın, onların ayıplarının peşine düşmeyin.[17] وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا Birbirinizi arkadan, hoşlanmayacağı kötü bir şeyle anmayın. أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا Bu âyet, gıybetin âdîliğini ve çirkinliğini öyle bir benzetme ile anlatmıştır ki, gıybetin çirkinliği, bundan daha etkili bir şeyle ifade edilemez. Yani, sizden biri, ölü haldeki müslüman kardeşinin etini yemek ister mi? فَكَرِهْتُمُوهُ Tabîî olarak bundan hoşlanmadığınız gibi, dinin emrine uyarak da gıybetten hoşlanmayın. Çünkü gıybetin cezası, ondan daha şiddetlidir. Yüce Allah, gıybet etmeyi, ölü halde bulunan kardeşinin etini yemeğe benzetti. Bırakın kardeş olmasını, bırakın ölü halde bulunmasını, insan, insan etini yemekten hoşlanmayınca, onun, gıybetten de bu şekilde veya daha fazla hoşlanmaması gerekir. وَاتَّقُوا اللَّهَ Allah'tan korkun, emirlerine sarılmak ve yasaklarından kaçınmak sûretiyle azabından sakının. إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ Yüce Allah, kendisinden korkan, tevbe eden ve O'na dönenler için tevbeyi çok kabul eden ve rahmeti bol olandır. Bu âyette, insanın, Allah'ın rahmetinden ümit kesmemesi için, hatayı itiraf ile tevbe etmeye ve yapılan hatadan hemen pişmanlık duymaya teşvik vardır.

15 Beyzâvî, 3/373.

16 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/364.

17 Hadiste şöyle buyurulmuştur: Ey diliyle iman eden ve bu iman, kalplerine ulaşmamış olan kimseler topluluğu! Müslümanların gıybetini yapmayın. Onların mahrem hususlarını araştırmayın. Bilin ki, kim kardeşinin ayıbını araştırırsa, Allah da onun ayıbını araştırır. Allah da kimin mahrem hususunu ve aybını araştırırsa, evinin içinde de olsa onu rezil eder. Tirmizî, el-Birru ve's-sılatu, 85.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَٰكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَٰكُمْ شُعُوبًا
وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓا۟ ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ
خَبِيرٌ ﴿١٣﴾ قَالَتِ ٱلْأَعْرَابُ ءَامَنَّا ۖ قُل لَّمْ تُؤْمِنُوا۟ وَلَٰكِن قُولُوٓا۟
أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ ٱلْإِيمَٰنُ فِى قُلُوبِكُمْ ۖ وَإِن تُطِيعُوا۟ ٱللَّهَ
وَرَسُولَهُۥ لَا يَلِتْكُم مِّنْ أَعْمَٰلِكُمْ شَيْـًٔا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ
رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ
ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا۟ وَجَٰهَدُوا۟ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ
أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلصَّٰدِقُونَ ﴿١٥﴾ قُلْ أَتُعَلِّمُونَ ٱللَّهَ بِدِينِكُمْ وَٱللَّهُ
يَعْلَمُ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۚ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾
يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا۟ ۖ قُل لَّا تَمُنُّوا۟ عَلَىَّ إِسْلَٰمَكُم ۖ بَلِ ٱللَّهُ يَمُنُّ
عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَىٰكُمْ لِلْإِيمَٰنِ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١٧﴾ إِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ
غَيْبَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

13. Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi milletler ve kabîlelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli ve en üstün olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, haberi olandır.

14. Bedevîler, "İnandık" dediler. De ki: Siz iman etmediniz, ama "İslâm olduk" deyin. Henüz iman kalplerinize yerleşmedi. Eğer Allah'a ve elçisine itâat ederseniz, Allah işlerinizden hiçbir şeyi eksiltmez. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

15. Mü'minler ancak Allah'a ve Rasulüne iman eden, ondan sonra asla şüpheye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihat edenlerdir. İşte doğrular ancak onlardır.

16. De ki: Siz dininizi Allah'a mı öğretiyorsunuz? Oysa Allah göklerde olanları da bilir, yerde olanları da. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.

17. Onlar İslâm'a girdikleri için sana minnet ediyorlar. De ki: Müslümanlığınızı benim başıma kakmayın. Eğer doğru kimselerseniz bilakis sizi imana erdirdiği için Allah size minnet eder.

18. Şüphesiz Allah, göklerin ve yerin gaybını bilir. Allah yaptıklarınızı görendir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde güzel ahlâka çağırdı ve kötü ahlâkı yasakladı. Mü'minleri bazı çirkin fiillerden sakındırdı. Burada ise, bütün insanları birbirleriyle tanışma ve kaynaşmaya çağırdı ve onlara soy sopla öğünmeyi yasakladı. Daha sonra da, olgun mü'minin özelliklerini açıkladı.

KELİMELERİN İZAHI

لا يلتكم : Size eksik vermez.

قبائل : Kabâil, قبيلة kelimesinin çoğuludur. Kabile, soy ve sopun birbirine bağladığı cemaattır. Kabile'nin, شعب tan daha özel bir manası vardır. Çünkü "Şa'b", bir asla mensup büyük bir topluluk demektir. Şa'b, kabilelerden, kabile ise بطن (oba)lar ve فخذ (yakın akrabalar)dan oluşur.

لم يرتابوا : Şüphe etmediler. ريب Şüphe demektir.

يمنون : Başa kakarlar. من bir şahsa iyilikte bulunmak ve yaptığı iyiliği başına kakmaktır. Bunun aslı, lügatte, kesmek manasınadır. "فلهم أجر غير ممنون Onlar için kesintisiz bir ecir vardır"[18] âyetinde de bu manaya gelmektedir.

NÜZÛL SEBEBİ

İbn Abbas'ın şöyle dediği rivayet olunmuştur: Esedoğulları Rasulullah (s.a.v.)'a gelerek dediler ki: Ey Allah'ın Rasulü! Araplar seninle savaştı. Biz ise seninle savaşmadan müslüman olduk. Müslüman olmalarını, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in başına kakmaya başladılar. Bunun üzerine, "Onlar, müslüman olmalarını senin başına kakıyorlar.." mealindeki âyet indi.[19]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

13. يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى Bu hitap bütün insanlaradır. Yani, ey insanlar! Biz sizi kudretimizle bir tek asıldan yarattık ve bir anne ve babadan meydana getirdik. Bu sebeple, ne baba ve atalarla övünmek ne de soy sop saymak yoktur.

18 Tîn sûresi, 95/6.
19 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/369.

Hepiniz Adem'densiniz. Adem ise topraktandır. وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا Sizi milletlere ve çeşitli kabilelere ayırdık ki, aranızda tanışma ve kaynaşma meydana gelsin, düşmanlık ve ayrılık olmasın. Mücâhid der ki: İnsan, nesebini tanısın da, "falan kabileden falan oğlu falan" denilsin diye böyle yaptık.[20] Buradaki تعارفوا fiili, تتعارفوا şeklinde idi. Hafiflik sağlamak için ت lerin biri hazfedildi. Şeyhzâde şöyle der: Yani, sizi millet ve kabilelere ayırmasındaki hikmet, babalar ve atalarla övünmeniz değil, birbirinizin nesebini tanımanız ve onu babasından başkasına nisbet etmemenizdir. Neseb, soylu bir kadının halktan birisiyle evlendirilmeyecek derecede, her ne kadar örf ve şeriat bakımından muteber ise de, ondan daha büyük ve şerefli olan iman ve takvâ ortaya çıktığında nesebe itibar edilmez. Nitekim, güneş doğduğunda yıldızlar görünmez.[21] إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ İnsanlar soy ve sopla değil, ancak takvâ ile birbirlerinden üstün olur. Kim, dünyada şeref, ahirette makam isterse, Allah'tan korksun. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kimi, insanların en değerlisi olma vasfı sevindiriyorsa, Allah'tan korksun".[22] Bir başka hadiste de şöyle buyurmuştur: "İnsanlar ikidir. Biri, iyi ve takvâ sahibi, Allah katında da değerli bir adam. Diğeri ise kötü, bedbaht ve Allah katında değersiz bir adamdır.[23] إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ Kuşkusuz Allah, kullarını bilen ve onların gizli ve âşikâr işlerini görendir. O, takvâ sahibi ve günahkârı, iyiyi ve kötüyü bilir: "Kendinizi temize çıkarmayın. Allah, kötülükten sakınanı daha iyi bilir".[24]

14. قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا Bedevîler iman ettiklerini iddia ettiler. Ey Muhammed! Onlara de ki: Şüphesiz, henüz iman etmiş değilsiniz. Çünkü iman, güven ve kalp huzuru içinde tasdik etmektir. Halbuki bu sizde yok. Öyle olsaydı İslâm'ı kabul etmenizi ve savaş yapmamanızı Rasulullah (s.a.v.)'ın başına kakmazdanız. Fakat, "öldürülme ve esir edilme korkusuyla müslüman olduk" deyin. Tefsirciler şöyle der: Bu âyet, Esedoğulları'ndan bir grup hakkında inmiştir. Bunlar kıtlık yılında Medine'ye gelmiş ve müslüman olduklarını açıklamışlardı. Bunlar Rasulullah (s.a.v.)'a: "Mallarımızı ve çoluk çocuğumuzu sana getirdik. Falan ve falan oğullarının seninle savaştığı gibi, seninle savaşmadık" diyorlar ve bu davranışlarıyle zekat istiyor ve İslâm'a girmelerini Peygamber'in (s.a.v.) başına kakıyorlardı. Bu âyet, imanın, zâhiren teslim olma ve boyun eğmeden ibaret olan İslâm'dan daha üstün bir mertebe olduğunu göstermektedir. وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ Oysa ki, iman henüz kalbinize girmedi. Henüz onun hakikatına ulaşamadınız. لما lafzı, birşeyin olacağını beklemeyi ifade eder. Yüce Allah sanki şöyle buyuruyor: İslâm'ın güzelliklerini gördüğünüz ve imanın tadını tattığınız zaman iman kalbinize girecek. İbn Kesîr şöyle der: Bu âyette anlatılan bedevîler münafık değildi. Onlar,

20 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/367.

21 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/375.

22 Beyzâvî Hâşiyesi 3/375.

23 Hz. Peygamber (a.s.)'in Mekke Fethi'nde insanlara yaptığı konuşmanın bir parçasıdır. Bkz. Tirmizî, Tefsiru sûre 49/5.

24 Necm sûresi, 53/32.

kalplerine iman iyice yerleşmemiş müslümanlardı. Ulaştıkları makamdan daha üstün bir makam iddiasında bulundular, dolayısıyle bu hususta onlara edep öğretildi. Eğer, Buhârî'nin dediği gibi, münafık olsalardı, şiddetle kınanır ve rezil edilirlerdi. وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا Sadık bir samimiyet, tam bir iman ve Peygamberin başına kakmama sûretiyle, Allah'a ve Rasulüne itaat ederseniz, Allah size mükafatınızdan hiçbir şeyi eksik vermez. إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ Kuşkusuz Allah, mağfireti büyük ve rahmeti bol olandır. Çünkü فعول ve فعيل kalıpları çokluk ifade eder. Bundan sonra Yüce Allah, imanlarında sâdık olan kâmil mü'minlerin sıfatlarını anlatmak üzere şöyle buyurdu:

15. إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ İman iddiasında sâdık olan mü'minler, ancak, Allah ve Rasulünü tasdik eden, Allah'ın birliğini ve Rasulünün peygamberliğini kâmil bir iman ve kesin bir inançla ikrar edenlerdir. ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا Sonra imanlarında şüpheye düşüp sarsıntı geçirmeyen, bilakis tasdik ve kesin iman üzerine kalanlar, وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ Allah yolunda ve onun rızası uğruna mallarını ve canlarını feda edenlerdir. أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ İşte, iman iddiasında doğru olanlar onlardır. Yüce Allah kâmil müminleri üç sıfatla niteledi. Birincisi, Allah ve Rasulüne kesin iman. İkincisi, şek ve şüpheye düşmemek. Üçüncüsü, mal ve can ile cihâd etmek. İşte kim bu sıfatları kendinde toplarsa, o gerçek mü'mindir.

16. قُلْ أَتُعَلِّمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ Bu soru, inkâr ve kınama ifade eder.Yani, Ey Muhammed! Onlara de ki: Kalplerinizde ve içinizde olanı Allah'a haber mi veriyorsunuz? وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ Oysa Yüce Allah, kulların bütün hallerini bilir. Göklerde de, yerlerde de hiçbir şey O'na gizli kalmaz. وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ Allah, ilmi geniş olan ve herşeyi gözetleyendir. Ne bir zerre ağırlığı ne de bundan daha küçük veya daha büyük hiçbirşey O'ndan uzak kalmaz.

17. يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا Ey Muhammed! Müslüman olmalarını sana yapılmış bir ihsan sayıyorlar. O ihsana karşılık övgü ve senâyı gerekli görüyorlar. قُلْ لا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلامَكُمْ Onlara de ki, "Müslüman olmanızı benim başıma kakmayın. Çünkü onun faydası size aittir. بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلإِيمَانِ إِنْ كُنتُمْ صَادِقِينَ Eğer iman iddianızda doğru iseniz bilin ki, sizi imana erdirdiği ve onda sabit kıldığı için, size en büyük minnet Allah'ın hakkıdır.

18. إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Kuşkusuz Allah, göklerde ve yerlerde gözlere görünmeyeni bilir. وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ Allah, kulların amellerinden haberdârdır. Hiçbir şey O'na gizli kalmaz. Yüce Allah bütün kâinatı bildiğini ve bütün mahlukatı ilmiyle kuşattığını tekrar haber verdi ki, ilminin, genişliğini gizli ve açıkta, zâhir ve bâtında büyük küçük her şeyi kuşattığını göstersin.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "لا تقدموا بين يدى الله ورسوله Allah ve Rasulü'nden önce bir şey yapmayın" âyetinde istiâre-i temsîliyye vardır. Yüce Allah, mü'minlerin, Peygamber (s.a.v.)'in huzurunda görüş açıklama ve karar verme hususundaki hallerini, bazı insanların, önüne geçerek yürüdüğü büyük bir melikin haline benzetti. Halbuki edep, onların, melikin önünde değil de, arkasında yürümelerini gerektirir. Bu benzetme istiâre-i temsîliyye yoluyla yapılmıştır.

2. "ولا تجهروا له بالقول كجهر بعضكم لبعض Onunla konuşurken, birbirinizle konuştuğunuz gibi, yüksek sesle konuşmayın" âyetinde mürsel mücmel teşbih vardır. Çünkü teşbih edâtı zikredilmiştir.

3. "حبب إليكم الإيمان Size imanı sevdirdi" cümlesinden sonra "اولئك هُمُ الراشدون İşte doğru yolu bulanlar onlardır" cümlesinde II. şahıstan III. şahsa dönüş yapılmıştır. Bu, ifadeyi güzelleştirici edebî sanatlardandır.

4. "حبب إليكم الإيمان وزينه في قلوبكم Size imanı sevdirdi ve onu kalplerinizde süsledi" cümlesi ile وكره إليكم الكفر والفسوق والعصيان Size inkârı, fasıklığı ve isyanı çirkin gösterdi" cümlesi arasında mukâbele vardır.

5. اقتتلوا Savaştılar ile فأصلحوا barıştırın arasında tıbâk vardır.

6. أقسطوا Adaletli davranın ile المقسطين adaletli davrananlar arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

7. "أيحب أحدكم أن يأكل لحم أخيه ميتا Sizden biriniz, ölü haldeki kardeşinin etini yemeyi ister mi?" âyetinde teşbih-i temsîlî vardır: Yüce Allah, gıybet yapanı, ölü kimsenin etini yiyen kimseye benzetti. Bunda, gıybet etmeyi zihinlerde en çirkin ve en kötü sûrette tasvir etmek için birçok mübâlağa vardır.

8. آمنا İman ettik ile لم تؤمنوا iman etmediler, arasında tıbâk-ı selb vardır.

9. "أتعلمون الله بدينكم Sız dininizi Allah'a mı öğretiyorsunuz?" âyetindeki istifhâm-ı inkârî, kınama ifade eder.

10. "إنما المؤمنون إخوة Mü'minler ancak kardeştir" âyetinde teşbih-i belîğ vardır. Bu sözün aslı şöyledir: Mü'minler, birbirlerine merhametli davranma ve yardımlaşmanın gerekli olması hususunda kardeş gibidirler. Vech-i şebeh ve teşbih edatı söylenmemiş ve böylece teşbih-i belîğ olmuştur. Cümle aynı zamanda hasr ifade eder.

BİR UYARI

Hucurât sûresi'ne "Ahlâk ve âdâb" sûresi de denir. Çünkü bu sûre güzel ahlâka ve iyi amellere irşât eder. Bu sûrede beş defa, "Ey iman edenler!" diye nida edilmiştir. Her nidada, güzelliklerden bir güzelliğe ve faziletlerden bir fazilete irşât vardır. Bu yüksek ahlâk prensiplerini maddeler halinde sunuyoruz:

1. Allah ve Rasulü'nün emirlerine boyun eğip itaat etmenin vacip oluşu ve söz veya görüşle Rasulullah (s.a.v.)'ın önüne geçilmemesinin gerekliliği: "Ey iman edenler! Allah ve Rasulü'nden önce birşey yapmayın".

2. Peygamber'e ve onun makamına saygı göstermek: "Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinden fazla yükseltmeyin".

3. Haberleri araştırmanın gerekliliği: "Ey iman edenler! Size bir fâsık haber getirirse onu iyice araştırın".

4. İnsanlarla alay etmenin yasaklanması: "Ey iman edenler! Erkeklerden bir topluluk, başka bir toplulukla alay etmesin. Olabilir ki, alay edilenler, alay edenlerden daha hayırlıdır".

5. Mahrem durumları araştırma, gıybet ve sû-i zannın yasaklanması: "Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının".

BİR NÜKTE

Âlimlerden birine, Sahâbe (r. anhum) arasında meydana gelen savaş soruldu. Dedi ki: "Allah o kanlardan ellerimizi temiz tutmuştur. Dillerimizi onlarla kirletmeyelim. Onların arasında cereyan eden şeyin sebebi, Yusuf (a.s.) ile kardeşleri arasında cereyan eden şeyin sebebi gibidir"

Allah'ın yardımı ile "Hucurât sûresi"nin tefsiri bitti.

KÂF SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 45 âyettir.

Takdim

Bu mübarek sûre Mekke'de inmiş olup Allah'ın birliği, risalet ve öldükten sonra dirilme gibi İslâmî inanç esaslarını ele alır. Fakat sûrenin önem verdiği asıl konu, "öldükten sonra dirilme ve haşr" konusudur. Hatta bu konu, hemen hemen bu mübarek sûrenin özel konusudur. Kur'ân bu konuyu parlak ve kesin delillerle ele alır. Bu mübarek sûre korkutucu, duyguları çok etkileyici, kalbi titretici, ruhu sarsıcıdır. İçinde bulunan tergîb ve terhîb (teşvik ve korkutma) unsurlarıyla ruhlarda hayrete düşürecek korkular ve şiddetli titremeler meydana getirir.

Bu sûre Kureyş kâfirlerinin son derece hayret edip inkâr ettikleri bir esas meseleyle başlar. O da öldükten sonra dirilme ve yok olduktan sonra yeniden canlanma meselesidir: "Kâf, Şerefli Kur'ân'a andolsun. Kâfirler, aralarından bir uyarıcının gelmesine şaştılar da, "Bu, şaşılacak bir şeydir" dediler. "Biz, öldüğümüz ve toprak olduğumuz zaman mı (dirileceğiz)? Bu, uzak bir dönüştür..."

Daha sonra bu sûre müşriklerin yani yeniden dirilmeyi inkâr edenlerin dikkatlerini, Allah'ın yüce kudretine çeker. Yüce Allah'ın bu kudreti, bu görünen kâinatın sahîfelerinde, göklerde ve yerde, suda ve bitkide, meyve ve tomurcukta, hurma ve ekinde tecellî etmektedir. Bütün bunlar, Yüce Allah'ın kudretinin kesin delilleridir: "Üstlerindeki göğe bakmazlar mı ki, onu nasıl bina etmişiz..."

Bu mübarek sûre, geçmiş milletlerin yalanlayıcılarından ve onların başına gelen türlü musibet ve azaplardan söz etmeye geçer ki, Mekke kâfirlerini, geçmiş kavimlere gelenlerin onların da başına gelmesinden sakındırsın: "Onlardan önce Nuh kavmi, Ress halkı ve Semûd da yalanlamıştı..."

Daha sonra sûre, ölüm sarhoşluğundan, haşr korkusundan, hesabın dehşetinden ve o zor günde suçlunun karşılaşacağı sıkıntı ve şiddetlerden bahseder. Bu sıkıntılar neticede onu Cehenneme atar: "Sûr'a üfürülür. İşte bu, geleceği vaadedilen gündür..."

Bu mübarek sûre, "Hak ses"ten bahsederek sona erer. Bu ses, öyle bir sestir ki, seslenildiğinde insanlar, sanki yayılmış çekirgeler gibi kabirlerinden çıkarlar. Hesap ve ceza için sevkedilirler. Onlardan hiçbiri Allah'a gizli kalmaz. Bu âyetlerle, müşriklerin yalanladığı öldükten sonra dirilme ve haşir isbat edilmektedir: "Çağıranın, yakın bir yerden sesleneceği güne kulak ver. O gün insalar o hak sesi işiteceklerdir. İşte bu, çıkış günüdür.."

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قٓ وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيدِ ۝١ بَلْ عَجِبُوٓا اَنْ جَٓاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقَالَ الْكٰفِرُونَ
هٰذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ ۝٢ ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ذٰلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ ۝٣
قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْاَرْضُ مِنْهُمْ وَعِنْدَنَا كِتٰبٌ حَفِيظٌ ۝٤ بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا
جَٓاءَهُمْ فَهُمْ فِٓي اَمْرٍ مَرِيجٍ ۝٥ اَفَلَمْ يَنْظُرُوٓا اِلَى السَّمَٓاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنٰهَا
وَزَيَّنّٰهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ ۝٦ وَالْاَرْضَ مَدَدْنٰهَا وَاَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ
وَاَنْۢبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍۭ بَهِيجٍ ۝٧ تَبْصِرَةً وَذِكْرٰى لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ
۝٨ وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً مُبٰرَكًا فَاَنْۢبَتْنَا بِهٖ جَنّٰتٍ وَحَبَّ
الْحَصِيدِ ۝٩ وَالنَّخْلَ بَاسِقٰتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ ۝١٠ رِزْقًا لِلْعِبَادِ
وَاَحْيَيْنَا بِهٖ بَلْدَةً مَيْتًا كَذٰلِكَ الْخُرُوجُ ۝١١ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ
وَاَصْحٰبُ الرَّسِّ وَثَمُودُ ۝١٢ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ وَاِخْوَانُ لُوطٍ ۝١٣
وَاَصْحٰبُ الْاَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ ۝١٤
اَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْاَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ۝١٥
وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهٖ نَفْسُهٗ وَنَحْنُ اَقْرَبُ
اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ۝١٦ اِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ
قَعِيدٌ ۝١٧ مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ اِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ۝١٨ وَجَٓاءَتْ سَكْرَةُ
الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذٰلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ ۝١٩ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ ذٰلِكَ يَوْمُ
الْوَعِيدِ ۝٢٠ وَجَٓاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَآئِقٌ وَشَهِيدٌ ۝٢١ لَقَدْ كُنْتَ
فِي غَفْلَةٍ مِنْ هٰذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَآءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ۝٢٢

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Kâf. Şerefli Kur'ân'a andolsun.
2. Doğrusu kâfirler aralarından bir uyarıcının gelmesine şaştılar da, "Bu şaşılacak bir şeydir" dediler.
3. Biz öldüğümüz ve toprak olduğumuz zaman ha! Bu uzak bir dönüştür.
4. Biz, toprağın onlardan neleri eksilttiğini kesinlikle bilmekteyiz. Yanımızda o bilgileri koruyan bir kitap vardır.
5. Bilakis onlar, Hak kendilerine gelince yalanladılar. Şimdi onlar karmakarışık bir haldedirler.
6. Üstlerindeki göğe bakmazlar mı ki, onu nasıl bina etmiş ve nasıl donatmışız? Onda hiçbir çatlak da yok.
7. Yeryüzünü de döşedik ve ona sabit dağlar koyduk. Orada gönül açan her türden (bitkiler) yetiştirdik.
8. Bunlar, Allah'a yönelen her kula gönül gözünü açmak ve ibret vermek içindir.
9. Gökten bereketli bir su indirdik, onunla bahçeler ve biçilecek tâneler bitirdik.
10, 11. Kullara rızık olması için, birbirine girmiş, küme küme tomurcukları olan uzun uzun hurma ağaçları yetiştirdik. Ve o su ile, ölü beldeye can verdik. İşte hayata yeniden çıkış da böyledir:
12. Onlardan önce Nuh kavmi, Ress halkı ve Semûd da yalanlamıştı.
13. Âd, Firavun, Lut'un kardeşleri de
14. Eyke halkı ve Tubba' kavmi de. Bütün bunlar peygamberleri yalanladılar da onlara azabım hak oldu.
15. İlk yaratışta acz mi gösterdik? Hayır, onlar yeni bir yaratılıştan şüphe etmektedirler.
16. Andolsun insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz ve biz ona şah damarından daha yakınız.
17. Onun sağında ve solunda oturan, iki alıcı melek vardır.
18. İnsan hiçbir söz söylemez ki yanında gözetleyen bir melek hazır bulunmasın.
19. Ölüm sarhoşluğu gerçekten gelir de, "İşte (ey insan) bu, senin öteden beri kaçtığın şeydir" denir.

20. Sûr'a üfürülür, işte bu da geleceği vaadedilen gündür.

21. Herkes, yanında bir sürücü ve bir de şahitle beraber gelir.

22. "Andolsun sen bundan gaflette idin; şimdi biz senin perdeni kaldırdık. Bugün artık gözün keskindir".

KELİMELERİN İZAHI

مريج : Merîc, karışık demektir. İbn Kuteybe der ki: "İş karıştı" manasına مـرج الأمـر "Din karıştı" manasına مـرج الدين denir. Aslında bu, bir şeyin sarsılması ve karar kılmaması manasınadır. Zayıflıktan dolayı yüzük sallandığında, kişi: مرج الخاتم في يدي Yüzük elimde sallandı" der.

فروج : Fürûc, yarık manasına gelen "فرج" kelimesinin çoğuludur.

باسقات : Bâsikât, uzun şeyler. Bir şey uzayıp boy attığında بـسـق الشـئ denir. Mastarı بسوق tur.

نضيد : Nadîd, birbiri üstüne binmiş demektir.

لبس : Lebs, hayret, şüphe ve tereddüt demektir.

عيينا : Âciz kaldık. Bir kimse bir şeyi yapmaktan âciz kalınca, عـيـي بـه denir. Geniş zamanı يعيا dır.

رقيب : Rakîb, insanın amellerini gören ve koruyan demektir.

عتيد : Atîd, hazır demektir. Cevherî der ki: "Atîd, hazır olan şey" demektir. "Onlar için dayanaklar hazırladı"[1] meâlindeki âyette bu manayadır. Koşu için hazırlanmış ata, فرس عتد denir.[2]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. ق Kâf. Bu harfler, (Hurûf-i mukatta'a), Kur'ân'ın mucizeliğine ve bu mucize kitabın, böyle alfabe harflerinden meydana geldiğine işaret etmek içindir.[3] وَالْقُـرْآنِ الْمَجِـيـدِ Bu, cevabı zikredilmeyen bir yemindir. Yani, diğer semâvî kitaplardan daha üstün ve şerefli olan Kur'ân-ı Kerîm'e yemin ederim ki, siz öldükten sonra mutlaka diriltileceksiniz. İbn Kesîr şöyle der: Yeminin cevabı söylenmemiştir. Bu cevap, daha sonra gelen kelamın muhtevası olup peygamberliği ve ahiret hayatını isbâttan ibarettir. Takdiri şöyledir: Ey Muhammed! Sen, kesin olarak bir elçisin öldükten

1 Yusuf sûresi, 12/31.

2 es-Sıhâh, عتد maddesi.

3 Geniş, bilgi için, Bakara sûresinin başına bkz.

sonra dirilme de, elbette haktır.[4] Bu tür ifadeler Kur'ân'da çoktur. Ebû Hayyân der ki: Burada Kur'ân, kendisiyle yemin edilen şeydir. Mecîd, onun sıfatıdır. O, diğer kitaplardan üstündür. Yeminin cevabı söylenmemiş olup, daha sonraki ifade bu cevabın ne olduğunu göstermektedir. Takdiri şöyledir: Andolsun ki sen onlara, öldükten sonra dirilme var diye korkutucu olarak geldin, fakat onlar kabul etmediler.[5]

2. بَلْ عَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ Müşrikler, kendilerine, onları Allah'ın azabından korkutan insanlardan, bir peygamberin gönderilmesine şaştılar. فَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ Mekke kâfirleri, "Bu, son derece garip ve hayret edilecek bir şeydir" dediler. Burada zamir yerine açık ismin getirilmesi, inkâr suçunu işlediklerini tescil etmek içindir. Âyet, hayret edilmeyecek bir şeye hayret etmelerini yadırgamaktadır. Çünkü onlar Hz. Peygamber (s.a.v.)'in doğruluğunu, güvenilirliğini ve samimiyetini anlamışlardı. Binâenaleyh onlara gereken hayret ve alay etmeleri değil, imana koşmaları idi. Bundan sonra Yüce Allah, onların hayret ettikleri şeyi haber vermek üzere şöyle buyurdu:

3. أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ذَلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ Biz öldüğümüz ve cesetlerimiz toprak haline geldiği zaman mı dirilecek ve bulunduğumuz şekle döneceğiz?! Doğrusu bu, meydana gelmesi mümkün olmayan, son derece uzak bir dönüştür.

4. قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ Öldükleri zaman, onların vücutlarından, toprağın neyi eksilteceğini, etlerinden, kıllarından ve kanlarından neyi yiyeceğini biliriz. Hiçbir şey bize kapalı kalmaz ki, onları tekrar diriltmemiz imkânsız olsun. وَعِنْدَنَا كِتَابٌ حَفِيظٌ Bu geniş bilgimizle birlikte, katımızda onların sayılarını, isimlerini ve toprağın onlardan neyi yediğini belirtip koruyan bir kitap vardır. O kitap, her şeyi geniş geniş yazan Levh-i Mahfûz'dur.

5. بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ Bu, onların hayrete düşmelerinden daha kötü ve daha çirkin bir şey yaptıklarını ifade etmeye dönüştür. Bu da, yüce Kur'ân'ı yalanlamalarıdır. Yani, onlar, ifadesinin açıklığı ve âyetlerinin parlaklığına rağmen, kendilerine geldiğinde Kur'ân'ı yalanladılar. فَهُمْ فِي أَمْرٍ مَرِيجٍ Onlar sabit olmayan ve karışık bir iş içindedirler. Bazan Peygamber (s.a.v.) hakkında, "O bir sihirbaz" diyorlar, bazan "O bir şâir", bazan da "O bir kâhin" diyorlar. Aynı şekilde, Kur'ân hakkında da, "O bir sihirdir" veya "O bir şiirdir", ya da "Evvelkilerin uydurmalarıdır" diyorlar ve benzeri şeyler söylüyorlar. Bundan sonra Yüce Allah, âlemlerin Rabbinin yüceliğini gösteren birlik ve kudret delillerini anlattı:

6. أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ Göklerin yüksekliğine ve sağlamlığına, düşünerek ve ibret gözü ile bakıp da bilmediler mi ki, onları yoktan var edebilen, öldükten sonra da insanı diriltebilir?! كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ Gökleri, direksiz nasıl yükselttik ve yıldızlarla nasıl süsledik. Onlarda ne çatlak, ne de yarık vardır.

4 Bu, İbn Kesîr'in ifadesinin özetidir. Bkz, el-Muhtasar, 3/371.

5 el-Bahr, 8/120.

7. وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ Yeryüzünü yayıp genişlettik. Orada yeryüzünün sâkinlerini sarsmaktan engelleyecek sabit dağlar yarattık. وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ Orada, manzarası güzel, bakana sevinç ve ferahlık veren her türlü bitki bitirdik.

8. تَبْصِرَةً وَذِكْرَى لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ Bunu, Allah'a dönen ve mahlukatın eşsiz yaratılışını düşünen her kula gücümüzün sonsuzluğunu göstermek ve hatırlatmak için yaptık.

9. وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبَارَكًا Bulutlardan, yararı çok ve bereketli bir su indirdik. فَأَنْبَتْنَا بِهِ جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ Bu suyla, güzel bahçeler, meyveli ağaçlar ve buğday, arpa ve biçilen diğer hubûbât gibi ekin tâneleri meydana getirdik.

10. وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ Düzgün ve uzun hurma ağaçları da meydana getirdik. Bu ağaçların, birbiri üzerine kümelenmiş tomurcukları vardır. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah, tomurcukların çokluğunu, birbiri üzerine kümelenmiş olduklarını ve ondaki meyvelerin çokluğunu kastediyor. Meyve ilk çıktığında nar tanesi gibi kümelenmiş olur. Birbirine bitişik olduğu sürece ona "نضيد nadîd" denir. Kabuğundan çıktığında artık ona "نضيد nadîd" denmez.[6]

11. رِزْقًا لِلْعِبَادِ Bütün bunları, faydalanmaları maksadıyla insanlar için rızık olarak bitirdik. وَأَحْيَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا O suyla, suyu ve bitkisi olmayan kurak bir toprağa hayat verdik de, orada bitki ve yeşil otlar bitirdik. كَذَلِكَ الْخُرُوجُ Öldükten sonra arzı dirilttiğimiz gibi, aynı şekilde, öldükten sonra sizi de diriltip çıkarırız. İbn Kesîr şöyle der: Bu ölü yer, üzerinde hiçbir bitki eseri olmayan kurak bir yerdi. Üzerine su inince, o kıpırdanır, kabarır ve her çeşitten iç açıcı bitkiler verir. Bunlar, gözün güzelliğine hayret ettiği çiçek ve diğer şeylerdir. Bu durum, daha önce yeryüzünde hiçbir bitki yokken böyle olmuş ve yeryüzü kıpırdanıp yeşermiştir. İşte bu, öldükten sonra dirilmeye bir örnektir. Yüce Allah, ölü yeri dirilttiği gibi, aynı şekilde ölüleri de diriltir...[7]

Bundan sonra Yüce Allah, Mekke kâfirlerini uyarmak ve mazeretlerini ortadan kaldırmak için, geçmiş milletlerden yalanlayanların başlarına gelenleri onlara hatırlattı:

12. كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ O kâfirlerden önce, Nuh'un kavmi de yalanlamıştı. وَأَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ Ress (Kuyu) halkı da yalanlamıştı. Bunlar, Semûd kavminin kalıntılan olup kuyu başında peygamberlerine tuzak kurmuşlardı. Semûd da yalanlamıştı.

13. وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ وَإِخْوَانُ لُوطٍ Âd ve Firavun kavimleri ve Lut'un kardeşleri de peygamberlerini yalanlamışlardı. Lut (a.s.), peygamber olarak gönderildiği

6 el-Bahr, 8/122.
7 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/372.

kavimden olmadığı halde, onlardan evlenip damatları olduğu için, gönderildiği kavme, "Lut'un kardeşleri" denilmiştir.

14. وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ Bol ve girift ağaçların sahipleri de yalanlamışlardı. Bunlar Şuayb (a.s.)'ın kavmidir. Bunların etrafı bahçeler ve birbirine girmiş ormanla kuşatılmış olduğu için bunlara Eyke halkı denilmiştir. وَقَوْمُ تُبَّعٍ Tubba' kavmi de peygamberlerini yalanlamıştı. Tefsirciler der ki: Tubba', Yemen kralı idi. Müslüman olmuş, kavmini İslâm'a davet etmişti. Fakat kavmi onu yalanlamıştı. Bu kral, Tubba' el-Yemânî diye bilinir.[8] كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ Bu anlatılan kavimlerin hepsi peygamberlerini yalanlamıştı. İbn Kesîr der ki: Bir peygamberi yalanlayan kimse, bütün peygamberleri yalanlamış olduğu için, âyette الرسل Peygamberler" kelimesi çoğul kılınmıştır. Bu, Yüce Allah'ın, "Nuh kavmi de peygamberleri yalanladı"[9] فَحَقَّ وَعِيدِ Bunun üzerine onlara ceza ve azabım gerekli oldu. Bu âyet Hz. Peygamber (s.a.v.)'i teselli, suçlu kâfirleri ise tehdit etmektedir.

15. أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ İlk yaratmadan âciz mi kaldık ki, onları öldükten sonra diriltmekten âciz kalalım? Kurtubî der ki: Bu âyet, öldükten sonra dirilmeyi inkâr edenleri kınama ve "Bu, imkânsız bir dönüştür" sözlerine bir cevaptır. Yüce Allah'ın bundan maksadı şudur: İlk yaratmaktan âciz kalmadık. Yeniden yaratmak ondan daha kolaydır. Öyleyse, öldükten sonra yeniden yaratmaktan âciz kalacağımız nasıl düşünülür? بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ Ama onlar öldükten sonra dirilme ve haşirde, tereddüt, kuşku ve şaşkınlık içindedirler. Âlûsî der ki: Yüce Allah bu âyette "الخلق الجديد ikinci yaratılış" demeyip de, خلق yaratma" kelimesini nekre olarak getirip onu جديد yeni" diye nitelemiştir. Bunu, müşriklerin öldükten sonra dirilmeyi imkânsız görmelerine ve onun şanına önem verilmesi gereken büyük bir yaratma olduğuna dikkat çekmek için yapmıştır. Onun haberi de büyük bir haberdir.[10]

Bundan sonra Yüce Allah, ilminin genişliğine ve kudretinin sonsuzluğuna dikkat çekti:

16. وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ Andolsun insan türünü biz yarattık. Onun kalbinde ve gönlünde olanları biliriz. İnsanın niyetlerinden ve sırlarından hiçbir şey bize gizli kalmaz. وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ Biz ona şah damarından daha yakınız. Bu, boyunda bulunan ve kalbe bağlı olan büyük damardır. Ebû Hayyân şöyle der: Biz ona bilgi bakımından daha yakınız. Onu ve bütün hallerini biliriz. Onun sırlarından hiçbir şey bize gizli kalmaz. Hal böyle olunca, sanki Yüce Allah ona yakınmış gibi olur. Bu, çok yakın olmanın temsili bir ifadesidir. Bu, Arapların, "O bana, etek bağlama yeri gibidir"[11] sözüne benzer. İbn Kesîr de şöyle der: "Bundan maksat meleklerimiz insana şah damarından daha yakındır" demektir. Allah'ın

8 Cemel Hâşiyesi, 4/91.
9 Şuarâ sûresi, 26/105. Kurtubî, 17/8.
10 Rûhu'l-meânî, 26/178.
11 el-Bahr, 8/123.

insana hulûlü ve onunla birleşmesinin olamayacağı icmâ' ile sabittir. Allah bu sıfatlardan mukaddes ve yücedir. İbn Kesîr'in bu tefsiri, "Biz ona sizden daha yakınız. Ama göremezsiniz"[12] meâlindeki âyetin tefsirine benzer. O burada, "Allah, bununla melekleri kastediyor" demiştir.[13] Bundan sonra gelen âyet de bunu göstermektedir:

17. إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ İnsanla görevli, biri sağında oturmuş iyiliklerini diğeri solunda oturmuş kötülüklerini yazan iki melek zabıt tutarlarken, Allah ona daha yakındır. Bu cümlede hazif olup takdiri şöyledir: عن اليمين قعيد وعن الشمال قعيد Sağında bir oturucu, solunda bir oturucu vardır" ikincisinden anlaşıldığı için birincisi hazfedilmiştir. Mücâhid şöyle der: Allah, insanın bütün hallerini bildiği halde, delil getirip susturmak için, yaptıklarını muhafaza eden ve yazan iki melek gece, iki melek de gündüz görevlendirmiştir. Biri sağında olup iyiliklerini, biri de solunda olup kötülüklerini yazar. İşte Yüce Allah'ın, عن اليمين وعن الشمال قعيد âyetinin manası budur.[14] Âlûsî de der ki: Bundan maksat şudur: İki koruyucu zabıt meleği, onun söylediklerini yazarken. Yüce Allah, insanın durumunu, her gözetleyiciden daha iyi bilir. Burada Yüce Allah'ın, iki meleğin korumasını istemeye ihtiyacı olmadığı bildirilmektedir. Zira Yüce Allah, o iki melekten daha iyi bilir ve onlara gizli kalan şeylerden haberdârdır. Fakat hikmet, şahitlerin bulunacağı kıyamet gününde, o iki meleğin yazmış oldukları sahifeleri göstermeleri için, yazıya geçirmiş olmalarını gerektirmektedir. Kul, Allah'ın, ilmiyle her şeyi kuşattığını bilmekle birlikte, meleklerin bunları yazdığını da bilince, iyilikleri daha çok yapma, kötülüklerden de uzak durma arzusu artar.[15]

18. مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ İnsan, hayır veya şer ne söylerse, mutlaka yanında, onun sözünü yazan ve gözetleyen bir melek vardır. O nerede olursa olsun, kendisine emredilen şeyi yazmak için onunla hazırdır. İbn Abbas şöyle der: Hayır ve şerden söylediği her şeyi yazar.[16] Hasan el-Basrî de der ki: Ademoğlu öldüğünde defteri dürülür. Kıyamet gününde ona şöyle denilir: "Kitabını oku. Bugün sana hesap sorucu olarak kendi nefsin yeter".[17]

19. وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ İnsanı bayıltan ve aklını gideren ölüm sarhoşluğu ve şiddeti, hak olan ahiret sıkıntıları ile geldiğinde, ki onu inkâr eden şahıs bunu açık açık görecektir. ذَلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ İşte bu, kendisinden kaçtığım ve korktuğun şeydir. Âişe'den (r. anhâ) rivayet olunduğuna göre, Peygamber (s.a.v.)'e, ölüm baygınlığı geldiğinde, yüzünden teri silmeye ve şöyle demeye başladı: "Sübhânallah! Kuşkusuz ölümün sarhoşlukları vardır."[18]

---

12 Vâkıa sûresi, 56/85.
13 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/373.
14 Kurtubî, 17/9.
15 Rûhu'l-meânî, 26/179.
16 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/374.
17 İsra sûresi, 17/14, el-Bahr, 8/124.
18 Buhârî, Rikâk 81/42.

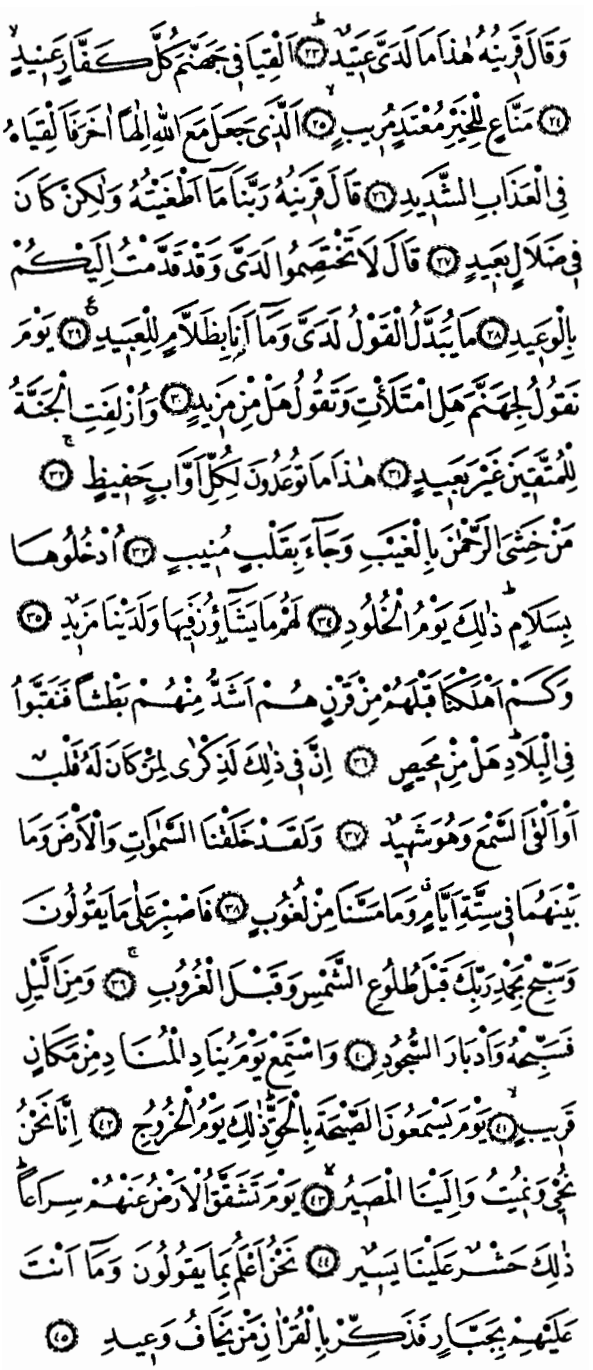
20. وَنُفِخَ فِي الصُّورِ ذَٰلِكَ يَوْمُ الْوَعِيدِ Öldükten sonra dirilme için Sûr'a üfürüldüğünde, işte o gün, Allah'ın, kâfirleri azap ile tehdit ettiği gündür.

21. وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ İyi olsun, günahkâr olsun, her insan iki melekle birlikte gelir. Meleklerden biri onu mahşere götürür, diğeri ise yaptıklarıyla onun hakkında şahitlik yapar. İbn Abbas şöyle der: Onu mahşere götüren, meleklerdendir. Şahitlik yapan ise, kendilerinden bir şahit yani elleri ve ayaklarıdır: "O gün, dilleri, elleri ve ayakları yapmış olduklarından dolayı haklarında şahitlik eder."[19] Mücâhid de şöyle der: Sevkeden ve şahitlik eden iki melektir. Biri onu sevkeden, diğeri de hakkında şahitlik eden melektir.[20]

22. لَقَدْ كُنْتَ فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَٰذَا Ey insan! Sen bu zor günden gafildin. فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ Fakat biz, dünyada iken senin kalbin, gözün ve kulağın üzerinde bulunan perdeleri şimdi giderdik. فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ Bugün artık gözün kuvvetli ve keskindir. Engeller tamamen ortadan kalktığı için, onunla daha önce göremediğin şeyleri görürsün.

19 Nûr sûresi, 24/24.

20 Biz burada Mücâhid'in görüşünü tercih ettik. Zira âyet-i kerîmenin zâhiri budur. Bu, Taberî ve İbn Kesîr'in de tercihidir.

23, 24, 25, 26. Yanındaki arkadaşı, "İşte bu yanımdaki hazır" der. (İki meleğe şu emir verilir): "Haydi ikiniz her inatçı

kâfiri, hayra bütün hızıyla engel olanı, azgın şüpheciyi Allah ile beraber başka ilah edineni, Cehenneme atın, şiddetli azaba bırakın".

27. Müşrikin arkadaşı (şeytan) der ki: Rabbimiz! Ben onu azdırmadım. Fakat kendisi derin bir sapıklık içindeydi.

28. Allah buyurur: Huzurumda çekişmeyin! Ben size daha önce uyarı göndermiştim.

29. Benim huzurumda söz değiştirilmez ve Ben kullara asla zulmedici değilim.

30. O gün Cehenneme "Doldun mu?" deriz. O da "Daha var mı?" der.

31. Cennet de takvâ sâhipleri için, uzak olmayan bir yere yaklaştırılır.

32, 33. "İşte size vaadedilen budur. Ki o, Allah'a yönelen, emirlerine riâyet eden, görmediği halde Rahman'dan korkan ve Allah'a yönelmiş bir kalp ile gelen kimselere mahsustur."

34. Oraya selâmetle girin. İşte bu, ebedî yaşama günüdür!

35. Orada onlara diledikleri herşey vardır. Katımızda fazlası da vardır.

36. Biz, onlardan önce kendilerinden daha güçlü olan, diyar diyar dolaşan nice nesilleri helâk etmişizdir. Kurtuluş var mı?

37. Şüphesiz ki bunda aklı olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır.

38. Andolsun biz, gökleri; yeri ve ikisi arasında bulunanları altı günde yarattık. Bize hiçbir yorgunluk dokunmadı.

39. Dediklerine sabret. Güneşin doğuşundan ve batışından önce Rabbini hamd ile tesbih et.

40. Gecenin bir bölümünde ve secdelerin ardından da O'nu tesbih et.

41. Çağıranın yakın bir yerden nidâ edeceği güne kulak ver.

42. O gün insanlar bu hak sesi işiteceklerdir. İşte bu, çıkış günüdür.

43. Şüphesiz biz diriltir ve öldürürüz. Dönüş de ancak bizedir.

44. O gün yer yarılır, onlar çabucak ayrılır. Bu, bize göre kolay olan bir haşirdir.

45. Biz onların dediklerini çok iyi biliriz. Sen onların üzerinde bir zorlayıcı değilsin, uyarımdan korkanlara Kur'ân'la öğüt ver.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, müşriklerin, öldükten sonra dirilmeyi inkâr etmelerini anlattıktan ve öldükten sonra dirilme ve haşrin vuku bulacağını gösteren delilleri getirdikten sonra burada da kâfirin ahirette karşılaşacağı şiddet ve sıkıntıları ve iyi mü'minler için Cennette hazırlamış olduğu nimetleri anlattı. Bu mübarek sûreyi, öldükten sora dirilmeye dair delilleri, bu dirilmenin hallerini ve aşamalarını anlatarak sona erdirdi.

KELİMELERİN İZAHI

أزلفت : Yaklaştırıldı. Bir şey yaklaştığında زلف denir. Geniş zamanı يزلف dür. أزلفه onu yaklaştırdı" demektir.

أوّاب : Evvâb, Allah'a çok dönen. Bir kimse, geri döndüğünde آب denir. Geniş zamanı يؤوب masdarı أوب dir. Bu kelime, bundan türemiştir. بطش : Batş, şiddetle yakalamak demektir.

نقبوا : Gezip dolaştılar. تنقيب Aslında, bir şeyi araştırmak demektir. Şâir der ki:

نقبوا في البلاد من حذر الموت وجالوا في الأرض كل مجال

Ölüm korkusuyla ülkeleri gezdiler. Yeryüzünde, dolaşılabilecek her yeri dolaştılar.[21]

محيص: Mahîs, kaçacak yer demektir. Bir kimse, kaçmak istediği zaman حاص denir. Geniş zamanı يحيص masdarı حيصا dır.

لغوب : Luğûb, yorgunluk manasınadır.

NÜZÛL SEBEBİ

Katâde'den şöyle rivayet edilmiştir: Yahudiler dediler ki: "Allah, gökleri ve yeri altı günde yarattı. Bu günlerin başı pazar, sonu ise Cuma'dır. Allah bunları yaratırken yoruldu. Cumartesi günü dinlendi." Yahudiler bu güne, "dinlenme günü" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah, sözlerinde onları yalanladı. Şu meâldeki âyet indi: "Andolsun biz gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanlan altı günde yarattık. Bize hiçbir yorgunluk dokunmadı.."

ÂYETLERİN TEFSİRİ

23. وَقَالَ قَرِينُهُ هَذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ İnsan ile görevli melek der ki: Bu, beni kendisiyle görevlendirdiğin Ademoğlu'dur. Onu ve amel defterini getirdim.

24. أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ Yüce Allah, getiren ve şahitlik eden o iki meleğe

21 Kurtubî, 17/22.

şöyle der: "Hakka karşı inat edip hesap gününe inanmayan bütün kâfirleri Cehenneme atın".

25. مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُرِيبٍ Malından, ödemesi gerekli olan her hakkı vermeyen din hakkında kuşkulu, saldırgan zalimi atın Cehenneme.

26. الَّذِي جَعَلَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ Allah'a ortak koşan ve O'nun birliğine inanmayan kimsedir. فَأَلْقِيَاهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ Onu Cehennem ateşine atın. "فألقياه onu atın" sözünü, tekit için tekrarladı.

27. قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْغَيْتُهُ Arkadaşı, Yani ona musallat kılınan şeytan: "Rabbimiz, onu ben saptırmadım. وَلَكِنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ Fakat o, kendi seçimiyle saptı. Zorlama veya icbâr olmadan körlüğü hidayete tercih etti" der. Bu âyette hazif vardır. Âyetin akışı hazfin ne olduğunu göstermektedir. Sanki kâfir şöyle der: "Ey Rabbim! Beni azdıran, şeytanımdır. Bunun üzerine Şeytan şöyle der: Rabbimiz! Onu ben azdırmadım. Aksine o, kendisi sapmış ve hakka karşı inat göstermişti. Ben de bu hususta ona yardımcı oldum.

28. قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُمْ بِالْوَعِيدِ Bunun üzerine Yüce Allah, kâfirlere ve onların arkadaşları olan şeytanlara şöyle der: Burada tartışmayın. Ne tartışma fayda verir, ne de çekişme. Daha önce Ben sizi, peygamberler vasıtasıyle azabıma karşı uyanmış ve sizi şiddetli azabımdan sakındırmıştım. O âyetler ve uyarılar size fayda vermedi.

29. مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ Sözüm bozulmaz, suçlu kâfirlerin cezalandırılacağına dair olan hükmüm değiştirilmez. Tefsirciler der ki: Bundan maksat, Yüce Allah'ın, kâfirlere azap edeceğine ve onları Cehennemde sonsuza kadar bırakacağına dair sözüdür. Nitekim şu meâldeki âyet de bunun delilidir: "Andolsun ki Cehennemi insanlar ve cinlerle toptan dolduracağım".[22] وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ Ben zalim değilim ki, herhangi bir kimseye hak etmeden azap edeyim ve onu suçsuz yere cezalandırayım.

30. يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ O korkunç günü hatırla. O gün Yüce Allah, Cehenneme, "doldun mu?" der. Cehennem de, "daha fazlası var mı?" diye cevap verir: Hadiste şöyle buyrulmuştur: Sürekli olarak Cehenneme suçlu atılır. Cehennem "daha var mı?" diye sorar. Sonunda İzzet sahibi olan Yüce Allah oraya ayağını koyar. Bunun üzerine Cehennem: "İzzetin ve keremin hakkı için yeter" der ve büzülür.[23] Açık olan şudur ki bu soru ve cevap hakikattır. Allah'ın her şeye gücü yeter. Çünkü, cansız varlıkları, ağacı, taşı konuşturmak aklen câiz olup, şer'an da meydana gelmiştir. Kur'ân-ı Kerîm, karıncanın konuştuğunu ve herşeyin, Allah'ı hamd ile tesbih ettiğini haber vermiştir. Sahih-i Müslim'de şöyle bir hadis vardır: "Ahir zamanda müslümanlar Yahudileri öldürecekler. Öyleki, bir Yahudi ağacın ve taşların arkasına gizlenecek de, Allah o ağacı ve taşı konuşturacak..."[24] Bir görüşe

22 Hud Sûresi, II/119. Bkz. Cemel Hâşiyesi, 4/96; Kurtubî, 17/17.
23 Buhârî, Tefsir 50/1; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned 3/234. Müslim, Cennet, 51/37.
24 Buhârî, Cihâd 94; Müslim, Fiten 86.

göre bu âyet, olayı temsili olarak anlatmakta ve Cehennemin genişliğini ve kenarlarının birbirinden uzaklığını tasvir yoluyla ifade etmektedir. Cehennem o kadar geniş ve büyüktür ki, bütün kâfirler ve suçlular oraya atılsa, onları içine alır.[25] Bu, Araplar'ın şu sözüne benzer: Duvar çiviye, "beni niçin yarıyorsun?" demiş, o da, "Bana vurana sor" diye cevap vermiştir. Yüce Allah, bedbahtların hallerini anlattıktan sonra, bahtiyar kimselerin durumunu anlatmak üzere şöyle buyurdu:

31. وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ Cennet, takvâ sahibi mü'minler için uzak olmayan bir yere yaklaştırılır. Mü'minlere daha fazla ikramda bulunmak için Cennet, görebilecekleri bir yerde bulunacak şekilde yaklaştırılır.

32. هَذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ Onlara şöyle denilir: Gördüğünüz bu nimet, Allah'ın, kendisine dönen ve ahdini ve emrini koruyan her kula vaadettiği nimettir.

33. مَنْ خَشِيَ الرَّحْمَانَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ Bu nimet, kesin inancından dolayı, Allah'ı görmeden ondan korkan ve itaat eden, tevbe eden, boyun eğen ve teslim olan bir kalp ile gelen kimseler içindir.

34. ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ذَلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ Onlara denilir ki: Cennete, azaptan, kederden ve gamdan selâmette kalmış olarak girin. Bu gün, sonu olmayan, ebedi kalınacak bir gündür. Çünkü Cennette ölüm de yoktur, yok olma da...

35. لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ Onlar için Cennette, canlarının istediği ve gözlerinin zevk aldığı her şey vardır. Bizim katımızda, bundan daha fazla ihsan ve ikram vardır. O da, Yüce Allah'ın zâtına bakmaktır.[26]

Bundan sonra Yüce Allah, Mekke kâfirlerinden önce peygamberleri yalanlayanların başına gelenleri anlatarak onları korkuttu:

36. وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ Kureyş kâfirlerinden önce, suçlu kâfirlerden birçok milleti yok ettik. هُمْ أَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا Onlar, Kureyş kâfirlerinden daha kuvvetli ve yakalaması onlardan daha güçlü ve ezici idiler. فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ هَلْ مِنْ مَحِيصٍ Kendileri için ölümden kaçacak ve Allah'ın azabından kurtulacak bir yer bulabilir miyiz diye ülkeleri gezip etraflarını dolaştılar.

37. إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَى لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ Anlatılan, o zalim ülkelerin yok edilme işinde, düşünen akıl sahibi olan veya ibret ve öğüt almak maksadıyla, bütün kalbi ile öğüde kulak veren kimse için ibret ve öğüt vardır. Süfyân, "kalben dinlemeyen orda hazır sayılmaz" der. Dahhâk da şöyle der: Bir kimse huzur-i kalp ile bir şeyi dinlediğinde, Arap ألقي فلان سمعه der.[27] Kalp, aklın yeri olduğu için, Yüce Allah, "Akıl"ı "kalp" kelimesiyle ifade etti. Nitekim bir âyet-i kerimede meâlen

25 Bu görüşe göre, orada konuşma yoktur. Bu ancak temsil yollu bir ifade olup Halefin görüşüdür. Kurtubî, bunun, Mücâhid'in yorumu olduğunu nakleder. Birinci görüş, Selefin görüşüdür.

26 Bu görüş, Enes ve Câbir b. Abdullah'tan rivayet edilmiştir. Onlar der ki: Âyetteki "mezîd"den maksat, Allah'ın mü'minlere tecelli etmesidir. Mü'minler bu tecelli neticesinde Allah'ı göreceklerdir. Bu, her Cuma olacaktır. Bkz. Rûhu'l-meânî, 26/190.

27 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/378.

şöyle buyurulmuştur: "Gerçek şu ki, gözler kör olmaz. Lâkin göğüsler içindeki kalpler (akıllar) kör olur".[28]

38. وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ Bu âyet Yahudilere bir cevaptır. Şöyle ki onlar, şu iddiada bulunmuşlardı: "Allah, gökleri ve yeri altı günde yarattı. Bunların ilki pazar, sonu ise cuma günü idi. Allah yoruldu ve Cumartesi günü dinlendi. Arş'ın üstüne sırt üstü yattı" İşte Yüce Allah, bu âyetle onları yalanlamıştır.[29] Yani, Allah, büyük ve yüksek yedi göğü, yoğun ve geniş yeri ve bu ikisi arasında bulunan mahlukatı altı günde yarattı. O'na hiçbir yorgunluk ve bitkinlik gelmedi.

39. فَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ Ey Muhammed! Yahudilerin ve diğerlerinin yani Kureyş kâfirlerinin söylediklerine sabret. Güzel bir şekilde onlardan ayrı dur. وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ Rabbini, O'na layık olmayan şeylerden uzak tut. Sabah ve ikindi vakitlerinde O'nun için namaz kıl ve O'na ibadet et. Bu iki vaktin, şeref ve faziletinin çokluğundan dolayı, Yüce Allah, özel olarak bunları zikretti.

40. وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبَارَ السُّجُودِ Geceleyin Allah için teheccüd namazı kıl. Farz namazların ardından da nafile namazı kıl. İbn Kesîr şöyle der: Mirac'tan önce farz namaz, iki rekat güneş doğmadan, iki rekat da batmadan önce olmak üzere iki vakitti. Gece namazı kılmak Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ve ümmetine vacip oldu. Bir sene sonra ümmete farz oluşu neshedildi. Daha sonra da, Mirac gecesi beş vakit namaz farz kılınmakla hepsi neshedildi. Sadece onlardan sabah ve ikindi namazı kaldı. Bunların biri güneş doğmadan, öbürü de batmadan önce kılınan namazlardır.[30]

41. وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِي مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ Ey Muhammed! İsrafil'in yakın bir yerden, haşr için yapacağı çağrıya kulak ver. İsrafil, o kadar yakından seslenir ki, bu ses herkese eşit şekilde ulaşır. Ebussuûd şöyle der: Bu âyet, haber verilen şeyin durumunun korkunç ve dehşet verici olduğunu ifade eder. Seslenen İsrafil (a.s.)'dir O şöyle seslenir: Ey çürümüş kemikler! Ey kopmuş mafsallar, parçalanmış etler! Ey dağılmış saçlar! Allah size, hüküm günü için bir araya gelip toplanmanızı emrediyor.[31]

42. يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ Hak olarak gelecek olan, öldükten sonra dirilme sesini, yani Sûr'a yapılan ikinci üfürmeyi duydukları gün, ذَلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ işte o gün, kabirlerden çıkış günüdür.

43. إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَإِلَيْنَا الْمَصِيرُ Dünyada mahlukata hayat veren de onları öldüren de biziz. Ahirette de, hesap için, dönüşleri başkasına değil bize olacaktır.

44. يَوْمَ تَشَقَّقُ الأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا Arzın çatlayıp onlardan ayrılacağı ve münâdinin

28 Hacc Sûresi, 22/46.
29 Bu Katâde ve Kelbî'nin görüşüdür. Kurtubî'de böyledir. Bkz. 17/24.
30 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/378.
31 Ebussuûd, 5/96.

davetine cevap vermek üzere kabirlerinden hızla çıkıp hesap yerine gidecekleri gün ذَلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ Bu, sadece bize kolay gelen bir diriltme ve toplamadır. Yorulmaya ihtiyaç duyulmaz.

45. نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ Biz Kureyş kâfirlerinin, söylediklerini, yani öldükten sonra dirilmeyi inkâr ettiklerini, seninle ve peygamberliğinle alay edip eğlendiklerini pek iyi biliyoruz. Bu âyetle Peygamber (s.a.v.) teselli edilmekte, kâfirler ise tehdit edilmektedir. وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ Ey Muhammed! Sen onları İslâm'a zorlamak üzere başlarına musallat kılınmış değilsin. Sen sadece uyarıcı olarak gönderildin. فَذَكِّرْ بِالْقُرْآنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدِ Azabımdan korkanlara bu Kur'ân'la öğüt ver. Yüce Allah bu mübarek sûrenin başı ile sonu arasında uygunluk olsun diye, sûreye Kur'ân'a yemin ile başladığı gibi, onu, "Kur'ân ile öğüt ver" emriyle sona erdirdi.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz.

1. "فقال الكافرون Kâfirler dediler ki" âyetinde, zamir yerine açık isim kullanılmıştır. Yani, kâfirlerin inkârlarını tescil etmek için "فقالوا dediler" yerine, "Kâfiler dediler ki" denilmiştir.

2. "أئذا متنا وكنا ترابا Biz öldüğümüz ve toprak olduğumuz zaman mı?" sorusu, öldükten sonra dirilmenin imkânsızlığını ifade etmek için, inkâr tarzında sorulmuş bir sorudur.

3. "بل كذبوا بالحق Bilakis onlar hakkı yalanladılar". Bu, Allah âyetlerini ve mucizelerle desteklenmiş olan Peygamberini yalanlamadır. önceki âyette ifade edilen hayret etmelerinden daha kötü ve çirkin şey yaptıklarını açıklamak için, önceki konuyu bırakıp bunu vurgulamak maksadıyle, idrâb için olan بل edatı kullanılmıştır.

4. "كذلك الخروج Çıkış da böyledir" âyetinde mürsel mücmel teşbih vardır. Ölülerin diriltilmesi, ölü, yeryüzünden bitkilerin çıkarılmasına benzetilmiştir.

5. "ونحن أقرب إليه من حبل الوريد Biz ona Şah damarından daha yakınız" âyetinde istiâre-i temsîliyye vardır. Yüce Allah, kulların hallerini ve akıllarından geçen şeyleri bilmesini, kalplere yakın olan Şah damarına benzetmiştir. Bu, istiâre yoluyla, yakınlığı temsili olarak ifade etmektir. Araplar'ın şu sözüne benzer: هو منى مقعد القابلة وهو منى معقد الإزار O bana, doğum yaptıran ebenin oturduğu yer gibidir. O bana eteğin bağlandığı yer gibidir. Yani son derece yakındır.

6. "عن اليمين وعن الشمال قعيد Onun sağında ve solunda oturan iki melek vardır" âyetinde icaz yoluyla hazif vardır. Takdiri عن اليمين قعيد وعن الشمال قعيد şeklindedir.

İkinci قعيد kelimesinden anlaşıldığı için, birincisi hazfedilmiştir. Ayrıca "اليمين sağ" ve "الشمال sol" kelimeleri arasında tıbâk vardır.

Bu da güzelleştirici edebî sanatlardandır.

7. "وجـــاءت سـكرة الموت Ölüm sarhoşluğu geldi" cümlesinde istiâre-i tasrîhiyye vardır. Yüce Allah, ölmek üzere olan bir kimsenin, ölürken karşılaşacağı sıkıntılı hal için, "Sarhoşluk" manasına gelen "سكرة" kelimesini müsteâr olarak kullandı.

8. "عنيد İnatcı" ve "عـتـيـد hazır" kelimeleri arasında ن ve ت harfleri değiştiği için cinâs-ı nâkıs vardır.

9. "نحيي Hayat veririz" ile "نميت öldürürüz" kelimeleri arasında tıbâk vardır.

10. حـديد ، شـهـيـد ، الوعـيـد Gibi, âyet sonlarında uygunluk ve akıcı, güzel bir secî vardır. Aynı şekilde يسـير ، المصـير vb. âyet sonlarında uygunluk vardır. Bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır. Çünkü bunda kulağa hoş gelen güzel bir etki vardır.

Allah'ın yardımıyle "Kâf sûresi"nin tefsiri bitti.

ZÂRİYÂT SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 60 âyettir.

Takdim

Bu mübarek sûre, iman esaslarını yükselten, gözleri, bir ve herşeye gücü yeten Allah'ın kudretine çeviren ve takvâ ve iman esasları üzerine yerleşmiş bir akîde kuran Mekkî sûrelerdendir.

Bu mübarek sûre, toz kaldıran, denizlerde gemileri yürüten rüzgarlardan, yağmur sularını taşıyan bulutlardan, bir olan Allah'ın kudretiyle su üzerinde giden gemilerden, ve mahlukatın işlerini yürütmekle görevli temiz meleklerden söz ederek başlar. Öldükten sonra dirilme ve hesabın ve haşrin mutlaka meydana geleceğine dair bu dört şeye yemin edilmiştir.

Sonra sûre Kur'ân'ı ve ahireti yalanlayan Mekke kâfirlerinden söz eder. Onların dünyadaki hallerini ve ahiretteki âkibetlerini açıklar. Şöyle ki, onlar Cehennem ateşine arzedilirler ve onun azabına ve cezasına atılırlar.

Bundan sonra sûre, takvâ sahibi mü'minlerden ve Allah'ın, ahirette onlara hazırladığı nimet ve ikramlardan bahseder. Bu nimetler onlar için, dünyada güzel amel işlediklerinden dolayı hazırlanmıştır. Sûre bunlardan, Kur'ân'ın teşvik ve sakındırına, mazur görme ve korkutma üslubuyla söz eder.

Daha sonra sûre, bu geniş kâinatta yani göklerde, yerlerde, dağlarda, vadilerde ve insanın eşsiz sûrette ve en güzel bir yaratılışla yaratılmasında, Allah'ın birliğini ve gücünü gösteren delillerden bahseder. Bütün bunlar, âlemlerin Rabbinin gücünü gösteren delillerdir.

Bundan sonra sûre, değerli peygamberlerin kıssalarından, azgın milletlerin peygamberlere karşı tutumlarından ve başlarına gelen azap ve helâkten söz eder. İbrahim, Lut ve Musa (a.s.)'nın kıssalarını ve azgın ve zorba olan Âd, Semûd ve Nuh kavminin kıssalarını anlatır. Kur'ân-ı Kerîm'de bu kıssaların anlatılması ve tekrar edilmesinde, değerli Peygamber için bir teselli ve basiret sahipleri için de bir ibret vardır. Aklı olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler bundan ibret alır.

Bu mübarek sûre, insan ve cinlerin yaratılmasındaki maksadı açıklayarak sona erer. O da Yüce Allah'ı tanımak. Ona ibadet etmek ve birlemektir. Çeşitli yaklaşma vesileleri ve ibadetlerle sadece ve samimiyetle O'na yönelmektir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالذّٰرِيٰتِ ذَرْوًا ﴿١﴾ فَالْحٰمِلٰتِ وِقْرًا ﴿٢﴾ فَالْجٰرِيٰتِ يُسْرًا ﴿٣﴾ فَالْمُقَسِّمٰتِ
أَمْرًا ﴿٤﴾ إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ ﴿٥﴾ وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ ﴿٦﴾
وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ ﴿٧﴾ إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ ﴿٨﴾ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ﴿٩﴾
قُتِلَ الْخَرّٰصُونَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ ﴿١١﴾ يَسْأَلُونَ أَيَّانَ يَوْمُ
الدِّينِ ﴿١٢﴾ يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ ﴿١٣﴾ ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ هٰذَا الَّذِي
كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٤﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنّٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾ آخِذِينَ
مَا آتٰيهُمْ رَبُّهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذٰلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿١٦﴾ كَانُوا قَلِيلًا
مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿١٨﴾ وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ
لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿١٩﴾ وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَفِي أَنْفُسِكُمْ
أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾ وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ﴿٢٢﴾ فَوَرَبِّ
السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنْطِقُونَ ﴿٢٣﴾ هَلْ أَتٰيكَ
حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرٰهِيمَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٢٤﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلٰمًا
قَالَ سَلٰمٌ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٢٥﴾ فَرَاغَ إِلٰى أَهْلِهِ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ ﴿٢٦﴾
فَقَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٢٧﴾ فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ
خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ وَبَشَّرُوهُ بِغُلٰمٍ عَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ فَأَقْبَلَتِ
امْرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿٢٩﴾
قَالُوا كَذٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٣٠﴾
قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٣١﴾ قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلٰى قَوْمٍ مُجْرِمِينَ
﴿٣٢﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ طِينٍ ﴿٣٣﴾ مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ﴿٣٤﴾

فَأَخْرَجْنَا مَن كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٥﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ
مِّنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾ وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً لِّلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٣٧﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3, 4, 5, 6. Esip savuranlara, yük yüklenenlere, kolayca süzülenlere, işi taksim edenlere andolsun ki, size vaadedilen kesinlikle doğrudur ve ceza mutlaka gerçekleşecektir.

7, 8, 9. Yollara sahip göğe andolsun ki siz şüphesiz farklı bir söz ve görüş içindesiniz. Bundan çevrilen çevrilir.

10. Kahrolsun o koyu yalancılar!

11. Onlar eğlenceye dalmış gafillerdir.

12. Cezâ gününün ne zaman olduğunu sorarlar.

13. O gün onların ateşe sokulacakları gündür.

14. "Azabınızı tadın! Acele gelmesini beklediğiniz şey budur işte!" denir.

15, 16. Şüphesiz ki sakınanlar, Rablerinin kendilerine verdiğini alarak Cennetlerde ve pınar başlarında bulunacaklar. Kuşkusuz onlar, bundan önce dünyada güzel iş yaparlardı.

17. Geceleri pek az uyurlardı.

18. Seher vakitlerinde de istiğfâr ederlerdi.

19. Mallarında, muhtaç ve yoksullar için bir hak vardı.

20. Kesin olarak inananlar için yeryüzünde âyetler vardır.

21. Kendi nefislerinizde de öyle. Görmüyor musunuz?

22. Rızkınız da, size vaadedilen şeyler de semâdadır.

23. Göğün ve yerin Rabbine andolsun ki bu vaad, sizin konuşmanız gibi kesin ve gerçektir.

24. İbrahim'in ağırlanan misafirlerinin haberi sana geldi m?

25. Onlar İbrahim'in yanına girmişler, selâm vermişlerdi. O da selâmı almış, "Bunlar tanınmamış bir topluluk" demişti.

26. Hemen ailesinin yanına giderek, semiz bir dana getirmiş,

27. Onların önüne koyup "Yemez misiniz?" demişti.

28. Derken onlardan endişeye düştü. "Korkma" dediler ve ona âlim bir oğlan çocuğu müjdelediler.

29. Karısı çığlık atarak geldi. Yüzüne vurarak "Ben kısır bir kocakarıyım" dedi.

30. Onlar "Bu böyledir. Rabbin söylemiştir. O, hikmet sahibidir, bilendir" dediler.

31. İbrahim "O halde işiniz nedir ey elçiler?" dedi.

32. Biz dediler, suçlu bir kavme gönderildik.

33. Üzerlerine çamurdan taş yağdırmak için (geldik).

34. (Bu taşlar), aşırı gidenler için Rabbinin katında işâretlenmiş (taşlardır).

35. Bunun üzerine orada bulunan mü'minleri çıkardık.

36. Zâten orada bir ev halkından başka müslüman da bulmadık.

37. Elem verici azaptan korkanlar için orada bir alâmet bıraktık.

KELİMELERİN İZAHI

الحبك : Hubük, حبيكة kelimesinin çoğulu olup, "yollar" demektir. Vezin ve mana bakımından tarîka (yol) kelimesine benzer. Zeccâc şöyle der: Hubük, "güzel yollar" demektir. محبوك da lügatta, "işi güzel yapılan" demektir.[1] İbn Arabî de şöyle der: Her şey ki, sağlam yaptın ve onun işini güzel ettin, o zaman, sana, "onu güzel yaptın" manasında حبكته denilir.[2]

الخراصون: Harrâsûn, "yalancı" manasına gelen خَرّاص kelimesinin çoğuludur.

غمرة : Ğamra, bir şeyi örten ve kapatan manasınadır. "Derin nehir" için نهر غمر denmesi de bundandır.

يهجعون : Uyurlar. هجوع "gece uyumak" demektir.

أوجس : Hissetti.

صرة : Sarra, feryat ve çığlık manasınadır.

مسومة : Müsevveme; alâmetlenmiş, işaretlenmiş demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. وَالذّٰرِيَاتِ ذَرْوًا Bu, Yüce Allah'ın yaptığı bir yemindir. Yani, toprağı savurup dağıtan ve kumları bir yerden başka bir yere taşıyan rüzgârlara yemin ederim.

2. فَالْحٰمِلَاتِ وِقْرًا Yağmur taşıyan bulutlara yani, insana hayat veren su yüklü bulutlara yemin ederim.

1 Zâdu'l-mesîr, 8/29.
2 el-Bahr, 8/132.

3. فَالْجَارِيَاتِ يُسْرًا Ademoğlu'nun soyunu taşıyarak su yüzünde kolaylıkla ve rahatça akıp giden gemilere yemin ederim.

4. فَالْمُقَسِّمَاتِ أَمْرًا Kullar arasında rızıkları ve yağmurları bölüştüren meleklere yemin ederim ki size vaadedilen doğrudur. Her melek bir işle görevlendirilmiştir. Cebrâil (a.s.) peygamberlere vahiy getirmekle; Mikâil, (a.s.) rızık ve rahmet dağıtımıyle; İsrafil (a.s.) sûr'a üfürmekle; Azrâil (a.s.) de, ruhları almakla görevlidir.[3] Tefsirciler şöyle der: Kendileriyle yemin edilen bu şeyler değerli oldukları ve Allah'ın güzel sanat ve gücüne delâlet bulunduğu için, Yüce Allah bunlar üzerine yemin etti. Yüce Allah bundan sonra, yeminin cevabını söylemek üzere şöyle buyurdu:

5. إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ Size vaadedilen sevap, ceza, haşir ve neşir kesinlikle haktır, muhakkak olacaktır, onda yalan yoktur.

6. وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ Hesap, mutlaka gerçekleşektir. Bundan sonra Yüce Allah, başka bir yemin zikrederek şöyle buyurdu:

7. وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ Sağlam yolları olan ve sağlam yapılı olan göğe yemin ederim ki,

8. إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ Bu, yeminin cevabıdır. Yani, Ey kâfirler! Kuşkusuz siz, Muhammed'in işi hususunda tutarsız bir görüştesiniz. Kiminiz "O bir sihirbaz" diyor, kiminiz, "O, bir şâirdir" diyor. Bazılarınız da, "O, bir delidir" diyor. Daha başka görüşte olanlar da vardır, İbn Abbas der ki: Zâtu'I-hubuk'ten maksat, "Düz ve güzel yaratılışlı" demektir.

9. يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ Allah'ın ilminde hidayetten döndürülen ve saadetten mahrûm edilen kimse, Kur'ân'a ve Muhammed (s.a.v.)'e imanden döndürülür.

10. قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ Peygamber bir sihirbazdır, bir yalancıdır ve bir şâirdir, diyen yalanlayıcılar lanetlenmiştir. İbnu'l-Enbârî şöyle der: Katl Allah'tan bildirilmişse, lanet manasına gelir. Çünkü Allah'ın lanet ettiği kimse, öldürülmüş ve yok olmuş sayılır.[4]

11. الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ Onlar ahiret işinden gafil olup eğlenceye dalanlardır.

12. يَسْأَلُونَ أَيَّانَ يَوْمُ الدِّينِ Yalanlamak ve alay etmek maksadıyle, "hesap ve ceza günü ne zamandır?" diye sorarlar. Yüce Allah onlara cevap olarak şöyle buyurur:

13. يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ Bu hesap ve ceza, Cehenneme girecekleri ve orada yakılacakları gün gerçekleşecektir.

14. ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ Cehennem bekçileri onlara, "Azabınızı ve cezanızı tadın" derler.

هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ Bu ceza, alay etmek maksadıyle, "çabuk olsun" dediğiniz cezadır. Yüce Allah, kâfirlerin durumlarını anlattıktan sonra itaatkâr mü'minleri anlattı:

---

3 Cemel Hâşiyesi, 4/201.

4 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 8/30.

15. إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ Takvâ sahipleri, içinde akan pınarlar bulunan bahçelerdedir. Bu pınarlar o bahçelerde, gezilebilecek yerlerin sonuna kadar akar.

16. آخِذِينَ مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ Onlar, Rablerinin onlara ihsan ettiği ikram ve nimetlerle hoşnut olmuşlardır. إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُحْسِنِينَ Onlar dünya yurdunda güzel amel işlerlerdi. Bundan sonra Yüce Allah onların yaptığı güzel amellerden birazını anlattı:

17. كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ Onlar, gecenin az bir bölümünde uyurlar, çoğunda namaz kılarlardı. Hasan el-Basrî şöyle der: Gece namaz kılma meşakkatine katlandılar: Onlar, gecenin sadece az bir bölümünde uyurlardı.[5]

18. وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ Gecenin sonlarında da, Allah'ın, kusurlarını bağışlamasını dilerlerdi. Onlar güzel amel işlemelerine rağmen kendilerini günahkâr sayarlardı. Bundan dolayı gecenin sonlarında çokça bağışlanmalarını dilerlerdi. Ebussuûd şöyle der: Onlar az uyumalarına ve çok teheccüd namazı kılmalarına rağmen, gecenin sonlarında istiğfâra devam ederlerdi. Onlar sanki, gecelerinin ilk bölümlerini suç işleyerek geçirmişler de, seher vakitlerinde bağış diliyorlar.[6] Bu âyet, güzel amel işleyenler için ikinci bir övgüdür.

19. وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ Bu da üçüncü bir övgüdür. Yani, onların mallarında, cömertlik gereği, muhtaç dilenciye ve haysiyetini korumak maksadıyle iffetinden dolayı istemeyenlere, ödemeyi kendilerine farz kıldıkları belirli bir pay vardır.[7]

20. وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ Allah'ı, yarattıkları sayesinde tanıyan ve O'na ve yüceliğine kesin bir imanla inanan kimseler için, yeryüzünde Allah'ın birliğini ve gücünü gösteren apaçık deliller vardır. İbn Kesîr şöyle der: Yeryüzünde, onu yaratanın büyüklüğünü ve gücünün enginliğini gösteren deliller vardır. Bunlar çeşitli bitki ve hayvan türleri, dağlar, çöller, denizler, nehirler, insanların dil ve renklerinin farklı olması, akıl, anlayış, mutluluk ve bedbahtlıkta farklı olmaları ve onların terkiplerinde bulunan eşsiz yaratılıştır.[8] Bunun içindir ki Yüce Allah, daha sonra şöyle buyurdu:

21. وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ Yaratılışının başından sonuna kadar, kendi varlığınızda da deliller ve ibretler vardır. Allah'ın sizi yaratmadaki kudretine bakıp ta, öldükten sonra diriltebileceğini anlayamıyor muşunuz? İbn Abbas şöyle der: Burada Yüce Allah şekil, dil, renk, huy, göz, kulak, akıl ve Ademoğlu'na verilmiş olan diğer harikulade özellikleri kastediyor.[9] Katâde de şöyle der: Kim, kendi yaratılışı hususunda düşünürse, ancak ibadet için yaratıldığını ve mafsallarının bunun için yumuşak kılındığını anlar.

---

5 el-Bahr, 8/135.

6 Ebussuûd, 5/240.

7 Meşhur görüş budur. İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, bu pay, zekât dışında bir haktır. Bununla misafir ağırlar. Akrabaya yardım eder, zayıfın ihtiyacını karşılar. Bir görüşe göre, bundan maksat zekâttır. Bu, Katâde ve İbn Sîrîn'in görüşüdür.

8 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/384.

9 Hâzin, 4/203.

22. وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ Gökte rızık ve geçim sebepleriniz vardır. Bundan maksat ülkelere ve kullara hayat veren yağmurdur. Size vaadolunan sevap ve ceza da, aynı şekilde gökte yazılıdır. Sâvî şöyle der: Âyetten maksat nimetleri saymak, vaat ve tehditte bulunmaktır.[10]

23. فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنطِقُونَ Size vaadedilen rızık, öldükten sonra dirilme ve haşrin gerçek olduğuna, konuşmanız gibi mutlaka meydana geleceğine dâir, göklerin ve yerin Rabbine yemin ederim. Konuştuğunuz zaman, bu konuşmanız hakkında nasıl şüphe etmiyorsanız, aynı şekilde rızık ve öldükten sonra dirilme hakkında da şüphe etmemeniz gerekir. Tefsirciler şöyle der: Bu, benzetme ve temsil yollu bir ifadedir. Yani, konuşmanızın gerçekliği gibi, rızıklarınızın gökte taksim edildiği de bir gerçektir. Bunda bir şüpheniz olmasın. Bu, Araplar'ın şu sözüne benzer: Bu, senin burada olman gibi gerçektir. Bu, görmen ve işitmen gibi bir gerçektir.[11] Rızık, konuşma gibidir. Hiçbir zaman şahıstan ayrılmaz. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Sizden biri eğer, rızkından kaçsa, rızkı onu mutlaka, ölümün takip etmesi gibi takip eder.[12]

Bundan sonra Yüce Allah, Şerefli Peygamberi'nin (s.a.v.) kalbine tesellî vermek için, İbrahim'e (a.s.) gelen misafirlerin kıssasını anlattı:

24. هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ Bu soru, o kıssanın şanının yüce olduğunu ifade ve teşvik içindir: Nitekim kişi, muhatabını haberi dinlemeye teşvik etmek isteyerek, "Falanla ilgili haber sana geldi mi?" der. Buna göre mana şöyledir: Ey Muhammed! İbrahim'in o yüce misafirlerinin haberi senin kulağına geldi mi? İbn Abbas şöyle der: Yüce Allah bununla Cebrâil, Mikâil ve İsrafil (a.s.)'i kastediyor.[13] Bu melekler Allah katında değerli oldukları için, onlara "mükremîn" denildi.

25. إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا Hani İbrahim'in yanına girmişler ve "Sana selâm veriyoruz" demişlerdi de, قَالَ سَلَامٌ قَوْمٌ مُنكَرُونَ İbrahim (a.s.) o zaman, "Selâm size, siz yabancı bir topluluksunuz. Sizi tanımıyoruz. Siz kimsiniz? demişti. İbn Kesîr şöyle der: Melekler onun yanına heybetli ve gösterişli güzel gençler şeklinde geldikleri için onları yabancı saydı.[14] Ebû Hayyân da şöyle der: İbrahim (a.s.)'in haline uygun olan, onlara bu şekilde hitap etmemesidir. Bunda açıkça bir soğuk davranış vardır. İbrahim (a.s.) bunu sadece kendi kendine söylemiştir. Veya, o misafirlerin duymayacağı bir şekilde, yanında bulunan tâbilerine ve hizmetçilerine söylemiştir.[15]

26. فَرَاغَ إِلَى أَهْلِهِ İbrahim (a.s.), misafirlerinden gizlice hemen ailesinin yanına gitti. Çünkü misafir farkına varmadan ziyafeti çabucak hazırlamak ev sahibinin uyması gereken kurallardandır. Bunu, misafirin kendisini engellemesinden sakındığı veya geç kaldığı takdirde misafire sıkıntı vermekten çekindiği, için böyle yapar.

10 Sâvî Hâşiyesi, 4/125.
11 el-Bahr, 8/137.
12 Kurtubî, 17/43; Kurtubî, bunu Sa'lebî'ye isnat etmiştir.
13 Kurtubî, 17/44.
14 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/385.
15 el-Bahr, 8/139.

İbn Kuteybe söyle der: İbrahim (a.s.) gizlice ailesine döndü. Âyette geçen راغ fiilinin mastarı olan رواغ ancak gizlice gidip gelmeye denir.[16] فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ Onlara, kızartılmış besili bir buzağı getirdi. İcl, sığır yavrusuna denir. Onun malının çoğu sığırdı. Onlar için, daha fazla ikram etmek maksadıyla besili birini seçti.

27. فَقَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ Buzağıyı onlara yaklaştırıp önlerine koydu, fakat yemediler. Bunun üzerine güler yüzle ve yumuşak bir şekilde: "Yemeğe buyurmaz mısınız?" dedi. İbn Kesîr şöyle der: Âyette nazik bir ifade ve güzel bir arzediş vardır. Bu âyet, misafirlik âdâbını tanzim etmektedir. Şöyle ki, İbrahim (a.s.) yemeği, onlar farkına varmadan çabucak getirdi. Önceden, size yemek getireceğim deyip bunu başlarına kakarak onları incitmedi. Bilakis gizlice ve çabucak getirdi: Mevcut malının en iyisi olan genç, besili ve kızarmış buzağıyı getirdi. Onu sofraya koyup da "buyrun" demedi. Bilakis buzağıyı onlara yaklaştırıp önlerine koydu. Muhâtaba ağır gelecek bir şekilde onlara kesin bir ifadeyle emretmedi.

Aksine, nezaketle sunmak suretiyle, "Yemez misiniz?" dedi. Bu, kişinin şöyle demesine benzer: "Lütuf, ihsan ve sadaka vermeyi uygun görürsen, öyle yap".[17]

28. فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا Yemeği yemediklerini görünce içine bir korku düştü, تَخَفْ Ona dediler ki: "Korkma, biz, Rabbinin elçileriyiz" وَبَشَّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ve ona, eşi Sâra'dan doğacak olan ve bülûğ çağına erdiğinde âlim olacak bir çocuğu müjdelediler. Ebû Hayyân şöyle der: Bu âyette, çocuğun âlim oluncaya kadar yaşayacağına müjde vardır.[18] Cumhur, müjdelenen bu çocuğun İshak (a.s.) olduğu görüşündedir. Çünkü Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Ona İshak'ı, İshak'ın ardından da Yakub'u müjdeledik".[19]

29. فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ Sâra, müjdeyi işitince bağırarak ve çığlık atarak onlara doğru geldi. Tefsirciler şöyle der: Sâra, evin bir köşesinde idi. Müjdeyi duyunca, bunun açıklanması isteğiyle büyük bir çığlık atarak onlara doğru geldi. فَصَكَّتْ وَجْهَهَا Kadınların hayret anındaki âdetleri üzerine elini yüzüne vurdu. İbn Abbas şöyle der: Kadınlar, enteresan bir şeye şaştıkları zaman yaptıkları gibi Sâra da hayretinden yüzüne tokat vurdu[20] وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ Dedi ki: Ben ihtiyar kısır bir kadınım. Nasıl doğururum? Akîm, gebe kalmadığı için asla doğurmayan kadındır. Celâleyn yazarı şöyle der: Sâra 99 yaşında, İbrahim (a.s.) ise 120 yaşında idi.[21]

30. قَالُوا كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ "Durum, sana bildirdiğimiz gibidir. Ezelde Rabbin böyle hükmetti. O yüzden şaşırma, bu hususta kuşkulanma" dediler. إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ Kuşkusuz O, yaptığında hikmet sahibi olan ve kulların yaptıklarını bilendir.

16 Zâdu'l-mesîr, 8/36.
17 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/385.
18 el-Bahr, 8/139.
19 Hud sûresi, 11/71.
20 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/385.
21 Celâleyn Hâşiyesi, 4/126.

31. قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ İbrahim (a.s.) dedi ki: Ey itaatkâr melekler! Gönderilmenize sebep olan bu önemli iş nedir! Beyzâvî şöyle der: Onların melek olduğunu ve önemli bir iş olmadan toplu halde inmeyeceklerini bildiği için bunu sordu.[22]

32. قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمٍ مُجْرِمِينَ Dediler ki: Allah bizi, suçların en kötüsünü işleyen yani homoseksüellik yapan Lut (a.s.) kavmini yok etmek için gönderdi. Lut (a.s.) kavmi, birçok günah sahibi idiler. Bunlar, küfür ve isyan gibi büyük günahlardı.

33. لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ طِينٍ Onları ateşle pişmiş, taşlaşmış çamurdan meydana gelen ve siccîl adı verilen taşlarla öldürmek için Allah bizi gönderdi. Ebû Hayyân şöyle der: Siccîl, kiremitin pişirildiği gibi, taş sertliğini alıncaya kadar pişirilen çamurdur.[23]

34. مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ Sınırı aşıp günah işleyenler için, Rableri katında üzerine, bir alâmetle konmuş taşlardır. Herbiri üzerinde, onunla helâk edilecek olan kişinin adı yazılıdır. Sâvî şöyle der: Lut (a.s.) şehirlerinde 600.000 kişi vardı. Cebrâil (a.s.) kanadını o yerin altına sokup beldelerini yerinden söktü ve o kadar yükseltti ki, göktekiler onların sesini işittiler. Sonra oranın altını üstüne getirdi. Sonra oradan dışarıda kalanların üzerine taş yağdırdı.[24]

35. فَأَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ Lut (a.s.) kavmi beldelerinde bulunan mü'minleri çıkardık ki, helâk olmasınlar.

36. فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ Araştırma ve incelemeden sonra, orada müslümanlardan olan bir tek ev dışında hiçkimse bulunmadı. Mücâhid şöyle der: Onlar, Lut (a.s.) ve iki kızıdır. Âyetten maksat, azaptan kurtulan mü'minlerin azlığını yok olmaya müstehak olan kâfirlerin çokluğunu açıklamaktır. Celâleyn yazarı şöyle der: Kurtulanlar iman ve İslâm sıfatlarıyle nitelendiler. Yani, onlar kalpleri ile tasdik edici, uzuvlarıyla da itaat edici kimselerdir.[25]

37. وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً لِلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ Zalimleri yok ettikten sonra, ülkenin altını üstüne çevirmek sûretiyle helâk edildiklerine bir alâmet olarak, Allah'ın azabından korkanlar için, o helâk olan beldelerde bir alâmet bıraktık. Çünkü Allah'ın azabından ibret alacak olanlar onlardır. İbn Kesîr şöyle der: وتركنا فيها آية âyetinden maksat şudur: O beldeyi, onlara indirdiğimiz azap ve ceza ile bir ibret kıldık. Onların yurtlarını kokuşmuş pis bir göl haline getirdik. İşte bunda, elem verici azaptan korkan mü'minler için bir ibret vardır.[26]

22 Beyzâvî, 4/167.
23 el-Bahr, 8/140.
24 Sâvî Hâşiyesi, 4/126.
25 Celâleyn, 4/205.
26 Muhtasaru İbn Kesîr 3/385.

BİR UYARI

Fahreddin Râzî şöyle der: İbrahim (a.s.)'in misâfirleri kıssasında, Peygamber (s.a.v.), kendi dışındaki peygamberlerin de onun gibi oldukları açıklanmak sûretiyle, teselli edilmektedir. İbrahim (a.s.) peygamberlerin şeyhi ve Hz. Peygamber (s.a.v.) de bazı konularda onun sünneti üzerinde olduğu için, Yüce Allah onun kıssasını seçti. Bu kıssada misafirler olayı ve sapık günahkârların başına taş indirme olayı anlatılarak Peygamber (s.a.v.)'in kavmi uyarılmıştır.[27]

27 et-Tefsîru'l-kebîr, 28/219.

وَفِي مُوسَىٰ إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾ فَتَوَلَّىٰ بِرُكْنِهِ
وَقَالَ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٣٩﴾ فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ
وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿٤٠﴾ وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ﴿٤١﴾
مَا تَذَرُ مِن شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ ﴿٤٢﴾ وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ
لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٤٣﴾ فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ
وَهُمْ يَنظُرُونَ ﴿٤٤﴾ فَمَا اسْتَطَاعُوا مِن قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُنتَصِرِينَ
﴿٤٥﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٤٦﴾ وَالسَّمَاءَ
بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾ وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ
الْمَاهِدُونَ ﴿٤٨﴾ وَمِن كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ
﴿٤٩﴾ فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥٠﴾ وَلَا تَجْعَلُوا
مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ إِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥١﴾
كَذَٰلِكَ مَا أَتَى الَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ
﴿٥٢﴾ أَتَوَاصَوْا بِهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٥٣﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَا أَنتَ
بِمَلُومٍ ﴿٥٤﴾ وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَىٰ تَنفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٥﴾ وَمَا خَلَقْتُ
الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ مَا أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ وَمَا أُرِيدُ
أَن يُطْعِمُونِ ﴿٥٧﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴿٥٨﴾
فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِّثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَابِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ
﴿٥٩﴾ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِن يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾

38. Musa'da (ibretler vardır). Hani onu apaçık bir delil ile Firavun'a göndermiştik.

39. Firavun, ordusuyla birlikte yüz çevirmiş, "O bir büyücü veya bir delidir" demişti.

40. Nihayet kınanmasını gerektiren işler yapar iken onu da ordularını da yakalayıp denize attık.

41. Âd kavminde de (ibretler vardır.) Onlara kasıp kavuran rüzgârı göndermiştik.

42. Üzerinden geçtiği şeyi canlı bırakmıyor, onu kül edip savuruyordu.

43. Semûd kavminde de (ibretler vardır.) Hani onlara "Bir süreye kadar faydalanın" denmişti.

44. Rablerinin emrine karşı geldiler. Bu yüzden kendilerini göre göre yıldırım çarpmıştı.

45. Ayağa kalkacak güçleri kalmamış, yardım edenleri de olmamıştı.

46. Bunlardan önce de Nuh kavmini helâk etmiştik. Çünkü onlar yoldan çıkmış bir toplum idiler.

47. Göğü kendi gücümüzle biz kurduk ve biz (onu) elbette genişleticiyiz.

48. Yeri de döşedik. Ne güzel döşeyiciyiz!

49. Her şeyden de çift çift yarattık ki, düşünüp öğüt alasınız.

50. "O halde Allah'a koşun. Çünkü ben, sizi O'ndan açık bir şekilde korkutuyorum".

51. Allah ile beraber başka bir tanrı edinmeyin. Ben sizi O'ndan açık bir şekilde korkutuyorum.

52. İşte böylece, onlardan öncekilere herhangi bir peygamber geldiğinde hemen "O, bir büyücüdür veya delidir" dediler.

53. Bunu birbirlerine vâsiyet mi ettiler? Hayır, onlar azgın bir topluluktur.

54. Onlardan yüz çevir. Artık sen kınanacak değilsin.

55. Sen (yine de) öğüt ver. Çünkü öğüt mü'minlere fayda verir.

56. Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.

57. Ben onlardan rızık istemiyorum. Beni doyurmalarını da istemiyorum.

58. Şüphesiz Allah, rızık verendir, güç ve kuvvet sahibidir.

59. Muhakkak ki bu zulmedenlerin de, arkadaşlarının payı gibi bir azap payı vardır! O halde acele etmesinler!

60. Kendilerine vaadedilen günden dolayı vay o kâfirlerin hâline!

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, İbrahim (a.s.)'in, Lut kavmini helâk etmek için gönderilen misafirlerinin kıssasını anlattı. Ardından burada azgın milletlerin kıssalarını anlattı. Bunlardan Firavun ve ordusunu, Âd, Semûd ve Nuh kavimlerini zikretti. Bütün bunları Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmek ve insanlara, Allah'ın, kendisinin ve peygamberlerinin düşmanlarından intikam alacağını hatırlatmak için anlattı. Daha sonra, birliğini ve gücünü gösteren delilleri zikretti ve bu mübarek sûreyi, sapık yalancıları uyararak sona erdirdi.

KELİMELERİN İZAHI

نبذناهم : Onları attık.

اليم : el-Yemm, deniz demektir.

مليم : Mülîm, Kınanacak şeyleri yapan manasınadır.

الرميم : er-Ramîm, yok olup çürüyen şey. Zeccâc şöyle der: Ramîm, kırıntı gibi, parçalanmış kuru yapraktır.[28] Kemik çürüdüğünde رم العظم denilir. Çürümüş kemiğe رِمّة ve رَميم denir. Cerîr, oğluna mersiye söyleyerek şöyle der:

تركتني حين كف الدهر من بصرى وإذ بقيت كعظم الرمة البالى

Zaman, gözümün nurunu aldığında ve ben çürümüş kemik gibi kaldığımda beni bıraktın.[29]

الماهدون: el-Mâhidûn, yayanlar ve çiğneyenler. Sen, yatağı yayıp düzelttiğinde مهدت الفراش dersin. Mastarı مهدا gelir. تمهيد Bir şeyi düzeltmek ve ıslâh etmek demektir.

ذنوبا : Zenûb, azaptan bir pay demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

38. وَفِي مُوسَى إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَى فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ Musa'yı açık bir hüccet ve engin bir delille Firavun'a gönderdiğimiz zaman, onun, kıssasında bir ibret ve alamet kıldık.

39. فَتَوَلَّى بِرُكْنِهِ Firavun adamları, orduları, kuvveti ve saltanatı sebebiyle Musa'ya iman etmekten yüz çevirdi. Mücâhid şöyle der: Allah'ın düşmanı, arkadaşları sayesinde kendisini güçlü gösterdi.[30] Maksat şudur: Firavun ordularından aldığı güç sebebiyle imandan yüz çevirdi. Çünkü orduları onun için, binanın dayandığı

28 Zâdu'l-mesîr, 8139.

29 Kurtubî, 17/51.

30 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/386. İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, برکنه den maksat, Firavun'un gücü ve kuvvetiyle demektir. Biz bu iki görüşü tefsirde birleştirdik.

sütun gibi idi. وَقَالَ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ Mel'un Firavun, Musa hakkında, "O bir büyücüdür. Bundan dolayı harikulade şeyler yaptı. Ya da o bir delidir. Onun için peygamberlik iddia etti" dedi. O bunu, Musa'nın doğruluğundan şüphelendiği için değil, kavmini aldatmak için söyledi. [31]

40. فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ Firavun'u, arkadaşları ve ordusuyla birlikte yakaladık. فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ Peygamberlerimizi yalanlayıp da bizi kızdırdıklarında onları denize attık. وَهُوَ مُلِيمٌ O, kınanmasını gerektiren küfür ve azgınlığı işlerken böyle yaptık.

Yüce Allah, Firavun'un kıssasını bitirdikten sonra, ardından Âd kıssasını anlattı:

41. وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ Âd kıssasında da yine düşünen kimseler için bir ibret kıldık. Hani onlara, hayırsız ve bereketsiz, o öldürücü rüzgârı göndermiştik. Çünkü o rüzgâr ne yağmur taşıyordu, ne de bitkileri aşılıyordu. O sadece öldürmek için idi. O; debur (batı rüzgârı) denilen rüzgârdır. Sahih hadiste şöyle buyrulmuştur: Bana Sabâ rüzgârı ile yardım edildi. Âd da Debûr ile yok edildi"[32] Tefsirciler şöyle der: Gebe kalmayan ve doğurmayan kadının kısırlığına benzetildiği için الريح العقيم denildi. Bu rüzgâr buluta yağmur sağlamadığı ve bitkiyi aşılamadığı, yağmur taşımadığı ve içinde hayır ve bereket bulunmadığı için kısır kadına benzetildi.

42. مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ Yolu üzerinde, Allah'ın, yok ve helâk edilmesini istediği hangi şeye uğrarsa, onu çürüyüp dağılmış kırıntılar gibi yapmadan bırakmaz. İbn Abbas şöyle der: Ramîm, yok olup çürüyen şey demektir. Süddî de şöyle der: O, ufalanmış toprak ve kül demektir.[33] Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "O, Rabbinin emriyle her şeyi yıkar mahveder"[34] Tefsirciler şöyle der: Allah'ın Âd kavmine gönderdiği bu rüzgar, uğultulu bir fırtına idi. Peşpeşe sekiz gün esti. Binaları yıkıyor, insanları alıp göklere doğru kaldırıyor, her biri kuş gibi görünüyordu. Sonra onu yeryüzüne cansız bir et yığını halinde atıyordu: "Sanki onlar, içleri boş hurma kütükleri gibiydi"[35] Bundan sonra Yüce Allah, Semûd kavminin helâk edilişini anlatarak şöyle buyurdu:

43. وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّى حِينٍ Semûd kavminde de ibret ve alâmet kıldık. Hani onlar devenin bacaklarını kestikten sonra onlara, yok olma zamanına kadar dünyadan yararlanarak yaşayın denildi. Bu süre, Hud sûresinde de belirtildiği gibi üç gündür: "Sâlih dedi ki, yurdunuzda üç gün daha yaşayın".[36]

---

31 "أو veya" edatı şüphe ifade eder. Bazı tefsirciler onun "ve" manasında olduğu görüşündedirler. Yani, "O bir sihirbaz ve bir delidir" dedi. Çünkü Melun Firavun bu ikisini beraber söyledi: "Bu bilgili bir sihirbazdır" (Şuarâ, 26/34), "Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir" (Şuarâ, 26/27). Kurtubî'nin tercihi budur. Âlûsî şöyle der: Bu tevile ihtiyaç yoktur. Çünkü melun Firavun bukalemun gibi her renge girerdi.

32 Buhârî, İstiskâ, 26, Megâzî, 29; Müslim, İstiskâ, 17.

33 Hâzin, 4/205.

34 Ahkâf Sûresi, 46/256.

35 Hâkka Sûresi, 69/7.

36 Hud Sûresi, II/65.

44. فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ Kibirlenip Allah'ın emrine sarılmadılar, Rasulü'ne isyan edip devenin bacaklarını kestiler. فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ وَهُمْ يَنظُرُونَ Dolayısıyle, bakıp dururlarken öldürücü şiddetli bir ses yani azap sesi onları yakaladı. Çünkü bu azap onlara gündüz aydınlığında gelmişti. İbn Kesîr şöyle der: Şöyle oldu: Onlar üç gün o azabı beklediler. Dördüncü gün sabahleyin erkenden azap onlara geldi.[37] Âlûsî de şöyle der: Sâlih (a.s.), üç gün sonra helâk olacaklarına dair onları tehdit etti. Dedi ki: Yarın yüzleriniz sapsarı, öbür gün kıpkırmızı, üçüncü gün ise simsiyah olacak. Sonra sabahleyin azap size gelecek. Kâfirler, Sâlih (a.s.)'in açıkladığı alâmetleri görünce onu öldürmek istediler. Allah da onu kurtardı. Dördüncü gün sâika yani gökten gelen ateş onları yakaladı. Bir görüşe göre, şiddetli bir ses onları yakaladı ve öldüler.[38]

45. فَمَا اسْتَطَاعُوا مِن قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُنتَصِرِينَ Gürültünün şiddetinden dolayı kalkıp kaçamadılar. Bilakis yurtlarında hareketsiz dona kaldılar. Kendilerine yardım eden ve üzerlerinden azabı savanlar da olmadı. Bundan sonra Yüce Allah, Nuh kavminin nasıl yok olduğunu haber verdi:

46. وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ Bu anlatılanların yok edilmesinden önce, Nuh kavmini Tufan'la helâk etmiştik. إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ Çünkü onlar, inkâr ve isyanları sebebiyle, Allah'a itaati bırakan fâsık kimseler idi. Âyetin bu bölümü, yok olmalarının sebebini bildirir.

Yüce Allah, yalanlayıcı azgın milletlerin yok olma haberlerini verdikten sonra, birliğini ve kudretini gösteren delilleri açıklamaya başladı. Buyurdu ki:

47. وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ Güç ve kuvvetle göğü yücelttik ve yaratılışını sağlam yaptık. İbn Abbas, "âyetteki بِأَيْدٍ den maksat, kuvvet ile"dir der.[39] Şüphesiz biz, göğün yaratılışını genişleticiyiz. Yerküre ve onu kuşatan hava ve su, göğe nisbetle, çöldeki küçük bir halka gibidir. Nitekim bazı hadislerde böyle bildirilmiştir. İbn Abbas şöyle der: وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ dan maksat, "bizim gücümüz yeter" demektir. Bu kelime, takat manasına gelen vus' kökündendir.

48. وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا Üzerinde yerleşesiniz diye, yeryüzünü döşek gibi serdik, sizin için onu yaydık ve orada faydalanasınız diye yollar ve çeşitli tarlalar döşedik. Bu, yerin yuvarlaklığına ters düşmez. Bu, kesin bir şeydir. Yeryüzü yuvarlak olmakla birlikte geniş ve yayılmıştır.

Orada dağlar ve tepelerle birlikte geniş ovalar ve vadiler vardır. Bunun içindir ki Yüce Allah, فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ Biz yeryüzünü ne güzel yayıp döşeyenleriz, buyurdu. Çoğul kipi, tazîm içindir.

---

37 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/386.

38 Rûhu'l-meânî, 27/16.

39 Yüce yaratıcının büyüklüğünü görmen için, akıl ve basiret gözüyle kâinatın büyüklüğüne bir bak. Üzerinde yaşadığımız bu yeryüzü, bu geniş kâinatta yüzen bir zerre veya noktadır. Bu kâinatın genişlik ve büyüklüğünü, âlemlerin Rabbi, varlıkları ve insanı yaratan Allah'tan başkası bilemez. Sen "وانا لموسعون ve biz onu genişleticiyiz" âyetini okurken kâinatın büyüklüğünü iyice düşün ki, sen de mutlaka Allah'ı tesbih edenlerle birlikte kalbin ve dilinle onu tesbih etmiş, olasın.

49. وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ Allah'ın büyüklüğünü düşünüp O'na inanasınız ve bu çiftleri yaratanın bir tek olduğunu bilesiniz diye, her şeyden, farklı iki tür ve sınıf, erkek-dişi, tatlı-ekşi ve benzerlerini yarattık.[40]

50. فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ Allah'a sığının ve O'nu birlemeye ve O'na itaata koşun. Ebû Hayyân şöyle der: "Allah'a kaçın" emri, imana ve itaata girmeye emirdir. Yüce Allah, insanların önünde bir azap ve cezanın olduğuna dikkat çekmek için firâr (kaçma) lafzı ile anlattı. Bu, aynı zamanda, kendisinden kaçınılması gereken bir şeyden kaçmayı da emreder. Bu lafız, hem sakındırma, hem teşvik ifade eder. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şu sözü bunun benzeridir: Senden kaçış ve kurtuluş yoktur. Kaçış ve kurtuluş ancak Sanadır.[41] İbnu'l-Cevzî şöyle der: Yani, azaba sebep olan inkâr ve isyandan, sevabı gereken iman ve itaata kaçın.[42] إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ Kuşkusuz ben sizi, Allah'ın azabından korkutuyor ve O'nun intikamına karşı uyarıyorum. Benim işim açıktır. Zira Allah beni engin mucizelerle desteklemiştir.

51. وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ Allah'a herhangi bir insan veya taşı ortak koşmayın. إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ Kuşkusuz ben sizin için, Allah'ın azabından apaçık bir uyarıcıyım. Pekiştirmek ve Allah'a ortak koşmanın tehlikeli olduğuna dikkat çekmek için, Yüce Allah bunu tekrarladı. Hâzin şöyle der: Yüce Allah, itaatı emretme ve ortak koşmayı yasaklamadan sonra, ben sizin için, Allah'ın azabına karşı apaçık bir uyarıcıyım" meâlindeki lafızları tekrarladı ki, imansız amelin yarar sağlamayacağı gibi, amelsiz imanın da yarar sağlamayacağı ve ancak bu ikisini bir arada bulunduran kimsenin Allah katında kurtuluşa erip kazanç elde edeceği bilinsin.[43]

52. كَذَلِكَ مَا أَتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ Bu âyet, Rasulullah (s.a.v.)'ı teselli etmektedir. Yani, Ey Muhammed! Kavmin seni yalanlayıp hakkında, "Sen bir sihirbaz veya bir delisin" dedikleri gibi, daha önceki yalanlayanlar da peygamberlerine aynı şeyi söylemişlerdi. O halde sen, suçluların söylediklerine üzülme.

53. أَتَوَاصَوْا بِهِ Yoksa öncekiler sonrakilere, yalanlamayı vasiyet mi etti? Bu soru, onların bu âdî söz "yalanlama" üzerine ittifak etmelerine hayret edildiğini gösterir. Bundan sonra Yüce Allah, böyle bir vasiyetin olmadığını ve kınama olayını bir tarafa bırakarak buyurdu ki: بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ Hayır, bunu birbirlerine vasiyet etmediler. Aksine onları, yalanlama ve isyâna azgınlık sevketti. Bu sebeple, o söylediklerini söylediler.

54. فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَا أَنْتَ بِمَلُومٍ Ey Muhammed! Onlardan yüz çevir. Böyle yaptın diye

---

40 Bu, İbn Zeyd'in görüşüdür. Mücâhid şöyle der: Yüce Allah bununla, erkek dişi, yer gök, güneş, ay, gece, gündüz, aydınlık karanlık, hayır şer ve benzeri birbirine zıt şeyleri kastetmektedir. Kurtubî'de böyle yazılıdır (17/53). Taberî'nin tercihi de budur. Çünkü bu büyüklük ve kudreti daha iyi göstermektedir.

41 el-Bahr, 8/142.

42 İbnu'l-Cevzî, 8/41.

43 Hâzin, 4/206.

kınanıp azarlanmazsın. Çünkü sen, Allah'ın emirlerini tebliğ ettin, emâneti yerine getirdin ve nasihat ve irşat etmek için bütün gayretini sarfettin.

55. وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنفَعُ الْمُؤْمِنِينَ Hatırlatma ve öğüt vermeyi bırakma. Çünkü inanmış kalpler güzel öğütten etkilenir ve faydalanır.

Bundan sonra Yüce Allah, mahlukatın yaratılmasındaki gayeyi açıklamak üzere şöyle buyurdu:

56. وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالإِنسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُونِ İnsanları ve cinleri dünyalık peşine düşüp onu ısrarla istemeleri için değil Beni birlemeleri ve ibadet etmeleri için yarattım. İbn Abbas şöyle der: İsteyerek veya istemeyerek, İbadet etmek sûretiyle, Beni tasdik etsinler diye yarattım. Mücâhid de, Beni tanısınlar diye yarattım demektir, der.[44] Fahreddin Râzî de şöyle der: Yüce Allah, yalanlayanların durumlarını anlattıktan sonra bu âyeti zikretti ki, yaptıkları kötü işi açıklasın. Çünkü onlar, sadece ibadet için yaratılmış olmalarına rağmen Allah'a ibadeti terkettiler.[45]

57. مَا أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ Onlardan Bana veya kendilerine, ya da başkalarına rızık vermelerini istemiyorum. Aksine rızık ve nimet veren Benim Ben. وَمَا أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ Onlardan ne mahlukatı, ne de beni doyurmalarını istiyorum. Ben zengin ve övgüye layığım. Beyzâvî şöyle der: Bundan maksat, Yüce Allah'ın, kulları karşısındaki durumunun, efendilerin köleleri karşısındaki durumları gibi olmadığını açıklamaktır. Çünkü efendiler, geçimlerinin temininde kendilerine yardım etsinler diye köle edinirler.[46] Sanki Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Ben, efendilerin kölelerinden yararlanmak istedikleri gibi kullarımdan yardım istemiyorum. O halde onlar, ne için yaratılmışlarsa onunla, yani Bana ibadetle meşgul olsunlar.

58. إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ Rızık veren, kulların rızıklarını ve ihtiyaçlarını gidermeyi üstlenen, Yüce Allah'ın kendisidir. Şanının yüceliğini ve büyüklüğünü ifade etmek için "Allah" lafzını açık isim olarak getirdi. İnsanların, rızık işlerindeki vehimlerini gidermek ve Allah'a olan güvenlerini kuvvetlendirmek için, cümleyi "inne" ve ayrı zamir ile pekiştirdi. O, engin kudret ve çok güç sahibidir. Ona âcizlik ve zayıflık ârız olmaz. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, kendisinin mahlukata muhtaç olmadığını, aksine kulların, bütün hallerinde Allah'a muhtaç olduğunu, onları yaratan ve rızıklarını verenin Allah olduğunu bildirdi. Kudsi hadiste şöyle buyrulmuştur: "Ey Ademoğlu! Bana ibadet etmek için bütün gayretini harca ki, kalbine zenginlik doldurayım. Böyle yapmazsan kalbini meşguliyetlerle doldurur, ihtiyaç kapını kapatmam".[47]

59. فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِّثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَابِهِمْ Peygamber (s.a.v.)'i yalanlayan o kâfirler için azaptan bir pay vardır. Bu azap, Nuh, Âd ve Semûd kavimleri gibi helâk

44 Kurtubî, 17/55.
45 et-Tefsîru'l-kebîr, 238/231-232.
46 Beyzâvî, 4/168.
47 Tirmizî, İbn Hanbel, Muhtasaru İbn Kesîr, 3/387.

edilmiş, onlardan önceki kavimlerin azabına benzer. فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ Azabımı hemen istemesinler. Çünkü o azap, er veya geç kuşkusuz gelecektir.

60. فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ Helâk, yok olma ve şiddetli azap, Allah'ın vaadettiği kıyamet gününde o kâfirlere olsun.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoıuz:

1. "وفي أموالهم حق للسائل والمحروم Onların mallarında dilenci ve yoksulun hakkı vardır" âyetinde tıbâk vardır. Çünkü "sâil" isteyen, "mahrum" ise iffetinden dolayı istemeyendir.

2. "فورب السماء والأرض إنه لحق Göğün ve yerin Rabbine yemin olsun ki, o elbette bir gerçektir" âyetinde haber, yemin "inne" ve "lam" edatları ile pekiştirilmiştir. Bu tür habere, haber-i inkârî denir. Çünkü muhatap o haberi inkâr etmektedir.

3. "هل اتاك حديث ضيف إبراهيم المكرمين İbrahim'in değerli misafirlerinin haberi sana geldi mi?" cümlesinde, teşvik ve saygı üslubu vardır.

4. "فتولى بركنه Orduları sebebiyle yüz çevirdi" cümlesinde istiâre vardır. Yüce Allah "rükün" kelimesini "ordular" için müsteâr olarak kullandı. Çünkü kuvvet ve güven onların sayesinde meydana gelmektedir. Nitekim binada da temele dayanılır. Veya "rükün" kelimesi kuvvet ve şiddet için müsteâr olarak kullanılmıştır.

5. "وهو مليم O kınanmıştır" cümlesi mecâz-ı aklîdir. Çünkü burada etken ortaç, (kınayan) edilgen ortaç (kınanan) yerinde kullanılmıştır. Yani o, azgınlığından dolayı kınanmıştır.

6. "الريح العقيم Kasıp kavuran rüzgâr" sözünde istiâre-i tebeiyye vardır. Kâfirlerin yok edilip köklerinin kesilmesi, kadınların kısırlığına ve hamile kalmayışlarına benzetilmiştir. Müşebbehun bih müşebbeh yerinde kullanıldı ve ondan "akîm" kelimesi türetilip istiâre yoluyla teşbih yapıldı.

7. "قوم منكرون Tanınmamış bir topluluk" cümlesinde icaz yoluyla hazif vardır. Yani, "أنتم قوم منكرون Siz tanınmamış bir kavimsiniz" demektir. "عجوز عقيم kısır bir ihtiyar" terkibi de bunun gibidir. "Ben, kısır bir ihtiyarım" demektir.

8. "ذنوبا مثل ذنوب أصحابهم Arkadaşlarının payı gibi bir azap payı vardır" cümlesinde mürsel-mücmel teşbih vardır. Yani şiddet ve sertlikte, onlardan önceki yalanlayanların payına benzer bir azap payı vardır. Vech-i şebeh hazfedildiği için mücmel olmuştur.

9. "ما أريد منهم من رزق وما أريد ان يطعمون Onlardan rızık istemiyorum. Beni doyurmalarını da istemiyorum" âyetinde, daha fazla vurgu ve pekiştirme olması için, fiil tekrar edilerek itnâb yapılmıştır.

10. فرشناها فنعم الماهدون ve والسماء بنيناها بأيد وإنا لموسعون benzeri âyetlerde akıcı ve sağlam bir secî vardır. Bu, üslubun güzelliğini ve parlaklığını arttırır. Bu da, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

BİR NÜKTE

Rivayete göre bir bedevî "وفي السماء رزقكم وما توعدون فورب السماء والأرض إنه لحق مثل ما انكم تنطقون Rızkınız da, size vaadedilen şeyler de göktedir. Göğün ve yerin Rabbine yemin olsun ki, bu vaad, sizin konuşmanız gibi kesin ve gerçektir" âyeti okuyan bir kimseyi işitti ve şöyle dedi: Allah, Allah! Yüce Allah'ı kim kızdırdı da Allah yemin etti. Onun sözünü tasdik etmediler mi de, O'nu yemin etmek zorunda bıraktılar. Vah insanlar, vah!?

Allah'ın yardımıyle "Zâriyât sûresi"nin tefsiri bitti.

TÛR SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 49 âyettir.

Takdim

Tûr sûresi Mekke'de inen sûrelerdendir. Bu sûreler İslâm inancı konusunu işler ve bu akide esaslarını yani "Allah'ın birliği, Peygamberlik, öldükten sonra dirilme ve hesap" konularından bahseder.

Bu mübarek sûre, ahiretin sıkıntı ve şiddetlerinden ve o korkunç yerde yani hesap yerinde kâfirlerin karşılaşacağı şeylerden söz ederek başlar. Azabın, kâfirlere mutlaka ineceğine, onu hiçbir engelin önleyemeyeceğine ve onu hiçbir şeyin savamayacağına yemin eder. Konunun önemine dikkat çekmek için; beş şeyle yemin edilmiştir.

Daha sonra sûre, Naîm Cennetlerinde, koltuklar üzerinde karşılıklı oturan takvâ sahibi mü'minlerden bahseder. Yüce Allah onlara her türlü mutluluğu birlikte vermiştir: Güzel gözlü huriler, neslin ve çocukların bir arada bulunmaları, her türlü yiyecek ve içecek şeylerden yani, hoşa giden ve iştah çekilen çeşitli meyvelerden ve etlerden faydalanma ve yeme olacaktır. Bunların dışında, orada bulunan, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiç bir insanın aklından geçmeyen çeşitli nimetlerden faydalanılacaktır.

Yine bu sûre Hz. Peygamber (s.a.v.)'in peygamberliğini anlatır ve ona, kendisi ve peygamberliği hakkında müşriklerin, söylediğine ve iftiracıların iftirasına aldırış etmeden suçlu kâfirleri uyarmasını ve onlara gerçeği hatırlatmasını emreder. Allah (c.c.), Muhammed (s.a.v.)'e peygamberlik lütfetmekle o, kâfirlerin iddia ettiği gibi, ne bir kâhin olmuştur, ne de bir deli.

Daha sonra bu sûre, müşriklerin, Peygamber'in (s.a.v.) nübüvveti hakkındaki batıl iddialarını reddeder ve onlara, batılın belini kıracak kesin ve kuvvetli delillerle cevap verir. Onun peygamberliğinin doğruluğuna delil getirir.

Bu mübarek sûre, kınama ve azarlama yoluyla, kâfirler ve putlarıyla alay ederek sona erer. Onların, şiddetli inatlarını ve aşırı azgınlıklarını açıklar. Peygamber (s.a.v.)'e de, Allah'ın yardımı gelinceye kadar, onun yolunda eziyetiere katlanarak sabretmesini emreder.

İSMİ

Yüce Allah, bu mübarek sûreye Hz. Musa (a.s.) ile konuştuğu Tûr Dağına yemin ederek başladığı için, Tûr sûresi denildi. Tûr Dağı, kendisine yeryüzündeki diğer dağlardan daha şerefli bir yer kılan ilahî feyiz, tecelli ve nurlara mazhar olmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

وَالطُّوْرِ ۝١ وَكِتٰبٍ مَّسْطُوْرٍ ۝٢ فِيْ رَقٍّ مَّنْشُوْرٍ ۝٣ وَالْبَيْتِ الْمَعْمُوْرِ ۝٤
وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوْعِ ۝٥ وَالْبَحْرِ الْمَسْجُوْرِ ۝٦ اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ۝٧ مَّا لَهٗ
مِنْ دَافِعٍ ۝٨ يَّوْمَ تَمُوْرُ السَّمَآءُ مَوْرًا ۝٩ وَّتَسِيْرُ الْجِبَالُ سَيْرًا ۝١٠ فَوَيْلٌ
يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ۝١١ الَّذِيْنَ هُمْ فِيْ خَوْضٍ يَّلْعَبُوْنَ ۝١٢ يَوْمَ يُدَعُّوْنَ اِلٰى
نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ۝١٣ هٰذِهِ النَّارُ الَّتِيْ كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُوْنَ ۝١٤
اَفَسِحْرٌ هٰذَآ اَمْ اَنْتُمْ لَا تُبْصِرُوْنَ ۝١٥ اِصْلَوْهَا فَاصْبِرُوْٓا اَوْ لَا تَصْبِرُوْا
سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ اِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۝١٦ اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ
فِيْ جَنّٰتٍ وَّنَعِيْمٍ ۝١٧ فٰكِهِيْنَ بِمَآ اٰتٰىهُمْ رَبُّهُمْ وَوَقٰىهُمْ
رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيْمِ ۝١٨ كُلُوْا وَاشْرَبُوْا هَنِيْٓـًٔا بِمَا كُنْتُمْ
تَعْمَلُوْنَ ۝١٩ مُتَّكِـِٕيْنَ عَلٰى سُرُرٍ مَّصْفُوْفَةٍ وَزَوَّجْنٰهُمْ
بِحُوْرٍ عِيْنٍ ۝٢٠ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِاِيْمَانٍ
اَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَآ اَلَتْنٰهُمْ مِّنْ عَمَلِهِمْ مِّنْ شَيْءٍ
كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِيْنٌ ۝٢١ وَاَمْدَدْنٰهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَّلَحْمٍ
مِّمَّا يَشْتَهُوْنَ ۝٢٢ يَتَنَازَعُوْنَ فِيْهَا كَاْسًا لَّا لَغْوٌ فِيْهَا وَلَا تَاْثِيْمٌ
۝٢٣ وَيَطُوْفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَّهُمْ كَاَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُوْنٌ
۝٢٤ وَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَّتَسَآءَلُوْنَ ۝٢٥ قَالُوْٓا اِنَّا كُنَّا قَبْلُ
فِيْٓ اَهْلِنَا مُشْفِقِيْنَ ۝٢٦ فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَوَقٰىنَا عَذَابَ السَّمُوْمِ ۝٢٧
اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوْهُ اِنَّهٗ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيْمُ ۝٢٨

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. Tûr'a, yayılmış ince deri üzerine satır satır yazılmış Kitâb'a, ma'mûr eve, yükseltilmiş tavana, tutuşturulmuş denize andolsun ki, Rabbinin azabı mutlaka vuku bulacaktır. Ona engel olacak hiçbir şey yoktur.

9. O gün gök, şiddetli bir şekilde çalkalanır.

10. Dağlar yürüdükçe yürür.

11. Yalanlayanların vay hâline o gün!

12. Onlar, o daldıkları batıl içinde oynayıp duranlardır.

13, 14. O gün Cehennem ateşine şiddetle itilip atılırlar da, "İşte yalanlayıp durduğunuz ateş budur" denilir.

15. Bir büyü müdür bu, yoksa görmüyor musunu?

16. Girin oraya, sabretseniz de sabretmeseniz de artık sizin için birdir. Size ancak yaptıklarınızın karşılığı verilecek.

17. Şüphesiz takvâ sahipleri Cennetterde ve nimet içindedirler.

18. Rablerinin kendilerine verdiklerinden yararlanırlar. Rableri onları Cehennem azabından korumuştur.

19, 20. Onlara "Yaptıklarınıza karşılık sıra sıra dizilmiş koltuklara yaslanarak âfiyetle yeyin, için" (denilir). Biz onları, güzel gözlü hûrilerle de evlendirdik.

21. İman eden ve zürriyetleri de iman ile kendilerine tâbî olanlar (var ya!), işte biz, onların nesillerini de kendilerin kattık. Onların amellerinden de bir şey eksiltmedik. Herkes kazandıklarına karşı bir rehîndir.

22. Onlara canlarının istediği meyva ve etten bol bol verdik.

23. Orada bir kadehi kapışırlar ama onda ne saçmalama vardır, ne de günaha sokma.

24. Kendilerine âit birtakım oğlanlar onların etrafında divan dururlar. Bu gençler sanki sedefine gizlenmiş inciler gibi pırıl pırıldırlar.

25. Cennettekiler birbirlerine dönüp sorarlar:

26. Derler ki: Daha önce biz, âilemiz içinde korkardık.

27. Allah bize lütfetti de bizi vücudun içine işleyen azaptan korudu.

28. Gerçekten biz bundan önce O'na yalvarıyorduk. Çünkü iyilik eden, esirgeyen ancak O'dur.

KELİMELERİN İZAHI

رق : Rakk ve rıkk, üzerine yazı yazılan ince deri demektir. Ebû Ubeyde şöyle der: Rakk, kağıt manasınadır. Cevherî der ki: Rakk, üzerine yazı yazılan şey, yani "ince deri" demektir.[1]

المسجور: Mescûr, "tutuşturulmuş ateş" demektir. "Ateşi yaktım" manasında سجرت النار denir.

تمور : Hareket edip sallanır. Birşey hareket edip sallandığında, gelip gittiğinde مار الشئ denir. Geniş zamanı يمور mastarı مورا dir. Cerîr şöyle der:

وما زالت القتلى تمور دماؤها بدجلة حتى ماء دجلة أشكل

Ölülerin kanı Dicle'de çalkalanıp durdu. Neticede, Dicle'nin suyu kırmızılaştı.[2]

يُدَعّون : Şiddet ve zorla itilirler. الدّعّ Zorla ve horlanarak atmak demektir.

ألتناهم : Onları eksilttik.

رهين : Rehîn; hapsedilmiş, rehin alınmış.

السموم : Semûm, ter deliklerine nüfûz eden sıcak rüzgâr.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1, 2, 3. وَالطُّورِ ■ وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ ■ فِي رَقٍّ مَنْشُورٍ Tûr'a ve yayılmış ince deri üzerine satırlar halinde yazılmış Kitaba yemin ederim. Yüce Allah, üzerinde Musa (a.s.) ile konuştuğu Tûr Dağına ve peygamberlerin sonuncusuna indirdiği Kitaba, yani dürülmemiş ve mühürlenmemiş, yayılmış ince deri üzerine yazılmış Kur'ân-ı Kerîm'e yemin etti. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah, üzerinde Musa (a.s.) ile konuştuğu Tûr Dağının şerefli ve değerli olduğunu göstermek ve ondaki mucizeleri hatırlatmak için Tûr Dağı'na ve yazılmış Kitaba yani, mü'minlerin mushaflardan, meleklerin de Levh-i Mahfûz'dan okudukları Kur'ân'a yemin etti. Bir görüşe göre, Yüce Allah'ın kitaptan maksadı peygamberlere indirilmiş olan diğer kitaplardır. Çünkü her kitap, ince deriye yazılmıştır. Sahibi onu okumak için açar. Rakk, üzerine yazı yazılması için inceltilmiş deri demektir.[3]

4. وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ İtaatkâr meleklerin tavaf ettiği Beyt-i Ma'mûr'a yemin ederim. Beyt-i Ma'mûr, göktekiler için, yerdekilere nisbetle Kâbe-i Muazzama gibidir. Mirâc hadisinde şöyle buyrulmuştur: "Sonra bana Beyt-i Ma'mûr arzolundu. Ben, "Ey Cebrâil! Bu nedir?" dedim. O, "Bu, Beyt-i Ma'mûr'dur" dedi. "Ona her gün yetmiş bin melek girer. Bir defa oradan çıktılar mı, bir daha oraya dönmezler. Bu onların

1 es-Sıhâh, رق maddesi.

2 Kurtubî, 17/63.

3 Kurtubî, 17/59.

(ilk ve) son girişidir".[4] İbn Abbas şöyle der: O, Kâbe'nin hizasında yedinci kat gökte bir evdir. Melekler orayı boş bırakmaz ve onu şenlendirirler. Orada her gün yetmişbin melek namaz kılar. Bir daha oraya dönmezler.[5]

5. وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ Allah'ın gücüyle, direksiz olarak duran yüksek göğe yemin ederim. Gökyüzü evin tavanı gibi, yeryüzünün tavanı olduğu için ona "Sakf" yani "tavan" denildi. "Gökyüzünü korunmuş bir tavan yaptık"[6] meâlindeki âyet bunun delilidir. İbn Abbas, "Bundan maksat Arş'tır. Arş ise Cennetin tavanıdır" der.

6. وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ Kıyamet gününde ateşlenmiş olan denize yemin ederim. "Denizler ateşlendiğinde..."[7] Yani, deniz tutuşturulup alevli ateş haline gelip orada duranları kuşattığında... meâlindeki âyet, Bu âyetinde bu manada olduğuna delildir.

7. إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ Kuşkusuz, Allah'ın azabı kâfirlere inecektir. Bu âyet, yeminin cevabır. İbn Cevzî şöyle der: Yüce Allah, bu beş şeydeki gücünün büyüklüğüne dikkat çekmek için, müşriklere azabın hak olduğuna dair, onlar adına yemin etti.[8]

8. مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ Bu azabı onlardan savacak hiç kimse yoktur. Ebû Hayyân şöyle der: Birinci و yemin için, sonrakiler ise atıf içindir. Üzerine yemin edilen cümle ise, "Kuşkusuz Rabbinin azabı vukû bulacaktır" meâlindeki âyettir. Azabın, Rabb kelimesine izâfetinde bir nükte vardır. Çünkü kulun yararına olan şeyleri bilen ve ona sahip olan Allah'tır. Azabın Rabb'a, Rabb'ın da ikinci şahıs zamirine izafeti, Peygamber (s.a.v.) için bir emandır. Azabın, onu yalanlayanlara ineceğini ifade eder. Âyette geçen "واقع vukû' bulucudur" kelimesi, "كائن olucudur", kelimesinden daha vurguludur. Sanki o azap yüksek bir yerde hazırlanmış olup, kimin başına inecekse hemen onun üzerine düşecektir.[9]

9. يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا O günün şiddetinden gök hareket edip sarsılır.

10. وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا Dağlar yürüdükçe yürür. Yani, dağlar ufalanıp yeryüzünden savrulur ve yayılmış toz haline gelir. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Sana dağlar hakkında sorarlar. De ki, Rabbim onları ufalayıp savuracak"[10] buyurmuştur. Hâzin şöyle der: Göğün sarsılması ve dağların yürümesindeki hikmet uyarmak ve tekrar dünyaya dönüşün olmayacağını bildirmektir. Bu şöyledir: Yer, gök ve bunların arasında bulunan dağlar, denizler ve diğer varlıklar dünyanın iman ve insanoğlununun bunlardan yararlanması için yaratılmıştır. İnsanların tekrar

4 Müslim, İman, 264.
5 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/388.
6 Enbiyâ sûresi, 21/32.
7 Tekvîr sûresi, 81/6.
8 Zâdu'l-mesîr, 8/48.
9 el-Bahr, 8/148. Âyette, mü'minin kalbini yerinden oynatacak şiddetli olaylar anlatılmaktadır. Cübeyr b. Mut'ım'in şöyle dediği rivayet olunur: Bedir esirleri hakkında sormak için Medine'ye geldim. Onu akşam namazında, "Tûr Dağı'na ve yazılmış kitaba yemin ederim" âyetinden "Ona engel olacak hiçbir şey yoktur" âyetine kadar okur buldum. Kalbim çatlar gibi oldu. Azabın inmesinden korkarak müslüman oldum. Azap inmeden yerimden kalkabileceğimi zannetmiyordum.
10 Tâhâ sûresi, 20/105.

dünyaya dönmeleri söz konusu olmayınca, Allah onları da yok etti. Bu, dünyanın harap edilmesi ve ahiretin imâr edilmesi içindir.[11]

11. فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ O korkunç günde helâk, yok olma ve şiddetli azap, Allah'ın peygamberlerini yalanlayanlar içindir.

12. الَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ Onlar dünyada batıla dalan, kendilerinden istenenden gafil olanlardır.

13. يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَى نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا O gün onlar, Cehennem ateşine şiddetle ve zorla atılacaklardır. Ebû Hayyân şöyle der: Bu şöyle olacaktır: Cehennem bekçileri kâfirlerin ellerini boyunlarına bağlar, perçemlerini ayaklarıyle birleştirir ve onları yüz üstü Cehenneme sürüklerler ve ateşe atılıncaya kadar enselerine vururlar.[12] Cehenneme yaklaştıklarında Cehennem bekçileri onlara şöyle der:

14. هَذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ İşte bu, dünyada yalanlayıp alay ettiğiniz Cehennem ateşidir.

15. أَفَسِحْرٌ هَذَا أَمْ أَنتُمْ لا تُبْصِرُونَ Onları azarlamak ve ayıplamak için, devamla derler ki: Gözlerimizle gördüğünüz bu azap bir büyü mü? Yoksa siz, dünyada hayır ve imanı görmediğiniz gibi, bugün de kör müsünüz? Ebussuûd şöyle der: Yüce Allah'ın, "Bu bir büyü mü?" Sözü, onları kınamak ve azarlamaktır. Çünkü onlar, hakkı söyleyen Kur'ân'a "Sihir" diyorlardı. Sanki onlara şöyle denilir: "Siz, Kur'ân hakkında, bu bir sihirdir diyordunuz. Öyleyse, bu azap da mı sihir, yoksa gözleriniz, dünyada kapatıldığı gibi kapatılmış mıdır?[13]

16. اصْلَوْهَا فَاصْبِرُوا أَوْ لا تَصْبِرُوا Bu da başka bir kınamadır. Onun şiddetine katlanın. O azaba ister sabredin ister sabretmeyin. سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ Sabır da sabırsızlık da sizin için birdir. Çünkü siz, Cehennemde ebedî kalacaksınız. إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ Sadece, yapmış olduğunuz çirkin amellerin, yani inkâr ve yalanlamanın karşılığını alacaksınız. Rabbin, hiç kimseye zulmetmez.

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'in teşvik ve korkutmayı bir arada yapma hususundaki üslubu üzere, bedbaht kâfirlerin durumunu anlattıktan sonra mutlu mü'minlerin durumunu anlattı:

17. إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ Dünyada emirlerine sarılmak ve yasaklarından kaçınmak sûretiyle Rabbleri'nden korkanlar, ahirette büyük bahçelerde ve ebedî nimetler içerisinde olacaklardır.

18. فَاكِهِينَ بِمَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ Rablerinin kendilerine ihsan ettiği iyi şeyler, ikramlar ve yiyilecek, içilecek, giyilecek, binilecek çeşitli şeyler ve Cennetin diğer lezzetli nimetlerinden faydalanır ve zevk alırlar. وَوَقَاهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ Rableri onları

11 Hâzin, 4/107.
12 el-Bahr, 8/147.
13 Ebussuûd, (Râzî tefsiri Hâmişinde), 7/697.

Cehennem azabından korumuş ve şiddetini onlardan uzaklaştırmıştır. İbn Kesîr şöyle der: Bu Cehennemden koruma, içinde, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiç kimsenin aklına gelmeyen sevinç verici şeylerin bulunduğu Cennete girmenin yanında ayrı bir nimettir.[14]

19. كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ Onlara şöyle denir: Takdim ettiğiniz iyi ameller sebebiyle, gamsız ve kedersiz olarak âfiyetle yiyin, için. Bundan sonra Yüce Allah, onların yeme ve içme anındaki durumlarını bildirmek üzere şöyle buyurdu:

20. مُتَّكِئِينَ عَلَى سُرُرٍ مَصْفُوفَةٍ Yanyana dizilmiş ve inci ve yakutlarla süslenmiş altın koltuklar üzerinde yüzyüze otururlar demektir. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Koltuklar üzerine karşılıklı kurulmuş oldukları halde..."[15] buyurmuştur.[16] Hadiste de şöyle buyurmuştur: Kişi, kırk sene kadar bir koltuğa yaslanır: Ondan ne ayrılır, ne de bıkar. Canının istediği ve gözüne hoş görünen her şey ona gelir.[17] وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ Onlara hûrîlerden güzel ve salih eşler verdik. Hûrîler gözleri iri beyaz kadınlardır. Hûr, çok beyaz olma manasına gelen "حور haver" kökündendir. عين Îyn, عيناء aynâ kelimesinin çoğulu olup iri gözlü demektir Gözlerin iriliği ile birlikte beyazlık, güzelliğin son derecesi demektir.

21. وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ Onlar mü'min kişiler olup, çocukları da onlar gibi iman etmişlerdir. أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ Her ne kadar çocuklar, babaların ameline ulaşmasalar da, gözleri aydın olsun diye, onları babalarına kattık. İbn Abbas şöyle der: Yüce Allah Cennette, her ne kadar çocuk, ameliyle babasının derecesine ulaşmasa da, babanın gözü aydın olsun diye mü'minin zürriyetini de onun derecesine yükseltir". İbn Abbas daha sonra bu âyeti okudu.[18] Zemahşerî de şöyle der: Yüce Allah, Cennettekiler için, manevi mutluluk, hurilerle evlenme, mü'min kardeşlerle arkadaşlık, çocukların ve soylarının kendileriyle birlikte bulunmaları sebebiyle çeşitli sevinçleri bir araya toplar.[19] وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ Bunu yaparken, babaların amellerinin sevabından da hiçbir şey eksiltmeyiz. Ebû Hayyân şöyle der: Yani, Yüce Allah kusur edeni, güzel amel işleyene katar. Güzel amel işleyenin sevabından da hiçbir şey eksiltmez.[20] كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ Her insan, ameline karşılık rehindir. İster baba olsun, ister oğul olsun, başkasının günahı ona yüklenmez. İbn Abbas şöyle der: Cehennemlikler, amelleri karşılığında rehin tutulur. Cennetlikler ise nimetlerine kavuşurlar.[21] Hâzin de şöyle der: Âyetteki "kişiden" maksat kâfirdir.

14 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/390.
15 Sâffât, 37/44.
16 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/290.
17 İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. Bkz. İbn Kesîr Tefsiri 7/407 varyantı için bkz. Ahmed b. Hanbel, el-Müsned 3/75.
18 Kurtubî, 17/66.
19 Keşşâf, 4/272.
20 el-Bahr, 8/149. Bu, İbn Abbas'ın tefsiridir.
21 Kurtubî, 17/68.

Yani, her kâfir yaptığı şirk sebebiyle, ameli karşılığında Cehennemde rehin tutulmuştur. Mü'min, ameli karşılığında rehin olmaz. Zira Yüce Allah meâlen, "Her nefis, kazandığına karşılık bir rehindir. Ancak, amel defterleri sağ taraflarından verilenler hariç"[22] buyurmuştur.[23] Yüce Allah, bundan sonra onlara vaadettiği lütuf ve nimeti anlattı:

22. وَأَمْدَدْنَاهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ Onlara verilen nimetlerden fazla olarak beğenilen ve hoşa giden çeşitli meyveler ve etler veririz.

23. يَتَنَازَعُونَ فِيهَا كَأْسًا Cennette, zevk alıp arkadaşlık etmek için, birbirlerine şarap kâseleri alıp verirler. Âlûsî şöyle der: Çok sevinçli olduklarından dolayı, dünyada içki arkadaşlarının yaptıkları gibi, o kâseleri oyun oynar gibi birbirlerine uzatıp alırlar.[24] لَا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ İçki içilmesi sebebiyle aralarında saçmalama olmaz ki, âdî sözler konuşsunlar. Onlara dünyada şarap içene gereken günah da yazılmaz. Katâde şöyle der: Yüce Allah, dünya şarabının pisliklerinin ve eziyetlerinin ahiret şarabında olmadığını bildirdi. Onun baş ve karın ağrısı yapmadığını ve aklı gidermediğini haber verdi. Aynı zamanda, insanları faydasız boş, saçma ve müstehcen söz söylemeye sevketmediğini de bildirdi: Onu, manzarası ve görünüşü güzel ve tadı hoş diye niteledi: "Berraktır, içenlere lezzet verir. O içkide ne sersemletme vardır. Ne de onunla sarhoş olurlar".[25]

24. وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ Yüce Allah'ın, onların hizmetine tahsis ettiği hizmetçiler, etraflarında dolaşırlar. كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَكْنُونٌ Onlar güzellik, beyazlık ve parlaklıkta, sedefte korunmuş inci gibidirler. Kurtubî şöyle der: Bir görüşe göre bu hizmetçiler, müşriklerin çocuklarıdır. Onlar Cennettekilerin hizmetçileridir. Oysa Cennette ne yorgunluk vardır, ne de hizmete ihtiyaç vardır. Fakat Yüce Allah, mü'minlerin son derece rahatlık ve nimet içinde olduklarını bildirmiştir.[26]

25. وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ Cennet ehli sohbetin zevkini tatmak ve nimeti itiraf etmek için birbirlerine dönerek, dünyadaki işlerini ve durumlarını birbirlerine sorarlar.

26. قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ Kendilerine sorulanlar der ki: Biz dünya yurdunda Rabbimiz'den ve O'nun azap ve cezasından korkuyorduk.

27. فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَانَا عَذَابَ السَّمُومِ Yüce Allah bize bağışlanmayı ve Cenneti ikram etti. Bizi, korktuğumuz şeyden emin kıldı ve çok sıcak rüzgârın tesiri gibi ter deliklerine nüfuz eden Cehennem azabından korudu. İşte "Semûm" denilen azap budur. Fahreddin Râzî şöyle der: Âyet, Cennet ehlinin, dünyada başlarından geçenleri bileceklerine ve onları hatırlayacaklarına işaret etmektedir. Aynı şekilde, kâfirin de, dünyada içinde bulunduğu nimetleri unutmayacağını gösterir. Bu

22 Müddessir Sûresi, 74/38-39.
23 Hâzin, 4/208.
24 Rûhu'l-meâni, 27/34.
25 Sâffât sûresi, 37/46-47, Muhtasaru İbn Kesîr, 3/391.
26 Kurtubî, 17/69.

hatırlama sonunda, mü'minin aldığı zevk artar. Çünkü o, kendisinin darlıktan bolluğa, hapisten Cennete çıktığını görür. Kâfirin ise, elemi artar. Çünkü o da kendisinin nimetlerden Cehenneme geçtiğini görür.[27]

28. إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ Cennet ehli der ki: Biz dünyada, Allah'a boyun eğer ve O'na yalvarıp yakarırdık. Allah'da bizim duamızı kabul etti ve bize lütufta bulundu. إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ Kuşkusuz Yüce Allah, kullarına rahmeti ve bağışlanmayı lütfeden ve ihsanda bulunandır. Bu âyet, önceki âyetin sebebini bildirir mahiyettedir. Mesrûk'tan rivayet edildiğine göre, Âişe (r.anhâ), "Allah bize lütfetti de bizi, vücûda işleyen azaptan korudu. Kuşkusuz biz, bundan önce O'na yalvarıyorduk. Çünkü iyilik eden, esirgeyen ancak O'dur" meâlindeki âyetleri okudu ve şöyle dedi: Allahım! Bize ihsanda bulun ve bizi vücutlara işleyen azaptan koru. Çünkü iyilik eden ve esirgeyen ancak sensin.[28]

27 et-Tefsîru'l-kebîr, 7/705.
28 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/392.

فَذَكِّرْ فَمَآ
أَنتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾ أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ
نَّتَرَبَّصُ بِهِۦ رَيْبَ ٱلْمَنُونِ ﴿٣٠﴾ قُلْ تَرَبَّصُوا۟ فَإِنِّى مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُتَرَبِّصِينَ ﴿٣١﴾
أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَٰمُهُم بِهَٰذَآ أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٣٢﴾
أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُۥ ۚ بَل لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ فَلْيَأْتُوا۟ بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِۦٓ إِن كَانُوا۟
صَٰدِقِينَ ﴿٣٤﴾ أَمْ خُلِقُوا۟ مِنْ غَيْرِ شَىْءٍ أَمْ هُمُ ٱلْخَٰلِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا۟
ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ ۚ بَل لَّا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ عِندَهُمْ خَزَآئِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ
ٱلْمُصَيْطِرُونَ ﴿٣٧﴾ أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ ۖ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُم بِسُلْطَٰنٍ
مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَهُ ٱلْبَنَٰتُ وَلَكُمُ ٱلْبَنُونَ ﴿٣٩﴾ أَمْ تَسْـَٔلُهُمْ أَجْرًا فَهُم
مِّن مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُونَ ﴿٤٠﴾ أَمْ عِندَهُمُ ٱلْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤١﴾ أَمْ يُرِيدُونَ
كَيْدًا ۖ فَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ هُمُ ٱلْمَكِيدُونَ ﴿٤٢﴾ أَمْ لَهُمْ إِلَٰهٌ غَيْرُ ٱللَّهِ ۚ سُبْحَٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا
يُشْرِكُونَ ﴿٤٣﴾ وَإِن يَرَوْا۟ كِسْفًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ سَاقِطًا يَقُولُوا۟ سَحَابٌ
مَّرْكُومٌ ﴿٤٤﴾ فَذَرْهُمْ حَتَّىٰ يُلَٰقُوا۟ يَوْمَهُمُ ٱلَّذِى فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾ يَوْمَ
لَا يُغْنِى عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْـًٔا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّ لِلَّذِينَ
ظَلَمُوا۟ عَذَابًا دُونَ ذَٰلِكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾
وَٱصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا ۖ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ
تَقُومُ ﴿٤٨﴾ وَمِنَ ٱلَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَٰرَ ٱلنُّجُومِ ﴿٤٩﴾

29. (Ey Muhammed) Sen öğüt ver. Rabbinin nimetiyle sen ne bir kâhinsin, ne de bir deli.

30. Yoksa onlar "Muhammed bir şâirdir, onun zamanın felâketlerine çarpılmasını gözetliyoruz" mu diyorlar?

31. De ki: Bekleyin. Ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.

32. Onlara akılları mı bunu emreder, yoksa onlar, azgın bir topluluk mudur?

33. Yahut "Onu kendisi uydurdu!" demek mi isterler? Bilakis onlar iman etmezler.

34. Eğer doğru iseler onun benzeri bir söz getirsinler.

35. Acaba onlar herhangi bir yaratıcısız mı yaratıldılar? Yoksa yaratıcılar kendileri midir?

36. Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattılar? Hayır! Onlar iyice inanıp tasdik etmezler.

37. Yahut Rabbinin hazîneleri onların yanında mıdır? Ya da herşeye hâkim olan kendileri midir?

38. Yoksa onların, üzerine çıkıp gizli sırları dinledikleri bir merdivenleri mi var? Öyleyse onlardan dinleyen, açık bir delil getirsin.

39. Yoksa kızlar O'nun, oğullar sizin mi?

40. Yoksa sen kendilerinden bir ücret istiyorsun da, bu yüzden onlar ağır bir borç altında mı kalıyorlar?

41. Yoksa gayba ait bilgiler yanlarında da onlar kendileri mi yazıyorlar?

42. Yoksa bir tuzak mı kurmak istiyorlar? Asıl tuzağa düşecek olanlar, inkâr edenlerdir.

43. Yoksa onların Allah'tan başka bir tanrısı mı var? Allah, onların ortak koştukları şeylerden uzaktır.

44. Gökten bir parçanın düştüğünü görseler "Üstüste yığılmış bulutlardır" derler.

45: Artık çarpılacakları günlerine kavuşuncaya kadar onları kendi hallerine bırak.

46. O gün tuzakları, kendilerine hiçbir fayda vermez ve yardım da görmezler.

47. Şüphesiz zulmedenlere; ondan önce de azap vardır. Fakat çokları bilmezler.

48: Rabbinin hükmüne sabret. Çünkü sen gözlerimizin önündesin. Kalkacağın zaman da Rabbini hamd ile tesbih et.

49. Gecenin bir kısmında ve yıldızların batışından sonra da O'nu tesbih et.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, kâfirlere azabın ineceğine yemin etti ve azaba çarpılanlarla ondan kurtulanların durumlarıyle ilgili bazı şeyler anlattıktan sonra,

burada da, kâfirleri uyarmak ve mü'minlere müjde vermek için, hatırlatma yapmasını peygamberine emretti. Yalanlayanların akıbetlerini ve Allah'ın, Peygamberi'ni (s.a.v.) koruyup gözetlemesini açıklayarak bu mübarek sûreyi sona erdirdi.

KELİMELERİN İZAHI

ريب المنون : Raybe'l-menûn, zamanın olayları ve musibetleri. Menûn, zaman demektir. Ebû Zueyb şöyle der:

أمن المنون وريبه تتوجع والدهر ليس بمعتب من يجزع

Zamandan ve onun musibetlerinden mi sızlanıyorsun? Oysa ki zaman, sızlananın gönlünü almaz.[29] Menûn, kesmek manasına gelen "men" kökünden olup "ölüm" manasınadır. ömürleri kestiği için bu ismi almıştır.

احلام : Ahlâm, akıl manasına gelen حُلْم ün çoğuludur. "Akıllar" demektir.

المصيطرون : Musaytırûn, "Bir şeye hakim olan" manasına gelen مُصَيْطِر ın çoğuludur.

كسفا : Kisf, parça demektir. Bu manada kisf ve kisfe kullanılır. Çoğulu كِسَف tir.

مركوم : Merkûm; toplanmış, birbiri üzerine birikmiş demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

29. فَذَكِّرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ Ey Muhammed! Kavmine, Kur'ân'la öğüt ve nasihat ver. Allah'ın sana peygamberlik ikram ve ihsan etmesiyle sen, müşriklerin iddia ettiği gibi, ne vahy olmadan gayb şeylerden haber veren bir kâhinsin, ne de bir delisin. Sen ancak vahy ile konuşursun. Bundan sonra Yüce Allah, müşriklerin, Peygamber (s.a.v.) hakkındaki batıl iddialarını reddetmek üzere şöyle buyurdu:

30. أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ Yoksa o müşrikler, "O bir şâirdir başına zamanın musibetleri gelsin diye bekliyoruz. Neticede yok olsun da, biz de ondan kurtulalım" mı diyorlar? Hâzin şöyle der: Raybu'l-menûn, zamanın hadiseleri ve musibetleridir. Maksatları şudur: Bekleyelim, Peygamber (s.a.v.)'den önce, şâirlerin zaman içinde yok olup gittikleri gibi, o da yok olup gidecektir. Menûn, ölümün ve zamanın ismidir. Asıl manası "kesmek"tir. Ölüm ve zaman, eceli kestikleri için onlara bu ad verilmiştir.[30]

31. قُلْ تَرَبَّصُوا فَإِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُتَرَبِّصِينَ Ey Muhammed! Onlara de ki: Benim ölümümü bekleyin. Siz benim yok olmamı beklediğiniz gibi, ben de sizin, yok olmanızı beklemekteyim, Bu, tehdit ve korkutmayla birlikte onlarla alay etmedir.

32. أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَامُهُمْ بِهَذَا أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ Yoksa, akılları mı onlara bu yalan ve iftirayı emrediyor? Bu, müşriklerle başka bir alaydır. Bilakis onlar, inkâr, azgınlık,

29 Zâdu'l-mesîr, 8/54. Bkz. Cevherî, Sıhâh, ilgili madde.
30 Hâzin, 4/209.

kibir ve inatta sınırı aşan bir kavimdir. Hâzin der ki: Kureyş ileri gelenleri akıllı ve zeki diye nitelenirlerdi. Ancak, akılları kendilerine hakkı batıldan ayırma semeresini vermeyince Yüce Allah onların akıllarıyla alay etti.[31]

33. أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ Yoksa o müşrikleri, "Muhammed Kur'ân'ı kendiliğinden uydurdu" mu diyorlar? Kurtubî şöyle der: Tekavvül, sözü, olduğundan başka türlü söylemek demektir. Ancak, çoğu zaman yalanda kullanılır. "Söylemediğim şeyi iddia ettin" manasında قولتنى ما لم أقل denir. تقول عليه Birisi hakkında, söylemediği şeyi "söyledi" diye iftira attı" demektir.[32] بَل لا يُؤْمِنُونَ İş onların iddia ettiği gibi değildir. Bilakis onlar, kibir ve inatlarından, Kur'ân'a inanmıyorlar. Bundan sonra Yüce Allah, onları delille susturdu:

34. فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِثْلِهِ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ "Kur'ân'ı Muhammed uydurdu" sözlerinde doğru iseler, nazmında, güzelliğinde ve açıklamasında Kur'ân'a benzer bir söz getirsinler. Bu, kınama ile birlikte onları acze düşürme emridir.

35. أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ Yoksa onlar bir Rab ve yaratıcı olmadan mı yaratıldılar? İbn Abbas, "Yoksa onlar, kendilerini yaratan ve takdir eden bir Rab olmadan mı yaratıldılar?" manasınadır der.[33] أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ Yoksa onlar kendi kendilerini mi yarattılar da, böyle cür'et gösteriyor ve Yüce Allah'ın varlığını inkâr ediyorlar?

36. أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattı? Göklerin ve yerin büyüklüğü ve şerrinden dolayı, Yüce Allah diğer mahlukat arasından özellikle bu ikisini zikretti. Bundan sonra Yüce Allah, birliğini inkâr etmelerinin sebebini açıklamak üzere şöyle buyurdu: بَل لا يُوقِنُونَ Bilakis onlar, Allah'ın birliğine ve öldükten sonra diriltebileceğine inanıp tasdik etmiyorlar. Bundan dolayı da, yaratanı inkâr ediyorlar. Hâzin şöyle der: Yani, kendilerini yaratan bir şey olmadan mı yaratıldılar? Yaratıcısız mı meydana geldiler? Bu, olması caiz olmayan şeylerdendir. Çünkü yaratmak için, bir yaratıcının olması zarûrîdir. Binaenaleyh, yaratıcıyı inkâr ettikleri takdirde, yaratıcısız meydana gelmeleri câiz değildir. Yoksa onlar, kendi kendilerini mi yarattılar? Bu, daha çok batıldır. Çünkü var olmayan şey, nasıl yaratır? Bu iki şekil de batıl olduğuna göre, onların bir yaratıcı olduğuna dair aleyhlerine delil gelmiş oldu. O halde O'na iman edip birlesinler, O'na ibadet etsinler ve O'nun, Rableri ve Yaratıcıları olduğuna kesin inansınlar.[34]

37. أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ Yoksa Allah'ın rahmet ve rızık hazineleri onların yanında mı ki peygamberliği dilediklerine versinler, dilediklerine vermesinler, İbn Abbas şöyle der: "Rabbinin hazineleri"nden maksat yağmur ve rızıktır. İkrime ise, "Bundan maksat peygamberliktir" der.[35] أَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ Veya her şeye gücü yeten ve üstün olan onlar mı ki, mahlukat üzerinde diledikleri gibi tasarruf ederler. Hayır, bilakis

31 Hâzin, 4/209.
32 Kurtubî, 17/73.
33 Kurtubî, 17/14.
34 Hâzin, 4/210.
35 Kurtubî, 17/74.

yaratan, mülke sahip olan ve tasarrufta bulunan sadece Yüce Allah'tır. Atâ şöyle der: أم هم المسيطرون dan maksat şudur: Onlar, rablar mıdır ki, dilediklerini yapıp herhangi bir emir ve yasak altında bulunmasınlar?![36]

38. أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ Yahut göklere uzanan merdivenleri mi var da orada meleklerin konuşmalarını ve vahyi dinleyip haklı olduklarını anlıyor ve ona sarılıyorlar. فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ Bunu iddia eden, kimse Muhammed'in (s.a.v.) kesin delil getirdiği gibi, gökleri dinlediklerine dâir açık ve kesin delil getirsin.

Bundan sonra Yüce Allah, o batıl iddialardan daha çirkin ve daha âdî şeyden dolayı onları kınadı. Bu da, Allah'ın kızları olduğunu söylemeleri ve böylece, kendilerinin hoşlanmadıkları şeyi Allah'a vermeleridir.

39. أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمُ الْبَنُونَ Yoksa kızlar O'nun, oğullar sizin mi? Yani, kendiniz kızları sevmediğiniz halde, nasıl onları Allah'a veriyor, oğulları kendinize alıyorsunu? Bu insaf ve mantığa sığar mı? Kurtubî şöyle der: Yüce Allah onları kınamak ve azarlamak için, onları beyinsizlikle niteledi. Yani, kızlardan dolayı utanıp onlardan hoşlanmadığınız halde, Onlar Allah'ındır mı diyorsunuz? Aklı böyle olan kimsenin, öldükten sonra dirilmeyi inkâr etmesi uzak görülmez.[37] Ebussuûd da şöyle der: Bu, onların beyinsizliklerini ve akıllarının az olduğunu ifade eder. Aynı zamanda, böyle düşünen kimsenin, melekût âlemine yükselmesi ve gaybla ilgili sırları bilmesi bir tarafa, neredeyse akıl sahiplerinden bile sayılmayacağını bildirir. III. şahıstan II. şahsa dönüş, sertçe kınamak ve reddetmek içindir.[38]

40. أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ Ey Muhammed! İslâm'ı tebliğ ve dinin hükümlerini öğretmek için onlardan ücret mi istiyorsun da, onlar bu ücret ve üzerlerine yüklediğin ağır borç sebebiyle yorulup halsiz düşürüyorlar? Dolayısıyle sana tâbi olmaktan uzak duruyor ve İslâm'a girmiyorlar? Çünkü tabiî olan şudur: Bir kimse bir insana malî yük getirir ve onu borçlandırırsa, onu ağır yük altına sokmuş ve alacaklı olmuş olur. Dolayısıyle insan o şahıstan hoşlanmaz ve sözünü dinleyip yerine getirmez.

41. أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ Yoksa onlar gaybı biliyorlar da Peygamber (a.s.)'in kendilerine haber verdiği ahiret; haşir ve neşir işlerinin batıl olduğunu biliyor ve bu sebeble onları kesin bilgiyle yazıyorlar. Katâde şöyle der: Bu, onların, "Muhammed bir şâirdir, onun, zamanın musibetlerine çarpılmasını bekliyoruz" sözlerini reddir. Yani, Muhammed'in kendilerinden önce öleceğini mi biliyorlar da bu hükme varıyorlar?[39] İbn Abbas da şöyle der: Yoksa, Levh-i Mahfûz onların yanında mı ki, orada olanları yazıyor ve insanlara bildiriyorlar?[40] İş böyle değildir. Çünkü, gök ve yerdekilerden hiç kimse gaybı bilmez. Ancak Allah bilir.

36 Zâdu'l-mesîr, 8/57.
37 Kurtubî, 17/76.
38 Ebussuûd, 5/175.
39 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 8/58.
40 Kurtubî, 17/76.

42. أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا Ey Muhammed, Yoksa o suçlular sana komplo mu hazırlıyorlar? Tefsirciler şöyle der: Bu âyet, müşriklerin Dâru'n-Nedve'de, Peygamber (a.s.)'in öldürülmesi için tuzak kurduklarına ve komplo hazırladıklarına işaret etmektedir. Nitekim Yüce Allah, meâlen şöyle buyurur: "Hatırla ki, kâfirler seni tutup bağlamaları veya öldürmeleri veya seni yurdundan çıkarmaları için tuzak kuruyorlardı"[41] فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ Muhammed (a.s.)'in peygamberliğini inkâr edenler var ya, asıl tuzağa düşenler onlardır. Çünkü bunun zararı onlara dönecektir, vebâli de onlara aittir. Nitekim Yüce Allah, meâlen şöyle buyurur: "Halbuki kötü tuzak, ancak sahibini kuşatır."[42] Sâvî şöyle der: İnkâr edici olduklarını tescil etmek sûretiyle, bu yaptıklarının çirkinlik ve âdîliğini göstermek için "Onlar" zamiri yerine, açık isim olarak فالذين كفروا inkâr edenler" getirildi.[43]

43. أَمْ لَهُمْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ Yoksa onların, Allah'tan başka yaratıcıları ve rızık vericileri var da, sıkıntı ve darlık zamanlarında ona sığınıyor, zararın ve azabın kendilerinden savulması için ondan yardım mı istiyorlar?! سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ Yüce Allah onların kendisine ortak koştuğu putlardan Zâtını uzak tuttu. Celâleyn yazarı şöyle der: Bu 15 yerde geçen أم edâtıyla sorulan sorular kınama, azarama ve inkâr ifade eder.[44] Bundan sonra Yüce Allah onların aşırı azgınlık ve inatlarını bildirmek üzere şöyle buyurdu:

44. وَإِنْ يَرَوْا كِسْفًا مِنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَرْكُومٌ Eğer, gökten üzerlerine inen parçaların düşmesiyle onları cezalandırsaydık, yine de yaptıklarını bırakmaz ve ondan dönmezler ve, mutlaka alay ve inat olsun diye, "Bu inen şey birbiri üstüne birikmek sûretiyle yoğunlaşmış ve üzerimize gelmekte olan bir buluttur" derlerdi. Ebû Hayyân şöyle der: Kureyş'in, Rasulullah (s.a.v.)'a yaptıkları tekliflerden biri de şuydu: "Yahut iddia ettiğin gibi, üzerimize gökten parçalar yağdırmalısın"[45] Yüce Allah bildirdi ki, teklif ettikleri gibi bunu gözleriyle görseler dahi, kibir ve câhillikleri onları, kesinlikle gözleriyle gördükleri şey hakkında demogoji yapmaya sevkeder ve şöyle derlerdi: Bu, birbiri üzerine gelmek sûretiyle yoğunlaşmış, bize yağmur getirecek bir buluttur. Yoksa, azap için düşen bir parça değildir.[46]

45. فَذَرْهُمْ حَتَّى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ Ey Muhammed! O korkunç gün, yani kıyamet günü ile karşılaşıncaya kadar, onları sapıklıkları ve azgınlıkları içerisinde bırak, devam etsinler. O gün, kendilerine, onların akıllarını giderecek azabın geleceği bir gündür.

46. يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ Dünyada kullandıkları hile ve tuzakları, o gün onlara fayda vermez. Azaptan hiçbir şeyi onlardan savmaz. Hiçkimse tarafından, Allah'ın azabından korumazlar.

41 Enfâl sûresi, 8/30.
42 Fâtır sûresi, 35/43.
43 Sâvî, 4/134.
44 Celâleyn, 4/221.
45 İsra sûresi, 17/92.
46 el-Bahr, 8/153.

47. وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَٰلِكَ Kuşkusuz, inkâr edenler için, ahiret azabından önce dünyada da çetin bir azap vardır. İbn Abbas, "Bu, kabir azabıdır" der. Mücâhid ise, "O, yedi yıl süren açlık ve kıtlıktır"der.[47] وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ Fakat onların çoğu, kendilerine azabın geleceğini bilmezler.

48. وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا Ey Muhammed! Rabbinin sana yüklediği peygamberlik yükünü taşıma hususunda, Rabbinin hükmüne sabret. Çünkü sen, bizim korumamız ve kollamamız altındasın. Biz seni koruyup gözetiyoruz. وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ Uykundan ve her meclisten kalktığında سبحان الله وبحمده diyerek Rabbini O'na layık olmayan noksan sıfatlardan tenzih et" İbn Abbas, "Uykudan kalktığında Allah için namaz kıl" şeklinde tefsir eder.[48]

49. وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ Gecenin bir kısmında, insanlar uyurken, Kur'ân okuyup namaz kılarak Allah'ı an ve O'na kulluk et. Nitekim; bir başka âyette Yüce Allah meâlen şöyle buyurur: Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsûs bir nâfile olmak üzere namaz kıl".[49] وَإِدْبَارَ النُّجُومِ Sabahın aydınlanmasıyle yıldızların kaybolduğu ve gecenin gittiği zamanda, yani gecenin sonunda Allah için namaz kıl. İbn Abbas şöyle der: Bu, sabah namazının farzından önceki iki rekat namazdır. Hadiste şöyle buyrulmuştur: "Sabah namazının iki rekatı, dünyadan ve içindekilerden daha hayırlıdır".[50]

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz.

1. تمور ile مورا ve تسير ile سيرا arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

2. "اصلوها فاصبروا أو لا تصبروا Girin oraya. İster sabredin, ister sabretmeyin" âyetinde kınama ve horlama vardır. Aynı zamanda اصبروا ile لا تصبروا arasında tıbâk-ı selb vardır. Ki bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

3. "كأنهم لؤلؤ مكنون Sanki onlar, sedefine gizlenmiş incilerdir" cümlesinde mürsel mücmel teşbih vardır. Burada vech-i şebeh hazfedilmiş ve mücmel olmuştur.

4. "ريب المنون Zamanın musibetleri" terkibinde, istiâre-i tebeiyye vardır. Zamanın hadiseleri, ve "Şek" manasına gelen reyb'ten her birinde, şaşkınlık ve durumda kalmama vasıfları bulunduğu için, zamanın hadiseleri, reyb'e benzetilmiş ve istiâre-i tebeiye yoluyla, "Reyb" lafzı, zamanın musibetleri için müsteâr olarak kullanılmıştır.

5. "أم تأمرهم أحلامهم بهذا Yoksa akılları mı, onlara bunu emrediyor?" cümlesinde alay üslubu vardır. Bu, onların akıllarıyle alay etme üslubuyla söylenmiştir.

---

47 el-Bahr, 8/153.
48 Zâdu'l-mesîr, 8/61.
49 İsra sûresi 17/79.
50 Müslim, Müsâfirîn, 96,97; Muhtasaru İbn Kesîr, 3/395.

6. "أم له البنات ولكم البنون Yoksa kızlar O'nun, oğullar sizin mi?" âyetinde, onları daha fazla kınayıp azarlamak için, III. şahıs zamirinden, II. şahıs zamirine dönüş vardır.

7. "وإن يروا كسفا من السماء ساقطا Gökten bir parçanın düştüğünü görseler" cümlesinde, takdir ve farzetme üslubu vardır. Yani, bunu görecek olsalardı dahi, söylediklerini mutlaka söylerlerdi.

8. منشور، مسطور، والطور gibi âyet sonlarında, akıcı ve sağlam bir secî vardır. دافع، واقع ve benzeri âyet sonlarında da aynı şey vardır.

FAYDALI BİLGİLER

Cübeyr b. Mut'ım'in şöyle dediği rivayet olunur: Bedir esirleri hakkında Rasulullah (s.a.v.)'a sormak için Medine'ye geldim. Onu, akşam namazında, والطور وكتاب مسطور âyetlerini okurken buldum. "Rabbinin azabı mutlaka vuku bulacaktır. Ona engel olacak hiçbir şey yoktur" mealindeki âyeti okuyunca, kalbim çatlar gibi oldu. Azabın inmesinden korkarak müslüman oldum. "Onlar, yaratıcısız mı yaratıldılar, yoksa kendileri mi yaratıcılar? Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattılar? Hayır, onlar inanmazlar" meâlindeki âyete gelince kalbim uçayazdı.[51]

Allah'ın yardımıyle "Tûr sûresi"nin tefsiri bitti.

51 Bkz. el-Bahr, 8/148.

NECM SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 62. âyettir.

Takdim

Necm sûresi, Mekke'de inmiştir. Mekke'de inen diğer sûreler gibi, umûmî çerçeve içerisinde, peygamberlik, öldükten sonra dirilme ve hesaba inanma konularından bahseder.

Bu mübarek sûre insanlık Peygamber'i Hz. Muhammed (s.a.v.)'in mucizesi olan Mirac konusunu anlatarak başlar. Hz. Peygamber (s.a.v.) Miracda, Allah'ın geniş mülkünde, akılları dehşete ve hayrete düşüren enteresan ve acâyip şeyler gördü. Sûre, insanlara iman etmek, gayb ve vahiy konularında mücadele etmemek gibi, onlara gerekli olan şeyleri anlattı.

Bunların ardından söz, müşriklerin Allah'tan başka tapınış oldukları putlara geldi. Sûre, ilah oldukları iddia edilen putların ve Allah'tan başkasına ibâdetin batıl olduğunu açıkladı. Bu hususta, putlara ibâdetle meleklere ibâdet arasında bir fark olmadığını bildirdi.

Daha sonra bu sûre, kıyamet günündeki âdil cezadan bahseder. Şöyle ki o gün herkese, yaptığının karşılığı verilir. İyi iş yapan yaptığı iyiliğin, kötü iş yapan da yaptığı kötülüğün karşılığını alır. İnsanlar, iyiler ve kötüler olmak üzere iki gruba ayrılır.

Sûre, bu âdil cezaya şöyle delil getirir: İnsan için, ameli ve işinden başka bir şey yoktur. Hiç kimse başkasının günahını yüklenmez. Çünkü ceza, suçludan başkasına verilmez. Bu, Allah'ın dosdoğru bir kanunu ve gerek Kur'ân-ı Kerîm'de ve gerekse önceki semâvî kitaplarda açıkladığı âdil hükmüdür.

Bu mübarek sûre hayat verme, öldürme, öldükten sonra diriltme, zenginleştirme, fakirleştirme ve erkek ve dişi çifti, atılan bir damla sudan yaratma hususunda Yüce Allah'ın kudretinin alâmetlerini anlatır.

Sûre Âd, Semûd, Nuh ve Lut kavmi gibi azgın milletlerin başına gelen azap ve helâki anlatarak sona erer. Bunu, Rasulullah (s.a.v.)'ı yalanlamalarından dolayı kendilerini bekleyen azabı Mekke kâfirlerine hatırlatmak, azgın ve zalimleri isyan ve inatta devam etmekten alıkoymak için yapar.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوٰى ۝١ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوٰى ۝٢ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ
الْهَوٰى ۝٣ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحٰى ۝٤ عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوٰى ۝٥ ذُو مِرَّةٍ
فَاسْتَوٰى ۝٦ وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلٰى ۝٧ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى ۝٨ فَكَانَ
قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنٰى ۝٩ فَأَوْحٰى إِلٰى عَبْدِهِ مَا أَوْحٰى ۝١٠ مَا كَذَبَ
الْفُؤَادُ مَا رَأٰى ۝١١ أَفَتُمَارُونَهُ عَلٰى مَا يَرٰى ۝١٢ وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرٰى
۝١٣ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى ۝١٤ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوٰى ۝١٥ إِذْ يَغْشَى
السِّدْرَةَ مَا يَغْشٰى ۝١٦ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى ۝١٧ لَقَدْ رَأٰى مِنْ آيَاتِ
رَبِّهِ الْكُبْرٰى ۝١٨ أَفَرَأَيْتُمُ اللّٰتَ وَالْعُزّٰى ۝١٩ وَمَنٰوةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرٰى
۝٢٠ أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنْثٰى ۝٢١ تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزٰى ۝٢٢
إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ
بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ وَلَقَدْ
جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدٰى ۝٢٣ أَمْ لِلْإِنْسَانِ مَا تَمَنّٰى ۝٢٤ فَلِلّٰهِ
الْآخِرَةُ وَالْأُولٰى ۝٢٥ وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمٰوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ
شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللّٰهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضٰى ۝٢٦
إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلٰئِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنْثٰى
۝٢٧ وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي
مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا ۝٢٨ فَأَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلّٰى عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا
الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ۝٢٩ ذٰلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ
ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدٰى ۝٣٠ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ

وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا
بِالْحُسْنَىٰ ﴿٣١﴾ الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ
إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ
وَإِذْ أَنتُمْ أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ فَلَا تُزَكُّوا أَنفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ
بِمَنِ اتَّقَىٰ ﴿٣٢﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3. Düştüğü zaman yıldıza andolsun arkadaşınız (Muhammed) sapmadı ve batıla inanmadı; o, arzusuna göre de konuşmaz.

4. O vahyedilenden başkası değildir.

5, 6, 7. Ona, üstün güce sahip olan melek öğretti ki o, aklında ve davranışında kâmildir. Hemen kendi aslî sûretine girip doğruldu. İşte o zaman, kendisi en yüce ufukta idi.

8, 9, 10, 11. Sonra ona yaklaştı ve sarktı. İki yay kadar yahut daha yakın oldu. Allah, kuluna vahyettiği şeyi vahyetti. (Gözleriyle) gördüğünü kalbi yalanlamadı.

12. Onun gördükleri hakkında şimdi kendisi ile tartışıyor musunuz?

13, 14. Andolsun onu, Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında bir defa daha görmüştü.

15. Cennetü'l-Me'vâ da onun yanındadır.

16. Sidre'yi kaplayan kaplamıştı.

17. Göz ne şaştı, ne aştı.

18. Andolsun o, Rabbinin en büyük âyetlerinden bir kısmını gördü.

19. Gördünüz mü o Lât ve Uzzâ'yı?

20. Ve üçüncüleri olan öteki Menât'ı.

21. Demek erkek size, dişi O'na (öyle) mi?

22. O halde bu insafsızca bir taksim!

23. Bunlar sizin ve atalarınızın taktığı isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir.

Onlar zanna ve nefislerinin isteklerine uyuyorlar. Halbuki kendilerine Rableri tarafından yol gösterici gelmiştir.

24. İnsanın her istediği olacak mı?

25. Ahiret de dünya da Allah'ındır.

26. Göklerde nice melek var ki onların şefâatleri, dilediği ve hoşnut olduğu kimse için Allah'ın izin vermesi dışında bir işe yaramaz.

27. Ahirete inanmayanlar, meleklere dişilerin adlarını takıyorlar.

28. Halbuki bu hususta hiç bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Zan ise hiç şüphesiz hakikat bakımından bir şey ifade etmez.

29. Onun için sen zikrimize iltifat etmeyen ve dünya hayatından başka bir şey istemeyenlerden yüz çevir.

30. İşte onların erişebilecekleri bilgi budur. Şüphesiz ki senin Rabbin, (evet) O, yolundan sapanı daha iyi bilir, O, hidâyette olanı da çok iyi bilir.

31. Göklerde ve yerde bulunanlar hep Allah'ındır. Bu, Allah'ın, kötülük edenleri yaptıklarıyla cezalandırması, güzel iş yapanları da daha güzeliyle mükâfatlandırması içindir.

32. Ufak tefek kusurları dışında, günahın büyüklerinden ve çirkin işlerden kaçınanlara gelince, şüphesiz Rabbin, affı bol olandır. O, sizi daha topraktan yarattığı zaman ve siz annelerinizin karınlarında bulunduğunuz sırada (bile), sizi en iyi bilendir. Öyleyse kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü O, kötülükten sakınanı daha iyi bilir.

KELİMELERİN İZAHI

هوى : Düştü demektir. Bir şey aşağı düştüğünde **هوى** denilir. Geniş zamanı **يهــوى** dir.

مرة : Mirre, kuvvet demektir. Kurtubî şöyle der: Araplar akıllı ve iyi görüşlü herkese **ذو مرة** derler.[1]

تدلى : Sarktı. Tedellî, yukardan aşağıya doğru sarkmak demektir. Ağacın dalı aşağı doğru sarktığında **تدلى الغصن** denir.

قاب : Kâb, "kadar" demektir. Ebû Hayyân şöyle der: Kâb, kâd ve kayd "miktar" demektir.[2]

1 Kurtubî, 17/86.
2 el-Bahr 8/154.

ضيزى: Dîzâ, zalim ve haktan uzaklaşan kişi demektir. "ضـــاز في الحكم Hükümde zulmetti"; "ضازه حقه hakkını yedi" denilir. Şâir şöyle der:

ضـــازت بنو أســـد بحكمـــهم اذ يجـــعلون الرأس كـــالذنب

Esedoğulları hükümlerinde zulmediyorlar. Çünkü, başı kuyruk yerine koyuyorlar.

اللمم : Lemem, küçük günahlardır. Zeccâc şöyle der: Lemem aslında, insanın arasıra yapıp üzerinde durmadığı şeydir. Bir kimse bir şeyi arasıra yaptığında مـــا فعلته إلاّ لما ولما ما der.

أجنة : Ecinne, ana rahminde bulunan çocuk manasına gelen جَنـين kelimesinin. çoğuludur. Orada gizlendiği için buna "cenîn" denilmiştir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَى Yüksekten düştüğü zaman yıldıza yemin ederim. İbn Abbas şöyle der: Yüce Allah, yıldızlara, gökleri gizlice dinlemek, istediklerinde şeytanların ardından hızla gittiği zaman yemin etti.[3] Hasan el-Basrî de şöyle der: Bu âyetteki نجم den maksat, kıyamet gününde dökülecek olan yıldızlardır. Nitekim âyet-i kerîmede meâlen, "Yıldızlar döküldüğü zaman"[4] buyrulmuştur. İbn Kesîr ise şöyle der: Yaratan, yarattıklarından dilediği adına yemin eder. Fakat yaratılmış olanların, yaratandan başkası adına yemin etmesi uygun olmaz.[5]

2. مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَى Muhammed (s.a.v.) doğru ve hak yoldan sapmadı. Asla batıla inanmadı. Aksine o, son derece hidayette ve doğru yoldadır. Ebussuûd şöyle der: Bu hitap, Kureyş kâfirlerinedir. "صـاحبكم Arkadaşınız" tabirinin kullanılması, onun bütün hallerine detaylı bir şekilde vâkıf olduklarını bildirmek içindir. Çünkü onunla uzun süre beraber bulunmaları ve onun yüce vasıflarının güzelliklerini görmüş olmaları bunu gerektirmektedir.[6]

3. وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى O nefsî arzusuyla ve şahsî görüşüne dayanarak konuşmaz.

4. إِنْ هُوَ إِلاَّ وَحْيٌ يُوحَى O sadece, Yüce Allah'tan gelen vahiyle konuşur. Beyzâvî şöyle der: Kur'ân, Allah'ın ona indirdiği vahiyden başka bir şey değildir.[7]

5. عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى Kur'ân'ı ona, çok kuvvetli bir melek, yani Cebrâil (a.s.) öğretti. Tefsirciler şöyle der: Cebrâil'in çok kuvvetli olduğunu gösteren delillerden birisi şudur: O, Lut kavminin ülkesini kökünden söktü, kanadı, üzerine aldı, göğe çıkardı,

3 Bu, İbn Abbas'tan gelen rivayetlerden birisidir. Ondan gelen bir başka rivayette, "Necm"den maksat, sabahleyin düşen Süreyyâ yıldızıdır.

4 İnfitâr sûresi, 82/2.

5 Muhtaṣaru İbn Kesîr, 3/396.

6 Ebussuûd, 5/156.

7 Beyzâvî, 4/171.

sonra da altını üstüne getirdi. Semûd kavmine öyle bir bağırdı ki cansız olarak yere serildiler. Peygamberlere vahyi indirmesi ve yükselmesi göz açıp kapamaktan daha çabuk olurdu.

6. ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَى Cebrâil (a.s.) çok akıllı ve güçlü kuvvetlidir. Kendi hakîkî sûretinde göründü.

7. وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَى O, doğu tarafında güneşin doğduğu yerde, gök ufkunda idi. İbn Abbas, "Yüksek ufuktan maksat güneşin doğduğu yerdir" der.[8] Hâzin de şöyle der: Cebrâil (a.s.), önceki peygamberlere geldiği gibi Rasulullah (s.a.v.)'a da insan sûretinde gelirdi. Rasulullah (s.a.v.) ondan, kendisini, yaratılmış olduğu şekli ile göstermesini istedi. O da, kendisini, biri yerde diğeri gökte olmak üzere iki defa gösterdi. Yerdeki, yüksek ufukta, yani doğu tarafında idi. Şöyleki, Hz. Peygamber (s.a.v.) Hira'da bulunurken, Cebrâil (a.s.) doğu tarafından ona göründü ve iki kanadını açıp doğu ile batı arasını kapattı. Bunu görünce Rasulullah (s.a.v.) bayılıp düştü. Bunun üzerine Cebrâil (a.s.), insan sûretinde inip Peygamber'i (s.a.v.) kucakladı ve yüzünden tozları sildi. "ثم دنا فتدلى Sonra yaklaştı ve sarktı" âyeti bunu ifade eder. Gökte hakîkî sûretinde görünmesine gelince, bu Sidretu'l-Müntehâ'da olmuştur. Peygamberimiz Muhammed (s.a.v.)'den başka hiçbir peygamber onu, yaratılmış olduğu gibi, melek şeklinde görmemiştir.[9]

8. ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى Cebrâil (a.s.) Muhammed (s.a.v.)'e yaklaştıkça yaklaştı.

9. فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى Ona, iki yay kadar veya daha yakın mesafe yaklaştı. Âlûsî şöyle der: Bundan maksat, ona yakınlığın çokluğunu ifade etmektir. "O, onun yakını oldu" denilmiş gibidir.[10]

10. فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ مَا أَوْحَى Cebrâil (a.s.), Allah'ın kulu ve Rasulü Muhammed'e, Allah'ın ona vahyettiği emirleri vahyetti.

11. مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى Muhammed (s.a.v.)'in kalbi, gözünün gördüğü yani Cebrâil'in hakîkî sûretini yalanlamadı. İbn Mesud şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) Cebrâil (a.s.)'i hakîkî sûretinde gördü. Onun 600 kanadı vardı. Her kanat ufku kapatmıştı. Kanadından, çeşitli zinetler, yakut ve inciler düşüyordu. Bunları sadece Allah biliyordu.[11]

12. أَفَتُمَارُونَهُ عَلَى مَا يَرَى Ey müşrikler topluluğu! İsra ve Mirac gecesinde gördükleri hakkında mı cedelleşiyorsunuz? Ebû Hayyân şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) Mirac olayını onlara haber verince onu yalanlayıp hafife aldılar. Sonunda Beytu'l-Makdis'i onlara anlattı. Cumhura göre, iki defa görülmüş olan Cebrâil (a.s.)'dir. İbn Abbas ve İkrime'den rivayet edildiğine göre, Rasulullah (s.a.v.) Rabbini baş gözüyle görmüştür. Âişe (r. anhâ) bunu reddetmiş ve demiştir ki, Rasulullah (s.a.v.), iki

8 Kurtubî, 17/88.
9 Hâzin, 4/213.
10 Âlûsî, 27/48.
11 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned 1/295, 298.

defa Cebrâil'i kendi şekliyle gördü. Ebû Hayyân, daha sonra şöyle der: Doğru olan şu ki, bu âyetlerde anlatılanların tümü, Cebrâil (a.s.) ile olmuştur. "Andolsun onu bir defa daha görmüştür" meâlindeki âyet bunun delilidir. Bu âyet, daha önce bir kez daha görmüş olmasını gerektirir.[12]

13, 14. وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى ■ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى Andolsun ki, Peygamber (s.a.v.) Cebrâil'i (a.s.) melek şeklinde, bir sefer de yedinci kat gökte Arş'ın yakınında bulunan Sidretu'l-Müntehâ'da gördü. Tefsirciler şöyle der: Sidre, nebk (Arabistan kirazı) denilen bir ağaç olup kökünden nehirler çıkar. Sidre, Arş'ın sağ tarafındadır. Mahlukatın ve bütün meleklerin bilgisi, ancak oraya kadar ulaştığı için, bu ağaca "Sidretu'l-Müntehâ" denilmiştir. Ondan ötesini Yüce Allah'tan başka hiç kimse bilmez. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Sonra yedinci kat göğe çıkarıldım. Sonra bana Sidretu'l-Müntehâ gösterildi. Bir de ne göreyim, o ağacın yemişleri Hecer[13] testilerine benzemekte, yaprakları da fil kulakları gibi.[14]

15. عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَى Sidretu'l-Müntehâ'nın yanında meleklerin, şehitlerin ve takvâ sahiplerinin ruhlarının barındığı Cennet vardır.

16. إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى Peygamber, Cebrâil'i, Sidreyi hayret verici şeylerin kapladığı bir zaman gördü. Hasan el-Basrî şöyle der: Onu, âlemlerin Rabbinin nuru sardı da o aydınlandı. İbn Mesud da, "O'nu altından bir örtü örttü" der.[15] Bir başka hadiste de şöyle buyrulmuştur: Allah'ın emriyle, onu örten örttüğü zaman değişti. Çok güzel olduğu için, Allah'ın mahlukatından hiçbiri onu anlatamaz.[16] Tefsirciler şöyle der: Peygamber (s.a.v.) Sidretu'l-Müntehâ ağacını gördü. O zaman, Yüce Allah'ın nurları onu öyle kaplamıştı ki, hiç kimse ona bakamazdı. Melekler de onun üzerini kuşlar gibi sarmış, orada Allah'a ibadet ediyorlardı. İnsanların, Kâbe'yi ziyaret ettikleri gibi onlar da, tesbih ve ziyaret etmek üzere Sidretu'l-Müntehâ'nın etrafında toplanırlar. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Sidre'yi, altından bir örtüyle örtülmüş olarak gördüm. Her yaprağı üzerinde de Allah'ı tesbih ederek ibadet eden bir melek gördüm.[17]

17. مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى O huzurda ve o makamda, Peygamber'in gözü ne sağa sola döndü, ne de o, gördüğü sınırı geçti. Kurtubî şöyle der: Peygamber (s.a.v.), Allah'ın kudretini gösteren alâmetlerden, gördüğünden başka bir şeye bakmadı. Bu olay, Peygamber (s.a.v.)'ın o makamdaki edebini anlatmaktadır. O zaman o, ne sağa baktı ne sola.[18] Hâzin de şöyle der: İzzet sahibi Yüce Allah tecelli edip nuru görününce, Rasulullah (s.a.v.), akılların hayrete düştüğü, ayakların kaydığı, göklerin eğildiği o makamda sabit kaldı.[19]

---

12 el-Bahr, 8/158.
13 Yemen'de bir kasaba (Mütercimler).
14 Buhârî, Bed'u'l-halk, 6; Müslim, İman, 259.
15 Müslim, İman, 279.
16 Müslim, İman 259; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned 3/128.
17 Ebussuûd, 5l157.
18 Kurtubî, 17/98.
19 Hâzin, 4/216.

18. لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى Andolsun ki, Muhammed Mirac gecesinde, Allah'ın mülkünde hayret verici şeyler gördü. Sidretu'l-Müntehâ'yı, el-Beytu'l-Ma'mûr'u, Cennet ve Cehennemi gördü. Cebrâil (a.s.)'i göklerde, hakîkî şekliyle 600 kanatlı gördü. Cennet'ten yeşil Refref'i ufku kapatmış olarak gördü.[20] Bunların dışında daha başka harikulade büyük şeyler gördü. Fahreddin Râzî şöyle der: Bu âyette, Peygamber (s.a.v.)'in, Mirac gecesinde, Allah'ın harikulade âyetlerini gördüğüne, bazılarının dediği gibi, Allah'ı görmediğine delil vardır. Çünkü Yüce Allah, Mirac kıssasını "Âyetlerin görülmesiyle" sona erdirdi. İsra sûresinde de, meâlen "Ona âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye"[21] buyurdu. Eğer Rabbini görmüş olsaydı, bu olay, mümkün olanların en büyüğü olur ve Yüce Allah bunu mutlaka bildirirdi.[22]

19, 20. أَفَرَأَيْتُمُ اللاَتَ وَالْعُزَّى ■ وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الأُخْرَى Ey Kâfirler topluluğu! Kendilerine taptığınız Lât, Uzzâ ve Menât gibi ilahlarınızı bana bildirin. İzzet sahibi Yüce Allah'ın nitelendiği kudret ve azamet sıfatlarından onlarda herhangi bir şey mi var da, ilah olduklarını iddia ediyorsunuz? Hâzin şöyle der: Bunlar, müşriklerin taptıkları ilahların isimleridir. Allah'ın isimlerinden isimler türetmişler; Allah'tan Lât, Azîz'den Uzzâ gibi isimler türetip putlara vermişlerdir. Lât Tâif'te, Uzzâ Gatafân'da bulunuyordu. Halit b. Velîd (r.a.) her ikisini de kırmıştır. Menât ise, Huzâ'a kabilesinin putu idi. Mekkeliler ona taparlardı.[23]

21. أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الأُنْثَى Bu bir kınama ve azarlamadır. Yani, Ey Müşrikler topluluğu! Sevilen çocuklar, yani erkekler sizin de, iddianıza göre yerilip sevilmeyen çocuklar, yani kızlar Allah'ın mı?

22. تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَى Öyleyse, bu taksim âdil değil, zalimce bir taksimdir. Zira hoşunuza gitmeyen şeyi Rabbinize veriyorsunuz. Râzî şöyle der: Onlar, "Erkek çocuklar bizim, kızlar Allah'ın" demediler. Sadece, "Kızlar Allah'ındır" dediler. Oysa ki onlar kızlardan hoşlanmıyorlardı. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Hoşlanmadıklarını Allah'a veriyorlar"[24] buyurmuştur. İşte bu şekilde, kızları Allah'a verince, bundan haksız bir taksim meydana geldi.[25]

23. إِنْ هِيَ إِلاَّ أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ O putlar, hiçbir manası olmayan mücerret isimlerdir. Çünkü ne zarar verir, ne fayda sağlarlar. Onları siz ve babalarınız "ilah" diye isimlendirdiniz. Oysa onlar, cansız varlıklara verilmiş mücerret isimlerdir. مَا أَنزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلاَّ الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الأَنْفُسُ Onlar sadece putlara ibadet hususunda zan, vehim ve şeytanın kendilerine süsleyip güzel gösterdiği şeylerden canlarının istediklerine uyuyorlar.

---

20 Buhârî, Tefsir, 53.
21 İsra sûresi, 17/1.
22 et-Tefsîru'l-kebîr, 7/740.
23 Hâzin, 4/218.
24 Nahl sûresi, 16/62.
25 et-Tefsîru'l-kebîr, 7/743.

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدَى Halbuki onlara, putların ilah olmadığına ve herşeye gücü yeten tek Allah'tan başkasına ibâdet etmenin uygun bulunmadığına dâir, parlak bir açıklama ve kesin bir delil geldi. İbnu'l-Cevzî şöyle der: Bu âyette, onların durumlarına hayret edilmesi gerektiği ifâde edilmektedir. Çünkü, apaçık delil geldikten sonra putlara ibâdetten vezgeçmediler.[26]

24. أَمْ لِلْإِنسَانِ مَا تَمَنَّى Yoksa, insanın, her arzu ettiği şey olacak mı? Yani , insan için her arzu ettiği şey olmayacaktır ki, putların şefâatını da beklesin. Sâvî şöyle der: "İnsan"dan maksat kâfirdir. Bu âyet, fâni dünyayı isteyerek, Allah'tan başkasına sığınan ve nefsinin istediği her arzuya uyan ve neticede istediğini elde edemeyen kimseleri içine alır. Nefsanî arzulara uymak zillettir.[27]

25. فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَى Bütün mülk Allah'ındır. Dilediğine verir, dilediğine vermez. Çünkü dünyanın da, ahiretin de sahibi O'dur. Durum, insanın istediği gibi değildir. Aksine Yüce Allah hidâyetine uyup kendi arzusunu bırakana lütfeder.

Bundan sonra Yüce Allah, bu manayı şu sözüyle pekiştirdi:

26. وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ Göklerde dağılmış nice tertemiz iyi melekler vardır ki, لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا Onların şefaatı hiçbir fayda sağlamaz. Yani makamlarının yüceliği, şeref ve şanlarının yüksekliğine rağmen, Allah'ın izni olmadan, meleklerin şefâatleri hiçbir kimseye fayda sağlamaz. Hal böyle iken, âdîliklerine rağmen putlar nasıl şefaat ederler?! إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى Ancak Yüce Allah meleklere, şefaat hususunda, tevhîd ve iman ehlinden dilediği ve razı olduğu kimse için izin verdikten sonra şefaatleri fayda verir. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: Allah'ın rızasına nâil olanlardan başkasına şefaat etmezler"[28] İbn Kesîr şöyle der: Bu, Allah'a yakın olan melekler hakkında böyle olunca, ey câhiller! Putların ve koştuğunuz ortakların, nasıl Allah katında şefaatçi olacaklarını umuyorsunuz?[29]

Bundan sonra Yüce Allah, şöyle buyurarak müşriklerin sapıklıklarını haber verdi:

27. إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلَائِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنْثَى Öldükten sonra dirilmeye ve hesaba inanmayanlar, meleklere dişilerin adlarını takıyorlar. Yani, onların dişi ve Allah'ın kızları olduklarını iddia ediyorlar.

28. وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ Oysa söyledikleri hususta hiçbir bilgileri yoktur. Çünkü onlar, ne meleklerin yaratılışını gördüler, ne de onlara Allah'tan bir delil veya hüccet geldi. إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ Bu batıl sözlerde sadece zan ve vehimlerin peşinden giderler. وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا Oysa zan, hiçbir fayda sağlamaz. Asla gerçek makamına da geçmez.

---

26 İbnu'l-Cevzî, 8/74.
27 Sâvî Hâşiyesi, 4/139.
28 Enbiyâ sûresi, 21/28.
29 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/401.

29. فَأَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّى عَنْ ذِكْرِنَا Ey Muhammed! İman ve Kur'ân'dan uzak duran o müşriklerden yüz çevir. وَلَمْ يُرِدْ إِلاَّ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا Onların dünya ve dünyada bulunan geçici ve yok olucu nimetlerden başka düşünceleri yoktur. Ebussuûd şöyle der: Bundan maksat, Allah'ın kelâmından yüz çevirenin davet edilmemesini istemek ve bu şahsın durumuna önem vermemektir. Çünkü anlatılanlardan yüz çeviren ve bütün himmet ve gayreti dünya olacak şekilde dünyaya düşkün olan kimse için davet, batılda ısrar ve inadından başka bir şey arttırmaz.[30]

30. ذَلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ Dünyayı ahirete tercih ettikleri için, bu onların ilim ve idraklerinin en son noktasıdır. إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَى Kuşkusuz Rabb bu iki grubu, yani sapıklarla doğru yolu bulanları bilir ve amellerinin karşılığını verir.

31. وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ Yaratma, mülk ve tasarruf bakımından kâinatta ne varsa hepsi O'nundur. Hiçbir kimsenin asla bunlarda bir etkisi yoktur. لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى Bu, Allah'ın, kötülük edenleri kötülüklerine karşılık cezalandırması, iyilik edenlere de iyiliklerinin karşılığı olarak Cennet vermesi içindir. İbnu'l-Cevzî şöyle der: Bu âyet Yüce Allah'ın kudretini ve gücünün genişliğini bildirmektedir. Bu, önceki âyetle, ليجزى الذين أساءوا âyeti arasında bir ara cümlesidir. Çünkü Yüce Allah iyilik ve kötülük edeni bilince, her birine hak ettiğini verir. Ancak mülkü geniş olunca, bu iki gruba hak ettiklerini verebilir.[31]

Bundan sonra Yüce Allah, iyi amel eden takvâ sahibi kimselerin sıfatlarını anlatmak üzere şöyle buyurdu:

32. الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ Allah'a ortak koşmak; adam öldürmek, yetim malı yemek, zina etmek ve babanın eşi ile evlenmek gibi büyük günahlardan uzak duranlar var ya, Allah, onların küçük günahlarını da affeder. Fevâhiş, akıl ve din bakımından son derece çirkin kabul edilen şey manasına gelen "fâhişe" kelimesinin çoğuludur. Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o bir hayasızlıktır".[32] "Geçmişte olanlar bir yana, babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin. Çünkü bu bir hayasızlıktır. İğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur".[33] إِلاَّ اللَّمَمَ Ancak küçük günahlardan sakınamayanlar affolunabilir. Kurtubî şöyle der: "Lemem, öpme, göz kırpma ve bakmak gibi, Allah'ın koruduğu kimse müstesna, herkesin yapabileceği küçük günahlardır.[34] Hadiste şöyle buyrulmuştur: "Yüce Allah. Ademoğluna zinadan payını yazmıştır. Çaresiz o bunu yapacaktır. Gözlerin zinası bakmaktır. Dilin zinası konuşmaktır. Nefis, ister ve arzu eder. Avret mahalli bunu

30 Ebussuûd, 5/160.
31 İbnu'l-Cevzî, 8/75.
32 İsra sûresi, 17/32.
33 Nisâ sûresi, 4/22.
34 Kurtubî, 17/106.

ya tasdik eder, ya da yalanlar."[35] Kul, büyük günahlardan uzak durursa, Allah lütuf ve keremiyle küçüklerini bağışlar.[36] Çünkü Yüce Allah, meâlen, "Eğer, size yasak edilen büyük günahlardan sakınırsanız, küçük günahlarınızı örteriz" buyurmuştur.[37] إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ Yüce Allah, günahları çok bağışlayan ve ayıpları çok örtendir. Günah işledikten sonra tevbe edeni bağışlar. İbn Kesîr der ki: Allah'ın rahmeti her şeyi kapsar, bağışlaması da, tevbe eden kimse için, bütün günahları kapsar.[38] Beyzâvî de der ki: Belki de Yüce Allah, affedici olduğunu kötülük edenlere tehdit ve iyilik edenlere vaadde bulunduktan sonra belirtti ki, büyük günah işleyen, Allah'ın rahmetinden ümidini kesmesin ve cezalandırmanın, Allah üzerine vacip olduğu vehmine kapılmasın.[39] هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ Yüce Allah sizi ve babanız Adem'i topraktan yaratmadan önce hallerinizi bilicidir. وَإِذْ أَنتُمْ أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ Analarınızın rahimlerinde gizlendiğiniz zamandan itibaren de bilicidir. Yüce Allah, müttakî ile günahkârı, mü'min ile kâfiri ve iyi ile kötüyü bilir. Yapacaklarınızı ve neticede ne olacağınızı bilir. فَلَا تُزَكُّوا أَنفُسَكُمْ O halde, kendinizi temize çıkarmayın. Yani, kendinizi beğenerek övmeyin. Kemâl ve takvâ sahibiyiz demeyin. Çünkü nefis âdî bir varlıktır. Övüldüğünde kibirlenip gururlanır. Ebû Hayyân şöyle der: Nefislerinizin günahsız olduğunu söylemeyin. Onları övmeyin. Çünkü Allah sizden temiz ve takvâ sahibi olanı Adem'in (a.s.) sulbünden ve annelerinizin karınlarından çıkarmadan önce, bilir.[40] هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى Yüce Allah ihlas ile amel edeni, gizli ve açıkta Rabbinden korkanı bilir.

35 Buhârî, İsti'zân, 12, Kader, 9; Müslim, Kader, 60.

36 Nisâ sûresi, 4/31.

37 Hâzin şöyle der: Hz. Ömer (r.a.) ve İbn Abbas'ın (r.a.) şöyle dedikleri rivayet olunur: "İslâm'da büyük günah yoktur" Bunun manası, "İstiğfarla birlikte büyük günah, ısrarla birlikte küçük günah yoktur". Çünkü büyük günah, tevbe ve istiğfarla silinir. Küçük günah da, ısrar edilirse büyük günah olur. (Bkz. Hâzin, 4/221).

38 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/403.

39 Beyzâvî, 4/173.

40 el-Bahr, 8/165.

أَفَرَءَيْتَ الَّذِي تَوَلَّىٰ ﴿٣٣﴾ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰ ﴿٣٤﴾
أَعِندَهُۥ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ يَرَىٰ ﴿٣٥﴾ أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَىٰ
﴿٣٦﴾ وَإِبْرَٰهِيمَ الَّذِي وَفَّىٰٓ ﴿٣٧﴾ أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ﴿٣٨﴾ وَأَن
لَّيْسَ لِلْإِنسَٰنِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَنَّ سَعْيَهُۥ سَوْفَ يُرَىٰ ﴿٤٠﴾ ثُمَّ
يُجْزَىٰهُ الْجَزَآءَ الْأَوْفَىٰ ﴿٤١﴾ وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنتَهَىٰ ﴿٤٢﴾ وَأَنَّهُۥ
هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ﴿٤٣﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ﴿٤٤﴾
وَأَنَّهُۥ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿٤٥﴾ مِن نُّطْفَةٍ إِذَا
تُمْنَىٰ ﴿٤٦﴾ وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشْأَةَ الْأُخْرَىٰ ﴿٤٧﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ
﴿٤٨﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ رَبُّ الشِّعْرَىٰ ﴿٤٩﴾ وَأَنَّهُۥٓ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَىٰ ﴿٥٠﴾
وَثَمُودَا فَمَآ أَبْقَىٰ ﴿٥١﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ هُمْ أَظْلَمَ
وَأَطْغَىٰ ﴿٥٢﴾ وَالْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَىٰ ﴿٥٣﴾ فَغَشَّىٰهَا مَا غَشَّىٰ ﴿٥٤﴾
فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكَ تَتَمَارَىٰ ﴿٥٥﴾ هَٰذَا نَذِيرٌ مِّنَ النُّذُرِ الْأُولَىٰٓ
﴿٥٦﴾ أَزِفَتِ الْآزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾
أَفَمِنْ هَٰذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ
﴿٦٠﴾ وَأَنتُمْ سَٰمِدُونَ ﴿٦١﴾ فَٱسْجُدُوا۟ لِلَّهِ وَٱعْبُدُوا۟ ﴿٦٢﴾

33. Gördün mü arkasını döneni?

34. Azıcık verip sonra vermemekte direneni?

35. Gayb ilmi yanında da artık görüyor mu?

36. Yoksa kendisine haber verilmedi mi Musa'nın sahîfelerinde olanlar?

37. Ve sözünü yerine getiren İbrahim'in sâhifelerindekiler?

38. Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenemez.

39. Bilsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur.

40. Ve çalışması da ileride görülecektir.

41. Sonra ona karşılığı tastamam verilecektir.
42. Ve şüphesiz en son varış Rabbine'dir.
43. Doğrusu güldüren de ağlatan da O'dur.
44. Öldüren de dirilten de O'dur.
45, 46. Şurası muhakkak ki, erkek ve dişiden ibaret olan çifti, rahime atılan nutfeden O yarattı.
47. Şüphesiz tekrar diriltmek de O'na âittir.
48. Zengin eden de varlıklı kılan da O'dur.
49. Doğrusu Şi'ra yıldızının Rabbi de O'dur.
50. Durum şu ki eski Âd kavmini O helâk etti.
51. Semûd'u da (O helâk etti) ve geriye hiçbir şey bırakmadı.
52. Daha önce de Nuh kavmini helâk etmişti. Kuşkusuz onlar çok zalim ve pek azgın idiler.
53. Altı üstüne gelen kasabalarını da devirip yıkmıştı.
54. Onlara örttüğünü örttü.
55. Şimdi Rabbinin nimetlerinin hangisinde şüpheye düşersin?
56. İşte bu, ilk uyarıcılardan bir uyarıcıdır.
57. Yaklaşan yaklaştı.
58. Onu Allah'tan başka açacak yoktur.
59. Şimdi siz bu söze mi şaşıyorsunu?
60. Gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz!
61. Ve siz habersiz oyalanmaktasınız.
62. Haydi Allah'a secde edip O'na kulluk edin!

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, müşriklerin putlara taparak yaptıkları beyinsizlikleri ve sapıklıkları anlattı ve mü'minlerle kâfirleri birbirinden ayırdı. Burada da, özel bir tür kâfiri anlattı. Yalanlayanların başına gelen azap ve helâk türlerini anlatarak bu mübarek sûreyi sona erdirdi. Bunu, Allah, Peygamber'i (s.a.v.) yalanlayan düşmanlarından intikam alacağını müşriklere hatırlatmak için yaptı.

KELİMELERİN İZAHI

أكدى : Yardımı kesti. Bu kelime كـدية mastarından alınmıştır. Kuyu kazarken, bu kazma işini tamamlamaya engel olacak bir kayaya rastlayan kimse için قـد أكـدى kayaya çarptı, denir. Daha sonra Araplar bu kelimeyi bir şeyi tam

vermeyen ve bir şeye girişip de sonuna varamayan kimse için kullandı. Hutay'a şöyle der:

فـــأعطى قليـــلا ثـم أكـــدى عطاه ومن يبـذل المعـروف في الناس يحـمـد

Az verdi, sonra ikramını kesti. Kim, insanlara çokça iyilikte bulunursa övülür.[41]

أقنى : Yetecek kadar mal verdi ve onu verdiği şeyle razı etti. Cevherî şöyle der: Allah, bir kimseye yetecek kadar mal verdiğinde قنـى الرجـل denir. Geniş zamanı يقنى dır. يغنى - غنـى kalıbındandır. Allah, bir kimseyi razı ettiğinde أقناه الله denir.[42]

الشعرى: Şi'râ, sıcak mevsimde ikizler burcundan sonra doğan parlak yıldız.

أزفت : Yaklaştı. Ka'b b. Züheyr şöyle der:

بان الـشـبـاب وهذا الشـيب قـد أزفـا ولا أرى لـشـــبـــاب بـائن خلفـــا

Gençlik uzaklaştı, işte ihtiyarlık yaklaştı. Uzaklaşan gençliğin yerini alacak bir şey göremiyorum.[43]

Âzife, kıyamet demektir. Yakın olduğu için ona bu isim verilmiştir.

سامدون: Sâmidûn; eğlenenler, oynayanlar demektir. Sumûd, eğlence manasınadır.

NÜZÛL SEBEBİ

Rivayete göre, Velîd b. Muğîre, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanına oturup öğütlerini dinledi. Kalbi, işittiklerinden etkilendi. Neredeyse müslüman olacaktı. Bunun üzerine, müşriklerden bir adam onu ayıplayarak şöyle dedi: Atalarının dinini bırakıp onların sapık olduğunu mu söylüyorsun? Onların Cehennemde olduklarını mı iddia ediyorsun? Velîd dedi ki: "Kuşkusuz ben, Allah'ın azabından korktum" O adam, Velîd kendisine bir miktar para verip şirke döndüğü takdirde, Allah'tan gelecek azabı onun yerine kendisinin çekeceğine dâir garanti verdi. Bunun üzerine Velîd, adamın istediği malın bir miktarını verdi. Kalanı cimrilik ederek vermedi. Bundan dolayı Yüce Allah, "Gördün mü, arkasını dönen? Azıcık verip sonra cimrilik göstereni?" meâlindeki âyetleri indirdi.[44]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

33. أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّى Ey Muhammed! İmandan ve hidayete uymaktan yüz çeviren o günahkârı gördün mü!

34. وَأَعْطَى قَلِيلا وَأَكْدَى O, kendisini ayıplayan arkadaşına, şart koşulan maldan az

41 el-Bahr, 8/155.
42 Kurtubî, 17/119.
43 el-Bahr, 8/155.
44 et-Tefsîru'l-kebîr, 7/764.

bir miktar verip, kalanını vermedi. Mücâhid, "Bu âyet Velîd b. Muğîre hakkında inmiştir" der.[45]

35. أَعِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ يَرَى Gayba ait şeylerin bilgisi, onun katında mı ki, arkadaşının kendisinin yerine azab çekeceğini bilsin?

36. أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَى Yoksa, Musa'ya indirilmiş olan Tevrat'taki emirler bildirilmedi mi?

37. وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى Yoksa, kendisine emredilen, Allah'a itaat ve peygamberliği tebliğ görevini tam ve mükemmel bir şekilde yerine getiren İbrahim'in sahifelerindeki bilgiler ona bildirilmedi mi? Hasan el-Basrî der ki: Allah, İbrahim'e neyi emrettiyse yerine getirmiştir. Nitekim âyet-i kerîmede meâlen. "Bir zamanlar Rabbi, İbrahim'i bazı kelimelerle imtihan etmişti de, O, bunları tam olarak yerine, getirmişti.[46]

38. أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى Onların sahifelerinde, "Hiç kimse başkasının günahını yüklenmez. Hiç kimse başkasının işlediği suçtan dolayı cezalandırılmaz" diye bildirilmişti. Bu âyet, başkasının yerine azabı yükleneceğini iddia eden kimsenin iddiasını reddeder. Nitekim âyet-i kerîmede meâlen şöyle buyrulmuştur: Kâfirler iman edenlere, "Bizim yolumuza uyun, günahlarınızı biz yükleniriz" derler. Halbuki onların hiçbir günahını yüklenecek değillerdir".[47]

39. وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَى Yine o sahifelerde şunlar da bildirilmişti: İnsan için, gayret ve çalışmalarından başka bir şey yoktur. İbn Kesîr der ki: Başkasının günahı nasıl ona yüklenmezse, aynı şekilde, kendi kazandığı dışında mükâfat da elde edemez.[48]

40. وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَى Kuşkusuz ameli, kıyamet günü ona gösterilecek ve terazisinde görecektir. Hâzin şöyle der: Bu âyette mü'minler için müjde vardır: Yüce Allah, mü'min sevinsin diye sâlih amellerini ona gösterecektir. Kâfir ise fâsit amellerini görünce üzülür ve kederi artar.[49]

41. ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَى Sonra insana, amelinin karşılığı tam olarak verilir. Bu âyet, kâfir için bir tehdit, mü min için bir vaattir.

42. وَأَنَّ إِلَى رَبِّكَ الْمُنتَهَى Sonunda dönüş sadece Rabbine olacak ve o sevap ve ceza verecektir.

Bundan sonra Yüce Allah kudretinin alâmetlerini açıklamak üzere şöyle buyurdu:

43. وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى Sevinci ve üzüntüyü, neşe ve kederi yaratan O'dur. Dolayısıyle O, dünyada, güldürdüğünü güldürür, ağlattığını ağlatır. Mücâhid der ki: Cennet ehlini güldürür, Cehennem ehlini ağlatır.[50]

45 et-Tefsîru'l-kebîr, 7/764.
46 Bakara sûresi, 2/124.
47 Ankebût sûresi, 29/12.
48 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/404 .
49 Hâzin, 4/223.
50 el-Bahr, 8/168.

44. وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا Ölümü ve hayatı yaratan O'dur. Öldürmeye de, diriltmeye de gücü yeten, başkası değil sadece O'dur. Bunun içindir ki Yüce Allah, 'هو o' zamirini tekrarladı ki, bunların, Allah'ın fiilinin özelliklerinden olduğu açıklansın.

45. وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالأُنْثَى Adem'in çocuklarından ve bütün canlılardan iki sınıfı yani erkek ve dişiyi yaratan O'dur. Hâzin şöyle der: Bundan maksat şudur: Yüce Allah, bir yerde iki zıt şeyi, yani gülmeyi ve ağlamayı, diriltmeyi ve öldürmeyi, erkek ve dişiyi yaratabilir. Bu öyle bir şeydir ki, insanlar bunu anlayıp bilemezler. Bu, tabiatın fiiliyle değil, ancak Allah'ın gücü ve yaratmasıyle olur. Burada Yüce Allah'ın kudretinin sonsuzluğuna dikkat çekilmektedir. Çünkü Yüce Allah, bir tek şey olan nutfeden farklı uzuvlar ve farklı huylar yaratmıştır. Aynı nutfeden erkek ve dişiyi meydana getirmiştir. Bu O'nun hayret verici sanatından ve kudretinin sonsuzluğundandır.[51] Bunun içindir ki Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

46. مِنْ نُطْفَةٍ إِذَا تُمْنَى Erkeği ve dişiyi, erkeğin belinden atılan ve kadının rahmine dökülen meniden yarattı.

47. وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشْأَةَ الأُخْرَى İnsanları, öldükten sonra diriltmek, hesap ve ceza için tekrar yaratmak Allah'a aittir. Ebû Hayyân şöyle der: Kâfirler bu tekrar dirilişi inkâr ettikleri için, burada "عليه Allah'a aittir" ifadesiyle vurgu yapılmıştır. Yüce Allah, sanki bunu kendi üzerine vacip kılmıştır.[52]

48. وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَى وَأَقْنَى Dilediğini zengin, dilediğini de fakir kılan O'dur.[53] İbn Abbas şöyle der: Veren ve razı eden O'dur. İnsanı zengin kılar, sonra da verdiği ile onu razı kılar.

49. وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشِّعْرَى O, müşriklerin tapmakta olduğu Şi'ra isimli parlak yıldızın Rabbidir. Ebussuûd şöyle der: Yani, Allah, onların tanrılarının da Rabbidir. Huzâa kabilesi bu yıldıza tapardı. Bu yıldıza tapma çığırını bu kabilenin ileri gelenlerinden Ebû Kebşe adında bir adam açmıştır.[54]

50. وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الأُولَى Kendilerine, Allah'ın peygamberi Hud (a.s.)'un gönderildiği eski Âd kavmini helâk eden de O'dur. Hud (a.s.)'un kavmi, insanların en güçlüsü, kuvvetlisi, Allah'a karşı en kibirli ve azgın olanlarından idiler. Yüce Allah onları, önünde durulmaz uğultulu bir rüzgârla, yok etmiştir. Beyzâvî şöyle der: Âd kavmine, "Eski Âd" denilmesinin sebebi şudur: Onlar, Nuh (a.s.)'un kavminden sonra helâk olan ilk millettir"[55]

51. وَثَمُودَ فَمَا أَبْقَى Semûd kavmini de helâk eden O'dur. O, onlardan hiçbirini bırakmadı.

---

51 Hâzin, 4/224.

52 el-Bahr 8/168.

53 Bu İbn Zeyd'in görüşüdür. İbn Zeyd, "O, dilediğinin rızkını bol, dilediğinin dar verir" (Zümer sûresi 39/52) meâlindeki âyeti delil getirdi.

54 Ebussuûd, 5/163.

55 Beyzâvî, 4/174 .

52. وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَى Âd ve Semûd'dan önce de Nuh kavmini helâk etti. Kuşkusuz onlar bu iki gruptan daha zâlîm ve kendilerinden önce geçen diğer insanlardan daha inatçı ve azgın idiler. Ebû Hayyân şöyle der: Nuh (a.s.)'a karşı son derece kibirli idiler ve ona eziyet ederlerdi. Hareket edemeyecek derecede döverlerdi. Hz. Nuh'un (a.s.) kendilerini çağırdığı şeyden hiç etkilenmezlerdi. Katâde şöyle der: Hz. Nuh (a.s.) onları 950 sene hakka çağırdı. Bir nesil yok olunca, yerine başka bir nesil yetişiyordu. Hattâ adam oğlunu Hz. Nuh'tan (a.s.) sakındırmak için elinden tutar, onun yanına götürür ve şöyle derdi: "Ey oğlum, ben senin yaşındayken, babam beni bu adamın yanına getirmiş ve sakındırmıştı. Sen de, sakın bu adamı tasdik etme" Böylece, büyükler kâfir olarak ölür, küçükler de Nuh (a.s.)'a karşı kin ile büyürdü.[56]

53. وَالْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَى Lut kavminin beldelerini de, alt üst ettikten sonra yeryüzüne attı. Cebrâil (a.s.) o beldeleri göğe kaldırıp yeryüzüne atmıştı.

54. فَغَشَّاهَا مَا غَشَّى Allah, onlara yaptığı çeşitli azabı yaptı. Burada, azabın korkunçluğu ve Allah'tan onların başına gelmiş olan azabın umûmîliği ifade edilmiştir. Ebû Hayyân şöyle der: Mü'tefike, Lut kavminin şehirleridir. Halkı ile birlikte alt üst olduğu için ona bu ad verilmiştir. Cebrâil (a.s.) o şehirleri kaldırmış sonra yere bırakmıştır. Sonra da üzerlerine, ateşte pişirilip istif edilmiş taş yağdırıldı. İşte, فغشاها ما غشى âyetinin manası budur.[57]

55. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكَ تَتَمَارَى Ey İnsan! Allah'ın birliğini ve gücünü gösteren nimetlerden hangisi hakkında kuşkuya düşüyor ve yalanlıyorsun?

56. هَذَا نَذِيرٌ مِنَ النُّذُرِ الأُولَى İşte bu Muhammed'dir. Diğer peygamberler gibi uyarıcı bir peygamber ve önceki uyarıcıların cinsindendir. Yalanlayanların başına neler geldiğini öğrendiniz.

57. أَزِفَتِ الآزِفَةُ Kıyamet yaklaşmıştır. Kurtubî şöyle der: Kıyamet yakın olduğu ve yakında kopacağı için ona "âzife" dendi.[58]

58. لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ Kıyamet, şiddet ve sıkıntıları ile insanları sardığında, onu Allah'tan başka kimse açamaz ve geri çeviremez.

59. أَفَمِنْ هَذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ Bu, kınama ifade eden bir sorudur. Yani, Ey müşrik topluluğu! Alay ve eğlenceye almak için mi, bu Kur'ân'a hayret ediyorsunuz?

60. وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ Onu dinlediğinizde gülüyorsunuz da âyetlerinden ve tehditlerinden dolayı ağlamıyorsunuz. Oysa hakkınız, kusurlarınızdan dolayı değil üzülüp gözyaşı dökmek, kan ağlamanızdır.

61. وَأَنْتُمْ سَامِدُونَ Siz gaflet içinde eğlenceye dalıp da gülüyor musunuz?

---

56 el-Bahr, 8/170.
57 el-Bahr, 8/170.
58 Kurtubî, 17/122.

62. فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا Haydi, sizi yaratan Allah'a secde edin ve sadece O'na ibadet edin. Lât'a, Uzzâ'ya Menât'a ve Şi'ra'ya tapmayın. Allah birdir, tektir, hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, herşey O'na muhtaçtır. Secde ve ibadete O'ndan başkası layık değildir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "فأوحى إلى عبده ما اوحى Allah, kuluna vahyettiği şeyi vahyetti" âyetinde, vahyedilen şeyin ne olduğunun mübhem bırakılması, ona tazim ve hürmet edilmesi gerektiğini ifade eder. "اذ يغشى السدرة ما يغشى Sidre'yi kaplayan kaplamıştı" da bunun gibidir. "فغشاها ما غشى Onu örten şey örtmüştü" cümlesi de, aynı şekilde tazim ve korkutma ifade eder.

2. "هوى Düştü" ile "الهوى arzu" kelimeleri arasında cinâs vardır.

3. اضحك Güldürdü ile أبكى ağlattı, أمات öldürdü ile أحيا diriltti, ضل saptı ile اهتدى doğru yolu buldu, الاخرة ahiret ile الأولى dünya ve تضحكون gülüyorsunuz ile تبكون ağlıyorsunuz kelimeleri arasında tıbâk vardır. Bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

4. "ليجزى الذين أساءوا بما عملوا Allah'ın, kötülük edenleri yaptıkları ile cezalandırması için" ile "ويجزى الذين احسنوا بالحسنى İyi iş yapanları da daha güzeli ile mükâfatlandırması için" arasında mukâbele vardır. Bu âyette aynı zamanda يجزى fiili tekrar edilerek itnâb yapılmıştır. Bunların her ikisi de güzelleştirici edebî sanatlardandır.

5. "ألكم الذكر وله الأنثى تلك إذا قسمة ضيزى Demek erkek size, dişi Allah'a? Öyleyse bu insafsızca bir taksim" âyetlerinde, onların akıllarının azlığı ifâde edilmekle birlikte kınama sorusu kullanılmıştır.

6. اغنى ve أقنى kelimeleri arasında harflerden birinin değişmesiyle cinâs-ı nâkıs vardır.

7. أزفت Yaklaştı ile الآزفة yaklaşan arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

8. "فاسجدوا لله واعبدوا Allah'a secde edin ve kulluk edin" âyetinde, genel olan özel olan üzerine atfedilmiştir.

9. الأنثى، الأخرى، العزى gibi âyet sonlarının uygunluğuna riâyet edilmiştir. Bu da kulağa güzel etki eden şeylerdendir. تبكون، تعجبون ve سامدون bunun gibidir. Buna secî denir.

BİR UYARI

Müşriklerin taptıkları putlar çoktu. Yaklaşık 360 kadardı. Bunların büyük bir kısmı Kâbe'nin etrafında idi. Rasulullah (s.a.v.) Mekke fethinde bunları yıkıp kırdı.

Bu putların en meşhuru Lât, Uzzâ ve Menât idi. Rasulullah (s.a.v.) fetih yılında Uzzâ'yı yıkmak için Hâlit b. Velîd'i gönderdi. Hâlit şöyle diyerek onu devirdi:

يا عـز كـفـرانك لا سـبـحـانك إنـي رأيـت الـلـه قـد أهـانـك

Ey Uzzâ! Seni inkâr ediyor, tesbih etmiyorum. Zira ben gördüm ki, Allah seni küçük düşürdü.

Mekke'nin fethiyle, putlara tapma da son buldu. İnsanlar bölük bölük İslâm dinine girdiler.

Allah'ın yardımıyle "Necm sûresi"nin tefsiri bitti.

KAMER SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 55 âyettir.

Takdim

Kamer Sûresi Mekke'de inen sûrelerdendir. İslâm inançlarının esaslarını ele alır. Sûre baştan sona kadar, Kur'ân'ı yalanlayanlara karşı şiddetli ve korkunç bir saldırıdır. Sûrenin ana karakteri tehdit, korkutmadır. Uyarı görevini yapanların mazur olduğunu ifade eder. Bunların yanında, çeşitli azap ve helâk sahnelerini de anlatır.

Bu mübarek sûre, insanların efendisinin birçok mucizesinden biri olan o kevnî mucizeyi, yani ayın yarılması mucizesini anlatarak başlar. Bu olay, müşriklerin, Peygamber (s.a.v.)'den, doğruluğunu gösteren açık bir mucize istedikleri zaman meydana gelmişti. Müşrikler, onun peygamberliğini tasdik etmeleri için ayı yarmasını istediler. Buna rağmen kibirlenip inat ettiler: «Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı. Onlar bir mucize görürlerse hemen yüz çevirir ve "eskiden beri devam eden bir büyüdür" derler.»

Sonra bu sûre, duyguları sarsacak ve o çetin günün şiddetinden ruhlarda korkuyu harekete geçirecek ürpertici bir üslupla, kıyametin şiddet ve sıkıntılarından söz etmeye başlar: «Çağıranın, görülmemiş, tanınmamış bir şeye çağırdığı gün sen de onlardan yüz çevir. Sanki etrafa yayılmış çekirge sürüsü gibi gözleri düşük bir halde ve davetçiye koşarak kabirlerden çıkarlar. Kâfirler, "Bu, çok çetin bir gün" derler.»

Mekke kâfirlerinden sonra söz, yalanlayanların yıkılıp gitmelerine ve dünyada başlarına gelen çeşitli azap ve helâke gelir. Buna Nuh'un (a.s.) kavminden başlar: «Onlardan önce Nuh'un kavmi de yalanladı. Hem de kulumuzun yalancı olduğunda ısrar ederek, "o delirdi" dediler. Ve Nuh zor duruma düşürüldü.»

Bunun ardından söz, geçmiş milletlerden peygamberleri yalanlayan ve dolayısıyle Yüce Allah tarafından korkunç bir şekilde helâk edilen ve toptan yok edilen azgın zorbalara gelir. Âyet-i kerîmeler Âd, Semûd, Lut, Firavun kavimlerini ve bunların dışındaki azgın zorbaları geniş bir şekilde, başlarına gelen türlü azapları tasvir ederek anlatır.

Peygamberleri (aleyhimusselâm) yalanlayanların başlarına gelen bu elem verici azap ve ceza sahnelerini arzettikten sonra sûre, Kureyş'e hitap etmeye yönelir. Onları böyle, hattâ daha şiddetli ve kötü bir şekilde yıkılıp gitmekten sakındırır:

«O topluluk yakında hezimete uğrayacak ve arkalarına dönüp kaçacaklar. Hattâ kıyamet, onlara vaadedilen asıl saattir. Kıyamet daha kötü ve acıdır.»

Sûre, suçlu bedbahtların sonlarını anlattıktan sonra, Kur'ân'ın enteresan üslubu olan hem korkutma, hem de teşvik etme metoduyla, takvâ sahibi mutlu kişilerin âkibetlerini açıklayarak sona erer: «Takvâ sahipleri Cennetlerde ve ırmaklardadır. Mutlak kudret sâhibi Yüce Allah'ın huzurunda hak meclisindedirler.»

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ۝١ وَاِنْ يَّرَوْا اٰيَةً يُّعْرِضُوْا وَيَقُوْلُوْا
سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ۝٢ وَكَذَّبُوْا وَاتَّبَعُوْٓا اَهْوَآءَهُمْ وَكُلُّ اَمْرٍ مُّسْتَقِرٌّ
۝٣ وَلَقَدْ جَآءَهُمْ مِّنَ الْاَنْۢبَآءِ مَا فِيْهِ مُزْدَجَرٌ ۝٤ حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ
فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ۝٥ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ اِلٰى شَيْءٍ نُّكُرٍ ۝٦
خُشَّعًا اَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُوْنَ مِنَ الْاَجْدَاثِ كَاَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنْتَشِرٌ ۝٧
مُّهْطِعِيْنَ اِلَى الدَّاعِ يَقُوْلُ الْكٰفِرُوْنَ هٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ۝٨ كَذَّبَتْ
قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوْحٍ فَكَذَّبُوْا عَبْدَنَا وَقَالُوْا مَجْنُوْنٌ وَّازْدُجِرَ ۝٩ فَدَعَا
رَبَّهٗٓ اَنِّيْ مَغْلُوْبٌ فَانْتَصِرْ ۝١٠ فَفَتَحْنَآ اَبْوَابَ السَّمَآءِ بِمَآءٍ مُّنْهَمِرٍ
۝١١ وَّفَجَّرْنَا الْاَرْضَ عُيُوْنًا فَالْتَقَى الْمَآءُ عَلٰٓى اَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ۝١٢ وَحَمَلْنٰهُ عَلٰى
ذَاتِ اَلْوَاحٍ وَّدُسُرٍ ۝١٣ تَجْرِيْ بِاَعْيُنِنَا جَزَآءً لِّمَنْ كَانَ كُفِرَ ۝١٤ وَلَقَدْ
تَّرَكْنٰهَآ اٰيَةً فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ۝١٥ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِيْ وَنُذُرِ ۝١٦ وَلَقَدْ
يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ۝١٧ كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ
عَذَابِيْ وَنُذُرِ ۝١٨ اِنَّآ اَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيْحًا صَرْصَرًا فِيْ يَوْمِ نَحْسٍ
مُّسْتَمِرٍّ ۝١٩ تَنْزِعُ النَّاسَ كَاَنَّهُمْ اَعْجَازُ نَخْلٍ مُّنْقَعِرٍ ۝٢٠ فَكَيْفَ
كَانَ عَذَابِيْ وَنُذُرِ ۝٢١ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ
مِنْ مُّدَّكِرٍ ۝٢٢ كَذَّبَتْ ثَمُوْدُ بِالنُّذُرِ ۝٢٣ فَقَالُوْٓا اَبَشَرًا مِّنَّا وَاحِدًا
نَّتَّبِعُهٗٓ اِنَّآ اِذًا لَّفِيْ ضَلٰلٍ وَّسُعُرٍ ۝٢٤ ءَاُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ
مِنْۢ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ اَشِرٌ ۝٢٥ سَيَعْلَمُوْنَ غَدًا مَّنِ الْكَذَّابُ الْاَشِرُ
۝٢٦ اِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةِ فِتْنَةً لَّهُمْ فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ۝٢٧
وَنَبِّئْهُمْ اَنَّ الْمَآءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُّحْتَضَرٌ ۝٢٨ فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ

فَتَعَالَىٰ فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٠﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ
صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ ﴿٣١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ
فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٣٢﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.

2. Onlar bir mucize görürlerse hemen yüz çevirirler ve "devam ede gelen bir büyüdür" derler.

3. Yalanladılar ve kendi heveslerine uydular. Halbuki her işin bir durma yeri (gayesi) vardır.

4. Andolsun, onlara kötülükten önleyecek nice önemli haberler gelmiştir.

5. Bunlar, gayesine ulaşan birer hikmettir. Fakat uyarılar fayda vermiyor.

6. Çağıranın görülmemiş, tanınmamış bir şeye çağırdığı gün, sen de onlardan yüz çevir.

7, 8. Sanki etrafa yayılmış çekirge sürüsü gibi gözleri düşkün (utançtan yere bakar) bir halde ve davetçiye koşarak kabirlerden çıkarlar. O esnâda kâfirler, "Bu, çok çetin bir gündür!" derler.

9. Onlardan önce Nuh'un kavmi de yalanladı, hem de kulumuzun yalancı olduğunda ısrar ederek "O, delirdi" dediler. Ve (Nuh, davetten vazgeçmeye) zorlandı.

10. Bunun üzerine, Rabbine "Ben mağlûb oldum, bana yardım et!" diyerek yalvardı.

11. Biz de derhal nehir gibi devamlı akan bir su ile göğün kapılarını açtık.

12. Yeryüzünde kaynaklar fışkırttık (Her iki) su, takdir edildiği şekilde birleşti.

13. Nuh'u da tahtalardan yapılmış, çivilerle çakılmış gemiye bindirdik.

14. İnkâr edilmiş olana (Nuh'a) bir mükâfat olmak üzere gemi, gözlerimizin önünde akıp gidiyordu.

15. Andolsun ki onu bir ibret olarak bıraktık, ibret alan yok mudur?

16. Benim azabım ve uyarılarım nasılmış?!

17. Andolsun biz Kur'ân'ı öğüt almak için kolaylaştırdık. Düşünüp öğüt alan yok mudur?

18. Âd (kavmi peygamberleri Hud'u) yalanladı da azabım ve uyarılarım nasıl oldu?!

19. Biz onların üstüne, uğursuzluğu devamlı bir günde dondurucu bir rüzgâr gönderdik.

20. O rüzgâr, insanları, sökülmüş hurma kütükleri gibi yere seriyordu.

21. Nasılmış benim azabım ve uyarılarım?!

22. Andolsun biz Kur'ân'ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Öğüt alan yok mudur?

23. Semûd kavmi de uyarıları yalanladı.

24. "Bizden tek bir insana mı uyacağın? O takdirde biz apaçık bir sapıklık ve çılgınlık etmiş oluruz" dediler.

25. "Vahiy, aramızda ona mı verildi. Hayır o, yalancı ve şımarığın biridir" (dediler.)

26. Yarın onlar, yalancı ve şımarığın kim olduğunu bileceklerdir.

27. Gerçekten onları imtihan etmek için dişi deveyi gönderen biziz. Sen onları gözetle ve sabret.

28. Onlara, aralarında suyun paylaştırıldığını haber ver. Her içene düşen miktar hazır kılınmıştır.

29. Arkadaşlarını çağırdılar, o da kılıcını kaptı ve deveyi kesti.

30. Azabım ve uyarılarım nasıl oldu?!

31. Biz onların üzerlerine korkunç bir ses gönderdik. Hemen hayvan ağılına konan kuru ot gibi oluverdiler.

32. Andolsun biz Kur'ân'ı, anlaşılıp öğüt alınması için kolaylaştırdık. O halde düşünüp öğüt alan yok mudur?

KELİMELERİN İZAHI

الأجداث: Ecdâs, kabir manasına gelen جدث kelimesinin çoğuludur.

مهطعين : Muhtîyn, hızlı yürüyenler demektir. Bir kimse hızlı yürüdüğünde أهطع في سيره denilir.

منهمر : Münhemir, "çok ve hızlı akan" manasınadır. Su, çok ve hızlı indiğinde انهمر الماء denilir.

دسر : Düsür, gemiye çakılan büyük çiviler. دِسار kelimesinin çoğuludur. كِتابٌ وَكُتُبٌ kalıbındadır. Cevherî şöyle der: Disâr, düsür kelimesinin tekilidir. Düsür, gemi levhalarının bağlandığı iplerdir. Bunlara مسامير (çiviler) de denilir.[1]

مدكر : Müddekir, öğüt alan, korkan manasınadır. Bunun aslı مذتكر dir. دال، تاء çevrilmiş, sonra da دال ذال'a idgam edilmiş ve böylece مدكر olmuştur.

صرصرا : Sarsar, soğuk, gürültülü ve uğultulu demektir. Bu kelime, kapının gıcırdaması manasına gelen صرير الباب dan alınmıştır.

اعجاز : A'câz, birşeyden geriye kalan manasına gelen عَجُز kelimesinin çoğuludur.

منقعر : Munkaır, kökünden sökülmüş. Bir kimse, ağacı kökünden söktüğünde, قعرت الشجرة قعرا der. انقعرت o, kökünden söküldü" demektir.

سعر : Su'ur, delilik demektir. Bu kelime, Arapların "ناقة مسعورة Deli deve", sözünden alınmıştır. Deve, sanki aşırı hareketliliğinden dolayı delidir. Şâir şöyle der:

تخال بها سعرا اذا السفر هزّها

Yolculuk onu sarstığında, onda delilik var sanılır.[2]

أشر : Eşir, şımarık demektir. Nimetin şımarttığı kimseye رجل أشر denilir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. اقْتَرَبَتْ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ Kıyamet yaklaştı ve ay yanldı.

2. وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ Kureyş kâfirleri, Muhammed (s.a.v.)'in doğruluğunu gösteren parlak bir mucize ve açık bir alâmet görürlerse imandan yüz çevirir ve, "Bu, devamlı bir sihirdir. Muhammed onunla gözlerimizi büyüledi" derler. Tefsirciler şöyle der: Mekke kâfirleri Rasulullah (s.a.v.)'a dediler ki: "Eğer doğru söylüyorsan, bize ayı ikiye ayır." Bunu yaptığı takdirde iman edeceklerine söz verdiler. O gece ayın ondördüydü. Rasulullah (s.a.v.), istediklerini kendisine vermesini Rabbinden istedi. Bunun üzerine ay ikiye ayrıldı. Yarısı Safâ tepesi üzerinde, diğer yarısı da Safâ'nın mukâbilinde olan Kaykaân tepesi üzerinde görüldü. Bu ikisi arasında Hira dağını gördüler. Müşrikler, "Muhammed bizi büyüledi" dediler. Sonra da dediler ki: Bizi büyülediyse, bütün insanları da büyüleyemez ya! Ebû Cehil, bunun üzerine şöyle dedi: Bedevîler bize gelinceye kadar sabredin. Eğer onlar da, ayın yarıldığını söylerlerse bu gerçektir. Aksi halde, Muhammed gözlerimizi

1 Sıhâh, دسر maddesi.

2 Kurtubî 17/138.

büyülemiş demektir. Daha sonra bedevîler gelip, ayın yarıldığını haber verdiler. Bunun üzerine Ebû Cehil ve müşrikler dediler ki: Bu sürekli bir büyüdür. Bu sebeple Yüce Allah, "Kıyamet yaklaştı. Ay yarıldı. Onlar bir mucize görürlerse hemen yüz çevirir ve "eskiden beri devam eden bir büyüdür" derler meâlindeki âyetleri indirdi.[3] Hâzin şöyle der: Ayın yarılması, Allah Rasulü'(s.a.v.)'nün açık ve parlak mucizelerindendir. Buhârî ve Müslim'in Enes'ten rivayet ettikleri şu hadis bunu gösterir: Mekkeliler, Rasulullah (s.a.v.)'tan, kendilerine bir mucize göstermesini istediler. O da, iki defa ay yarılmasını gösterdi.[4] İbn Mesud'dan rivayet edilen şu hadis de bunun delilidir: Der ki: Rasulullah (s.a.v.) zamanında ay ikiye ayrıldı. Rasulullah (s.a.v.): "Şahit olun" buyurdu.[5] Cübeyr b. Mut'ım'den gelen şu rivayet de bunu destekler. Cübeyr der ki: Rasulullah (s.a.v.)'ın zamanında ay ikiye ayrıldı. Kureyşliler, "Muhammed gözlerimizi büyüledi" dediler. Bir kısmı da, "Bizi büyülemiş olsa da bütün insanları büyüleyemez" dedi. Kafilelerle karşılaşıyorlar, kafileler onlara ayın yarıldığını gördüklerini söylüyorlar, fakat Kureyşliler onları da yalanlıyorlardı.[6] İşte bu sahih hadisler, Kur'ân-ı Kerîm'in buna şahitliği ile birlikte, bu büyük mucize hakkında gelmiş hadislerdir. Kuşkusuz Kur'ân, bu olayı ve bunun mümkün olduğunu isbat eden en kuvvetli delildir. Bu hususta hiçbir mü'min şüphe etmez. Bu âyetin manasının şöyle olduğunu söyleyenler de vardır: "Ay kıyamet günü yarılacaktır". Bu, sahih olmayan batıl ve isbat edilmeyen şâz bir görüştür. Çünkü tefsirciler bunun aksine icmâ etmişlerdir. Bir de Yüce Allah bu olayı, geçmiş zaman kipiyle anlatmış ve "ay yarıldı" buyurmuştur. Geçmiş zaman kipinin, gelecek zaman için yorumlanması uzak bir şeydir.[7]

3. وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ Ayın yarılması hususunda açıkça gördükleri, Allah'ın gücünü ve Peygamber'i yalanladılar. Şeytanın kendilerine süslü gösterdiği batıla uydular. وَكُلُّ أَمْرٍ مُسْتَقِرٌّ Bütün işler, bir hedefe ulaşmaktadır. O hedefte mutlaka karar kılacaklardır. Hayırsa, karşılığı hayır, şerse karşılığı şer olacaktır. Mukâtil der ki: Her sözün bir sonu ve son bulacağı bir hakikatı vardır. Katâde de der ki: Hayır, hayır ehli içinde yerleşir, şer de, şer ehli içinde yerleşir. Her şey, kendi ehli içinde yerleşir.[8]

4. وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ O kâfirlere, peygamberleri yalanlayan geçmiş ümmetlerin haberlerinden, inkâr ve sapıklık içerisinde devamlarına karşı öğüt verecek şeyler gelmiştir.

5. حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ Bu Kur'ân, hidayet ve beyân hususunda son noktaya ulaşmış bir hikmettir. Allah'ın kendisine bedbahtlık yazdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği kimseye uyarıların ne faydası olur?! Tefsirciler der ki: Yani, onlara son

3 Bu, tefsircilerin çoğunun görüşüdür. Bu, İbn Abbas, Enes ve İbn Ömer'den rivayet edilmiştir. Bazılarına göre ise ay, kıyamet günü yarılacaktır. İbnu'l-Cevzî, "Bu şâz bir görüştür. İcmâın karşısında duramaz" der.

4 Bkz. Buhârî Tefsir 54/1; Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 4/81, 82; Taberî 27/50-51.

5 Buhârî, Tefsir, 54/1.

6 Taberî, 27/50-51.

7 Hâzin, 4/226.

8 İbnu'l-Cevzî, 8/89.

noktaya ulaşmış tam bir hikmet olan Kur'ân geldi. Allah'ın kelamını dinlemeye karşı kulaklarını kapayan bir kavme, uyarma ve tehditlerin ne faydası olur? Nitekim Yüce Allah, meâlen, "Fakat inanmayan bir topluma deliller ve uyarmalar fayda vermez"[9] buyurmuştur.

6. فَتَوَلَّ عَنْهُمْ Ey Muhammed! O suçlulardan yüz çevir ve onların başına geleceği bekle. يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَى شَيْءٍ نُكُرٍ O gün İsrafil, görülmemiş korkunç bir şeye çağırır. Şiddeti ve korkunçluğu yüzünden nefisler onu tanıyamaz. O, kıyamet günü ve onda bulunan belâ ve sıkıntılardır.

7. خُشَّعًا أَبْصَارُهُمْ Korkunun şiddetinden dolayı gözleri, kaldıramayacakları şekilde zelil olarak يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ kabirlerden çıkarlar. كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ Onlar yayılmaları ve davetçiye hızla icâbet etmeleri hususunda etrafa yayılmış çekirgeler gibidir. Korku ve şaşkınlıktan, nereye gideceklerini bilemezler. İbnu'l-Cevzî der ki: Çekirgenin yönelip gideceği belli bir yönü olmadığı için, Allah onları yayılmış çekirgelere benzetti. İnsanlar kabirlerden korkulu bir halde çıkarlar. Hiçbirinin gideceği belli bir yönü yoktur. Buradaki davetçi ise, İsrafil (a.s.)'dir.[10]

8. مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ Davetçiye doğru boyunlarını uzatarak hızla giderler. Hiç gecikmezler. يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمٌ عَسِرٌ Kâfirler, "Bu, zor bir gündür" derler. Hâzin der ki: Burada o günün; mü'minler için değil, kâfirler için zor bir gün olduğuna işaret vardır.[11] Nitekim Yüce Allah meâlen, "Kâfirler için kolay değildir"[12] buyurmuştur.

Bundan sonra Yüce Allah, peygamberleri yalanlayan milletlere gelen musibetleri ve başlarına inen azap ve cezayı anlattı. Bunu, Rasulullah (s.a.v.)'ı, teselli etmek ve Mekke kâfirlerini sakındırmak için yaptı. Buyurdu ki:

9. كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ Ey Muhammed! Senin kavminden önce Nuh kavmi de yalanlamıştı. فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ Kulumuz Nuh'u yalanladı ve, "O bir delidir" dediler. Sövmek, korkutmak ve tehdit etmek sûretiyle, onu peygamberlik dâvâsından alıkoymaya çalıştılar. Dediler ki: "Ey Nuh! Vazgeçmezsen, iyi bil ki taşa tutulanlardan olacaksın"[13] Ebû Hayyân der ki: Kâfirler, Nuh (a.s.)'u yalanlamakla yetinmediler ve ona "deli" dediler. Yani, "O, aklın kabul etmeyeceği şeyler söylüyor" dediler. Bu, onların şiddetle yalanladıklarını ifade eder. Yüce Allah'ın, "عبدنا kulumuz" demesi, onu şereflendirdiğini ve has kulu olduğunu ifade eder.[14]

10. فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ Nuh Rabb'ine dua etti ve dedi ki: Rabbim! Ben bu suçlulara karşı koyamayacak kadar zayıfım. Benim intikamımı onlardan Sen al ve

9 Yunus sûresi, 10/101.
10 İbnu'l-Cevzî, 8/91.
11 Hâzin, 4/228.
12 Müddessir sûresi, 74/10.
13 Şuarâ sûresi, 26/116.
14 el-Bahr, 8/176.

dinine yardım et. Ebû Hayyân der ki: Nuh (a.s.) ancak, onlardan ümidini kesip, kötülükleri artınca beddua etti. Kavminden biri, bayılıp yere düşünceye kadar onun gırtlağını sıkıyordu. O ise: "Allahım! Kavmimi bağışla. Çünkü onlar bilmiyor" diyordu.[15]

11. فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ Biz de hemen, gökten bol ve şiddetli yağan yağmur indirdik. Ebussuûd der ki: Bu, yağmurun çokluğunu ve şiddetle yağdığını temsilî olarak ifade eder.[16]

12. وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا Bütün yer yüzünü su fışkırtan gözeler haline getirdik. فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ Göğün suyu ile yerin suyu, Allah'ın ezelde takdir ettiği ve yalanlayanların boğularak helâk edilmesine hükmettiği bir durumda birleşti. Katâde şöyle der: Levh-i Mahfûz'da, inkâr ettikleri zaman boğulacaklarına hükmedildi.

13. وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ Nuh'u, çivilerle birbirine çakılmış geniş tahta levhalı gemiye bindirdik. Ebû Hayyân şöyle der: ذات الألواح ودسر den maksat, Nuh (a.s.)'un yaptığı gemidir. Bu iki özellikten anlaşılıyor ki, o, bir gemidir. Bu özellik, nitelenen şey yerine geçen bir sıfattır. Şu söz bunun bir benzeridir: Gömleğim demirden örülmüştür, yani, gömleğim bir zırhtır. Bu, fasîh ve edebî kelâmdandır. Sıfatla mevsûf birlikte zikredilseydi fasîh olmazdı. Düsür, "çiviler" demektir.[17]

14. تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا Gemi, korumamız ve gözetimimiz altında suyun üzerinde yüzüyordu. جَزَاءً لِمَنْ كَانَ كُفِرَ Kulumuz Nuh'a yardım etmek için kavmini boğduk. Çünkü o, yalanlanmış ve fazileti inkâr edilmişti. Âlûsî şöyle der: Bunu, Nuh'a bir mükâfat olsun diye yaptık. Çünkü o, Allah'ın, kavmine ihsan ettiği bir nimetti. Fakat onu yalanladılar. Aynı şekilde, her peygamber, ümmetine Allah tarafından verilmiş bir nimettir.[18]

15. وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً Bu tufan olayını bir ibret olarak geriye bıraktık. فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ İbret ve öğüt alan mı var?

16. فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ Bu korkutucu hayrete düşürücü bir sorudur. Yani, peygamberlerimi yalanlayıp âyetlerimden öğüt almayanlar için azabım ve uyarım nasıl oldu?!

17. وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ Allah'a yemin olsun ki, biz, ezberlenmesi, düşünülmesi ve öğüt alınması için Kur'ân'ı kolaylaştırdık. Çünkü o, çeşitli öğütler ve ibretleri kapsamaktadır. فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ Fakat onun öğütlerinden öğüt alan mı var?! Kısa ve yasaklamalarından ibret alan mı var?! Hâzin der ki: Burada Kur'ân'ı öğretmeye ve onunla meşgul olmaya teşvik vardır. Çünkü Yüce Allah, onu dilediği kuluna kolaylaştırmıştır. Şöyle ki, küçüklere, büyüklere, Arab'a ve Arap olmayana onu

15 el-Bahr, 8/176.
16 Ebussuûd, 7/786.
17 el-Bahr, 8/177.
18 Rûhu'l-meânî, 27/83.

ezberlemek kolay olur. Saîd b. Cübeyr şöyle der: Âyetin manası, "Onun ezberlenmesini ve okunmasını kolaylaştırdık" demektir. Zira Allah'ın kitablarından, Kur'ân'dan başka hiçbiri tümüyle ezberden okunmaz."[19] Özet olarak diyebiliriz ki, Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemek, anlamak ve öğüt almak isteyenler için kolay bir hale getirmiştir. O, dünya ve ahiret saadetinin başıdır.

18. كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ Âd, kavmi de peygamberleri Hud'u yalanladı. Ama, onları azap ile uyarım nasıl oldu?!

Bundan sonra Yüce Allah, başlarına gelen o öldürücü korkunç azabı açıklamaya başladı:

19. إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا Üzerlerine şiddetli esen, soğuk ve çok gürültülü bir fırtına gönderdik. İbn Abbas, "صرصرا o çok soğuk manasınadır" der. Süddî ise, bunun "çok gürültülü" manasında olduğunu söyler.[20] فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُسْتَمِرٍّ Bu olay, uğursuzluğu devamlı olan bir günde meydana geldi. O gün, uğursuzluğu ile onların başında devam etti. O gün, onlardan helâk olmadık hiç kimse kalmadı. İbn Kesîr der ki: O günün onlara uğursuzluğu ve helâk etmesi devam etti. Çünkü o, dünya ve ahiret azaplarının birleştiği bir gündür.

20. تَنزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ Rüzgâr o kavmi yukarı kaldırıp baş aşağı atıyor ve boyunlarını kırıp bırakıyordu. Sanki onlar, yerlerinden sökülüp yıkılmış hurma kökleridir. Boylarının uzunluğu ve bedenlerinin iriliğinden dolayı hurma ağacına benzetildiler. Hâzin şöyle der: Rüzgâr onları kaldırıp baş aşağı atıyor, boyunlarını kırıp başlarını bedenlerinden ayırıyordu. Bedenleri, yere yıkılmış hurma kökleri gibi başsız kalıyordu.[21]

21. فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ Bu, başlarına gelen azabın korkutucu ve işlerinin hayret verici olduğunu ifâde eder. Yani, onları uyarmam ve azabım nasıl oldu? Korkutucu ve dehşet verici değil miyd?

22. وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ Yüce Allah, Kur'ân'ın ezberlenmesini kolaylaştırarak mü'minlere verdiği lütfa dikkat çekmek için âyeti tekrarladı. Yani, andolsun, ezberlenmesi ve anlaşılması için Kur'ân'ı kolaylaştırdık. Kur'ân vaazlarından öğüt alan ve yasaklamalarından ibret alan mı var?!

Bundan sonra Yüce Allah, peygamberler Sâlih (a.s.)'i yalanlayan Semûd kavmini anlatmak üzere şöyle buyurdu:

23. كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ Semûd kavmi de, peygamberleri Sâlih'in uyanlarını ve öğütlerini yalanladı.

24. فَقَالُوا أَبَشَرًا مِّنَّا وَاحِدًا نَّتَّبِعُهُ Dediler ki, bizim gibi insanlardan birisi olan, eşraftan

19 Hâzin, 4/228.

20 İbn Kesîr, çeşitli görüşleri naklettikten sonra şöyle der: Gerçek şu ki, fırtına, bu sıfatların tümünü taşımaktadır. Çok hızlı ve kuvvetli bir rüzgar idi. Son derece soğuktu. Rahatsız edecek derecede gürültülü idi. Bizim tercih ettiğimiz görüş de budur.

21 Hâzin, 4/229.

ve büyüklerden olmayan bir insana mı uyacağı? Oysa biz, kalabalık bir topluluğuz. Ebû Hayyân şöyle der: Bunu kıskançlıklarından ve insanların bu şekilde birbirlerinden üstün olmalarını uzak görmelerinden dolayı söylediler. Dediler ki: Biz bir topluluk olduğumuz halde, bizden birine mi uyacağı?! Bilemediler ki, üstünlük Allah'ın elindedir. Onu dilediğine verir: Hidayet nurunu, razı olduğu kimsenin üzerine saçar.[22] إِنَّا إِذًا لَفِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ Biz ona uyduğumuz takdirde mutlaka hata etmiş, açıkça haktan uzaklaşmış ve sürekli bir deliliğe yakalanmış oluruz. İbn Abbas şöyle der: Suur, delilik demektir. Çok hareketli olduğu için deliymiş gibi görünen deve için kullandıkları ناقة مسعورة sözünden alınmıştır.[23]

25. أَؤُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا İnkâr ifade eden bir sorudur. Yani, bize değil de, bir tek ona mı vahy ve peygamberlik geldi? Oysa içimizde ondan daha zengin ve durumu daha iyi olan var. Fahreddin Râzî şöyle der: Bu âyette, inkâr ettikleri şeye vurgulu bir şekilde işaret vardır. Çünkü ilkâ, hızla indirmek demektir. Onlar sanki şöyle demişlerdir: Melek iridir, gök uzaktır. Durum böyle olunca vahy ona bir anda nasıl iniyor? "عليه ona" sözleri de başka bir inkârdır. Sanki onlar şöyle demişlerdir: Ona asla vahy indirilmedi. Vahyin indiğini farz edelim, bu takdirde aramızdan ona inmez. Çünkü aramızda ondan daha şerefli ve zeki kimseler vardır. "أءلقى الله Allah mı indirdi?" yerine "أُلقى indirildi mi?" şeklindeki sözleri, vahyin Allah'tan olması bir tarafa, gökten indirilmesinin imkânsız olduğuna işaret içindir.[24] بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌ Aksine o, peygamberlik iddiasında yalancı, bu konuda sınırı aşan, bize karşı üstünlük taslayan kibirli ve şımarığın tekidir. İddiasından vazgeçmesi hususunda etkili olmak için onu "şımarıklık"la nitelediler. Sanki şöyle diyorlardı: O, zayıf birinin yalan söylediği gibi, bir zaruretten veya kurtuluş ihtiyacından dolayı yalan söylemiyor. Bilakis kibirlenip şımarıyor ve size başkan olup peşinden gitmenizi istiyor. Bunun için de Allah'ın yapmadığı bir şeyi ona isnat ederek yalan söylüyor. Onun sözüne itibar edilmez. Çünkü o iki kötü işi birlikte yapmış, hem yalan söylemiş hem de kibirlenmiştir. Bunların her biri, ona uyulmaya engeldir.

Yüce Allah, iftiralarına cevap vermek ve tehdit etmek üzere şöyle buyurdu:

26. سَيَعْلَمُونَ غَدًا مَنِ الْكَذَّابُ الْأَشِرُ Kimin çok yalancı ve şımarık olduğunu ahirette anlayacaklardır. Sâlih mi, yoksa yalanlayan suçlu kavmi mi? Âlûsî şöyle der: Yani, onlar, çok yalancı ve şımarık olanların, kendileri olduğunu anlayacaklardır. Fakat bu durumun, hemen hemen gizlenemeyecek kadar açık olduğuna işaret etmek için, Yüce Allah bunu kapalı olarak ifade etti.[25]

27. إِنَّا مُرْسِلُو النَّاقَةِ فِتْنَةً لَهُمْ Biz, onları imtihan edip denemek için, istedikleri ve diledikleri şekilde sağır kayadan o deveyi çıkarıcıyız. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah onlar için tıpkı istedikleri gibi, sağır kayadan, on aylık gebe büyük bir deve

22 el-Bahr, 8/180.
23 Kurtubî, 17/138.
24 et-Tefsîru'l-kebîr, 7/799.
25 Rûhu'l-meânî, 27/88.

çıkarttı ki, Sâlih (a.s.)'in getirdiği şeyi tasdik etme hususunda, onlara karşı Allah'ın bir delili olsun.[26] فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ Onları bekle, ne yapacaklarını ve onlara ne yapılacağını gözetle, eziyetlerine sabret. Allah, onlara karşı sana yardım edecektir.

28. وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ Vadilerinden akan suyun, Semûd kavmi ile deve arasında taksim edildiğini onlara bildir. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Su içme hakkı (bir gün) onundur. Sizin de belli bir. gün içme hakkınız vardır"[27] İbn Abbas şöyle der: Onların içme günü geldiğinde deve, onlara süt verdiği halde hiç su içmezdi. Onlar nimet içinde rahat olurlardı. Devenin günü geldiğinde, bütün suyu içer, onlara hiç bir şey bırakmazdı.[28] Yüce Allah, tağlîb yoluyla بينهم diyerek, akıllılar için olan zamiri kullandı. كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ Su sırası gelen, gelip payını alırdı. Devenin günü olduğunda, içme nöbetine deve gelir, onların günü olduğunda da, su alma nöbetine onlar gelirdi.

29. فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَى فَعَقَرَ Semûd kabilesi, kavmin en azılısı olan Kudar b. Salife, deveyi öldürmesini söyledi. Kudar, bu büyük olaya aldırış etmeden kılıcını çekip deveyi öldürdü.

30. فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ Onları uyarmam ve azabım nasıl oldu?! Çok korkunç olmadı mı?

31. إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً Onları Cebrâil'in seslendiği tek bir sesle yok ettik. Açılıp kapanan hiç bir göz kalmadı. فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ Çürüyüp parçalanarak ayakların ufaladığı ağaç kurusu gibi dağınık çöp haline geldiler. Celâleyn yazarı şöyle der: Muhtezır, davarlarını kurt ve yırtıcı hayvanlardan korumak maksadıyle, kuru ağaç ve dikenlerden ağıl yapan kimseye denir. Bu ağaç ve dikenlerden yere dökülüp ayakların ufaladığı şeylere de "هشيم heşîm" denir:

32. وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ Andolsun biz, ezberlenmek ve öğüt alınmak için Kur'ân'ı kolaylaştırdık. Fakat hani ibret alan?!

26 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/411.
27 Şuarâ sûresi, 26/155.
28 Kurtubî, 17/140.

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍۭ بِالنُّذُرِ ﴿٣٣﴾ إِنَّآ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ
حَاصِبًا إِلَّآ ءَالَ لُوطٍ ۖ نَّجَّيْنَٰهُم بِسَحَرٍ ﴿٣٤﴾ نِّعْمَةً مِّنْ عِندِنَا ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِى مَن
شَكَرَ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ أَنذَرَهُم بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ ﴿٣٦﴾
وَلَقَدْ رَٰوَدُوهُ عَن ضَيْفِهِۦ فَطَمَسْنَآ أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِى وَنُذُرِ
﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ صَبَّحَهُم بُكْرَةً عَذَابٌ مُّسْتَقِرٌّ ﴿٣٨﴾ فَذُوقُوا عَذَابِى
وَنُذُرِ ﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا ٱلْقُرْءَانَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٤٠﴾
وَلَقَدْ جَآءَ ءَالَ فِرْعَوْنَ ٱلنُّذُرُ ﴿٤١﴾ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَٰهُمْ
أَخْذَ عَزِيزٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾ أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِّنْ أُو۟لَٰٓئِكُمْ
أَمْ لَكُم بَرَآءَةٌ فِى ٱلزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنتَصِرٌ ﴿٤٤﴾
سَيُهْزَمُ ٱلْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ ٱلدُّبُرَ ﴿٤٥﴾ بَلِ ٱلسَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ
وَٱلسَّاعَةُ أَدْهَىٰ وَأَمَرُّ ﴿٤٦﴾ إِنَّ ٱلْمُجْرِمِينَ فِى ضَلَٰلٍ وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ
فِى ٱلنَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا۟ مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾ إِنَّا كُلَّ شَىْءٍ خَلَقْنَٰهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾
وَمَآ أَمْرُنَآ إِلَّا وَٰحِدَةٌ كَلَمْحٍۭ بِٱلْبَصَرِ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَآ
أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٥١﴾ وَكُلُّ شَىْءٍ فَعَلُوهُ فِى ٱلزُّبُرِ ﴿٥٢﴾
وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾ إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِى جَنَّٰتٍ
وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِى مَقْعَدِ صِدْقٍ عِندَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍۢ ﴿٥٥﴾

33. Lut'un kavmi de uyarıcıları yalanladı.

34, 35. Biz de üzerlerine taş gönderdik. Ancak Lut ailesi müstesna, katımızdan bir nimet olarak onları seher vaktinde kurtardık. Biz şükredeni işte böyle mükâfatlandırırız.

36. Andolsun ki Lut onları, bizim şiddetli azabımızla uyardı. Fakat onlar bu ikâzları kuşkuyla karşılayıp tekzip ettiler.

37. Onlar Lut'un misafirleri ile günah işlemek istediler. Hemen

biz onların gözlerini silme kör ettik. "Haydi azabımı ve uyarılarımı tadın!" (dedik).

38. Bir sabah kendilerine, yakalarını bir daha bırakmayacak olan bir azap gelip çattı.

39. "İşte azabımı ve uyarılarımı tadın!" (denildi).

40. Andolsun biz Kur'ân'ı, öğüt almak için kolaylaştırdık. O halde düşünüp ibret alan yok mudur?

41. Şüphesiz Firavun'un kavmine de uyarıcılar gelmişti.

42. Lâkin onlar bütün âyetlerimizi yalanladılar. Biz de onları çok kuvvetli ve kudretli bir zâtın yakalayışı gibi yakaladık.

43. Şimdi sizin kâfirleriniz, onlardan daha mı iyidirler? Yoksa kitaplarda sizin için bir berâet mi var?

44. Yoksa "Biz, gücü yeten bir topluluğuz" mu diyorlar?

45. O topluluk yakında bozulacak ve onlar arkalarını dönüp kaçacaklardır.

46. Bilakis kıyamet onlara vaadedilen asıl saattir ve o saat daha belalı ve daha acıdır.

47. Şüphesiz suçlular bir sapıklık ve çılgın ateşler içindedirler.

48. O gün yüzüstü ateşe sürüklendiklerinde "Cehennemin dokunmasını tadın!" denir.

49. Biz, her şeyi bir ölçüye göre yarattık.

50. Bizim buyruğumuz, bir anlık bakış gibi, bir tek sözden başka bir şey değildir.

51. Andolsun biz, sizin benzerlerinizi hep helâk ettik. Düşünüp ibret alan yok mudur?

52. Yaptıkları her şey kitaplarda mevcuttur.

53. Küçük büyük her şey, satır satır yazılmıştır.

54. Takvâ sahipleri Cennetlerde ve ırmaklarda,

55. Güçlü, Yüce Allah'ın huzurunda hak meclisindedirler.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah, önceki ayetlerde Âd ve Semûd kavimlerinden peygamberleri yalanlayanları anlattıktan sonra, burada Lut ve Firavun kavmini ve bunların başına gelen azap ve helâki anlattı ki, Mekke kâfirlerine, Allah'ın, kendisinin ve peygamberlerinin düşmanlarından intikam aldığını hatırlatsın. Bu mübarek sûreyi, suçlu kâfirlerin cezalandırılması ile ilgili Allah kanununu açıklayarak sona erdirdi.

KELİMELERİN İZAHI

حاصبا : Hâsıb, taş demektir. Bir görüşe göre de, çakılları hareket ettirip savuracak kadar şiddetli rüzgâra denir.

بطشتنا : Batşetenâ, "şiddetli azabımız" manasınadır..

الزبر : Zübür, İlahi kitab manasına gelen زبور kelimesinin çoğulu olup semâvî kitaplar demektir.

أدهى : Edhâ, büyük ve garip olay manasına gelen داهية kökünden olup "çok korkunç şey" manasınadır.

سعر : Suur, hüsran ve delilik manasınadır.

سقر : Sakar, Cehennemin isimlerinden bir isimdir. Allah bizi ondan korusun.

NÜZÛL SEBEBİ

Ebû Hüreyre'nin şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Kureyş müşrikleri, kader hakkında Peygamber (s.a.v.) ile tartışmak üzere geldiler. Bunun üzerine, «Yüz üstü ateşe sürülecekleri gün, "tadın Cehennem azabını" denilir. Biz herşeyi bir ölçüye göre yarattık» meâlindeki âyet indi.[29]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

33. كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ Lut kavmi, peygamberleri Lut (a.s.)'un uyarılarını yalanladı.

34. إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا Biz de onların üzerine taş attık. Emrimizle gökten taş yağmuruna tutuldular. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah Cebrâil (a.s.)'e emretti. O da Lut kavminin şehirlerini yüklenip gözün görebileceği yere kadar göğe yükseltti. Sonra şehirleri alt üst edip bıraktı. Şehirlerin arkasından, ateşte pişirilip istif edilmiş taşlar yağdırıldı. Hâsıb, taş demektir.[30] إِلَّا آلَ لُوطٍ Ancak Lut ve ona uyan mü'minler, bu azabın dışında kalmıştır. نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ Onları, sabah olmadan az önce, seher vaktinde helâkten kurtardık.

35. نِعْمَةً مِنْ عِنْدِنَا Onları, bizden bir lütuf olarak azaptan kurtardık. كَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ شَكَرَ Bu güzel mükâfat gibi, iman ve itaat ederek nimetimize şükreden kimseyi de mükâfatlandırırız.

36. وَلَقَدْ أَنذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا Kuşkusuz Lut, çetin azabımıza ve intikamımıza karşı onları uyarmıştı. فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ Fakat kuşkulanıp uyarı ve tehditi yalanladılar.

---

29 Müslim, Kader, 46/19; Tirmizî, Kader 33/19.
30 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/412.

37. وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ ضَيْفِهِ Misafirlerine, livata (oğlancılık) yoluyla kötülük yapmak için, Lut'tan onları kendilerine teslim etmesini istediler. Bu misafirler, meleklerdi. فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ Bunun üzerine biz, gözlerini kör ettik. Netice de gözlerini kaybedip görmez oldular. Tefsirciler şöyle der: Melekler, Lut (a.s.)'a tüyü bitmemiş güzel yakışıklı delikanlılar şeklinde gelmişler o da kendilerini misafir etmişti. Kavmi, onlara tecâvüz maksadıyle koşarak ona geldi. Lut (a.s.) onlara kapıyı kapattı. Bunun üzerine kapıyı kırmaya çalıştılar. Bu sebeple Cebrâil (a.s.), kanadının bir tarafıyle gözlerine vurdu da gözleri silinip kör oldular.[31] فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ Lut'un sizi uyardığı azabımı tadın.

38. وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقِرٌّ Sabah vakti onlara, devamlı ve ahiret azabına bitişik bir azab geldi. Sâvî der ki: Bu olay şöyle olmuştu: Cebrâil (a.s.) şehirlerini kökünden söküp göğe yükseltti sonra da onlarla birlikte alt üst etti ve üzerlerine gökten pişirilmiş taş yağdırdı. Böylece dünya azabı ile ahiret azabı birleşmiş olup Cehenneme varıncaya kadar onlardan ayrılmayacaktır.[32]

39. فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ Ey Kâfirler! Elem verici azabımı ve peygamberlerimin diliyle yaptığım uyarımı görün.

40. وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ Andolsun biz, Kur'ân'ı, ezberlenmek ve üzerinde düşünülmek için kolaylaştırdık. Hani öğüt ve ibret alan?! Tefsirciler der ki: Her kıssada bu âyetin tekrar edilmesinin hikmeti, geçmiş milletlerle ilgili haberleri düşünmeye ve öğüt almaya dikkat çekmektir. Ayrıca her bir peygamberi inkâr etmenin, azabın inmesini gerektirdiğine işaret etmektir. Nitekim Yüce Allah "O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"[33] meâlindeki âyeti bu şekilde tekrarlamıştır. Bu âyet, çeşitli nimetleri bildirmek için tekrar edilmiştir. Her nimeti anlatınca, ardından onu yalanlamayı kınamıştır.[34]

41. وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ Andolsun ki, Firavun ve kavmine de, tekrar tekrar uyarılar yapılmış, fakat ibret almamışlardır. Ebussuûd şöyle der: Firavun kavminin kıssasının son derece önemli olduğunu göstermek için, kıssaya pekiştirici yeminle başlandı. Çünkü bu kıssada son derece büyük mucizeler ve karşılaştıkları azabın korkunçluğu anlatılmaktadır. Bu taşkınlığın başı Firavun'dur.[35]

42. كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كُلِّهَا Bütün mucizeleri, yani Musa'ya verilen dokuz mucizeyi yalanladılar.[36] فَأَخَذْنَاهُمْ أَخْذَ عَزِيزٍ مُقْتَدِرٍ Denizde boğarak onlardan intikam aldık. İntikamını almaya gücü yeten, onları yok edebilen ve kendisini hiç bir şeyin acze düşüremediği bir ilahın yakalayışı gibi yakalayıp azap ettik.

---

31 Hâzin, 4/230; et-Tefsîru'l-kebîr, 7/808.

32 Sâvî Hâşiyesi, 4/150.

33 Rahman sûresi, 55/13.

34 et-Tefsîru'l-kebîr, 7/810.

35 Ebussuûd, 5/78.

36 Kurtubî der ki: Mucizelerden maksat, Allah'ın birliğini ve Musa'nın (a.s.) peygamberliğini gösteren asâ, yed-i beyzâ (beyaz el), kıtlık yıllan, gözlerin kör edilmesi, tufan, çekirge, bit, kurbağa ve kan mucizeleridir.

Bundan sonra Yüce Allah Mekke kâfirlerini korkutmak üzere şöyle buyurdu:

43. أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِنْ أُولَٰئِكُمْ Bu istifhâm-ı inkârî, kınama ve azarlama ifade eder. Yani, Ey Arap topluluğu! Sizin kâfirleriniz, kendilerine azap indirdiğim O Nuh, Âd, Semûd, Lut ve Firavun kavmi kâfirlerinden daha mı üstün ki, onlara azap etmeyeyim?! Kurtubî şöyle der: Bu, istifhâm-ı inkârî olup olumsuzluk ifâde eder. Yani, sizin kâfirleriniz, daha önce gelip geçmiş ümmetlerin, inkârları yüzünderi helâk olmuş kâfirlerinden daha üstün değildir.[37] أَمْ لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ Ey Kureyş kâfirleri! Yoksa sizin azaptan kurtulduğunuza dair, peygamberlere inen semâvî kitaplarda bir berâatınız mı var?

44. أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُنْتَصِرٌ Yoksa onlar, "Biz kalabalık bir topluluğuz, çokluğumuza ve kuvvetimize güveniyoruz, Muhammed'e galip geliriz" mi diyorlar?

Yüce Allah, onlara cevap vermek üzere şöyle buyurdu:

45. سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ Bütün müşrikler hezimete uğrayacak ve mağlup olarak dönüp kaçacaklardır: İbnu'l-Cevzî şöyle der: Bu, Yüce Allah'ın Peygamberine (s.a.v.) bildirdiği gayb bilgisindendir. Hezimet, Bedir savaşında gerçekleşmiştir.

46. بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ Bu, onlara yapılacak azabın tamamı değildir. Aksine, onlara asıl azap etme zamanı kıyamettir. وَالسَّاعَةُ أَدْهَىٰ وَأَمَرُّ Kıyamet, öldürülmek ve esir edilmekten daha büyük ve acı bir musibettir.[38]

47. إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ Kuşkusuz kâfirler, dünyada hayret ve bocalama ahirette ise alevli yanan ateş içindedirler. İbn Abbas şöyle der: Kâfirler, hüsran ve delilik içindedir.[39]

48. يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ Cezalandırmak ve zelil kılmak için, onlar o gün yüz üstü Cehenneme çekilirler. ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ Onlara, "Ey yalanla yanlar? Tadın Cehennem azabını" denilir. Ebussuûd şöyle der: Sakar, Cehennemin özel adıdır. Dolayısıyle kesresiz ve tenvinsiz okunur.[40]

49. إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ Biz her şeyi, ezelde Levh-i Mahfûz'da yazılmış ve takdir edilmiş olarak yarattık.

50. وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ Yaratma ve vücuda getirme hususunda bizim işimiz sadece bir kezdir. Göz açıp kapayacak kadar hızlıdır. Bir şeye biz "ol" deriz, o da oluverir. İbn Kesîr şöyle der: Biz bir şeye sadece bir kez emrederiz. İkinciyle te'kide ihtiyacımız yoktur. O şey, göz açıp kapayacak kadar sürede, ertelenmeden hemen meydana geliverir.[41]

---

37 Kurtubî, 17/145.
38 Zâdu'l-mesîr, 8/100.
39 Rûhu'l-meânî, 27/93.
40 Ebussuûd, 5/179.
41 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/414.

51. وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا أَشْيَاعَكُمْ Andolsun ki biz, geçmiş milletlerden inkâr ve sapıklıkta size benzeyenleri yok etmiştik. فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ Hatırlayıp öğüt alan hani?!

52. وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ Yalanlayan milletlerin, hayır ve şerden yaptıklarının tümü üzerlerine yazılmış ve koruyucu meleklerin ellerindeki defterlere kaydedilmiştir. İbn Zeyd şöyle der: في الزبر den maksat, "Meleklerin defterlerinde" demektir.

53. وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌ Büyük küçük her amel, Levh-i Mahfûz'da yazılmış ve tesbit edilmiştir.

54. إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ Takvâ sahipleri, Cennetlerde ve nehirlerdedir. Kurtubî şöyle der: Su, şarap, bal ve süt nehirleri içindedir.

55. فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ Onlar, beğenilen bir mevkide ve güzel bir makamdadırlar. عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ Yüce bir Rabbin katında, mülkünde ve saltanatında güçlü, hiçbir şeyin kendisini acze düşüremeyeceği bir Rabbin, yani âlemlerin Rabbi Allah'ın katındadırlar.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "ففتحنا ابواب السماء Göğün kapılarını açtık" cümlesinde, istiâre-i temsîliyye vardır. Yağmurun buluttan çıkışı, göğün kapılarını açan ve gök yüzünü yaran nehirlerin dökülmesine, istiâre-i temsîliyye yoluyla benzetilmiştir.

2. يدع Çağırır ile الداع çağıran arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

3. "وحملناه على ذات الواح ودسر Nuh'u da tahtalı ve çivili gemiye bindirdik" cümlesinde kinaye vadır. Bu âyet, tahta ve çivilerle yapılmış olan gemiden kinayedir.

4. "كأنهم اعجاز نخل خاوية Onlar, sökülmüş hurma kütükleri gibi.." terkibinde mürsel mücmel teşbih vardır. فكانوا كهشيم المحتظر Ağılcı çırpısının kırıntıları haline geldiler cümlesinde de aynı şekilde mürsel mücmel teşbih vardır.

5. "بل هو كذاب اشر Hayır o, çok yalancı ve şımarığın biridir" cümlesinde mübâlağa kipleri kullanılmıştır. Çünkü فعال ve فَعِل kalıpları mübâlağa içindir.

6. "بل الساعة موعدهم والساعة ادهى Bilakis, onların zamanı kıyamettir. Kıyamet daha korkunçtur..." âyetinde, lafız tekrarlanarak itnâb yapılmıştır. Bu, daha çok korkutmak için yapılmıştır.

7. "إن المجرمين في ضلال وسعر Kuşkusuz suçlular bir sapıklık ve çılgın ateş içindedir"

âyeti ile "ان المتقين في جنات ونهر Kuşkusuz takvâ sahipleri ise, Cennetler ve nehirlerdedir" âyeti arasında mukâbele vardır.

8. صغير Küçük ile كبير büyük arasında tıbâk vardır.

9. Âyet sonlarında lafız ve musikinin güzelliğini arttıran akıcı secî murassa vardır. Mesela şu âyetleri oku:

ذوقـــــوا مس ســـــقـــــر

إنـا كـل شـئ خـلـقـنـا بـقـــــــدر

وما أمرنا الا واحدة كلمح البصر ...

Allah'ın yardımıyle "Kamer sûresi"nin tefsiri bitti.

RAHMÂN SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 78 âyettir.

Takdim

Rahman sûresi, İslâm inancının esaslarını ele alan Mekkî sûrelerdendir. Bu sûre, diğer mübarek sûreler arasında bir gelin gibidir. Bunun içindir ki, hadiste şöyle buyrulmuştur: "Her şeyin bir gelini (süsü) vardır. Kur'ân'ın gelini de er-Rahman sûresidir."

Bu mübarek sûre, Yüce Allah'ın, kullarına lütfettiği, sayılamayacak kadar çok ve açık nimetlerini sayarak başlar. Bu nimetlerin başında Kur'ân'ı öğretme nimeti gelir. Zira Yüce Allah onu, insana verilmiş en büyük nimet olarak nitelemiştir. İnsanın yaratılması ve ona anlatmanın öğretilmesinin zikrinden önce Yüce Allah'ın zatı zikredilmiştir: "Rahman olan Allah, Kur'ân'ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona (maksadını) anlatmayı öğretti."

Sonra bu sûre, Allah'ın (c.c.) sayılamayacak kadar çok, güzel nimetlerini ve büyük alâmetlerini anlatan varlık sayfalarını açar. Bu nimet ve alâmetler güneş, ay, yıldızlar, ağaçlar, direksiz yükseltilmiş olan gök ve bunda bulunan kudretini gösteren enteresan ve sanatını gösteren fevkalâde şeyler ve içinde, insanlara rızık olarak verdiği çeşitli meyve ve ekinlerin bulunduğu yer yüzüdür: "Güneş ve ay bir hesaba göre hareket eder. Yıldızlar ve bitkiler (Allah'a) secde ederler.."

Bu sûre, Yüce Allah'ın felekleri yürütmesinde ve denizin dalgalarını yararak hareket eden büyük gemileri insanların emrine vermesinde Yüce Allah'ın açık kudretini gösteren delillerden bahseder. O gemiler, su üzerinde giderlerken, sanki büyük ve yüksek dağlar gibidir: "Denizde uzun dağlar gibi yükselen gemiler de O'nundur..."

Görünen bu kâinat sayfası hızla sunulduktan sonra, varlık sayfaları dürülür. Mahlukat, tümüyle yok olur. Ölümün korkunç gölgesi onları sarar, yokluk onları dürer ve sadece Hayy ve Kayyûm olan Allah (c.c.) kalır: "Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak. Azamet ve ikrâm sâhibi Rabbinin zâtı kalacak".

Yine bu sûre, kıyametin korkunç hallerini ele alır, suçlu bedbahtların durumunu ve o zor günde karşılaşacaklan korku ve sıkıntıları anlatır: "Suçlular simalarından tanınır. Perçemlerinden ve ayaklarından yakalanırlar."

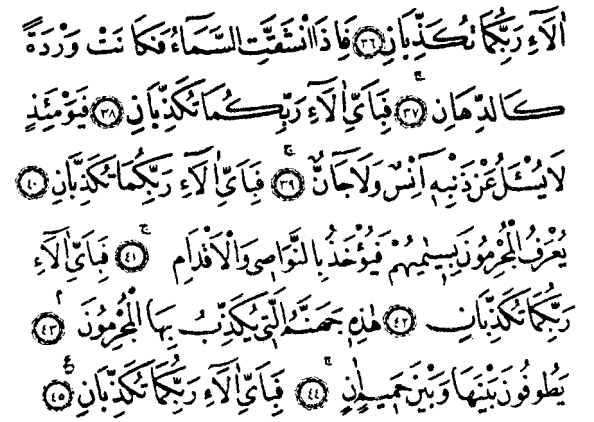
Günahkârlara yapılacak azap sahnesini anlattıktan sonra, sûre, takvâ sahiplerine verilen nimet sahnesini geniş bir şekilde ele alır. Şöyle ki, takvâ sahipleri, Cennetlerde

hûrîler ve gençlerle beraber olurlar: "Rabbinin makamından korkanlar için iki Cennet vardır..."

Bu mübarek sûre, kullarına verdiği çeşitli nimet ve ikramdan dolayı Yüce Allah'a ta'zîm ve övgü ile sona erer. Bu, Rahman sûresi için en uygun sona eriştir: "Büyüklük ve ikram sahibi Rabbinin adı, yücelerden yücedir." İşte böylece, başlangıçla bitiş, en parlak ifadede birbirlerine uygun düşmüştür.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اَلرَّحْمٰنُ ۝١ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ۝٢ خَلَقَ الْاِنْسَانَ ۝٣ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ۝٤
اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ۝٥ وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ۝٦
وَالسَّمَآءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيْزَانَ ۝٧ اَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيْزَانِ ۝٨
وَاَقِيْمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيْزَانَ ۝٩ وَالْاَرْضَ
وَضَعَهَا لِلْاَنَامِ ۝١٠ فِيْهَا فَاكِهَةٌ وَّالنَّخْلُ ذَاتُ الْاَكْمَامِ ۝١١
وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ ۝١٢ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ
رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝١٣ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ
۝١٤ وَخَلَقَ الْجَآنَّ مِنْ مَّارِجٍ مِّنْ نَّارٍ ۝١٥ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝١٦
رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ۝١٧ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝١٨
مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيٰنِ ۝١٩ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيٰنِ ۝٢٠ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ
رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٢١ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ۝٢٢
فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٢٣ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَاٰتُ فِي الْبَحْرِ
كَالْاَعْلَامِ ۝٢٤ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٢٥ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ
۝٢٦ وَّيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ ۝٢٧ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ
۝٢٨ يَسْـَٔلُهٗ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِيْ شَاْنٍ ۝٢٩
فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٣٠ سَنَفْرُغُ لَكُمْ اَيُّهَ الثَّقَلَانِ ۝٣١ فَبِاَيِّ
اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٣٢ يٰمَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنِ اسْتَطَعْتُمْ
اَنْ تَنْفُذُوْا مِنْ اَقْطَارِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ فَانْفُذُوْا لَا تَنْفُذُوْنَ
اِلَّا بِسُلْطَانٍ ۝٣٣ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٣٤ يُرْسَلُ
عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّنْ نَّارٍ وَّنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرَانِ ۝٣٥ فَبِاَيِّ

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3, 4. Rahman olan Allah, Kur'ân'ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona beyanı, öğretti.

5. Güneş ve ay bir hesâba göre hareket eder.

6. Yıldızlar ve ağaçlar (Allah'a) secde ederler.

7. Göğü Allah yükseltti ve mîzanı O koydu ki,

8. Sakın tartıda haksızlık etmeyesiniz.

9. Tartıyı doğru yapın, terazide eksiklik yapmayın.

10. Allah, yeri mahlukat için yaymıştır.

11. Orada meyvalar ve salkımlı hurma ağaçları vardır.

12. Yapraklı tâneler ve hoş kokulu bitkiler vardır.

13. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

14. Allah insanı, saksı gibi kum çamurdan yarattı.

15. Cinleri de hâlis ateşten yarattı.

16. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

17. O, iki doğunun ve iki batının Rabbidir.

18. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

19. İki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir.

20. Aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmıyorlar.

21. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

22. İkisinden de inci ve mercan çıkar.

23. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

24. Denizde uzun dağlar gibi yükselen gemiler de O'nundur.

25. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

26. Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak.

27. Ancak, azamet ve ikram sâhibi Rabbinin zâtı bâki kalacak.

28. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

29. Göklerde ve yerde kim varsa O'ndan ister. O, her an bir iştedir.

30. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

31. Ey insan ve cin! Sizin de hesâbınızı ele alacağız.

32. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

33. Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin çevresinden çıkmaya gücünüz yetiyorsa çıkın. Ama bir güç olmadan çıkamazsınız.

34. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

35. Üzerinize ateşten alev ve eritilmiş bakır gönderilir de yardımlaşamazsınız.

36. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

37. Gök yarılıp da, erimiş yağ gibi kıpkırmızı bir gül olduğu zaman,

38. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

39. İşte o gün insana da cin'e de günahı sorulmaz.

40. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

41. Suçlular, üzerlerindeki alâmetlerden tanınır, alınlarından (perçemlerinden) ve ayaklarından yakalanırlar.

42. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

43. İşte, bu suçluların yalanladıkları Cehennemdir.

44. Onlar, Cehennemle kaynar su arasında dolaşır dururlar.

45. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

KELİMELERİN İZAHI

حسبان : Husbân, غفران ve كفران gib'ı mastar olup حساب hesap, manasınadır.

الأنام : Enâm, mahlukat ve yeryüzünde hareket eden her şey demektir.

العصف : Asf, kuru ekinin yaprağı.

الريحان: Reyhân, kokusu güzel olan her bitki. Buna, güzel kokusundan dolayı "Reyhân" denilmiştir.

مارج : Mâric, ateşin üstünde görünen alev. Leys şöyle der: Şiddetli alevi olan yaygın ışındır.[1]

الجوار : Cevâr, gemi manasına gelen جارية kelimesinin çoğuludur. Su üzerinde yürüdüğü için gemiye "câriye" denilmiştir.

الأعلام : A'lâm, uzun dağ manasına gelen عَلَم kelimesinin çoğuludur. Şâir şöyle der: "إذا قطعن علما بدا علم Bir dağı aştıklarında bir dağ göründü".

1 Kurtubî, 17/161.

تنفذوا : Çıkarsınız. نفوذ Bir şeyden hızla çıkmak demektir.

شواظ : Şuvâz, dumansız alev manasınadır.

الدهان : Dihân, kızıl deri demektir.

آن : Ân, son derece sıcak demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1, 2. الرَّحْمَـٰنُ ■ عَلَّمَ الْقُـرْآنَ Rahman olan Allah, Kur'ân'ı öğretti. Ezberlemek ve anlamak için onu kolaylaştırdı. Mukâtil şöyle der: Yüce Allah'ın, "Rahman'a secde edin"[2] meâlindeki âyeti inince, Mekke kâfirleri, "Rahman nedir?" dediler. Onu inkâr edip, "Rahman'ı tanımıyoruz" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah onların inkâr ettiği Rahman'ın Kur'ân'ı öğreten olduğunu beyân etti.[3] Hâzin de şöyle der: Yüce Allah kullarına verdiği nimetlerini saydı ve en büyük nimet ve en üstün olanını önce zikretti. Ki bu da Kur'ân-ı Kerîm'dir. Çünkü Kur'ân, Allah'ın, peygamberlerine gönderdiği vahyin en büyüğü, veli ve temiz kulları katında makamca en üstünü, en çok zikredileni ve din konularında en güzel etkili olanıdır. Kur'ân, mahlukatın en şereflisi olan peygamberlere indirlen semâvî kitapların en üstünüdür.[4]

3. خَلَقَ الإِنسَـٰنَ İşiten, gören ve konuşan insanı yarattı. Bundan maksat insan cinsidir.

4. عَلَّمَهُ الْبَيَانَ Meramını ve isteğini açıklama ve bu sayede diğer canlılardan ayrılma imkânını sağlayan konuşma kabiliyetini ona ilham etti. Beyzâvî şöyle der: Bundan maksat; insanları Allah'a şükretmeye teşvik etmek ve bu hususta kusurlu olduklarına dikkat çekmek için, Allah'ın insan cinsine verdiği nimetleri saymaktır. Kur'ân'ı öğretmek dini nimetlerin temeli olduğu için, en önemli olanı öne alıp insanı yaratmasını zikretmeden önce Kur'ân'ı öğretmesini zikretti.[5]

5. الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ Güneş ve ay, burçlarında belli bir hesaba göre hareket eder ve kulların nıenfaatleri için, yörüngelerinde akıp giderler. İbn Kesîr şöyle der: Yani, değişmeyen, kanunlaşmış bir hesapla birbirlerinin ardından giderler.[6]

6. وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ Yıldızlar ve bitkiler, kendilerinden istediği hususlarda, Rahman'a boyun eğip itaat ederler. Yıldızlar burçlarda hareket ederek, bitkiler de meyve çıkarmak sûretiyle itaat ederler.[7]

---

2 Furkân sûresi, 25/60.

3 Zâdu'l-mesîr, 8/105.

4 Hâzin, 4/246.

5 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/427.

6 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/415.

7 En açık olan şudur: Necm'den maksat, gökteki yıldızlardır. Bu Mücâhid'in görüşü ve İbn Kesîr'in tercihidir. İbn Abbas'tan rivayet edildigine göre, Necm'den maksat yerden çıkan gövdesiz her bitkidir. Çünkü o, gövdeli bitki manasına gelen الشجر kelimesi karşılığında zikredilmiştir. İbn

7. وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ Göğü yüksek, binası sağlam, kadri ve şanı yüce yarattı. İnsanın, hakkını tam olarak alması için, alıp vermede teraziyi emretti ki,

8. أَلاَّ تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ Tartıda eksiltme yapmayasınız.

9. وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ. Tartıyı adalet ve eşitlikle dosdoğru yapın. Tartıda eksiklik ve noksanlık yapmayın. Nitekim Yüce Allah, meâlen "Hilekârlara yazıklar olsun"[8] buyurmuştur.

10. وَالأَرْضَ وَضَعَهَا لِلأَنَامِ Yeryüzünü de insanlar için yaydı ki, orada yerleşip Allah'ın orada yarattıklarından faydalansınlar. İbn Kesîr şöyle der: Yeryüzüne yüksek dağlar yerleştirdi ki, üzerinde bulunan mahlukatla karar kılsın. Bunlar, yeryüzünün dört bir tarafında bulunan türleri, şekilleri ve renkleri farklı mahlukattır.[9]

11. فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الأَكْمَامِ Orada rengi, tadı ve kokusu farklı meyve türleri ve salkım tomurcuklu hurma ağaçları vardır. İbn Kesîr der ki: Hurına kıymetli, kurusu ve yaşı faydalı bir meyve olduğu için, Yüce Allah sadece onu zikretti. Ekmâm, İbn Abbas'ın da dediği gibi, tomurcuk kabuklarıdır. طلع Tıl', içinden tomurcuğun çıktığı şey demektir. Sonra ondan salkım çıkar. بسر Büsr yani ham meyve haline gelir. Sonra رطب rutab (biraz daha olgun) hale gelir. Daha sonra da iyice olgunlaşıp mükemmel hale gelir.[10]

12. وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ Yeryüzünde buğday, arpa ve gıda alınan diğer hububat türleri vardır. Bu hububatın, hayvanlara gıda olan samanı da vardır. Ayrıca orada gül, zambak, yasemin ve benzeri güzel kokulu ve koklanan her türlü bitkiler vardır. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah önce meyveyi zikretti ve lafzını nekre olarak getirdi. Çünkü onun bizzat kendisinden faydalanılır. Sonra ikinci olarak hurmayı zikretti. Hurmanın meyvesini değil de aslını yani ağacını zikretti. Çünkü hurmanın ağacından çok faydalanılmaktadır. Mesela lif, yapraklı ve yapraksız dal, kök, yağ ve meyvesinden faydalanılmaktadır. Daha sonra Yüce Allah, insan geçiminde esas olan hububatı zikretti ki bu da buğday arpa, başak ve yaprağı olan her bitkidir. Yüce Allah ذو العصف ile bunların yapraklı olduğunu da vurguladı. Bunu insanlara gıda veren hubûbâtı ve hayvanlarına gıda veren yapraklarını yani samanı onlara ihsan ettiğine dikkat çekmek için yaptı. Meyve ile başladı, koklanan şeylerle sona erdirdi ki, faydalanacakları, gıda alacakları ve güzel kokusundan lezzet alacakları şey tam olarak hâsıl olsun.[11]

Yüce Allah, nimetlerini saydıktan sonra insanlara ve cinlere şöyle hitap etti:

13. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ Ey insan ve cin toplulukları! Allah'ın nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz? Allah'ın size verdiği nimetler sayılamayacak kadar çok

Cerîr bu görüşü tercih etmiştir. Birinci görüş en açık olandır.

8 Mutaffifin sûresi, 83/1.

9 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/416.

10 Muhtasaru İbn Kesîr 3/416.

değil mi? İbn Ömer'den (r.anhumâ) şöyle rivayet edilmiştir: Rasulullah (s.a.v.) Rahman sûresini Ashâbına (r.anhum) okudu. Ashâb sustu. Rasulullah (s.a.v.) buyurdu ki: Neden, cinlerin, Rablerine sizden daha güzel cevap verdiğini işitiyorum. Ben ne zaman, فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ âyetine gelsem, onlar: "Ey Rabbimiz! Senin nimetlerinden hiçbirini yalanlamıyoruz. Hamd Sana mahsustur" diyorlar.[12]

Bundan sonra Yüce Allah, birliğini ve kudretini gösteren delilleri anlattı:

14. خَلَقَ الإِنسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ Allah, babanız Adem'i kurumuş bir çamurdan yarattı. Ona vurulduğunda tın tın diye bir ses işitilir. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah bu sûrede Adem'i, "Ateşte pişmiş gibi kuru çamurdan" yarattığını, Hicr sûresinde, "Pişmiş çamurdan, değişmiş cıvık balçıktan.[13] Sâffât sûresinde, "Yapışkan bir çamurdan"[14] yarattığını bildirdi. Âl-i İmrân sûresinde ise, "Onu topraktan yarattı"[15] buyurdu. Bu şöyle olmuştur. Yüce Allah, yeryüzünün toprağından biraz aldı. Onu su ile karıştırdı. Ele yapışacak şekilde yapışkan bir çamur haline geldi. Sonra onu öyle bıraktı ve neticede kokmuş siyah çamur haline geldi. Daha sonra da kap kacak yapılır gibi ona şekil verdi. Sonunda da onu kuruttu ve ateşte pişmiş gibi son derece sertleşip vurulduğunda ses çıkaracak hale geldi. Burada anlatılan, o aşamaların sonuncusudur.[16]

15. وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ Cinleri de, dumansız saf alevden yarattı. İbn Abbas der ki: "من مارج Dumansız, saf alevden" demektir. Mücâhid de şöyle der: مارج Ateşin siyahlığı yani duman ile karışık alev demektir.[17] Hadiste şöyle buyrulmuştur: Melekler nurdan yaratıldı. Cin, dumansız alevden, Adem ise, size anlatılan şeyden yaratılmıştır.[18]

16. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ Ey cin ve insan toplulukları! Allah'ın nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?! Ebû Hayyân der ki: Bu fasılalardaki tekrar, pekiştirme, uyarma ve teşvik içindir. İbn Kuteybe şöyle der: Bu tekrar sadece, nimetlerin farklılığındandır. Her bir nimeti zikrettikçe, ardından فبأي آلاء ربكما تكذبان âyetini tekrarlamıştır.[19] Bu âyet otuzbir defa söylenmiştir. Âyetteki soru azarlamak ve kınamak içindir.

17. رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ Yüce Allah, ay ve güneşin doğduğu ve battığı yerlerin Rabbidir. "Güneş ve ay bir hesap ile hareket eder" meâlindeki âyette, güneşi ve ayı zikredince, burada da onların doğduğu ve battığı yerlerin Rabbi olduğunu bildirdi.

18. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ Allah'ın sayılamayacak kadar olan nimetlerinden hangi birini yalanlıyorsunuz?!

---

11 el-Bahr, 8/190.
12 Tirmizî, Tefsir, 48/56.
13 Hicr sûresi, 15/26.
14 Sâffât sûresi, 37/11.
15 Âl-i İmrân, 3/59.
16 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/430; Sâvî, 4/154.
17 Rûhu'l-meânî, 27/105.
18 Müslim, Zühd, 60; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned 6/153.

19. مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ Yanyana bulunan tatlı ve tuzlu iki denizi serbest bıraktı. Bunlar birbirleriyle karşılaştıkları halde karışmazlar.

20. بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ İkisi arasında, Allah'ın kudretinden bir engel vardır. Karışarak biri diğerine taşkınlık etmez. İbn Kesîr şöyle der: البحرين den maksat, tatlı ve tuzlu sudur. Tuzlu olan, bildiğimiz bu denizlerdir. Tatlı olan ise, insanların yaşadığı yerlerde akan nehirlerdir. Allah bu iki su arasında yeryüzünden bir engel koydu ki, bunlar birbirlerine karışıp birbirlerini bozmasınlar.[20]

21. فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

22. يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ Topraktan hububat, yaprak ve güzel kokulu bitkiler çıkardığı gibi, sudan da sizin için inci ve mercan çıkarır. Âlûsî şöyle der: Lü'lü, küçük inci, mercan ise büyük incidir. Bunu İbn Abbas söylemiştir. İbn Mesud'dan gelen rivayette ise mercan, elmas ve yakut gibi kırmızı mücevherdir.[21] Âyet, Yüce Allah'ın harikulade sanatını açıklamaktadır. Şöyle ki, Allah tuzlu sudan inci, yakut ve mercan gibi türlü süs eşyaları çıkarır. Tek ve ihsan edici olan Allah, noksan sıfatlardan uzaktır.

23. فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

24. وَلَهُ الْجَوَارِي الْمُنْشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ Denizde yüzen, dağlar gibi büyük ve yüksek gemiler onundur. Kurtubî şöyle der: كالأعلام dağlar gibi demektir. Âlem, uzun dağ manasınadır. Denizdeki gemiler, karadaki dağlara benzer.[22] Gemileri nimet olarak saymanın izâhı şudur: Yüce Allah dağ gibi olan o büyük gemileri su yüzünde yürütmektedir. Su, lâtif ve akıcı bir madde olduğu halde erzak, ticaret ve kazanç mallarıyle yüklü o büyük gemileri, üzerinde, bir taraftan diğer tarafa, bir bölgeden diğer bölgeye taşır. Şeyhzâde şöyle der: Bil ki, eşyanın aslı dörttür: Toprak, su, hava ve ateş. Yüce Allah, "İnsanı kuru çamurdan yarattı" sözü ile, toprağın, değerli ve şerefli bir mahluğun aslı olduğunu bildirdi. "Cinni dumansız alevden yarattı" sözüyle, ateşin, bir başka enteresan mahluğun aslı olduğunu açıkladı. "Onlardan inci ve mercan çıkar" sözüyle de, suyun, kıymetli ve değerli bir mahluğun aslı olduğunu açıkladı. Daha sonra da havanın, dağlara benzeyen gemilerin yürümesinde büyük bir tesiri olduğunu açıklamak üzere, "Denizde dağlar gibi yükselen gemiler onundur" buyurdu. Gemilerin denizde yürümesinde insan oğlunun asıl itibariyle etkisi olmadığı için, Yüce Allah özellikle gemileri zikretti. İnsanlar, "Gemi de senin, mülk de senin diyerek bunu itiraf ederler: Boğulmaktan korktukları zaman sadece Allah'a dua ederler: Gemiye bindikleri zaman dini yalnız Allah'a hâs kılarak O'na

20 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/417.
21 Rûhu'l-meânî, 27/106.
22 Kurtubî, 17/164.

yalvarırlar. Fakat onları sâlimen karaya çıkarınca bir bakarsın ki, (Allah'a) ortak koşmaktadırlar".[23]

25. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

26. كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ Yeryüzünde insan ve diğer canlılardan ne varsa, hepsi ölüp yok olacaktır.

27. وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلالِ وَالإِكْرَامِ Bir ve tek olan azametli, büyük, ihsan ve ikram sahibi olan Allah'ın zâtı bâkî kalır. Nitekim Yüce Allah, meâlen, "O'nun Zâtından başka herşey yok olacaktır"[24] buyurmuştur. İbn Abbas şöyle der: Vech kelimesi, bâkî ve sonsuz olan Yüce Allah'ın Zâtını ifade eder. Kurtubî de şöyle der: Mahlukatın yok oluşunun nimet sayılmasının izahı ise, ölümde hepsini eşit tutmaktır. Ölümle ayaklar eşit olur. Ölüm fâni yurttan, sevap ve ceza yurduna göç sebebidir.[25]

28. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

29. يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Göklerde ve yerde ne varsa, O'na muhtaçtır. Dil ile veya lisân-ı hal ile, O'ndan yardım ve rızık isterler. كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ Her an Yüce Allah, mahlukatın işlerinden bir iştedir. Bir günahı bağışlar, bir sıkıntıyı giderir, bir kavmi yükseltir, diğerini alçaltır. Tefsirciler şöyle der: Bu işler, Yüce Allah'ın yeniden yarattığı değil, mahlukat için ortaya çıkardığı işlerdir. Çünkü kalem, olmuş şeyleri ve kıyamete kadar olacakları yazıp kurumuştur. Yüce Allah dilediğini yüceltir, dilediğini alçaltır. Hastaya şifa verir, sıhhatliyi hasta eder. Zelili azîz kılar, azîzi zelil eder. Zengini fakir, fakiri zengin yapar. Mukâtil şöyle der: Bu âyet, Yahudiler hakkında inmiştir. Yahudiler dediler ki: "Yüce Allah, cumartesi günü, hiçbir şeye hüküm vermez" Yüce Allah bu âyetle onlara cevap verdi.[26]

30. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

31. سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَا الثَّقَلانِ Ey insan ve cin topluluğu! Amellerinizden dolayı hesaba çekeceğiz. İbn Abbas şöyle der: Bu, Yüce Allah'tan kullarına bir tehdittir. Allah meşgul değildir ki onu bırakasın.[27] Ebû Hayyân da şöyle der: "Kıyamet gününde işlerinize bakacağız" demektir. Yoksa Yüce Allah'ın bir meşguliyeti var da, o gün onu bırakacak değildir. Bu tabir, Arapça'da kullanılmaktadır. Kişi, tehdit ettiği kimseye سأفرغ لك der. Yani, senden intikam almak için, beni meşgul eden herşeyi bırakacağım.[28] Beyzâvî ise şöyle der: Kıyamet günü, sadece sizin hesap ve cezanızla

23 Ankebût sûresi; 29/65. Kurtubî, 17/165.
24 Kasas sûresi, 28/88.
25 Kurtubî, 17/165.
26 Âlûsî, 27/111.
27 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/419.
28 el-Bahr, 8/194.

meşgul olacağız. Bunda bir tehdit manası vardır. Bu tehdit, senin, tehdit ettiğin şahsa söylediğin سأفرغ لك Sadece seninle meşgul olacağım" sözünden müsteâdır. Çünkü, sadece bir şeyle meşgul olan, o konuda daha güçlü ve ciddî olur. الثقلان İnsan ve cinler demektir. Yeryüzünde ağırlıkları olduklarından dolayı onlara bu isim verilmiştir.[29]

32. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

33. يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالإِنسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ فَانفُذُوا Ey insan ve cin topluluğu! Allah'tan ve hükmünden kaçarak, göklerin ve yerin etrafından çıkabilirseniz çıkın ve kendinizi Allah'ın azabından kurtarın. Bu emir, acze düşürme manasını ifade eder. لا تَنفُذُونَ إِلاَّ بِسُلْطَانٍ Bir güç ve kuvvet olmadan oradan çıkamazsınız. Bunu yapmak sizin için nerede!? İbn Kesîr şöyle der: Yani siz Allah'tan ve O'nun kaderinden kaçamazsınız. Bilakis o sizi kuşatmıştır. Onun hükmünden kurtulamazsınız. Nereye gitseniz ben sizi kuşatırım demektir. Bu, mahşerde olacaktır. Şöyle ki, melekler mahlukatı her taraftan yedi sıra halinde kuşatacaktır. Allah'ın emir ve iradesi olmadan hiç kimse kımıldayamayacaktır: "İnsan o gün, kaçacak yer neresi? diyecektir".[30] Bu, dünyada değil ancak kıyamet günü olur. Daha sonra gelen, "Üzerinize ateşten alev ve erimiş bakır gönderilir" meâlindeki âyet bunun delilidir.[31]

34. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

35. يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِنْ نَارٍ Kıyamet günü üzerinize kızgın ateş alevi وَنُحَاسٌ ve erimiş bakır gönderilir. Başınızın üstünden dökülür. Mücâhid şöyle der: Nühâs, bildiğimiz sarı bakır olup, kıyamet günü başlarına dökülecektir. İbn Abbas da şöyle der: Nühâs, alevsiz duman demektir. Mücâhid'in görüşü daha açıktır. فَلاَ تَنتَصِرَانِ Birbirinize yardım edemez ve Allah'ın azabından kurtaramazsınız. İbn Kesîr şöyle der: Yani, kıyamet günü kaçıp gitseniz, melekler ve Cehennem zebânîleri, dönmeniz için üzerinize ateşten alev ve erimiş bakır dökerek mutlaka geri çevirirler.

---

29 Beyzâvî, 3/432.

30 Kıyâme sûresi, 75/10; Muhtasaru İbn Kesîr, 3/419.

31 Son devir âlimlerinden bazıları bu günlerde, bu âyeti yanlış tefsir etmeye yönelmişler ve insanın göklere ve yıldızlara çıkabileceğini iddia etmişlerdi, Âyette geçen "Sultan" kelimesini "ilim" şeklinde tefsir etmişlerdir: Oysa bu, tefsircilerin görüşlerine aykırıdır. Âyetin gelişi ve devamı bunu reddeder. Çünkü âyet, ahiretteki korkunç olayları ve sıkıntıları açıklamak için getirilmiştir. Daha önce geçen, "Ey insan ve cin! Sizi hesaba çekeceğiz" meâlindeki âyet ile, daha sonra gelen, "Üzerinize ateşten alev ve duman gönderilir" meâlindeki âyetler bunun delilidir. Tefsirciler bu olayın ahirette olacağında fikir birliğine varmışlardır. Biz, insanın füzeler ve yeni icat edilen şeylerle aya veya bazı gezegenlere gidebileceğine itiraz etmiyoruz. Çünkü bu insanın gücü dahilindedir. İnsan, ilim vasıtasıyle dünyanın etrafında dönebilir ve uzaya yükselebilir. Fakat o, göğe ulaşamaz. Çünkü Allah göğü korumuş bir tavan kılmıştır. Ay ve diğer gezegenlere gelince bunlar dünya göğünün altındadır. Bunlara ulaşılabilir. Fakat biz, bilmeden ve anlamadan Kur'ân'a hücum eden ve güvenilir tefsircilerin görüşlerine başvurmadan kendi görüşüyle, Allah'ın Kitabı hakkında söz şöyleyen kimseleri yadırgıyor ve onlara şaşıyoruz. Aya ulaşma konusunda yazdıklarımız için, bkz, "Râbıtatu'l-âlemi'l-İslâmî" dergisi, yıl 1387 h.

Kendinize herhangi bir yardımcı bulamazsınız.[32]

36. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

37. فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ Kıyamet gününde, meleklerin inip mahlukatı her taraftan kuşatması için gök yarıldığında ve ateşin sıcağından kıpkırmızı bir gül, kırmızı bir deri gibi olduğunda...[33] Bunu İbn Abbas söylemiştir. Bu durum, o büyük günün dehşetinden ve korkunçluğundan dolayı meydana gelecektir.

38. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

39. فَيَوْمَئِذٍ لا يُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنسٌ وَلا جَانٌّ O korkunç günde, yani göğün yarıldığı günde, insan ve cinlerin günahkârlarından hiçbirine günahı sorulmaz. Çünkü günahkârın, yüz siyahlığı, gözlerinin ağarıp körleşmesi gibi suçlu olduğunu gösteren alâmetleri vardır. Fahreddin Râzî şöyle der: Hiçbir kimseye günahı sorulmaz. Ona "Günahkâr sen misin? yoksa başkası mı?" denmez. "İçinizden günahkâr kimdir?" denilmez. Bilakis onlar, yüzlerinin siyahlığı ve diğer alâmetlerle tanınırlar.[34]

40. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

41. يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ Kıyamet günü suçlular, üzerlerinde görünen alâmetlerle tanınırlar. Bu alâmetler onları saran üzüntü ve kederdir. Hasan el-Basrî şöyle der: Bu alâmetler yüzün siyahlığı ve gözlerin ağarıp körleşmesidir. Nitekim Yüce Allah meâlen, "O gün suçluları, gözleri ağarıp körleşmiş olarak toplarız".[35] "Bazı yüzlerin ağardığı, bazı yüzlerin de karardığı gün"[36] buyurmuştur. فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالأَقْدَامِ Melekler onları alınlarından yani perçemlerinden ve ayaklarından yakalayıp Cehenneme atarlar. İbn Abbas şöyle der: Suçlu, perçeminden ve ayaklarından yakalanır ve odun kırılır gibi kırılır, sonra da ateşe atılır.

42. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

43. هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ Azarlamak ve kınamak için onlara, "Bu, size haber verilip de yalanladığınız Cehennemdir" denilir. İbn Kesîr der ki: İşte bu, varlığını yalanlamış olduğunuz ateştir. İşte o hazırdır, onu apaçık görüyorsunuz.[37]

44. يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ آنٍ Suçlular Cehennem ateşi ile, son derece sıcak olan su arasında şaşkın dolaşırlar. Katâde şöyleder: Bir defa sıcak suya, bir defa da

---

32 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/419.

33 Bu şartın cevabı zikredilmemiş olup, "O gün korkunç şeyler olacaktır" takdirindedir. (Mütercimler).

34 et-Tefsîru'l-kebîr, 29/118.

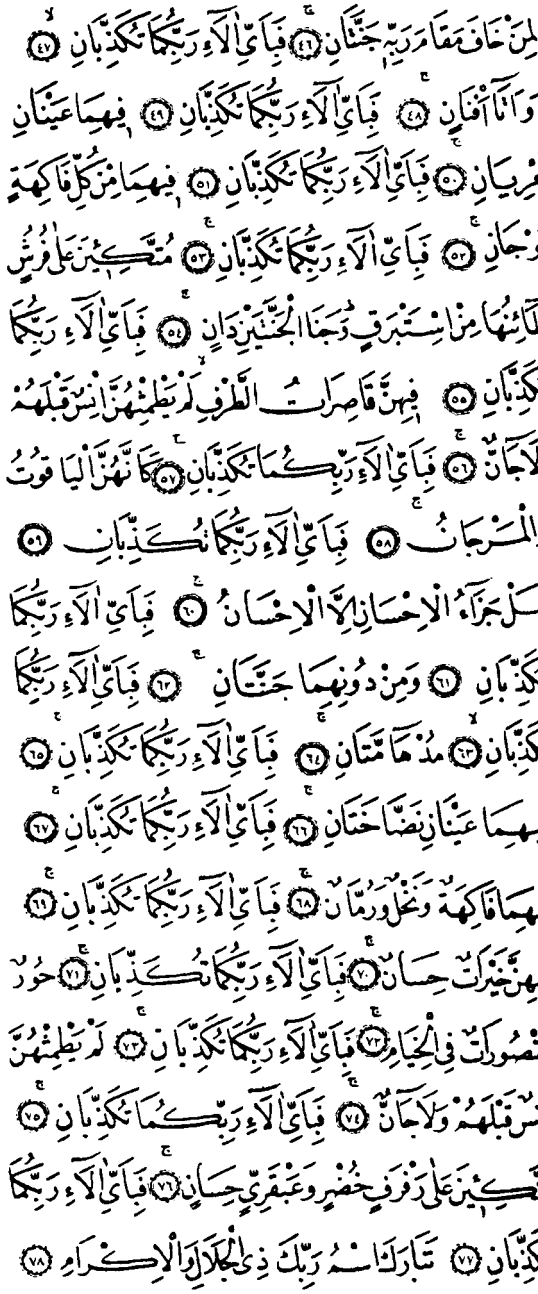
35 Tâhâ sûresi, 20/102.

36 Âl-i İmrân sûresi, 3/106.

37 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/421.

Cehenneme doğru giderler. Cahîm ateş demektir. Hamîm ise, son derece sıcak olan içecek demektir.

45. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

46. Rabbinin makamında durmaktan korkan kimselere iki Cennet vardır.

47. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

48. İki Cennet de çeşit çeşit ağaçlarla doludur.

49. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?
50. İkisinde de su fışkırtan iki kaynak vardır.
51. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?
52. İkisinde de her tür meyvadan çift çift vardır.
53. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?
54. Cennet ehli örtüleri atlastan döşemelere yaslanırlar. İki Cennetin de devşirilen meyvesi Cennet ehline yakındır.
55. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?
56. Oralarda gözlerini yalnız eşlerine çevirmiş dilberler var ki, bunlardan önce onlara ne insan ne de cin dokunmuştur.
57. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?
58. Sanki onlar yâkut ve mercandırlar.
59. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?
60. İyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey midir?
61. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?
62. Bu ikisinden başka iki Cennet daha vardır.
63. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?
64. Bu Cennetler koyu yeşildirler.
65. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?
66. İkisinde de sürekli fışkıran iki kaynak vardır.
67. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?
68. İkisinde de her türlü meyvalar, hurma ve nar var.
69. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?
70. İçlerinde güzel huylu, güzel yüzlü kadınlar vardır.
71. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?
72. Çadırlar içinde örtülü hûrîler vardır.
73. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?
74. Bunlara onlardan önce ne bir insan, ne bir cin dokunmuştur.
75. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?
76. Yeşil yastıklara ve hârikulâde güzel döşemelere yaslanırlar.
77. O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?
78. Büyüklük ve ikram sâhibi Rabbinin adı yücedir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde Cehennem ehlinin durumunu anlattıkları sonra, burada da itaatkâr mü'minlere hazırladığı Cennetleri, hizmet eden gençleri ve güzel hûrîleri anlattı ki, suçluların mevkileri ile takvâ sahiplerinin mertebeleri arasındaki korkunç fark ortaya çıksın. Bunu, Kur'ân'ın teşvik ve korkutma üslubu ile anlattı.

KELİMELERİN İZAHI

أفنان : Efnân, dal manasına gelen فَنَن kelimesinin çoğuludur. Şâir güvercini tanıtırken şöyle diyor:

رب ورقاء هتوف في الضحى ذات شدو صدحت في فنن

ذكرت إلفا ودهرا خاليا فبكت شوقا فهاجت حزني

Sabahleyin nağmelerle dalda yüksek sesle öten nice güvercin vardır ki,

Dostu ve geçmiş zamanı hatırlayıp özlediği için ağladı da hüznümü arttırdı.

استبرق : İstebrak, sert ve kalın ipek demektir.

جنى : Cenâ, ağaçtan koparılıp toplanan meyvedir.

لم يطمثهن: Onlara dokunmadı. طمث Bekâret kanının çıkmasına sebep olan ilişki manasına olup daha sonra, genel olarak her türlü cinsî münâsebet için kullanılmştır. Yani, eşlerinden önce hiç kimse o hûrilerle cinsî münâsebette bulunmamıştır. Ferrâ der ki: طمث Bekâreti giderecek şekilde cinsî münâsebette bulunmak demektir.[38]

مدهامتان : Müdhâmmetân, iki yemyeşil (Cennet). دهمة Lügatte "siyah" manasınadır.

نضاختان : Naddâhatân, devamlı su fışkırtan iki (çeşme).

عبقري : Abkarî, türlü nakışları olan halı manasındaki عبقرية kelimesinin çoğuludur. Ferrâ şöyle der: Abkarî, kalın halılar demektir. Ebû Ubeyd de şöyle der: Nakışlı olan her elbise, Araplara göre Abkarîdir. Abkarî, nakış yapılan yere, (yani Abkar'a) mensup demektir. Zü'r-Rumme şöyle der:

حتى كأن رياض القف ألبسها من وشي عبقر تجليل وتنجيد

Hattâ, yüksek yerlerde bulunan bahçelere, sanki azamet ve ululuk, Abkar nakışından elbise giydirmiştir.[39]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

46. وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ Hesap vermek için Rabbinin huzurunda durmaktan korkan kula iki Cennet vardır. Biri oturması, biri de eşleri ve hizmetçileri için. Nitekim dünya krallarının durumu da böyledir. Çünkü onların kendilerinin bir köşkü, eşlerinin de başka bir köşkü vardır.[40] Kurtubî şöyle der: Cennet ehlinin,

38 Kurtubî, 17/181.

39 el-Bahr, 8/186.

40 Fahreddin Râzî der ki: Yüce Allah, kâfirin ateşle, son derece sıcak su arasında dolaştığını bildirdikten sonra, "Rabbinin huzurunda durmaktan korkan" mü'minin iki Cenneti olduğunu bildirdi. Yüce Allah Cenneti tekil, ikil ve çoğul olarak zikretti ve şöyle buyurdu: "Takvâ sahipleri Cennetlerdedir (Kamer sûresi, 54/54)", "Takvâ sahiplerine vâ'dedilen Cennet şöyledir... (Muhammed sûresi, 47/15)". Cennetin ağaçları ve köşkleri birbirine bitişik ve geniş çöller gibi aralarında birini diğerinden ayıran bir boşluk olmadığı için bir tek Cennet gibidir. Genişliği, ağaçlarının çeşitliliği ve köşklerin çokluğu sebebiyle de "birçok Cennet" gibidir. Ruhun ve bedenin zevk alacağı şeyleri kapsadığı için de, sanki iki Cennettir (et-Tefsîru'l-kebîr, 29/123).

birinden diğerine geçmekle sevinci kat kat artacağı için iki Cennet vardır. Zemahşerî de şöyle der: İtaat ettiği için bir Cennet, isyanı terkettiği için de bir Cennet vardır. Hadiste şöyle buyrulmuştur: İçindeki kapkacak ve diğer şeyler gümüşten olan iki Cennet; yine kapkacak ve diğer şeyleri altından olan iki Cennet vardır. Adn Cennetinde, mü'minlerle Rablerini görme arasında, Yüce Allah'ın Zâtında bulunan azamet ridâsından başka bir engel yoktur.[41]

47. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? Bundan sonra Yüce Allah, bu iki Cenneti şöyle anlattı:

48. ذَوَاتَا أَفْنَانٍ O Cennetlerde çeşitli dallar ve türlü meyveler vardır. Ebû Hayyân şöyle der: Dallar yapraklandığı ve meyve verdiği için ve aynı zamanda onlardan gölge meydana geldiği ve meyveler dallardan toplandığı için, Yüce Allah özellikle dalları zikretti.

49. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

50. فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ Bu iki Cennetten her birinde, akan bir çeşme vardır. İçimi kolay tatlı su akıtır. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Orada akan bir pınar vardır".[42] İbn Kesîr şöyle der: O iki çeşme, ağaçları ve dalları sulamak için şırıl şırıl akar. Böylece âğaçlar, çeşit çeşit renklerde meyveler verir.[43] Hasan el-Basrî de şöyle der: Bu iki pınar, tatlı ve güzel su akıtırlar. Bunlardan birine Tesnîm, diğerine Selsebîl denilir.

51. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

52. فِيهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ İkisinde de, her türlü meyveden çift çift vardır. Bunlardan biri bilinen; diğeri ise mü'minlerin dünyada iken bilmedikleri bir meyvedir. İbn Abbas şöyle der: Tatlı olsun acı olsun, dünyada hangi meyve varsa, hepsi Cennette vardır. Hattâ Ebû Cehil karpuzu bile vardır. Ancak bu, Cennette tatlıdır. Ahirette bulunan nimetlerin, dünyada sadece isimleri vardır.

53. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? Fahreddin Râzî der ki: "Yüce Allah'ın, "İki Cennet de dallarla doludur", "O iki Cennette akan iki pınar vardır" ve "Onlarda her türlü meyveden iki çift vardır" meâlindeki sözlerinin hepsi, bu anlatılan iki Cennetin özellikleridir. Yüce Allah, dalları ve meyveleri anlatırken, bu ikisi arasında, orada iki akan çeşmenin de bulunduğunu zikretti. Nimetlerden yararlananların âdeti de böyledir. Çünkü onlar bağlara girdiklerinde hemen meyve yemezler. Aksine, yemeden önce dinlenip rahatlarlar. Bununla beraber insan, dünya bağlarında acıkmadan ve iyice iştâhı gelmeden bir şey yemez. Öyleyse Cennette nasıl yesin! Dolayısıyle Yüce Allah, dinlenmeyi tamamlayan şeyi anlattı ki, o da ağaçların yeşilliği ve nehirlerin

41 Buhârî, Tevhid, 24, Tefsir 55/1, 2; Müslim, İman 296.
42 Ğâşiye sûresi, 88/12.
43 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/422.

akmasıdır. Daha sonra da, rahatlayınca yapılacak şeyi anlattı ki, o da meyve yemektir. Âyetleri, manaların en güzeliyle ve en açık ifadelerle getiren Yüce Allah noksan sıfatlardan uzaktır.[44]

54. مُتَّكِئِينَ عَلَى فُرُشٍ بَطَائِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ Takvâ sahipleri, ebedîlik Cennetlerinde, örtüleri altında süslü kalın ipekten yapılmış kalın yatak ve döşemelere yaslanırlar. Bu, döşemelerin son derece kıymetli olduğunu gösterir. Çünkü örtü bu nitelikte olunca, var sen yüzünü hesap et. İbn Mesud der ki: Bunlar astarlardır. Yüzlerini bir görseniz! İbn Abbas, bu âyetin manası sorulunca şöyle demiştir: Bu Yüce Allah'ın meâlen buyurduğu şu nimetlerdendir: "Yaptıklarına karşılık olarak nice sevindirici ve göz aydınlatıcı nimetler saklandığını hiç kimse bilemez".[45] وَجَنَى الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ Bu iki Cennetin meyveleri yere yakındır. Oturan, ayakta olan ve yatan kimse onu alabilir. Bunlar, dünya meyvelerine benzemez. Onlar yorulmadan ve meşakkat çekilmeden elde edilemez. İbn Abbas şöyle der: Allah'ın dostu, ister ayakta, ister oturarak, ister yatarak meyvelerini toplayacak şekilde ağaç yere yaklaşır.[46]

55. فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

56. فِيهِنَّ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ O Cennetlerde, gözlerini yalnız eşlerine çeviren dilberler vardır. Asla başkalarını görmezler. Nitekim iffetli ve örtülü hanımların durumu böyledir. لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ Kocalarından evvel onlarla, ne insanlardan ne cinlerden hiç kimse cinsî münâsebette bulunmamış ve onlara dokunmamıştır. Bilakis onlar bâkiredirler. Âlûsî şöyle der: طمس Aslında kan çıkma manasınadır. Bunun içindir ki hayza tams denir. Daha sonra bâkirelerle yapılan cinsî münâsebete bu isim verilmiştir. Çünkü bu münâsebette kan çıkar. Bilahare, kan çıkmasa da her türlü cinsî münâsebet için kullanılmıştır.[47]

57. فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

58. كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ O bâkireler, saflık ve kırmızılık hususunda yakut ve mercana benzerler. Katâde şöyle der: Sanki onlar yakut saflığında ve mercan kırmızılığındadır. Yâkutu bir ipliğe dizsen, sonra arkasından baksan, mutlaka o ipi görürsün.[48] Hadiste şöyle buyrulmuştur: Cennet kadınlarından olan kadının bacağının beyazlığı yetmiş kat ipek elbisenin altında görülür. Hatta iliği bile görülür.[49]

59. فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

---

44 et-Tefsîru'l-kebîr, 29/125.
45 Secde sûresi, 32/17; Rûhu'l-meânî, 27/118.
46 Hâzin, 4/10.
47 Âlûsî, 27/119.
48 el-Bahr, 8/198.
49 Bu hadisi Tirmizî, İbn Mesud'dan merfû ve mevkûf olarak tahrîç etmiştir. Tirmizî, Cennet 5. Ibn Kesîr, "Mevkûf olması daha doğrudur" der. İbn Kesîr, 7/479.

60. هَلْ جَزَاءُ الإِحْسَانِ إِلاَّ الإِحْسَانُ Dünyada güzel iş yapanın mükâfatı, ahirette kendisine güzel muâmele edilmekten başka birşey değildir. Ebussuûd der ki: Güzel amelin mükâfatı, güzel sevaptan başka bir şey değildir.[50] Bundan maksat şudur: Kim önceden, ahirete iyilik ve ikram gönderirse, lütuf ve ihsana hak kazanır.

61. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

62. وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِ Fazilet ve değerde bu iki Cennetten aşağı derecede, başka iki Cennet daha vardır. Tefsirciler şöyle der: İlk iki Cennet سابقون (önde olanlar) için, diğer ikisi ise ashâb-ı yemin (amel defterleri sağından verilenler) içindir. Kuşkusuz, sâbikûn'un makamı daha büyük ve yücedir. Zira Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: Amel defterleri sağlarından verilenler, ne mutludur onlar! Amel defterleri sol taraflarından verilenler, ne bahtsızdır onlar! Önde olanlar, öncü olanlar, işte onlar en çok yaklaştırılanlar! [51]

63. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

64. مُدْهَامَّتَانِ Bu iki Cennet yemyeşildir. Âlûsî şöyle der: Maksat şudur: O iki Cennet yemyeşildir. Yeşillik arttıkça siyaha çalar. Bu da bol su almaktan ileri gelir.[52]

65. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

66. فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ O iki Cennette, kesilmeksizin su fışkırtan iki kaynak vardır. İbn Mesud ve İbn Abbas şöyle der: Bu kaynaklar Cennet ehlinin evlerine, bol yağmur gibi misk, amber ve kâfûr fışkırtır.[53]

67. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

68. فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ Bu Cennetlerde, her türlü meyve ve her türlü hurma ve nar vardır. Yüce Allah, bunların diğer meyvelerden daha üstün ve iyi olduğuna dikkat çekmek iç'ın özellikle hurma ve narı zikretti. Aynı zamanda, çoğunlukla Arapların meyvesi bunlardır. Âlûsî der ki: Sonra Cennetteki hurma ve nar bizim bildiklerimizden farklıdır.[54]

69. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

70. فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ O Cennetlerde, ahlâkı güzel, yüzleri parlak sâliha kadınlar vardır.

---

50 Ebussuûd, 5/127.
51 Vâkıa sûresi, 56/8-11.
52 Rûhu'l-meânî, 27/121.
53 Kurtubî, 17/185.
54 Rûhu'l-meânî, 27/122.

71. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

72. حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ Onlar örtülü güzel hûrîlerdir. Şeref ve itibarlarından dolayı dışarı çıkmazlar. İnciden yapılmış çadırlar içerisinde örtüler içinde kalıp çıkmazlar. Ebû Hayyân şöyle der: Kadınlar böyle övülür. Çünkü onların evlerden ayrılmamaları korunduklarını gösterir. Hasan el-Basrî de, "Bundan maksat, onlar yollarda dolaşan kadınlar değillerdir" demektir. Cennet çadırları, inciden yapılmış evlerdir.[55] Hadiste şöyle buyrulmuştur: Cennette, içi boşaltılmış inciden yapılmış olan bir çadır vardır ki, genişliği 60 mildir. Her köşesinde bir aile oturur. Bunlar başkalarını görmezler. Mü'minler bunları dolaşır.[56]

73. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

74. لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنسٌ قَبْلَهُمْ وَلا جَانٌّ Eşlerinden önce onlarla, ne insanlardan ne de cinlerden hiçkimse cinsî münâsebette bulunmamış ve onlara dokunmamıştır. İbn Cüzeyy şöyle der: Önce anlatılan iki Cennet sâbikûn içindir. İkinci olarak anlatılan iki Cennet ise, amel defterleri sağlarından verilenler içindir. Bak, Yüce Allah, ilk iki Cennetin özelliklerini, sonraki iki Cennetten nasıl üstün kıldı. İlk ikisinde, meâlen "Onlarda akan iki pınar vardır" burada ise, "Fışkıran iki pınar vardır" buyurdu. Akmak, fışkırmaktan daha üstündür. öncekilerde, "O ikisinde, her türlü meyveden iki çift vardır", burada ise, "Onlarda meyve, hurma ve nar vardır" buyurdu. Birincisi daha kapsamlı ve geneldir. Orada hûrîleri nitelerken, "Sanki onlar yakut ve mercandır", burada ise "O Cennetlerde ahlâklı ve güzel kadınlar vardır" buyurdu. Her güzellik, yâkût ve mercân güzelliği gibi olmaz. Oradaki niteleme daha üstündür. Orada yatakları nitelerken, "Astarları ipekten yataklara yaslanırlar", burada ise, "Yeşil yastıklara yaslanırlar" buyurdu. Kuşkusuz, yaslanmak için hazırlanmış olan yataklar, çadır eteklerinden daha üstündür.[57]

75. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

76. مُتَّكِئِينَ عَلَى رَفْرَفٍ خُضْرٍ Cennet yastıklarından, yeşil yastıklara yaslanırlar.[58]

وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ Çeşitli şekillerle ve zinetlerle süslenmiş kalın döşemelere yaslanırlar. Sâvî şöyle der: Abkarî, Yemen bölgesinde bulunan Abkar kasabasına mensup demektir. Orada son derece güzel, nakışlı halı ve kilimler dokunur. Yüce Allah bu nakışlı yaygıları anlatmak sûretiyle, o iki Cennetin yataklarını zihnimize yaklaştırdı.[59]

---

55 el-Bahr, 8/198.

56 Buhârî, Tefsir, 55/2.

57 et-Teshîl, 4/86; Kurtubî, 17/183.

58 Bu Hasan el-Basrî'nin görüşüdür. İbn Abbas ise şöyle der: Refref, üzerinde uyumak için yatağın üzerine konan çarşaftır.

59 Sâvî, 4/160.

77. فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ O halde, Rabbiniz'in nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

78. تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلالِ وَالإِكْرَامِ Azamet, ululuk, lütuf ve ihsan sahibi Yüce Allah'ın Zâtı, noksan sıfatlardan uzak ve münezzehtir. O'nun hayrı çok ve bereketi boldur. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah yukarıda dünya nimetlerini, "Rabbinin ihsan ve azamet sahibi zâtı bâkî kalır" meâlindeki sözüyle sona erdirince, burada da ahiret nimetlerini, "Azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı münezzeh ve mukaddestir" sözüyle sona erdirdi. Orada, âlemin yok olmasından sonra Yüce Allah'ın bekâsı ve sonsuzluğunu anlatmak uygun düşmüştür. Burada ise, ikram ve nimet yurdunda mü'minlere lütfedeceği iyilik, ihsan ve hayrı onlara anlattıktan sonra, bereketi anlatması uygun düştü.[60]

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "والسماء رفعها Göğü yükseltti" ile "والأرض وضعها Yeri alçalttı" arasında güzel bir mukâbele vardır. Aynı şekilde "خلق الانسان من صلصال كالفخار İnsanı, pişmiş çamura benzer bir balçıktan yarattı" âyeti ile "وخلق الجان من مارج من نار Cinni, hâlis ateşten yarattı" âyeti arasında mukâbele vardır.

2. "وله الجوار المنشئات في البحر كالأعلام Denizde, uzun dağlar gibi yükselen gemiler de O'nundur" âyetinde mürsel mücmel teşbih vardır. "Büyüklükte dağlar gibi gemiler" demektir.

3. "ويبقى وجه ربك Rabbinin yüzü bâki kalır" âyetinde mecâz-ı mürsel vardır. Yani, O'nun mukaddes zâtı bâkî kalır. Bu, zikr-i cüz irâde-i küll bâbındandır.

4. "سنفرغ لكم أيها الثقلان Ey insan ve cin! Sizin de hesabınızı ele alacağız" âyetinde istiâre-i temsîliyye vardır. Yüce Allah, dünyanın ve arada bulunan mahlukat işleri idaresinin sona ermesi, ahiretin gelmesi ve bir tek işin, yani insanların ve cinlerin hesaba çekilme işinin kalmasını, kendisini birçok şey meşgul edip de, hepsini bırakarak yalnız bir işe yönelen kimsenin durumuna benzetti. Oysa ki Yüce Allah'ı, hiçbir şey, diğerinden alıkoyacak şekilde meşgul etmez. Bu, sadece temsîl yoluyla anlatmaktır.

5. "إن استطعتم أن تنفذوا ... فانفذوا Çıkabiliyorsanız çıkın" âyetindeki emir acze düşürme manasını ifade eder.

6. "فاذا انشقت السماء فكانت وردة Gök yarılıp da bir gül olduğu zaman" âyetinde teşbih-i belîğ vardır. "Kırmızılıkta gül gibi olunca" demektir. Vech-i şebeh ile teşbih edatı zikredilmemiş, böylece teşbih-i belîğ olmuştur.

60 el-Bahr, 8/200.

7. "جـــان Meyve" ile "الجنتين iki Cennet" arasında, şekil ve harf değişikliğinden dolayı cinâs-ı nâkıs vardır. Buna cinâs-ı iştikâk da denir.

8. "فـــيـــهن قـــاصـــرات الطرف Oralarda gözlerini yalnız eşlerine çevirenler vardır" âyetinde, nitelenen söylenmeyip sıfat söylenerek icaz yapılmıştır. Yani, gözlerini sadece eşlerine çevirip başkalarına bakmayan kadınlar vardır.

9. الإنسـان ، القـرآن ، الرحـمن ve البـيـان gibi âyet sonlarında akıcı secî murassa vardır. Bir ipliğe dizilmiş inci tanelerine benzerler. Yüce Allah'ın şu âyetlerini bir okuyun:

الـرحـــــــــــمـن

عـلـم الـقـــــــــرآن

خـلـق الإنـســــــــان

علمـــــه البـــيـــان

Sûrede bunun benzerleri çoktur.

FAYDALI BİLGİLER

Rahman sûresi'ne, "عـروس الـقـرآن Arûsu'l-Kur'ân" denilir. Çünkü hadiste şöyle gelmiştir: Herşeyin bir gelini (süsü) vardır. Kur'ân'ın gelini de Rahman sûresidir:[61]

Allah'ın yardımıyle "Rahman sûresi"nin tefsiri bitti.

61 Sâvî Hâşiyesi, 4/152.

VÂKIA SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 96 âyettir.

Takdim

Bu mübarek sûre kıyamet hallerini, kıyamet koparken meydana gelecek olan dehşetli durumları ve insanların üç gruba ayrıldıklarını anlatır. Bu üç grup amel defterleri sağından verilenler, amel defterleri solundan verilenler ve sâbikûn (öndekiler) dur.

Sûre her grubun âkibetini ve Allah'ın onlar için kıyamet günü hazırlamış olduğu âdil mükâfat ve cezayı anlatır. Aynı zamanda insanın yaratılması, bitkilerin çıkarılması, yağmurun indirilmesi ve Allah'ın ateşe vermiş olduğu güçte, onun varlığını, birliğini ve eşsiz yaratma ve meydana getirmedeki sonsuz gücünü gösteren deliller getirir. Daha sonra, Kur'ân-ı Kerîm'in şanının yüce olduğunu, âlemlerin Rabbi tarafından indirildiğini ve insanın ölüm ânında karşılaşacağı sıkıntı ve korkuları anlatır.

Bu mübarek sûre bahtiyarlar, bedbahtlar ve Cennet ehlinden hayırda öncülük eden üç grubu anlatır ve bunlardan herbirinin âkibetini açıklayarak sona erer. Bu, sûrenin başında gelen özetin açıklaması ve sûrenin hem başında hem de sonunda, iyi kimselere verilecek ikramların yüceliğinin anlatılması mahiyetindedir.

FAZILETİ

a) İbn Mesud'dan rivayet edildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kim, her gece Vâkıa sûresini okursa, asla sıkıntıya düşmez"[1]

b) Hâfız İbn Asâkir, Abdullah b. Mes'ûd'un (r.a.) hayat hikayesini anlatırken Ebû Zıbye'den gelen bir senetle, Ebû Zıbye'nin (r.a.) şöyle dediğini rivayet etmiştir: Abdullah ölüm hastalığına yakalandı. Osman b. Affân (r.a.) ziyaretine gelerek,. "Şikayetin ne?" diye sordu. Abdullah:

- Günahlarım.

- Arzun ne?

- Rabbimin rahmeti.

- Senin için bir doktor getirteyim m?

1 Bu hadisi Hâfız Ebû Yâlâ ve İbn Asâkir tahriç etmiştir.

- Beni doktor hasta etti.

- Sana ikramda bulunulmasını emredeyim mi?

- İkrama ihtiyacım yok.

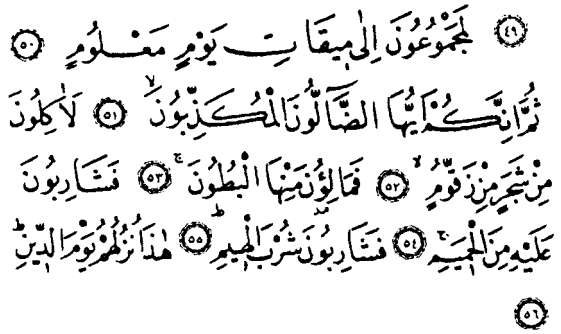
- Senden sonra kızlarının olur.

- Kızlarımın fakir kalacağından mı korkuyorsun? Ben kızlarıma, her gece Vâkıa sûresini okumalarını emrettim. Rasulullah (s.a.v.)'in şöyle dediğini işitmiştim: "Kim, her gece Vâkıa sûresini okursa, asla fakir düşmez" Sonra Ebû Zıbye de bunu hiç bırakmaz oldu.[2]

2 İbn Kesîr Tefsiri, 4/281.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ۝١ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ۝٢ خَافِضَةٌ رَّافِعَةٌ ۝٣
إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا ۝٤ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ۝٥ فَكَانَتْ هَبَاءً مُّنْبَثًّا
۝٦ وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً ۝٧ فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ۝٨
وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ۝٩ وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ ۝١٠
أُولٰئِكَ الْمُقَرَّبُونَ ۝١١ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ۝١٢ ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ۝١٣ وَقَلِيلٌ
مِّنَ الْآخِرِينَ ۝١٤ عَلَىٰ سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ ۝١٥ مُّتَّكِئِينَ عَلَيْهَا مُتَقَابِلِينَ ۝١٦
يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ ۝١٧ بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ مِّن
مَّعِينٍ ۝١٨ لَّا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنزِفُونَ ۝١٩ وَفَاكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ
۝٢٠ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ۝٢١ وَحُورٌ عِينٌ ۝٢٢ كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ
الْمَكْنُونِ ۝٢٣ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝٢٤ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا
تَأْثِيمًا ۝٢٥ إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا ۝٢٦ وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ
۝٢٧ فِي سِدْرٍ مَّخْضُودٍ ۝٢٨ وَطَلْحٍ مَّنضُودٍ ۝٢٩ وَظِلٍّ مَّمْدُودٍ ۝٣٠ وَمَاءٍ
مَّسْكُوبٍ ۝٣١ وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ ۝٣٢ لَّا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ ۝٣٣ وَفُرُشٍ
مَّرْفُوعَةٍ ۝٣٤ إِنَّا أَنشَأْنَاهُنَّ إِنشَاءً ۝٣٥ فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَارًا ۝٣٦ عُرُبًا أَتْرَابًا
۝٣٧ لِّأَصْحَابِ الْيَمِينِ ۝٣٨ ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ۝٣٩ وَثُلَّةٌ مِّنَ الْآخِرِينَ
۝٤٠ وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ۝٤١ فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ
۝٤٢ وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ ۝٤٣ لَّا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ۝٤٤ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ
ذٰلِكَ مُتْرَفِينَ ۝٤٥ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ
۝٤٦ وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ
۝٤٧ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ۝٤٨ قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Kıyamet koptuğu zaman,
2. Onun oluşunu yalanlayacak hiçbir kimse yok
3. O, alçaltıcı, yükselticidir.
4. Yer şiddetle sarsıldığı,
5. Dağlar parçalandığı,
6. Dağılıp toz duman hâline geldiği,
7. Ve sizler de üç sınıf olduğunuz zaman,
8. Defteri sağdan verilenler, ne mutludurlar onlar!
9. Defteri soldan verilenler, ne bahtsızdırlar onlar!
10. İyilikte önde olanlar, onlar öncüdürler.
11. İşte onlar, en çok yaklaştırılanlar.
12. Naîm Cennetlerindedirler.
13. Çoğu önceki ümmetlerden,
14. Birazı da sonrakilerdendir.
15. Cevherlerle işlenmiş tahtlar üzerindedirler.
16. Karşılıklı olarak onların üzerinde yaslanırlar.
17. Çevrelerinde, ölümsüzlüğe ulaşmış uşaklar dolaşır;
18. Kaynaktan doldurulmuş testiler, ibrikler ve kadehlerle;
19. Ki bu şaraptan ne başları ağrıtılır, ne de akılları giderilir.
20. Beğendikleri meyveler,
21. Canlarının çektiği kuş etleri,
22, 23. Saklı inciler gibi, iri gözlü hûriler,
24. Yaptıklarına karşılık olarak (verilir).

25. Orada boş biz söz ve günaha sokan bir laf işitmezler.
26. Duydukları söz, yalnız "Selâm, selâm"dır.
27. Defteri sağdan verilenler, ne mutlu onlara!
28. Dikensiz kirazlar,
29. Meyveleri tıklım tıklım dizili muz ağaçları,
30. Devamlı gölgeler,
31. Çağlayarak akan sular,
32. Pek çok meyve arasında;
33. Tükenmeyen ve yasaklanmayan,
34. Ve yüksek döşekler üstündedirler.
35. Gerçekten biz onları yepyeni bir yaratılışla yarattık.
36. Onları bâkireler kıldık.
37. Eşlerine düşkün ve yaşıttırlar;
38. Defteri sağından verilenler içindir (bunlar),
39. Birçoğu önceki ümmetlerdendir.
40. Birçoğu da sonrakilerdendir.
41. Defteri soldan verilenler, ne yazık onlara!
42. İçlerine işleyen bir ateş ve kaynar su içinde,
43. Kapkara dumandan bir gölge altındadırlar;
44. Ki ne serindir, ne de hoştur.
45. Çünkü onlar bundan önce varlık içinde sefâhate dalmışlardı.
46. Büyük günahı işlemekte direnir dururlardı.
47. Ve diyorlardı ki, "Biz öldükten, toprak ve kemik yığını haline geldikten sonra, biz mi bir daha diriltileceğiz?
48. Önceki atalarımız da mı?"
49. De ki: Hem öncekiler, hem de sonrakiler,
50. Belli bir günün belli vaktinde mutlaka toplanacaklardır.
51. Sonra siz ey sapıklar, yalancılar!
52. Elbette bir ağaçtan, Zakkûm ağacından yiyeceksiniz.
53. Karınlarınızı ondan dolduracaksınız.
54. Üstüne de kaynar sudan içeceksiniz.
55. Susamış develerin suya saldırışı gibi içeceksiniz.
56. İşte cezâ gününde onlara sunulacak ziyâfet budur!

KELİMELERİN İZAHI

رجت : Sarsıldı, şiddetli bir şekilde sallandı.

بست : Parçalandı ve sonunda serpilmiş un gibi oldu.

هباء : Hebâ, havada uçuşan çok küçük parçalar.

ثلة : Sülle; cemaat, topluluk demektir. "Bir şeyi kestim" manasına gelen ثللت الشئ sözünden alınmıştır. Bu, Zeccâc'ın görüşüdür. ثلة Vezin ve mana bakımından فرقة gibidir.

موضونة : Mevdûne, birbirine geçirilmiş gibi sağlam bir şekilde dokunmuş demektir. A'şâ şöyle der:

ومن نسج داود موضونة تساق مع الحي عيرا فعيرا

Davut örmesinden sağlam bir şekilde örülmüştür. Kabile ile birlikte deveden deveye nakledilir.[3]

يصدعون: Şarap yüzünden başları ağırır. "صدع القوم بالخمر Şaraptan dolayı başları ağrıdı" demektir.

ينزفون : Sarhoş olurlar, akılları başlarından gider.

مخضود : Mahdûd, dikeni kesilmiş manasınadır. Ümeyye b. Ebi's-Salt şöyle der:

ان الحدائق في الجنان ظليلة فيها الكواعب سدرها مخضود

Cennetlerdeki bahçeler, gölgeliklerdir. Orada tomurcuk memeli kızlar, dikensiz kiraz ağaçları vardır.[4]

طلح : Talh, muz ağacı demektir.

منضود : Mendûd, birbiri üstüne binmiş manasınadır.

عربا : Urub, "eşine düşkün" manasına gelen عَروب kelimesinin çoğuludur.

سموم : Semûm, vücut deliklerine işleyen sıcak rüzgârdır.

يحموم : Yahmûm, simsiyah demektir.

الحميم : Hamîm, kaynar su manasınadır.

الهيم : Hîm, yakalandığı hastalıktan dolayı suya kanmayan susamış deve demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. إِذَا وَقَعَتْ الْوَاقِعَةُ Mutlaka kopacak olan kıyamet koptuğunda ve insanın yüreğini ağzına getiren o büyük olay meydana geldiğinde, hayal edilemeyecek kadar korkunç

3 Kurtubî, 17/201.
4 el-Bahr, 8/201.

şeyler olacaktır. Beyzâvî şöyle der: Bu, mutlaka vuku bulacağı için, buna "Vâkıa" denilmiştir.[5] İbn Abbas da şöyle der: Vâkıa; Sâhha, Âzife ve Tâmme gibi, kıyametin isimlerinden bir isimdir. Bunlar, kendisine isim oldukları kıyamet olayının büyüklüğünü gerektirir.[6]

2. لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ O olay meydana geldiğinde, onun meydana gelişini yalanlayan bugünkü yalanlayıcılar gibi, tek bir yalancı bulunmaz. O gün herkes azabı açık açık göreceği için ona inanır. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Artık o çetin azabımızı gördükleri zaman, tek olan Allah'a inandık derler."[7]

3. خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ Bu olay bazı kavimleri alçaltır, diğer bazılarını yükseltir. Allah'ın düşmanlarını Cehennemde alçaltır, dostlarını da Cennette yükseltir. Hasan el-Basrî şöyle der: Dünyada izzetli de olsalar, bazı kavimleri Cehenneme sokarak alçaltır, diğer bazılarını da, dünyada değersiz de sayılsalar, en yüksek dereceye yükseltir.[8]

Bundan sonra Yüce Allah, o olayın ne zaman meydana geleceğini açıkladı:

4. إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا Yeryüzü şiddetli bir şekilde sarsılıp hareket ettiğinde... öyle ki, üzerinde bulunan bütün yüksek binalar ve sağlam yüksek dağlar yıkılır. Tefsirciler şöyle der: Yer, çocuğun beşikte sallanması gibi sallanır da, üzerinde bulunan bütün binalar, dağlar ve kaleler yıkılıp gider.[9]

5. وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا Dağlar daha önce yüksek iken, dağıtılarak savrulmuş un haline geldiğinde,

6. فَكَانَتْ هَبَاءً مُنْبَثًّا Havada uçuşan dağınık toz haline geldiğinde... Güneş ışınları pencereden girdiğinde görünen toz gibi olduğunda... İşte hebâ budur.[10] Münbess, dağınık demektir. Bu âyet, Yüce Allah'ın şu meâldeki âyetlerine benzer: "Dağların, atılmış renkli yün gibi olduğu..."[11], "Dağlar yürütülüp serap haline gelir".[12]

7. وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً Ey insanlar! Siz, amel defteri sağından verilenler, amel defteri solundan verilenler ve sâbikûn (önde olanlar) olmak üzere üç gruba ayrılacaksınız. Sâbikûn, Cennette en yüksek derecede olanlardır. Amel defterleri sağından verilenler, diğer Cennet ehlidir. Amel defterleri solundan verilenlere gelince, bunlar Cehennemliklerdir. Bunlar, ahirette insanların mertebeleridir. Meymun b. Mihrân der ki: İki grup Cennette, bir grup Cehennemdedir.[13]

---

5 Beyzâvî, 3/437.

6 el-Bahr, 8/202.

7 Mü'min sûresi, 40/84. Âyetin tefsirinde tercih edilen görüş budur. Beyzâvî, Ebussuûd ve Âlûsî'nin tercihleri de budur. İbn Kesîr'in tercihi ise şöyledir: Yani, Allah kıyameti koparmak istediğinde, onun meydana gelmesini engelleyecek ve geri çevirecek hiçkimse olmaz. Hasan el-Basrî ve Katâde'den de buna benzer bir rivayet vardır. Ancak birinci görüş daha açık ve incedir. En iyisini Allah bilir.

8 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/428.

9 Kurtubî, 17/196.

10 Bu, İbn Abbas'ın görüşüdür.

11 Kâria sûresi, 101/5.

12 Nebe' sûresi, 78/20.

13 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/428.

Bundan sonra Yüce Allah, bu grupları şöyle açıkladı:

8. فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ Bu soru, olayın büyüklüğünü ifade etmek içindir. Yani, Ashâb-ı meymene'nin ne olduğunu biliyor musun? Onlar kimlerdir, durumları ve nitelikleri nedir? Biliniz ki onlar, defterleri sağlarından verilenlerdir. Bu, onların durumlarına hayret edildiğini, Cennete girme ve onun nimetlerinden faydalanma hususunda şanlarının yüceliğini ifade eder.

9. وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ Ashâb-ı meş'eme, sen onların kim olduğunu ve hallerinin ve sıfatlarının ne olduğunu biliyor musun? Onlar, amel defterleri sol taraflarından verilenlerdir. Bu, onların Cehenneme girmeleri ve bedbahtlıkları hususundaki durumlarına karşı bir hayret ifadesidir. Kurtubî şöyle der: ما أصحاب الميمنة ve ما أصحاب المشأمة sözlerinin tekrar edilmesi, olayın büyüklüğünü ve hayret verici bir şey olduğunu ifade eder. Bu, Yüce Allah'ın şu âyetlerine benzer: "الحاقة ما الحاقة Gerçekleşecek olan, nedir o gerçekleşecek olan?"[14] "القارعة ما القارعة Kapı çalan, nedir o kapı çalan?"[15] Âlûsî de şöyle der: Bundan maksat, birinci de olayın büyüklüğünü, ikincide olayın korkunçluğunu ifade etmek ve bu iki gruptan birinin durumunun yüceliği, diğerinin korkunçluğu hakkında dinleyeni hayrete düşürmektir. Sanki şöyle denilmiştir: Amel defterleri sağlarından verilenlerin durumu son derece güzeldir. Amel defterleri sollarından verilenlerin durumu ise son derece kötüdür.[16]

10. وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ Bu, üç grubun üçüncüsüdür. Yani, hayır ve hasenâtta önde gidenler, nimetlere ve Cennetlere girmekte de önde gidenler olacaktır. Bundan sonra Yüce Allah şöyle buyurarak onları övdü:

11. أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ İşte onlar Allah'a yaklaştırılmış, O'nun civarında; Arş'ının gölgesinde ve ikram yurdunda olanlardır.

12.. فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ Onlar, ebedîlik Cennetlerinde olup, orada nimet içinde yaşıyacaklardır. Hâzin şöyle der: Sâbikûn (önde olanlar), amel defterleri sağ taraflarından verilenlerden önce zikredilmeye daha layık oldukları halde, Allah niçin onları daha sonra zikretti? dersen, şöyle cevap veririm: Bunda bir nükte vardır: Yüce Allah, kullarını korkutmak için Sûrenin başında, kıyamet günü olacak korkunç olayları anlattı ki, kul eğer iyi amel işleyen birisi ise sevaba arzusu artsın; kötü amel işleyen birisi ise, azaptan korkarak kötülükten vazgeçsin. İşte bunun içindir ki, amel defteri sağından verilenleri önce anlattı ki, kullar dinlesinler ve rağbet etsinler. Sonra amel defteri solundan verilenleri anlattı ki korksunlar. Daha sonra da kendilerini o büyük korkunun üzmeyeceği Sâbikûn'u anlattı ki çalışıp gayret etsinler.[17]

---

14 Hâkka sûresi, 69/i-2.
15 Kâria sûresi, 101/1-2. Kurtubî, 17/199.
16 Âlûsî, 27/131.
17 Hâzin, 4/15.

13. ثُلَّةٌ مِنَ الأَوَّلِينَ Allah'a yaklaştırılmış olan Sâbikûn, geçmiş ümmetlerden büyük bir topluluktur.

14. وَقَلِيلٌ مِنَ الآخِرِينَ Bu ümmetten de az bir gruptur. Kurtubî şöyle der: Bu ümmetin Sâbikûn'u öncekilere nisbetle "az" diye isimlendirildi. Çünkü önceki peygamberler çok idi. Dolayısıyle onların ümmetlerinden imanda yarışanlar da çoktu. Bu durumda onların sayıları, bizim ümmetimizde imanda yarışanların sayısından daha fazla oldu. Hasan el-Basrî: "öncekilerin imanda yarışanları, bizim imanda yarışanlarımızdan daha çoktur" dedi ve bu âyeti okudu.[18] Bir görüşe göre, السابقون السابقون den maksat, bu ümmetin ilk iman edenleridir. Diğerleri ise, sonradan iman edenleridir. Bu durumda, her iki grup da Muhammed (s.a.v.)'in ümmetindendir.[19]

15. عَلَى سُرُرٍ مَوْضُونَةٍ Altın tellerle örülmüş, inci ve yâkûtla parlatılmış divanlarda otururlar. İbn Abbas der ki: Mevdûne'den maksat, altın ile örülmüş demektir.[20]

16. مُتَّكِئِينَ عَلَيْهَا مُتَقَابِلِينَ Onlar, karşı karşıya, refah ve nimet içinde yaşayan kimselerin durumu gibi o divanlara yaslanarak otururlar. Hiç biri diğerinin arkasında olmaz. Bu durum daha neşe verici ve oturma edebine daha uygundur.

17. يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ Hizmet için çevrelerinde, çocuk tazeliğinde genç delikanlılar dolaşır. Bunlar ne ölür, ne de ihtayarlarlar. Ebû Hayyân şöyle der: Cennette bulunan herkes, her ne kadar ebedî olsa da, yine de burada hizmetçiler ebedîlik sıfatı ile nitelendiler ki, Allah'ın kendilerini nitelediği gibi, bunların dâimî bir şekilde genç kalacaklarına, değişmeyeceklerine ve ihtiyarlamayacaklarına işaret etsin.[21]

18. بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ Bu hizmetçiler kulpsuz, yuvarlak ve büyük kadehler; kulplu, parlak şeffâf ibrik ve sürâhilerle pınarlardan akan lezzetli şarap dolu kâselerle dolaşırlar. İbn Abbas şöyle der: Bu şarap, dünya şarabı gibi sıkılarak yapılmaz. Aksine o, akan çeşmelerden alınır. Kurtubî şöyle der: Maîn, akar su veya akar şaraptır. Ancak şu var ki, burada maksat, pınarlardan akan şaraptır. Yoksa sıkılarak, zorla ve uğraşarak çıkarılan dünya şarabı gibi olan değildir.[22]

19. لَا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنزِفُونَ O şarabı içmekten ne başları ağrır, ne de, dünya şarabını içtiklerinde olduğu gibi, sarhoş olup akılları başlarından gider. İbn Abbas

18 Kurtubî, 17/200.

19 Yukarıya aldığımız birinci görüş; Taberî, Ebussuûd, Kurtubî, Beyzâvî ve Âlûsî gibi, tefsircilerin çoğunluğunun tercihidir. İbn Kesîr ikinci görüşü tercih etmiş ve şöyle demiştir: Taberi'nin tercih ettiği görüş tartışılabilir. Hatta o zayıf bir görüştür. Çünkü bu ümmet, Kur'ân'ın ifadesiyle ümmetlerin en hayırlısıdır. Dolayısıyle, Allah'a yaklaştırılmış olan Sâbikûn'un, önceki ümmetlerde bundan daha çok olması uzak bir görüştür. Ben derim ki, biliyorsun ki, peygamberlerin sayısı çoktur. Bunların hepsi de Sâbikûn'dandır. Onlara, ümmetlerinin önde gelenleri de eklenince, bu ümmetin önce gelenlerinden çok olurlar. Dolayısıyle Muhammed (s.a.v.)'in ümmeti, Cennete giren ümmetlerin en çoğu, toplum olarak en üstünü kalır. Bu durumda, bu problem de ortadan kalkar. Allah daha iyi bilir.

20 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/430.

21 el-Bahr, 8/205.

22 Kurtubî, 17/203.

der ki: Şarap içiminde dört özellik bulunur: Sarhoşluk, baş ağrısı, kusma ve küçük su dökme. Yüce Allah Cennet şarabını anlattı ve onun bu kötü özellikleri taşımadığını ifade etti.[23]

20. وَفَاكِهَةٍ مِمَّا يَتَخَيَّرُونَ Cennet ehli için orada çok meyve vardır. Çokluklarından ve türlü türlü olmalarından dolayı, onlardan canlarının istediğini seçerler.

21. وَلَحْمِ طَيْرٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ Canlarının çektiği ve sevdikleri şeylerden kuş eti de vardır. İbn Abbas şöyle der: Onlardan herhangi birinin aklından kuş eti yemek geçtiğinde, o kuş uçar, isteğine göre kızartılmış veya kavrulmuş olarak önüne gelir. Hadiste şöyle buyrulmuştur: "Şüphesiz sen Cennette kuşa bakarsın ve onu canın çeker de, o kızarmış olarak önüne iner."[24] Fahreddin Râzî şöyle der: Cennet ehli acıktıklarından değil, zevkine yedikleri için, Yüce Allah etten önce meyveyi zikretti. Onların meyveye olan eğilimleri daha çoktur. Bunların durumu, dünyadaki tok kimsenin durumuna benzer. İşte bunun için Yüce Allah önce meyveyi zikretti.[25]

22. وَحُورٌ عِينٌ Bu nimetlerin yanında onlar için son derece güzel, geniş gözlü kadınlar vardır.

23. كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ Onlar saflık ve berraklıkta el değmemiş inciler gibidir. İbn Cüzeyy şöyle der: Yüce Allah onları beyazlık hususunda inciye benzetti ve onu "saklanmış" sıfatı ile niteledi. Çünkü saklanmış incinin güzelliği değiştirilemez. Ümmü Seleme (r.anhâ), Rasulullah (s.a.v.)'a bu benzetmeyi sorunca Rasulullah (s.a.v.) şöyle cevap verdi: O kadınların saflığı, sedefleri içinde bulunan ve el değmemiş incilerin saflığı gibidir.[26]

24. جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Bütün bunları onlara, dünyadaki iyi amellerine karşılık olsun diye verdik.

Bundan sonra Yüce Allah, onlara Cennette verilen nimetlerin mükemmelliğini bildirmek üzere şöyle buyurdu:

25. لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا Kulaklarına çirkin söz gelmez. İşittikleri sözlerden onlara bir günah da gelmez. İbn Abbas : "Batıl ve yalan işitmezler" der.

26. إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا Ancak birbirlerine söyledikleri, "Selâm, selâm" sözünü işitirler. Bu sözlerle birbirlerine selâm verir ve selâmı aralarında yayarlar. Ebû Hayyân der ki: Açık olan şudur ki, bu istisnâ, istisnâ-i munkatıdır. Çünkü selâm, çirkin ve günaha sebep olan sözlerden değildir.[27] Ebussuûd da şöyle der: Yani onlar selâmı yayar, sürekli olarak birbirlerine selâm verirler. Veya onların herbiri yalnız, selâm veren veya alan bir diğerinin selâmını işitir.[28]

Bundan sonra Yüce Allah ikinci grubun, yani amel defterleri sağından verilenlerin durumunu açıklamak üzere şöyle buyurdu:

23 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/430.
24 Bu hadisi İbn Ebî Hâtim tahriç etmiştir. Muhtasaru İbn Kesîr'de de böyledir. Bkz, 3/431.
25 et-Tefsîru'l-kebîr, 29/153.
26 et-Teshîl, 4/89.
27 el-Bahr, 8/206.
28 Ebussuûd, 5/130.

27. وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ Bu soru, olayın büyüklüğünü ve onların durumunun hayret verici olduğunu ifade eder. Yani, sen biliyor musun? Kimdir onlar? Durumları nedir?

28. فِي سِدْرٍ مَخْضُودٍ Onlar, dikenleri kesilmiş kiraz ağaçlarının altında otururlar. Tefsirciler der ki: Sidr, kiraz ağacıdır. Mahdûd ise, dikeni kesilmiş manasınadır. Hadiste şöyle gelmiştir: «Bir Bedevî Rasulullah (s.a.v.)'a gelip dedi ki: "Ey Allah'ın Rasulü! Yüce Allah, Cennette, sahibine eziyet veren bir ağacın bulunduğunu zikretti." Rasulullah (s.a.v.):

"Nedir o?" dedi. Bedevî: "Sidr ağacıdır. Onun dikenleri vardır." Rasulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Yüce Allah, في سدر مخضود Dikenleri kesilmiş Sidr' buyurmuyor mu? Allah onun dikenlerini kesmiş ve herbir dikenin yerine bir meyve vermiştir. Meyvelerinden herbiri 72 türlü tat verir. Hiçbiri diğerine benzemez.»[29]

29. وَطَلْحٍ مَنْضُودٍ Meyveleri tıklım tıklım dizili muz ağaçları altındadırlar. Mendûd, birbiri üstüne yığılmış demektir. Ağacın altından üstüne kadar meyve dolu olarak dizilmiştir.

30. وَظِلٍّ مَمْدُودٍ Ve onlar, yok olmayan ve güneşin gideremediği sürekli bir gölgedirler. Çünkü güneşin tümü gölgelidir. Orada güneş yoktur: "Orada ne yakıcı sıcak görürler, ne de dondurucu soğuk"[30] Hadiste şöyle buyrulmuştur: Cennette bir ağaç vardır ki, bir binekli onun gölgesinde yüz sene yürür de onun gölgesini bitiremez. İsterseniz "وظل ممدود" âyetini okuyun.[31] Fahreddin Râzî şöyle der: Memdûd; devamlı olan; yok olmayan demektir": Yemişleri ve gölgesi süreklidir".[32] Bu gölge, ağaç gölgesi değildir. Bilakis Yüce Allah'ın yaratacağı bir gölgedir.[33]

31. وَمَاءٍ مَسْكُوبٍ Devamlı akan, kesilmeyen sular içindedirler. Bu sular, yataksız akar. Kurtubî şöyle der: Araplar, bedevî hayatı yaşarlardı. Ülkelerinde nehirler az idi. Suya ancak kova ve ip ile ulaşırlardı. Dolayısıyle kendilerine dinlenme ve gezinti vasıtaları ile birlikte Cennet vaadolundu. Ki bunlar ağaçlar, ağaç gölgeleri, sular, nehirler ve bunların akmasıdır.[34]

32, 33. وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ ■ لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ Türlü ve çok meyveler arasındadırlar. Ülkelerinde olduğu gibi az değildir. Kışın, dünya meyvelerinin sona erip bittiği gibi bitmezler. Kimseye yasaklanmamışlardır. İbn Abbas şöyle der: Koparılıp toplandığında tükenmez, herhangi biri onu almak istediğinde ona engel olunmaz.[35] Hadiste şöyle buyrulmuştur: Cennet meyvelerinden herhangi bir meyve koparıldığında, mutlaka yerine başkası gelir.[36]

---

29 Bu hadisi Hâkim ve Beyhakî tahriç etmiştir. Bkz. Rûhu'l-meânî, 27/140.
30 İnsan sûresi,76/13.
31 Buhârî, K. Bed'u'l-halk, 8; Tefsir, 56.
32 Ra'd sûresi, 13/35.
33 et-Tefsîru'l-kebîr, 29/164.
34 Kurtubî, 17/209.
35 Hâzin, 4/18.
36 Taberanî tahric etmiştir, bkz. İbn Kesîr 7/497.

34. وَفُرُشٍ مَرْفُوعَةٍ Yüksek, serilmiş ve yumuşak yataklardadırlar. Hadiste şöyle buyurulmuştur: Yatakların yüksekliği gök ile yer arası kadardır. İkisi arasındaki mesafe, 500 yıllık yoldur.[37] Âlûsî şöyle der: Çıkma ve inme bakımından bu uzak görülemez. Çünkü o âlem, senin aklının eremeyeceği başka bir alemdir.[38] Mü'min, üzerlerine oturmak istediğinde yataklar alçalır sonra onu yükseltir. Allah'ın her şeye gücü yeter.

35. إِنَّا أَنشَأْنَاهُنَّ إِنشَاءً Biz Cennet kadınlarını, yeni bir yaratılışla yarattık ve onları enteresan bir şekilde eşsiz olarak yarattık. İbn Cüzeyy şöyle der: Kadınların yeniden yaratılmasından maksat şudur: Yüce Allah onları Cennette, dünyadakinin aksine, başka bir yaratışla son derece güzel yaratacaktır. İhtiyar olan gençleşecek, çirkin güzelleşecektir.[39] İbn Abbas şöyle der: Saçları ağarmış ihtiyar kadınları Yüce Allah, yaşlanıp kocadıktan sonra, başka bir yaratışla yaratacak.[40]

36. فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَارًا Onları bâkire kılacağız. Kocaları her geldiğinde, onları bâkire bulurlar.

37. عُرُبًا أَتْرَابًا Eşlerine düşkün ve yaşıttırlar. Urub, eşini seven ve ona âşık manasına gelen arûb kelimesinin çoğuludur. Mücâhid şöyle der: Bunlar eşlerine âşık, onları sever ve onlara düşkün hanımlardır.[41] Kocaları ile aynı yaşta, yani 33 yaşındadırlar. Ümmü Seleme'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: Peygamber (s.a.v.)'e Yüce Allah'ın **إنا أنشأناهن إنشاء ■ فجعلناهن أبكارا** âyetlerin manasını sordum. Buyurdu ki: Ey Ümmü Seleme! Onlar dünyada ihtiyar, saçları ağarmış, gözleri zayıflamış ve gözlerinden çapak akacak kadar yaşlı olarak ölen kadınlardır. Yüce Allah, bu kadınlar ihtiyarladıktan sonra onları akran olarak hepsi aynı yaşta yaratır.[42] Bir başka hadiste de şöyle gelmiştir: İhtiyar bir kadın Rasulullah (s.a.v.)'a gelerek dedi ki: Ey Allah'ın Rasulü! Beni Cennete sokması içi Allah'a dua et. Rasulullah: "Ey filanın annesi! Cennete hiçbir ihtiyar kadın girmez" dedi. Kadın ağlayarak geri döndü. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.): Ona haber verin. O, ihtiyar olarak Cennete girmeyecek. Çünkü Yüce Allah şöyle buyuruyor: **إنا أنشأناهن إنشاء ■ فجعلناهن أبكارا** Gerçekten biz onları, yepyeni bir yaratışla yaratacak ve onları bâkireler kılacağız".[43]

38. لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ O bâkire kadınları, amel defterleri sağından verilenler için yaratacağız ki, Cennette onlardan faydalansınlar.

39, 40. ثُلَّةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ ■ وَثُلَّةٌ مِنَ الْآخِرِينَ Onlar, geçmiş ümmetlerden bir topluluk ve Muhammed (s.a.v.)'in ümmetinden sonra gelen bir topluluktur. Ebû Hayyân şöyle der: Buradaki **ثلة من الآخرين** âyeti ile, daha önce geçen **وقليل من الآخرين** sonrakilerden,

37 Tirmizî, Tefsir, 57/3294.
38 Âlûsî, 27/141.
39 et-Teshîl, 4/90.
40 Hâzin, 4/18.
41 Âlûsî, 27/143.
42 Kurtubî, 17/210. Tirmizî Tefsir, 57/3296.
43 Timîzî (Şemâil'de); İbn Kesîr Tefsiri, 8/9.

az bir grup, âyeti arasında bir zıtlık yoktur. Çünkü önce geçen Sâbikûn hakkındadır. Bunun içindir ki Yüce Allah, وقليل من الآخرين buyurdu. Oysa buradaki âyet, amel defterleri sağından verilenler hakkındadır. Dolayısıyle Yüce Allah, وثلة من الآخرين buyurdu.[44]

Bundan sonra Yüce Allah üçüncü sınıfı yani Cehenneme gidecekleri açıklamaya başladı:

41. وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ Bu, onların durumlarının korkunç, ürpertici ve hayrete düşürücü olduğunu ifade eden bir sorudur. Yani, amel defterleri sol taraflarından verilenler... Kimdir bunlar? Durumları nedir? Âkibetleri ne olacaktır?

Bundan sonra Yüce Allah, onların durumlarını açıklamak üzere şöyle buyurdu:

42. فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ Vücûdun deliklerine işleyen, ateşten sıcak bir rüzgâr ve çok sıcak, kaynar bir su içindedirler:

43. وَظِلٍّ مِنْ يَحْمُومٍ Simsiyah, dumandan bir gölgededirler.

44. لَا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ Bu gölge o kadar soğuktur ki, insan sıcağın şiddetine karşı onda dinlenemez. Ne de manzarası güzeldir ki, gölgesine giren neşelensin. Hâzin şöyle der: Gölgenin iki yararı vardır. Birisi, sıcağı gidermek, ikincisi ise, güzel manzara ve orada insana ikramda bulunulması. Cehennemdekilerin gölgesi ise, bunun tam tersidir. Çünkü onlar, simsiyah sıcak bir dumanın gölgesi altındadırlar.[45]

Bundan sonra Yüce Allah, onların bu azaba müstehak olmalarının sebebini açıklamak üzere şöyle buyurdu:

45. إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُتْرَفِينَ Çünkü onlar, dünyada nimet içinde yüzüyor, istedikleri ve zevk aldıkları şeyleri yapıyorlardı.

46. وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنْثِ الْعَظِيمِ O büyük günaha, yani Allah'a ortak koşmaya devam ediyorlardı. Tefsirciler şöyle der: "Israr" lafzı, günaha devamı gösterir. Hınıs, büyük günah demektir. Burada hınıstan maksat, İbn Abbas'ın da dediği gibi Allah'ı inkârdır.

47. وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَئِنَّا لَمَبْعُوثُونَ Bedenimiz toprak ve çürümüş kemik yığını haline geldikten sonra diriltilecek miyiz? diyorlardı. Bu onların, öldükten sonra dirilmeyi uzak gördüklerini ve yalanladıklarını ifade eder.

48. أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ Bu ifade önceki inkârı daha da pekiştirir. Yani, önceki babalarımız da, bedenleri çürüyüp kemikleri dağıldıktan sonra, onlar da mı diriltilecek?

49, 50. قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ■ لَمَجْمُوعُونَ إِلَى مِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ Ey Muhammed! Onlara de ki: Onlardan önceki ve sonraki bütün mahlukat, Allah'ın belirlediği muayyen bir zamanda, hesap günü için toplanacaklardır. O gün, ne önce gelir, ne de sonraya

44 el-Bahr, 8/208.
45 Hâzin, 4/21.

kalır: "O gün, bütün insanların bir araya toplandığı bir gündür O gün, bütün mahlukatın hazır bulunduğu bir gündür. Biz onu, ancak sayılı bir müddet için erteliyoruz".[46]

51, 52. ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ ■ لَآكِلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِنْ زَقُّومٍ Sonra siz, ey Mekke kâfirleri! Ey hidâyetten sapan, öldükten sonra dirilmeyi ve haşri inkâr edenler! Siz, mutlaka Cehennemin dibinde biten Zakkum ağacından yiyeceksiniz.

53. فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ Acıktığınız için, o pis ağaçtan karınlarınızı dolduracaksınız.

54. فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ Onun üzerine de son derece şiddetle kaynayan sıcak su içeceksiniz.

55. فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ Susamış develer gibi içeceksiniz. İbn Abbas şöyle der: Hîm, kendilerindeki bir hastalıktan dolayı suya kanamayan susamış develer demektir.[47] Ebussuûd şöyle der: Yani, Cehennem ehline öyle bir açlık gelir ki, bu onları, erimiş maden gibi olan Zakkumu yemeğe mecbur eder. Son derece sıcak ve acı olan bu zakkumdan karınlarını doldurduklarında onlara öyle bir susuzluk isabet eder ki, bu onları, bağırsaklarını parçalayacak olan sıcak suyu içmeye mecbur eder. Susamış develer gibi onu içerler. Hîm, hüyam hastalığına yakalanmış develer demektir. Hüyam öyle bir hastalıktır ki buna develer yakalanır ve sürekli içtikleri halde suya kanmazlar.[48]

56. هَذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ Bu, kıyamet günü onlara verilecek bir ziyafet ve yapılacak bir ikramdır. Bunda onlarla alay ifadesi vardır. Sâvî şöyle der: Nüzûl aslında, misafire, gelir gelmez hazırlanan ikram ve ihsandır. Zakkuma, ziyafet denilmesi onlarla alay manasınadır.

46 Hud sûresi, 11/103-104.
47 Kurtubî, 7/215.
48 Ebussuûd, 5/132.

نَحْنُ خَلَقْنٰكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُوْنَ ﴿٥٧﴾ اَفَرَءَيْتُمْ مَّا تُمْنُوْنَ ﴿٥٨﴾
ءَاَنْتُمْ تَخْلُقُوْنَهٗٓ اَمْ نَحْنُ الْخٰلِقُوْنَ ﴿٥٩﴾ نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ
وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوْقِيْنَ ﴿٦٠﴾ عَلٰٓى اَنْ نُّبَدِّلَ اَمْثَالَكُمْ وَنُنْشِئَكُمْ فِيْ مَا لَا
تَعْلَمُوْنَ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْاَةَ الْاُوْلٰى فَلَوْلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿٦٢﴾ اَفَرَءَيْتُمْ
مَّا تَحْرُثُوْنَ ﴿٦٣﴾ ءَاَنْتُمْ تَزْرَعُوْنَهٗٓ اَمْ نَحْنُ الزّٰرِعُوْنَ ﴿٦٤﴾ لَوْ نَشَآءُ
لَجَعَلْنٰهُ حُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُوْنَ ﴿٦٥﴾ اِنَّا لَمُغْرَمُوْنَ ﴿٦٦﴾ بَلْ
نَحْنُ مَحْرُوْمُوْنَ ﴿٦٧﴾ اَفَرَءَيْتُمُ الْمَآءَ الَّذِيْ تَشْرَبُوْنَ ﴿٦٨﴾ ءَاَنْتُمْ
اَنْزَلْتُمُوْهُ مِنَ الْمُزْنِ اَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُوْنَ ﴿٦٩﴾ لَوْ نَشَآءُ جَعَلْنٰهُ اُجَاجًا
فَلَوْلَا تَشْكُرُوْنَ ﴿٧٠﴾ اَفَرَءَيْتُمُ النَّارَ الَّتِيْ تُوْرُوْنَ ﴿٧١﴾ ءَاَنْتُمْ اَنْشَاْتُمْ
شَجَرَتَهَآ اَمْ نَحْنُ الْمُنْشِـُٔوْنَ ﴿٧٢﴾ نَحْنُ جَعَلْنٰهَا تَذْكِرَةً وَّمَتَاعًا
لِّلْمُقْوِيْنَ ﴿٧٣﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيْمِ ﴿٧٤﴾ فَلَآ اُقْسِمُ
بِمَوٰقِعِ النُّجُوْمِ ﴿٧٥﴾ وَاِنَّهٗ لَقَسَمٌ لَّوْ تَعْلَمُوْنَ عَظِيْمٌ ﴿٧٦﴾
اِنَّهٗ لَقُرْءَانٌ كَرِيْمٌ ﴿٧٧﴾ فِيْ كِتٰبٍ مَّكْنُوْنٍ ﴿٧٨﴾ لَّا يَمَسُّهٗٓ اِلَّا الْمُطَهَّرُوْنَ
﴿٧٩﴾ تَنْزِيْلٌ مِّنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٨٠﴾ اَفَبِهٰذَا الْحَدِيْثِ اَنْتُمْ مُّدْهِنُوْنَ ﴿٨١﴾
وَتَجْعَلُوْنَ رِزْقَكُمْ اَنَّكُمْ تُكَذِّبُوْنَ ﴿٨٢﴾ فَلَوْلَآ اِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُوْمَ
﴿٨٣﴾ وَاَنْتُمْ حِيْنَئِذٍ تَنْظُرُوْنَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلٰكِنْ
لَّا تُبْصِرُوْنَ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَآ اِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِيْنِيْنَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُوْنَهَآ
اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٨٧﴾ فَاَمَّآ اِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَّرَيْحَانٌ
وَّجَنَّتُ نَعِيْمٍ ﴿٨٩﴾ وَاَمَّآ اِنْ كَانَ مِنْ اَصْحٰبِ الْيَمِيْنِ ﴿٩٠﴾ فَسَلٰمٌ لَّكَ
مِنْ اَصْحٰبِ الْيَمِيْنِ ﴿٩١﴾ وَاَمَّآ اِنْ كَانَ مِنَ الْمُكَذِّبِيْنَ الضَّآلِّيْنَ
﴿٩٢﴾ فَنُزُلٌ مِّنْ حَمِيْمٍ ﴿٩٣﴾ وَّتَصْلِيَةُ جَحِيْمٍ ﴿٩٤﴾ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ
حَقُّ الْيَقِيْنِ ﴿٩٥﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيْمِ ﴿٩٦﴾

57. Sizi biz yarattık. Tasdik etmeniz gerekmez mi?
58. Söyleyin öyleyse, dökmekte olduğunuz meni nedir?
59. Onu siz mi yaratıyorsunuz, yoksa yaratan biz miyiz?
60. Aranızda ölümü takdir eden biziz. Ve biz, önüne geçilebileceklerden değiliz.
61. Böylece sizin yerinize benzerlerinizi getirelim ve sizi bilmediğiniz bir yaratılışta tekrar varedelim diye (ölümü takdir ettik).
62. Kuşkusuz, ilk yaratılışı bildiniz. Düşünüp ibret almanız gerekmez mi?
63. Şimdi bana, ektiğinizi haber verin;
64. Onu siz mi bitiriyorsunuz yoksa bitiren biz miyiz?
65. Dileseydik onu kuru bir çöp yapardık da şaşar kalırdınız.
66. Doğrusu borç altına girdik.
67. Daha doğrusu, biz yoksul kaldık (derdiniz).
68. Söyleyin bana şimdi içtiğiniz suyu,
69 Buluttan onu siz mi indirdiniz, yoksa indiren biz miyiz?
70. Dileseydik onu tuzlu yapardık. Şükretmeniz gerekmez mi?
71. Söyleyin şimdi bana, tutuşturmakta olduğunuz ateşi,
72. Onun ağacını siz mi yarattınız. Yoksa yaratan biz miyiz?
73. Biz onu bir ibret ve yolculara bir fayda yaptık.
74. Öyleyse Yüce Rabbinin adını tesbih et.
75. Hayır! Yıldızların yerlerine yemin ederim ki,
76. Bilirseniz, gerçekten bu, büyük bir yemindir.
77, 78. Şüphesiz bu, korunmuş bir kitapta bulunan değerli bir Kur'ân'dır.
79. Ona ancak temizlenenler dokunabilir.
80. O, âlemlerin Rabbinden indirilmiştir.
81. Şimdi siz, bu sözü mü yalanlıyorsunuz?
82. Rızkınızın şükrünü onu yalanlayarak mı yapıyorsunuz?
83. Hele can boğaza dayandığı zaman,
84. O vakit siz bakar durursunuz.
85. (O anda) biz ona sizden daha yakınız, ama göremezsiniz.
86. Mâdem ki ceza görmeyecekmişsiniz,
87. Onu geri çevirsenize, şayet iddianızda doğru iseniz.
88. Fakat ölen kişiye gelince, eğer o yaklaştırılanlardan ise,

89. Ona rahatlık, güzel rızık ve Naîm Cenneti vardır.
90. Eğer o defteri sağından verilenlerden ise,
91. İşte onlardan sana gönderilmiş bir nice selâm vardır.
92. Ama yalanlayıcı sapıklardan ise,
93. İşte ona da kaynar sudan bir ziyafet vardır.
94. Ve (onun sonu) Cehenneme atılmaktır.
95. Şüphesiz ki bu, kesin gerçektir.
96. Öyleyse Rabbini o büyük adıyla tesbîh et.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah, önceki âyetlerde suçlu bedbahtların ve Cehennem ateşindekilerin durumlarını anlattıktan sonra burada, eşsiz yaratması ve sanatı hususunda, birliğini ve gücünü gösteren delilleri anlattı ki Allah'ın varlığını yalanlayıp inkâr eden aleyhine bir delil olsun. Bu mübarek sûreyi bahtiyar, bedbaht ve hayırda önde gidenlerin durumlarını açıklayarak sona erdirdi ki, bu, sûrenin başında özet olarak zikredilen konuların bir açıklaması ve sûrenin hem başında, hem de sonunda iyi kimselere verilecek ikramların anlatılması mahiyetinde olsun.

KELİMELERİN İZAHI

تفكهون: Faydalanırsınız. تفكه بالشئ Bir şeyden faydalandı demektir. رجل فكه Rahat, birşeye aldırış etmeyen adam demektir.

المزن : Müzn, bulutlar demektir. مُزْنَة kelimesinin çoğuludur. Şâir şöyle der.

ونحن كماء المزن ما في نصابنا كهام ولا فينا يعد بخيل

Biz bulutlardaki yağmur gibiyiz. Soyumuzda ne tembel vardır, ne de içimizde cimri sayılan biri.[49]

تورون : Ateş tutuşturuyorsunuz. Bir kimse defne ağacını birbirine sürterek ateş çıkarttığında, أورى النار من الزناد denir.

المقوين : Mukvîn, yolcular demektir. Bir kimse, ıssız çöle girdiğinde أقوى الرجل denilir. Bunun sülâsîsi olan القوى açlık demektir. Şâir şöyle der:

وانى الأختار القوى طاوى الحشا محافظة من ان يقال لئيم

Kuşkusuz ben, "alçak" denilmeden korunmak için, iç organları büzülmüş olarak açlığı tercih ederim.[50]

مدهنون: Müdhinûn, "içi dışına uymayan kişi" manasına gelen mudhin kelimesinin

49 Kurtubî, 17/220.
50 Kurtubî, 17/222.

çoğuludur. Dış görünüşünün kaypaklığı hususunda yağa benzetilmiştir. Yağcılık manasına gelen "مُداهَنة müdâhene" kelimesi bu köktendir.

مدينين : Medînîn, ceza manasına gelen دين kökünden olup "hesaba çekilenler" demektir.

روح : Ravh, istirahat manasınadır.

ريحان : Reyhân; güzel kokulu, koklanan her türlü bitki demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

57. نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ Ey insanlar! Sizi biz, yoktan yarattık. Hâlâ öldükten sonra dirilmeye inanmıyacak mısınız? Bilinmelidir ki, başlangıçta yaratabilen yeniden de yaratabilir.

58. أَفَرَأَيْتُمْ مَا تُمْنُونَ Bildirin bana, kadınların rahimlerine döktüğünüz menileri...

59. أَأَنْتُمْ تَخْلُقُونَهُ أَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ O meniyi, düzgün bir insan olarak siz mi yaratıyorsunuz, yoksa biz mi gücümüzle onu yaratıyor ve şekil veriyoruz?[51] Kurtubî şöyle der: Bu âyet müşriklere karşı bir delil ve önceki âyetin bir açıklamasıdır. Yani, o meninin yaratıcısının başkası değil de, Biz olduğumuzu ikrar ediyorsanız, öldükten sonra dirilmeyi de itiraf ediniz.[52]

60. نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ Hakkınızda ölüm hükmünü biz verdik ve o hususta hepinizi eşit kıldık. Dahhâk şöyle der: Yüce Allah, ölüm hususunda, göktekilerle yerdekileri eşit kıldı.[53] Bu hususta yüksek tabaka ile alçak tabakada olan, hükümdâr ile fakirler birdir. وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ Biz önüne geçilebilecek âcizlerden değiliz.

61. عَلَى أَنْ نُبَدِّلَ أَمْثَالَكُمْ Sizi yok edip yerinize, Allah'a karşı sizden daha itaatlı bir topluluk getirelim diye böyle yaptık. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Allah dilerse

51 İslâm Davetinin Şehidi Seyyid Kutub, Fî Zılâli'l-Kur'ân adlı tefsirinde diyor ki: Bu her an tekrarlanan büyük bir hakikattir. İnsanın gözü önünde tekrarlanıp durduğu için insan onu unutuyor. Hayal gücünün icat ettiği her türlü hârikanın üstünde bir hârikadır. Atılan ve dökülen bir nutfe. O bu insan vücudunun ter, gözyaşı ve sümük gibi, ifraz ettiği bir çok şeyden biridir. Bir müddet sonra, bir de bakıyorsunuz işiten ve gören bir insan oluvermiş. Bir de bakıyorsunuz bu insan erkek veya dişi olmuş. Bu olay meydana gelmeseydi, hayal bile edilmemiş olan bu hârika nasıl tamamlandı?! Kemiği, eti, derisi, damarları, saçı, tırnakları, huy ve karakteriyle bu insan nerede gizli idi? Hangi insan aklı bu korkunç harika gerçeğin önünde durabilir? Sonra, inkâr etmek bir tarafa, kendi kendine: "Bu böyle meydana geldi vesselâm!" diyebilir? Bu yaratma olayında insanın rolü, kişinin, menisini kadının rahmine akıtmaktan öte geçmez. Bundan sonra erkeğin ve kadının işi biter. Bu adi suda, tek başına kudret eli işe başlar. Onu yaratma, geliştirme, şekil verme ve ruh üfürme hususunda tek başına çalışır. İlk andan itibaren mucize tamamlanır ve sadece Allah'ın yarattığı o harika meydana gelir. Bu kadar düşünmeyi her insan yapabilir. Bu mucizeyi takdir edip etkilenmek için bu kadar düşünme yeter. Fakat, ana rahmine atıldıktan sonra bu tek bir hücrenin kıssası hayal gücünün ulaşamayacağı bir kıssadır. Bu tek hücre, bölünüp çoğalmaya başlar. Bir müddet sonra bakarsınız ki, milyonlarca hücre olmuş. Bu hücre gruplarından herbiri enteresan özellikler taşımaktadır. İşte kemik hücreleri, işte adale hücreleri, işte deri hücreleri ve işte sinir hücreleri.... İşte gözü meydana getire hücreler, işte dilin çalışması için olan hücreler, işte kulağın çalışması için olan hücreler... Bunların herbiri çalışma yerini biliyor. Mesela, göz hücreleri yanılıp da karında veya ayakta meydana gelmiyor. "Onu siz mi yaratıyorsunuz yoksa onu yaratıcı biz miyiz?" diyen Yüce ve Güçlü Allah, noksan sıfatlardan uzaktır.

52 Kurtubî, 17/216.

53 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/436.

sizi yok eder ve yerinize yeni insanlar getirir"[54] buyurmuştur. وَنُنْشِئَكُمْ فِي مَا لا تَعْلَمُونَ Kıyamet gününde sizi, bilmeyeceğiniz ve akıllarınızın eremeyeceği bir yaratılışla tekrar yaratmaktan da âciz değiliz. Maksat şudur: Yüce Allah onları öldürmeye ve eski hallerine çevirip kıyamet günü tekrar diriltmeye Kâdir'dir. Bu âyette bir tehdit ve öldükten sonra dirilmenin vukû bulacağına dair bir delil vardır.[55]

62. وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الأُولَى Biliyorsunuz ki Allah sizi, daha önce anılan bir şey değilken, yoktan yarattı. Sizi bir nutfe, sonra embriyon, sonra bir et parçasından yarattı. Size göz, kulak ve kalp verdi. فَلَوْ لا تَذَكَّرُونَ Allah'ın sizi ilk kez yaratabildiği gibi, tekrar yaratabileceğini düşünüp ibret alsanız ya!? "İnsan düşünmez mi ki, daha önce o hiçbir şey değilken, biz kendisini yaratmışızdır".[56]

63. أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ Bu, Allah'ın birliğini ve gücünü gösteren bir başka delildir. Yani, toprağa attığınız tohumu bana söyleyin.

64. أَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ Onu siz mi geliştirip büyütüyorsunuz da onda başak ve taneler oluyor? Yoksa bunu yapan biz miyiz? Ekini bitiren ve hububatı çıkaranın Allah olduğunu kabul ediyorsanız, ölüleri yerden çıkaracağını nasıl inkâr edersiniz?!

65. لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا İstesek o ekini, ne yemekte ne de başka bir şeyde kendisinden yararlanılamayacak bir şekilde çerçöp haline getiririz. Kurtubî şöyle der: Hutâm, kendisinden ne yemekte ne de gıdada faydanılamayan, yok olup giden kırıntı demektir. Yüce Allah bununla, onların iki şeye dikkatini çekti. Biri, şükretsinler diye, ekinlerinde onlara verdiği nimetlerdir. İkincisi ise, kendi kendilerine ibret almaları içindir. Yüce Allah'ın, ekinleri dilediği zaman çerçöp haline getireceği gibi, aynı şekilde, dilediğinde onları da yok edebileceğini düşünüp öğüt almaları ve kötülüklerden sakınmaları içindir.[57] فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ Dilerse böyle yapar da, siz, ekinin başına gelenlerden dolayı acı ve üzüntü içinde kalakalır ve:

66. إِنَّا لَمُغْرَمُونَ "Masraflarımızda borç altında kaldık.[58] Çünkü ekinimiz yok oldu, ektiğimiz tohumda ziyan ettik" dersiniz.

67. بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ Hattâ "Biz, rızıktan mahrûm kaldık. Tohumun bedelini zarar ettik ve ekinin bitmesinden mahrûm edildik" dersiniz.

68. أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ Susuzluğunuzu gidermek için içtiğiniz tatlı sudan bana haber verin.

---

54 Fâtır sûresi 35/16.

55 et-Teshîl, 4/91.

56 Meryem sûresi, 19/67.

57 Kurtubî, 17/218

58 Dahhâk der ki: Muğremûn kelimesi غـــرم kökündendir. Muğrem, "Mal, karşılıksız giden, ziyan eden" demektir. İbn Abbas da şöyle der: Bu kelime, "Kendilerine azap edilenler" demektir. Garâm, azap manasınadır.

69. أَأَنْتُمْ أَنزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنزِلُونَ Onu buluttan indiren siz misiniz? Yoksa kudretimizle onu indiren biz miyiz? Hâzin der ki: Yüce Allah, kendisinden başka hiç kimsenin indiremeyeceği yağmuru indirerek verdiği nimeti onlara hatırlattı.[59]

70. لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أُجَاجًا Dileseydik onu, ne içmeye ne de ekmeye elverişli, çok tuzlu bir su yapardık. İbn Abbas, "Ücâcen, çok tuzlu manasınadır" der. Hasan el-Basrî ise, "İçilemeyecek kadar zehir gibi acı" manasınadır, der. فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ Rabbiniz'in size verdiği o yüce nimetlere şükretseniz ya! Hadiste, Peygamber (s.a.v.)'in, su içtiği zaman şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bize rahmetiyle tatlı su içiren, günahlarımız yüzünden onu tuzlu ve acı hale getirmeyen Allah'a hamd olsun".[60]

71. أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ Tutuşturmakta olduğunuz ve yaş ağaçtan çıkardığımız o ateşi bana haber verin.

72. أَأَنْتُمْ أَنشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا أَمْ نَحْنُ الْمُنشِئُونَ Onun ağacını siz mi yarattınız? Yoksa onu yoktan yaratan biz miyiz? İbn Kesîr der ki: Arapların iki ağacı vardı. Bunların biri Merh, diğeri Ufar idi. bunlardan yeşil iki dal alınıp biri diğerine sürtüldüğünde, aralarından ateş kıvılcımları çıkıp yayılır.[61] Bir görüşe göre Yüce Allah, kendisinden ateş yakılan bütün ağaçları kastetmiştir. Çünkü İbn Abbas'ın şöyle dediği rivayet olunmuştu: Hünnap hariç, hiçbir ağaç ve dal yoktur ki, onda ateş bulunmasın.[62]

73. نَحْنُ جَعَلْنَاهَا تَذْكِرَةً Dünyadaki ateşi, o büyük ateşi, yani Cehennem ateşini hatırlatıcı kıldık. Çünkü, kişi onu gördüğünde Cehennem ateşini hatırlar da Allah'tan ve azabından korkar. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Yaktığınız bu ateş, Cehennem ateşinin yetmiş parçasından biridir. Sahâbe (r. anhum) dedi ki: Ey Allah'ın Rasulü! Dünya ateşi (azap için) yeterlidir! Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) buyurdu ki: Nefsim, elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Cehennem ateşi, dünya ateşlerinden 69 derece fazla kılındı. Bunlardan her birinin sıcaklığı, bütün dünya ateşinin sıcaklığı gibidir.[63] وَمَتَاعًا لِلْمُقْوِينَ Bir de ateşi, yolcular için bir fayda kıldık. İbn Abbas, المقوين den maksat, yolculardır, der. Mücâhid ise, şöyle der: "Bundan maksat, yolcu ve mukim, ateşten faydalanan bütün insanlar için menfaat kıldık" demektir.[64] Hâzin de der ki: Mukvî, çölde yani medenîlikten uzak ıssız yerde yaşayan demektir. Buna göre mana şöyle olur: O ateşten çölde yaşayanlar da, yolcular da faydalanır. Bunların gördüğü fayda, mukîmin gördüğü faydadan daha çoktur. Çünkü bunlar geceleyin yırtıcı hayvanların kaçması, yolunu yitirenlerin ateş sayesinde yol bulması ve diğer bazı faydalar için ateş yakarlar. Müfessirlerin çoğunun görüşü budur.[65]

59 Hâzin 4/23.
60 Bu hadisi, İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.
61 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/438.
62 Sâvî Hâşiyesi, 4/166.
63 Buhârî, Bed'ul-halk, 10; Muvatta, Cehennem, 1.
64 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/438.
65 Hâzin, 4/24.

Yüce Allah insan, bitki, su ve ateşte birliğini ve gücünü gösteren delilleri anlattıktan sonra, Rasulüne, tek ve her şeye gücü yeten Allah'ı tesbih etmesini emrederek şöyle buyurdu:

74. فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ Ey Muhammed! Müşriklerin nisbet ettiği âcizlik ve noksanlıklardan Rabbini tenzih et ve de ki: Gücüyle bu şeyleri yaratan ve hikmetiyle onları emrimize veren Allah'ı noksan sıfatlardan uzak tutarım. O her türlü noksan sıfattan uzaktır. Şanı ne yücedir! Gücü ne büyüktür. Yüce Allah kullarına verdiği nimetleri saydı: Önce onları yarattığını anlattı. Sonra, "Söyleyin bana, nedir o dökmekte olduğunuz meni?" buyurdu. Bundan sonra insanı ayakta tutan ve geçimini sağlayan ekini zikretti: "Şimdi bana ektiğinizi söyleyin!" Bunun ardından hayatını ve yaşamasını sağlayan suyu zikretti: "Söyleyin bana içtiğiniz suyu!" Bunun ardından da insanın yemeğinin yapılmasını, et ve sebzelerin pişirilmesini sağlayan ateşi zikretti: "Söyleyin bana tutuşturmakta olduğunuz ateşi!" O, ne büyük ikram ve ihsan sahibi bir ilah!

Bundan sonra Yüce Allah Kur'ân'ın büyüklük ve yüceliğine, şan ve şerefinin üstünlüğüne, güçlü ve hikmet sahibi Allah'ın indirmesi olduğuna yeminle başladı:

75. فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ "Yıldızların yerlerine yemin ederim ki!" Buradaki لا edatı, sözü te'kîd etmek ve kuvvetlendirmek içindir. Bu edatın, Arap dilinde zâid olarak gelmesi çok ve meşhurdur. Şâir şöyle der:

تذكرت ليلى فاعترتني صبابة وكاد نياط القلب لا يتقطع

Leyla'yı hatırladım da hasret ateşine düştüm. Nerdeyse kalbin damarları parçalanacaktı.

Burada كاد لا يتقطع sözü كاد يتقطع manasınadır.

Kurtubî şöyle der: Bu لا müfessirlerin çoğuna göre sıladır. Buna göre mana, "Yemin ederim ki" şeklinde olur. Daha sonra gelen, وإنه لقسم âyeti buna delildir.[66] Yani, yıldızların yerlerine, feleklerinde ve burçlarında döndükleri yerlere yemin ederim.

76. وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ Bu büyük yemin, yücedir. Onun yüceliğini bilseydiniz, mutlaka inanır ve faydalanırdınız.[67] Çünkü kendisiyle yemin edilen şey, kudretin büyüklüğünü, hikmetin enginliğini ve rahmetin bolluğunu gösterir. Yüce Allah'ın rahmetinin gereklerinden biri de kullarını başıboş bırakmamasıdır.

---

66 Kurtubî, 17/223. Bu görüşler hakkında geniş bilgi ve zâid olanını görmek için, bkz, "Tefsiru âyâti'l-ahkâm" adlı kitabımız, 2/505.

67 İlk muhataplar, yıldızların yerlerinden az bir miktarını biliyorlardı. Fakat bu asırda Kur'ân mucizesi ortaya çıkmıştır. Astronomi âlimleri şöyle der: Sınırlarını bilemediğimiz bu muazzam fezada sayılamayacak kadar galaksilerden biri, güneş sistemimizin de içinde bulunduğu Samanyolu Galaksisidir ki, bir milyar yıldızı kapsamaktadır. Sayıları milyarları aşan bu yıldızlardan çıplak gözle görünenler olduğu gibi, sadece teleskop ve özel âletlerle görünenler de vardır. Bütün bu yıldızlar, ucu bucağı bilinmeyen bir yörüngede yüzüp giderler. Herhangi bir yıldızın, başka bir yıldızın seyir alanına yaklaşma veya başka bir yıldıza çarpma ihtimali yoktur. Ancak biri Akdeniz'de, diğeri Hind Okyanusunda aynı yönde ve aynı hızda giden iki geminin birbirleriyle çarpışma ihtimali kadar bir ihtimal vardır ki, bu imkânsız olmasa da, çok uzak bir ihtimaldir. (Abdurrezzak Nevfel, Allah ve Modern İlim adlı kitaptan naklen, bkz. s. 33).

77. إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ Bu, üzerine yemin edilendir. Yani, yıldızların yerlerine yemin ederim ki, bu Kur'ân değerli bir Kur'ân'dır. Ne sihir, ne kehânet, ne de uydurma bir şeydir. Aksine o, şerefli bir Kur'ân'dır. Yüce Allah onu, Peygamberi Muhammed (s.a.v.)'e mucize olarak vermiştir. Onun faydaları, hayır ve bereketleri çoktur.

78. فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ O, Allah katında korunmuş, batıldan, değiştirilme ve bozulmadan muhafaza edilmiş bir kitaptadır. İbn Abbas şöyle der: Bu kitap, Levh-i Mahfûz'dur. Mücâhid ise, elimizde bulunan bu mushaftır, der.[68]

79. لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ O korunmuş kitaba, temiz olanlardan başkası dokunamaz. Bunlar şirk, günah ve abdestsizlik kirlerinden temizlenmiş olan meleklerdir. Ya da, ona abdestli ve temiz olanların dışında kimse dokunamaz demekir. Kurtubî şöyle der: Kitab'tan maksat, elimizdeki Mushaf'tır. Bu en açık olan görüştür. Çünkü İbn Ömer, "Kur'ân'a, sadece temiz olduğun zaman dokun" demiştir. Bir de, Rasulullah (s.a.v.) Amr b. Hazm'a, "Kur'ân'a temiz olandan başkasının dokunmamasını" yazmıştır.[69]

80. تَنزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ O, Yüce Allah'ın katından indirilmiştir. Yüce Allah Kur'ân'ın şan ve şerefini yücelttikten sonra, kâfirleri kınamak için şöyle buyurdu:

81. أَفَبِهَذَا الْحَدِيثِ أَنْتُمْ مُدْهِنُونَ Ey kâfirler topluluğu! Bu Kur' ân'ı mı yalanlayıp inkâr ediyorsunuz?

82. وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ Rızkınızın şükrünü, onu vereni yalanlayarak mı eda ediyorsunuz? Oysa ki, size lütuf ve ihsanda bulunan O'dur.

83. فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ Öyleyse, can çekişirken, can gırtlağa geldiğinde, onu geri çevirseniz ya!

84. وَأَنْتُمْ حِينَئِذٍ تَنظُرُونَ O zaman siz, ölmek üzere olan kimseye ve çektiği sıkıntı ve güçlüklere bakıp duruyorsunuz.

85. وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلَكِن لَّا تُبْصِرُونَ Biz, ilmimiz sayesinde ölmek üzere olana sizden daha yakınız. Fakat siz bunu bilemezsiniz ve canını almak üzere gelmiş olan meleklerimizi göremezsiniz. İbn Kesîr der ki: Yani, meleklerimiz, ona sizden daha yakındır. Fakat siz onları göremezsiniz. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Nihayet birinize ölüm geldi mi, elçilerimiz onun canını alırlar. Onlar vazifede kusur etmezler".[70]

86. فَلَوْلَا إِن كُنتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ İddia ettiğiniz gibi, amellerinizin karşılığında, ceza görmeyecek iseniz,

87. تَرْجِعُونَهَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ Eğer iddianızda doğru iseniz, o kişinin canı gırtlağa geldiğinde bedenine geri çevirseniz ya! İbn Abbas şöyle der. غير مدينين den maksat,

68 Kurtubî, 17/225.
69 Kurtubî, 17/225; Mâlik b. Enes, Muvatta, K. el-Kur'ân 15/1.
70 En'âm sûresi, 6/61. Muhtasaru İbn Kesîr, 3/440.

hesaba çekilmeyecek ve ceza görmeyecek iseniz" demektir. Hâzin de şöyle der: "Can gırtlağa vardığında" ve "Ceza görmeyecek iseniz" şart cümlelerine, "Onu geri çevirin, eğer doğru söylüyorsanız" meâlindeki bir tek cevapla mukâbele etti. Buna göre âyetin manası şöyle olur: "Eğer durum sizin dediğiniz gibi ise, yani öldükten sonra dirilme, hesap ve amellerin karşılığını veren bir ilah yoksa, sevdiğiniz kimsenin ruhu gırtlağa geldiğinde, geri çevirseniz ya! Bunu yapamadığınız zaman, bilin ki, iş sizden başkasının, yani Allah'ın elindedir. Öyleyse O'na iman edin".[71]

Bundan sonra Yüce Allah, ölüm ve öldükten sonra dirilme anında insanların tabakalarını anlattı ve ahiretteki derecelerini açıkladı:

88, 89. فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ■ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّةُ نَعِيمٍ Ölen o kimse, eğer güzel iş yapan ve yüksek dereceler elde etmek için yarışanlardan ise, Rabbi katında onun için rahatlık, güzel rızık ve faydalanacağı geniş bir Cennet vardır. Kurtubî şöyle der: "Mukarrabîn"den maksat, sûrenin başında anlatılan, "Hayırda yarışanlardır".[72]

90. وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ Ölmek üzere olan o şahıs, eğer, kitaplarını sağ tarafından alan Cennetlik mutlu kimselerden ise,

91. فَسَلَامٌ لَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ Ey Muhammed! Onlardan sana selâm vardır. Çünkü onlar rahat, saadet ve nimetler içerisindedirler.

92. وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُكَذِّبِينَ الضَّالِّينَ Bu şahıs eğer, öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden, hak ve hidâyetten sapanlardan ise,

93. فَنُزُلٌ مِنْ حَمِيمٍ İlk geldiklerinde onlara çekilecek ziyafet, aşırı sıcaklığından karınları eritecek olan kaynar sudur. İbn Cüzeyy şöyle der: "Nüzül, misafire takdim edilen ilk şey" demektir.[73]

94. وَتَصْلِيَةُ جَحِيمٍ Onlar Cehennem ateşine atılacak ve onun sıcağını tadacaklardır.

95. إِنَّ هَذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ Ey Muhammed! Bu sana anlattığımız hayırda önde gidenler ve mutlu kimselere verilecek mükâfatı ile, bedbahtlara verilecek ceza, içinde şek ve şüphe bulunmayan, bir gerçektir. İnkârı mümkün olmayan kesin bir şeydir.

96. فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ Öyleyse Rabbini noksan ve kötü sıfatlardan, zalimlerin O'na isnat ettiği vasıflardan tenzih et. Bu âyet-i kerîme indiğinde, Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Rükûlarınızda bunu söyleyin". سبح اسم ربك Yüce Rabbinin adını tesbih et"[74] âyeti inince de, "Bunu secdelerinizde söyleyin" buyurdu.[75]

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. وقعت ile الواقعة ve روح ile ريحان arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

---

71 Hâzin, 4/27.
72 Kurtubî, 17/232.
73 et-Teshîl, 4/94.
74 A'lâ sûresi, 87/1.
75 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned 4/155. (Ebû Dâvûd; İbn Mâce; Hâkim, Müstedrek).

2. المشأمة ile الميمنة ، الأولين ile الآخرين ve خافضة ، رافعة arasında tıbâk vardır. Alçaltma ve yükseltmenin, kıyamete isnat edilmesi mecâz-ı aklîdir. Çünkü, esasta alçaltan da yükselten de Allah (c.c.)'dir. O, dostlarını yüceltir, düşmanlarını alçaltır. Bu fiiller, mecâz olarak kıyamete isnat edilmiştir. Bu, Arapların, "نهاره صائم Onun gündüzü oruçludur" cümlesine benzer.

3. "وحور عين كأمثال اللؤلؤ المكنون Saklı inciler gibi, iri gözlü hûrîler" âyetlerinde mürsel mücmel teşbih vardır. Yani, "Beyazlık ve saflıkta inci gibi, iri gözlü hûrîler" demektir. Burada vech-i şebeh zikredilmediği ve teşbih edatı söylendiği için, mürsel ve mücmel teşbih olmuştur.

4. "وأصحاب اليمين ما أصحاب اليمين Kitapları sağından verilenler! Onlar kimdir?" âyeti, yüceltme ve ta'zîm ifade eder. Mü'minlerin durumunu yüceltmek için, soru üslubuyla tekrar etti.

5. Amel defterleri sağından verilenler için önce أَصْحابُ الْمَيْمَنَة sonra أَصْحابُ الْيَمينْ amel defterleri sol taraflarından verilenler için önce أَصْحابُ الْمَشْئَمَة sonra da أَصْحابُ الشِّمال denilerek sanatta çeşitleme yapılmıştır.

6. "لا يسمعون فيها لغوا ولا تأثيما ■ إلا قيلا سلاما سلاما Orada boş bir söz ve günaha sokan bir şey işitmezler. Duydukları söz, sadece 'selâm selâm'dır" âyetlerinde yermeye benzeyen şeyle övgüyü pekiştirme vardır. Çünkü selâm, boş söz ve günaha sokan şey cinsinden değildir. Selâmı yaymadan dolayı, bu onlar için bir övgüdür. Bu, "Seni sevmekte başka suçum yok" diyen kimsenin sözüne benzer.

7. "هذا نزلهم يوم الدين Bu azap, onların kıyamet günündeki ilk ziyafetleridir" âyetinde onlarla alay ve eğlence manası vardır. Çünkü nüzül, misafire takdim edilen ilk ikramdır.

8. "ثم إنكم أيها الضالون المكذبون Sonra siz, ey yalanlayıcı sapıklar" âyetinde, II. şahıs zamirinden III. şahsa dönüş vardır. Yüce Allah, bundan sonra, onlara hitâbı bırakarak, هذا نزلهم يوم الدين buyurmuştur. Bu, onların durumlarını küçültmek içindir. Aslı, "هذا نزلكم Bu size verilen ilk ziyafettir" takdirindedir.

9. "وإنه لقسم لو تعلمون عظيم Bilirseniz, bu büyük bir yemindir" âyetindeki لو تعلمون ara cümlesi, yeminin önemini ve büyüklüğünü vurgulamak için ara cümlesi sıfat ile mevsûf arasında gelmiştir.

10. الهيم ، الحميم ve ممدود ، منضود ، مخضود gibi âyet sonlarındaki son harflerin birbirine uygunluğu sözün güzelliğini arttıran şeylerdendir. Buna "secî murassa" denilir ki güzelleştirici edebî sanatlardandır.

BİR NÜKTE

"Hayır, yıldızların yerlerine yemin ederim ki, bilirseniz, bu gerçekten büyük bir yemindir. O, elbette şerefli bir Kur'ân'dır" meâlindeki âyetlerde kendisiyle yemin edilen yıldızlar ile, kendi üzerine yemin edilen Kur'ân arasındaki münâsebet şudur: Yüce Allah yıldızları yarattı ki, insanlar kara ve denizin karanlıklarında onlarla yollarını bulsunlar. Kur'ân âyetleri ile de, cehalet ve sapıklık karanlıklarında doğru yol bulunur. öncekiler maddî, bunlarsa manevî karanlıklardır. Burada yemin iki hidayeti, yani yıldızlarla olan maddî yol bulma ile, Kur'ân'la olan manevî yol bulmayı birleştirerek gelmiştir. İşte bu, münâsebet yoludur. En iyisini Allah bilir.

Allah'ın yardımı ile "Vâkıa sûresi"nin tefsiri bitti.

HADÎD SÛRESİ

Medine'de inmiştir. 29 âyettir.

Takdim

Bu mübarek sûre, Medine'de inen sûrelerdendir. Bu sûreler yaşama, eğitim ve irşada önem verir. İslâm toplumunun yapısını; saf inanç, güzel ahlâk ve hikmetli kanun koyma esasına göre kurar.

Bu mübarek Hadîd sûresi üç ana konuyu ele alır. Bunlar:

1. Kâinatın tümü Yüce Allah'ındır. Onu yaratan, yoktan meydana getiren ve onda dilediği gibi tasarrufta bulunan Yüce Allah'tır.

2. Allah'ın dinini güçlendirmek ve İslâm nurunu yüceltmek için mal ve canı feda etmenin gerekliliği.

3. İnsanın dünyaya aldanmaması için, içindeki aldatıcı süs ve batıl şeyler ile birlikte dünyanın hakikatını tasvir etmek.

Bu mübarek sûre, Yüce Yaratıcının büyüklüğünden söz ederek başlar ki ağaç, taş, toprak, insan, hayvan ve cansız varlık olarak kâinatta ne varsa, hepsi O'nu tesbih eder. Bunların hepsi O'nun büyüklüğünü ikrar ve birliğine şahitlik eder.

Bundan sonra sûre, Yüce Allah'ın güzel sıfatlarını ve yüce isimlerini anlatır: O, başlangıcı olmayan, nihayeti olmayan Son'dur. Mahlukatındaki alâmetlerle Zâhirdir. Hakikatının künhünü kimsenin bilemeyeceği Bâtın'dır. İnsanı yaratan ve kâinatı yöneten O'dur.

Bunun ardından, müslümanları, İslâm'ı aziz kılacak ve şanını yüceltecek şeyleri Allah yolunda harcamaya ve cömertliğe çağıran âyetler gelir. Mü'minin, dünyada mutluluğa, ahirette sevaba nâil olması için malı ve canıyle cihâd etmesi gerekir.

Bu sûre aynı zamanda, iman edenlerle münafıkları anlatır. Mü'minlerin nuru önlerinde ve yanlarında koşar. Münafıklar ise, karanlıklarda bocalarlar. Nitekim onlar, dünyada da cehalet ve sapıklık karanlıklarında hayvanlar gibi yaşarlar.

Bu sûre dünya ve ahiretin hakikatını anlatır ve onları en ince bir şekilde tasvir eder. Dünya yokluk yurdudur, geçicidir, fânidir. İyi gelişen ekine benzer ki, o ekin, yağmurun yağmasıyla kuvvetli biter, sonra sararır, solar, nihayet rüzgârın savurduğu kupkuru çer-çöp haline gelir: öte yandan ahiret ise, ebedîlik ve kalıcılık yurdudur. Orada yorulma ve meşakkat yoktur. Ne üzüntü vardır, ne de bedbahtlık.

Bu mübarek sûre, muhterem peygamberlerin gönderilmesindeki gayeyi bildirerek, Yüce Allah'tan korkmayı ve peygamberlerine uymayı emrederek sona erer:

İSMİ

Bu mübarek sûrenin içinde, demir manasına gelen hadîd zikredildiği için buna Hadîd Sûresi denildi. Demir savaşta da barışta da insanın gücü, inşaat ve imar faliyetlerinin malzemesidir. Demirden, büyük köprüler ve yüksek apartmanlar yapılır. Zırhlar, kılıçlar ve mızraklar elde edilir. Tanklar, denizaltılar, ağır toplar yapılır. Daha birçok faydaları vardır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾ لَهُ مُلْكُ
السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢﴾ هُوَ الْأَوَّلُ
وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣﴾
هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى
عَلَى الْعَرْشِ ۖ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ
وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا ۖ وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ ۗ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ
﴿٤﴾ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۗ وَإِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٥﴾ يُولِجُ اللَّيْلَ
فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ ۖ وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٦﴾
آمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَأَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ ۖ فَالَّذِينَ
آمَنُوا مِنْكُمْ وَأَنْفَقُوا لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾ وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ
وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ أَخَذَ مِيثَاقَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ هُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ عَلٰى عَبْدِهِ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَكُمْ
مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۚ وَإِنَّ اللّٰهَ بِكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٩﴾ وَمَا لَكُمْ
أَلَّا تُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ
لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ ۚ أُولٰئِكَ أَعْظَمُ
دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُوا ۚ وَكُلًّا وَعَدَ اللّٰهُ
الْحُسْنٰى ۚ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٠﴾ مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللّٰهَ
قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١١﴾
يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعٰى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ
بُشْرٰيكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ ذٰلِكَ

هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ
لِلَّذِينَ آمَنُوا انظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِن نُّورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ
فَالْتَمِسُوا نُورًا فَضُرِبَ بَيْنَهُم بِسُورٍ لَّهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ
وَظَاهِرُهُ مِن قِبَلِهِ الْعَذَابُ ﴿١٣﴾ يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُن مَّعَكُمْ قَالُوا بَلَىٰ
وَلَٰكِنَّكُمْ فَتَنتُمْ أَنفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ
الْأَمَانِيُّ حَتَّىٰ جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ وَغَرَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿١٤﴾ فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ
مِنكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مَأْوَاكُمُ النَّارُ هِيَ مَوْلَاكُمْ وَبِئْسَ
الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾

Bismillâhirrahmînirrahîm

1. **Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'ı tesbih etmektedir. O, Azîz'dir, Hakîm'dir.**
2. **Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. O, diriltir, öldürür. O, her şeye gücü yetendir.**
3. **O ilktir, sondur, Zâhir'dir, Bâtın'dır. O, her şeyi bilendir.**
4. **O, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş'a istivâ edendir. Yere gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni ve oraya yükseleni bilir. Nerede olsanız, O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görür.**
5. **Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Bütün işler ancak O'na döndürülür.**
6. **Geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katar. O, kalplerde olanı bilir.**
7. **Allah'a ve Rasulüne iman edin. Sizi halîfe kılıp harcama yetkisi verdiği şeylerden harcayın. Sizden iman edip de (Allah rızası için) harcayan kimselere büyük mükâfat vardır.**
8. **Peygamber sizi, Rabbinize iman etmeye çağırdığı halde niçin Allah'a inanmıyorsunuz? Halbuki O, sizden kesin söz almıştı. Eğer inanacaksanız (hemen inanın).**
9. **Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için kuluna apaçık âyetler indiren O'dur. Şüphesiz Allah, size karşı çok şefkatli, çok merhametlidir.**

10. Ne oluyor size ki, Allah yolunda harcamıyorsunuz? Halbuki göklerin ve yerin mîrâsı Allah'ındır. Elbette içinizden fetihten önce harcayan ve savaşanlar, daha sonra infâk edip savaşanlarla bir değildir. Onların derecesi, sonradan infâk eden ve savaşanlardan daha büyüktür. Bununla beraber Allah hepsine de en güzel olanı vaadetmiştir. Allah'ın yaptıklarınızdan haberi vardır.

11. Kim Allah'a güzel bir borç verecek olursa, Allah da onun karşılığını kat kat verir ve ayrıca onun çok değerli bir mükâfatı da vardır.

12. Mü'min erkeklerle mü'min kadınları, önlerinden ve sağlarından nurları koşarken gördüğün günde, (onlara), "Bugün müjdeniz, zemininden ırmaklar akan ve içlerinde ebedî kalacağınız Cennetlerdir" denilir. İşte büyük kurtuluş budur..

13. Münafık erkeklerle münafık kadınların, mü'minlere, "Bizi bekleyin, nurunuzdan bir parça ışık alalım" diyeceği günde kendilerine, "Arkanıza dönün de bir ışık arayın!" denilir. Nihayet onların arasına, içinde rahmet, dışında azap bulunan kapılı bir sûr çekilir.

14. Münafıklar onlara, "Biz sizinle beraber değil miydik?" diye seslenirler. Mü'minler de derler ki ,

"Evet ama, siz kendi canınızı yaktınız, gözlediniz, şüpheye düştünüz ve kuruntular sizi aldattı. O çok aldatan (şeytan) sizi, Allah katında bile aldattı. Nihâyet Allah'ın emri gelip çattı!

15. Bugün artık ne sizden, ne de inkâr edenlerden fidye kabul edilir, varacağınız yer ateştir. O, sizin yardımcınızdır. Ne kötü bir dönüş yeridir!

KELİMELERİN İZAHI

سبح : Allah'ı noksan sıfatlardan uzak tuttu, onu yüceltti ve takdîs etti.

العزيز : Azîz, her şeye gücü yeten, kuvvetli demektir.

الاول : Evvel, bütün varlıklardan önce var olan manasınadır.

الاخر : Âhîr, varlıklar yok olduktan sonra kalan demektir.

يلج : Girer

يعرج : Yükselir.

الظاهر : Zâhir; varlığı, yaptıkları ve alâmetleri ile görünen demektir.

الباطن : Bâtın, Zâtının künhü ile gözlerin görmesinden gizli, görülemeyen.

الحسنى : Hüsnâ; güzel sevap yani Cennet demektir.

انظرونا : Bizi bekleyin.

نقتبس : Aydınlanalım, yol bulalım.

سور : Sûr, Cennet ile Cehennem arasındaki engel, perde.

الغرور : Ğarûr; şeytan ve başkasını aldatan her şey. Bunun ism-i fâili غـارٌ ve غـرور vezninde gelir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Kâinatta bulunan insan, hayvan ve bitkiden ne varsa, hepsi Allah'ı yüceltir ve kötü şeylerden uzak tutarlar. Sâvî şöyle der: Tesbih, Yüce Allah'ı, O'na layık olmayan her şeyden, sözle, fiille ve inançla uzak tutmaktır. Bir kimse yerde veya suda gidip uzaklaştığında, سبح في الارض والسماء denilir. İşte tesbih, bundan alınmıştır. Akıl sahiplerinin tesbihi dil ile, cansız varlıkların tesbihi ise hâl lisânı ile olur. Yani o varlıkların zatları, yaratıcılarının, her türlü noksandan uzak olduğunu gösterir. Bir görüşe göre, bunların tesbihi de dil iledir. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Ne var ki, siz onların tesbihlerini anlamazsınız"[1] buyurmuştur.[2] Hâzin şeyle der: Akıl sahiplerinin tesbihi, Yüce Allah'ı her türlü kötü şeyden ve O'nun azametine layık olmayan şeylerden uzak tutmalarıdır. Konuşan ve cansız varlıklardan akıl sahibi olmayanların tesbihi hususunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. Bir görüşe göre, akılsızların tesbihi, yaratıcısına delâlet etmesidir. Sanki o, Yüce Allah'ı tesbih ettiğini söylemektedir. Bir görüşe göre de, akılsızların tesbihi, söz iledir: Yüce Allah'ın, "Onu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki, siz onların tesbihlerini (yani sözlerini) anlamazsınız"[3] meâlindeki âyeti bunu gösterir. Gerçek şu ki, tesbih, sadece akıl sahibi ve Allah'ı bilen kimsenin söylediği sözdür. Akıllıların dışındakilerin tesbihine gelince, bunların tesbihi iki türlü yorumlanabilir: Biri, bu varlıklar Yüce Allah'ın büyüklüğünü ve noksan sıfatlardan uzaklığını gösterir. İkincisi, bütün varlıklar toptan Yüce Allah'a boyun eğmiştir. Yüce Allah, nasıl isterse onlarda tasarruf eder. Eğer tesbihi, "sözle olur" diye yorumlarsak, "Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ı tesbih eder" mealindeki âyette tesbih edenlerden maksat, melekler ve Allah'ı bilen mü'minlerdir. Eğer tesbihi, "manevî tesbih" diye yorumlarsak, bütün gökler ve onlarda bulunan güneş, ay, yıldızlar ve diğerleri; yerlerin her zerresi ve onlarda bulunan dağlar, denizler, ağaçlar, hayvanlar ve diğer varlıklar... Evet bütün bunlar Yüce Allah'ın büyüklüğünü tesbih eder ve O'na

1 İsra sûresi, 17/44.
2 Sâvî Hâşiyesi, 4/168.
3 İsra sûresi, 17/44.

boyun eğerler. Allah bunlarda, istediği gibi tasarrufta bulunur. Eğer: "Bazı sûre başlarında, geçmiş zaman kipiyle "سبح لله Allah'ı tesbih etti", bazılarında ise "يسبح لله Allah'ı tesbih eder" şeklinde geniş zaman kipiyle gelmiştir. Bundan maksat nedir?" denilirse, derim ki: "Bunda, bütün varlıkların, herhangi bir zamana mahsus olmamak üzere, bütün mahlukların, sürekli olarak tesbih ettiğine bir işaret vardır. Hatta, geçmişte de sürekli olarak tesbih ettiğine, gelecekte de sonsuza kadar tesbih edeceğine işaret vardır.[4] وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ O, işinde üstündür. Hiçbir şey O'nu engelleyemez ve O'nunla çekişemez. Fiillerinde hikmet sahibidir. Hikmet ve menfaatin gerektirdiği şeylerin dışında bir şey yapmaz.

Bundan sonra Yüce Allah büyüklük ve kudretini anlatmak üzere şöyle buyurdu.

2. لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ Yüce Allah yarattıklarının mâliki ve onlarda tasarruf edendir. Dilediğine hayat verir, dilediğini öldürür. Kurtubî şöyle der: Dünyada dirileri öldürür. Ahirette ise, öldükten sonra diriltme ve haşri gerçekleştirmek için ölülere hayat verir.[5] وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ O'nun herşeye gücü yeter. Yerde ve gökte hiçbir şey O'nu âciz bırakamaz. "Kadîr" lafzı "kâdir"in mübâlağasıdır. Çünkü faîl, mübâlağa kalıplarındandır.

3. هُوَ الأَوَّلُ وَالآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ O'nun varlığının başlangıcı ve bekâsının sonu yoktur. Varlığını gösteren deliller sayesinde, akıl sahipleri için Zâhir; gözlerin göremeyeceği, akılların, zâtının künhünü tanıyamayacağı şekilde Bâtın'dır.[6] Hadiste şöyle buyrulmuştur: Sen Evvel'sin. Senden önce hiçbir şey yoktur. Sen Âhir'sin. Senden sonra hiçbir şey yoktur. Sen Zâhir'sin. Senin üstünde hiçbir şey yoktur. Sen Bâtın'sın. Senin altında hiçbir şey yoktur.[7]

Şeyhzâde şöyle der: Zemahşerî "el-Bâtın" kelimesini "duyularla idrâk edilemeyen" şeklinde tefsir etmiştir. Bu, keyfî bir tefsir olup ahirette Allah'ın görülmesinin mümkün olmayacağına dâir mezhebinin görüşünü te'yîd etmek üzere söylemiştir. Gerçek şudur ki, Yüce Allah varlığı ile Zâhir, künhü ile Bâtın'dır. O, ezelî ve ebedî olarak bu iki sıfatı zâtında taşımaktadır.[8] وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ Yüce Allah, kâinattaki her zerreyi bilendir. Gökte ve yerde hiçbir şey, O'nun bilgisinden uzak kalmaz.

4. هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ Gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur. Onları altı gün kadar bir müddette yarattı. Dileseydi onları göz açıp kapayana kadar bir müddette yaratırdı. Bu, Yüce Allah'ın gücünü ve kudretinin sonsuzluğunu ortaya koymaktır. Nitekim, "Yere gireni bilir" meâlindeki âyet de, hikmetini ve

4 Hâzin, 4/29.
5 Kurtubî 17/236.
6 Bu, "Zâhir ve Bâtın"ın tefsirindeki görüşleıin en tercihe şâyan olanıdır. Ebussuûd ve Âlûsî de bunu tercih etmişlerdir.
7 Müslim, K. ez-Zikr ve'd-Dua, 48/61 (2713); Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 2/404.
8 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/448.

ilminin sonsuzluğunu ortaya koymak içindir. ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ Bir şeye benzetme olmaksızın ve keyfiyeti belirtilmeden, azametine yakışır bir şekilde Arş'a istivâ etti.[9] يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا O, yerin içine giren yağmuru ve ölüleri, ondan çıkarılan maden, bitki ve diğer şeyleri bilir. وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا Gökten inen rızık, melek, rahmet ve azabı bilir. Göğe yükselen melekleri ve salih amelleri de bilir. Nitekim âyet-i kerîmede meâlen, "Ona ancak güzel söz yükselir"[10] buyrulmuştur: وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ Yüce Allah, ilmi ve kuşatmasıyle, herkesle beraberdir. İbn Abbas şöyle der: "Nerede olursanız olun, O sizi bilendir". İbn Kesîr de şöyle der: Karada veya denizde, gece veya gündüz, evlerde ve çöllerde, nerede ve nasıl olursanız olun, Yüce Allah sizi gözetleyici ve amellerinizi görücüdür. Bütün bunlar, aynı derecede O'nun bilgisindedir. Sözünüzü işitir, yerinizi görür, sırlarınızı ve gizli konuşmalarınızı bilir.[11] وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ Allah kulların işlerini gözetleyen, küçük-büyük herşeyden haberdâr olandır.

5. لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Haşri ve neşri isbât için bir hazırlık ve bunu pekiştirmek için Yüce Allah âyeti tekrar etti. Yüce Allah gerçek ilahtır. Mahlukat üzerinde istediği gibi tasarruf edendir. وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الأُمُورُ Ahirette bütün mahlukatın işleri sadece O'na dönecektir. O, amellerinin karşılığını onlara verecektir.

6. يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ Yüce Allah kâinatta istediği gibi tasarruf eder, hikmeti ve gücüyle gece ve gündüzü döndürür. Bunlardan herbirini diğerine sokar. Bazan, geceyi uzatıp gündüzü eksiltir, bazan da aksini yapar. وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ O, sırları, gizli şeyleri ve kalplerden geçen niyetleri ve gizli düşünceleri bilir. Bu özellikleri taşıyan zâttan başkasına ibadet edilmesi câiz değildir.

Yüce Allah, büyüklüğünü ve gücünü gösteren delilleri anlattıktan sonra, kendisini birlemeyi ve O'na itaatı emrederek şöyle buyurdu:

7. آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَأَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ Allah'ın bir ve Muhammed'in O'nun kulu ve Rasulü olduğunu tasdik edin. Tasarrufları konusunda Allah'ın sizi vekil kıldığı mallardan harcayın. Zira o mallar gerçekte sizin değil, Allah'ındır. İbn

9 İstivâ'nın manası hakkında geniş bilgi için, A'râf sûresinin 54. âyetine bakınız.

10 Fâtır sûresi, 25/10.

11 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/445. İbn Cüzeyy şöyle der: Bir grup, istivâyı zâhirî manada tefsir etti: Bir başka grup da, "Sonra göğe yöneldi" (Fussılet sûresi, 41/11) âyetinde olduğu gibi, "kastetti" manasında tefsîr etti. Ancak, eğer o manada olsaydı, Yüce Allah, ثم استوى إلى العرش derdi. Bir başka grup ise, "hükümrânlığı ve gücü ile istilâ etti" diye tefsîr ettiler. Gerçek olan, nasıl olduğunu düşünmeksizin ona iman etmektir. Çünkü kurtuluş, teslim olmadadır. Allah için, İmam Mâlik ne güzel yapmıştır. Birisi ona bunu sorduğunda şöyle dedi: İstivâ malumdur. Keyfiyeti meçhuldür. Onu sormak bid'attır. Ebû Hanife, Cafer-i Sâdık ve Hasan el-Basrî'den de, İmam Mâlik'in sözüne benzer bir söz rivayet edilmiştir. İstivâ'nın manası hakkında ne Sahâbîler ne de Tâbiîler konuşmuştur. Aksine onlar bu hususta susmuşlardır. İşte bunun içindir ki, İmam Mâlik, "Onun ne olduğunu sormak bid'attır" demiştir. Bkz. et-Teshîl, 3/43 İstivâ'nın tefsiri hakkında, c.l, s. 450 (Tercüme 2/313) de yazdıklarımıza bakın. Bu hususta orada geniş bilgi vardır.

Cüzeyy şöyle der: Yani, ellerinizdeki mallar, Allah'ın mallarıdır. Çünkü onları Allah yaratmıştır. Fakat Allah onlardan sizi faydalandırdı ve onların tasarrufu konusunda sizi vekil kıldı. Mallar konusunda siz vekiller duıumundasınız. O halde, onlara sahip olanın, harcanmasını emrettiği yere harcamamazlık etmeyin.[12] Maksat malı Allah yolunda harcamaya teşvik ve dünyadan uzaklaştırmadır. Bunun içindir ki, daha sonra şöyle buyurdu: فَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَأَنْفَقُوا لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ Sâdık bir şekilde iman eden ve Allah rızasını elde etmek için O'nun yolunda harcama yapan kimseler için büyük bir mükâfat yâni Cennet vardir. Ebussûud şöyle der: Âyette açık vurgular vardır. Şöyle ki: Yüce Allah cümleyi فالذين آمنوا şeklinde isim cümlesi olarak getirdi. آمنوا ve انفقوا fiilleri ile, iman ve Allah yolunda harcama tekrar zikredildi. "لهم onlar için vardır" ifadesiyle isnadı tekrarladı. "أجر كبير büyük bir mükâfat" terkibinde "ecir" kelimesini belirsiz olarak getirmek ve "kebir" kelimesiyle de sıfat yapmak sûretiyle, mükâfatın büyüklüğünü vurguladı.[13]

8. وَمَا لَكُمْ لا تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ Bu, kınama ifade eden bir sorudur. Yani, Allah'a iman etmemeniz konusunda hangi mazeretiniz var? وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا بِرَبِّكُمْ Oysa ki Peygamber kesin deliller ve kati hüccetlerle sizi Rabbinize ve yaratıcınıza iman etmeye çağırıyor. وَقَدْ أَخَذَ مِيثَاقَكُمْ Allah, kendisinin varlığını gösteren delilleri akıllarınıza yerleştirmek sûretiyle sizden kesin söz almıştı. Ebussûud: "Bu söz alma, delilleri göz önüne dökmek ve onlara bakma imkânını sağlamak sûretiyle olmuştur" der.[14] Hâzin de şöyle der: Sizi Adem'in belinden çıkardığı ve size, Allah'ın, Rabbiniz olduğunu, O'ndan başka ilahınız olmadığını bildirdiği zaman sizden söz aldı. Bir görüşe göre, size akıl vermek ve Peygamber'e uymaya davet eden hüccet ve delilleri önünüze dikmek sûretiyle sizden söz aldı.[15] إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ Bu, cevabı zikredilmemiş bir şart cümlesidir. Yani, her hangi bir zaman içerisinde iman edeceksiniz, hüccet ve deliller getirildiği için, şimdi imanın en uygun zamanıdır. Bundan sonra Yüce Allah, iman etmenin gerektiğini gösteren bazı delilleri anlatmak üzere şöyle buyurdu:

9. هُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ عَلَى عَبْدِهِ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ İfadesinde mucize, hükümlerinde açık olan Yüce Kur'ân'ı Muhammed'e (s.a.v.) indiren O'dur. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah "آيات بينات apaçık âyetler" ile Kur'ân'ı kastediyor. Bir görüşe göre, bundan maksat mucizelerdir. Yani, kendisinde mucizeler olduğu için, Muhammed'e (s.a.v.) iman etmeniz gerekir. Kur'ân ise, bu mucizelerin en büyüğüdür.[16] لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ Size, inkâr karanlıklarından iman nuruna çıkarmak için Kur'ân'ı indirdi. وَإِنَّ اللَّهَ

12 et-Teshîl, 4/95. Bir görüşe göre mana şöyledir: Öncekilerin elinde bulunup da Allah'ın onlara sizi vâris kılmasıyla size intikal eden mallardan harcayın. O mallarda, sizden sonra gelenleri de size vâris kılacaktır. Birinci görüş daha açıktır.

13 Ebussuûd, 5/137.

14 Ebussuûd, 5/137.

15 Hâzin, 4/31.

16 Kurtubî, 17/239.

بِكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ Kuşkusuz Allah size karşı çok merhametli, çok şefkatlidir. Zira sizin doğru yolu bulmanız için, size gösterdiği aklî delillerle yetinmeyip kitaplar indirdi, peygamber gönderdi.

10. وَمَا لَكُمْ أَلاَّ تُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Sizi, Allah yolunda ve Rabbinize yaklaşmanızı sağlayacak hususlarda harcamaktan alıkoyan nedir? Oysa siz ölecek ve mallarınızı geride bırakacaksınız. O mallar Allah'a döneceklerdir. Fahreddin Râzî şöyle der: Yani, şüphesiz siz ölecek ve mallarınızı başkalarına miras bırakacaksınız. Onları, Allah'a itaat uğrunda harcasanız ya! [17] Bu, Allah yolunda harcamaya en etkili bir teşviktir. لا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ Mekke'nin fethinden önce, malını Allah yolunda harcayıp Peygamber'le (s.a.v.) birlikte düşmana karşı savaşan ile fetihten sonra Allah yolunda malını harcayan ve savaşan kimse fazilette eşit olmaz. Tefsirciler şöyle der: Fetihten önce İslâm'ın cihâda ve Allah yolunda harcamaya daha çok ihtiyacı olduğu için, fetihten önceki harcamanın değeri daha büyüktür. Fetihten sonra Yüce Allah İslâm'ı güçlendirdi, ona yardım edenleri çoğalttı ve insanlar bölük bölük Allah'ın dinine girdiler. أُولَئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُوا Onların mükâfatı, Mekke fethinden sonra Allah yolunda malmı harcayan ve Allah'ın dinini yüceltmek için savaşanlardan daha büyük ve mevkileri daha yüksektir. Kelbî şöyle der: Bu âyet, Ebû Bekir (r.a.) hakkında inmiştir. Zira o, ilk müslüman, malını Allah yolunda harcayan ve Rasulullah (s.a.v.)'ı savunan ilk şahıstır.[18] وَكُلاًّ وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى Gerek fetihten önce iman edip malını harcayan, gerekse fetihten sonra iman edip malını harcayanlardan her birine, dereceleri farklı olmakla birlikte, Cennet vaadetmiştir. وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ Allah, yaptıklarınızı bilen, niyetleriniz ve sırlarınızdan haberdâr olan ve onların karşılığını size verecek olandır. Âyette vaat ve tehdit vardır.

11. مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا Kim Allah'a güzel bir borç verirse.. Yani kim, Allah rızası için O'nun yolunda malını harcarsa. فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ Allah, onun harcamasının karşılığını kat kat verir. Bununla beraber onun için değerli büyük bir mükâfat yani Cennet vardır. İbn Kesîr şöyle der: Yani onun için güzel bir mükâfat ve büyük bir bağış yani Cennet vardır. Bu âyet inince Ensâr'dan Ebuddehdah dedi ki: "Ey Allah'ın Rasulü! Gerçekten Allah bizden borç mu istiyor?" Rasulullah (s.a.v.): "Evet, ey Ebuddehdah" buyurdu. Bunun üzerine O: "Ey Allah'ın Rasulü! Elini bana göster" dedi. Rasulullah elini ona verdi. Ebuddehdah dedi ki: "Ben bağımı Rabbime borç verdim." Ebuddehdah'ın bu bağda 600 hurma ağacı vardı. Hanımı Ümmüddehdah ve çoluk çocuğu da bağda idi. Ebuddehdah gelip "ey Ummüddehdah!" diye seslendi. Hanımı, "Buyur" diye cevap verdi. Ebuddehdah: "Bağdan çık. Ben onu Yüce Rabbime borç verdim" dedi. Karısı: "Ey Ebuddehdah! İyi bir alışveriş yapmışsın" dedi ve oradan mal ve çocuklarını alıp çıktı.[19]

17 et-Tefsîru'l-kebîr, 29/218.
18 Hâzin, 4/32.
19 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/448; İbn Kesîr 8/40.

Bundan sonra Yüce Allah, itaatkâr mü'minlerden ve onlar sırat üzerinde iken önlerinde gidecek olan nurdan haber verdi:

12. يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ Hatırla o günü ki, o gün, mü'min erkek ve kadınların nurlarının, sırat üzerinde aydınlanmaları için önlerinde ve her taraflarında parladığını görürsün. O gün, mü'minlerin yüzleri, gece karanlığındaki ayın parlaklığı gibi parlar. بُشْرَاكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ Onlara şöyle denilir: Bugün, ebedîlik ve Naîm Cennetleri ile sevinin. Onların köşklerinin altından Cennet nehirleri akar. خَالِدِينَ فِيهَا Orada ebedî kalacaksınız. ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ İşte bu öyle bir kazançtır ki, ondan öte kazanç yoktur. Çünkü bu, ebedî mutluluk sebebidir. Rivayete göre, her birinin nuru, iman derecesine göredir. Nurları birbirinden farklıdır. Öyleleri vardır ki, nuru, ayağının önünü aydınlatır. öylesi de vardır ki, nuru bir yanar bir söner.[20] Zemahşerî şöyle der: Bahtiyar kimselerin amel defterleri önlerinden ve sağ taraflarından verileceği için Yüce Allah, "بين ايديهم وبإيمانهم önlerinden ve sağ yanlarından" buyurdu. Nitekim bedbahtların amel defterleri de sol taraflarından ve arkalarından verilir.[21]

Yüce Allah, kıyamet günü mü'minlerin durumunu açıkladıktan sonra, ardından münafıkların durumunu açıklayarak şöyle buyurdu:

13. يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا انْظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ O gün münafık erkeklerle münafık kadınlar, mü'minlere: "Bizi bekleyin, nurunuzdan biraz aydınlanalım" derler. Tefsirciler der ki: Yüce Allah kıyamet gününde mü'minlere amellerinin derecesine göre bir nur verir. Sırat üzerinde o nur sayesinde yürürler. Kâfir ve münafıkları da nursuz bırakır, münafıklar mü'minlerin nurundan aydınlanmak ister. Onlar yürürken Yüce Allah onlara bir rüzgâr ve bir karanlık gönderir de ayak bastıkları yerleri göremeyecek şekilde karanlıkta kalırlar. Bunun üzerine mü'minlere, "Bizi bekleyin de nurunuzdan aydınlanalım" derler. قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا Mü'minler alay edip eğlenerek: "Dünya'ya dönün. Bu nurları orada arayın" derler. Ebû Hayyân şöyle der: Mü'minler onların arkalarında nur olmadığını biliyorlar. Bu, onların ümitlerini kesmek için söylenmiştir.[22] فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بَابٌ Mü'minlerle münafıklar arasına, bir kapılı bir sûr çekilir. Bu, Cennet ehli ile Cehennem ehli arasında bir engel teşkil eder. بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ Mü'minlerin tarafını teşkil eden iç yüzünde rahmet, yani Cennet vardır. Kâfirlerin tarafını teşkil eden dış yüzünde ise azap yani ateş vardır. İbn Kesîr şöyle der: Bu, kıyamet günü mü'minlerle münafıkların arasını ayırmak için konulan bir sûrdur. Mü'minler oraya varınca, kapısından girerler. Mü'minler içeri girdiklerinde kapı kapanır ve münafıklar surun arkasında şaşkınlık, karanlık ve azap içinde kalırlar.[23]

---

20 el-Bahr, 8/220.
21 Keşşâf, 4/342.
22 el-Bahr, 8/221.
23 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/450.

14. يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ Münafıklar mü'minlere şöyle seslenir: Dünyada sizinle beraber değil miydik? Sizin gibi namaz kılmıyor ve sizin gibi oruç tutmuyor muyduk? Cumaya ve cemaatlere gelmiyor muyduk? Sizinle birlikte savaşmıyor muyduk? قَالُوا بَلَى وَلَكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ أَنْفُسَكُمْ Mü'minler onlara der ki: Evet, görünüşte bizimle idiniz. Fakat, münafıklık yaparak kendinizi helâk ettiniz. وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ Mü'minler'in başına musibetler gelmesini beklediniz. Din hususunda şüphe içinde oldunuz ve boş kuruntular, Allah'ın rahmeti geniştir diye sizi aldattı. حَتَّى جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ Neticede size ölüm geldi وَغَرَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ ve hilekar şeytan, "Allah affedicidir, kerimdir, size azap etmez" diyerek sizi aldattı. Katâde şöyle der: Allah onları Cehennem ateşine atılıncaya kadar sürekli olarak şeytanın aldatmasına kapıldılar.[24] Tefsirciler şöyle der: Ğarur, şeytandır. Çünkü o insanı aldatır ve tuzağa düşürür. Yüce Allah meâlen, "Ey insanlar! Allah'ın vaadi haktır. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve o aldatıcı (şeytan) da Allah hakkında sizi kandırmasın. Şeytan sizin düşmanınızdır. Siz de onu düşman sayın"[25] buyurmuştur.

15. فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا Ey münafıklar topluluğu! O zor günde sizden ne bir bedel, ne de bir fidye kabul edilir. Allah'ı ve âyetlerini inkâr eden kâfirlerden de kabul edilmez. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Yüce Allah kâfire şöyle der: Ne dersin, dünyanın kat kat fazlası senin olsa, Cehennem azabına karşılık onların hepsini fidye olarak verir miydin?! Kâfir, "Evet, ya Rabbi!" der. Yüce Allah şöyle buyurur: Sen, baban Adem'in belinde iken, senden, bundan daha kolayını, yani bana ortak koşmamanı istemiştim de sen, ille de "şirk" diye diretmiştin.[26] مَأْوَاكُمُ النَّارُ Makamınız ve yeriniz Cehennem ateşidir. هِيَ مَوْلَاكُمْ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ Cehennem, yardımcınız ve dayanağınızdır. Ondan başka hiçbir yardımcınız yoktur. Cehennem dönülüp varılacak ne kötü bir yerdir. Bu onlarla alay etmektir. Âlimlerden biri şöyle demiştir: Mutlu kişi, tamâa aldanmayan ve hileye meyletmeyen kimsedir. Kim uzun emelli olursa, amel etmeyi unutur ve eceli hatırlamaz.[27]

24 Hâzin, 4/34.
25 Fâtır sûresi, 35/5-6.
26 Âlûsî, 27/178.
27 Kurtubî, 17/247.

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا
نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ
عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ
(١٦) اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ
لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ (١٧) إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا
اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ (١٨)
وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ
وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ (١٩) اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ
الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ
وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ
مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ
وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ
الْغُرُورِ (٢٠) سَابِقُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ
السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ذَلِكَ
فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ (٢١)
مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ
مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ (٢٢) لِكَيْلَا
تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ
كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ (٢٣) الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ
بِالْبُخْلِ وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ (٢٤)

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ
وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ۖ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ
بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ
بِالْغَيْبِ ۚ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا
وَإِبْرَاهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ ۖ
وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا
بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَآتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ
اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً ۚ وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا
عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا ۖ
فَآتَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ ۖ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٧﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ
كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ
وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٨﴾ لِئَلَّا يَعْلَمَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَلَّا
يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَيْءٍ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَأَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ
يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

16. İman edenlerin Allah'ı anma ve O'ndan inen gerçek için kalplerinin saygıyla yumuşaması zamanı daha gelmedi m? Onlar daha önce kendilerine kitap verilenler gibi olmasınlar. Kendilerine kitap verilen o kimselerin üzerinden uzun zaman geçti de kalpleri katılaştı. Onlardan birçoğu yoldan çıkmış kimselerdir.

17. Bilin ki Allah, ölümünden sonra yeryüzünü canlandırıyor. Aklınız ersin diye gerçekten, size âyetleri açıkladık.

18. Sadaka veren erkeklere ve sadaka veren kadınlara ve Allah'a

güzel bir borç verenlere, verdikleri kat kat arttırılır ve onlara şerefli bir mükâfat vardır.

19. Allah'a ve peygamberlerine iman edenler, evet işte onlar, Rableri yanında sözü özü doğru olanlar ve şehitlik mertebesine erenlerdir. Onların mükâfatları ve nurları vardır. İnkâr edip de âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar da Cehennemliklerdir.

20. Bilin ki dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranıza bir övünme ve daha çok mal ve evlât sâhibi olmakla övünmekten ibarettir. Tıpkı yağmurun bitirdiği ve ziraatçilerin de hoşuna giden bir bitki gibi, önce yeşerir sonra kurur da sen onun sapsarı olduğunu görürsün, sonra da çer çöp olur. Ahirette ise çetin bir azap vardır. Yine orada Allah'ın mağfireti ve rızası vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir maldan başka bir şey değildir.

21. Rabbiniz'den bir mağfirete; Allah'a ve peygamberlerine inananlar için hazırlanmış olup genişliği gökle yerin genişliği kadar olan Cennete koşuşun. İşte bu, Allah'ın lütfudur ki onu dilediğine verir. Allah, büyük lütuf sâhibidîr:

22. Yeryüzünde vukû bulan ve sizin başınıza gelen herhangi bir musîbet yoktur ki biz onu yaratmadan önce, bir kitapta yazılmış olmasın. Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır.

23. (Allah bunu) elinizden çıkana üzülmeyesiniz ve Allah'ın size verdiği nimetlerle şımarmayasınız diye (yazmıştır). Çünkü Allah, kendini beğenip böbürlenen kimseleri sevmez.

24. Onlar cimrilik edip insanlara da cimriliği emrederler. Kim yüz çevirirse şüphesiz ki Allah zengindir, hamde layıktır.

25. Andolsun biz peygamberlerimizi açık delillerle gönderdik ve insanların adâleti yerine getirmeleri için beraberinde kitabı ve nizâmı indirdik. Biz demiri de indirdik ki onda büyük bir kuvvet ve insanlar için faydalar vardır. Bu, Allah'ın dinine ve peygamberlerine görmeden yardım edenleri belirlemesi içindir. Şüphesiz Allah kuvvetlidir, dâima üstündür:

26. Andolsun ki biz, Nuh'u ve İbrahim'i gönderdik, peygamberliği de kitabı da onların soyuna verdik. Onlardan bazıları doğru yoldadır, içlerinden birçoğu da yoldan çıkmışlardır.

27. Sonra bunların izinden ardarda peygamberlerimizi gönderdik. Meryem oğlu İsa'yı da arkalarından gönderdik, ona İncîl'i verdik ve ona uyanların yüreklerine bir şefkat ve merhamet koyduk. Uydurdukları ruhbanlığa gelince, onlara onu biz yazmadık. Fakat kendileri Allah rızasını kazanmak için yaptılar. Ama buna da gereği gibi uymadılar. Biz de onlardan iman edenlere mükâfatlarını verdik. İçlerinden çoğu da yoldan çıkmışlardır.

28. Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve Peygamberi'ne inanın ki, O, size rahmetinden iki kat versin ve size ışığında yürüyeceğiniz bir nur lütfetsin; sizi bağışlasın. Allah, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

29. Böylece Kitab ehli, Allah'ın lütfundan hiçbir şey elde edemeyeceklerini bilsinler. Lütuf bütünüyle Allah'ın elindedir, onu dilediğine verir. Allah, büyük lütuf sâhibidir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde münafık ve kâfirlerin dünya hayatına aldandıklarını anlattıktan sonra burada mü'minlerin onlar gibi veya dünya hayatına aldanarak Ehl-i Kitab gibi olmamaları için dikkatlerini çekti. Sonra dünya hayatı ve onun aldatıcı, yalan metaı için bir misal getirdi. Takvânın ve iyi amelin faziletini anlatarak bu mübarek sûreye son verdi. Mü'minlere, Peygamberin (s.a.v.) gösterdiği doğru yola uymak sûretiyle kat kat sevap ve nur kazanma yolunu gösterdi.

KELİMELERİN İZAHI

ألم يأن : Vakti gelmedi mi? Zamanı geldiğinde, **أنى** denir. Geniş zamanı **يأنى** dir. **رمى**

يرمى – kalıbındadır. Şâir şöyle der:

ألم يأن لي يا قلب أن أترك الجهلا وأن يحدث الشيب المبين لنا عقلا

Ey gönül! Benim için cehâleti bırakma zamanı gelmedi m? Şu görünen ihtiyarlığın bize akıl verme zamanı gelmedi mi?[28]

تخشع : Boyun eğer, yumuşak davranır.

الأمد : Emed, müddet veya zaman demektir.

تَهيجُ : Kurur. Daha önce yeşil ve güzel iken, ekin kuruyunca **هاج الزرع** denir.

حطاما : Hutâm, rüzgârla savrulan kırıntı demektir.

قفينا : Arkasından gönderdik, kattık.

28 Kurtubî, 17/247.

كفلين: Kifleyn, nasip manasına gelen كِفْل kelimesinin müsennâsıdır. İki nasip demektir.

NÜZÛL SEBEBİ

Mü'minler Medine'ye gelince bolluk ve rahata kavuştular. Böylece, yapmakta oldukları bazı konularda gevşek davrandılar. Bunun üzerine azarlandılar. Şu âyet onlar hakkında inmiştir: "İman edenlerin, Allah'ı anmak için kalplerinin saygı ile yumuşaması zamanı daha gelmedi mi?" İbn Mesud der ki: Müslüman olmamızla, Yüce Allah'ın bu âyeti indirerek bizi ayıplaması arasında sadece 4 sene vardı".[29]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

16. أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ Allah'ın öğütleri için, mü'minlerin kalplerinin yumuşaması ve incelmesi zamanı gelmedi mi? وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ İnen Kur'ân-ı Kerîm âyetlerine karşı kalplerinin incelme vakti gelmedi mi? وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ Onlar daha önce Allah'ın kendilerine Tevrat ve İncîl'i verdiği Yahudi ve Hıristiyanlar gibi olmasınlar. فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ Onlarla peygamberleri arasında zaman uzadı da kalpleri katılaştı. Taş gibi oldu veya taştan daha katı hale geldi. İbn Abbas şöyle der: "Kalpleri katılaştı"dan maksat şudur: Dünyaya meylettiler ve Kur'ân'ın öğütlerinden yüz çevirdiler. Ebû Hayyân da şöyle der: İyilik ve itaat için hiçbir tepki göstermeyecek şekilde sertleşti.[30] Maksat şudur: Yüce Allah mü'minleri, ellerinde Kur'ân bulunduğu halde Yahudi ve Hıristiyanlar gibi olmaktan sakındırıyor. Zaman uzayınca onların kalpleri katılaşmıştı. وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ Ehl-i Kitabtan çoğu Allah'a itaattan çıkmışlar ve aşırı derecede kalpleri katılaştığı için, dinlerinin ilke ve öğretilerini terketmişlerdir. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah mü'minleri, kendilerinden önce kitabı yüklenmiş olan Yahudi ve Hıristiyanlara benzemekten sakındırdı. Çünkü bunların, peygamberleriyle aralarındaki zaman uzayınca, elleriyle Allah'ın kitabını değiştirdiler, onu arkalarına attılar ve Allah'ı bırakıp rahiplerini ve din âlimlerini rabler edindiler. İşte o zaman kalpleri katılaştı. Artık hiç bir öğüdü kabul etmezler, hiç bir vaat ve tehditle kalpleri yumuşamaz.[31]

17. اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا Ey mü'minler topluluğu! Bilin ki Allah, çoraklayıp kurumuş yeri yağmurla diriltir. Daha önce kupkuru iken ondan bitkiler çıkarır. Bu, katı kalplerin zikir ve Kur'ân tilâvetiyle diriltileceğine dâir bir temsildir. Çorak yerin, bol yağmurla hayat bulmasına benzer. İbn Abbas şöyle der: Allah, daha önce kalpleri katı iken onları yumuşatır ve itaatkâr hale getirir. Aynı şekilde, ölü kalplere

29 Müslim; Tefsir, 54/24.
30 el-Bahr, 8/223.
31 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/451.

de ilim ve hikmetle hayat verir.[32] Ebû Hayyân da şöyle der: Görülüyor ki bu, katılaşmış kalplerin yumuşatılması ve Allah'ın zikrinin onları etkilemesi için bir temsildir. Nasıl bol yağmur yeryüzüne tesir eder ve kurumuş olan yer bol ürün vermeye dönerse, aynı şekilde nefret eden kalpler, kendilerinde huşû ve itaatın eseri görülerek dönerler.[33] قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ Birliğimizi ve gücümüzün sonsuzluğunu gösteren dellileri size açıkladık ki, Allah'ın Kur'ân'da indirdiklerini düşünesiniz.

18. إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا Mallarını, Allah rızası için fakirlere veren ve gönül hoşluğu ile, iyilik ve ihsan yollarında Allah için harcayanlar var ya, يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ Onların sevapları, bire karşı on yazılarak kat kat verilir: Bundan fazla olarak onlar için bolca güzel sevap yani Cennet vardır. Tefsirciler der ki: المصدقين Kelimesinin aslı المتصدقين idi: "ت" "ص"idğâm edilerek bu şekli aldı. Karz-ı hasen, gönül hoşluğu ve samimiyetle fakire sadaka vermektir. Sanki insan, fakire yaptığı bu iyilikle, Allah'a, ahiret yurdunda karşılığını almaya hak kazanacağı, bir borç vermiş olur.

19. وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ Allah'ın varlığını ve birliğini tasdik eden ve peygamberlerine şeksiz şüphesiz büyük ve kâmil bir imanla iman edenler var ya, أُولَئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ İşte bu sıfatları taşıyanlar, en yüksek mertebeleri birlikte elde edenler yani sıddîklık ve Allah yolunda şehîtlik derecelerini kazananlardır. Mücâhid şöyle der: Allah ve peygamberlerine iman eden herkes sıddîk ve şehîttir".[34] لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ Ahirette bolca sevapları ve önlerinde ve sağ taraflarında koşan nurları vardır. وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ Allah'ın birliğini inkâr edip âyetlerini yalanlayanlar... İşte onlar, Cehennemde ebedî kalacak olanlardır. Beyzâvî şöyle der: Bu âyette, Cehennemde ebedî kalmanın kâfirlere mahsus olduğuna delil vardır. Şöyle ki, أولئك أصحاب الجحيم ifadesi, tahsis bildirir. "Cehennem ashâbı" ifadesi; devamlı onunla birlikte, olunacağını gösterir.[35]

Yüce Allah, mü'min ve kâfirlerin durumlarını anlattıktan sonra, dünyanın değersizliğini ve ahiretin mükemmelliğini anlatmak üzere şöyle buyurdu:

20. اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ Ey muhataplar topluluğu! Bilin ki, bu dünya hayatı, çocukların oyun oynayarak kendilerini yordukları gibi, insanların kendilerini yorduğu oyundan başka bir şey değildir. Bu dünya hayatı, insanı ahiretten ve Allah'a itaatten alıkoyan bir meşgale, güzel elbise, kıymetli binek ve yüksek evler gibi, kendisiyle câhillerin süslendiği bir zinettir. Aynı zamanda soy, sop, mal ve çocuklarla övünmekten ibarettir. Nitekim şâir şöyle der:

32 Hâzin, 4/35.
33 el-Bahr, 8/223.
34 et-Tefsîru'l-kebîr, 29/232.
35 Beyzâvî, 3/453.

أرى اهل الصـــور اذا أمـــيـــتـــوا بنوا فـــوق المقـــابر بالصـــخـــور

أبوا إلا مـــبـــاهاة وفـــخـــرا على الفـــقـــراء حـــتى في القـــبـــور

Görüyorum ki, köşklerin sahipleri öldüklerinde, kabirlerin üstüne kayalarla mezar yapıyorlar. Fakirlere karşı, kabirlerde dahi övünüp iftihar etmekten başka bir şey kabul etmiyorlar.[36]

وَتَكَاثُرٌ فِي الأَمْـــوَالِ وَالأَوْلاد Dünya hayatı, sadece, mal ve çocukların çokluğu ile övünmektir. İbn Abbas şöyle der: İnsan, Allah'ı kızdırarak mal toplar. O malla, Allah'ın dostlarına karşı övünür ve onu Allah'ın kızdığı yerlere harcar. İşte bu, üst üste gelmiş karanlıklardır.[37] كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ Dünya hayatının durumu, bir yere bolca yağan yağmura benzer ki, onun bitirdiği bitki ziraatçıların hoşuna gider. ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا Yeşillenmiş ve güzelleşmiş olan o bitki, sonra kupkuru olur. Daha önce yemyeşil ve parlak iken, daha sonra rengini sararmış görürsün. ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا Kuruduktan sonra, artık ufalanır ve rüzgârın savuracağı kırıntı haline gelir. İşte dünyanın durumu da böyledir. Kurtubî şöyle der: Burada "küffâr"dan maksat, ziraatçilerdir. Tohumu örttükleri için onlara "küffâr" denilmiştir. Âyetin manası şudur: Dünya hayatı, yağmurun çokluğundan dolayı yeşillendiği için, seyredenlerin hoşuna giden ekine benzer. Sonra çok geçmeden, hiç olmamış gibi, çer çöp haline gelir. Ziraatçilerin hoşuna gittiği zaman, son derece güzel olduğu zamandır.[38] وَفِي الآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ Ahiretteki karşılık ise, ya kâfirler için şiddetli azap, veya itaat edenler için, Allah'tan bir bağış ve hoşnutluktur. وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلاَّ مَتَاعُ الْغُرُورِ Değersizliği ve hızla geçmesi hususunda, dünya hayatı, geçici bir metadan başka bir şey değildir. Ona ancak gafiller ve câhiller aldanır. Saîd b. Cübeyr şöyle der: Dünya, eğer seni ahiret için çalışmaktan alıkoyuyorsa bir aldanma metaı olur. Yok eğer seni, Allah'ın rızasını ve ahireti kazanmaya davet ediyorsa, ne güzel meta ve ne güzel vesiledir.[39]

Yüce Allah, dünyanın değersizliğini ve onun şanının düşüklüğünü, ahiretin büyüklüğünü ve şanının yüceliğini anlattıktan sonra, Allah'ın rızasını elde etmek için yarış yapmaya teşvik etti ki, bu rızaya nâil olmak, ebedîlik ve hesap yurdunda sonsuz mutluluğun sebebidir. Yüce Allah buna teşvik ederek şöyle buyurdu: .

21. سَابِقُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ Ey insanlar! Rabbiniz tarafından bağışlanmanızı gerektiren iyi amelleri işlemede yarışın. Ebû Hayyân şöyle der: İfadenin "سابقوا yarışın" lafzıyle gelmesi gösteriyor ki, sanki insanlar, bir yarış meydanında olup, bir gayeye doğru yarışarak koşuyorlar. Yani bağışlanma sebebi olan iman ve iyi

36 Bu iki beyti, değerli hocamız, Haleb âlimi Şeyh Abdulfettah Ebû Ğudde'den işitmiştim. Allah ona uzun ömür versin.

37 et-Tefsîru'l-kebîr, 29/233.

38 Kurtubî, 17/255.

39 et-Tefsîru'l-kebîr, 29/239.

amele doğru yarışınız.[40] وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ Genişliği, toplam olarak yerle birlikte yedi gök kadar olan geniş Cennete koşun. Süddî şöyle der: Yüce Allah, Cennetin genişliğini, yedi kat gök ve yedi kat yerin genişliğine benzetti. Kuşkusuz, uzunluğu genişliğinden daha fazladır: Uzunluğunun, bundan kat kat fazla olduğuna dikkat çekmek için genişliğini söyledi.[41] Beyzâvî der ki: Genişliği bu kadar olursa, uzunluğunu var sen hesap et.[42] أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ Allah o Cenneti, kendisine ve peygamberlerine inanan ve tasdik edenler için hazırlamıştır. Tefsirciler şöyle der: Bu âyet gösteriyor ki, Cennet yaratılmış ve şu anda vardır. Çünkü henüz yaratılmamış olan bir şey, "Hazırlanmıştır" şeklinde nitelenmez. ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ Bu vaadedilen bağışlanma ve Cennet, Allah'ın büyük lütfudur. Onu, kullarından dilediğine, mecbur olmadan verir. وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ Allah, büyük lütuf ve ihsan sahibidir.

22. مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الأَرْضِ وَلا فِي أَنْفُسِكُمْ Yer yüzünde meydana gelen kıtlık, deprem, ekinlere gelen âfet, meyvelerin az olması ve kendinizde meydana gelen hastalık, ağrı, fakirlik ve çoluk-çocuğun ölümü gibi, başınıza gelen herhangi bir musibet yoktur ki, إِلاَّ فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا biz onu yaratıp meydana getirmeden önce Levh-i Mahfûz'da yazılı bulunmasın. İbn Cüzeyy şöyle der: Yani bütün işler, ezelde takdir edilmiş ve meydana gelmeden önce Levh-i Mahfûz'da yazılmıştır. Hadiste şöyle buyurulmuştur: "Yüce Allah, Arş'ı su üzerinde iken, gökleri ve yeri yaratmadan ellibin sene önce her şeyin kaderini yazmıştır".[43] إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ Çokluğuna rağmen bunları yapmak, her ne kadar kullara zor gelse de, Allah'a kolay ve basittir.

Bundan sonra Yüce Allah, her şeyin kaza ve kader ile meydana geldiğini bize bildirmesindeki hikmeti açıklamak üzere şöyle buyurdu:

23. لِكَيْلا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ Yüce Allah bütün bunları Levh-i Mahfûz'da yazdı ki, dünya nimetlerinden elde edemediklerinize üzülmeyesiniz ve Allah'ın size verdiği dünya nimeti ve süsüyle de şımarmayasınız. Tefsirciler şöyle der: Üzüntüden maksat, ümitsizliğe düşüren üzüntüdür. Sevinçten maksat da, şımarıklığa iten sevinçtir. Bunun içindir ki, İbn Abbas şöyle demiştir: Üzülmeyen ve sevinmeyen hiç kimse yoktur. Fakat mü'min, musîbeti sabır, ganimeti de şükürle karşılar.[44] Yani, kendinizi helâk edecek kadar üzülmeyin, sizi azdırıp şımartacak şekilde de aşırı sevinmeyin. Bunun içindir ki, âriflerden biri şöyle demiştir: Kim, Allah'ın kaderdeki sırrını anlarsa, ona musîbetler değersiz gelir.[45] Hz. Ömer (r.a.) der ki: Bana gelen her musîbette üç nimet bulmuşumdur: Birincisi, musîbet, dinim

40 el-Bahr, 8/225.
41 et-Tefsîru'l-kebîr, 29/234.
42 Beyzâvî, 3/454.
43 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned 2/169; et-Teshîl, 4/99.
44 Kurtubî, 17/255.
45 et-Tefsîru'l-kebîr, 29/239.

hakkında olmamıştır. İkincisi, olduğundan daha büyük değildir. Üçüncüsü, Allah ona karşılık büyük sevap ve mükâfat verecektir. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurur: "Sabredenleri müjdele. İşte onlar, kendilerine bir belâ geldiği zaman, "Biz Allah için varız ve O'na döneceğiz" derler. İşte Rablerinden bağışlamalar ve merhamet onlar içindir. Doğru yolu bulanların ta kendileridir onlar"[46] وَاللَّهُ لا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ Allah, dünya nimetlerinden kendisine lütfettiği şeyler sebebiyle insanlara karşı öğünen ve kibirli ve gururlu davranan hiç kimseyi sevmez.

Bundan sonra Yüce Allah, o yerilen kimselerin niteliklerini anlatmak üzere şöyle buyurdu:

24. الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ Onlar, Allah yolunda harcama hususunda cimrice davranan, bununla yetinmeyip insanlara da cimriliği emreden ve onları tutuculuğa teşvik edenlerdir. وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ Kim, Allah yolunda harcamadan yüz çevirirse, bilinmelidir ki, Allah'ın ona ve harcamasına ihtiyacı yoktur. O, zâtında ve sıfatlarında övgüye layıktır. Şükretmemek O'na zarar vermez. İtaat edenlerin itaatının da O'na bir yararı yoktur. Bu âyette tehdit ve uyarı vardır.

25. لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ Buradaki ل mahzûf bir yeminin cevabıdır. Yani, Allah'a andolsun ki, peygamberlerimizi kesin delil ve açık mucizelerle göndermiştik. وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ Peygamberlerle birlikte insanlığı saadete götüren semâvî kitaplar gönderdik. İnsanların arasında kendisiyle hükmedilen kanunu indirdik ki, لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ İnsanlar, muâmelelerinde hak ve adaletle iş görsünler. Bazı tefsirciler. "Mizan'dan maksat adalettir" der. İbn Zeyd ise, "Tartma ve muamele yapma âletidir" der. وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ Biz demiri de indirip yani yaratıp meydana getirdik. Onda büyük bir güç vardır. Zırh, mızrak, kalkan, tank ve benzeri savaş araçları bundan yapılır. وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ Ayrıca saban demiri, bıçak, balta ve benzeri şeylerin yapılması gibi, insanlar için birçok faydalar vardır. Demirin araç olarak kullanılmadığı hiçbir sanat yoktur. Ebû Hayyân şöyle der: Emirler ve bütün hükümler gökten indirildiği için, Yüce Allah bunların hepsini gökten indirilmiş saydı ve "Demiri yarattık" yerine "indirdik" ifadesini kullandı. Nitekim bir âyet-i kerîmede meâlen, "Sizin için, hayvanlardan sekiz çift indirmiştir"[47] buyurmuştur. Yüce Allah'ın "hadîd" den maksadı, cumhura göre, demir madeninin cinsidir.[48] وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ Bu cümle zikredilmeyen gizli bir cümle üzerine atfedilmiştir. Yani, demiri yarattık ki, mü'minler onunla düşmanlarına karşı savaşsın, Allah'ın dinini yüceltmek için cihâd etsinler ve Allah, peygambere iman etmiş olarak kılıçları, mızrakları ve diğer silahları kullanmak sûretiyle, kimin, Allah'ın dinine ve

46 Bakara sûresi, 2/155-157.
47 Zümer sûresi, 39/6.
48 el-Bahr, 8/226.

peygamberlerine yardım edeceğini bilsin. İbn Abbas, "Allah'ı görmeden, dinine yardım edenleri bilsin" manasınadır der.[49] إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ Kuşkusuz Allah, düşmanlarından bizzat kendisi intikam alabilir. Üstündür, mağlup edilmez. O kendi gücü ve kuvveti sayesinde, hiç kimseye muhtaç olmaz. Beyzâvî şöyle der: Yok etmek istediğini yok edecek güce sahiptir. Hiç kimsenin yardımına muhtaç olmayacak derecede güçlüdür. Yüce Allah mü'minlere cihâdı emretti ki, ondan faydalansınlar ve sevap kazansınlar.[50] İbn Kesîr de şöyle der: Yani, Yüce Allah demiri, kendisine delil getirildikten sonra hakkı kabul etmeyip ona karşı inat eden kimseleri yola getirici kıldı. Bunun içindir ki, Rasulullah (s.a.v.) Mekke'de onüç sene kaldı. Bu zaman içerisinde ona sûreler vahyediliyor, müşriklere hüccet ve delil getiriyordu. Allah'ın emrine muhalefet edenlere karşı hüccet geldikten sonra, Yüce Allah hicreti meşru kıldı ve mü'minlere kılıçla savaşmayı ve düşmanın boynunu vurmayı emretti.[51] İşte bu sebeple Rasulullah (s.a.v.) buyurmuştur ki: Kıyametten hemen önce, kılıçla gönderildim. Rızkım, mızrağımın gölgesi altında kılındı. Emrime karşı çıkanlara da zillet ve alçaklık verildi. Kim bir kavme benzerse, o onlardandır.[52] Bundan sonra Yüce Allah "Şüphesiz Allah, kuvvetlidir, güçlüdür, buyurdu. Yani O, insanlara muhtaç olmadan dilediğine yardım eder. Cihâdı, sadece, insanları birbirleriyle imtihan etmek için meşru kılmıştır.[53]

26. وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَاهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ Yüce Allah, önceki âyetlerde peygamberleri gönderdiğini anlattıktan sonra burada, peygamberlerin şeyhi Nuh (a.s.) ile peygamberlerin babası İbrahim (a.s.)'i anlattı. Bu ikisinin soyuna peygamberlik ve semâvî kitapları verdiğini açıkladı. Yani, Allah'a andolsun ki, Nuh ve İbrahim'i peygamber olarak gönderdik ve onların nesillerine peygamberlik verdik. Nitekim onların soyuna dört büyük kitabı yani Tevrat'ı, Zebûr'u, İncîl'i ve Kur'ân'ı indirdik. Nuh (a.s.) ve İbrahim (a.s.)'in şereflerini arttırmak ve övülen hatıra ve isimlerini ebedîleştirmek için Yüce Allah onları özel olarak zikretti. فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ Nuh ve İbrahim'in soyundan, doğru yolu bulanlar vardır. Onların çoğu ise, isyan edip itaatten ve doğru yoldan çıkmışlardır.

27. ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَى آثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا Sonra onların ardından, değerli peygamberlerimizi gönderdik. Onları yani Musa, İlyas, Davut, Süleyman, Yunus ve diğerlerini, peşpeşe peygamber olarak gönderdik. وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ O peygamberlerin ardından da Meryem oğlu İsa'yı gönderdik. O, İsrailoğullarından gönderilen peygamberlerin sonuncusudur. وَآتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ Ona, içinde Muhammed (s.a.v.)'in geleceğine dâir müjde bulunan İncîl'i indirdik. وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً Onun peşinden giden Havarilerin kalplerine şefkat ve merhamet yerleştirdik. İbn Cüzeyy şöyle der: Bu,

49 Celâleyn, 4/176 .
50 Beyzâvî, 3/456 .
51 İbn Kesîr, 8/53.
52 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 2/50, 92; Ebû Dâvûd, Libâs, 26/5 (4031).
53 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/455.

birbirlerini sevmesi dolayısıyle Yüce Allah tarafından onlara bir övgüdür. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in Ashâbını da "Kendi aralarında merhametlidirler"[54] diye nitelemiştir.[55] وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ Keşişler ve rahiplerin kendiliklerinden icat ettikleri ruhbaniyete gelince, onu onlara biz, ne farz kıldık, ne de emrettik. Ebû Hayyân şöyle der: Ruhbanlık, kadınlardan ve dünyevî isteklerden uzak durmak ve kiliselere kapanmaktır. "ابتدعوها Onu, kendiliklerinden icat ettiler" demektir.[56] إِلاَّ ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ Biz onlara sadece, Allah'ın râzı olduğu şeyi yapmalarını emrettik. Bu istisna, munkatıdır. Yani biz onlara rahipliği emretmedik. Fakat onlar kendiliklerinden, Allah'ın rızasını kazanmak maksadıyle bunu yaptılar. فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا Rahipliğin hakkını veremediler ve gerektiği gibi ona devam edemediler. İbn Kesîr şöyle der: Bu, iki yönden onları kınamadır. Biri, Allah'ın dininde, O'nun, emretmediği şeyi ortaya atmak, ikincisi ise, kendilerini Allah'a yaklaştıracak vesile olduğunu iddia edip üzerlerine aldıkları şeyi yerine getirememeleridir.[57] Hadiste şöyle buyrulmuştur: Her ümmette ruhbanlık vardır. Ümmetimin ruhbanlığı ise, Allah yolunda cihâddır.[58] فَآتَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ İsa'ya tâbi olanlardan, sözlerinde durup Muhammed (s.a.v.)'e iman eden salih kimselere sevaplarını kat kat verdik. وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ Hıristiyanlardan çoğu da itaat sınırından çıkıp Allah'ın haram kıldığı şeyleri yapmaktadırlar. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Hahamlardan ve rahiplerden birçoğu, insanların mallarını haksız yollardan yerler ve Allah yolundan engellerler"[59] buyurmuştur.

28. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ Ey Allah'ı tasdik eden mü'minler! Emirlerine sarılıp yasaklarından kaçınarak Allah'tan korkun. İman üzere sebat ve devam edin. يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ Böyle yaparsanız, size iki kat rahmet verir. بِهِ وَيَغْفِرْ لَكُمْ Ahirette size, sayesinde sırat üzerinde yürüyeceğiniz bir nur verir, geçmiş günahlarınızı bağışlar وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ Allah'ın mağfireti büyük, rahmeti geniştir.

29. لِئَلاَّ يَعْلَمَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنْ لا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ Bunu vurgulu bir şekilde anlattık ki, Ehl-i Kitab, Allah'ın lütfunu kendilerine tahsis edemeyeceklerini ve peygamberliği kendi tekellerine almalarının mümkün olmadığını anlasın. لئلا terkibindeki لا zâid olup, âyet "ليعلم bilsin" manasınadır. Tefsirciler şöyle der: Ehl-i Kitâb, "vahy ve peygamberlik bizdedir. Kitap ve Şeriat sadece bizimdir. Allah, bu büyük lütfu, bütün âlemler arasından bize tahsis etmiştir" diyorlardı. Yüce Allah bu âyetle onları reddetti. وَأَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ Peygamberlik, hidayet ve

54 Hucurât sûresi, 48/29.
55 et-Teshîl, 4/100.
56 el-Bahr, 8/228.
57 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/456.
58 Ahmed b. Hanbel 2/266.
59 Tevbe sûresi, 9/34.

imanın Allah'ın elinde olduğunu, onu kullarından dilediğine vereceğini bilsinler. وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ Allah'ın lütuf ve ihsanı büyüktür.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "يحيي Diriltir" ile "يميت öldürür", "الأول İlk" ile "الآخر Son" ve "الظاهر Zâhir" ile الباطن Bâtın" arasında tıbâk vardır.

2. "يعلم ما يلج في الأرض وما يخرج منها Yere gireni ve ondan çıkanı bilir" ile "وما ينزل من السماء وما يعرج منها Gökten ineni ve oraya çıkanı bilir" arasında mukâbele vardır.

3. "يولج الليل في النهار ويولج النهار في الليل Geceyi gündüze, gündüzü, geceye sokar" âyetinde "Reddu'l-acez" vardır. Önceki ile birlikte bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

4. "لا يستوى منكم من أنفق من قبل الفتح وقاتل Sizden, fetihten önce harcayan ve savaşan eşit değildir" âyetinde, hazif yoluyla icaz vardır. Burada "ومن أنفق من بعد الفتح وقاتل Fetihten sonra Allah yolunda harcayan ve savaşan" cümlesi hazfedilmiştir. Çünkü bu, sözden anlaşılmaktadir. Buna "icaz yoluyla hazif' denilir.

5. "ليخرجكم من الظلمات إلى النور Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarsın diye" âyetinde latîf bir istiâre vardır. "Sizi şirk karanlıklarından iman nuruna çıkarmak için" demektir. Yüce Allah الظلمات lafzını, inkâr ve sapıklık için; "النور nur" lafzını da "iman ve hidayet" için müsteâr olarak kullandı. Bu daha önce geçmişti.

6. "من ذا الذي يقرض الله قرضا حسنا Kim Allah'a güzel bir ödünç verecek olursa" ifadesinde istiâre-i temsîliyye vardır. Yüce Allah, amelinde samimi olarak, kendi rızasını kazanmak için malını harcayan kimseyi istiâre-i temsîliyye yoluyla, Rabbine, ödenmesi gereken bir borç veren kimseye benzetti.

7. "مأواكم النار هي مولاكم Varacağınız yer ateştir. Yardımcımız odur", yani Cehennem ateşinden başka ne dostunuz vardır, ne de desteğiniz âyetinde alay üslubu kullanılmıştr. Bu onlarla alaydır.

8. "باطنه فيه الرحمة İçinde rahmet vardır" ile "وظاهره من قبله العذاب Dışında azap vardır" cümleleri arasında latîf bir mukâbele vardır.

9. "كمثل غيث أعجب الكفار نباته ثم يهيج فتراه مصفرا Bir yağmur gibi ki, bitkisi ziraatçilerin hoşuna gider. Sonra kurur da onu sapsarı görürsün..." cümlesinde teşbih-i temsîli vardır. Çünkü vech-i şebeh birkaç şeyden alınmıştır.

10. "أرسلنا Gönderdik" ile "رسلنا elçilerimizi" kelimeleri arasında şekil ve harf değişikliğinden dolayı nâkıs cinâs vardır.

11. فضرب بينهم بسور به باب باطنه فيه الرحمة وأنزلنا الحديد فيه بأس شديد Âyetinde ve وظاهره من قبله العذاب âyetinde, dizili inci gibi secî murassa vardır. Bu, Kur'ân'da çoktur.

Allah'ın yardımıyle "Hadîd sûresi"nin tefsiri bitti.

MÜCÂDELE SÛRESİ

Medine'de inmiştir 22 âyettir.

Takdim

Mücâdele sûresi Medine'de inmiştir. Zıhâr ve onu yapana farz olan kefaret, gizli konuşma, meclis âdâbı, Peygamber (s.a.v.) ile özel konuşma istendiğinde, önce fakirlere sadaka verme, Allah düşmanlarını sevmeme ve daha başka şeylere ait hükümler gibi, birçok şer'î hükmü içine alır. Aynı zamanda münafık ve Yahudilerden de söz eder.

Bu mübarek sûre, Havle binti Sa'lebe'nin yaptığı mücadele kıssasını anlatarak başlar. Havle'nin kocası, Câhiliyye insanlarının zıhâr yoluyla eşini kendine haram kılma hususundaki âdetine uyarak ona zıhâr yapmıştı. Havle de Rasulullah (s.a.v.)'a gelerek, kocasının kendisine yaptığı zulmü şikayet etti ve dedi ki: "Ey Allah'ın Rasulü! Kocam malımı yedi, gençliğimi yok etti, onun için birçok çocuk doğurdum. Nihayet yaşlandım ve çocuktan kesildiğimde bana zıhâr yaptı". Rasulullah (s.a.v.) ona şöyle diyordu: "Senin ona haram kılındığını görüyorum. Kadın, Rasulullah (s.a.v.) ile mücadele ediyor ve diyordu ki: Ey Allah'ın Rasulü! Beni boşamadı ki, o bana zıhâr yaptı". Rasulullah (s.a.v.), ona aynı cevabı veriyordu. Sonunda kadın şöyle dedi: "Allahım! Sana şikayet ediyorum". Allah da duasını kabul etti, şikayet ve sıkıntısını giderdi: "Kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allah'a şikayette bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir..."

Daha sonra sûre, zıhâr kefaretinin hükmünü ele alır: "İçinizden zıhâr yapanların kadınları, onların anaları değildir. Anaları ancak, kendilerini doğuran kadınlardır. Kuşkusuz onlar çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar. Şüphesiz Allah affedici ve bağışlayıcıdır."

Bundan sonra sûre, tenâcî'den yani iki veya daha çok kimse arasında yapılan gizli konuşma konusundan bahseder. Bu, mü'minlere eziyet vermek için, Yahudi ve münafıkların âdetlerindendi. Sûre, bunun hükmünü açıklar ve mü'minleri, bunun kötü sonuçlarından sakındırır: "Göklerde ve yerlerde olanları Allah'ın bildiğini görmüyor musun? Üç kişinin gizli konuştuğu yerde, dördüncü mutlaka O'dur..."

Sûre lanetli Yahudilerden de söz eder. Bunlar Rasulullah (s.a.v.)'ın meclisine gelir, kapalı sözlerle onu selâmlarlardı. Ki bu sözler görünüşte "selâm" ifade etmekle birlikte aslında sövgü ve küfür idi. Mesela, ölümü kastederek, "اَلسَّامُ عَلَيْكَ يَا مُحَمَّدُ ölüm üzerine olsun, ey Muhammed!" derlerdi: "Sana geldikleri zaman, seni Allah'ın selâmlamadığı bir tarzda selâmlıyorlar..."

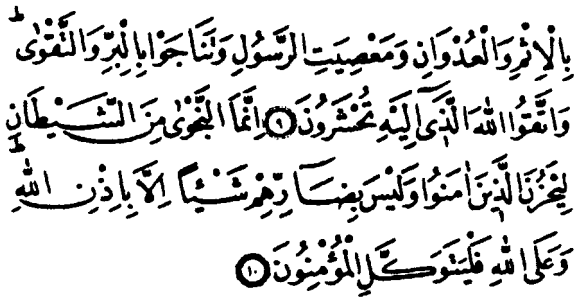
Bu mübarek sûre, münafıklardan, geniş bir şekilde bahseder. Münafıklar Yahudileri samimi arkadaşlar edinmişlerdi. Onları sever, onlarla dostluk eder ve mü'minlerin sırlarını onlara taşırlardı. İşte bu sûre, o münafıklardan bu perdeyi kaldırmış ve onları rezil etmiştir: "Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir topluluğu dost edinenleri görmedin mi..?"

Bu mübarek sûre, imanın aslı ve dinin en sağlam kulpu olan "Allah için sevme ve Allah için buğzetme"'nin hakikatını açıklayarak sona erer. İmanın kemâle ermesi için, Allah düşmanlarına mutlak düşmanlık etmek gerekir: "Allah'a ve ahiret gününe inanan bir toplumun-babaları, oğulları, kardeşleri yahut akrabaları da olsa Allah'a ve Rasulüne düşman olanlarla dostluk kurduğunu göremezsin. İşte, onların kalbine Allah "iman" yazmıştır..."

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّتِيْ تُجَادِلُكَ فِيْ زَوْجِهَا وَتَشْتَكِيْٓ اِلَى اللّٰهِ ۖ وَاللّٰهُ
يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا ۚ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ بَصِيْرٌ ۝١ اَلَّذِيْنَ يُظٰهِرُوْنَ مِنْكُمْ مِّنْ نِّسَآئِهِمْ
مَّا هُنَّ اُمَّهٰتِهِمْ ۭ اِنْ اُمَّهٰتُهُمْ اِلَّا الّٰٓـِٔيْ وَلَدْنَهُمْ ۭ وَاِنَّهُمْ لَيَقُوْلُوْنَ مُنْكَرًا
مِّنَ الْقَوْلِ وَزُوْرًا ۭ وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُوْرٌ ۝٢ وَالَّذِيْنَ يُظٰهِرُوْنَ
مِنْ نِّسَآئِهِمْ ثُمَّ يَعُوْدُوْنَ لِمَا قَالُوْا فَتَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّتَمَاۗسَّا ۭ ذٰلِكُمْ
تُوْعَظُوْنَ بِهٖ ۭ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ۝٣ فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ
مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّتَمَاۗسَّا ۚ فَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ فَاِطْعَامُ سِتِّيْنَ
مِسْكِيْنًا ۭ ذٰلِكَ لِتُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ۭ وَتِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ ۭ
وَلِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝٤ اِنَّ الَّذِيْنَ يُحَاۗدُّوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ
كُبِتُوْا كَمَا كُبِتَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ وَقَدْ اَنْزَلْنَآ اٰيٰتٍۢ بَيِّنٰتٍ ۭ
وَلِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ۝٥ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِيْعًا فَيُنَبِّئُهُمْ
بِمَا عَمِلُوْا ۭ اَحْصٰىهُ اللّٰهُ وَنَسُوْهُ ۭ وَاللّٰهُ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدٌ ۝٦

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۭ مَا يَكُوْنُ مِنْ نَّجْوٰى ثَلٰثَةٍ
اِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ اِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَآ اَدْنٰى مِنْ ذٰلِكَ
وَلَآ اَكْثَرَ اِلَّا هُوَ مَعَهُمْ اَيْنَ مَا كَانُوْا ۚ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوْا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ
اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ۝٧ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ نُهُوْا عَنِ النَّجْوٰى ثُمَّ
يَعُوْدُوْنَ لِمَا نُهُوْا عَنْهُ وَيَتَنٰجَوْنَ بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ
الرَّسُوْلِ ۡ وَاِذَا جَاۗءُوْكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللّٰهُ ۙ وَيَقُوْلُوْنَ
فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللّٰهُ بِمَا نَقُوْلُ ۭ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ ۚ يَصْلَوْنَهَا ۚ
فَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝٨ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. **Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah, sizin konuşmanızı işitir. Çünkü Allah, işitendir, bilendir.**
2. **İçinizden hanımlarını zıhâr yapanlar bilsinler ki kadınları, onların anaları değildir. Onların anaları ancak kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar çirkin bir laf ve yalan söylüyorlar. Kuşkusuz Allah, affedici, bağışlayıcıdır.**
3. **Kadınlardan zıhâr ile ayrılmak isteyip de sonra söylediklerinden dönenlerin, karılarıyle temas etmeden önce bir köleyi hürriyete kavuşturmaları gerekir. Size öğütlenen budur. Allah, yaptıklarınızdan haberi olandır.**
4. **(Buna imkân) bulamayan kimse, hanımıyla temas etmeden önce peşpeşe olarak iki ay oruç tutmalıdır. Buna da gücü yetmeyen, altmış fakiri doyurur. Bu (hafifletme), Allah'a ve Rasulüne inanmanızdan dolayıdır. Bunlar Allah'ın hükümleridir. Kâfirler için acı bir azap vardır.**
5. **Allah'a ve Rasulüne karşı gelenler, kendilerinden öncekilerin alçaltıldığı gibi alçaltılacaklardır. Biz apaçık âyetler indirmişizdir. Kâfirler için küçük düşürücü bir azap vardır.**
6. **O gün Allah onların hepsini diriltecek ve yaptıklarını kendilerine haber verecektir. Allah onları bir bir saymıştır. Onlar ise unutmuşlardır. Allah her şeye şâhiddir.**
7. **Göklerde ve yerde olanları Allah'ın bildiğini görmüyor musun? Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O'dur. Beş kişinin gizli konuştuğu yerde altıncısı mutlaka O'dur. Bunlardan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlaka O, onlarla beraberdir. Sonra kıyamet günü onlara yaptıklarını haber verecektir. Doğrusu Allah, her şeyi bilendir.**

8. Gizli konuşmaktan menedildikten sonra yine o menedildikleri şeyi yapmaya kalkışarak günah, düşmanlık ve Peygamber'e karşı gelmek hususunda gizlice konuşanları görmedin mi? Onlar sana geldikleri zaman seni, Allah'ın selâmlamadığı bir tarzda selâmlıyorlar. Kendi içlerinden de "Bu söylediklerimiz yüzünden Allah'ın bize azap etmesi gerekmez miydi?" derler. Cehennem onlara yeter. Oraya gireceklerdir; ne kötü dönüş yeridir orası!

9. Ey iman edenler! Aranızda gizli konuşacağınız zaman günahı, düşmanlığı ve Peygamber'e karşı gelmeyi fısıldamayın. İyilik ve takvâyı konuşun. Huzuruna toplanacağınız Allah'tan korkun.

10. Gizli konuşmalar şeytandandır. Bu, iman edenleri üzmek içindir. Oysa şeytan, Allah'ın izni olmadıkça, mü'minlere hiçbir zarar veremez. Mü'minler Allah'a dayanıp güvensinler.

KELİMELERİN İZAHI

تحاورکما: İkinizin konuşması. مُحَاوَرَة Karşılıklı tekrar tekrar konuşmak demektir. Bir şey geri döndüğünde حار الشئ denilir. Geniş zamanı يحور gelir. Tehâvür, bu köktendir. Rasulullah (s.a.v.)'tan rivayet olunan şu duada da bu manada kullanılmıştır: "نعوذ بالله من الْحَوْر بعد الْكَوْر" Arttıktan sonra eksilmekten Allah'a sığınırım".[1]

Antare, atı hakkında şöyle demiştir:

لو كان يدري ما المحاورة اشتكى ولكان لو علم الكلام مكلمى

Karşılıklı konuşmanın ne olduğunu bilseydi şikayet ederdi. Konuşma bilseydi benimle konuşurdu.

يظاهرون: Zıhâr yaparlar. ظِهار "sırt" manasına gelen ظهر kelimesinden türemiştir. Bir kimse karısına, "Sen bana annemin sırtı gibisin" diyerek, karısını kendine haram kıldığında ظاهر من امراته denilir.

منكر : Münker, şeriatın çirkin sayıp haram kıldığı ve uzak durulmasını istediği her şey. Ma'rûf kelimesinin zıddıdır.

يحادون: Karşı gelirler. مُحَادَّة Hadlerde ve hükümlerde muhalefet ve düşmanlık etmek demektir. المشاقة İle aynı manadadır. Zeccâc şöyle der: Muhâdde, senin, arkadaşının bulunduğu taraf ve yana aykırı tarafta bulunmandır. Aslı, birbirine engel olmak manasınadır.

1 Müslim, Hacc, 426; İbn Mâce, Dua, 20; Tirmizî Da'avât, 41.

كبتوا : Alçaltıldılar. كَبْت ezmek, hor ve zelil kılmak demektir. Bir kimse birini ezip horladığında كبته denilir.

النجوى: Necvâ, iki veya daha çok kimse arasında yapılan gizli konuşmadır. Bir topluluk, kendi aralarında gizlice konuştuklarında: تناجى القوم denir.

حسبهم: Hasbuhüm, "Onlara yeter" demektir.

NÜZÛL SEBEBİ

a. Rivayete göre, Evs b. Sâmit, bir gün, karısı Havle binti Sa'lebe ile cimâ (cinsî münâsebet) etmek istedi. Havle, razı olmayınca, kocası kızıp ona zıhâr yaptı. Bunun üzerine Havle Rasulullah (s.a.v.)'a gelerek dedi ki: "Ey Allah'ın Rasulü! Ben yaşlanıp kemiklerim incelince, Evs bana zıhâr yaptı. Ondan, küçük çocuklarım var. Bunları ona versem, kaybolup giderler. Kendi yanıma alsam aç kalırlar. Ne dersin?" Rasulullah (s.a.v.), "Senin ona haram kılındığını görüyorum." Kadın: "Ey Allah'ın Rasulü! Allah'a yemin olsun ki o beni boşamadı. O, çocuğumun babası ve benim en çok sevdiğim insandır" dedi. Rasulullah (s.a.v.): "Senin ona haram kılındığını görüyorum." şeklindeki sözünü tekrarladı. Devamlı olarak, kadın kendi sözlerini tekrarlıyor, Rasululah (s.a.v.) da kendi sözlerini tekrarlıyordu. Neticede Yüce Allah'ın, "Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikayette bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir" meâlindeki âyeti indi.

b. Buhârî, Âişe'nin (r. anhâ) şöyle dediğini rivayet etmiştir: Her şeyi işiten Allah yücedir. Mücadele eden Havle binti Sa'lebe gelip Rasulullah (s.a.v.) ile konuştu. Ben evin bir kenarında idim ve söylediklerini işitiyordum. Bazı sözleri duyamıyordum. Havle kocasını şikayet ediyor ve şöyle diyordu: "Ey Allah'ın Rasulü! Gençliğimi çürüttü. Ona birçok çocuk yaptım. Neticede yaşlanıp çocuktan kesilince bana zıhâr yaptı. Allahım! Sana şikayet ediyorum". Cebrâil (a.s.) bu âyetleri. indirinceye kadar kadın şikayete devam etti.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا Kocası hakkında seninle mücadele eden kadının sözünü Allah elbette işitmiştir. قد Edatı sadece fiillerin başına gelir. Mâzî fiilin başına geldiğinde, tahkik yani kesinlik ifade eder. Muzârî (geniş zaman) fiilin başına geldiğinde, azlık ve ihtimal ifade eder. Mesela, "قد يجود البخيل Cimri, bazan cömert olur. قد ينزل المطر Yağmur yağma ihtimali var" gibi. Zemahşerî şöyle der: Yüce Allah'ın, kadının sözünü işitmesi, duasını kabul etmesi demektir. Yoksa maksat, sadece O'nun bilmesi değildir. Bu, namaz kılan kimsenin, "سمع الله لمن حمده Allah,

kendisine hamd edeni işitir, yani hamdini kabul eder" demesine benzer.[2] وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ Kadın, sıkıntıdan kurtarılması için Allah'a yakarmaktadır. وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا Yüce Allah, sözünüzü ve konuşmanızı, onun sana dediklerini, senin de ona verdiğin cevabı işitir. إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ Kuşkusuz Allah, kendisine yalvarıp yakaranı işiten ve kulların yaptıklarını görendir. Bu cümle, önceki cümlenin sebebini açıklar mahiyettedir. Semî' ve basîr kelimelerinin her ikisi de, mübâlağa ifade eden kalıplardandır. Yani, Allah, işitilen ve görülen şeyleri çok iyi bilir.[3]

Bundan sonra Allah Teâlâ zıhârı yerdi, hükmünü ve onu yapanın cezasını açıkladı:

2. الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ Eşlerine, onları, anneleri gibi kendilerine haram kılmak maksadıyla, "Siz annelerimizin sırtı gibisiniz" diyenler, bilsinler ki, o kadınlar gerçekte onların anneleri değil, sadece eşleridir. Fahreddin Râzî şöyle der: Zıhâr, kişinin karısına, "Sen bana annemin sırtı gibisin" demesinden ibarettir. Yani, seninle cinsî münâsebette bulunmam, annemle cinsî münâsebette bulunmam gibi bana haramdır. Araplar, kadını boşarken, vazgeçtim, "نزلت عن امرأتي Karımdan, indim" yani "onu boşadım" derlerdi. Onların zıhârdan maksatları, eşlerini, annelerine benzeterek onunla bir arada bulunmayı haram kılmaktır. Âyette geçen, "منكم Sizden" sözü, Arapları kınamak ve zıhâr hususundaki âdetlerini ayıplamaktır. Çünkü zıhâr, sadece Câhiliyye halkı yeminlerinden olup diğerlerinde yoktu.[4] إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلاَّ اللاَّئِي وَلَدْنَهُمْ Anneleri gerçekte, onları karınlarından doğuranlardan başkası değildir. Darb-ı meselde şöyle denilmiştir: Senin çocuğun, ökçelerine kan akıtandır. Âyetin bu bölümü, daha önce geçen ما هن أمهاتهم bölümünü, daha iyi açıklamak için pekiştirmektedir. وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا Oysa, o zıhâr yapanlar çirkin bir söz söylüyorlar. Gerçekte, şeriat da onu hoş görmez. O yalan ve iftiradır. وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ Kuşkusuz Yüce Allah, tevbe edip kendisine döneni çok affedici ve çok bağışlayıcıdır. İbn Cüzeyy şöyle der: Yüce Allah, zıhârın çirkin ve yalan söz olduğunu haber verdi. Münker, hakiki olduğu bilinmeyen, zûr ise, yalan demektir. Zıhâr yapan, karısını, annesi gibi saydığından dolayı, Yüce Allah bunu yalan saymıştır. Oysa ki, zıhâr yapılan kadın asla onun annesi olmaz. Zıhâr haram kılınmıştır. Şu dört şey onun haram kılındığını gösterir. Bunlardan biri, "ماهن أمهاتهم Onlar, onların anaları değildir" âyetidir. Çünkü bu, zıhâr yapanı yalanlamaktadır. İkincisi, Yüce Allah zıhâra "çirkindir" demiştir. Üçüncüsü, onu, "yalan" diye isimlendirmiştir: Dördüncüsü "وان الله لعفو غفور Şüphesiz Allah çok affeden, çok bağışlayandır" âyetidir.

2 Keşşâf, 4/150.
3 Ebussuûd, 5/243.
4 et-Tefsîru'l-kebîr, 29/251 (özetle).

Çünkü af ve bağışlama, ancak bir günahtan dolayı olur. Bununla beraber, Allah, zıhâr yapanın günahını kefaretle kaldırıncaya kadar, günah onun yakasını bırakmaz.[5]

Bundan sonra Yüce Allah, bu âdî sözün kefaret yolunu açıklamak üzere şöyle buyurdu:

3. وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ Eşlerini annelerine benzeterek onlarla zıhâr yapan, ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا sonra da dediklerinden dönerek yaptıklarına pişman olanlar ve eşlerinin kendilerine iâde edilmesini isteyenler var ya, فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا Zıhâr yapan kimsenin, eşiyle oynaşma yapmadan ve cimâ etmeden önce bir köle veya câriyeyi hürriyetine kavuşturması gerekir. التَماسّ Temâs, cimâdan (cinsî münâsebetten) veya buna götüren öpme ve dokunma gibi şeylerden kinayedir. Bu, çoğunluğun görüşüdür: Hâzin şöyle der: Temâs'tan maksat cimâ etmektir. Dolayısıyle zıhâr yapan kimsenin, kefareti yerine getirmedikçe, zıhâr yaptığı karısıyle cimâda bulunması helal olmaz.[6] Kurtubî de şöyle der: Zıhâr yapanın kefareti ödemeden, cinsel ilişkide bulunması câiz değildir. Kefareti ödemeden cimâ ederse günah işlemiş olur. Kefaret de ondan düşmez. Mücâhid'e göre, bu darumda ona iki kefaret lâzımdır.[7] ذَلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِ Bu, Allah'ın, zıhâr yapanlar hakkındaki hükmüdür. Mü'minler bundan öğüt alsınlar diye bu hükmü verdi ki, zıhârı bırakasınız ve ona dönmeyesiniz. وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ Allah, işlerin içini ve dışını bilen ve size onların karşılığını verendir. öyleyse, sizin için koymuş olduğu hükümlere uymaya devam edin.

4. فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا Azat edecek köle bulamayanın, zıhâr yaptığı eşiyle cimâdan önce peşpeşe iki ay oruç tutması gerekir. Tefsirciler der ki: Bu iki ay içerisinde, bir gün dahi tutmasa, peşpeşe tutma durumu bozulmuş olur ve yeniden başlaması gerekir. فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا Yaşlılık veya hastalıktan dolayı bu orucu tutamayan kimsenin altmış fakiri yedirip doyurması gerekir. ذَلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ Zıhâra dâir açıkladığımız bu hükümler, kanunları ile amel etme hususunda Allah'ı ve Rasulünü tasdik etmeniz ve Câhiliyye kanunlarına göre amel işlemeye devam etmemeniz içindir. وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ Bunlar, Allah'ın emirleri ve koyduğu sınırlardır. Onları aşmayın. وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ Bu kanunları inkâr edip yalanlayanlar için elem ve acı verici bir azap vardır. Âlûsî şöyle der: Kanunları çiğneyenlere karşı sert davranmak ve caydırmak için, onlara "kâfir" denildi.[8]

Yüce Allah, kanunlarına uyan mü'minleri anlattıktan sonra, bu kanunlara karşı çıkanları anlatmak üzere şöyle buyurdu:

5 et-Teshîl, 4/102.
6 Hâzin 4/45.
7 Kurtubî, 17/283.
8 Âlûsî, 28/20.

5. إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ Allah ve Rasulünün emrine muhalefet edip onlara düşmanlık edenler var ya, işte onlar rezil edileceklerdir. Ebussuûd şöyle der: Onlara düşmanlık ve muhalefet edenler... Çünkü birbirine muhalefet eden iki kişiden herbiri, diğerinin bulunduğu taraf ve cihetten başka bir taraf ve cihettedir. Burada, daha önce geçen حدود الله ifadesine uygun düşmesi için, düşmanlık manasına gelen "معاداة muâdât" ve "مشاقّة müşâkkat" kelimeleri yerine, aynı manaya gelen "محادّة muhâdât" kelimesi kullanıldı. Bu ikisi, birbirine son derece güzel ve uygun düşmüştür.[9] كُبِتُوا كَمَا كُبِتَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ Onlar, kendilerinden önce Allah ve Rasulüne muhâlefet ettikleri için zillete düşürülüp alçaltılan kâfir ve münafıkların yardımsız bırakıldıkları gibi, yardımsız bırakılıp alçaltılacaklardır. وَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ Oysa biz, apaçık âyetler indirmiştik. Helaller ve haramlar, farzlar ve hükümler o âyetlerde vardır. وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ Âyetleri inkâr edip onlarla amel etmeyen kâfirler için, alçaltıcı ve izzetlerini giderici şiddetli bir azap vardır. Sâvî şöyle der: Bu âyet, Ahzâb savaşında, Rasulullah (s.a.v.)'ın aleyhine birleşip toplanmak isteyen Mekke kâfirleri hakkında inmiştir. Bundan maksat Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmek ve mü'minlerle birlikte ona şu müjdeyi vermektir: Birleşmiş olan düşmanlar zelil edilecek, yardımsız bırakılacak ve birlikleri dağıtılacaktır. Onların gücünden korkmayın.[10]

6. يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا Yüce Allah'ın, bütün suçluları bir tek yerde toplayacağı o korkunç günü hatırla. O gün, Allah onlara, dünyada işledikleri suç ve günahları haber verecektir. أَحْصَاهُ اللَّهُ وَنَسُوهُ Hesap ve ceza olmadığına inandıkları için onlar o suçları unutmuşken, Allah onları amel defterlerinde zaptetmiş ve aleyhlerinde kullanmak üzere korumuştur. وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ Yüce Allah herşeyden haberdâr ve herşeyi görmektedir. Hiçbir şey O'na gâip ve gizli kalmaz.

Bundan sonra Yüce Allah, ilminin genişliğini ve onun her şeyi kuşattığını, mahlukatı gördüğünü, sözlerini işittiğini ve nerede olurlarsa olsunlar bulundukları yeri gördüğünü açıklamak üzere şöyle buyurdu:

7. أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ Ey akıl sahibi muhatap! Bilmiyor musun ki, Allah, kâinattaki her zerreden haberdârdır. Yerde ve gökte hiçbir şey O'na kapalı kalmaz. O'na ne sır gizli kalır, ne de aşikâr yapılan iş. Üç kişi arasında ne kadar sır ve söz meydana gelirse, mutlaka Yüce Allah ilmiyle onların dördüncüsü olur ve insanlardan gizli olarak konuştukları ve fısıldadıkları şeylerde onların yanında bulunur. وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ Beş kişi arasında her ne gizli konuşma ve fısıldaşma olursa, mutlaka Allah ilmiyle onların yanında ve altıncıları olur. وَلَا أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا Bu sayıdan daha az ve daha çok ne varsa, mutlaka Allah onlarla beraberdir. Aralarında geçen söz ve

9 Ebussuûd, 5/144.
10 Sâvî Hâşiyesi, 4/181.

konuşmayı bilir. Bundan maksat şudur: Yüce Allah kullarıyla beraberdir. Onların hallerini, işlerini ve içlerinden geçenleri bilir. Kulların işlerinden hiçbir şey O'na gizli kalmaz. Bunun içindir ki âyet-i kerimeyi şu şekilde bitirdi: ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ Sonra Yüce Allah onlara, yaptıklan güzel ve çirkin işleri haber verecek ve ona göre kıyamet gününde karşılığını da verecektir. Çünkü o, herşeyi bilendir. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah bu âyetlere, "ألم تر ان الله يعلم görmüyor musun, Allah herşeyi bilir" diyerek ilimle başladı ve "ان الله بكل شئ عليم Allah herşeyi bilir" diyerek ilimle sona erdirdi ki, ilminin, cüz'iyyâtı ve külliyyâtı kuşattığına ve kâinattaki hiçbir şeyin kendisinden gizli kalmayacağına dikkat çeksin. Çünkü O, herşeyi ilmiyle kuşatmıştır. İbn Kesîr şöyle der: Birçok âlim, "الأ هو معهم Allah onlarla beraberdir" âyetindeki "bareberlik"ten maksadın, Yüce Allah'ın ilminin beraberliği olduğunda icmâ edildiğini rivayet etmiştir. Maksadın bu olduğunda kuşku yoktur. İlmiyle beraber, işitmesi de onları kuşatmıştır. Görmesi de onlara nüfuz etmiştir. Yüce Allah, yarattıklarından haberdardır. Yaptıklarından hiçbir şey O'na gizli kalmaz.[11]

Bundan sonra Yüce Allah, Yahudi ve münafıkların durumlarını haber vermek üzere şöyle buyurdu:

8. أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَى Görmüyor musun, kendilerine gizli konuşma yasaklanan o kimseleri? Kurtubî şöyle der: Bu âyet Yahudi ve münafıklar hakkında inmiştir. Onlar aralarında gizli konuşur, mü'minlere bakar ve birbirlerine göz kırparlardı. Bu durumu mü'minler Rasulullah (s.a.v.)'a şikayet ettiler. Rasulullah (s.a.v.) gizli konuşmalarını yasakladı. Fakat onlar bundan vazgeçmediler. Bunun üzerine bu âyet indi.[12] ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ Sonra tekrar, kendilerine yasaklanmış olan gizli konuşmayı yapıyorlar. Ebussuûd şöyle der: "ألم تر Görmedin mi?" ifadesindeki hemze, durumlarına hayret edilmesi gerektiğini ifade eder. "ثم يعودون Sonra dönerler" ifadesinde fiilin geniş zaman olarak gelmesi, gizli konuşmayı tekrar tekrar yaptıklarını ve bu davranışın garip görünümünün zihinlerde canlandırıldığını gösterir.[13] وَيَتَنَاجَوْنَ بِالإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَةِ الرَّسُولِ Aralarında günah, zulüm ve Peygamber (s.a.v.)'in emrine muhalefet konularını kapsayan sözler konuşurlar. Çünkü konuşmaları, müslümanlara tuzak kurma ve hile yapma konuları üzerinde olmaktadır. Ebû Hayyân şöyle der: Günah genel bir mana ifade ettiği için Yüce Allah onunla başladı. Daha sonra ruhlarda büyük etkisi olan zulmü zikretti. Çünkü bu, kulların ellerinden zülüm ile alınmış haklarıdır. Bundan sonra Yüce Allah daha büyüğünü, yani Peygambere (s.a.v.) isyanı zikretti. Bu âyette münafıklar kınanmaktadır. Çünkü onların gizli konuşmaları bu konularla alâkalı idi.[14]

11 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/461.
12 Kurtubî, 17/291.
13 Ebussuûd, 5/145.
14 el-Bahr, 8/236.

وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ Ey Muhammed! Onlar senin yanına geldiklerinde sana, Allah'ın meşru kılmadığı ve izin vermediği zalimce bir selâmla selâm veriyorlar. Yani, "السام عليكم Ölüm üzerinize olsun" diyorlar. Tefsirciler der ki: Yahudiler Peygamber (s.a.v.)'e gelir ve: es-Selâmü aleykûm" yerine "es-Sâmu aleykûm" derlerdi, "Sâm" ölüm demektir. Onların bu sözden maksatları da budur. Hz. Peygamber (s.a.v.) de onlara, "وعليكم Sizin de üzerinize olsun" der, daha fazlasını söylemezdi. Bir gün Âişe (r. anhâ) onların bu sözünü işitmiş ve: "بل عليكم السام واللعنة Bilakis ölüm ve lanet sizin üzerinize olsun" demiştir. Onlar dönüp gittiklerinde Rasulullah (s.a.v.) Âişe'ye: "Yavaş ol Âişe! Allah çirkin sözü ve çirkin söz söylemeyi hoş görmez" dedi. Âişe (r. anhâ): "Söylediklerini işitmedin m? Ey Allah'ın Rasulü!" dedi. Rasulullah (s.a.v.): «Sen, benim onlara ne dediğimi işitmedin m? Ben onlara, "وعليكم Sizin de üzerinize olsun" dedim. Allah, benim onlar hakkında söylediklerimi kabul eder, fakat onların benim hakkımdaki dileklerini kabul etmez» buyurdu. وَيَقُولُونَ فِي أَنفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ Onlar aralarında, "Muhammed, Allah'ın peygamberi ise, ona söylediğimiz bu sözden dolayı Allah bize azap etse ya!? Eğer o gerçek peygamber olsaydı, bu sözden dolayı Allah mutlaka bize azap ederdi" diyorlar. Yüce Allah, onların bu sözlerine cevap olarak şöyle buyurdu: حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمَصِيرُ Azap olarak onlara, Cehennem ateşine girmeleri ve onun ateşinde yanmaları yeter. Cehennem onlar için, dönüp varılacak ne kötü bir yer ve karargâhtır. İbnu'l-A'râbî şöyle der: Onlar, "Muhammed peygamber olsaydı, ona yapılan sövme ve hafîfe almadan dolayı, Allah kesinlikle bize mühlet vermezdi" diyorlar ve Yüce Allah'ın halîm olduğunu, yani kendisine küfredeni hemen cezalandırmadığını bilmiyorlar: Durum böyle olunca, Peygamberi'ne (s.a.v.) sövüp küfredeni nasıl hemen cezalandırır?! Sahih hadiste şöyle buyrulmuştur: Eziyete karşı, Allah'tan daha sabırlı hiç kimse yoktur. Onun eşi ve çocuğu olduğunu iddia ettikleri halde, O yine de onlara sağlık ve rızık veriyor.[15] Yüce Allah bu âyeti onların sırlarını ortaya çıkarmak, gizli yaptıkları işlerden dolayı onları rezil etmek ve Peygamberinin durumunu da yüceltmek maksadıyle indirdi.[16] Dünyada onlara mühlet verilmesine gelince, bu, Rasulullah (s.a.v.)'ın Allah katındaki itibarından dolayıdır. Çünkü o, âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir.

Bundan sonra Yüce Allah, mü'minlere, gizli gizli günah ve isyân ifâde eden şeyleri konuşmalarını yasakladı:

9. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ Ey inananlar! Aranızda gizlice konuştuğunuzda, çirkin söz gibi günah ifade eden veya başkalarının hakkına tecâvüz ya da Peygamber (s.a.v.)'in emrine muhalefet ve isyân manası taşıyan şeyleri konuşmayın. وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ İyilik, itaat ve ihsan ifade eden şeyleri

15 Buhârî, Edeb, 71; Müslim, Münafıkîn, 49, 50.
16 Kurtubî, 17/292.

konuşun. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah, mü'minlerin, münafık ve Yahudilerin yaptığı gibi, aralarında fısıldaşarak konuşmalarını yasakladı. Onlara itâat, takvâ ve Allah'ın yasakladığı şeylerden sakınma gibi konuları konuşmalarını emretti.[17] وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ Emirlerine sarılmak ve yasaklarından sakınmak sûretiyle Allah'tan korkun. O sizi hesap için toplayacak ve her birinize yaptıklarınızın karşılığını verecektir.

10. إِنَّمَا النَّجْوَى مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا Günah ve haksızlığı gizli gizli konuşma, sadece şeytanın güzel gösterdiği şeylerdendir. O bunu, mü'minleri üzüntüye sokmak için yapar. İbn Kesîr şöyle der: Gizli konuşanlar bunu ancak, şeytanın süslemesi ve güzel göstermesi ile yaparlar.[18] وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئًا إِلاَّ بِإِذْنِ اللَّهِ Bu gizli konuşma, Allah'ın dilemesi ve iradesi olmadıkça mü'minlere hiçbir zarar vermez. وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلْ الْمُؤْمِنُونَ Mü'minler sadece tek olan Allah'a güvenip dayansınlar. Münafıkların gizli konuşmalarına aldırış etmesinler. Çünkü Allah mü'minleri, onların kötülük ve tuzaklarından korur. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Üç kişi bir araya geldiğinizde, ikiniz, arkadaşınızı bırakıp gizli konuşmayın. Çünkü bu onu üzer.[19]

17 Kurtubî, 17/294.
18 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/463.
19 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 1/431, 432; Buhârî, İstizân, 47.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ ۖ وَإِذَا
قِيلَ انْشُزُوا فَانْشُزُوا يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ
أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ
صَدَقَةً ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَأَطْهَرُ ۚ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ
﴿١٢﴾ أَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ ۚ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا
وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ
وَرَسُولَهُ ۚ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا
غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ۚ مَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ
يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا ۖ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ
﴿١٥﴾ اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ
مُهِينٌ ﴿١٦﴾ لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا ۚ
أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٧﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا
فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ ۚ أَلَا إِنَّهُمْ
هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٨﴾ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنْسَاهُمْ ذِكْرَ
اللَّهِ ۚ أُولَٰئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ ۚ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ
﴿١٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾
كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي ۚ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢١﴾
لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ

وَرَسُولَهُۥ وَلَوْ كَانُوٓا۟ ءَابَآءَهُمْ أَوْ أَبْنَآءَهُمْ أَوْ إِخْوَٰنَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ ۚ
أُو۟لَٰٓئِكَ كَتَبَ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلْإِيمَٰنَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ ۖ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّٰتٍ
تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ رَضِىَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا۟
عَنْهُ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ حِزْبُ ٱللَّهِ ۚ أَلَآ إِنَّ حِزْبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

11. Ey iman edenler! Size "Meclislerde yer açın" denilince yer açın ki Allah da size genişlik versin. Size "Kalkın" denilince de kalkın ki Allah sizden inananları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan haberi olandır.

12. Ey iman edenler! Peygamber ile gizli bir şey konuşacağınız zaman bu konuşmanızdan önce bir sadaka veriniz. Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Şayet bir şey bulamazsanız, artık Allah bağışlayan, esirgeyendir.

13. Gizli (özel) bir şey konuşmanızdan önce sadaka vermekten korktunuz da mı yerine getirmediniz? Fakat Allah sizi affetti. Şu halde namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Rasulüne itâat edin. Allah, yaptıklarınızdan haberi olandır.

14. Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir topluluğu dost edinenleri görmedin mi? Onlar ne sizdendirler, ne de onlardan. Bilerek yalan yere yemin ediyorlar.

15. Allah onlara çetin bir azap hazırlamıştır. Gerçekte onların yaptıkları şey çok kötüdür!

16. Onlar yeminlerini kalkan yapıp Allah'ın yolundan alıkoydular. Bu yüzden onlara küçük düşürücü bir azap vardır.

17. Onların malları da, oğulları da Allah'a karşı kendilerine bir fayda vermez: Onlar Cehennem ehlidirler. Orada ebedî kalacaklardır.

18. O gün Allah onların hepsini yeniden diriltecek, onlar da dünyada size yemin ettikleri gibi, O'na yemin edeceklerdir. Kendilerinin bir şey üzerinde olduklarını sanırlar. İyi bilin ki onlar gerçekten yalancıdırlar.

19. Şeytan onları istilâ etmiş, onlara Allah'ı anmayı unutturmuştur. İşte onlar şeytanın taraftarıdırlar. İyi bilin ki şeytanın taraftarları mutlaka kaybedenlerdir.

20. Allah'a ve Peygamberi'ne düşmanlık edenler, işte onlar en aşağıların arasındadırlar.

21. Allah "Elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz" diye yazmıştır. Şüphesiz Allah güçlüdür, galiptir.

22. Allah'a ve ahiret gününe inanan bir toplumun babaları, oğulları, kardeşleri, yahut akrabâları da olsa Allah'a ve Rasulüne düşmanlık edenlerle dostluk ettiğini görmezsin. İşte onların kalbine Allah, iman yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir. Onları içlerinden ırmaklar akan Cennetlere sokacak, orada ebedî kalacaklardır. Allah onlardan râzı olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır. İşte onlar, Allah'ın hizbi (grubu)dur. İyi bilin ki, kurtuluşa erecek olanlar sadece Allah'ın hizbi (grubu) olanlardır.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah mü'min kullarına, kin ve nefretleşmeye sebep olan şeyleri yasakladıktan sonra burada onlara sevgi ve muhabbeti arttırmaya sebep olacak şeyleri emretti. Bu da mü'minlerin birbirlerine yer vermek sûretiyle, meclisleri genişletmeleridir. Daha sonra Yüce Allah, Allah düşmanları ile dost olmaktan sakındırdı ve bu mübarek sûreyi kâmil mü'minlerin vasıflarını anlatarak sona erdirdi.

KELİMELERİN İZAHI

تفسحوا: Genişleyin. Bir kimse mecliste, başkası için oturma yeri açtığında فسح له denir. "Geniş yer" anlamına gelen مكان فسيح sözü bundan alınmıştır.

انشزوا: Kalkın. Bir kimse, oturduğu yerden kalkıp bir kenara çekildiğinde نشز denir. Geniş zamanı يَنْشُز gelir. Bunun aslı, "yüksek yer" manasına gelen نَشَز kökündendir.

جنة: Cünne, kalkan demektir.

استحوذ: Akıllarını istilâ edip gâlip geldi. .

الأذلين: Ezellîn, son derece zillet ve horluk içinde olanlar demektir.

NÜZÛL SEBEBİ

a. Mukâtil'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Peygamber (s.a.v.) Bedir'e katılan Muhâcir ve Ensâra değer verirdi. Aralarında Sâbit b. Kays'ın (r. anhum) da bulunduğu bir grup Bedir gazisi geldi. Başkaları daha önce gelip mecliste oturmuşlardı. Bunlar Peygamber (s.a.v.)'in karşısında ayakta durup, kendilerine yer verilmesini beklediler.

Fakat oturanlar, onlara yer vermediler. Bu durum, Peygamber (s.a.v.)'in gücüne gitti. Etrafında oturup da Bedir'e katılmayanlara, Bedir'e katılıp da ayakta kalanlar sayısınca kişiye, "Ey falan sen kalk, ey falan sen kalk.." dedi. Bu da, oturduğu yerden kaldırılanlara ağır geldi. Münafıklar bunu ayıplayıp tenkit ederek şöyle dediler: Muhammed onlara âdil davranmadı. Bir grup ona yakın olmak istedi ve yerlerini aldı. O ise bunları kaldırıp sonradan yanına gelenleri oturttu! Bunun üzerine Yüce Allah şu mealdeki âyeti indirdi: "Ey iman edenler! Size, "meclislerde yer açın" denilince yer açın ki, Allah da size genişlik versin."[20]

b. İbn Abbas'ın şöyle dediği rivayet olunur: İnsanlar, Rasulullah (s.a.v.)'a çok soru soruyarlardı. O kadar ki; bu Peygamber (s.a.v.)'e ağır geldi. Dolayısıyle Yüce Allah, Peygamberi'nin sıkıntısını hafifletmek ve onları bundan vazgeçirmek isteyerek şu meâldeki âyeti indirdi: "Ey iman edenler! Peygamber ile gizli bir şey konuşacağınız zaman, o konuşmanızdan önce bir sadaka verin." Bu âyet inince birçok müslüman korkup soru sormaktan vazgeçti.[21]

c. Süddî şöyle der: Münafık Abdullah b. Nebtel Rasulullah (s.a.v.)'ın meclisine gelir ve onun konuşmalarını Yahudilere aktarırdı. Rasulullah (s.a.v.) odalarından birinde bulunduğu bir sırada birden bire şöyle dedi: "Şimdi yanınıza bir adam girecek ki, kalbi, zorba kalbidir. Şeytanın gözüyle bakar" Az sonra içeri Abdullah b. Nebtel girdi. Gözleri mavi idi. Rasulullah (s.a.v.) ona: "Sen ve arkadaşların, niçin bana sövüyorsunuz?" dedi. Adam bunu yapmadığına dâir Allah adına yemin etti. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) ona, "bilakis yaptın" dedi. Adam gidip arkadaşlarını getirdi. Hepsi de, Rasulullah (s.a.v.)'a sövmediklerine dair Allah adına yemin ettiler. Bunun üzerine Yüce Allah, şu meâldeki âyeti indirdi: "Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir topluluğu dost edinenleri görmedin mi? Onlar ne sizdendir, ne de onlardan. Bile bile yalan yere yemin ediyorlar".[22]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

11. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا Bu, Yüce Allah'ın mü'minlere en değerli bir vasıf ve en güzel bir ifade ile yaptığı bir sesleniştir. Yani, ey Allah ve Rasulünü tasdik edip insanın süsü olan iman ile süslenmiş olan siz mü'minler! Herhangi biri size, "meclislerde genişleyin" dediğinde, genişleyiverin ve ona yer açın. Bu meclis, ister Peygamber (s.a.v.)'in bulunduğu meclis olsun, ister başkasının meclisi olsun durum aynıdır. يَفْسَحِ اللَّهُ Böyle yaparsanız, Rabbiniz sizin için rahmetini ve Cennetini genişletir. Mücâhid şöyle der: Sahâbe (r. anhum), Peygamber (s.a.v.)'in meclisinde oturmak için yarış ediyorlardı. Dolayısıyle, birbirlerine yer açmaları emredildi.[23] Hâzin de şöyle der: Yüce Allah mü'minlere, alçak gönüllü olmalarını ve Peygamber (s.a.v.)'in yanında oturmak isteyenlere yer vermelerini emretti ki,

20 Kurtubî, 17/297; et-Tefsîru'l-kebîr, 28/268.
21 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/465; Hâzin, 4/52.
22 Kurtubî, 17/304.
23 Kurtubî, 17/296.

insanlar eşit derecede Rasulullah (s.a.v.)'tan nasiplerini alsınlar.[24] Hadiste şöyle buyurulmuştur: Sizden biri, başkasını oturduğu yerden kaldırıp da sakın kendisi oraya oturmasın. Fakat genişleyip yer açın ki, Allah da size genişlik versin.[25] Fahreddin Râzî şöyle der: يفسح الله لكم Allah size genişlik versin" âyeti mutlak olup, insanların genişliği istediği yer, rızık, kalp, kabir ve Cennet gibi her şeyi kapsar. Bil ki bu âyet gösteriyor ki, Allah'ın kullarına hayır ve rahatlık kapılarını açan herkese, Yüce Allah dünya ve ahiretin hayırlarını genişletir. Hadiste şöyle buyurulmuştur: Kul, kardeşine yardımcı olduğu müddetçe, Allah, kuluna yardım eder.[26] وَإِذَا قِيلَ انشُزُوا فَانشُزُوا Ey mü'minler! Size, başkasına yer vermek için "meclisten kalkın" denildiğinde kalkın,[27] İbn Abbas şöyle der: Yani, size "kalkın" denildiğinde kalkın. Ebû Hayyân da şöyle der: Onlara önce meclisi genişletmeleri emredildi. İkinci olarak da kendilerine emredildiğinde, bu hususta emre uymaları istendi.[28] Ayrıca bu hususta kendilerinde bir aşağılık hissetmemeleri de emredildi. يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ Böyle yaparsanız, bilin ki Allah, kendisinin ve Peygamberi'nin emirlerine sarılmalarından dolayı mü'minleri, özellikle inanan âlimleri en yüce mertebelere yükseltir ve onlara Cennette en yüksek dereceleri verir. İbn Mesud şöyle der: Yüce Allah bu âyette âlimleri övdü. Ey insanlar! Bu âyeti iyice anlayın. Bu âyet sizi ilme teşvik etmelidir. Çünkü Yüce Allah diyor ki: Allah âlim mü'mini, âlim olmayan mü'minden kat kat üstün kılar. Kurtubî de şöyle der: Yüce Allah bu âyette, Allah katında üstünlüğün, meclislere önce gelip başa oturmakla değil, ilim ve iman ile olduğunu açıkladı. Hadiste şöyle buyurulmuştur: "Alimin âbide üstünlüğü, dolunay gecesindeki ayın, diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir".[29] Yine Rasulullah (s.a.v.)'tan şöyle rivayet edilmiştir: Kıyamet günü üç zümre şefaat edebilecektir Peygamberler, âlimler, sonra şehitler.[30] Bu ne büyük bir rütbedir ki, bu rütbe, peygamberlik ile şehitlik rütbeleri arasında yer aldığı Allah'ın Rasulü'nün şahitliğiyle bildirilmektedir. وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ Yüce Allah lütuf ve sevaba müstehak olan ile olmayanı bilendir.

12. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً Ey mü'minler!

---

24 Hâzin, /50.

25 Buhârî, Cuma 20; Müslim, Selâm 39/27, 28 Tirmizî, Edeb, 9; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned 2/17.

26 Râzî, 29/269.

27 Büyük âlim İbn Kesîr, bu âyet-i kerîmeyi tefsir ederken, "Gelen kimse için ayağa kalkma"nın hükmünü şöyle anlatır: Fakîhler, gelen kimse için ayağa kalkmanın câiz olup olmadığı hususunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bir kısmı, "Lideriniz için ayağa kalkın" hadisini delil getirerek buna ruhsat verir. Bir kısmı ise, "Kim, insanların kendisi için kalkıp ayakta durmalarını isterse, ateşten yerine hazırlansın" hadisini delil getirerek bunu yasaklar. Bir kısmı da, meseleyi daha geniş ele alır ve : "Seferden gelindiğinde ve hâkim hüküm verirken ayağa kalkmak câiz olur" der. Çünkü Sa'd b. Muâz'ın başından şu olay geçmiştir: Peygamber (s.a.v.) Sa'd'ın, Kurayzaoğulları hakkında hüküm vermesini istediğinde Sa'd gelince, Rasulullah (s.a.v.): "Lideriniz için ayağa kalkın, buyurmuştu. Bu, hükmünde daha etkili olduğu içindir... İbn Kesîr devamla şöyle der: Fakat bunu âdet haline getirmek Farslar'ın şiarındandır. Sünen'de Rasulullah (s.a.v.)'ın, oturduğu yer meclisin başı olurdu.

28 el-Bahr, 8/237.

29 Kurtubî, 17/300.

30 Kurtubî, 17/300.

Peygamber'le gizlice konuşmak istediğinizde önce fakirlere bir sadaka verin. Âlûsî şöyle der: Bu emirde Peygamber (s.a.v.)'in makamı için bir saygı, fakirler için bir yarar vardır. Ayrıca samimi mü'min ile münafık ve dünyayı seven ile ahireti seven birbirinden ayırt edilmektedir.[31] ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَأَطْهَرُ Peygamber'le gizli konuşmadan önce bu sadakaları vermeniz, sizin için Allah katında daha iyi ve günahlarınızı daha çok temizleyicidir. Çünkü böyle yapılmakla Allah'ın emrine uyulmuş olur. فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ Sadaka verecek bir şey bulamazsanız, bilin ki Allah size müsâmaha eder ve sizi bağışlar. Çünkü Allah, sizden ancak gücü yeteni bununla mükellef kılmıştır.

13. أَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ Bu âyet, kibar ve nazik bir şekilde mü'minleri azarlamaktadır. Yani ey mü'minler! Peygamber'le gizlice konuşmadan önce, sadaka verdiğiniz takdirde fakir düşeceğinizden mi korkuyorsunuz? Maksat şudur: Korkmayın. Kuşkusuz Allah rızkınızı verir. Çünkü o zengindir. Göklerin ve yerin hazineleri elindedir. Açıkladığımız gibi bu âyet, nazik bir azarlamadır. Daha sonra, mü'minlere kolaylık olsun diye Yüce Allah bu hükmü kaldırdı. فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ Madem size emredileni yapmadınız ve bu size ağır geldi ve sadaka vermeden onunla gizlice konuşmak için size ruhsat vererek Allah da sizi affetti, فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ öyleyse namaza devam etmek ve farz olan zekâtı vermekle yetinin. وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ Bütün hallerinizde, Allah ve Rasulü'nün emrine uyun. وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ Allah, amellerinizi ve niyetlerinizi bilir. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah, kullarının yükünü hafifletmek için bu hükmü neshetmiştir. Hattâ İbn Abbas şöyle der: Bu hüküm, gündüzün bir kısmında uygulandı. Sonra hemen neshedildi.[32] Kurtubî de şöyle der: Zekatın farz oluşu, bu sadaka verme hükmünü kaldırmıştır. Bu, bir emrin uygulanmadan kaldırılmasının câiz olduğunu gösterir. Ali'den (r.a.) gelen şu rivayet ise zayıftır. O, şöyle demiştir: "Allah'ın kitabında öyle bir âyet vardır ki, ne benden önce ne de sonra, hiç kimse onunla amel etmemiştir. Benim bir dinarım vardır. Onu sadaka verdim. Sonra Rasulullah (s.a.v.) ile gizlice konuştum." Bu zayıf bir rivayettir. Çünkü Yüce Allah, "Madem yapmadınız..." buyurdu. Bu gösteriyor ki, hiç kimse herhangi bir sadaka vermemiştir.[33]

14. أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ Bu, Yahudileri dost edinen münafıkların durumu hakkında Peygamber (s.a.v.)'in hayret etmesi gerektiğini ifade eder. Yani, Ey Muhammed! İman ettiklerini iddia eden o münafıkların durumuna şaşmıyor musun? Oysa ki onlar, gazaba uğramış Yahudileri dost edinmişlerdir. Birbirlerine nasihatta bulunuyor ve mü'minlerin sırlarını onlara taşıyorlar. Fahreddin Râzî şöyle der: Münafıklar Yahudileri dost ediniyorlardı. Oysa ki onlar, Yüce Allah'ın, "Allah'ın

31 Âlûsî, 28/30.
32 Hâzin, 4/53.
33 Kurtubî, 17/303.

lanetlediği ve gazap ettiği kimseler.."[34] meâlindeki sözüyle kendilerine gazap ettiği kimselerdir. Münafıklar, mü'minlerin sırlarını onlara taşıyorlardı.[35] مَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ O münafıklar, ne müslümanlardan, ne de Yahudilerdendir. Bilakis onlar bu arada bocalayıp durmaktadırlar. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Bunların arasında bocalayıp durmaktalar. Ne onlara (bağlanıyor) ne de bunlara"[36] buyurmuştur. Sâvî şöyle der: Samimi mü'minlerden de değiller, samimi kâfırlerden de. Ne onlara katılıyorlar, ne de bunlara.[37] وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ Yalan söyleyerek Allah adına yemin ediyor, "Vallahi biz, gerçekten müslümanız" diyorlardı. Halbuki onlar, kendilerinin yalancı ve kâfir olduklarını biliyorlardı. Ebussûud şöyle der: Cümlenin ifade tarzı, yaptıklarının son derece âdî olduğunu göstermektedir. Çünkü yalan olduğu bilinen bir şey üzerine yemin etmek, son derece çirkindir.[38]

15. أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا Münafıklıklarından dolayı, Yüce Allah onlar için, son derece şiddetli ve elem verici bir azap hazırlamıştır ki, bu da, Cehennemin en alt tabakasıdır. Nitekim âyet-i kerîmede meâlen şöyle buyurulmuştur: "Şüphe yok ki münafıklar Cehennemin en alt katındadırlar".[39] إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Yaptıkları, ne kötü şeydir.

16. اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً Yalan yere yaptıkları yeminleri, canlarını ölümden kurtarmak için bir kalkan ve siper edindiler. İbn Cüzeyy şöyle der: "Cünne" kelimesi aslında, kalkan gibi kendisiyle örtünülen ve sakınılacak şeyden korunulan bir şeydir. Burada istiâre yoluyla kullanılmıştır. Çünkü münafıklar, kanlarını ve canlarını korumak için müslüman görünüyorlardı.[40] فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ İmanı zayıf olanların kalplerine şüphe sokmak, müslümanlara hile ve tuzak kurmak sûretiyle insanların İslâm dinine girmesine engel oldular. فَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ Onlar için son derece şiddetli ve horlatıcı, çetin bir azap vardır.

17. لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا Ne malları ne de çocukları, onlara asla ahirette bir fayda vermeyecektir. Allah'ın azabından hiçbir şeyi de onlardan savmayacaktır. أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ İşte onlar Cehennem ehlidir. Oradan asla çıkmayacaklardır.

18. يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا Allah, hesap ve ceza için, kıyamet günü onların tümünü toplayacaktır. فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ Bugün dünyada, müslüman olduklarına dâir yalan yere size yemin ettikleri gibi, ahirette de Allah'a yemin edeceklerdir. İbn Abbas şöyle der: Onların yeminleri, "Rabbimiz Allah hakkı için biz ortak koşanlar

34 Mâide sûresi, 5/60.
35 et-Tefsîru'l-kebîr, 29/273.
36 Nisâ sûresi, 4/143.
37 Sâvî Hâşiyesi, 4/184.
38 Ebussuûd, 5/147.
39 Nisâ sûresi, 4/145.
40 et-Teshîl, 4/105.

olmadık"[41] meâlindeki âyetle bildirilen yemindir. وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَى شَيْءٍ Yeminlerinin, dünyada öldürülmeyi kendilerinden def etmek suretiyle fayda verdiği gibi, ahirette de, fayda verip azabından kurtaracağını zannederler. Ebû Hayyân şöyle der: Şaşılacak durumları var. İnkârlarının, gayıpları bilen Allah'a gizli kalacağına nasıl inanıyorlar?! Kâfirlikleri ve münafıklıklarından haberdar olmama hususunda Allah'ı mü'minlerle nasıl bir tutuyorlar?! Yani münafıklar yalanı âdet hâline getirdiler de neticede, dünyadaki gibi ahirette de söyleyiverirler.[42] أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ Ey insanlar! Uyanık olun. Onlar yalanda son derece ileri gidenlerdir. O kadar ileri gitmişlerdir ki, gayıpları çok iyi bilen Yüce Allah'ın huzurunda dahi yalan söylemeye cesaret ederler.

19. اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنسَاهُمْ ذِكْرَ اللَّهِ Kalplerini şeytan istilâ edip onlara galip geldi, nefislerini ele geçirdi. O kadar ki, Rablerini zikretmeyi onlara unutturdu. أُولَئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ İşte onlar, şeytana uyanların kendileri ve onun yardımcılarıdır. أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ Dikkat edin, şeytana uyanlar ve onun orduları, tam bir hüsrân ve sapıklık içindedirler. Çünkü onlar, ebedî olan nimeti kaçırdılar ve kendilerini ebedî azaba arzettiler.

20. إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ Allah ve Rasulü'ne düşmanlık edip emirlerine karşı çıkanlar var ya, işte onlar, Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmış zelil kimseler arasındadırlar.

21. كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي Allah, dininin; peygamberlerinin ve mü'min kullarının galip olacağına hükmetti. إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ Kuşkusuz Yüce Allah'ın, peygamberlerine ve dostlarına yardım etmeye gücü yeter. Düşmanlarına karşı galiptir. Hiç kimse O'nu ne ezebilir, ne de mağlup edebilir. Mukâtil şöyle der: Yüce Allah mü'minlere Mekke, Tâif ve Hayber'in fethini nasip edince, dediler ki: Allah'ın bizi İran'a ve Bizans'a galip kılacağını umuyoruz. Bunun üzerine münafık Abdullah b. Übeyy b. Selûl şöyle dedi: Bizans ve İran'ın, galip geldiğiniz bazı beldeler gibi mi olduğunu sanıyorsunuz?! Vallahi, onların sayısı, sandığınızdan daha çok ve onlar daha güçlüdürler. Bunun üzerine, "Allah, elbette Ben ve elçilerimiz galip geleceğiz, diye hükmetti" meâlindeki âyet indi.[43]

22. لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ Ey muhatap! Allah'a ve ahiret gününe inanan bir topluluğun, Allah ve Rasulüne düşmanlık eden ve emirlerine aykırı davranan kimseleri sevip dost edindiklerini göremezsin. Çünkü kim Allah'ı severse, O'nun düşmanlarına düşman olur. Nur ile karanlık bir araya gelmediği gibi, bir kalpte, hem Allah sevgisi, hem de O'nun düşmanlarının sevgisi beraber bulunmaz. Tefsirciler şöyle der: Âyetten maksat, suçlu ve kâfirlerle dostluk kurmayı ve onları sevmeyi yasaklamaktır. Fakat âyet; yasaklama ve sakındırmayı

41 En'âm sûresi, 6/23.
42 el-Bahr, 8/238.
43 Bkz, el-Bahr, 8/238. Âlûsî, 28/34.

pekiştirmek için, haber verme şeklinde gelmiştir.[44] Fahreddin Râzî şöyle der: Yani, Allah düşmanlarının sevgisi ile iman bir arada bulunmaz. Çünkü, bir kimseyi sevenin, onun düşmanını sevmesi mümkün değildir. Zira bu iki şey kalpte birleşmez. Kalpte Allah düşmanlarının sevgisi yerleşince, orada iman bulunmaz. وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ Allah ve Rasulüne düşmanlık edenler, isterse babaları, oğulları, kardeşleri ve aşîretleri gibi, onlara en yakın insanlar olsun, durum aynıdır. Çünkü Allah'a iman iddiası, onun düşmanlarına düşmanlığı gerektirir. Ebû Hayyân şöyle der: Babalara itaat etmek, çocuklara vacip olduğu için Yüce Allah önce onları zikretti. Sonra çocukları zikretti. Çünkü kalpler en çok onlarla ilgilenir. Bunun ardından kardeşleri zikretti. Çünkü onlarla dayanışma olur. Yardımlaşma, savaş ve düşmana üstün gelme, aşîret sayesinde olduğu için, sonunda da aşîreti zikretti. Nitekim şâir şöyle der:

لا يسألون أخاهم ينـدبهم في النائبات على ما قال برهانا

Musibetler anında kendilerini çağırdığı zaman, kardeşlerinden söylediğine delil istemezler.[45]

İbn Kesîr şöyle der: "Babaları dahi olsa" meâlindeki âyet Ebû Ubeyde (r.a.) hakkında inmiştir. O, babası Cerrâh'ı Bedir savaşında öldürmüştü. "Oğulları da olsa" âyeti ise, Ebû Bekir es-Sıddîk (r.a.) hakkında inmiştir. O da, oğlu Abdurrahman'ı öldürmek istemişti. "Kardeşleri de olsa" bölümü, Mus'ab b. Umeyr (r.a.) hakkında inmiştir. Bu da Bedir savaşında, kardeşi Ubeyd b. Umeyr'i öldürmüştü. "Aşîretleri de olsa" bölümü ise Hamza, Ali ve Ubeyde b. el-Hâris (r. anhum) hakkında inmiştir. Bunlar Bedir gününde Utbe, Şeybe ve Velîd b. Ukbe'yi öldürmüşlerdi.[46] أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ Mü'minler öyle kimselerdir ki, Allah, onların kalplerine imanı yerleştirmiştir. O kalpler mü'mindir, kesin inançlı ve samîmîdir. وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ Allah onları, yardımı ve desteği ile kuvvetlendirmiştir. İbn Abbas şöyle der: Düşmanlarına karşı onlara yardım etti. Yaptığı bu yardıma "ruh" ismini verdi. Çünkü işleri o yardım sayesinde canlı olur.[47] وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا Allah ahirette onları geniş bahçelere yerleştirecektir. O bahçelerdeki köşklerin altından Cennet ırmakları akar. Onlar orada ebedî olarak kalacaklardır. رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ Allah, onların amellerini kabul etmiş ve kendilerinden razı olmuştur. Dolayısıyle onlar Allah'ın sevabını elde etmiş ve kendilerine verdiklerinden razı olmuşlardır. Allah'ın rızası, nimetlerin en büyüğü ve mertebelerin en yücesi olduğu için, Allah önce onları Cennete sokacağını zikretmiş, daha sonra onlardan razı olduğunu bildirmiştir. İbn Kesîr şöyle der: Bu âyette çok güzel bir sır vardır. O da

44 Bkz, el-Bahr, 8/238, Âlûsî, 28/34.
45 el-Bahr, 8/239.
46 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/467.
47 et-Tefsîru'l-kebîr, 29/277.

şudur: Onlar, Allah için akrabalarına ve aşîretlerine kızınca, buna karşılık Allah onlardan razı olduğunu ve verdiği nimet ve o büyük kazançla onları razı ettiğini bildirdi.[48] أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ İşte onlar Allah'ın cemaatı, has kulları ve dostlarıdır. أَلا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ Bilesiniz ki Allah'ın ordusu, dünya ve ahiret iyiliklerini kazananlardır. Bu âyet, "işte onlar, şeytanın taraftarlarıdır. İyi bilin ki, şeytanın taraftarları mutlaka kaybedenlerdir" meâlindeki âyet karşılığında zikredilmiştir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. رحيم، غفور، بصير، سميع ve شهيد kelimeleri, mübâlağa sîgalarıdır.

2. ما هن أمهاتهم O kadınlar onların anaları değildir" âyetinden sonra "إن أمهاتهم Onların anaları ancak..." âyetinin zikredilmesi ile itnâb yapılmıştır. Bu, konuyu daha geniş bir şekilde açıklamak içindir.

3. ادنى ile اكثر arasında tıbâk vardır. Çünkü, أدنى daha az manasınadır. Böylece bu iki kelime arasında tıbâk meydana gelmiştir.

4. "يرفع الله الذين آمنوا منكم Allah, sizden inananları yükseltir" âyetinden sonra, "والذين اوتوا العلم درجات Kendilerine ilim verilenleri de yükseltir" âyetinin gelmesinde ilmin şerefine dikkat çekmek için hâssın âmm üzerine atfı vardır. Çünkü, "الذين اوتوا العلم Kendilerine ilim verilenler" önceden mü'minlere dahildi. Sonra âlimlere saygı için, tekrar özel olarak zikredildi.

5. "فقدموا بين يدى نجواكم صدقة Onunla gizli konuşmadan önce sadaka verin" âyetinde istiâre vardır. يدى Kelimesi, قبل manasında müsteâr olarak kullanılmıştır.

6. "ألم تر إلى الذين تولوا قوما غضب الله عليهم Allah'm kendilerine gazap ettiği bir topluluğu dost edinenleri görmedin mi?" âyetindeki sorudan maksat hayret ifadesidir.

7. يعلمون Bilirler ile يعملون işlerler arasında nâkıs cinâs vardır. Çünkü kelimenin şekli ve görüntüsü değişmiştir.

8. "أولئك حزب الله ألا إن حزب الله هم المفلحون İşte onlar Allah'ın grubu (Hizbullâh) dur. İyi bilin ki, Allah'ın grubu, kurtuluşa erecek olanlardır" âyeti ile, اولئك حزب الشيطان İşte onlar şeytanın grubu (Hizbu'ş-Şeytân)'dur..." âyeti arasında mukâbele vardır.

9. "ألا ان حزب الله هم المفلحون İyi bilin ki, Allah'ın taraftarları, işte onlar kurtuluşa

48 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/468.

erenlerin ta kendileridir" âyeti, إن، ألا ve هـم gibi çeşitli pekiştirici sanatlarla süslenmiştir.

10. خالدون، الكاذبون، الخاسرون ve يعملون gibi âyet sonları birbirine uygun gelmiştir.

BİR NÜKTE

İmam Ahmed'in Ebu't-Tufeyl'den rivayet ettiğine göre, Nâfi b. Abdulhâris Ömer (r.a.) ile Usfan'da karşılaştı. Ömer (r.a.) onu Mekke'ye vâli tayin etmişti. Ömer (r.a.) dedi ki: "Mekke halkının başına, kendi yerine kimi bıraktın?" Nâfî: "Onların başına, kendi yerime İbn Ebzâ'yı bıraktım. Ömer (r.a.): "İbn Ebzâ kimdir?" diye sordu. Nâfi: "Azatlılarımızdan biri" diye cevap verdi. Ömer (r.a.): "Onların başına bir azatlı köleyi mi bıraktın?!" dedi.

Nâfi dedi ki: "Ey mü'minlerin emiri! O, Allah'ın kitabını okuyan, ferâizi bilen ve hüküm verebilen biridir." Bunun üzerine Ömer (r.a.): "Dikkat edin, Peygamberiniz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Allah bu kitapla bazı kavimleri yükseltir, diğer bazılarını da alçaltır".[49]

Yüce Allah'ın yardımıyle "Mücâdele sûresi"nin tefsiri bitti.

49 Müslim, Müsâfirîn, 26

HAŞR SÛRESİ

Medine'de inmiştir. 24 âyettir.

Takdim

Haşr sûresi Medine'de inmiştir. Burada inen diğer sûreler gibi ahkâm konularına önem verir. Bu mübarek sûrenin ağırlık verdiği ana konu Nadîroğulları gazvesidir. Bunlar, Rasulullah (s.a.v.) ile yaptıklan ahdi bozan Yahudilerdir. Ahdi bozdukları için Rasulullah (s.a.v.) onlan Medine-i Münevvere'den sürgün etmişti. Onun içindir ki İbn Abbas bu sûreye "Nadîroğulları sûresi" derdi. Bu sûrede, aynı zamanda Yahudilerle anlaşma yapan münafıklardan söz edilir. Kısacası bu sûre gazveler, cihâd ve ganimetler sûresidir.

Bu mübarek sûre Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih etme ve yüceltme ile başlar. Bütün kâinat, içinde bulunan insan, hayvan, bitki ve cansız ne varsa hepsi ile birlikte Allah'ın birliğine, gücüne ve azametine şahitlik eder, onun büyüklüğünü ve saltanatını anlatır: Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ı tesbih etmektedir. O üstündür, hikmet sahibidir.

Daha sonra bu sûre, Yahudilerin yurtlarından ve vatanlarından sürgün edilmesi sûretiyle, Allah'ın kudretinin bazı eserlerini ve izzetinin tezâhürlerini anlatır. Oysa ki Yahudiler sağlam kalelerde bulunuyorlar ve kimsenin kendilerine gücü yetmeyecek derecede güçlü ve kuvvetli olduklarına inanıyorlardı. Neticede, hiç hesaplarında olmayan bir taraftan Allah'ın azabı geliverdi: "Ehl-i Kitab'tan inkâr edenleri, ilk sürgünde yurtlarmdan çıkaran O'dur.

Sonra bu sûre fey ve ganimet işini ele alır. Fey'in şartlarını ve hükümlerini açıklar. Fakirlere tahsis edilmemesinin hikmetini izah eder ki, zenginler onu kendilerine seçmesinler ve toplum tabakaları arasında biraz eşitlik meydana gelsin. Çünkü bunda her iki grubun da yararı vardır ve bu kamu yararını gerçekleştirir: Allah'ın, fethedilen ülkeler halkının mallarından Peygamberi'ne verdiği ganimetler, Allah, Peygamber, yakınları, yetimler ve yoksullar... içindir."

Bu mübarek sûre, Rasulullah (s.a.v.)'ın Ashâbından (r. anhum) güzel bir övgü ile bahseder. Muhâcirlerin faziletlerinden ve Ensâr'ın yaptıkları iyi hareketlerden övgü ile bahseder. Çünkü Muhacirler Allah sevgisi uğruna yurtlarını ve vatanlarını bırakmışlardı. Ensâr ise Allah'ın dinine yardım edip, fakir ve muhtaç olmalarına rağmen, Muhâcir kardeşlerine mallarını ve yurtlarını vererek, onları kendilerine tercih etmişlerdi: "Yurtlarından ve mallarından çıkarılmış olan, Allah'tan bir lütuf ve rıza dileyen, Allah'ın dinine ve Peygamberi'ne yardım eden fakir Muhâcirleri'ndir..."

Muhâcir ve Ensârın zikrine karşılık, sûre, İslâm'a karşı Yahudilerle anlaşma yapan kötü münafıkları anlatır. Onlar için en kötü misalleri getirir. Sûre onları, insanı küfür ve dalâlete teşvik eden sonra da ondan uzaklaşıp yardımsız bırakan şeytana benzetir. İşte münafıkların, kardeşleri Yahudilerle olan durumu böyledir: "Münafıkların, Ehl-i Kitabdan inkâr eden dostlarına, "Eğer siz yurdunuzdan çıkarılırsanız, mutlaka biz de sizinle beraber çıkarız..." dediklerini görmedin mi?"

Bu sûre mü'minlere, soy ve sopun fayda vermeyeceği, mal ve makamın bir yarar sağlamayacağı o korkunç günü hatırlamalarını öğütler. Cennet ehli ile Cehennem ehli arasındaki korkunç farkı, adalet ve hesap yurdunda bahtiyarlarla bedbahtların âkıbetlerini açıklar: "Ey iman edenler! Allah'tan korkun. Ve herkes yarın için ne hazırladığına baksın..."

Bu mübarek sûre, Allah'ın güzel isimlerini ve yüce sıfatlarını anlatarak ve O'nun noksan sıfatlardan uzak olduğunu belirterek sona erer: "O, öyle bir Allah'tır ki, O'ndan başka hiçbir ilah yoktur..." Böylece sûrenin başlangıcı ile sonu en güzel şekilde birbirlerine uygun düşmüştür.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝١ هُوَ
الَّذِيْٓ اَخْرَجَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِاَوَّلِ
الْحَشْرِ ۭ مَا ظَنَنْتُمْ اَنْ يَّخْرُجُوْا وَظَنُّوْٓا اَنَّهُمْ مَّانِعَتُهُمْ حُصُوْنُهُمْ
مِّنَ اللّٰهِ فَاَتٰىهُمُ اللّٰهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوْا ۤ وَقَذَفَ فِيْ قُلُوْبِهِمُ
الرُّعْبَ يُخْرِبُوْنَ بُيُوْتَهُمْ بِاَيْدِيْهِمْ وَاَيْدِي الْمُؤْمِنِيْنَ فَاعْتَبِرُوْا
يٰٓاُولِي الْاَبْصَارِ ۝٢ وَلَوْلَآ اَنْ كَتَبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاۗءَ
لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا ۭ وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ ۝٣
ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ شَاۗقُّوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ۚ وَمَنْ يُّشَاۗقِّ اللّٰهَ فَاِنَّ اللّٰهَ
شَدِيْدُ الْعِقَابِ ۝٤ مَا قَطَعْتُمْ مِّنْ لِّيْنَةٍ اَوْ تَرَكْتُمُوْهَا قَاۗىِٕمَةً
عَلٰٓي اُصُوْلِهَا فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيُخْزِيَ الْفٰسِقِيْنَ ۝٥ وَمَآ اَفَاۗءَ اللّٰهُ عَلٰي
رَسُوْلِهٖ مِنْهُمْ فَمَآ اَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَّلَا رِكَابٍ وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ
يُسَلِّطُ رُسُلَهٗ عَلٰي مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَاللّٰهُ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝٦
مَآ اَفَاۗءَ اللّٰهُ عَلٰي رَسُوْلِهٖ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى فَلِلّٰهِ وَلِلرَّسُوْلِ
وَلِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ وَابْنِ السَّبِيْلِ ۙ كَيْ لَا يَكُوْنَ
دُوْلَةًۢ بَيْنَ الْاَغْنِيَاۗءِ مِنْكُمْ ۭ وَمَآ اٰتٰىكُمُ الرَّسُوْلُ فَخُذُوْهُ ۤ وَمَا
نَهٰىكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوْا ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ۝٧
لِلْفُقَرَاۗءِ الْمُهٰجِرِيْنَ الَّذِيْنَ اُخْرِجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ وَاَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُوْنَ
فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا وَّيَنْصُرُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ۭ اُولٰۗىِٕكَ
هُمُ الصّٰدِقُوْنَ ۝٨ وَالَّذِيْنَ تَبَوَّؤُ الدَّارَ وَالْاِيْمَانَ
مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّوْنَ مَنْ هَاجَرَ اِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُوْنَ فِيْ صُدُوْرِهِمْ

حَاجَةً مِّمَّآ أُوتُوا۟ وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ
خَصَاصَةٌ ۚ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِۦ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ۝٩
وَٱلَّذِينَ جَآءُو مِنۢ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا ٱغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَٰنِنَا
ٱلَّذِينَ سَبَقُونَا بِٱلْإِيمَٰنِ وَلَا تَجْعَلْ فِى قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ
ءَامَنُوا۟ رَبَّنَآ إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ۝١٠

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ı tesbih etmektedir. O, üstündür, hikmet sâhibidir.

2. Ehl-i Kitabtan inkâr edenleri, ilk sürgünde yurtlarından çıkaran O'dur. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da kalelerinin, kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah(ın azabı), onlara beklemedikleri yerden geliverdi. O, yüreklerine korku düşürdü, öyle ki evlerini hem kendi elleriyle, hem de mü'minlerin elleriyle harap ediyorlardı. Ey akıl sahipleri! İbret alın.

3. Eğer Allah onlara sürgünü yazmamış olsaydı, elbette onları dünyada başka şekilde cezalandıracaktı. Ahirette de onlar için ateş azabı vardır.

4. Bu, onların Allah'a ve Peygamberine karşı gelmelerinden dolayıdır. Kim Allah'a karşı gelirse bilsin ki Allah'ın cezalandırması çetindir.

5. O kestiğiniz veya kökü üzerine dikili bıraktığınız herhangi bir hurma ağacını, Allah'ın izniyle kestiniz. Bu izin yoldan çıkan fâsıkları rezil etmek içindir.

6. Allah'ın, onların mallarından Peygamberine verdiği ganimetler için siz at ve deveye binip onları sürmüş değilsiniz. Fakat Allah, peygamberleri'ni dilediği kimselere karşı üstün kılar. Allah her şeye Kadir'dir.

7. Allah'ın fethedilen ülkeler halkının mallarından Peygamberi'ne verdiği ganimetler, Allah, Peygamber, yakınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Böylece o mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmaz. Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının. Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın cezalandırması çetindir.

8. (Allah'ın verdiği bu ganimet malları), yurtlarından ve mallarından çıkarılmış olan, Allah'tan bir lütuf ve rıza dileyen, Allah'ın dinine ve Peygamberi'ne yardım eden fakir muhâcirlerindir. İşte doğru olanlar bunlardır.

9. Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenler karşısında içlerinde bir çekememezlik duymazlar. Kendileri zarûret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.

10. Bunların arkasından gelenler şöyle derler: "Rabbimiz! Bizi ve iman ile daha önce bizi geçmiş din kardeşlerimizi bağışla, kalplerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma! Rabbimiz! Şüphesiz ki Sen çok şefkatli, çok merhametlisin!"

KELİMELERİN İZAHI

الحشر : Haşr, toplamak demektir. Kıyamet günü insanların, hesap ve ceza için toplandıkları gün olduğundan dolayı o güne "haşr günü" denilmiştir. وحشر لسليمان جنوده "Süleyman'ın orduları huzurunda toplandı"[1] meâlindeki âyette de bu manada kullanılmıştır.

قذف : Attı, hızla indirdi.

الجلاء : Celâ, çoluk çocukla birlikte yurttan çıkmak.

شاقوا : Düşmanlık ve muhâlefet ettiler.

لينة : Lîne, kısa ve iyi hurma ağacı meyvesinin güzelliğinden dolayı bu ismi almıştır. Ahfeş şöyle der:

قد شجاني الحمام حين تغنى بفرق الأحباب من فوق لينة

Güvercin, hurma ağacının üzerinde, dostların ayrıldığından dolayı öttüğü zaman beni üzdü.[2]

أوجفتم : Hızlı sürdünüz. وجيف Hızlı gitmek demektir. Kişi, deveyi hızlı gitmeye teşvik ettiğinde أوجف البعير denilir.

دولة : Dûle, tedavülde olan ve elden ele dolaşan mal.

خصاصة : Hasâsa, fakirlik ve ihtiyaç demektir.

غلا : Ğıll, kin manasınadır.

1 Neml Sûresi, 27/17.
2 Kurtubî, 18/9.

NÜZÛL SEBEBİ

Nadîroğulları Yahudileri, Peygamber (s.a.v.) ile yaptıkları antlaşmayı bozunca, Rasulullah (s.a.v.) onları kuşattı ve kalplerine korku salmak ve zelil düşürmek için hurma ağaçlarının kesilip yakılmasını emretti. Bunu gören Yahudiler dediler ki: Ey Muhammed! Sen, Peygamber olduğunu iddia etmiyor muydun? Kargaşayı yasaklamıyor muydun? Öyleyse, niçin ağaçların kesilip yakılmasını emrediyorsun? Bunun üzerine Yüce Allah, "O kestiğiniz veya kökü üzerine dikili bıraktığınız herhangi bir hurma ağacını, Allah'ın izniyle kestiniz" mealindeki âyeti indirdi.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ Melek, insan, ağaç ve cansız varlıklardan göklerde ve yerde ne varsa hepsi Yüce Allah'ı noksan sıfatlardan uzak tutar, takdis edip yüceltir. Nitekim Yüce Allah, meâlen "Onu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur"[3] buyurmuştur. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, göklerde ve yerde bulunan her şeyin, kendisini birlediğini, O'nu tesbih edip takdis ettiğini ve yücelttiğini bildirmektedir.[4] وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ O, mülkünde güçlü; yaptıklarında hikmet sahibidir.

2. هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لأَوَّلِ الْحَشْرِ Ehl-i Kitab'tan inkâr edenleri ilk sürgünde yurtlarından çıkaran O'dur. Bu, Yüce Allah'ın engin kudret ve apaçık gücünün bazı eserlerini açıklar. Yani, Nadîroğulları Yahudilerini Medine-i Münevvere'deki yurtlarından ilk kez çıkartan O'dur. Bu Yahudilerin toplu halde Arap Yarımadası'ndan çıkarıldıkları ilk sürgündür: Çünkü bundan önce böyle bir zillete düşmemişlerdi. Beyzâvî şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) Medine'ye geldiğinde, Nadîroğullarıyla, ne kendisiyle birlikte ne de aleyhinde olacaklarına dair bir anlaşma yapmıştı. Rasulullah (s.a.v.) Bedir Savaşında düşmana galip gelince Yahudiler: "Kuşkusuz o, Tevrat'ta muzaffer olacak diye nitelenen Peygamber'dir. Onun sancağı, ulaştığı yerden geri çevrilmez" dediler. Fakat müslümanlar Uhud savaşında mağlup olunca şüpheye düşüp antlaşmayı bozdular. Ka'b b. Eşref kırk kişilik süvari ile Mekke'ye gidip Ebû Süfyân ile antlaşma yaptılar. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.), Ka'b'ın süt kardeşi Muhammed b. Mesleme'ye onu öldürmesini emretti. O da onu hile ile öldürdü. Sonra da Rasulullah (s.a.v.) askerleriyle baskın yaparak onları kuşattı. Neticede sürgüne gitmek üzere Rasulullah (s.a.v.) ile anlaşma yaptılar. Çoğu Suriye taraflarına gitti. Bir kısmı da Hayber Yahudilerine katıldı. İşte Yüce Allah'ın, هو الذي اخرج الذين كفروا من اهل الكتاب من ديارهم لاول الحشر âyetinde anlatılan budur.[5] Âlûsî de şöyle der: لأول الحشر den maksat şudur: Bu, onların toplanıp Suriye'ye sürülmeleri, ilk sürgün olayıdır. "اول ilk" lafzı ile Yüce Allah, daha önce Yahudilerin başına böyle bir sürgün olayı gelmediğine dikkat çekmiştir.[6] مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا Ey

3 İsra sûresi, 17/44.
4 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/469.
5 Beyzâvî, 3/469.
6 Âlûsî, 28/39.

mü'minler! Yahudilerin güçlü, kuvvetli ve iyi savaşçı olmaları sebebiyle, bu şekilde zillet ve horluk içerisinde yurtlarından çıkacaklarını beklemiyordunuz. Çünkü onların kaleleri, gelir getiren arazileri, hurma ve meyve ağaçları vardı. وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ Yahudiler de bu sağlam kalelerinin, kendilerini Allah'ın azabından koruyacağını ve O'nun azap ve intikamını kendilerinden savacağını sanmışlardı. Beyzâvî şöyle der: Normalde şöyle denilmesi gerekirdi: وظنوا ان حصونهم تمنعهم او ما نعتهم من بأس الله Haberin öne alınması ve cümlenin هم zamirine isnadı ile cümle yapısının değiştirilmesi, kalelerin sağlamlığına aşırı derecede güvendiklerini göstermek içindir. Şöyle ki onlar, güçlü ve kuvvetli oldukları için, hiç kimsenin kendilerini oradan çıkaramayacağını zannediyorlardı.[7] فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا Allah'ın azabı ve şiddeti hesaplarında olmayan ve akıllarına gelmeyen bir taraftan başlarına geliverdi. وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ Allah, Nadîroğulları'nın kalplerine, güçlerini zayıflatacak, güven ve huzurlarını yok edecek şiddetli korku verdi. Neticede Rasulullah (s.a.v.)'ın vereceği hükmü kabul ettiler. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Bana, bir aylık mesafeden korkutma gücü verilerek yardım edildi.[8] يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ Evlerini, içeriden kendi elleriyle, dışardan da mü'minlerin elleriyle yıkıyorlardı. Tefsirciler şöyle der: Nadîroğulları, yurtlarından sürülmeden önce, mü'minlere karşı duydukları kin ve hasetlerinden evlerini yıkıyor, direkleri söküyor, tavanları kırıyor ve duvarları deliyorlardı ki mü'minler oralarda oturamasın. Müslümanlar da, dışardan diğer tarafları tahrib ediyorlardı ki, onların kalelerini yıksınlar. فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ Ey akıl sahipleri! Yahudilerin başlarına gelenden ibret alın.

3. وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا Eğer Yüce Allah, onların çoluk-çocuk ve aile olarak yurtlarından çıkmalarına hükmetmiş olmasaydı, kardeşleri Kureyzaoğulları'na yaptığı gibi mutlaka onlara da dünyada kılıçla azap ederdi. وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ Onlar için dünya azabı ile birlikte, Cehennemin ebedî azabı da vardır.

4. ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ Bu sürgün ve azap, onların Allah'a muhâlefet düşmanlık, emrine isyan, işlemiş oldukları suçlar ve Rasulüne verdikleri sözü bozmaları sebebiyledir. وَمَنْ يُشَاقِّ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ Kim Allah'ın emrine muhâlefet ve dinine düşmanlık ederse, bilinmelidir ki, Allah ondan intikamını alır. Çünkü Allah'ın azabı şiddetli, cezası elem vericidir: "Rabbin, haksızlık eden memleketleri yakaladığında, O'nun yakalayışı işte böyle şiddetlidir. Çünkü O'nun yakalaması pek elem verici, pek çetindir".[9]

7 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/470.
8 Buhârî, Teyemmüm 1, Salât 56, Cihâd 122; Müslim, Mesâcid 3/5, 7, 8.
9 Hud sûresi, 11/102.

Bundan sonra Yüce Allah, müslümanların yaptığı hurma ağaçlarını kesme ve bazı meyve ağaçlarını yakma olaylarının hepsinin, Allah'ın, emir ve iradesiyle olduğunu bildirdi:

5. مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ Ey mü'minler! Kestiğiniz veya gövdesi üzerine olduğu gibi bıraktığınız hurma ağaçları, Allah'ın emri, iradesi ve rızasıyla kesilmiş ya da bırakılmıştır. Bir de Allah, ağaçları ve hurmalıkları kesilmek sûretiyle Yahudileri zelil edip öfkelendirmek için böyle yaptı. Fahreddin Râzî şöyle der: Yani, Yüce Allah, kâfirlerin en kıymetli mallarında, düşmanlarının hükmünün uygulanması sebebiyle kinlerinin artması ve hasetlerinin kat kat olması için buna izin verdi.[10] Tefsirciler der ki: Rasulullah (s.a.v.) Nadîroğulları'nı kuşatınca, bazı Sahâbîler onların kalplerine korku salmak ve zelil düşürmek maksadıyla hurmalıklarını kesip yakmaya başlamışlardı. Bunun üzerine Yahudiler: "Ey Muhammed! Bu bozgunculuk da ne oluyor? Sen, kargaşayı yasaklıyordun. O halde niçin bu ağaçların kesilmesini emrediyorsun?

Bunun üzerine Yüce Allah bu âyet-i kerîmeyi indirdi.[11]

6. وَمَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ Nadîroğulları Yahudilerinin mallarından, Allah'ın, Peygamberi'ne ganimet olarak iâde ettiklerine gelince فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ Siz, onun için ne atlarınızı sürdünüz ne develerinizi, ne de onu elde etmek için yoruldunuz. Kurtubî şöyle der: Deve hızlı yürüdüğünde وجف البعير denir. Mastarı وجيف tir. Sahibi deveyi hızlı yürümeye teşvik ettiğinde أوجفه صاحبه denilir. Rikâb, "binilen develer" demektir. Buna göre âyetin manası şöyle olur: Siz, o ganimetler için uzak yol katetmediniz. Savaşıp güçlük de çekmediniz. Nadîroğulları yurdu Medine'ye iki mil uzaklıkta idi. Rasulullah (s.a.v.) burayı sulh yoluyla fethetti ve Yahudileri oradan sürüp mallarını aldı. Dolayısıyla Yüce Allah o malları sadece Rasulullah (s.a.v.)'a verdi. Rasulullah (s.a.v.) o mallarda dilediği gibi tasarrufta bulunur.[12] وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ Fakat savaşın sıkıntılarına katlanmadan, düşmanlarının kalplerine korku salarak peygamberlerine yardım etmesi, Yüce Allah'ın ilahî kanunlarındandır. وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ Yüce Allah'ın her şeye gücü yeter. O, mağlup edilemez, engellenemez ve hiçbir şey O'nu âciz bırakamaz.

Bundan sonra Yüce Allah, فَيْءْ Fey'in hükmünü genel olarak açıkladı. Fey, müslümanların savaşmadan aldıkları ganimettir:

7. مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ Allah'ın, savaş yapmadan kâfirlerin mallarından Peygamberi'ne verdiği ganimeti Allah, Peygamber, yakınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Yani o ganimetin hükmü şudur: Ganimet Allah'ındır. Onu dilediğine verir. Rasulullah'ın de

10 et-Tefsîru'l-kebîr, 29/283.

11 Bkz, Muhtasaru İbn Kesîr, 3/471; el-Bahr, 8/244. Ayrıca, yukarda geçen "Nüzûl Sebebi" bölümüne bakınız.

12 Kurtubî 18/10.

hakkı vardır. O da hem kendisi hem de müslümanların yararı için onu harcar. Peygamber'in (s.a.v.) Hâşim ve Abdulmuttaliboğulları'ndan olan akrabalarının, babaları ölmüş yetimlerin, muhtaç durumda olan düşkünlerin ve yolda kalmış yabancının da hakkı vardır. İbn Cüzeyy şöyle der: Bu âyetle Enfâl âyeti arasında bir çelişki yoktur. Çünkü enfâl âyeti, savaşla, at ve deve sürmek sûretiyle alınan ganimetin hükmü hakkındadır. O ganimetten beşte biri alınır ve geri kalan ise, ganimeti hak edenler arasında bölüştürülür. Bu âyet ise, fey'in hükmü hakkındadır. Fey, kâfirlerden, savaş yapmadan alınan maldır. Dolayısıyle bu ikisi arasında bir çelişki ve nesih yoktur. İslâm hukukçuları, ganimet ile fey arasındaki farkı tesbit etmişler ve bu ikisinin hükmünün farklı olduğunu belirtmişlerdir. Ganimet savaşla, fey ise sulh ile alınan maldır. Baksana, burada nasıl "fey" lafzı zikredilerek," Allah'ın, Peygamberi'ne verdiği fey..." buyrulmuştur; Enfâl'de ise, ganimet lafzı zikredilerek, "Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şey..."[13] buyrulmuştur.[14] İbn Abbas âyette geçen اهل القـرى dan maksadın Kureyza, Nadîr, Fedek ve Hayber Yahudileri olduğunu söyler.[15] كَيْ لا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ O mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir mal olmasın, yani fakirlerin mala şiddetli ihtiyaçlarına rağmen, onların değil de, bu maldan sadece zenginlerin faydalanmaması ve tercih edilmemesi için böyle yaptık. Kurtubî şöyle der: Böyle yaptık ki, o fey'i fakir ve zayıflar değil de, zengin ve liderler aralarında bölüşmesin. Çünkü Câhiliyye halkı, ganimet ele geçirdiklerinde, lider, dörtte birini kendine alırdı. Sonra dilediğini seçip alırdı.[16] Tefsirciler şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) Nadîroğulları'nın mallarını Muhâcirlere taksim etti. O zaman Muhâcirler fakir idi. Ensâr'a o maldan bir şey vermedi. Çünkü onlar zengin idiler. Bunun üzerine Ensâr'dan bazıları, "Bu fey'den bizim de payımız vardır" dediler. Dolayısıyle Yüce Allah şu âyeti indirdi: وَمَـا آتَاكُمُ الرَّسُـولُ فَـخُـذُوهُ وَمَـا نَهَـاكُمْ عَنْهُ فَـانْتَهُـوا Peygamber size ne emrettiyse onu yapın, neyi yasakladıysa ondan da sakının. Bilesiniz ki o, her türlü iyi ve uygun olanı emreder. Her türlü kötü ve fesadı yasaklar. Tefsirciler şöyle der: Bu âyet her ne kadar fey' malları hakkında inmişse de, Peygamber (a.s.)'in emrettiği veya yasakladığı her türlü vacip veya mendûb, ya da müstehab yahut harâm hakkında geneldir. Fey' ve diğer şeyler de bu hükme girer.[17] İbn Mesud'un şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Allah döğme yapan ve yaptıran kadınlara, yüz yolan ve yolduranlara, güzellik için dişlerini seyrekleştirenlere ve Allah'ın yarattığı şekli değiştirenlere lanet etmiştir". Bu söz Esedoğulları kabilesinden Ümmü Yakup isimli bir kadının kulağına varmıştı -Ümmü Yakup Kur'ân'ı okurdu-. Hemen İbn Mesud'a gelerek: "Ne o, senden kulağıma gelen söz!? Sen, şöyle şöyle demişsin!" dedi ve duyduklarını ona anlattı. Bunun üzerine İbn Mesud: "Rasululah (s.a.v.)'ın lanet ettiklerine ben nasıl lanet etmem?! Hem bu Allah'ın kitabında da vardır" diye cevap verdi. Kadın, "Yemin ederim ki,

13 Enfâl 8/41.
14 et-Teshîl, 4/108.
15 Hâzin, 4/60.
16 Kurtubî, 18/16.
17 et-Tefsîru'l-kebîr, 29/286.

ben, Mushafın iki kapağı arasındakileri okudum. Fakat böyle bir şey bulamadım" dedi. İbn Mesud: Gerçekten onu okuduysan mutlaka bulurdun. Yüce Allah'ın, "Size Rasul ne getirdiyse onu alın; sizi neden nehyettiyse hemen vazgeçin" meâlindeki âyetini okumadın mı?" dedi.[18] وَاتَّقُوا اللَّهَ Emirlerine sarılmak ve yasaklarından kaçınmak sûretiyle Rabbinizden korkun. إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ Kuşkusuz onun, kendisine isyan eden ve emrine muhalefette bulunan kimse için azabı elem verici ve şiddetlidir.

8. لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا Bu âyet, daha önce geçen fey' hükmünün devamıdır. Sanki Yüce Allah şöyle buyuruyor: Fey ve ganimetler, Mekke kâfirlerinin yurtlarından göçe zorlamaları sonucu, Allah'ın rızasını ve lütfunu isteyerek yurtlarını ve mallarını terkeden o Muhâcir fakirler içindir. وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ Onlar Allah'ın emrini yüceltmek ve dinine yardım etmek maksadıyla hicret ediyorlar. أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ İşte bu güzel sıfatları taşıyanlar, imanlarında samimi olanlardır. Katâde şöyle der: O Muhâcirler, Allah ve Rasulü aşkına, yurtlarını ve mallarını, çoluk-çocuklarını ve vatanlarını bırakanlardır. Hatta onlardan bazıları açlıktan karnına taş bağlıyordu ki onunla belini düz tutsun.[19]

Bundan sonra Yüce Allah Ensâr'ı övdü, şeref ve faziletlerini anlatmak üzere şöyle buyurdu:

9. وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ Medine'ye yerleşip orayı yurt edinen ve Muhâcirler'in bir çoğundan önce iman edenler yani Ensâr var ya, يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ Onlar, Muhâcir kardeşlerini sever ve mallarıyla onlara yardım ederler. Kurtubî şöyle der: Yani, Ensâr Muhâcirlerden önce yurda yerleşen, samimi ve kesin bir şekilde iman edenlerdir. Tebevvü', yerleşmek ve karar kılmak demektir. Yüce Allah, bununla, Ensâr'ın Muhâcirler'den daha önce iman ettiğini kastetmiyor. Bilakis onların, Peygamber'in kendilerine hicret etmeden önce iman ettiklerini kastediyor.[20] Hâzin şöyle der: Olay şudur: Ensâr Muhâcirler'i, kendi evlerine oturttular ve mallarına ortak ettiler.[21] وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا Ensâr, kendilerine verilmeyip de Muhâcirler'e verilen ganimetten dolayı hiçbir kıskançlık, kin ve üzüntü duymuyorlardı. Tefsirciler der ki: Rasulullah (s.a.v.) Nadîroğulları'nın mallarını Muhâcirler arasında bölüştürdü. Üç kişi dışında Ensârdan hiç kimseye bir şey vermedi. Ensâr, bu bölüştürmeden hoşnut oldu. وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ Onlar son derece ihtiyaç ve yoksulluk içinde olsalar da, malın başkalarına verilmesini tercih ederler. Onların bu tercihi mala ihtiyaçları olmadıklarından değildir. Aksine

18 Buhârî, Buyû', 25; Müslim, Libâs, 120. Âlimler şöyle der: Veşm, insanın azasına iğne batırıp oyarak içine sürme doldurulmasıdır. Müstevşime, kendisine bu işin yapılmasını isteyendir. Namisa, yüzden kılları yolandır. Mütefellice ise, güzelleşmek için dişlerinin arasının açılmasına zorlanandır. Bütün bunlar yasak edilmiştir. Çünkü bunlarda, Allah'ın yarattığını değiştirme vardır.

19 Kurtubî, 18/19.

20 Kurtubî, 18/20.

21 Hâzin, 4/62.

bu tercihleri, mala ihtiyaçları olmasına rağmendir. İşte bu, başkasını kendisine son derece (îsâr) tercih etmektir. وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ Allah kimi cimrilikten korur ve uzak tutarsa, o felah bulup kazanmış demektir. Şuhh, şiddetli hırs ve tamahkârlıkla birlikte cimrilik demektir. Şuhh, yaratılıştan nefiste bulunan bir huydur. Onun içindir ki, "شُحَّ نَفْسِهِ nefsinin şuhhu" denilerek tamlama yapıldı. İbn Ömer şöyle der: Şuhh, kişinin, malını vermemesi değildir. O, kendisine ait olmayan bir şeye, kişinin tamah etmesidir.[22] Hadiste şöyle buyrulmuştur: Cimrilikten sakının. Çünkü o, sizden öncekileri yok etmiş, onları kan dökmeye ve haramları helal saymaya itmiştir.[23]

10. وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ Bunların arkasından gelenler ise, bunlar lütuf ve ihsana hak kazanan mü'minlerden üçüncü sınıftır. Yani, kıyamete kadar ihsan ile onların peşlerinden gidenlerdir. يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ Şöyle diyerek onlar için dua ederler: Ey Rabbimiz! Bizi bağışla, bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi de. Ebussûud şöyle der: öncekilerin üstünlüğünü itiraf etmek için, onları "önce iman edenler" diye nitelediler. Çünkü onların katında din kardeşliği, soy kardeşliğinden daha şerefli ve kıymetlidir.[24] وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا Kalplerimizde hiçbir mü'mine karşı kin ve kıskançlık yaratma. رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ Ey Rabbimiz! Sen şefkatli ve merhametlisin. Dualarımızı kabul et. İbn Kesîr şöyle der: İmam Mâlik bu âyet-i kerîmeden ne güzel bir hüküm çıkarmıştır: Sahâbeye söven Râfizî, mü'minlerin sıfatlarıyla nitelenmediği için, ganimet malından bir şey alamaz.[25] Şeyhzâde şöyle der: Yüce Allah açıkladı ki, Muhâcir ve Ensârdan sonra gelenlerin, daha önce geçmiş olanları rahmet ve dua ile anmaları onların şanındandır. Kim bu şekilde davranmaz da aksine onları kötülükle anarsa, bu âyetler gereği, mü'min grupların dışında kalır. Şa'bî'nin şöyle dediği rivayet olunmuştur: Yahudiler ve Hıristiyanların bir özellikleriyle Râfizîlerden üstün olduklarını iddia ettiler. Yahudilere soruldu ki: "Sizin dininizin en hayırlıları kimlerdir?" Onlar da, "Musa'nın Ashâbı" diye cevap verdiler. Aynı soru Hıristiyanlara da soruldu. Onlar da, "İsa'nın Ashâbı" dediler. Râfizîlere de, "sizin dininizin en kötüleri kimlerdir?" diye soruldu. "Muhammed'in Ashâbı" diye cevap verdiler. Râfizîlere, Peygamber (s.a.v.)'in Ashâbı için bağışlanma talebinde bulunun diye emredildiği halde, onlar Sahâbeye sövdüler. Kıyamete kadar onlara kılıç çekilmiştir.[26]

Allahım! Değerli Peygamberi'ni sevmeyi bize nasip et.

22 Sâvî Hâşiyesi, 4/190.
23 Müslim, Birr, 56; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned 2/160, 191.
24 Ebussûud, 5/152.
25 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/475.
26 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/477.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا
يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ
لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ
وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١١﴾ لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ
مَعَهُمْ وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُونَهُمْ وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ
الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٢﴾ لَأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ
مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٣﴾ لَا يُقَاتِلُونَكُمْ
جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُحَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُدُرٍ بَأْسُهُمْ
بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّى ذَلِكَ
بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾ كَمَثَلِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
قَرِيبًا ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٥﴾
كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ
قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾
فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاءُ
الظَّالِمِينَ ﴿١٧﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ
لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ
نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١٩﴾
لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ
الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾ لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا
مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ
لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ

وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ﴿٢٢﴾ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا
هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ
الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾ هُوَ اللَّهُ
الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ يُسَبِّحُ لَهُ
مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾

11. Münafıkların, Ehl-i Kitâbdan inkâr eden dostlarına, "Eğer siz yurdunuzdan çıkarılırsanız, mutlaka biz de sizinle beraber çıkarız, sizin aleyhinizde kimseye asla uymayız. Eğer savaşa tutuşursanız, mutlaka yardım ederiz" dediklerini görmedin m? Allah, onların yalancı olduklarına şahitlik eder.

12. Andolsun, eğer onlar çıkarılsalar, onlarla beraber çıkmazlar, savaşa tutuşmuş olsalar, onlara yardım etmezler, yardım etseler bile arkalarına dönüp kaçarlar, sonra kendilerine yardım da edilmez.

13. Onların kalplerinde sizin korkunuz, Allah'ın korkusundan fazladır. Bu, onların anlamayan bir topluluk olmalarından dolayıdır.

14. Onlar müstahkem şehirlerde veya duvarlar arkasında bulunmaksızın sizinle toplu halde savaşamazlar. Kendi aralarındaki savaşları ise çetindir. Sen onları derli toplu sanırsın, halbuki kalpleri darmadağınıktır. Bu, onların aklını kullanmayan bir topluluk olmalarından dolayıdır.

15. (Onların durumu) kendilerinden az önce geçmiş ve işlerinin cezasını tatmış olanların durumu gibidir. Onlara elem verici bir azap vardır.

16. Münafıkların durumu tıpkı şeytanın durumu gibidir. Çünkü şeytan insana, "İnkâr et" der. İnsan inkâr edince de: "Ben senden uzağım, çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım" der.

17. Nihayet ikisinin de sonu, içinde ebedî kalacakları ateş olacaktır. İşte bu, zalimlerin cezasıdır.

18. Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve herkes yarına ne

hazırladığına baksın. Allah'tan korkun, çünkü Allah, yaptıklarınızdan haberi olandır.

19. Allah'ı unutan ve bu yüzden Allah'ın da onlara kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın. Onlar yoldan çıkan kimselerdir.

20. Cehennem ehliyle Cennet ehli bir olmaz. Cennet ehli kurtularak isteklerine erişenlerdir.

21. Eğer biz bu Kur'ân'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün. Bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz.

22. O, öyle bir Allah'tır ki, O'ndan başka ilah yoktur. Görülmeyeni ve görüleni bilendir. O, Rahman, Rahîm.

23. O, öyle bir Allah'tır ki, kendisinden başka hiçbir ilah yoktur. O, mâlik ve sahiptir, münezzehtir, selâmet verendir, emniyete kavuşturandır, gözetip koruyandır, üstündür, istediğini zorla yaptıran, büyüklükte eşi olmayandır. Allah, müşriklerin ortak koştukları şeylerden münezzehtir.

24. O, yaratan, var eden, varlıklara şekil veren Allah'tır. En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde olanlar O'nun şanını yüceltmektedirler. O, galip olan, herşeyi hikmeti uyarınca yapandır.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde samimi mü'minlerin vasıflarını anlattıktan sonra ardından bu âyetlerde hilekâr münafıkların vasıflarını anlattı. Bunlar mü'minlere yardımı bırakıp Yahudilerle dost olmuş ve müslümanlara karşı onlarla anlaşma yapmış münafıklardır. Daha sonra Yüce Allah Cehennem ehli ile Cennet ehli arasındaki büyük farkı durum ve âkibetlerinin aynı olmadığını anlattı. Yüce Allah'ın esmâ-i hüsnâ (güzel isim) ve sıfatlarından bazılarını anlatarak bu mübarek sûreyi sona erdirdi.

KELİMELERİN İZAHI

شتى : Şettâ, dağınık demektir. "تشتت جمعهم birlikleri dağıldı" manasınadır.

خاشعا : Hâşi'an, zelil ve boynu bükük halde demektir.

متصدعا : Mütesaddi'an, çatlak manasınadır. "Bina çatladı" manasına تصدع البنيان denir.

القدوس : Kuddûs, her türlü eksiklik ve kusurdan uzak demektir.

المؤمن : Mü'min, mucizelerle peygamberlerini tasdik eden.

المهيمن : Müheymin, herşeyi gözetleyen.

العزيز : Azîz; güçlü ve üstün olan

الجبار : Cebbâr; büyük, güçlü, güç ve kudret sahibi.

المتكبر : Mütekebbir, son derece büyük ve yüce.

الباري : Bâri; yoktan yaratan, vücûda getiren.

المصور : Musâvvir; çeşitli şekilde yaratan.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

11. أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا Bu; Yüce Allah'ın, münafıkların durumlarının şaşılacak bir şey olduğunu Peygamberi'ne (s.a.v.) bildirmesidir. Yani, Ey Muhammed! İçlerinde sakladıklarının aksini açıklayan o münafıkların durumuna şaşmıyor musun? يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ O münafıklar Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğini inkâr eden Kureyza ve Nadîroğulları Yahudilerine şöyle derler: لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا Eğer siz Medine'den çıkarılırsanız, kesinlikle biz de sizinle oradan çıkacağız. Biz, sizinle savaşma hususunda Muhammed'in emrine uymayız. Size yardımı bırakmamızı emreden hiç kimseyi de dinlemeyiz. İbn Cüzeyy şöyle der: Bu âyet, Abdullah b. Übeyy b. Selûl ve münafıklardan bir grup hakkında inmiştir. Bunlar Nadîroğulları'na adam gönderip şöyle dediler: Kalelerinizde kalıp kaçmayın. Durumunuz ne olursa olsun, biz sizin yanınızdayız.[27] Münafıklar da, Yahudiler gibi kâfir oldukları için Yüce Allah onları, Yahudilerin kardeşleri saydı. وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ Eğer herhangi biri sizinle savaşırsa, düşmanınıza karşı mutlaka size yardım eder ve yanınızda oluruz: وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ Münafıklar'ın, sözlerinde ve onlara verdikleri sözde kesinlikle yalancı olduklarına Allah şahitlik eder.

Bundan sonra Yüce Allah münafıkların durumunu genişçe anlatarak şöyle buyurdu:

12. لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ Eğer Yahudiler çıkarılırsa münafıklar onlarla birlikte çıkmazlar. وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُونَهُمْ Yahudilerle savaş yapılırsa, münafıklar ne onlara yardım eder, ne de onlarla birlikte savaşırlar. Kurtubî şöyle der: Bu âyette, gaybten haber vermesi sûretiyle, Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğinin doğruluğuna bir delil vardır. Çünkü, Kur'ân'ın bildirdiği gibi Yahudiler daha sonra Medine'den çıkarıldı, fakat münafıklar onlarla beraber çıkmadılar. Yahudilerle savaş yapıldı,

27 et-Teshîl, 4/110.

fakat onlara yardım etmediler.[28] وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ Farz edelim ki, onlara yardıma geldiler ve onlarla savaştılar, bu durumda mutlaka yenilecekler ve sonra münafıkların yardımı onlara fayda sağlamayacaktı. Fahreddin Râzî şöyle der: Yüce Allah, Yahudiler çıkarılırsa, münafıkların onlarla birlikte çıkmayacaklarını haber verdi ve böyle de oldu. Çünkü Nadîroğulları Medine'den çıkarıldığında münafıklar onlarla birlikte çıkmadılar. Aynı şekilde onlarla savaş yapıldı, fakat münafıklar onlara yardım etmediler. "ولئن نصروهم Eğer onlara yardım etselerdi" cümlesi varsayım yoluyla söylenmiştir: Yani, varsayalım ki, onlara yardım etmek istediler, kesinlikle bu yardımı bırakmak zorunda kalacaklar ve mağlup olacaklardı.[29]

13. لَأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ مِنَ اللَّهِ Ey müslüman topluluğu! Siz, münafıkların kalbine Allah'tan daha çok korku veriyorsunuz. Çünkü onlar, Allah'tan korktuklarından daha çok sizden korkuyorlar. ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ Onların sizden bu korkuları, Allah'ın büyüklüğünü bilmemelerinden dolayıdır. Bilmediklerinden Allah'tan hakkıyle korkmuyorlar. Kurtubî şöyle der: Onlar Allah'ın büyüklüğünü ve ne kadar kudretli olduğunu anlamıyorlar.[30]

Bundan sonra Yüce Allah Yahudi ve münafıkların aşırı telaştan dolayı korkak olduklarını ve müslümanlarla savaşamıyacaklarını, ancak kalelerinde korunmuş olduklarında savaşabileceklerini haber verdi:

14. لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُحَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُدُرٍ Onlar toplu olarak sizinle savaşamazlar, ancak surlar ve hendeklerle korunmuş şehirlerde olduklarında veya siper edinecekleri duvarların arkasında olduklarında savaşabilirler. Çünkü onlar aşırı derecede korkak ve telaşlıdırlar. بَأْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ Kendi aralarında birbirlerine düşmanlıkları ise pek çetindir. تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّى Görünüşte onları, bir iş ve görüşte toplanmış, dostluk ve birlik içinde sanırsın. Oysa ki onlar son derece ihtilaf içindedirler. Çünkü görüşleri farklı, kalpleri de ayrı ayrıdır. Katâde şöyle der: Batıl ehli, hak ehline karşı düşmanlıkta birleştikleri halde, görüşleri farklı, arzuları değişik, şehâdetleri de farklıdır.[31] ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ Bu ayrılık ve dağınıklık, Allah'ın emrini düşünebilecekleri bir akılları olmadığı içindir. Ebû Hayyân şöyle der: Bu ayrılık ve dağınıklığı gerektiren şey, akıllarının olmayışıdır. Onlar herhangi bir durumda ittifak edemeyen hayvanlar gibidir.[32]

15. كَمَثَلِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَرِيبًا Sürgün olma ve zillete düşme olayında Nadîroğullarının durumu, Bedir Savaşında yenilip esir düşen Mekke kâfirlerinin durumu gibidir. Beyzâvî şöyle der: Yahudilerin durumu Bedir kâfirlerinin veya yakın geçmişte helâk

28 Kurtubî, 18/34
29 et-Tefsîru'l-kebîr, 29/289 .
30 Kurtubî, 18/35.
31 Hâzin, 4/66.
32 el-Bahr, 8/249.

olan eski milletlerin durumuna benzer.[33] ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ Onlar, dünyada işledikleri suçun kötü âkibetini tattılar. Onlar için ahirette de, elem verici, şiddetli azap vardır.

16. كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلإِنسَانِ اكْفُرْ Münafıkların Yahudileri savaşa teşvik hususundaki durumları, insanı inkâra teşvik edip sonra da onu yalnız bırakıp yardım etmeyen şeytanın durumuna benzer. فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ İnsan inkâr edip küfre girince şeytan ondan uzaklaşır ve: "Allah'ı inkâr ettiğim takdirde, onun azabı ve intikamından korkarım" der. İbn Cüzeyy şöyle der: Bu bir meseldir. Yüce Allah, Nadîroğulları Yahudilerini aldatıp sonra onları yardımsız bırakan münafıklar için, insanoğlunu aldatıp sonra ondan uzaklaşan şeytanı misal verdi: Burada şeytan ve insandan maksat, bunların cinsidir.[34] Şeytanın "Ben Allah'tan korkarım demesi" onun yalanı ve riyâsıdır. Çünkü Allah'tan korksaydı, emrine uyar ve isyan etmezdi.[35]

17. فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ Münafıklar ile Yahudilerin sonu, şeytan ile ona aldanan insanın sonuna benzer. Çünkü bunlar ebedî Cehennemlik olmuşlardır. İşte, zalim, kâfir, Allah'ın haramlarını ve dini ihlal eden herkesin cezası budur.

Yüce Allah, önceki âyetlerde münafık ve Yahudilerden herbirinin sıfatlarını anlatıp onlar için darb-ı meseller getirdikten sonra, mü'minleri yukarda anlatılanlar gibi olmaktan sakındırmak için onlara güzel bir şekilde öğüt vermek üzere şöyle buyurdu:

18. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ Ey İnananlar! Allah'tan korkun ve emirlerine sarılmak; nehiylerinden kaçınmak sûretiyle azabından sakının. وَلْتَنظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ Herkes, kıyamet günü için hazırladığı iyi amellerine baksın. İbn Kesîr şöyle der: Dönüp Rabbinize arz olunacağınız gün için, iyi amellerden kendinize biriktirdiğinize bakın.[36] Kıyamet gününün gelmesi yakın olduğu için, ona "yarın" manasına gelen غد ismi verildi: "Kıyamet saatinin durumu, göz açıp kapama gibidir veya daha yakındır"[37] غد Kelimesinin nekre getirilmesi, onun büyüklüğünü ve korkunçluğunu ifade etmek içindir.[38] وَاتَّقُوا اللَّهَ Allah'tan korkun. Yüce Allah emrini pekiştirmek ve öncekilere ve sonrakilere yapmış olduğu emrin yani takvânın derecesini açıklamak için bu âyeti tekrarladı: Sizden önce kendilerine kitap verilenlere ve size, "Allah'tan korkun"

33 Beyzâvî, 3/478.

34 et-Teshîl, 4/110.

35 İbn Kesîr şöyle der: Kendilerine yardım vâ'deden münafıklara aldanan bu Yahudilerin durumu şeytanın durumuna benzer. Çünkü o kâfirliği insana güzel gösterdi, sonra da sıyrılıp ondan uzaklaştı ve: "Ben, âlemlerin Rabbi Allah'tan korkarım" dedi. (Muhtasaru İbn Kesîr, 3/ 476).

36 İbn Kesîr, 3/477.

37 Nahl sûresi, 16/77.

38 Ebussûud, 5/154 .

diye emrettik"[39] إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ Kuşkusuz Allah amellerinizden haberdardır. Size onların karşılığını verecektir.

19. وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ Ey Mü'minler topluluğu! Allah'ı anmayı O'nun gözetiminde olduğunu ve O'na itaat etmeyi terkedenler gibi olmayın. Onlar böyle yapınca Allah da onlara haklarını ve onlara elverişli bir şekilde bakmayı unutturdu. Ebû Hayyân şöyle der: Bu, günaha başka bir günah ile karşılık verme kabilindendir. Çünkü onlar Allah'a ibadeti ve emirlerine sarılmayı terkettiler. Dolayısıyla payları unutturulmak sûretiyle onlara ceza verildi.[40] Neticede yarın için kendilerine fayda sağlayacak herhangi bir iyilik sunmadılar. أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ İşte onlar Allah'a itaat etmekten çıkan günahkârların ta kendileridir.

20. لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ Kıyamet gününde bahtiyarlarla bedbahtlar yani Cehennemliklerle Cennetlikler rütbe ve fazilette eşit değildir. Cennetlikler, nimet yurdunda ebedî mutluluğu kazananlardır. İşte bu büyük bir kazançtır. Bundan sonra Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'in korkutucu özelliğini ve sağlam bir şekilde otuımuş sağır dağlara etkisini anlatmak üzere şöyle buyurdu:

21. لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ İnsanlarda yarattığımız gibi, dağda da akıl ve temyiz gücü yaratsak, vaat ve tehdidi ile bu Kur'ân'ı ona indirseydik, mutlaka Allah korkusu ve dehşetinden boyun eğer ve çatlardı. Bu, Kur'ân'ın kadrinin yüceliğini ve etkisinin gücünü tasvirdir. Aynı zamanda, bu Kur'ân'la bir dağa hitap edilseydi, insanın sertliğine ve şiddetine rağmen dağın, Allah korkusundan çatlayıp zelil olduğunu göreceğini anlatmaktadır. Bundan maksat, insanı kınamaktır. Çünkü insan, Kur'ân okunduğunda boyun eğmez, aksine onda bulunan enteresan ve büyük şeylerden yüz çevirir. Bu âyet Kur'ân'ın büyüklüğünü, insanın durumunun da alçaklığını açıklamaktadır.[41] Ebû Hayyân şöyle der: Bundan maksat, kalbinin katılığı ve bu Kur'ân'dan etkilenmemesi sebebiyle insanı kınamaktır. Eğer bu Kur'ân, bir dağa indirilseydi, dağ boyun eğer ve çatlardı. Dağ, sertliğine ve büyüklüğüne rağmen ona boyun eğip çatlıyorsa, insanoğlunun bunu yapması daha uygundur. Fakat insanoğlu, zayıflığı ve değersizliğine rağmen etkilenmiyor.[42] وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ Biz bu misalleri, Allah'ın birliğini ve kudretini düşünüp iman etsinler diye insanlara uzun uzun açıklıyoruz.

Yüce Allah, Kur'ân'ın yüceliğini ve büyüklüğünü anlattıktan sonra ardından, Allah'ın yüceliğini açıklamaya başladı:

22. هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ Şanı yüce olan O Allah, gerçek ilahtır. O'ndan başka hiçbir ilah ve rab yoktur.

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ Gizliyi de açığı da bilendir. Kulların göremediği ve görüp bildikleri şeyleri O bilir.

---

39 Nisâ sûresi, 4/131.
40 el-Bahru'l-muhît, 8/251.
41 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/479.
42 el-Bahr, 8/251.

هُوَ الرَّحْمَانُ الرَّحِيمُ O Yüce Allah, dünyada da ahirette de geniş rahmet sahibidir.

23. هُوَ اللَّهُ الَّذِي لا إِلَهَ إِلاَّ هُوَ Yüce Allah, tevhîd işine çok önem verdiği için lafzı tekrarladı. Yani, O'ndan başka hiçbir ilah ve rab yoktur.

الْمَلِكُ O, bütün mahlukatın sahibidir. Emirler ve yasaklar koyarak, vücuda getirip yok ederek kulları üzerinde tasarrufta bulunandır.

الْقُدُّوسُ Çirkin şeylerden ve sonradan olanların sıfatlarından uzaktır. İbn Cüzeyy şöyle der: Kuddûs, takdisten türemiştir. Takdis ise, mahlukatın sıfatlarından ve hertürlü eksiklik ve ayıptan uzak olmaktır. Bu vezin سُبُّوح gibi mübâlağa ifade eden kiplerdendir.[43] Hadiste, meleklerin tesbih ederken şöyle dedikleri bildirilmiştir: "O, noksan sıfatlardan çok uzaktır, mukaddestir, meleklerin ve Ruh'un Rabbidir".[44]

السَّلامُ O, mahlukatın, cezasından selâmet bulduğu ve zulmünden emîn olduğu kimsedir: "Senin Rabbin hiç kimseye zulmetmez"[45] Beyzâvî şöyle der: Yani, her türlü eksiklik ve âfetten selâmette olandır. Bu kelime mastardır, mübâlağa ifade etmesi için sıfat olarak kullanılmıştır.[46]

الْمُؤْمِنُ Peygamberlerin eliyle mucizeler göstermek sûretiyle onları tasdik edendir.

الْمُهَيْمِنُ Herşeyi gözetleyip koruyandır. İbn Abbas şöyle der: Kullarını amelleri ile birlikte görüp kendisine hiçbir şey gizli kalmayandır.[47]

الْعَزِيزُ Güçlü, kuvvetli, mağlup edilemeyen ve kendisine zillet gelmeyendir.

الْجَبَّارُ Kudretli, âlicenâb, kendisinden aşağıda olanların boyun eğdiği kimsedir. İbn Abbas şöyle der: O, birşey istediğinde yapan yüce varlıktır. Allah'ın cebbâr olmasından maksat, azametidir.[48]

الْمُتَكَبِّرُ Gerçekten büyüklüğe layık olandır. Büyüklük O'ndan başkasına layık olmaz. Kudsî hadiste şöyle buyrulmuştur: "Azamet Benim izarım, kibriyâ da ridâmdır. Kim bu iki sıfatta Benimle boy ölçüşmeye kalkışırsa hiç aldırmadan belini kırarım"[49] Fahreddin Râzî şöyle der: Bil ki, insanları nitelerken kullanılan "mütekebbir" kelimesi, yerme sıfatıdır. Çünkü mütekebbir, kendinden kibir ortaya koyandır. Mahlukat hakkında bu bir noksanlıktır. Çünkü onun ne büyüklüğü vardır, ne de yüceliği, Aksine zillet ve meskenetten başka bir şeyi yoktur. Üstünlük gösterince yalancı durumuna düşer. Bu ise, insanlar hakkında yerilen bir şeydir. Yüce Allah'a gelince, her türlü yücelik ve büyüklük O'nundur. O büyüklük gösterince, kendi azameti ve yüceliğini tanıma yolunu kullara göstermiş olur. Bu sıfat, Yüce Allah

43 et-Teshîl; 4/111.
44 Müslim, Salât, 223; Ebû Dâvûd, Salât, 147.
45 Kehf sûresi, 18/49.
46 Hâzin, 4/72.
47 Kurtubî, 18/47.
48 Hâzin, 4/72.
49 Kurtubî, 18/47; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 2/376, 414; Ebû Dâvûd, Libâs, 25.

hakkında son derece övme sıfatıdır.[50] Bunun içindir ki Yüce Allah âyetin sonunda şöyle buyurdu:

سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ Azamet ve yüceliği içerisinde Allah, müşriklerin kendisine koştukları ortaklar ve benzerlerden münezzeh ve mukaddestir.

24. هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ Yüce Allah herşeyi yaratan, yoktan vücuda getiren ve yaratarak ortaya koyandır.

الْمُصَوِّرُ Dilediği gibi şekil verendir: "Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren O'dur".[51] Hâzin şöyle der: Yani, mahlukata istediği şekilde sûret verendir.[52]

لَهُ الأَسْمَاءُ الْحُسْنَى Güzel manaları gösteren yüce isimler de O'nundur. يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Kâinattaki herşey, hal veya söz diliyle, Yüce Allah'ı âcizlik ve noksanlık sıfatlarından tenzih eder. Sâvî şöyle der: Yüce Allah, tesbihin en yüce gaye olduğuna, başlangıç ve sonun o olduğuna ve Allah'ı tanımaktan gayenin, O'nun azametinin, akılların düşünebildiği şeylerden uzak tutmak olduğuna işaret etmek için, başladığı gibi sûreyi yine tesbihle bitirdi.[53]

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ O, mülkünde güçlü, yaptığı ve yarattığında hikmet sahibidir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "ما ظننتم ان يخرجوا وظنوا أنهم ما نعمتهم حصونهم من الله Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da kalelerinin, kendilerini Allah'tan koruyacaklarını sanmışlardı" âyetinde tıbâk-ı selb vardır.

2. "وما آتاكم الرسول فخذوه Peygamber size ne verdi ise onu alın" âyeti ile "وما نهاكم عنه فانتهوا Size neyi yasakladıysa ondan vaz geçin" âyeti arasında latif mukâbele vardır.

3. "أولئك هم الصادقون Onlar sâdıkların ta kendileridir" âyetinde, hasr ifade etmesi için, mübteda ile haber arasına zamir konulmuştur.

4. "تبوءوا الدار والايمان Medine'yi ve imanı yurt edindiler" âyetinde latif istiâre vardır. Yüce Allah, onların ruhlarına yerleşmiş olan imanı, insanın evi ve karargâhına benzetti. İnsan oraya iner, yerleşir, neticede orası onun evi olur. Bu latif istiâredendir.

5. "ألم تر إلى الذين نافقوا Münafıklık edenleri görmedin mi?" âyetindeki sorudan maksat inkâr ve hayrete düşürmektir.

6. "تحسبهم جميعا وقلوبهم شتى Onları derli toplu sanırsın. Oysa ki kalpleri darmadağınıktır" âyetindeki جميعا ile شتى kelimeleri arasında tıbâk vardır.

50 et-Tefsîru'l-kebîr, 29/294.
51 Âl-i İmran sûresi, 3/6.
52 Hâzin, 4/73.
53 Sâvî Hâşiyesi, 4/194.

7. "كمثل الشيطان إذ قال للإنسان اكفر Onun durumu, şeytanın durumuna benzer. Yani şeytan insana, "inkâr et" demişti... âyetinde teşbih-i temsîlî vardır. Çünkü vech-i şebeh birkaç şeyden çıkarılmıştır.

8. "ولتنظر نفس ما قدمت لغد Her nefis, yarın için ne takdim ettiğine baksın" âyetinde latif bir kinaye vardır. Yüce Allah, yakınlığından dolayı kıyameti, kinaye olarak "غد yarın" kelimesi ile ifade etti.

9. الغيب ile الشهادة ve الجنة ile النار kelimeleri.. arasında tıbâk vardır.

BİR NÜKTE

Buhârî ve Müslim, Ebû Hüreyre'nin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir. Bir adam Rasulullah (s.a.v.)'a gelerek dedi ki: Ey Allah'ın Rasulü! Ben çok aç ve fakir düştüm. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) hanımlarından birine, yanında bir şey olup olmadığını sormak üzere adam gönderdi. Hanımı: "Seni hak ile gönderene yemin olsun ki, yanımda sudan başka bir şey yoktur. Sonra diğer hanımına adam gönderdi. O da aynı şeyi söyledi. Bütün hanımları aynı şeyi söylediler. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.):" Bu adamı kim bu gece misafir ederse Allah ona merhamet etsin" buyurdu. Ensâr'dan Ebû Talha isimli bir şahıs kalkıp, "Ben, ey Allah'ın Rasulü!" dedi ve adamı evine götürdü. Hanımına dedi ki: "Bu, Rasulullah (s.a.v.)'ın misafiridir. Hiçbir şeyi bundan esirgeme ve ikram et" Kadın: "Bende, çocukların yiyeceğinden başka bir şey yok" dedi. Adam: "Onları bir şeyle avut ve uyut. Misafirimiz içeri girdiğinde, bizim yemek yediğimizi ona göster. Sonra lambayı düzeltmek için kalk ve söndür" dedi. Kadın bunları yaptı. Oturdular, misafir yedi, onlar geceyi aç geçirdiler. Sabah olunca adam Rasulullah'a (s.a.v.) gitti, Rasulullah (s.a.v.) ona bakınca gülümsedi. Sonra, "Bu gece misafirinize yaptığınızı Allah çok beğendi" dedi ve Yüce Allah, "Kendileri zaruret içerisinde bulunsalar bile, onları kendilerine tercih ederler" meâlindeki âyeti indirdi.[54]

Yüce Allah'ın yardımıyle "Haşr sûresi"nin tefsiri bitti.

54 Buhârî, Tefsîru'l-Kur'ân, 59/6.

MÜMTAHİNE SÛRESİ

Medine'de inmiştir. 13 âyettir.

Takdim

Bu mübarek sûre, Medine'de inen ve fıkhî hükümlere ağırlık veren sûrelerdendir. Sûrenin ana konusu "Allah için sevme ve Allah için nefret etme" fikri etrafında döner. Bu mesele, iman kulplarının en sağlam olanıdır. Sûrenin baş tarafı Hâtib b. Ebî Beltea'yı kınamak için inmiştir. Hâtib, Peygamber (s.a.v.)'in Mekkeliler'le savaş için hazırlanmış olduğunu haber vermek gayesiyle onlara bir mektup yazmıştı. Bu sûrede Yüce Allah, Allah düşmanlarına dost olmanın hükmünü de açıklamış ve Hz. İbrahim (a.s.) ve mü'minlerin müşriklerden uzak oldukları hususunda misaller getirmiştir. Ayrıca müslümanlara karşı savaşmayanların hükmü ile hicret eden mü'min kadınların hükmünü ve bu kadınların imtihan edilmelerinin zarûretini ve diğer dînî hükümleri açıklamıştır.

Bu mübarek sûre, mü'minlere eziyet edip onları hicrete ve yurtlarını bırakmaya zorlayan Allah düşmanları ile dost olmaktan sakındırarak başlar: "Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin..."

Sonra bu sûre bu dünya hayatındaki akrabalık, soy ve dostluğun, kıyamet günü insana hiçbir fayda vermeyeceğini açıklar. Zira orada insana iman ve iyi amelden başka hiçbir şeyin faydası olmaz: "Kıyamet günü size ne yakınlarınız, ne de çocuklarınız fayda verir..."

Daha sonra sûre, İbrahim (a.s.)'in ve ona uyanların, iman edip müşrik olan kavimlerinden uzaklaştıklarını misal verdi ki bu, peygamberlerin babası İbrahim (a.s.)'in peşinden giden her mü'mini harekete geçirici bir unsur olsun: "İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda, sizin için gerçekten güzel bir örnek vardır. Onlar kavimlerine demişlerdi ki, "Biz sizden, ve Allah'ı bırakıp ta taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah'a inanıncaya kadar, sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve kin belirmiştir..."

Yine bu sûre, mü'minlere düşman olmayıp onlarla savaşmayanların hükmünden bahseder: "Allah; sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve âdil davranmanızı yasaklamaz..." Aynı zamanda sûre mü'minlere eziyet edip onlarla savaşanların hükmünden de bahseder: "Allah, yalnız sizinle din uğrunda savaşanlarla dost olmanızı yasaklar..."

Yine bu sûre, mü'min kadınların hicret ettikleri zaman imtihan edilmelerinin, iman ettikleri belli olunca kâfirlere geri verilmemelerinin gerekli olduğunu ve kâfirin

nikâh akdinin geçerli olmadığını açıklar. Daha sonra da, kadınların Rasulullah (s.a.v.)'a bîat etmelerinin hükmünü ve bu bîatın şartlarını beyan eder: "Ey iman edenler! Mü'min kadınlar hicret ederek size geldiği zaman onları imtihan edin...", "Ey peygamber! İnanmış kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak... üzere sana bîat etmeye geldikleri zaman bîatlarını kabul et.

Bu mübarek sûre, mü'minleri, kâfir Allah düşmanları ile dost olmaktan sakındırarak sona erer: Ey iman edenler! Üzerlerine Allah'ın gazap ettiği bir kavmi dost edinmeyin. Zira onlar, kâfirlerin, kabirdekilerden ümit kestikleri gibi, ahiretten ümit kesmişlerdir... İşte böylece sûrenin başı ile sonu birbirine uysun diye, sûre, başladığı gibi, Allah'ın düşmanları ile dost olmaktan sakındırarak sona erer.

nikâh akdinin geçerli olmadığını açıklar. Daha sonra da, kadınların Rasulullah (s.a.v.)'a bîat etmelerinin hükmünü ve bu bîatın şartlarını beyan eder: "Ey iman edenler! Mü'min kadınlar hicret ederek size geldiği zaman onları imtihan edin...", "Ey peygamber! İnanmış kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak... üzere sana bîat etmeye geldikleri zaman bîatlarını kabul et.

Bu mübarek sûre, mü'minleri, kâfir Allah düşmanları ile dost olmaktan sakındırarak sona erer: Ey iman edenler! Üzerlerine Allah'ın gazap ettiği bir kavmi dost edinmeyin. Zira onlar, kâfirlerin, kabirdekilerden ümit kestikleri gibi, ahiretten ümit kesmişlerdir... İşte böylece sûrenin başı ile sonu birbirine uysun diye, sûre, başladığı gibi, Allah'ın düşmanları ile dost olmaktan sakındırarak sona erer.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِمْ
بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ
تُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي
تُسِرُّونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ
يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١﴾ إِنْ يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ
أَعْدَاءً وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُمْ بِالسُّوءِ وَوَدُّوا لَوْ
تَكْفُرُونَ ﴿٢﴾ لَنْ تَنْفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ
بَيْنَكُمْ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣﴾ قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ
فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَآءُ مِنْكُمْ وَمِمَّا
تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ
أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَحْدَهُ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ
لَكَ وَمَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا
وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٤﴾ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ
كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٥﴾
لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ
وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦﴾ عَسَى اللّٰهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ
وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً وَاللّٰهُ قَدِيرٌ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧﴾
لَا يَنْهَاكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ
دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾
إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ

وَظَاهَرُوا عَلَىٰٓ إِخْرَاجِكُمْ أَن تَوَلَّوْهُمْ ۚ وَمَن يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَٰٓئِكَ هُمُ الظَّٰلِمُونَ
۝٩ يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا جَآءَكُمُ الْمُؤْمِنَٰتُ مُهَٰجِرَٰتٍ فَٱمْتَحِنُوهُنَّ ۖ
ٱللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَٰنِهِنَّ ۖ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَٰتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ
إِلَى ٱلْكُفَّارِ ۖ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ ۖ وَءَاتُوهُم
مَّآ أَنفَقُوا۟ ۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَآ ءَاتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۚ
وَلَا تُمْسِكُوا۟ بِعِصَمِ ٱلْكَوَافِرِ وَسْـَٔلُوا۟ مَآ أَنفَقْتُمْ وَلْيَسْـَٔلُوا۟
مَآ أَنفَقُوا۟ ۚ ذَٰلِكُمْ حُكْمُ ٱللَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ ۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ
۝١٠ وَإِن فَاتَكُمْ شَىْءٌ مِّنْ أَزْوَٰجِكُمْ إِلَى ٱلْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَـَٔاتُوا۟ ٱلَّذِينَ ذَهَبَتْ
أَزْوَٰجُهُم مِّثْلَ مَآ أَنفَقُوا۟ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ٱلَّذِىٓ أَنتُم بِهِۦ مُؤْمِنُونَ ۝١١
يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰٓ أَن لَّا يُشْرِكْنَ
بِٱللَّهِ شَيْـًٔا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَٰدَهُنَّ وَلَا
يَأْتِينَ بِبُهْتَٰنٍ يَفْتَرِينَهُۥ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ
فِى مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَٱسْتَغْفِرْ لَهُنَّ ٱللَّهَ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ
۝١٢ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَوَلَّوْا۟ قَوْمًا غَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ
قَدْ يَئِسُوا۟ مِنَ ٱلْـَٔاخِرَةِ كَمَا يَئِسَ ٱلْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْقُبُورِ ۝١٣

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin. Onlar size gelen gerçeği inkâr etmişken, onlara sevgi gösteriyorsunuz. Halbuki onlar Rabbiniz olan Allah'a inandığınızdan dolayı, Peygamber'i ve sizi yurdunuzdan çıkarıyorlar. Eğer siz Benim yolumda cihat etmek ve rızamı kazanmak için çıkmışsanız, onları dost edinmeyin. Dostluk sebebiyle onlara bazı gizli şeyler ulaştırıyorsunuz. Oysa Ben sizin gizlediğinizi de açığa vurduğunuzu da bilirim. Sizden kim bunu yaparsa doğru yoldan sapmış olur.

2. Şayet onlar sizi ele geçirirlerse, size düşman kesilecekler, size ellerini ve dillerini kötülükle uzatacaklardır. Zâten inkâr edivermenizi istemektedirler.

3. Kıyamet günü yakınlarınız ve çocuklarınız size fayda vermezler. Çünkü Allah aranızı ayırır. Allah, yaptıklarınızı görendir.

4. İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda, sizin için gerçekten güzel bir örnek vardır. Onlar kavimlerine demişlerdi ki, "Biz sizden ve sizin Allah'tan başka taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah'a inanıncaya kadar, sizinle bizim aramızda devamlı bir düşmanlık ve öfke belirmiştir." Yalnız İbrahim'in babasına, "Andolsun ki senin için mağfiret dileyeceğim. Fakat Allah'tan sana gelecek herhangi bir şeyi önlemeye gücüm yetmez" demesi hariç. "Rabbimiz! dediler, ancak Sana dayandık, Sana yöneldik, dönüş de ancak Sanadır."

5. "Rabbimiz! Bizi, inkâr edenler için bir fitne kılma, bizi bağışla! Ey Rabbimiz! Yegâne galip ve hikmet sahibi, ancak Sensin."

6. Andolsun, onlarda sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü arzu edenler için güzel bir örnek vardır. Kim yüz çevirirse bilsin ki, Allah, zengindir, hamde layık olandır.

7. Olur ki Allah sizinle, düşmanlarınız arasında yakında bir dostluk meydana getirir. Allah gücü yetendir. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

8. Allah, sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve âdil davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah, adâletli olanları sever.

9. Allah, yalnız sizinle din uğrunda savaşanları, sizi yurtlarınızdan çıkaranları ve çıkarılmanız için yardım edenleri dost. edinmenizi yasaklar. Kim onlarla dost olursa işte zalimler onlardır.

10. Ey iman edenler! Mü'min kadınlar hicret ederek size geldiği zaman, onları, imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz de onların inanmış kadınlar olduklarını öğrenirseniz onları kâfirlere geri göndermeyin. Bunlar onlara helâl değildir. Onlar da bunlara helâl olmazlar. Onların (kocalarının) sarfettiklerini (mehirleri) geri verin. Mehirlerini kendilerine verdiğiniz zaman onlarla evlenmenizde size bir günah yoktur. Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın, sarfettiğinizi isteyin. Onlar da

sarfettiklerini istesinler. Allah'ın hükmü budur. Aranızda O hükmeder. Allah bilendir, hikmet sâhibidir.

11. Eğer eşlerinizden biri, sizden kâfirlere kaçar, siz de savaşta galip durumda olursanız, eşleri gitmiş olanlara ganimetten, harcadıkları kadar verin. İnandığınız Allah'a karşı gelmekten sakının.

12. Ey Peygamber! İnanmış kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, iyi işi işlemekte sana karşı gelmemek hususunda sana bîat etmeye geldikleri zaman, bîatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

13. Ey iman edenler, kendilerine Allah'ın gazab ettiği bir kavmi dost edinmeyin. Zira onlar kabirlerdekiler(in dirilmesin)den kâfirlerin ümit kestikleri gibi ahiretten ümit kesmişlerdir.

KELİMELERİN İZAHI

أولياء : Evliyâ, dost ve yardımcı manasına gelen وليّ kelimesinin çoğulu olup dostlar ve arkadaşlar demektir.

يثقفوكم : Size üstünlük sağlarlar ve güçlü olurlar. ثقف Aslında, bir şeyi kavrama ve yapma hususunda beceri demektir. Arapların becerikli kişi için kullandıkları رجل ثقف لقف sözünde geçen ثقف kelimesi bu köktendir. Daha sonra bu kelime, mutlak olarak zafer ve kavrama manalarında kullanılmıştır.[1]

أسوة : Usve, kendisine uyulan önder demektir.

أرحام : Erhâm, aslında, kadının rahmi manasına gelen رَحِم kelimesinin çoğuludur. Daha sonra yakınlık manasında kullanılmış, neticede akrabalık için hakikî manasında kullanılır hale gelmiştir.

ظاهروا : Yardım ettiler demektir.

عصم : İsam, عصمة kelimesinin çoğuludur. İsmet ise, insanın tutunduğu ip veya düğümdür. Burada maksat, nikâh akdidir.

الكوافر: Kevâfir, Allah'a inanmayan kadın manasına gelen كافِرَة kelimesinin çoğulu olup "kâfir kadınlar" demektir..

1 Âlûsî, 28/68.

NÜZÛL SEBEBİ

Rasulullah (s.a.v.) Mekke'nin fethi için hazırlık yapınca, Hâtib b. Ebî Beltea bunu haber vermek üzere Mekkeliler'e bir mektup yazdı ve onlara dedi ki: Rasulullah (s.a.v.) sizinle savaşmak istiyor. Tedbirinizi alın. Sonra Hâtib bu mektubu Mekke'ye giden bir kadınla gönderdi. Bunun üzerine, bu olayı Rasulullah (s.a.v.)'a bildirmek üzere vahy geldi. Rasulullah (s.a.v.) Ali, Zübeyr ve Mikdat'ı (r. anhum) göndererek şöyle dedi: "Ravda-i Hâh'a[2] varıncaya kadar yürüyün. Orada yanında bir mektup bulunan yolcu bir kadın vardır. Mektubu ondan alıp bana getirin" Sahâbî diyor ki; "Biz de yola çıkıp Ravda'ya geldik. Bir de ne görelim, yolcu kadınla karşı karşıyayız. Ona "Mektubu çıkar" dedik. Kadın, "Bende mektup yok" dedi. Ona dedik ki: "Ya mektubu çıkarırsın, ya da elbiseni atarız." Bunun üzerine kadın mektubu, saç örgülerinin arasından çıkardı. Mektubu Hz. Peygamber (s.a.v.)'e getirdik. Bir de baktık ki mektup, Hâtib b. Ebî Beltea'dan, Mekke'deki müşriklerden bir kısım insanlara, Rasulullah (s.a.)'ın bazı işlerini haber vermek üzere yazılmış. Rasulullah (s.a.v.): "Hâtib! Bu nedir? "diye sordu. Hâtib, "Ey Allah'ın Rasulü! Benim hakkımda hüküm vermede acele davranma. Kuşkusuz ben, Kureyş'ten olmadığım halde, onlar içerisinde yakınları olan bir kişiyim. Senin yanında bulunan Muhâcirlerin ise, onlarla yakınlıkları vardır. O sayede Mekke'deki aile fertlerini ve mallarını koruyorlar. Benim onlarla soy bağım olmadığı için, istedim ki bir elim olsun da, bu sayede Mekkeliler akrabalarımı korusunlar. Ben bunu kâfirliğimden dolayı veya dinimden döndüğüm için yapmadım," dedi. Ömer (r.a.), "Bırak beni, bu münafığın boynunu vurayım" dedi. Rasulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "O, Bedir savaşına katılmıştı. Ne biliyorsun, belki de, Allah Bedir'e katılanların duıumlarından haberdâr olarak şöyle buyurmuştur: "Dilediğinizi yapın. Kuşkusuz ben sizi bağışladım". Bunun üzerine Allah, "Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin..." meâlindeki âyeti indirdi.[3]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ Ey mü'minler topluluğu! Ey, Allah ve Rasulüne inanan sizler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olan kâfirleri dost ve arkadaş edinmeyin. Çünkü imanın alâmetlerinden biri de, Allah düşmanlarına karşı dostluk ve sevgi göstermek değil, onlardan nefret etmektir. İbn Cüzeyy şöyle der: Bu âyet Hâtib'i (r.a.) kınamak ve her hangi bir kimseyi onun gibi davranmaktan engellemek için inmiştir. Bununlâ beraber bu âyette Hâtib (r.a.) şereflendirilmiştir. Çünkü Yüce Allah, "Ey mü'minler!" buyurarak mü'min olduğuna dâir şahitlik etmiştir.[4] تُلْقُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ Onlar size karşı en çetin düşmanlığı yaptıkları halde onlara sevgi ve muhabbet gösteriyor ve dost oluyorsunuz. Kurtubî şöyle der:

2 Ravda-i Hâh, Medine'ye yakın mesafede bir yerdir.
3 Buhârî, Tefsir, 60/1 Bkz, Rûhu'l-meânî, 28/65; Kurtubî, 18/50.
4 et-Teshîl, 4/112.

Yani, müslümanların sırlarını onlara bildiriyor ve tavsiyede bulunuyorsunuz.[5] وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ Oysa ki onlar dininizi ve Allah'ın size apaçık hak olarak indirdiği Kur'ân'ınızı inkâr ediyorlar. يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ Mekke'den mü'minleri çıkardıkları gibi, zulüm ve düşmanlıkla Muhammed (s.a.v.)'i de çıkarıyorlar. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah âyette, Peygamberi'ni (s.a.v.) şereflendirmek için ve bir de o, mü'minler için bir asıl olduğundan dolayı önce onu zikretti.[6] Mü'minleri çıkarmalarının manası şudur: Yani, mü'minlere baskı yaptılar, eziyet ettiler. Neticede mü'minler Medine'ye göç etmek üzere Mekke'den çıktılar. أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ Bunu, bir ve tek olan Allah'a inandığınız için yaptılar. Nitekim Yüce Allah, meâlen, "Onlardan ancak Azîz ve Hamîd olan Allah'a iman ettikleri için intikam aldılar"[7] buyurmuştur. إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي Bu, cevabı zikredilmeyen bir şart cümlesidir. Yani, eğer siz Allah'ın rızasını talep etmek maksadıyla O'nun yolunda cihâd etmek için çıkmışsanız, benim de sizin de düşmanınız olan kimseleri dostlar edinmeyin. Âlûsî şöyle der: Şartın cevabı zikredilmemiş olup önceki kısım buna işaret etmektedir. Sanki, "Eğer dostlarım iseniz, düşmanlarımı dost edinmeyin" denilmiştir.[8] تُسِرُّونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ Dostluk sebebiyle onlara bazı gizli şeyler ulaştırıyorsunuz. Oysa ben, sizin gizli yaptıklarınızı da, açıktan yaptıklarınızı da bilirim. Sizin hallerinizden hiçbir şey bana gizli kalmaz. Bundan maksat azarlama ve sitemdir. وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ Kim Allah düşmanları ile dost olur ve Rasulün sırlarını ifşâ ederse, hak ve doğıu yoldan sapmış olur.

Bundan sonra Yüce Allah, müslümanlara karşı kâfirlerin kalplerinde bulunan şiddetli düşmanlığı onlara haber vermek üzere şöyle buyurdu:

2. إِنْ يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً Eğer onlar sizi ele geçirip üstünlük sağlarlarsa, kalplerinde size karşı olan o şiddetli düşmanlığı açığa vururlar. وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُمْ بِالسُّوءِ Vurmak ve öldürmek sûretiyle size ellerini, sövmek sûretiyle de dillerini uzatırlar. وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ Ve kendileri gibi olmanız için inkâr etmenizi isterlerdi. Zemahşerî şöyle der: Yüce Allah burada, şartın cevabını geniş zaman kipiyle zikrettikten sonra geçmiş zaman kipini kullanarak, "ووددوا لو تكفرون İnkâr etmenizi istediler" buyurdu. Çünkü onlar, herşeyden önce, mü'minlerin inkâr etmesini istediler.[9] Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Sizin de kendileri gibi inkâr etmenizi istediler ki, onlarla eşit olasınız".[10]

5 Kurtubî, 18/52.
6 el-Bahr, 8/253.
7 Burûc sûresi, 85/8.
8 Âlûsi, 28/67.
9 Keşşâf, 4/295.
10 Nisâ sûresi, 4/89.

3. لَنْ تَنفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ Akrabalıklarınız ve kendileri için kâfirlerle dostluk kurduğunuz çocuklarınız kıyamet günü size hiçbir fayda sağlamayacak, asla bir fayda veremeyecek ve sizden hiçbir zararı savamayacaklar. Sâvî şöyle der: Bu, Hâtib b. Ebî Beltea'nın görüşünün hatalı olduğunu göstermektedir. Sanki Yüce Allah şöyle buyuruyor: Akrabalarınız ve Mekke'deki çocuklarınız, sizi, Allah'ın Rasulü (s.a.v.)'ne ve mü'minlere hiyanet etmeye, onlarla ilgili haberleri nakletmeye ve düşmanları ile dost olmaya sevketmesin. Çünkü akrabalıkların ve kendileri için Allah'a isyan ettiğiniz çocukların size hiçbir faydası olmaz.[11] يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ O zor günde Allah, mü'minlerle kâfirler arasında hükmünü verecek, mü'minleri Naîm Cennetlerine, kâfirleri ise Cehennemin alt tabakalarına sokacaktır. وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ Allah, bütün yaptıklarınızı görmektedir. Neticede size, yaptıklarınızın karşılığını verecektir.

4. قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ Ey mü'minler topluluğu! İbrahim'de ve onunla beraber olan mü'minlerde, sizin için gerçekten güzel bir örnek vardır. إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَآءُ مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ Onlar kâfirlere demişlerdi ki: Biz sizden ve Allah'tan başka taptığınız putlardan uzağız. كَفَرْنَا بِكُمْ Sizi ve yürüdüğünüz yolu tanımıyoruz. وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ Siz bu hal üzere devam ettiğiniz sürece yani Allah'ı birleyip sadece O'na ibadet etmedikçe ve işlemekte olduğunuz şirki ve putlara ibadeti terketmedikçe, sonsuza kadar sizinle bizim aramızda düşmanlık ve kin belirmiştir. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah mü'minlere, müşriklere düşman olma ve onlardan uzaklaşma hususunda İbrahim (a.s.)'e ve onunla beraber olanlara uymalarını emretti. Çünkü iman, Allah düşmanları ile ilişkiyi kesmeyi ve onlara kin duymayı gerektirir. إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ Ancak, İbrahim'e, babasının bağışlanmasını istemesi konusunda, uymayın. Çünkü o, müşrik babasının müslüman olması ümidiyle mağfiret istedi. Ancak "Allah'ın düşmanı olduğunu anlayınca (af dilemekten vazgeçip) ondan uzaklaştı"[12] وَمَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ Bu, İbrahim'in, babasına söylediği sözlerin devamıdır. Yani, eğer sen Allah'a başkasını ortak koşarsan, ben Allah'ın azabından hiçbir şeyi senden savamam. Senin için mağfiret istemekten başka elimden bir şey gelmez. رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا Ey Rabbimiz! Bütün işlerimizde sadece Sana güvendik. وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا Sadece Sana yönelip tevbe ettik. وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ Ahiret yurdunda dönüş ancak Sanadır. Tefsirciler şöyle der: İbrahim (a.s.), Meryem sûresinde anlatıldığı gibi, "Rabbim'den senin için mağfiret dileyeceğim, Çünkü o bana çok lütufkârdır"[13] diyerek babasına, onun için

11 Sâvî Hâşiyesi, 4/195.
12 Tevbe sûresi, 9/114.
13 Meryem sûresi, 19/47.

mağfiret talep edeceğine söz vermiş ve Şuarâ sûresinde anlatıldığı gibi, "Babamı bağışla. Çünkü O sapıklardandır"[14] diyerek bu mağfiret talebini gerçekleştirmiştir. Bütün bunlar, onun müslüman olması ümidiyle yapılmıştır. Daha sonra İbrahim (a.s.) babasının kâfir olduğunu anlayınca bundan vazgeçti. Nitekim, Tevbe sûresinde meâlen şöyle buyrulmuştur: İbrahim'in babası için af dilemesi, sadece ona verdiği sözden dolayı idi. Onun, Allah'ın düşmanı olduğunu anlayınca, (af dilemekten vazgeçip) ondan uzaklaştı".[15]

5. رَبَّنَا لا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا Ey Rabbimiz! Kâfirleri bize musallat kılma da; gücümüzün yetmeyeceği şekilde bir işkenceyle bizi dinimizden dönmeye zorlamasınlar.[16] Mücâhid şöyle der: Bize, ne onların eliyle, ne de kendi katından gelen bir azapla azap etme ki, "Eğer haklı olsalardı başlarına bu gelmezdi" demesinler. وَاغْفِرْ لَنَا İşlediğimiz günahları bizim için bağışla. رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ Ey Allah! Sen öyle galip ve üstün bir Zâtsın ki, Sana sunan zelil olmaz. Sen öyle Hakîmsin ki, içinde hayır ve iyilik bulunan şeyden başkasını yapmazsın. "Ey Rabbimiz" diye nidânın tekrarlanması, yalvarma ve niyazda mübâlağa içindir.

6. لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الآخِرَ Andolsun, İbrahim'de ve onunla beraber bulunan mü'minlerde, kâfirlerden uzak durma hususunda sizin için güzel bir örnek vardır. Ebussuûd şöyle der: Âyet, İbrahim'e (a.s.) uymaya daha çok teşvik etmek için tekrarlanmıştır. Bunun içindir ki, âyete yeminle başlanmıştır.[17] Bu güzel örnek, Allah'ın sevabını uman ve ahirette O'nun azabından korkanlar içindir. وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ Kim imandan ve Allah'a itaattan yüz çevirirse, bilsin ki Allah onun gibilere ve diğer bütün mahlukata muhtaç değildir. O, Zâtında ve sıfatlarında hamde layık olandır.

7. عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً Olur ki Allah sizinle, kendilerine düşmanlık yaptığınız müşrik akrabalarınız arasında bir sevgi ve muhabbet meydana getirir; kinden sonra bir sevgi, düşmanlıktan sonra bir dostluk hasıl eder. İbn Cüzeyy şöyle der: Yüce Allah, müslümanlarla kâfirler arasındaki akrabalık ve dostluğa rağmen, müslümanların onlara düşman olmalarını ve onlarla ilişkiyi kesmelerini emredip onların da bu hususta samimi olduklarını görünce, bu âyetle müslümanları teselli etti ve onlara, aralarında sevgi meydana getireceğini vaadetti. Bu sevgi, Mekke'nin fethi günü olgunlaştı. Çünkü o gün diğer Kureyşliler de İslâm'a girdi.[18] Allah, daha önce ayrı düşenleri böylece bir araya toplamış oldu. Fahreddin Râzî şöyle der: Âyette geçen عسى lafzı, Allah'tan bir vaat ifade eder. Nitekim Yüce Allah onlara verdiği bu sözü, yani müslümanlarla Mekke kâfirlerini bir araya getirip

14 Şuarâ sûresi, 26/86.

15 Tevbe sûresi, 9/114.

16 Bu birinci görüş İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir. İkinci görüş Mücâhid'indir. Birincisi daha tercihe şâyândır. Çünkü bu, kâfirler kendilerine hakim olmasın diye kendilerine yaptıkları bir duadır. İbn Atıyye de bunu tercih etmiştir.

17 Ebussuûd 5/157.

18 et-Teshîl, 4/114.

birleştirme sözünü, Mekke fethedildiği zaman gerçekleştirmiştir.[19] وَاللَّهُ قَدِيرٌ Allah güçlüdür, hiçbir şey O'nu âciz bırakamaz. Kalpleri döndürmeye ve durumları değiştirmeye Kâdir'dir. وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ Allah kendisine tevbe edip dönen kimseleri çok bağışlayan ve onlara çok acıyandır.

8. لا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ Allah, dininiz için sizinle savaşmayan ve sizi vatanlarınızdan çıkarmayan o kimselere iyilik yapmayı yasaklamaz: Bunlar kadınlar, çocuklar ve benzeri kimselerdir. Âyette geçen أن تبروهم ibâresi, عن harfi ceri ile mahallen cer edilmiştir. "Allah, onlara iyilik yapıp ihsanda bulunmaktan sizi menetmez" demektir. وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ Allah onlara adaletli davranmaktan da sizi menetmez. إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ Şüphesiz Allah, bütün işlerinde ve verdikleri hükümlerde adaletli olanları sever. İbn Abbas şöyle der: Bu âyet Huzâa kabilesi hakkında inmiştir. Şöyleki onlar, Rasulullah (s.a.v.)'a karşı savaşmamak ve onun aleyhine hiç kimseye yardım etmemek üzere barış anlaşması yaptılar. Bunun üzerine Yüce Allah, onlara iyilik ve ihsanda bulunma hususunda mü'minlere izin verdi.[20] Esmâ binti Ebîbekr'in (r. anhumâ) şöyle dediği rivâyet olunur: "Kureyş Rasulullah (s.a.v.) ile Hudeybiye anlaşmasını yapmış olduğu dönemde henüz müşrik olan annem (yanıma) geldi. Bunun üzerine ben Rasulullah (s.a.v.)'e gelip dedim ki: "Ey Allah'ın Rasulü! Annem beni çok özlemiş, görüşmek istiyor. Ona karşı güzel davranıp iyilikte bulunayım mı?" Rasulullah (s.a.v.), "Evet, annene iyilikte bulun" dedi.[21] Bunun üzerine Yüce Allah, لا ينهاكم الله عن الذين لم يقاتلوكم في الدين âyetini indirdi.

9. إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَى إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ Allah ancak, size karşı düşmanlığını ortaya koyan ve dininizden dolayı sizinle savaşan ve sizi yurdunuzdan çıkarmak için düşmanlarınıza yardım edenlerle dost ve ahbâb olmanızı, onları yardımcı edinmenizi yasaklar. وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ Kim Allah'ın düşmanlarına karşı dostluk gösterir, onları ahbâb ve yardımcı edinirse işte onlar canlarını azaba soktukları için kendilerine zulmedenlerdir.

10. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ Ey mü'minler! İnanan kadınlar göç ederek size geldiklerinde imanlarındaki sadâkatlarını anlamanız için onları imtihân edin. Tefsirciler şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) ile Mekke kâfirleri arasında yapılmış olan Hudeybiye anlaşması şöyle bir madde kapsıyordu: "Müslümanlardan kim Mekkelilere gelirse geri verilmeyecek, Mekkelilerden yani müşriklerden kim müslümanlara gelirse geri verilecektir." Buna rağmen Ukbe b. Ebî Muayt'ın kızı Ümmü Gülsûm hicret ederek Rasulullah (s.a.v.)'e geldi. Bunun üzerine ardından

19 et-Tefsîru'l-kebîr, 29/303.

20 Fahreddin Râzî, et-Tefsîru'l-kebîr, 29/34.

21 Buhârî, Hibe, 51/29; Müslim, K. Zekat; Ebû Dâvûd, Sünen, Zekat 34; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 6/344.

iki kardeşi Umâre ile el-Velîd, Rasulullah (s.a.v.)'e gelerek dediler ki: "Şart gereği onu bize geri ver." Rasulullah (s.a.v.) ise "O şart kadınlara değil, sadece erkeklere âittir" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah bu âyeti indirdi. İbn Abbas şöyle der: Hicret eden kadından, kocasına kızdığı veya dünyevî bir istekten dolayı hicret etmediğine sadece Allah ve Rasulünü sevdiği ve İslâm dinini istediği için çıkıp geldiğine dâir yemin etmesi istenirdi.[22] اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ Onların iman iddiasındaki doğruluklarını Allah daha iyi bilir. Çünkü Yüce Allah onların kalplerinden haberdârdır: Bu cümle imtihanın mü'minlere göre olduğunu açıklamak için gelmiş ara cümlesidir. Yoksa Allah, sırları bilendir. Hiçbir şey O'na gizli kalmaz. فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ İmtihandan sonra iman etmiş olduklarını anlarsanız onları kâfir kocalarına geri vermeyin. لا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ Mü'min kadın, müşrike helâl olmaz. Mü'min erkeğin de müşrik bir kadınla evlenmesi helâl değildir. Âlûsî şöyle der: Burada cümlenin tekrar edilmesi, bunların biribirine haram olduğunu ve mü'min kadın ile müşrikin aralarındaki alakanın kesildiğini vurgulu bir şekilde ifâde etmek içindir.[23] وَآتُوهُمْ مَا أَنْفَقُوا Kâfir kocalarına verdikleri mehri veriniz. Ebû Hayyân şöyle der: Kâfir kocaya, müslüman olan karısı için vermiş olduğu, mehir iade edilir ki hem eşini kaybedip hem de ekonomik zarara uğramasın.[24] وَلا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ Mehirlerini verdiğinizde o muhâcir mü'min kadınlarla evlenmenizde size herhangi bir günah ve vebal yoksa bile, kâfir ülkesinden İslâm ülkesine hicret eden mü'min kadınlarla evlenmeyi mübah kıldı. Çünkü İslâm, bu kadınlarla kâfir olan kocalarını birbirinden ayırmış ve iddet müddetinin sona ermesiyle ayrılık gerçekleşmiştir.[25] وَلا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ Kâfir eşlerinizi nikahınızda tutmayın. Çünkü sizinle onların arasında ne nikâh vardır ne de evlilik alakası... Kurtubî, "Buradaki ismetten maksat nikâhdır" der ve şöyle devam eder: Kimin Mekke'de kâfir bir karısı varsa bilsin ki, o kadın bir şey sayılmaz. O onun karısı değildir. Yurt ayrılığından dolayı o kadının nikâh bağı kopmuştur.[26] وَاسْأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ وَلْيَسْأَلُوا مَا أَنْفَقُوا Ey mü'minler! Eşleriniz kâfirlere katılırsa onlara vermiş, olduğunuz mehiri isteyin. Müşrikler de Medine'ye hicret eden mü'min eşlerine verdiklerini istesinler. İbnu'l-Arabî şöyle der: Müslüman kadınlardan dinden dönerek kâfirlerin yanına giden olduğunda, kâfirlere, "Onun mehrini getirin" denilirdi. Kâfir kadınlardan biri müslüman olarak hicret edip geldiğinde de müslümanlara, "Onun mehrini kâfirlere iâde edin" denilirdi. Bu, iki durum arasında bir adâlet idi.[27] ذَلِكُمْ حُكْمُ اللَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ İşte bu, Allah'ın şeriatı ve düşmanlarınızla sizin

22 Ebû Hayyân, el-Bahru'l-muhît, 8/256.
23 Âlûsî 28/76.
24 el-Bahru'l-muhît, 8/257.
25 Hâzin 4/79.
26 Kurtubî, 18/65.
27 Kurtubî, 18/68.

aranız âdil hükmüdür. Şüphesiz Allah, kulların yararına olanları bilendir ve onlar için koyduğu kanunlarda hikmet sahibidir.

11. وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ Müslümanlardan herhangi birinin eşi kaçar da kâfirlere katılırsa siz de savaşarak kâfirlerden, ganimet almışsanız فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَا أَنْفَقُوا Eşi kaçıp gitmiş olan kimseye, ona vermiş olduğu mehir kadar, elinizdeki ganimetten verin. İbn Abbas şöyle der: Yani Muhâcirlerden (r. anhum) herhangi birinin karısı kâfirlere katıldığı takdirde Rasulullah (s.a.v.), o kimse için, karısına yapmış olduğu harcama kadar ganimetten verilmesini emrederdi.[28]

Kurtubî de şöyle der: "Siz de harcadığınızı isteyin, onlar da harcadıklarını istesinler" meâlindeki âyet inince müslümanlar, "Allah'ın verdiği hükme razıyız" dediler ve durumu müşriklere yazdılar. Fakat müşrikler bunu kabul etmediler. Bunun üzerine bu âyet indi.[29] وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ Söz ve fiillerinizde emirlerine muhalefet ettiğiniz takdirde varlığına inanıp tasdîk ettiğiniz Allah'ın azap ve intikamından korkun. Çünkü Allah'tan, korkmak imanın îcâbındandır.

Rasulullah (s.a.v.) Mekke'yi feth ettiğinde Mekkeli erkekler müslüman olmak üzere Rasulullah (s.a.v.)'e bîat ettikleri gibi kadınları da bîat etmek üzere ona geldiler. Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu:

12. يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا Ey Peygamber! Mü'min kadınlar bîat için sana geldiklerinde şu altı önemli hususta bîatlarını al: Bunların başında Allah'a şirk koşmamaları gelmektedir. وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ Hırsızlık yapmasınlar ve suçların en çirkini olan zina suçunu işlemesinler. وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ Câhiliyye insanlarının, utanma veya fakirlik korkusuyla yaptıkları gibi kız çocuklarını diri diri gömmesinler. İbn Kesîr şöyle der: Bu hüküm, çocuk meydana geldikten sonra onu öldürmeyi yasakladığı gibi ana rahminde cenin olarak öldürmeyi de yasaklar. Nitekim Câhiliyye döneminde insanlar utanma ve fakirlik korkusuyla çocuklarını öldürüyorlardı. Şimdi de câhil kadınlar gebe kalmamak için kendilerini tehlikeye atıyorlar. Bunu ya kötü bir maksatla veya benzeri bir gâye ile yapıyorlar.[30] Bu hüküm her iki türlü öldürmeyi yasaklamıştır. وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ Kocalarından olmayan, buluntu çocuğu "Bu benim çocuğumdur. Senden olmuştur" diyerek onlara nisbet etmesinler. Tefsirciler şöyle der: Kadın, hamile kalmadığı için, kocasının ayrılmasından korktuğunda, kocası kendisini bırakmayıp yanında tutması için bir çocuk bulup onu kocasına nisbet ederdi. Âyetten maksat buluntu çocuktur. Zina değildir. Çünkü zina daha önce açık olarak yasaklanmıştır.[31]

---

28 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/486.

29 Kurtubî, 18/68 Daha sonra Kurtubî, Katâde'den bu hükmün Berâe sûresiyle nesh edildigi nakletmiştir.

30 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/489

31 Sâvî Hâşiyesi, 4/200; Ebussuûd, 5/158; Râzî, 29/308.

İbn Abbas şöyle der: Kocasından olmayan herhangi bir çocuğu, "onundur" diye iddia etmesin. Ferrâ da şöyle der: Kadın, bir çocuk buluyor ve "Bu benim çocuğumdur, senden olmuştur" diyordu. Yüce Allah'ın "Ellerinin ve ayaklarının arasında onu iftira ederler" demesinin sebebi şudur: Anne, çocuğu doğurduğunda, çocuk onun elleri ve ayaklarının arasına düşer"[32] وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ İyilik hususunda onlara yaptığın emrine ve kötülük hususunda yasaklamana karşı çıkmasınlar. Aksine dinleyip itaat etsinler. فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ Ey Muhammed! Yukarda geçen şartlar doğrultusunda onların bîatını al. Allah'tan, onların geçmiş günahları için af ve bağışlama dile. Kuşkusuz Allah'ın, rahmeti bol ve mağfireti geniştir.

Ebû Hayyân şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) erkeklerin bîatını aldıktan sonra, Mekke fethinin ikinci günü Safâ tepesinde de, kadınların bîatı gerçekleşmişti. Rasulullah (s.a.v.) Safâ tepesinde, Ömer (r.a.) de onun aşağısında duruyor ve Rasulullah'ın emriyle kadınların bîatını alıyor ve emirlerini kadınlara tebliğ ediyordu. Rasulullah (s.a.v.)'ın eli, kesinlikle nâmahrem olan hiçbir kadının eline dokunmamıştı. Esmâ binti Seken şöyle diyor: Ben, bîat eden kadınların arasında idim. "Ey Allah'ın Rasulü! Elini uzat da sana bîat edelim" dedim. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.): "Ben kadınlarla musâfaha yapmam. Fakat, Allah'ın onlan yükümlü tuttuğu şeylerden ben de yükümlü tutarım".

Uhud Savaşında Hamza'nın (r.a.) karnını yarmış olan Hind b. Utbe, o kadınlar arasında tanınmıyordu. Rasulullah (s.a.v.), "Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak ve hırsızlık etmemek üzere..." meâlindeki âyeti onlara okuyunca, Hind, kendini tanıtmayarak şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasulü! Ebû Süfyân aşırı derecede cimri bir adamdır. Ben onun malından biraz alıyorum. Bilmiyorum, bu bana helal midir, değil midir?" Bunun üzerine Ebû Süfyân, "Geçmişte ve gelecekte aldıkların sana helaldir" dedi. Bunu işiten Rasulullah (s.a.v.) güldü ve Hind'i tanıdı. Ona, "Sen, Hind binti Utbe misin?" dedi. Hind, "Evet, geçmiştekileri afvet Ey Allah'ın Rasulü! Allah da seni affetsin." Rasulullah (s.a.v.), "ولا يزنين Zina etmemek üzere..." âyetini okuyunca, Hind, "Hiç hür kadın zina eder m? dedi. Rasulullah (s.a.v.), ولا يقتلن أولادهن Çocuklarını öldürmemek üzere..." olan kısmı okuyunca, Hind, "Biz onları küçük iken yetiştirdik. Fakat büyüdükleri zaman sen onları öldürdün. Siz de, onlar da bunu pek iyi bilirsiniz." Hind'in oğlu Hanzalâ, Bedir savaşında öldürülmüştü. Bunu duyan Ömer (r.a.) gülmekten katıldı. Rasulullah (s.a.v.) da tebessüm etti. Rasulullah (s.a.v.): "Elleri ile ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemeleri üzerine..." meâlindeki bölümü okuyunca Hind, "Allah'a yemin olsun ki, iftira çok çirkin bir şeydir. Yüce Allah, doğruluk ve güzel ahlâktan başka birşey emretmez" dedi. "İyi iş işlemekte sana karşı çıkmamaları üzerine..." meâlindeki kısmı okuyunca da Hind, "Vallahi biz bu meclisimize, içimizde herhangi bir şey hususunda sana isyan duygusu taşıyarak gelmedik" dedi.[33]

32 Âlûsî, 28/80.
33 el-Bahr, 8/258; et-Tefsîru'l-kebîr, 29/307.

İmam Ahmed, Hatice'nin (r. anhâ) kız kardeşi ve Fâtıma'nın (r. anhâ) teyzesi Ümeyme binti Rukayka'nın şöyle dediğini rivayet eder: Ben, Rasulullah'a bîat etmek için bir grup kadın içerisinde geldim. Kur'ân'da bulunan, "Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamamız" gibi hükümlerle bizi mükellef kıldı ve şöyle buyurdu: "Bunlar, gücünüzün yettiği ve yapabildiğiniz şeyler hususundadır." Biz de: "Allah ve Rasulü bize karşı, kendi nefsimizden daha merhametlidir. Ey Allah'ın Rasulü! Bizimle musafaha etmeyecek misin? dedik." Rasulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Ben kadınlarla musafaha etmem. Benim bir kadına sözüm, yüz kadına sözüm gibidir".[34]

13. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ Ey mü'minler topluluğu! Din düşmanı kâfirlerle dostluk kurmayın. Görüşlerini alacak şekilde onları dost ve arkadaş edinmeyin. Çünkü onlar, Allah'ın kızdığı ve lanetlediği bir kavimdir. Hasan el-Basrî şöyle der: Onlar Yahudilerdir. Zira Yüce Allah, bunlar hakkında, "غير المغضوب عليهم Kendilerine gazap edilenlerin yoluna değil"[35] buyurmuştur. İbn Abbas da şöyle der: Bunlar Kureyş kâfirleridir. Çünkü, her kâfir üzerinde, Allah'tan bir gazap vardır.[36] Açık olan şudur ki, bu âyetin hükmü geneldir. Nitekim İbn Kesîr de şöyle der: Bunlardan maksat, Allah'ın gazap ve lanet ettiği Yahudiler, Hıristiyanlar ve diğer kâfirlerdir.[37] قَدْ يَئِسُوا مِنَ الآخِرَةِ O kâfirler, ahiret sevabından ve nimetlerinden ümit kesmiş kimselerdir. كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ Bu, öldükten sonra dirilmeyi ve haşri kabul etmeyen kâfirlerin, ölülerinin, ikinci kez hayata dönmelerinden ümit kesmelerine benzer. Onların herhangi bir yakını veya arkadaşı öldüğünde, "Bu, onu gördüğümüz son andır. Artık ebediyyen diriltilmeyecektir" derlerdi.[38]

Yüce Allah bu mübarek sûreyi, başladığı şekilde, yani Allah düşmanı kâfirlerle dost olmayı yasaklayarak bitirdi. Bu, sözü pekiştirme ve başlangıçta ve bitişte âyetlerin birbirine uygunluğu kabilindendir. Bunun edebiyatta önemli bir yeri vardır.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "وأنا أعلم بما أخفيتم وما أعلنتم Gizlediğinizi de, açığa vurduğunuzu da bilirim" âyetinde tıbâk sanatı vardır. Çünkü "gizlemek", "açığa vurma"nın karşılığında zikredilmiştir.

2. "تسرون إليهم بالمودة وأنا أعلم بما أخفيتم Onlara gizlice sevgi gösteriyorsunuz. Oysa Ben gizlediğinizi... bilirim" âyetinde kınama ve sitem vardır.

---

34 Ahmed, el-Müsned, 6/357; Beyhakî, Sünen 8/148; İbn Mâce, Cihâd, B. Bey'atu'n-nisâ', hadis no: 2874.

35 Fâtiha sûresi, 1/7 (36)

36 el-Bahr, 8/259.

37 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/490.

38 Bu âyet-i kerîmenin tefsirinde tercih olunan görüş budur. Bu İbn Abbas, Katâde ve Hasan el-Basrî'nin görüşlerinin özetidir. Mücâhid ise şöyle der: Yani onlar, kabirlerdeki kâfirlerin her türlü hayırdan ümit kestikleri gibi, ahiret nimetlerinden ümit kesmişlerdir. Birinci görüş en açık olandır. Allah daha iyi bilir.

3. ربنا عليك توكلنا وإليك أنبنا وإليك المصير Ey Rabbimiz! Ancak Sana dayandık ve Sana sığındık. Dönüş de ancak Sanadır" âyetinde, cümle yapısının hasr ifade etmesi için, sonra gelmesi gerekenler öne alınmıştır. Aslı, توكلنا عليك ve وانبنا إليك şeklindedir.

4. قدير ، غفور ، رحيم Kalıpları mübâlağa kalıplarıdır. Bunlar Kur'ân'da çoktur. عليم ، حكيم de bunun gibidir

5. "لا ينهاكم الله Allah sizi nehyetmez" ile "انما ينهاكم الله Allah sizi, ancak sizi nehyeder" cümleleri arasında tıbâk-ı selb sanatı vardır.

6. "الله أعلم بإيمانهن Allah onların imanlarını bilir" âyeti insanın sadece zâhiri bilebileceğini, gizli işleri bilmenin Allah'a ait olduğunu göstermektedir.

7. "لا هل حل لهم ولا هم يحلون لهن Bunlar onlara helâl değildir. Onlar da bunlara helal olmaz" âyetinde aks ve tebdîl sanatı vardır. Bu da edebî sanat türlerindendir.

8. "ولا يأتين ببهتان يفترينه بين أيديهن وأرجلهن Elleri ile ayakları arasmda bir iftira uydurup getirmemek üzere..." âyetinde latif bir kinaye vardır. Yüce Allah bununla, buluntu çocuktan kinaye yaptı. Bu latif kinayelerdendir.

9. قد يئسوا من الآخرة ما يئس الكفار من أصحاب القبور Onlar kâfirlerin, kabirlerdekilerin dirilmesinden ümit kestikleri gibi ahiretten ümit kesmişlerdir" âyetinde mürsel mücmel teşbih vardır. Aynı zamanda bunda, edebî sanatlardan, "Reddu'l-acez ale's-sadr" denilen sanat vardır. Şöyleki Yüce Allah başlangıç bitişe uygun olsun diye, sûreyi, başlangıca benzer bir şekilde sona erdirdi.

Yüce Allah'ın yardımıyle "Mümtahine sûresi"nin tefsiri bitti.

SAFF SÛRESİ

Medine'de inmiştir. 14 âyettir.

Takdim

Saff Sûresi Medine'de inen ve fıkhî hükümler yönü ağır basan sûrelerden biridir. Bu sûre "savaş", Allah düşmanlarıyla cihâd, Allah'ın dinini yüceltmek ve kuvvetlendirmek için O'nun yolunda canını feda etmek konusunu anlatır. Ayrıca mü'minin dünya ve ahirette mutluluğuna vesile olan kazançlı ticaretten bahseder. Fakat sûrenin, etrafında dönüp dolaştığı ana konu savaştır. Bu sebeple sûreye "Saff sûresi" denilmiştir.

Yüce Allah'ı tesbih ve yüceltmeden sonra, bu mübarek sûre, mü'minleri sözünden dönmekten ve üzerlerine aldıkları şeyleri yerine getirmemekten sakındırarak başlar: "Göklerde ve yerdekilerin hepsi Allah'ı tesbih eder. O, üstündür, hikmet sahibidir. Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?!"

Sonra bu sûre, mü'min şecâati ve cesareti ile, Allah düşmanlarıyla yapılan savaştan bahseder. Çünkü mü'min, yüce bir maksat için çalışır bu da, hakkın kandilini yükseltmek ve Allah'ın dinini yüceltmektir: "Allah, kendi yolunda kenetlenmiş bir bina gibi saf olarak savaşanları sever."

Bundan sonra sûre, Yahudilerin, Musa (a.s.) ile İsa'nın (a.s.) daveti karşısında durumlarını ve bu iki peygamberin Allah yolunda çektikleri eziyetleri anlatır. Bu, Mekke kâfirlerinin eziyetlerine maruz kaldığı yerlerde, Rasulullah (s.a.v.) için bir tesellidir: "Bir zaman Musa kavmine, "Ey kavmim! Niçin bana eziyet ediyorsunuz?" demişti.

Yine bu sûre, Allah'ın, dinine, peygamberlerine ve dostlarına yardımı hususundaki kanununu anlatır. Müşrikleri, Allah'ın dinine karşı savaşa azmetmeleri hususunda, hakir ağzıyle güneşin nurunu söndürmek isteyen kimseye benzetir: "Onlar, ağızlarıyle Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Oysa, kâfirler istemese de, Allah nurunu tamamlayacaktır."

Sûre mü'minleri kârlı bir ticarete çağırır ve onları mal ve canlarıyla Allah yolunda cihada teşvik eder ki, dünyada hemen zaferle birlikte ebedî ve büyük mutluluğu elde etsinler. Sûre, mü'minlere teşvik üslubuyla hitap etmiştir: "Ey iman edenler! Sizi acı bir azaptan kurtaracak ticareti size göstereyim m? Allah'a ve Rasulüne inanır ve Allah yolunda cihâd edersiniz..."

Sûre mü'minleri Allah'ın dinine yardıma davet ederek sona erer. Bu davete icabet, İsa'nın (a.s.) Havarilerini Allah'ın dinine çağırıp onların da bu çağrıyı kabul

ederek hakka ve peygambere yardım ettikleri zaman ki hareketlerine benzer: "Ey iman edenler! Allah'ın yardımcıları olun. Nitekim Meryem oğlu İsa Havarilere, "Allah'a giden yolda benim yardımcılarım kimdir?" demişti. Havariler de, "Allah'ın yardımcıları biziz" demişlerdi." İşte böylece, en güzel ve sağlam bir ifadeyle, sûrenin başı ile sonu birbirine uygun düşmüştür.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿١﴾
يٰٓأَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لِمَ تَقُوْلُوْنَ مَا لَا تَفْعَلُوْنَ ﴿٢﴾ كَبُرَ مَقْتًا
عِنْدَ اللّٰهِ أَنْ تَقُوْلُوْا مَا لَا تَفْعَلُوْنَ ﴿٣﴾ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الَّذِيْنَ
يُقَاتِلُوْنَ فِيْ سَبِيْلِهٖ صَفًّا كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَّرْصُوْصٌ ﴿٤﴾ وَإِذْ قَالَ
مُوْسٰى لِقَوْمِهٖ يٰقَوْمِ لِمَ تُؤْذُوْنَنِيْ وَقَدْ تَّعْلَمُوْنَ أَنِّيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ إِلَيْكُمْ ۖ
فَلَمَّا زَاغُوْٓا أَزَاغَ اللّٰهُ قُلُوْبَهُمْ ۖ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿٥﴾
وَإِذْ قَالَ عِيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ يٰبَنِيْٓ إِسْرَآءِيْلَ إِنِّيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ إِلَيْكُمْ مُّصَدِّقًا لِّمَا
بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرٰىةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُوْلٍ يَّأْتِيْ مِنْ بَعْدِي اسْمُهٗٓ أَحْمَدُ ۖ فَلَمَّا جَآءَهُمْ
بِالْبَيِّنٰتِ قَالُوْا هٰذَا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٦﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ
الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعٰٓى إِلَى الْإِسْلَامِ ۖ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٧﴾
يُرِيْدُوْنَ لِيُطْفِـُٔوْا نُوْرَ اللّٰهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللّٰهُ مُتِمُّ نُوْرِهٖ وَلَوْ كَرِهَ الْكٰفِرُوْنَ
﴿٨﴾ هُوَ الَّذِيْٓ أَرْسَلَ رَسُوْلَهٗ بِالْهُدٰى وَدِيْنِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهٗ عَلَى الدِّيْنِ كُلِّهٖ
وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُوْنَ ﴿٩﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. **Göklerde ve yerdekilerin hepsi Allah'ı tesbih eder. O, üstündür, hikmet sâhibidir.**
2. **Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyi niçin söylüyorsunuz?**
3. **Yapmayacağınızı söylemeniz, Allah yanında şiddetli bir buğza sebep olur.**
4. **Allah, kendi yolunda kenetlenmiş bir bina gibi saf bağlayarak savaşanları sever.**
5. **Bir zaman Musa kavmine: "Ey kavmim! Benim, Allah'ın size gönderdiği elçisi olduğumu bildiğiniz halde niçin beni incitiyorsunuz?" demişti. Onlar yoldan sapınca, Allah da kalplerini saptırmıştı. Allah, fâsıklar topluluğunu doğru**

yola iletmez.

6. Hatırla ki Meryem oğlu İsa: "Ey İsrailoğulları! Ben size Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat'ı tasdik eden ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim." demişti. Fakat o, kendilerine açık deliller getirince "Bu apaçık bir büyüdür" dediler.

7. İslâm'a çağırılırken, Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kimdir? Allah, zalimler topluluğunu doğru yola erdirmez.

8. Onlar ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Halbuki kâfirler istemeseler de Allah nurunu tamamlayacaktır.

9. Müşrikler istemeseler de dinini bütün dinlere üstün kılmak için Peygamberini hidâyet ve hak ile gönderen O'dur.

KELİMELERİN İZAHI

سبح : Tesbîh etti. تسبيح Yüce Allah'ı, layık olmadığı noksan sıfatlardan uzak tutup yüceltmektir.

العزيز : Azîz; galip, mağlûp edilemeyen.

الحكيم : Hakîm, her şeyi yerli yerine koyan ve hikmetin gerektirdiğini yapandır.

مقتا : Makt, buğz demektir. Zemahşerî şöyle der: Makt, buğzun en aşırısı ve en ileri derecede olanıdır.[1]

المرصوص:Marsûs, "Birbirine tutunup yapışan" manasınadır. Ferrâ der ki: Bir kimse, binanın parçalarının arasını birbirine yaklaştırıp bir tek parça olacak şekilde birleştirdiğinde رصصت البناء der.[2]

زاغوا : Haktan ve doğru yoldan saptılar.

البينات: Beyyinât, apaçık mucizeler.

NÜZÛL SEBEBİ

Rivayete göre müslümanlar şöyle dediler: "Allah'ın en sevdiği ameli bilseydik, mutlaka mal ve canlarımızı o uğurda harcardık. Allah cihâdi farz kılınca da, bazıları bundan hoşlanmadı. Bunun üzerine Yüce Allah, "Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında şiddetli bir buğza sebep olur" meâlindeki âyeti indirdi.[3]

1 Keşşâf, 4/314.
2 et-Tefsîru'l-kebîr, 29/311.
3 Ebussuûd, 5/159.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ Göklerde ve yerde bulunan melek, insan, bitki ve cansız varlıkların tümü Allah'ı noksan sıfatlardan uzak tutup Onu takdis eder ve yüceltir. "Hiçbir şey yoktur ki, O'nu övgü ile tesbih etmesin. Şu var ki, siz onların tesbihini anlamazsınız".[4] Fahreddin Râzî şöyle der: Göklerde ve yerlerde ne varsa hepsi O'nun ilahlığına, birliğine ve övülen diğer sıfatlarına şahitlik eder.[5] وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ O, mülkünde galiptir. Yaptığında hikmet sahibidir. O, hikmetin gerektirdiğinden başkasını yapmayandır.

2. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لا تَفْعَلُونَ Ey, Allah ve Rasulüne inananlar! Yapmayacağınız halde, niçin dillerinizle bir şeyi söylüyorsunu?! Yapmayacağınız bir hayrı ve iyiliği, niçin "yaparız" diyorsunuz? Bu, ret ve kınama bildiren bir sorudur. İbn Kesîr şöyle der: Bu, yerine getiremeyeceği bir vaadde bulunan veya yapmayacağı bir sözü söyleyen kimseyi kınamaktır. Buhârî ve Müslim'de şöyle buyrulmuştur: Münafıkın alâmeti üçtür. Söz verdiğinde, sözünde durmaz, konuştuğunda yalan söyler, kendisine güvenildiğinde hainlik eder. Sonra Yüce Allah onlara yaptığı kınamayı şu sözüyle pekiştirdi.[6]

3. كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لا تَفْعَلُونَ Yaptığınız bu işin buğzu Allah katında büyük oldu. Bir şey söyleyip sonra yapmamanız ve bir şeyi vaadedip yerine getirmemenizden dolayı böyle oldu. İbn Abbas şöyle der: Bir grup mü'min, cihâd farz kılınmadan önce şöyle diyordu: İstiyoruz ki Yüce Allah, en sevdiği ameli bize göstersin de onu yapalım. Bunun üzerine Yüce Allah Peygamberi'ne (s.a.v.), en sevdiği amelin, kesin bir şekilde Allah'a iman etmek ve imanı kabul etmeyip onu ikrar etmeyen asilerle cihâd etmek olduğunu haber verdi. Cihâd âyeti inince, mü'minlerden bir grup bundan hoşlanmadı ve cihâd emri onlara zor geldi. Bunun üzerine bu âyet-i kerîme indi.[7] Bir görüşe göre, yapmayacağı işi söylemekten maksat, kişinin, kardeşine iyiliği emredip kendisinin yapmaması ve onu kötülükten nehyedip kendisinin bundan vazgeçmemesidir. Nitekim âyet-i kerîmede meâlen, "İnsanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz?"[8] buyrulmuştur.

Bundan sonra Yüce Allah, Allah yolunda cihâdın faziletini haber vermek üzere şöyle buyurdu:

4. إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ Yüce Allah, savaş anında kendilerini bir saf haline getiren ve düşmanla karşılaşıldığında yerlerinde sebât eden mücâhitleri sever. Birbirlerine yapışıp tutunmaları ve savaşta sebat etmeleri hususunda onlar, bir kısmı bir kısmına kenetlenmiş, ve sağlam bir şekilde yapıştırılmış ve neticede tek bir şey haline gelmiş bir bina gibidirler. Kurtubî şöyle der: Yani Yüce Allah, Allah yolunda cihâdda sebat eden ve bina gibi, yerinden

4 İsra sûresi, 17/44.
5 et-Tefsîru'l-kebîr, 29/310.
6 Buhârî, Müslim, Muhtasaru İbn Kesîr, 3/491.
7 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/492. Bu görüş, Taberi nin tercihidir.
8 Bakara sûresi, 2/44.

ayrılmayan kimseyi sever. Bu, mü'minlerin, düşmanlarla savaşırken nasıl olacaklarına dâir Allah'tan onlara bir tâlîmdir.[9]

Yüce Allah cihâd emrini anlattıktan sonra, Musa (a.s.) ile İsa'nın (a.s.) tevhîdi emrettiğini ve Allah yolunda cihâd edip bu yüzden eziyet gördüklerini açıklamak üzere şöyle buyurdu:

5. وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَاقَوْمِ لِمَ تُؤْذُونَنِي Ey Muhammed! Kavmine Allah'ın kulu ve kelîmi (kendisiyle konuştuğu) Musa b. İmrân kıssasını anlat. Hani o, kavmi İsrailoğullarına, "Bana eziyet veren şeyi niçin yapıyorsunuz,[10] وَقَدْ تَعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ Oysa siz, gördüğünüz apaçık mucizeler sayesinde kesin olarak biliyorsunuz ki, ben Allah'ın size gönderdiği elçisiyim. Size getirdiğim peygamberlik hususunda doğru olduğumu da biliyorsunuz" demişti. Bu âyette, Rasulullah (s.a.v.) için, Mekke kâfirlerinden gördüğü eziyetler hususunda bir tesellidir. فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ Onlar haktan meyledince, Allah da onların kalplerini hidâyetten uzaklaştırdı. وَاللَّهُ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ Kuşkusuz Allah, itaatından çıkmış kimseleri doğru yola ve hayra muvaffak etmez. Râzî şöyle der: Burada, peygamberlere yapılan eziyetin, yapanları küfre götürecek ve kalplerin hidâyetten kaymasına sebep olacak kadar büyük olduğuna dikkat çekilmektedir.[11]

Bundan sonra Yüce Allah, İsa (a.s.)'nın kıssasını anlattı:

6. وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَابَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ Ey Muhammed! Kavmine şu kıssayı da anlat: Hani İsa İsrailoğullarına, "Ben, Tevrat'ta anlatılan vasıflarla size gönderilmiş, Allah'ın peygamberiyim. Kurtubî şöyle der: Hz. İsa (a.s.), Musa (a.s.)'nın dediği gibi "Ey kavmim!" demedi. Çünkü, onun onlarla bir soy bağı yoktu ki, onlar İsa'nın kavmi olsunlar.[12] Çünkü, onların içerisinde İsa'nın (a.s.) herhangi bir babası olmadı. مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ Ben, Tevrat'ın hükümlerini ve Allah'ın bütün kitap ve peygamberlerini tasdik ve itiraf edici bir peygamberim. Tevrat'a aykırı size herhangi bir şey getirmedim ki, benden nefret edesiniz. وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ Benden sonra gelecek olan Ahmed isimli bir peygamberin gönderileceğini size müjdelemek üzere geldim. Âlûsî şöyle der: Bu isim, Peygamberimiz Muhammed (s.a.v.)'in özel ismidir. Nitekim şâir Hassân şöyle der:

صلى الإله ومن يحف بعرشه والطيبون على المبارك «أحمد»

Başta Allah, olmak üzere, O'nun arşını saranlar, ve iyi temiz kişiler, o mübarek Ahmed'e salât getirirler.[13]

---

9 Kurtubî, 18/82.

10 Kurtubî şöyle der: Musa (a.s.)'ya yaptıkları eziyet, hayasının şişkin olduğuna dâir attıkları iftiradır. Eziyetlerden biri de, ona suç atan bir kadın tuzağı kurmalarıdır. Bir diğeri ise, "Ey Musa! Onların tanrıları olduğu gibi sen de bizim için bir tanrı yap (A'râf sûresi, 7/138), "Sen ve Rabbin gidin, savaşın (Mâide sûresi, 5/24) demeleridir.

11 et-Tefsîru'l-kebîr, 29/313.

12 Kurtubî, 18/83.

13 Âlûsî, 28/86.

Hadiste şöyle buyrulmuştur: Benim beş ismim vardır. Ben Muhammed'im, ben Ahmed'im, ben Hâşir (toplayıcı)'im, insanlar benim ayaklarımın önünde toplanacaktır. Ben Mâhî (yok edici, silen)'yim Allah benimle küfrü yok eder. Ben Akîb'im.[14] Akîb, kendisinden sonra peygamber gelmeyecek kimsedir. Rivayet edildiğine göre Sahâbe, (r. anhum) "Ey Allah'ın Rasulü! Bize kendinden haber ver" dedi. Rasulullah (s.a.v.) buyurdu ki: Ben, babam İbrahim'in duası ve İsa'nın müjdesiyim. Annem bana hamile kaldığında, sanki kendisinden bir nur çıkıp Suriye saraylarının bu nurla aydınlandığını gördü.[15] فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ İsa onlara, apaçık mucizeler getirdiğinde, ki bunlar ölüleri diriltme, anadan doğma körlerle alaca hastalarını iyileştirme ve benzeri, onun peygamberlik iddiasında doğruluğunu gösteren mucizelerdir,[16] قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ İsa (a.s.) hakkında, "Bu, bize apaçık sihri getiren bir sihirbazdır" dediler. Onlar "Sihir" sözleriyle, İsa (a.s.)'nın eliyle meydana gelen mucizelere işaret etmişlerdir. Tefsirciler şöyle der: Her peygamber, kavmine, Peygamberimizin (s.a.v.) geleceğini müjdelemiştir. Yüce Allah bu âyette, sadece İsa (a.s.)'nın müjdelediğini bildirdi. Çünkü o, Peygamberimiz'den (s.a.v.) önceki son peygamberdir. Yüce Allah, Peygamberimiz'in (s.a.v.) geleceğine dair müjdenin, ardarda bütün peygamberleri kapsadığını, son olarak da İsrailoğullarının son peygamberi olan İsa (a.s.) tarafından müjdelendiğini açıklamıştır. .

7. وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَى إِلَى الإِسْلامِ Bu, olumsuzluk ifade eden bir sorudur. Yani, Rabbi kendisini, Peygamberinin diliyle İslâm'a çağırdığında çağrıya icâbet edeceği yerde Rabbinin peygamberine "sihirbaz", indirilmiş mucizelerine de "sihir" demek sûretiyle Allah'a iftira edenden daha zalim hiç kimse yoktur. وَاللَّهُ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ Allah, kâfir ve zalim olanlan hidayete ve kurtuluşa erdirmez, ona doğru yolu göstermez.

8. يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ Müşrikler Allah'ın dinini ve nurlu şeriatını ağızlarıyla söndürmek isterler. Fahreddin Râzî şöyle der: "Allah'ın nurunu söndürmek" ifadesi, Kur'ân'a "sihir" demek sûretiyle İslâm'ın batıl olduğunu anlatmak istemelerinden dolayı onlarla alaydır. Onların durumu, güneşin nurunu söndürmek için ona ağzıyla üfleyen kimseye benzetilmiştir.[17] Burada onlarla alay edilmiş ve eğlenceye alınmışlardır. وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ Halbuki Allah, dinini her tarafta yayarak ve bütün dinlere üstün kılarak galip getirecektir. Nitekim hadiste şöyle buyrulmuştur: Yüce Allah benim için yeryüzünü dürdü de, ben onun doğularını ve batılarını gördüm. Ümmetimin mülkü, kuşkusuz, yeryüzünden benim için dürülen yere kadar ulaşacaktır...".[18] Yani bu din, dünyanın doğularında ve batılarında yayılacaktır. وَلَوْ

14 Buhârî, Menâkıb 17, Tefsîr 61/1; Tirmizî, Edeb 67; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned 4/80-81.

15 Sîret-i İbn İshâk. İbn Kesîr, "Bunun isnadı iyidir" der.

16 Şurası açıktır ki, جاء deki zamir, İsa'ya (a.s.) râcidir. Çünkü hakkında konuşulan odur. Bazılarına göre ise bu zamir, onlara müjdelenen Ahmed'e râcidir. Birinci görüş, Beyzâvî, Âlûsi ve Ebû Hayyân'ın tercihidir. Açık olan da budur.

17 et-Tefsîru'l-kebîr, 29/314.

18 Müslim, Fiten 52/19: زوى الارض demek, "Allah yeri topladı da Rasulullah (s.a.v.) onu gördü" manasınadır.

كَـــرِهَ الْكَافِـــرُونَ Suçlu kâfirler,bunu istemese de, bu mutlaka olacaktır. Kâfirlerin gururlanıp istememelerine rağmen Yüce Allah bu dinin şanını yüceltecektir. Şeyhzâde şöyle der: Şirke ve sapıklığa daldıkları için Mekke kâfirleri bu hak dinden hoşlanmıyorlardı. Dolayısıyle onların bu durumuna uygun olan, hoşlanmadıkları hakkı üstün kılarak onları zelil etmektir. Dini üstün kılmaktan maksat, dünyada bu dini kabul etmeyen kimse kalmayacak demek değildir. Aksine bundan maksat, bu dinin mensuplarının kıyamete kadar delil, kılıç ve dille diğer din mensuplarına üstün ve galip olmaları demektir.[19]

9. هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُـــولَهُ بِالْهُـــدَى وَدِينِ الْحَقِّ Yüce Allah, kudret ve hikmetiyle, elçisi Muhammed (s.a.v.)'i apaçık Kur'ân ve nurlu dinle gönderendir. لِيُظْهِـرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ İslâm'ı Yahudilik" Hıristiyanlık ve İslâm'a muhalif olan diğer dinlere üstün kılmak için böyle yaptı. وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ Allah'ın düşmanları ve O'na başkasını ortak koşanlar hoşlanmasa da bunu yapmıştır. Ebussuûd şöyle der: Yüce Allah İslâm dinini üstün kılmak sûretiyle sözünü yerine getirmiştir. Şöyle ki: İslâm'ın karşısında ezilip mağlup olmayan hiçbir din kalmamıştır.[20]

19 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/490.
20 Ebussuûd, 5/161.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ
تُنجِيكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿١٠﴾ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي
سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١﴾
يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسَاكِنَ
طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ وَأُخْرَىٰ تُحِبُّونَهَا ۖ
نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا
أَنصَارَ اللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنصَارِي إِلَى اللَّهِ ۖ قَالَ
الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنصَارُ اللَّهِ ۖ فَآمَنَت طَّائِفَةٌ مِّن بَنِي إِسْرَائِيلَ وَكَفَرَت
طَّائِفَةٌ ۖ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَىٰ عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ ﴿١٤﴾

10. Ey iman edenler! Sizi acı bir azaptan kurtaracak ticâreti size göstereyim m?

11. Allah'a ve Rasulüne inanır, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda savaşırsınız. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır.

12. İşte bu takdirde O, sizin günahlarınızı bağışlar, sizi zemininden ırmaklar akan Cennetlere, Adn Cennetlerindeki güzel meskenlere koyar. İşte en büyük kurtuluş budur.

13. Seveceğiniz başka bir şey daha var: Allah'tan yardım ve yakın bir fetih. Mü'minleri müjdele.

14. Ey iman edenler! Allah'ın yardımcıları olun. Nitekim Meryem oğlu İsa havarilere "Allah'a (giden yolda) benim yardımcılarım kimdir?" demişti. Havarileri de "Allah (yolunun) yardımcıları biziz" demişlerdi. İsrailoğullarından bir zümre inanmış, bir zümre de inkâr etmişti. Nihayet biz inananları, düşmanlarına karşı destekledik. Böylece üstün geldiler.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde müşriklerin, Allah'ın nurunu söndürmek istediklerini açıkladıktan sonra burada, mü'minlere din düşmanlarına karşı cihâd

etmelerini emretti, onları mallarını ve canlarını Allah yolunda feda etmeye ve cihâd etmeye çağırdi ve, dünya ve ahiret mutluluğunu isteyenler için bunun kazançlı bir ticaret olduğunu açıkladı.

KELİMELERİN İZAHI

تنجيكم :Sizi kurtarır..

الحواريون:Havâriyyûn, İsa (a.s.)'nın peşinden giden saf ve has mü'minler. Bunlar, İsa'ya (a.s.) yardım edenlerdir.

أيدنا : Kuvvetlendirdik, destekledik.

ظاهرين: Zâhirîn, hüccet ve delille üstün gelenler, demektir.

NÜZÛL SEBEBİ

Rivayet edildiğine göre bazı Sahâbîler (r. anhum) şöyle dediler: "Ey Allah'ın peygamberi! Allah katında ticaretlerin hangisinin daha sevimli olduğunu bilip o ticareti yapmak istiyoruz. Bunun üzerine şu âyet indi: Ey iman edenler! Sizi elem verici azaptan kurtaracak bir ticareti size göstereyim m?....".[21]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

10. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ Ey, Allah ve Rasulünü tasdîk eden ve Rablerine hakkıyle iman éden siz mü'minler! Sizi elem verici şiddetli bir azaptan kurtaracak kazançlı ve şanı yüce bir ticareti size göstereyim mi? Bu soru, teşvîk için sorulmuştur.

Bundan sonra Yüce Allah şöyle buyurarak bu ticareti açıkladı:

11. تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ Allah ve Rasulüne, şüphe ve münafıklık kanşmamış doğru bir imanla inanırsınız. Allah'ın dinini yüceltmek için mal ve canla din düşmanlarıyla cihâd edersiniz. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah, iman ve Allah yolunda cihâdı, ticarete benzetmek sûretiyle bunlan ticaret saydı. Çünkü ticaret, kazanç arzusuyla bir şeyin başka bir şeyle değiştirilmesinden ibarettir. İnanan, malı ve canı ile cihâd eden kimse, Rabbi katındaki büyük sevabı elde etmek ve elem verici azaptan kurtulmak için elinde bulunanı harcamış ve yapabileceğini yapmıştır. Yüce Allah bu sevabı ve azaptan kurtuluşu ticarete benzetmiştir. Zira o meâlen şöyle buyurmuştur: Allah, mü'minlerden mallarını ve carilarını, onlara verilecek Cennet karşılığında satın almıştır".[22] Fahreddin Râzî şöyle der: Cihâd üç türlü olur: 1. Kişinin, kendisiyle nefsi arasında olan cihâd. Bu, nefsi ezmek ve onu zevk ve şehevî arzulardan alıkoymaktır. 2. Kişinin, kendisiyle insanlar arasındaki cihâddır. Bu da, onlardan

21 Kurtubî, 18/87.
22 Tevbe sûresi, 9/111.

bir şey tamah etmemek ve şefkat gösterip onlara merhametli davranmaktır. 3. Allah'ın dinine yardım etmek için mal ve canla, Allah düşmanlarına karşı cihâd etmektir.[23] ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ Eğer bilginiz ve anlayışınız varsa, size emretmiş olduğum Allah yolunda cihâd, sizin için bu hayattaki her şeyden daha iyidir.

12. يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ Bu bölüm, "Allah'a ve Rasulüne inanırsınız" meâlindeki haber cümlesinin cevabıdır. Çünkü bu haber cümlesi emir manasınadır. Yani, "Allah'a iman ve O'nun yolunda cihâd edin. Bunu yaparsanız, Allah sizin günahlarınızı bağışlar yani onları örter ve lütfuyla üzerinizden siler. وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنْهَارُ وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ Sizi, köşklerinin altından Cennet nehirleri akan bağlara ve bahçelere sokar ve sizi devamlı kalınacak Cennetlerde yüksek köşklere yerleştirir. ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ İşte anlatılan bu mükâfat, öyle büyük bir kazançtır ki, artık ondan öte kazanç yoktur. O öyle devamlı büyük bir mutluluktur ki, ondan öte bir mutluluk yoktur.

13. وَأُخْرَى تُحِبُّونَهَا Allah size seveceğiniz başka bir iyilik daha verecektir ki, o da, نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ düşmanlarınıza karşı size yardım etmesi ve size Mekke'nin fethini nasip etmesidir. İbn Abbas, "Yüce Allah'ın bundan maksadı, İran ve Bizans'ın fethidir" der. وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ Ey Muhammed! Müminlere bu apaçık lütfu müjdele. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah onlara ahirette lütfedeceği sevabı anlattıktan sonra, bu dünyada sevinç verecek şeyi de anlattı. Ki o da, onlara nasip ettiği ülkelerin fethidir.[24] İşte bunlar, ahiret nimetleri ile birleşen dünya nimetleridir.

14. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونوا أَنصَارَ اللَّهِ Ey iman edenler! Allah'ın dinine yardım edin, O'nun nurlu alâmetini yükseltin. كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنصَارِي إِلَى اللَّهِ Nitekim, Meryem oğlu İsa, yardımcılarına, "Allah'ın davetini tebliğ ve dinine yardım etmek için bana kim yardım edecek?" dediğinde, Havariler Allah'ın dinine yardım etmişlerdi. قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنصَارُ اللَّهِ İsa'ya uyanlar, ki bunlar ona çok yakın samimi mü'minler olup davetini kabul ederlerdi, "Allah'ın dininin yardımcılan biziz" dediler. Beyzâvî şöyle der: Havariler, onun seçkin arkadaşları ve ona ilk inananlardır. Havari kelimesi, beyazlık manasına gelen "haver" kökünden türemiştir. Bunlar oniki kişi idi. Râzî şöyle der: Bu âyetteki teşbih, manaya hamledilmiştir. Yani, Havariler Allah'ın yardımcıları oldukları gibi, siz de Allah'ın yardımcıları olun.[25] فَآمَنَتْ طَائِفَةٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَكَفَرَتْ طَائِفَةٌ İsrailoğulları iki kısma ayrıldı. Biri, İsa'ya (a.s.) iman edip onu tasdik eden grup, diğeri de, onun peygamberliğini yalanlayıp inkâr eden gruptur. فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَى عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ Nihayet kâfir düşmanlarına karşı biz mü'minleri destekledik de delil ve hüccetlerle sonunda onlara galip geldiler.

23 et-Tefsîru'l-kebîr, 29/316.
24 el-Bahr, 8/263.
25 et-Tefsîru'l-kebîr; 29/319.

İbn Kesîr şöyle der: Meryem oğlu İsa (aleyhimusselâm), Rabbinin kendisine verdiği peygamberlik görevini tebliğ edince, İsrailoğullarından bir grup onun getirdikleri sayesinde doğru yolu buldu. Bir grup da sapıklığa düşüp onun peygamberliğini inkâr etti. Onu ve annesini büyük belâlara soktular. Bunlar Yahudilerdir. Allah'ın laneti üzerlerine olsun. Ona uyanlardan bir grup da, onun hakkında çok ileri gitti ve sonunda onu, Allah'ın (c.c.) lütfettiği peygamberlik derecesinden daha yükseklere çıkardılar ve bu hususta birçok fırka ve gruplara ayrıldılar. Bazıları, İsa'nın (a.s.), Allah'ın oğlu olduğunu iddia etti. Bazıları da onun "Baba, Rûhu'l-Kuds ve Oğul" üçlüsünün üçüncüsü olduğunu iddia etti. Bazıları ise, onun Allah olduğunu söylediler. Haşâ, Allah bundan son derece yücedir. Neticede Allah mü'minlere, onlara düşmanlık eden Hıristiyan gruplara karşı yardım etmiştir.[26]

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "لم تقولون ما لا تفعلون Yapmayacağınız şeyi niçin söylüyorsunuz?" âyetinde kınama üslubu vardır. Bu şöyledir: لم deki م nin aslı, soru ما sıdır. Hafiflik için elifi zikredilmemiştir. Sorudan maksat, kınamaktır.

2. "كبر مقتا عند الله أن تقولوا ما لا تفعلون Yapmayacağınız şeyi söylemeniz, Allah katında şiddetli bir buğza sebep olur" âyetinde yaptıklarının son derece çirkin olduğunu anlatmak için, önceki âyette bulunan lafzın tekrarıyla itnâb yapılmıştır. تقولوا ile تفعلوا arasında da tıbâk vardır.

3. "كأنهم بنيان مرصوص Sanki onlar, kenetlenmiş bir binadır" âyetinde mürsel mücmel teşbih vardır. Sağlamlık ve kenetlenme hususunda bir binaya benzetilmişlerdir.

4. "يريدون ليطفئوا نور الله Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar âyetinde latif bir istiâre vardır. Yüce Allah nurunu, dini ve aydınlık şeriatı için müsteâr olarak kullandı. Ve dini ibtal etmek isteyen kimseye, istiâre-i temsîliyye yoluyla, hakir ağzıyla güneşi söndürmek isteyen birine benzetti. Bu, latîf istiârelerdendir.

5. "هل أدلكم على تجارة Size bir ticareti göstereyim mi?" cümlesindeki soru teşvik ve özendirmek içindir.

6. "فآمنت طائفة Bir grup inandı" ile "وكفرت طائفة Bir grup inkâr etti" âyetleri arasında tıbâk vardır.

7. "مبين ، الفاسقين ve المؤمنين gibi, âyet sonlarında secî murassa vardır. Sanki bunlar, ipe dizilmiş inci taneleridir. Bu da güzelleştirici edebî sanatlardandır.

26 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/495.

BİR UYARI

Musa (a.s.) ile İsa (a.s.), İsrailoğulları peygamberlerinden olduğu için ikisinin kıssası bu sûrede birlikte zikredilmiştir. Bunlar İsrailoğullarının en büyük peygamberlerinden ve Allah'ın kendilerini Kur'ân-ı Kerîm'in'de övüp yücelttiği Ulu'l-azm peygamberlerdendir.

Allah'ın yardımıyle "Saff sûresi"nin tefsiri bitti.

CUM'A SÛRESİ

Medine'de inmiştir. 11 âyettir.

Takdim

Bu mübarek sûre Medine'de inmiş olup ahkâm âyetlerini kapsamaktadır. Sûrenin, etrafında döndüğü ana konu, Allah'ın mü'minlere farz kıldığı Cum'a namazının hükümlerinin açıklanmasıdır.

Bu mübarek sûre, peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamber olarak gönderilişini ele alır. Onun, Allah'ın lütfettiği bir rahmet olduğunu açıklar. Yüce Allah Arapları onunla şirk ve sapıklık karanlıklarından kurtardı. İnsanlığı onunla şereflendirdi. İnsanlık daha önce karanlıkta yalpalarken, onun peygamberliği, toplumun hastalıklarına bir deva ve merhem oldu.

Sonra bu sûre Yahudileri ve onların Allah'ın şeriatinden döndüklerini anlatır. Şöyle ki, onlar, Tevrat'ın hükümleriyle amel etmekle yükümlü kılındılar, fakat onlar bundan yüz çevirip uygulamadılar. Onlar için eşeği darb-ı mesel getirdi. Bu eşek, sırtında büyük ve faydalı kitapları taşır, fakat eline yorgunluk ve meşakkatten başka bir şey geçmez. İşte bu, bedbahtlık ve helâkin son derecesidir.

Daha sonra bu sûre, Cum'a namazının hükümlerini ele alır. Mü'minleri, bu namazı eda etme yarışına çağırır. Ezan vaktinde alışveriş yapmayı onlara haram kılar. Münafıkların yaptığı gibi, namazı bırakıp ticaretle meşgul olmaktan sakındırarak sona erer. Münafıklar namaza kalktıklarında ağır alıp tembel tembel kalkarlar.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ
الْحَكِيمِ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ
آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ
لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢﴾ وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ ﴿٣﴾ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ
الْعَظِيمِ ﴿٤﴾ مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرٰيةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا
كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ
اللّٰهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥﴾ قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا
إِنْ زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلّٰهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿٦﴾ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ
بِالظَّالِمِينَ ﴿٧﴾ قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ
إِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلٰوةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلٰى
ذِكْرِ اللّٰهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾
فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ
وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾ وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً
أَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللّٰهِ
خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللّٰهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. **Göklerde ve yerde olanların hepsi, mülkün sahibi, mukaddes, Azîz, Hakîm olan Allah'ı tesbih eder.**

2. Ümmîler arasından, kendilerine âyetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O'dur. Halbuki onlar önceden apaçık bir sapıklık içindeydiler.

3. (Bu Peygamber) mü'minlerden henüz kendilerine katılmamış bulunan diğer insanlara da onu öğretir. Allah, Azîz'dir, Hakîm'dir.

4. Bu, Allah'ın lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, büyük lütuf sâhibidir.

5. Kendilerine Tevrat yükletilen sonra onunla amel etmeyenlerin durumu, koca koca kitaplar taşıyan merkebin durumu gibidir. Allah'ın âyetlerini yalanlamış olan kavmin durumu ne kötüdür. Allah, zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.

6. De ki: Ey Yahûdiler! Diğer insanların değil de yalnız kendinizin Allah'ın dostları olduğunuzu sanıyorsanız, bu iddianızda samimî iseniz haydi ölümü temennî edin (bakalım).

7. Ama onlar, önceden yaptıklarından dolayı ölümü asla temennî etmezler. Allah, zalimleri çok iyi bilir.

8. De ki: Sizin kendisinden kaçtığınız ölüm, muhakkak sizi bulacaktır. Sonra da görüleni ve görülmeyeni bilen Allah'a döndürüleceksiniz de O size bütün yaptıklarınızı haber verecektir.

9. Ey iman edenler! Cum'a günü namaza çağırıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alış verişi bırakın. Eğer siz bilen kimseler iseniz elbette bu, sizin için daha hayırlıdır.

10. Namaz bitince yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin. Allah'ı çok zikredin, umulur ki kurtuluşa erersiniz.

11. Onlar bir ticâret ve eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona giderler ve seni ayakta bırakırlar. De ki: Allah'ın yanında bulunan, eğlence ve ticaretten daha yararlıdır. Kuşkusuz Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır.

KELİMELERİN İZAHI

الأميين : Ümmiyyîn, Peygamber (s.a.v.) ile aynı asırda yaşayan Araplar demektir: Okuma yazma bilmeme manasına gelen "ümmîlik"le şöhret buldukları için kendilerine bu isim verilmiştir.

يزكيهم: Onları temizler. Bu kelime şirk ve günah kirinden temizlemek manasma gelen تَزْكِيَة den türetilmiştir.

أسفار : Esfâr, büyük kitap manasına gelen سِفْر kelimesinn çoğuludur: Şâir şöyle der:

زوامل للأسفار لا علم عندهم بجيدها إلا كعلم الأباعر

لعمرك ما يدرى البعير إذا غدا بأوساقه او راح ما في الغرائر

Onlar kitap hamallarıdır. Onların, kitapların iyisi hakkında bilgileri yoktur. Onların bilgisi eşeklerin bilgisine benzer. Yemin olsun ki, eşek sabah akşam yük taşır, fakat çuvalların içinde ne olduğunu bilmez.[1]

هادوا : Yahudiliği din edindiler.

انفضوا : Ayrılıp döndüler.

NÜZÛL SEBEBİ

Câbir (r.a.)'in şöyle dediği rivayet olunur: Bir cum'a günü Rasulullah (s.a.v.) ayakta hutbe okurken, Medine'ye bir kervan çıkageldi. Rasulullah (s.a.v.)'ın Ashâbı (r.anhum) hemen kervana koştular. Ashâb'dan sadece oniki kişi kaldı. Ben, Ebû Bekir ve Ömer bu oniki kişinin içinde idik. Bunun üzerine Yüce Allah, "Onlar bir ticaret ve eğlence gördüklerinde hemen dağılıp oraya giderler ve seni ayakta bırakırlar" meâlindeki âyeti indirdi.[2]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ Kâinatta bulunan insan, hayvan, bitki ve cansız varlıkların hepsi Yüce Allah'ı takdis eder, ta'zîm eder ve noksan sıfatlardan uzak tutar. "يسبح tesbih eder" şeklindeki geniş zaman kipi yenilenme ve devamlılık ifade etmek içindir. Yani, bu, sürekli devam eden bir tesbihtir. الْمَلِكِ O ilah, her şeyin sâhibidir. Meydana getirmek ve yok etmek sûretiyle yaratmada tasarruf sahibidir. الْقُدُّوسِ Noksanlardan uzak tutulan ve olgunluk sıfatlarıyla nitelenendir. الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ Mülkünde güçlü, yaptığında hikmet sahibidir.

2. هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الأُمِّيِّينَ رَسُولا مِنْهُمْ O Yüce Allah, rahmeti ve hikmetiyle, "Araplar içinde onlardan, kendileri gibi ümmî, okuma yazma bilineyen bir peygamber gönderendir. Tefsirciler şöyle der: Araplar okuma yazma bilmedikleri için onlara "ümmîler" denilmiştir. Araplar'ın ümmî oldukları meşhurdur. Nitekim Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Biz ümmî bir milletiz. Yazmayı ve hesabı bilmeyiz"[3] Rasulullah (s.a.v.) bütün insanlığa gönderilmiş bir peygamber olduğu halde, sadece "ümmîler içinde gönderildi" denilmesinin hikmeti, Arapları şereflendirmektir. Zira

1 el-Bahr, 8/266.
2 Buhârî, Tefsir, 62/2; Müslim, Cum'a, 7/36-39. Bkz, Rûhu'l-meânî, 28/104.
3 Buhârî, Müslim .

Rasulullah (s.a.v.)'ın onlardan olduğu ifade edildi. Bu, şeref olarak Araplar'a yeter. يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ Bu Peygamber onlara Kur'ân âyetlerini okur, onları inkâr ve günah kirlerinden temizler. İbn Abbas şöyle der: İman sayesinde onları temiz kalpli yapar.[4] وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ Onlara, okunan âyetleri ve peygamberin pak sünnetini öğretir. وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ Durum şu ki, onlar, Muhammed (s.a.v.) kendilerine gönderilmeden önce hak yoldan apaçık bir şekilde sapmışlardı. İbn Kesîr der ki: Yüce Allah Hz. Muhammed (s.a.v.)'i peygamberlerin gönderilmediği ve yollardan uzaklaşıldığı bir dönemde gönderdi. O zaman ona ihtiyaç çok idi. Araplar daha önce Hz. İbrahim'in (a.s.) dinine bağlı idiler. Daha sonra onu değiştirip bozdular, tevhid yerine şirki, ya kîn yerine şekki getirdiler ve Allah'ın izin vermediği birçok bid'atlar uydurdular. Ehl-i Kitab da böyleydi. Onlar da kitaplarını tahrif edip değiştirdiler. İşte bunun üzerine Yüce Allah, Hz. Muhammed (s.a.v.)'i kapsamlı, mükemmel ve yüce bir şeriatla gönderdi. Bu şeriatta hidâyet ve insanların yaşarken ve ölünce muhtaç oldukları her şeyin izahı vardır. Yüce Allah bütün güzellikleri Hz. Muhammed (s.a.v.)'de topladı, öncekilerden ve sonrakilerden hiçkimseye vermediği şeyi ona verdi.[5]

3. وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ Yüce Allah bu Peygamber'i, o ümmîlerin zamanında bulunmayıp da daha sonra gelecek olan diğer kavimlere de göndermiştir. Bunlar, kıyamete kadar müslüman olanların hepsidir. Sâvî der ki: Yani o, zamanında var olan mü'minlere gönderildiği gibi, onlardan sonra gelecek olanlara da gönderilmiştir. Onun peygamberliği sadece kendi zamanında var olanlar için değil, aksine hem onları, hem de onların dışında kıyamete kadar gelecek olanları kapsar.[6] Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edilen bir hadiste o şöyle demiştir: Biz, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanında oturuyorduk. Bu sırada Cum'a sûresinin "Mü'minler'den henüz onlara katılmamış olan diğer insanlara da:" meâlindeki âyeti indi: "Ey Allah'ın Rasulü! Bunlar kimlerdir?" dediler. Ebû Hüreyre der ki: "Selmân-ı Fârisî de aramızda idi. Rasulullah (s.a.v.) elini Selmân'ın üzerine koyup şöyle buyurdu: "İman , Süreyyâ yıldızının yanında da olsa, bunlardan bir grup insan mutlaka onu elde ederdi.[7] Bu âyeti tefsir ederken Mücâhid şöyle der: Bunlar yabancılar ve Arab'ın dışında Peygamber (s.a.v.)'e iman eden herkestir.[8] وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ O, mülkünde güçlü ve galip, yaptıklarında hikmet sahibidir.

4. ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ İnsanlığın efendisine has olan bu şeref yani onun bütün insanlara peygamber gönderilmesi, Kur'ân'ın Arapça inmesiyle Allah'ın Arapları şereflendirmesi ve son peygamberi onlara göndermesi Allah'ın bir lütfudur. Onu, dilediklerine verir. وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ Yüce Allah, dünyada ve ahirette bütün yarattıklarını kapsayacak engin lütuf sahibidir.

4 Kurtubî, 81/92.
5 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/497.
6 Sâvî Hâşiyesi, 4/204.
7 Buhârî ve Müslim.
8 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/498.

Bundan sonra Yüce Allah, Yahudileri yermeye başladı. Allah onları Tevrat ile şereflendirmişti de onlar bundan yararlanmamış ve onu uygulamamışlardı. Dolayısıyle Yüce Allah onları kitap taşıyan eşeklere benzeterek şöyle buyurdu:

5. مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَاةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا Kendilerine Tevrat verilen ve onun içindekileri yapmakla mükellef kılınan, sonra da onunla amel etmeyip hidayet ve nurundan faydalanmayan Yahudilerin durumu, faydalı büyük kitaplar taşıyan eşeklerin durumuna benzer ki eşeğin eline bu kitaplardan yorgunluk ve meşakkatten başka bir şey geçmez. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah, amel etmedikleri halde ellerinde. Tevrat bulunan Yahudileri, kitap taşıyan eşeğe benzetti. Eşek, boş yere ağır bir yük taşımaktan başka bir şey elde edemez. Onları taşırken yorulur fakat içindekilerden faydalanamaz.[9] Şeyhzâde şöyle der: Yüce Allah Yahudileri yerdi. Şu sebeple ki onlar, Tevrat'ı okuyan ve içindekileri bilen kimselerdir. Ve bu Tevrat'ta Hz. Muhammed (s.a.v.)'in doğruluğunu ve ona imanın vacip olduğunu gösteren âyetler vardır. Fakat onlar kendilerini dünya ve ahiret bedbahtlığından kurtaracak bu âyetlerden faydalanmadılar. İşte bu sebeple Allah onları, ilim ve hikmet kitaplarını taşıyıp da. onlardan faydalanamayam eşeğe benzetti. Burada benzetme yönü, son derece faydalı bir şeyden, yorgunluk ve meşakkat çekildiği halde, mahrum kalmaktır.[10]

بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ Yahudiler hakkında getirmiş olduğumuz bu misal, Allah'ın, Muhammed'in peygamberliğini gösteren âyetlerini yalanlayan kavim için ne kötü bir misaldir.[11] وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ Yüce Allah zalim ve fâsık olan kimseyi imana giden yolu gösterip hayra muvaffak kılmaz. Atâ şöyle der: Bunlar, peygamberleri yalanlayarak kendilerine zulmeden kimselerdir.[12]

Bundan sonra Yüce Allah, Allah'ın dostları olduklarını iddia eden Yahudileri yalanlamak üzere şöyle buyurdu:

6. قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا Ey Muhammed! Yahudileşen ve Yahudi dinine sarılan o kimselere de ki: إِنْ زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلَّهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ Eğer iddia ettiğiniz gibi, diğer insanlar değil de sadece siz gerçekten Allah'ın dostları iseniz ve bu iddiamızda da doğru iseniz, Allah'tan sizi öldürmesini isteyin ki, dostları için hazırlanmış olan ikram yurduna hemen nakledilesiniz. Ebussuûd şöyle der: Yahudiler, "Biz Allah'ın oğulları ve dostlarıyız"[13] diyor ve ahiret yurdunun Allah katında sadece kendilerine ait olduğunu iddia ediyorlardı. Ayrıca "Yahudilerden başka hiçkimse Cennete girmeyecek"[14] diyorlardı. Dolayısıyle Yüce Allah, onların

9 Kurtubî, 18/95.

10 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/494.

11 Ben derim ki: Bu mübarek âyette, Kur'ân'ın hükümlerini tatbik etmediğimiz ve gereğini yapmadığımız takdirde, biz müslümanlara tariz vardır. Bu, Arapların, "Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla" manasındaki, إياك أعنى واسمعى يا جارة sözlerine benzer.

12 et-Tefsîru'l-kebîr, 29/5.

13 Mâide Sûresi, 5/18.

14 Bakara sûresi, 2/111.

yalanlarını açığa çıkarması için, Peygamberi'ne şöyle demesini emretti: Eğer böyle sanıyorsanız ölümü isteyin ki, musibet yurdundan ikram yurduna taşınasınız. Çünkü, kendisinin Cennetliklerden olduğuna kesin inanan kimse, bu meşakkat yeri olan yurttan kurtulup oraya gitmeyi ister.[15] Yüce Allah onları rezil etmek ve yalanlanm açıklamak üzere şöyle buyurdu:

7. وَلا يَتَمَنَّوْنَهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ Daha önce inkâr ettikleri ve günah işledikleri, Muhammed (s.a.v.)'i yalanladıkları için hiçbir durumda ölümü temenni etmezler. Hadiste şöyle buyurulmuştur: Canım kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, eğer ölümü temenni etselerdi, yeryüzünde hiçbir Yahudi kalmaz, hepsi ölürdü.[16] Âlûsî şöyle der: Onlardan hiçbiri ölümü temenni etmedi. Çünkü onlar Hz. Muhammed (s.a.v.)'in doğruluğuna kesinlikle inanıyorlar ve ölümü temenni ettikleri takdirde derhal öleceklerini biliyorlardı. Bu, mucizelerden biridir. Yahudilerin ölümü temennî etmeyecekleri, Bakara sûresinde لن lafzı ile ifade edilmiştir. Meşhur görüşe göre bu, "sanatta çeşitleme" babındandır.[17] وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ Allah onları ve onlardan meydana gelen çeşitli zulüm ve isyanları bilendir. Burada Yüce Allah, Yahudileri yermek ve zalim olduklarını tescil etmek için, "بهم onları" zamiri yerine, "بالظالمين zalimleri" açık ismini getirmiştir.[18]

8. قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلاقِيكُمْ Ey Muhammed! Onlara de ki: Kendisinden kaçtığınız, dilinizle dahi istemekten korktuğunuz bu ölüm, kesinlikle başınıza gelecektir, ondan kaçmak size bir fayda sağlamaz. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Nerede -olursanız olun, ölüm size ulaşır. Sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile"[19] Çünkü o kesin bir kaderdir. Korkunun ecele faydası yoktur. ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ Sonra, kendisine hiçbir şey gizli kalmayan Allah'a döndürüleceksiniz. فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ O size amellerinizin karşılığı verecektir. Burada bir tehdit ve korkutma vardır.

Bundan sonra Yüce Allah, Cum'a namazının hükümlerini açıklamak üzere şöyle buyurdu:

9. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ Ey, Allah ve Rasulüne inanan mü'minler topluluğu! Müezzinin Cum'a namazı için ezan okuyup seslendiğini işittiğinizde, Cum'a hutbesini dinlemeye ve namazı eda etmeye gidin, alış-verişi bırakın. Zararlı ticareti bırakıp kârlı ticarete koşun. İbn Cüzeyy şöyle der: Âyette geçen سعى den maksat, koşmak değil yürümektir.[20] Çünkü hadiste şöyle buyurulmuştur: "Namaz kılınırken ona koşarak gelmeyin, yürüyerek gelin, sükûnet ve vakarınızı koruyun"[21] Hasan el-Basrî de şöyle der: Vallahi bu ayaklarla koşmak

15 Ebussuûd, 5/163.
16 Varyantı için bkz. Ahmed b. Hanbel, el-Müsned 1/248 Kurtubî, 18/96.
17 Rûhu'l-meânî, 28/96.
18 Ebussuûd, 5/163.
19 Nisâ sûresi, 4/78.
20 et-Teshîl, 4/119.
21 Kütüb-i Sitte.

değildir. Çünkü müslümanların, sekinet ve vakar olmaksızın namaza gelmeleri yasaklandı. Fakat bu, kalben, niyetle ve huşû içerisinde koşmaktır.[22] ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ Eğer doğru bilgi ve akl-ı selim sahibi iseniz, bilin ki, bu Allah rızasına koşma ve alış-verişi bırakma, sizin için dünya ticaretinden daha hayırlı ve faydalıdır. Çünkü ahiretin faydası daha yüce ve kalıcıdır.

10. فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ Namazı eda edip bitirdiğinizde, ticaret ve ihtiyaçlarınızı temin için yeryüzüne dağılın. وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ Allah'ın lütuf ve ihsanından isteyin. Çünkü rızık O'nun elindedir. O, ihsan ve lütuf sahibidir. Çalışanın çalışmasını zâyi etmez ve isteyenin ümidini boşa çıkarmaz. وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا Rabbinizi, sadece namaz vaktinde değil, her zaman, dil ve kalple zikredin. لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ Ki, dünya ve ahiret hayrını kazanasınız. Saîd b. Cübeyr şöyle der: Allah'ı zikir demek, O'na itaat etmek demektir. Allah'a itaat eden O'nu zikretmiş olur. İtaat etmeyen, çokça tesbih çekse bile, O'nu zikretmiş sayılmaz.[23]

Bundan sonra Yüce Allah, bir grup insanın, fâni dünyayı sonsuz olan ahirete tercih ettiğini ve ondan üstün tuttuğunu haber vererek şöyle buyurdu:

11. وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا Bu âyet, Cum'a günü Rasulullah (s.a.v.)'ı, hutbe okurken ayakta bırakıp yanından ayrılan bazı Sahâbîleri (r.anhum) kınamaktadır. Yani, Ey Muhammed! Onlar kârlı bir ticaret, gelen bir alış-veriş veya dünya eğlence ve zinetinden bir şey işittiklerinde seni bırakıp ona yönelir ve seni, hutbe okurken minberde ayakta bırakırlar. Yüce Allah, "إليها ona" zamiri, eğlence değil de ticaret için kullandı. Çünkü ticaret daha önemlidir, asıl maksat da odur. Tefsirciler şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) Cuma günü, minberde ayakta hutbe okuyordu. O sırada, Şam'dan Dihyetu'l-Kelbî'nin getirdiği yiyecek yüklü bir kervan geldi. O zaman Medineliler açlık ve pahalılık içinde kıvranıyorlardı. Arapların âdeti, sevinç göstermek için, kervanın şehre davul ve sevinç naraları içinde girmesidir. İşte bu kervan da bu şekilde girince mescittekiler ona koştular ve Rasulullah (s.a.v.)'ı minberde ayakta bıraktılar. Yanında sadece 12 kişi kaldı. Câbir b. Abdullah, (r.a.) "Ben onlardan biriydim" der. İşte bu olay üzerine bu âyet indi. İbn Kesîr şöyle der: Şurası bilinmelidir ki bu olay, Rasulullah (s.a.v.)'ın cuma günü, bayram namazlarında olduğu gibi, namazı hutbeden önce kıldırdığı dönemde meydana gelmiştir. Nitekim Ebû Dâvûd bunu böyle rivayet etmiştir.[24] قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ Ey Muhammed! Onlara de ki: Allah katındaki sevap ve nimet, elde ettiğiniz ticaret ve eğlenceden daha iyidir. وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ Allah rızık veren ve lütufta bulunanların en iyisidir. Öyleyse rızkı O'ndan isteyin ve lütuf ve ihsanını elde etmek için O'ndan yardım dileyin.

---

22 Kurtubî, 18/103.
23 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/496.
24 Hadis için nüzûl sebebi bölümüne bakınız. Muhtasaru İbn Kesîr, 3/502.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "مثل الذين حملوا التوراة ثم لم يحملوها كمثل الحمار يحمل أسفارا Kendilerine Tevrat yükletilen, sonra onu taşımayanların durumu, koca koca kitaplar taşıyan merkebin durumu gibidir" âyetinde teşbih-i temsîli vardır. Çünkü vech-i şebeh, birkaç şeyden alınmıştır. Yani, onların Tevrat'tan faydalanamama hususundaki durumu, sırtında koca koca kitaplar taşıyan ve bundan yorgunluk ve meşakkatten başka bir şey elde etmeyen eşeğe benzer.

2. "فتمنوا الموت Ölümü isteyin" ile "ولا يتمنونه أبدا Onu asla istemezler" arasında tıbâk-ı selb vardır.

3. الغيب ile الشهادة arasında tıbâk vardır. Bu da güzelleştirici edebî sanatlardandır.

4. "وإذا رأوا تجارة أو لهوا Bir ticaret veya bir eğlence gördüklerinde" âyetinde, daha önemli olan önce zikredilerek sanatta çeşitleme yapılmıştır. Asıl maksat ticaret olduğu için Yüce Allah onu önce zikretmiştir. Bundan sonra Yüce Allah, "قل ما عند الله خير من اللهو ومن التجارة De ki, Allah'ın yanında bulunan, eğlence ve ticaretten daha hayırlıdır" buyurdu. Burada Yüce Allah, ticaretten önce eğlenceyi zikretti. Çünkü hiç fayda elde etmeden yapılan zarar daha büyüktür. Dolayısıyle Yüce Allah, her iki yerde de, daha önemli olanı önce zikretti.

5. "وذروا البيع Satışı bırakın" cümlesinde mecâz-ı mürsel vardır. Çünkü Yüce Allah burada satışı zikretti, alış-veriş, kiralama ve diğer bütün muameleleri kastetti.

BİR UYARI

Cuma günü, müslümanların namaz için toplanmalarından dolayı o güne "Cuma" denilmiştir. Câhiliyye döneminde bu güne "Rahmet günü" manasında يوم العَروبَة denirdi. Nitekim Süheylî böyle demiştir. Ona ilk defa Cuma ismini veren Ka'b b. Lüey'dir. Müslümanlara ilk cuma namazını kıldıran ise, Es'ad b. Zürâre'dir. Es'ad müslümanlara iki rekat namaz kıldırdı ve onlara nasihat etti. Müslümanlar onun yanında toplanınca bu namaza Cuma ismi verildi. Böylece bu İslâm'da ilk Cuma namazı oldu.[25]

FAYDALI BİLGİLER

Irâk b. Mâlik Cuma namazını kıldığında dönüp caminin kapısında durur ve şöyle derdi: Ey Allahım! Davetine uydum. Farzını kıldım. Bana emrettiğin gibi ayrıldım. Beni lütfundan rızıklandır. Sen rızık verenlerin en hayırlısısın.[26]

25 Rûhu'l-meânî, 28/100.
26 Kurtubî, 18/108-109.

BİR NÜKTE

"Allah'ı zikre koşun" ifadesinde şöyle bir nükte vardır: Müslümanın cuma namazına azim, gayret, ciddiyet ve istekle gitmesi icâbeder. Çünkü sa'y lafzı, ciddiyet ve azim ifade der. Onun içindir ki Hasan el-Basrî şöyle demiştir: Vallahi bu sa'y, ayaklar üzerinde koşmak değildir. Bu, kalp ve niyetle koşmaktır.

Allah'ın yardımıyle "Cum'a sûresi'nin tefsiri bitti.

MÜNÂFİKÛN SÛRESİ

Medine'de inmiştir. 11 âyettir.

Takdim

Münafikûn sûresi Medine'de inmiştir. Bunun durumu da Medine'de inen ve ahkâm konularını işleyen ve İslâm'ın amelî yönünü, yani ahkâm konularını anlatan diğer sûrelerin durumu gibidir.

Bu mübarek sûrenin, etrafında döndüğü asıl konu, nifâk ve münafıkları genişçe anlatmaktır. O kadar ki bu sûre, onların nifâk perdelerini açıp rezil eden bu isimle yani "Münafıkûn sûresi" diye isimlendirilmiştir.

Bu mübarek sûre başlangıçta münafıkların huylarını ve yerilen sıfatlarını ele alır ki, bu sıfatların en belirgin olanı da yalan söylemeleri ve içlerinin dışlarına uymamasıdır. Çünkü onlar kalben inanmadıkları şeyleri dilleriyle söylerler. Daha sonra sûre, Peygamber (s.a.v.)'e ve mü'minlere kurdukları komploları anlatır. Kuşkusuz bu sûre onların rezilliklerini ve suçlarını ortaya çıkarıp rezil etmiştir. Onlar, dıştan müslüman görünmekle insanları Allah'ın dininden alıkoyuyor ve İslâm davetine, açıkça inkâr eden kâfirin veremediği zararı veriyorlardı. Dolayısıyle onların tehlikeleri daha büyük ve verdikleri zarar daha çoktur: "Şüphe yok ki münafıklar, Cehennemin en alt tabakasındadırlar. Artık onlara asla bir yardımcı bulamazsın".[1]

Aynı zamanda bu mübarek sûre, münafıkların Peygamber (s.a.v.) hakkındaki âdîce konuşmalarını, onun davetinin dağılıp yok olacağına, Benî Mustalik gazâsından döndükten sonra Peygamberimizi (s.a.v.) ve mü'minleri Medine'den kovacaklarına inanmaları ve diğer bazı âdî sözlerini anlatır.

Bu mübarek sûre mü'minleri münafıklar gibi Allah'a itaat ve ibadeti bırakıp dünya zineti, malı ve eğlencesi ile meşgul olmaktan sakındırır. Bunun zararlı bir yol olduğunu açıklar. Ecel sona erip vakit geçmeden önce, Allah rızasını kazanmak maksadıyla O'nun yolunda harcamayı emreder. Ecel gelince, hasret ve pişmanlığın fayda vermediği bir zamanda insan pişman olur ve hasret çeker.

1 Nisâ sûresi, 4/145.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

إِذَا جَآءَكَ الْمُنٰفِقُوْنَ قَالُوْا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُوْلُ اللّٰهِ وَاللّٰهُ
يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُوْلُهٗ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَكٰذِبُوْنَ ①
اِتَّخَذُوْٓا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ إِنَّهُمْ سَآءَ مَا كَانُوْا
يَعْمَلُوْنَ ② ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ اٰمَنُوْا ثُمَّ كَفَرُوْا فَطُبِعَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ فَهُمْ
لَا يَفْقَهُوْنَ ③ وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَّقُوْلُوْا تَسْمَعْ
لِقَوْلِهِمْ كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُّسَنَّدَةٌ يَحْسَبُوْنَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ هُمُ
الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ قٰتَلَهُمُ اللّٰهُ أَنّٰى يُؤْفَكُوْنَ ④
وَإِذَا قِيْلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُوْلُ اللّٰهِ لَوَّوْا رُءُوْسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ
يَصُدُّوْنَ وَهُمْ مُّسْتَكْبِرُوْنَ ⑤ سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ
أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الْفٰسِقِيْنَ ⑥ هُمُ الَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ لَا تُنْفِقُوْا عَلٰى مَنْ عِنْدَ رَسُوْلِ
اللّٰهِ حَتّٰى يَنْفَضُّوْا وَلِلّٰهِ خَزَآئِنُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ
وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَفْقَهُوْنَ ⑦ يَقُوْلُوْنَ لَئِنْ رَّجَعْنَآ
إِلَى الْمَدِيْنَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ
وَلِرَسُوْلِهٖ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ⑧
يٰٓأَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَآ أَوْلَادُكُمْ
عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ⑨
وَأَنْفِقُوْا مِنْ مَّا رَزَقْنٰكُمْ مِّنْ قَبْلِ أَنْ يَّأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُوْلَ رَبِّ لَوْلَآ
أَخَّرْتَنِيْٓ إِلٰٓى أَجَلٍ قَرِيْبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُنْ مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ⑩ وَلَنْ
يُّؤَخِّرَ اللّٰهُ نَفْسًا إِذَا جَآءَ أَجَلُهَا وَاللّٰهُ خَبِيْرٌ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ⑪

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Münafıklar sana geldiklerinde "Şahitlik ederiz ki sen Allah'ın Peygamberisin" derler. Allah da bilir ki sen elbette, Allah'ın Peygamberisin. Allah hiç şüphesiz münafıkların yalancı olduklarına şahitlik eder.

2. Yeminlerini kalkan yapıp (insanları) Allah yolundan saptırdılar. Gerçekten onların yaptıkları ne kötüdür!

3. Bunun sebebi, onların önce iman edip sonra inkâr etmeleridir. Bu yüzden kalpleri mühürlenmiştir. Artık onlar anlamazlar.

4. Onları gördüğün zaman kalıpları hoşuna gider, konuşurlarsa sözlerini dinlersin. Onlar sanki duvara dayandırılmış kütüklerdir. Her gürültüyü kendi aleyhlerine sanırlar. Düşman onlardır. Onlardan sakın. Allah onları kahretsin! Nasıl olup da döndürülüyorlar?

5. Onlara "Gelin, Allah'ın Peygamberi sizin için mağfiret dilesin" denildiği zaman başlarını çevirirler ve sen onların, büyüklük taslayarak uzaklaştıklarını görürsün.

6. Onlara mağfiret dilesen de, dilemesen de birdir. Allah onları kat'iyyen bağışlamayacaktır. Çünkü Allah, yoldan çıkmış topluluğu doğru yola iletmez.

7. Onlar: "Allah'ın elçisinin yanında bulunanlara hiçbir şey vermeyin ki dağılıp gitsinler" diyenlerdir. Oysa göklerin ve yerlerin hazineleri Allah'ındır. Fakat münafıklar bunu anlamazlar.

8. Onlar, "Andolsun, eğer Medine'ye dönersek, en üstün olan, en alçak olanı oradan mutlaka çıkaracaktır" diyorlardı. Halbuki üstünlük ancak Allah'ın ve Peygamberi'nin ve mü'minlerindir. Fakat münafıklar bunu bilmezler.

9. Ey iman edenler! Mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar ziyana uğrayanlardır:

10. Herhangi birinize ölüm gelip de "Rabbim! Beni yakın bir süreye kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam!" demesinden önce, size verdiğimiz rızıktan harcayın.

11. Allah, eceli gelince hiçbir nefsi geri bırakmaz. Allah, yaptıklarınızdan haberi olandır.

KELİMELERİN İZAHI

جنة : Cünne, canlarını ve mallarını koruyacakları kalkan demektir. Hadiste, "Oruç kalkandır"[2] yani Allah'ın azabından koruyucudur buyrulmuştur.

طبع : Üzerine kâfirlik mührü vuruldu. **طَبْع** Mühür demektir.

يؤفكون : Haktan sapıklığa döndürülüyorlar. Bu kelime, döndürmek manasına gelen **إفْك** kökündendir.

لَوَّوا : Eğdiler, hareket ettirdiler. Bir kimse başını hareket ettirip çevirdiğinde **لوى رأسه** denir.

ينفضوا : Dağılırlar.

لا تلهكم : Sizi oyalamasın. **لهو** Faydası olmayan söz veya iş demektir.

NÜZÛL SEBEBİ

Rivayete göre Rasulullah (s.a.v.) Benî Mustalik gazâsına çıktı. İnsanlar burada bir suyun başında kalabalıklaştılar. Bunların arasında Ömer (r.a.)'in hizmetkârı Cahcah b. Saîd ile, münafıkların reisi Abdullah b. Übeyy b. Selûl'un destekçisi Sinân el-Cühenî de vardı. Cahcâh, Sinân'a bir tokat attı. Sinân buna kızıp "Yetişin ey Ensâr!" diye bağırdı. Cahcâh da, "Yetişin ey Muhâcirler!" diye bağırdı. Abdullah b. Selûl dedi ki: "Bunu da yaptılar ha! Vallahi bizimle bunların (Muhâcirleri kastediyor) durumu, öncekilerin "Besle kargayı oysun gözünü" sözüyle anlattıkları gibidir. Bilesiniz ki, vallahi Medine'ye dönersek, daha üstün olan daha alçak olanı mutlaka oradan çıkaracaktır." O, "Daha üstün olan" ile kendisini, "Daha alçak olan" ile de Rasulullah (s.a.v.)'ı ve Ashâbını kastediyordu. Sonra kavmine şöyle dedi: "Bu muhâcirler sizin yardımınız ve onlara infâkınız sayesinde Medine'de oturuyorlar, onlardan bu yardımı kesmiş olsaydınız mutlaka beldenizden kaçarlardı" Zeyd b. Erkam onu işitti ve durumu Rasulullah (s.a.v.)'a bildirdi. Haber, Abdullah b. Selûl'a ulaştı. Abdullah, böyle bir şey söylemediğine dâir yemin edip Zeyd'i yalancı durumuna düşürdü. Bunun üzerine, "Andolsun eğer Medine'ye dönersek, daha üstün olan alçak olanı mutlaka oradan çıkaracaktır" meâlindeki âyete kadar bu sûre indi.[3]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ Ey Muhammed! Abdullah b. Übeyy b. Selûl ve arkadaşları gibi münafıklar senin meclisine geldiklerinde, münafıklık ve riyâdan dolayı dilleriyle; "Ey Muhammed! Senin, Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik ederiz" derler. Kalplerinde olmayan şeyi dilleriyle söylerler. Ebussuûd şöyle der: Münafıklar, bu şahitliklerini samimi bir kalp, saf bir inanç, aşırı bir arzu ve istekle

2 Buhârî, Savım 2; Müslim, Sıyâm, 162,163.

3 Buhârî, Tefsîr, 63/7; İbn Cüzeyy, et-Teshîl, 4/122.

yaptıklarını göstermek için, sözlerini إن ve ل ile te'kîd ederek, إنك لرسول الله sen, muhakkak Allah'ın elçisisin" dediler.[4] وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ Ey Muhammed! Yüce Allah da biliyor ki sen hak peygamberisin. Çünkü seni gönderen O'dur. Bu bir ara cümlesidir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberlik iddiası hususunda, Allah'ın onları yalanladığı vehmini ortadan kaldırmak için getirilmiştir ki, bunu duyan, münafıkların "Sen muhakkak Allah'ın elçisisin" sözlerinin haddi zatında yalan olduğu vehmine kapılmasın. İbn Cüzeyy şöyle der: "Allah da biliyor ki, sen onun elçisisin" sözü, münafıkların sözünden değil, Allah'ın sözündendir. Eğer Yüce Allah bu sözü söylememiş olsaydı, "Allah, münafıkların hiç şüphesiz yalancı olduklarına şahitlik eder" meâlindeki sözün, peygamberliği iptal ettiği vehmedilirdi. Yüce Allah münafıkların sözleri ile onların yalancı olduğunu ifade eden cümle arasına bu cümleyi getirdi ki, peygamberliğin iptal edildiği vehmini gidersin ve peygamberliğin var olduğunu bildirsin.[5] Bundan sonra Yüce Allah şöyle buyurdu: وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ Allah, münafıkların açıkladıkları şahitlikleri ve dilleriyle ettikleri yeminleri hususunda kesinlikle yalancı olduklarına şahitlik eder. Çünkü diliyle bir şey söyleyip de onun aksine inanan kimse yalancıdır. إنهم zamiri yerine إن المنافقين şeklinde açık isim getirilmesi, münafıkları yermek ve bu çirkin sıfatı üzerlerine tescil etmek içindir. Nitekim daha fazla açıklamak ve anlatmak için ifade, إن ve ل ile pekiştirilmiş olarak gelmiştir.

2. اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً Münafıklar yalan yeminlerini, öldürülmekten korunabilecekleri bir kalkan edindiler. Dahhâk şöyle der: Yeminlerinden maksat, müslüman olduklarına dâir Allah adına ettikleri yemindir. فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ Böylece insanları cihâddan ve Muhammed (s.a.v.)'e iman etmekten alıkoydular. Taberî şöyle der: Allah'ın, Peygamber'i (s.a.v.) vasıtasıyla gönderdiği dininden ve mahlukatı için koymuş olduğu şeriatından yüz çevirdiler.[6] İbn Kesîr de şöyle der: Münafıklar, yalan yeminlerle insanlardan korundular. Gerçek yüzlerini bilmeyen kimseler onlara aldanıp müslüman olduklarına inandılar. Oysa gerçekte onlar, İslâm'a ve müslümanlara kötülük etmekten geri kalmazlar. Onların bu tutumları sebebiyle birçok insana büyük bir zarar gelmiştir.[7] إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Onların amelleri ve yaptıkları iş ne çirkin olmuştur! Çünkü onlar münafık ve günahkâr oldukları halde, kendilerini mü'min gösteriyorlar. Onların pis amelleri, yani münafıklık ve yalan yeminleri ne de kötü olmuştur. Sâvî şöyle der: ساء fiilinden "yerme" talep edildiğinde بئس gibidir. Bunda "hayret etme" manası da vardır.[8] Aynı zamanda, muhataplar nezdinde tutumlarının çok büyük bir kötülük olduğunu ifade eder.

4 Ebussuûd, 5/164.
5 et-Teshîl, 4/121.
6 Taberî, 28/69.
7 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/503.
8 Sâvî Hâşiyesi, 4/208.

3. ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا Bu yalan yemin ve Allah yolundan alıkoyma, dilleri ile iman etmeleri, kalpleri ile ise inkâr etmelerinden dolayıdır. Ebussuûd şöyle der: Mü'minler'in yanında kelime-i şehâdet getirdiler, suçlu şeytanlarının yanında ise kâfir olduklarını söylediler. Âyette, uzağı göstermek için kullanılan **ذلك** nin getirilmesi, olayın son, derece kötü olduğunu göstermek içindir.[9] **فَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لا يَفْقَهُونَ** Bu sebeple, kalplerinin üzerine mühür basılmıştır. Artık o kalplere ne hidayet ulaşır ne de nur. Dolayısıyle hayrı ve imanı bilemez ve güzel ile çirkini ayıramazlar. Çünkü Allah kalplerini mühürlemiştir.

4. وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ O münafıkları gördüğünde, şekil ve görünümleri, güzel, parlak ve iri olduğu için, hoşuna gider. **وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ** Fesâhatları ve dillerinin akıcılığından dolayı, konuştuklarında sözlerine kulak verirsin. İbn Abbas şöyle der: Münafıkların reisi Abdullah b. Übeyy b. Selûl cüsseli, fasîh ve belîğ konuşan biriydi. Konuştuğu zaman, Rasulullah (s.a.v.) onun söylediklerini dinlerdi. Aynı şekilde arkadaşları da böyleydi, Peygamber (s.a.v.)'in meclisine geldiklerinde insanlar onların fizikî görünüşlerini beğenirdi.[10] **كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُسَنَّدَةٌ** İlim ve fikirden mahrum bir takım sûretler olmaları hususunda, duvara dayandırılmış kütüklere benzerler. Onlar ruhsuz kalıplar, akılsız bedenlerdir. Ebû Hayyân şöyle der: Anlayışsızlıkları ve kalplerinde iman olmayışından dolayı kütüklere benzetildiler. Benzetme cümlesi, onları korkaklık ve zayıflıkla nitelemektedir.[11] Bunun içindir ki Yüce Allah şöyle buyurdu: **يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ** Korkaklık ve zayıflıklarından dolayı, duydukları her ses ve seslenişte kendilerinin kastedildiğini zannederler. Allah'ın, perdelerini yırtıp sırlarını açığa çıkarmasından mütemâdiyen bir korku ve endişe içindedirler. İbn Kesîr şöyle der: Her ne zaman bir olay ve korkulu şey meydana gelse, korkaklıklarından, bu olayın kendi başlarına geleceğine inanırlar.[12] Mukâtil de şöyle der: Bir kayıp ilanı işittiklerinde veya nasıl olursa olsun, bir ses duyduklarında akılları başlarından gider ve bunu başlarına getirilecek bir musibet sanarlar.[13] **هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ** Onlar her ne kadar müslüman görünseler de, hem sana hem mü'minlere tam anlamıyla düşmandırlar. Binaenaleyh, onlardan sakın, sır hususunda onlara güvenme, çünkü onlar sana düşman olanların casuslarıdır. **قَاتَلَهُمُ اللَّهُ** Bu bir beddua cümlesidir. Yani, Allah onları rezil etsin, onlara lanet etsin ve rahmetinden uzaklaştırsın. **أَنَّى يُؤْفَكُونَ** Doğru yoldan sapıklığa nasıl döndürülüyorlar?! Delillerin açıklığına rağmen akılları nasıl sapıyor?! Bu âyette münafıkların cehâlet ve sapıklıkları ve deliller getirildiği halde imandan dönmeleri sebebiyle hayret

9 Ebussuûd, 5/165.
10 Sâvî Hâşiyesi, 4/208.
11 el-Bahr, 8/272.
12 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/504.
13 Âlûsî, 28/111.

edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Hüreyre'den Rasulullah (s.a.v.)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Münafıkların bazı alâmetleri vardır. Onlar bu alâmetlerle tanınırlar: Selâmları lanet okumadır, yemekleri yağma malıdır, ganimetleri hainliktir, mescitlere sadece çirkin söz söylemek ve alay için yaklaşırlar, namaza ancak sonuna doğru gelirler, kibirlidirler, ne kimseyle yakınlık kurarlar ne de onlarla yakınlık kurulur, geceleyin sessiz kütükler, gündüzleri ise çığırtkandırlar.[14]

5. وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ O münafıklara, Allah'ın Rasulü'ne gelin de, sizin için Allah'tan mağfiret dilesin denildiğinde لَوَّوْا رُءُوسَهُمْ Böbürlenmek ve alay etmek için başlarını sallayıp hareket ettirirler. وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ Onların, kibirlenip Rasulullah (s.a.v.)'ın kendileri için istiğfar etmesini istemeyerek, çağrıldıkları şeyden yüz çevirdiklerini görürsün. İnat ve yüz çevirmeye devam ettiklerini göstermek için geniş zaman kipi kullanılmıştır.[15] Tefsirciler der ki: Âyetler münafıkları rezil edip perdelerini açarak inince, mü'min akrabaları onlara gidip şöyle dediler: Yazıklar olsun size! Münafıklık yaparak rezil oldunuz, kendinizi helâk ettiniz. Rasulullah'a gelip münafıklıktan tevbe edin ve sizin için mağfiret dilemesini isteyin. Münafıklar bunu kabul etmediler, alay ve eğlence olsun diye başlarını salladılar. Bunun üzerine bu âyet indi. Daha sonra Abdullah b. Übeyy b. Selûl'e dediler ki: Rasulullah (s.a.v.)'a git ve suçunu itiraf et de senin için istiğfar etsin. O bu görüş ve teklifi ret etmek için başını salladı sonra da onlara şöyle dedi: İman etmemi istediniz ettim. Malımın zekâtını vermemi istediniz verdim. Bir Muhammed'e secde etmemi emretmediğiniz kaldı.

Bundan sonra Yüce Allah, onlara istiğfar etmenin fayda vermeyeceğini açıkladı. Çünkü onlar münafıklıkta diretmektedirler:

6. سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَاسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ Onların durumuna göre, senin onlar için istiğfar etmenle etmemen birdir. Yani, senin onların bağışlanmasını istemenin hiçbir faydası olmaz. Çünkü onlar Allah ve Rasulüne itaattan çıkmışlardır. Sâvî şöyle der: Bu âyet, onların iman etmelerinden ümit kesildiğini bildirmek içindir. Yani, Ey Muhammed! Bağışlanmalarını dilemen ile dilememen birdir. Onlar imana gelmezler. Çünkü daha önce bedbaht olacakları yazılmıştır.[16] لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ Onlar iyice inkâra daldıkları ve isyanda ısrar ettikleri için, Allah onları asla bağışlamayacaktır. Bundan sonra Yüce Allah şöyle buyurarak bunun sebebini açıkladı. إِنَّ اللَّهَ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ Kuşkusuz Allah, Allah'a itaattan çıkan fasık kimseleri iman etmeye muvaffak etmez.

Bundan sonra Yüce Allah, onların suçlarını ve yaptıkları çirkinlikleri daha fazla açıklamak için şöyle buyurdu:

7. هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُّوا Onlar, "Muhâcirlere para

14 Ahmed b. Hanbel, II, 293.
15 el-Bahr, 8/237.
16 Sâvî, 4/209.

v.b. yardımda bulunmayın da Muhammed'den ayrılsınlar" diyen kâfirlerdir. Ebû Hayyân şöyle der: Bu, Abdullah b. Übeyy b. Selûl ve kavminden ona uyanlara bir işarettir. Yüce Allah, Muhâcirlerin rızıklarının kendi ellerinde olduğunu zannetmeleri sebebiyle münafıkların beyinsiz olduğunu bildirdi. Bilemediler ki, rızık Allah'ın elindedir. Münafıkların, "Allah'ın Rasulü'nün yanında olanlara" sözleri, alay yollu söylenmiş bir sözdür: Çünkü Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğini ikrar etselerdi, onlardan böyle bir şey çıkmazdı. Açık olan şu ki, onlar, aynı lafızları kullanmadılar. Fakat Yüce Allah, Rasulüne bir ikram olsun diye onu bu sözlerle ifade etti.[17] وَلِلَّهِ خَزَائِنُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Rızkın anahtarları sadece Yüce Allah'ın elindedir. Onu dilediğine verir, dilediğine vermez. Hiçkimse, Allah'ın, kullarına lütfetmesine engel olamaz. وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لا يَفْقَهُونَ Fakat münafıklar Allah'ın hikmetini ve tedbirini anlayamazlar. Dolayısıyle söyledikleri o inkâr ve sapıklık sözlerini söylerler.

Bundan sonra Yüce Allah münafıkların bazı çirkin davranışlarını ve sözlerini saymak üzere şöyle buyurdu:

8. يَقُولُونَ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الأَعَزُّ مِنْهَا الأَذَلَّ Diyorlar ki, bu Benî Mustalik Savaşından döndüğümüz ve beldemiz olan Medine-i Münevvere'ye avdet ettiğimizde, mutlaka Muhammed ve arkadaşlarını oradan çıkaracağız. Bunu söyleyen Abdullah b. Übeyy b. Selûl'dür. Âyetteki "الأعز daha üstün" ile kendini ve taraftarlarını "الأذل daha zelil" ile de Rasulullah (s.a.v.)'ı ve beraberindekileri kastetmektedir.[18] Tefsirciler şöyle der: Abdullah b. Übeyy b. Selûl bunları söyleyip de Medine'ye döndüğünde oğlu Abdullah kılıcını çekip onu Medine girişinde bekledi. İnsanlar önünden gelip geçiyordu. Babası gelince oğlu, "Geri dön. Vallahi, Rasulullah (s.a.v.) daha üstün, ben daha zelilim demedikçe asla Medine'ye giremezsin" dedi. Abdullah b. Übeyy b. Selûl de bunları söyledi. Sonra oğlu Rasulullah (s.a.v.)'a gelip dedi ki: Ey Allah'ın Rasulü! Babamı öldürmek istediğini duydum. Eğer bunu yapacaksan, emret, başını sana ben getireyim". Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.): "Hayır, bilakis bizimle birlikte olduğu müddetçe ona iyi davranacağız ve onunla güzel arkadaşlık yapacağız" dedi.[19] وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ Kuvvet ve üstünlük, başkasına değil, Allah'a ve O'nun üstün tutup desteklediği Peygamberine ve mü'minlere mahsustur. Bu kalıp hasr ifâde eder. Kurtubî şöyle der: Münafıklar, üstünlüğün mal ve taraftarların çokluğu ile olduğunu sandılar. Yüce Allah da izzet ve üstünlüğün Allah'a, Rasulüne ve mü'minlere ait olduğunu açıkladı.[20] وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لا يَعْلَمُونَ Fakat münafıklar son derece câhil ve gururlu oldukları için izzet ve üstünlüğün, Allah'ın düşmanlarına değil de dostlarına mahsûs olduğunu bilmezler.

---

17 el-Bahr, 8/274.

18 Daha önce anlatıları "Nüzûl Sebebi"ne bakınız.

19 İbn İshâk'ın Sîret'ine bakmakta fayda vardır. Orada bu olay genişçe anlatılmıştır.

20 Kurtubî, 18/129.

9. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلا أَوْلادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ Yüce Allah münafıkların çirkin davranışlarını anlattıktan sonra, mal ve evlatlara aldanma hususunda onlara benzemekten mü'minleri sakındırdı. Yani, Ey mü'minler! Mal ve çocuklar, münafıkları alıkoyduğu gibi, sizi de Allah'a itaat ve ibadetten, size farz kıldığı namaz, zekât ve haccı edadan alıkoymasın. Ebû Hayyân şöyle der: Arttırmaya çalışmanız ve biriktirmekten zevk almanız sebebiyle mallarınız, kendileriyle sevinç duymanız ve ihtiyaçlarını gidermeye bakmanız sebebiyle de çocuklarınız sizi Allah'ı zikirden alıkoymasın: Zikir, namaz, tesbîh, hamd etme ve diğer ibadetleri kapsar.[21] وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ Dünya, kimi Allah'a itaat ve ibadetten alıkorsa, işte onlar tam zarara uğrayanların ta kendileridir. Çünkü onlar geçici ve basit olanı, sonsuz ve yüce olana tercih etmişler ve dünyayı ahiretten üstün tutmuşlardır.

10. وَأَنْفِقُوا مِنْ مَا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ İnsana ölüm gelip de can çekişme durumuna gelmeden önce size verdiğimiz ve lütfettiğimiz malların bir kısmından Allah rızası için harcayın. فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلا أَخَّرْتَنِي إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ Ve öleceğini kesin olarak anlayıp da "Rabbim! Bana mühlet verip ölümümü kısa bir zaman ertelesen de, فَأَصَّدَّقَ وَأَكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ Harcasam, güzel amel etsem ve böylece sâlih ve takvâ sahibi birisi olsam" demeden önce Allah yolunda harcayın. İbn Kesîr şöyle der: Her ihmalkâr, ölüm geldiğinde pişman olur ve kaçırdıklarını elde etmek için müddetin uzamasını ister. Fakat, heyhât ki iş işten geçmiştir.[22]

11. وَلَنْ يُؤَخِّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا Kim olursa olsun, eceli geldiğinde Allah hiç kimseye kesinlikle mühlet vermeyecektir. Asla ömrünü uzatmayacaktır. Burada hemen itaat etmeye teşvik edilmektedir ki, ihmal edip Rabbine kavuşma hazırlığı yapmadan ecel gelmesinden kişiyi sakındırsın. وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ Yüce Allah, hayır ya da şer, yapmış olduğunuz amellerden haberdârdır, onları bilir ve karşılığını size verir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz.

1. "والله يشهد إن المنافقين لكاذبون Allah münafıkların kesinlikle yalancı olduklarına şahitlik eder" âyetinde daha fazla açıklamak için cümle, yemin, ان ve ل edatları ile pekiştirilmiştir.

2. "والله يعلم انك لرسوله Allah biliyor ki, şüphesiz sen O'nun Peygamberisin" cümlesi, bir ara cümlesidir. Münafıkların, o sözü inanarak söylemediklerini açıklamak, Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğine şahitlik ettikleri iddialarında yalanladıkları vehmini ortadan kaldırmak için şart cümlesi ile cevap cümlesi arasında

21 el-Bahr, 8/274.
22 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/506.

gelmiştir. İbârenin aslı şöyledir: إذا جاءك المنافقون قالوا نشهد انك لرسول الله ■ والله يشهد ان المنافقين لكاذبون O cümle bu ikisi arasına, bir ara cümlesi olarak gelmiştir.

3. "اتخذوا أيمانهم جنة Yeminlerini kalkan edindiler" cümlesinde istiâre vardır. Çünkü aslında جنة, kişinin kendisiyle korunup siper edindiği kalkan gibi bir şeydir. Sonra burada Yüce Allah onu müsteâr olarak kullandı. Çünkü onlar mallarını ve canlarını korumak için, müslüman görünüyorlardı.

4. آمنوا ile كفروا ve الأعز ile الأذل arasında tıbâk sanatı vardır. Bu da güzelleştirici edebî sanatlardandır.

5. "وان يقولوا تسمع لقولهم كأنهم خشب مسندة Konuşurlarsa sözlerini dinlersin. Tıpkı sıralanmış kof kütük gibidirler" âyetinde mürsel mücmel teşbih vardır. Bu, parlak teşbihlerdendir.

6. استغفرت ile لم تستغفر arasında tıbâk-ı selb vardır.

7. "قاتلهم الله Allah onları öldürsün" cümlesi dua cümlesidir. Onlara lanet, rezillik ve helâk isteği ile yapılmış bir bedduadır.

8. Âyet sonlarında birbirine uygunluk vardır. Bu, Kur'ân'da çok olup kelâmın güzelliğini arttırmaktadır.

BİR UYARI

Münafıklık Mekke'de yoktu. Orada sadece kâfirlik vardı. Münafıklık Medine-i Münevvere'de, İslâm güçlenip yardımcıları artınca ortaya çıktı. Münafıklar mallarını ve canlarını korumak için, müslüman görünüyorlardı. Şâir şöyle der:

وما انتسبوا إلى الاسلام إلاّ لصون دمائهم أن لا تسالا

İslâm'a, sırf kanlarını akıtılmaktan kurtarmak için girdiler.

FAYDALI BİLGİLER

İzzet, kibirden farklı bir şeydir. Müslümanın kendisini zelil düşürmesi ona helâl olmaz. İzzet, insanın, nefsinin hakikatını bilmesidir: Kibir ise insanın kendisini tanımamasıdır. Ali (r.a.)'nin oğlu Hasan'a (r.a.) denildi ki: İnsanlar sende kibir ve gurur olduğunu iddia ediyorlar: Hasan (r.a.): "Bu kibir değil, müslümanın izzetidir" dedi ve "İzzet, Allah'a, Rasulü'ne ve mü'minlere mahsustur" meâlindeki âyet-i kerîme'yi okudu.

BİR NÜKTE

İbn Abbas (r.a.)'ın şöyle dediği rivayet olunur: Kimin, kendisini Rabbinin evini ziyarete (hacca) götürecek veya üzerine zekât farz olacak kadar malı olur da, bu

görevleri yapmazsa, ölürken geri dönmek ister. Adamın biri dedi ki: "Ey İbn Abbas! Allah'tan kork. Geri dönmeyi sadece kâfirler ister." Bunun üzerine İbn Abbas, size bununla ilgili Kur'ân âyetini okuyacağım diyerek "Herhangi birinize ölüm gelip de "Rabbim! Beni yakın bir süreye kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam" demeden önce size verdiğimiz rızıktan harcayın" meâlindeki âyeti okudu.

Allah'ın yardımı ile "Münâfikûn sûresi"nin tefsiri bitti.

TEĞÂBÛN SÛRESİ

Medine'de inmiştir. 18 âyettir.

Takdim

Teğâbûn sûresi Medine'de inen ve fıkhî hükümler yönüne ağırlık veren sûrelerdendir. Fakat bu sûrenin havası Mekke'de inen ve İslâmî inanç esaslarını ele alan sûrelerin havasına benzer.

Bu mübarek sûre Allah'ın azamet ve yüceliği ile kudretinin eserlerinden bahseder. Sonra Rabbini tanıyan insan ile Allah'ın nimetlerini tanımayan kâfir konusunu işler. Peygamberleri yalanlayan geçmiş milletlerle kâfirlikleri, inatları ve sapıklıkları neticesinde başlarına gelen azap ve helâki misal getirir.

Sûre, müşrikler ister inansın ister inkâr etsin, öldükten sonra dirilmenin hak olduğuna ve mutlaka meydana geleceğine yemin eder. Allah ve Rasulüne itaatı emredip Allah'ın davetinden yüz çevirmekten sakındırır. Aynı zamanda bazı eşlerin ve çocukların düşmanlığından sakındırır. Çünkü bunlar çok kez, insanı cihâddan ve hicretten alıkoyar.

Bu müba rek sûre, Allah'ın dinini yüceltmek için O'nun yolunda harcamayı emrederek sona erer. Cimrilik ve hırstan sakındırır. Çünkü Allah'ın rızasını kazanmak maksadıyla O'nun yolunda harcamak mü'minin sıfatlarındandır. Bu, Allah yolunda cihâdın yarısıdır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ① هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ
وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ② خَلَقَ السَّمٰوٰتِ
وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ③
يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ
وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ④ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِينَ كَفَرُوا
مِنْ قَبْلُ فَذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ⑤ ذٰلِكَ بِأَنَّهُ
كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالُوا أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا
وَتَوَلَّوْا وَاسْتَغْنَى اللّٰهُ وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ⑥ زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ
يُبْعَثُوا قُلْ بَلٰى وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذٰلِكَ
عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ ⑦ فَآمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنْزَلْنَا
وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ⑧ يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ
وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ⑨
وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ
فِيهَا وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ⑩ مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ
إِلَّا بِإِذْنِ اللّٰهِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ يَهْدِ قَلْبَهُ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ
عَلِيمٌ ⑪ وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ
فَإِنَّمَا عَلٰى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ⑫ اللّٰهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ
وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ⑬ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ

مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَّكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ ۚ وَإِن
تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾
إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ ۚ وَاللَّهُ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾
فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنفِقُوا خَيْرًا
لِّأَنفُسِكُمْ ۗ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾ إِن تُقْرِضُوا
اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ وَاللَّهُ شَكُورٌ
حَلِيمٌ ﴿١٧﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ı tesbih eder. Mülk O'nundur, hamd O'nadır. Her şeye gücü yeten O'dur.

2. Sizi yaratan O'dur. Böyle iken kiminiz kâfir, kiminiz mü'mindir. Allah yaptıklarınızı görendir.

3. Gökleri ve yeri hak ile yarattı. Sizi şekillendirdi ve şekillerinizi de güzel yaptı. Dönüş ancak O'nadır.

4. Göklerde ve yerde olanları bilir. Gizlediklerinizi ve açığa vurduklarınızı da bilir. Allah kalplerde olanı bilendir.

5. Öncekilerden kâfir olanların haberi size ulaşmadı mı? Onlar dünyada günahlarının cezasını çektiler. (Ayrıca ahirette) onlar için elem verici bir azap vardır.

6. (O azabın sebebi) şu ki, onlara peygamberleri apaçık deliller getirmişlerdi, fakat onlar "Bir insan mı bizi doğru yola götürecekmiş?" dediler, inkâr ettiler ve yüz çevirdiler. Allah da hiçbir şeye muhtaç olmadığını gösterdi. Allah zengindir, hamde layıktır.

7. İnkâr edenler, kesinlikle diriltilmeyeceklerini, ileri sürdüler. De ki: Hayır! Rabbime andolsun ki mutlaka diriltileceksiniz, sonra yaptıklarınız size haber verilecektir. Bu, Allah'a göre kolaydır.

8. Onun için Allah'a, Peygamberi'ne ve indirdiğimiz o nura (Kur'ân'a) inanın. Allah yaptıklarınızdan haberdârdır.

9. Toplanma gününde sizi topladığı zaman işte o gün, aldanma günüdür. Kim Allah'a inanır ve yararlı iş yaparsa, Allah

onun kötülüklerini örter ve onu, içinde ebedî kalacakları altlarından ırmaklar akan Cennetlere sokar. İşte büyük kurtuluş budur.

10. İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar Cehennem ehlidirler. Orada ebedî kalacaklardır. Ne kötü gidilecek yerdir orası!

11. Allah'ın izni olmaksızın hiçbir musîbet isabet etmez. Kim Allah'a inanırsa, Allah onun kalbini doğruya götürür. Allah her şeyi bilendir.

12. Allah'a itâat edin, Peygamber'e de itâat edin. Yüz çevirirseniz bilin ki, elçimize düşen apaçık bir duyurmadır.

13. Allah vardır, O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Mü'minler yalnız Allah'a dayanıp güvensinler.

14. Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının. Ama affeder, hoşgörür ve bağışlarsanız, bilin ki, Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

15. Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız sizin için bir imtihandır. Büyük mükâfat ise Allah'ın yanındadır.

16. O halde gücünüzün yettiği kadar Allah'tan korkun. Dinleyin, itâat edin, kendi iyiliğinize olarak harcayın. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerdir.

17. Eğer Allah'a içten gelen istekle borç verirseniz, Allah onu sizin için kat kat arttırır ve sizi bağışlar. Allah (aza) çok mükâfaat verendir, cezâ vermekte acele etmeyendir.

18. Görülmeyeni ve görüleni bilendir. Üstündür, hikmet sâhibidir.

KELİMELERİN İZAHI

صوركم : Size şekil verdi. Tasvir, plan çizmek ve şekil vermek demektir. Varlığı diğerlerinden ayıran heyet ve sûreti bu plan sayesinde gerçekleşir.

نبأ : Nebe', önemli haber demektir.

وبال : Vebâl, ceza ve işkence demektir.

زعم : Sandı. زُعْم Zan ile söz söylemek demektir. "Arapların, زعموا Zeamû yalanın bineğidir" sözü bundandır. Şüreyh şöyle der: Herşeyin bir künyesi vardır. Yalanın künyesi de "زعموا Zannettiler"dir.[1]

1 Kurtubî, 18/135.

التغابن : Teğâbûn, eksik yapmak manasınadır. Bir kimse birinden bir şeyi kıymetinden daha eksik bir karşılık vererek aldığında **غبنه** denir. Mastarı **غبن** dır. Kıyamet gününde kâfirin, imansızlığı sebebiyle eksiği, mü'minin de iyilikteki kusuru sebebiyle eksiği ortaya çıkacağı için kıyamet gününe "**يوم التغابن** Teğâbûn Günü" denilmiştir.

NÜZÛL SEBEBİ

Rivayete göre bir grup Mekkeli, müslüman olup Peygamber (s.a.v.)'in yanına hicret etmek istediler. Fakat eşleri ve çocukları onlara engel oldular ve dediler ki: Müslüman olmanıza tahammül ettik, fakat ayrılığınıza tahammül edemeyiz. Bu durum karşısında bu müslümanlar eşlerine ve çocuklarına uyup hicretten vazgeçtiler. Bunun üzerine Yüce Allah, "Ey inananlar! Eşleriniz ve çocuklarınızdan size düşman olanlar olur. Onlardan sakının..." meâlindeki âyeti indirdi.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. **يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ** Göklerde ve yerde bulunan bütün mahlukat kesintisiz ve devamlı bir şekilde Yüce Allah'ı tenzih edip yüceltir. **يسبح** Fiilinin geniş zaman olarak gelmesi devamlılık ve yenilenme ifade eder. **لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ** Mülk tamamen Yüce Allah'ın'dır. O, mahlukatında tam bir tasarrufa sahiptir. Övgüye müstehak olan sadece O'dur. Çünkü bütün nimetler, noksan sıfatlardan münezzeh olan Yüce Allah'tandır. Harf-i cer ile mecrûru yani **له** her iki cümlede de, mülkün ve hamdin sadece O'na mahsus olduğunu ifade etmek için başa getirilmiştir. **وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ** O'nun her şeye gücü yeter. Zengin eder, fakir eder, azîz kılar, zelil kılar. Bir şeyin olmasını istediğinde ona sadece "ol" der, o da oluverir. Bu bölüm, daha önce ifade edilen mülk ve hamdin sadece O'na mahsus olduğunu bildiren kısmın delili gibidir.

2. **هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ** Bu âyet, Yüce Allah'ın kudretinin bazı eserlerini açıklamaktadır. Yani, ey insanlar! Sizi bu sağlamlık ve güzellikte yaratan O'dur. Dolayısıyla herbirinizin O'na iman etmesi lazımdır. Fakat içinizden Rabbini inkâr eden de vardır. Yaratıcısına iman edip tasdik eden de vardır. Taberî şöyle der: İçinizden yaratıcısını ve kendisini yaratanın O olduğunu inkâr eden de vardır. O'nu tasdik eden ve yaratıcısının O olduğuna kesin olarak inanan da vardır.[2] Kâfirler çok, mü'minler az olduğu için Yüce Allah kâfirleri önce, mü'minleri sonra zikretti. "Yeryüzündekilerin çoğuna uyarsan, seni Allah yolundan saptırırlar".[3]

2 Taberî, 28/78.
3 En'âm sûresi, 6/116.

"Kullarımdan şükredenler pek azdır".[4] وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ Yüce Allah durumlarınızı bilen ve yaptıklarınızdan haberdâr olandır. İşlerinizden hiç biri Ona gizli kalmaz. O, yaptıklarınızın karşılığını size verecektir.

Bundan sonra Yüce Allah kudretinin eserlerini ve birliğinin delillerini anlatmak üzere şöyle buyurdu:

3. خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ بِالْحَقِّ O, gökleri ve yeri boş yere ve eğlence olsun diye değil, dünya ve dine ait faydaları kapsayan engin bir hikmetle yarattı. وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ O sizi en güzel şekil ve biçimde yarattı. Yaratılışınızı ve şekillendirilişinizi sağlam yaptı. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Yemin ederim ki, biz insanı en güzel biçimde yarattık"[5] buyurmuştur. İnsanın şekline, biçimine ve azalarının uygunluğuna bakıp düşünen kimse, insanın şeklinin diğer, canlı türlerine nisbetle en güzel şekil olduğunu anlar. İnsanın yüzü koyun değil de dik bir biçimde yaratılmış olması da onun şeklinin güzelliklerinden biridir.[6] وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ Dönüş ve varış, sadece tek olan Yüce Allah'a'dır. O herkese yaptığının karşılığını verecektir.

4. يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ O, kâinattaki yıldızları ve yaratılmış olanları bilir. وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ Niyet ve amellerinizden gizlediğinizi de, açıkladığınızı da bilir. وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ Allah göğüslerdeki sırları ve gizli olan şeyleri bilir. Açıktan yaptıklarınız O'na nasıl gizli kalır? Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah göklerde ve yerde olanları, sonra kulların gizledikleri ve açıkladıklarını sonra da göğüslerin gizlediği şeyleri dahi bildiğini belirterek ne külliyâttan ne de cüz'iyâttan hiçbir şeyin, O'nun ilminden gizli kalmayacağına dikkat çekti. Önce kapsamlı bir ilmi olduğunu sonra kulların sırlarını ve açıktan yaptıklarını, daha sonra da göğüslerinin gizlediği şeyleri bildiğini anlattı. Bütün bunlar tehdit ifade eder. Yüce Allah, sevap veya ceza ile bu amellerin karşılığını vericidir.[7]

Bundan sonra Yüce Allah, Kureyşliler'e, onlardan önceki kâfirlerin başlarına gelenleri hatırlatmak üzere şöyle buyurdu:

5. أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ Ey Kureyş topluluğu! Âd ve Semûd kavmi gibi geçmiş milletlerin kâfirlerine ait haberler, onların başına gelen azap ve ceza hakkındaki bilgi size gelmedi m? فَذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ İnkârlarından dolayı dünyada korkunç cezayı tattılar. وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ Onlar için ahirette de elem verici şiddetli bir azap vardır.

---

4 Sebe' sûresi, 34/13.

5 Tîn sûresi, 95/4.

6 Eğer denilirse ki, "Bazı insanların şekil ve görünümü çirkindir", ona şöyle cevap verilir: Bu durum o insanı, insan şeklinin güzelliğinden çıkarmaz. O sadece, kendisinden daha güzel olana nazaran çirkindir.

7 el-Bahr, 8/277.

6. ذَلِكَ بِأَنَّهُ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ Dünyada tattıkları ve ahirette tadacakları bu azabın sebebi şudur: Peygamberleri onlara, doğru olduklarını gösteren apaçık mucize ve parlak deliller getirdiler de, فَقَالُوا أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا Onlar yadırgayarak ve hayret ederek dediler ki: İnsanlardan gönderilen peygamberler mi bize rehber olacaklar? Râzî şöyle der: Peygamber'in insan olmasını yadırgadılar da, mabudlarının taş olmasını yadırgamadılar.[8] Bu akıllarının azlığı ve fikirlerinin zayıflığından dolayıdır. فَكَفَرُوا وَتَوَلَّوْا وَاسْتَغْنَى Peygamber'i inkâr ettiler, imandan ve Allah'ın hidayetine uymaktan yüz çevirdiler. Allah onların itaat ve ibadetlerine muhtaç değildir: Taberî şöyle der: Allah onlara ve onların kendisine ve peygamberlerine iman etmelerine muhtaç değildir.[9] اللَّهُ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ Allah'ın, yarattıklarına ihtiyacı yoktur. Sıfatlarında ve zâtında övülmüştür. O'na ne itaatın yararı olur, ne de isyanın zararı olur. Çünkü O'nun âlemlere ihtiyacı yoktur.

Bundan sonra Yüce Allah onların, peygamberliği yalanladıktan sonra, öldükten sonra dirilmeyi de inkâr ettiklerini haber vermek üzere şöyle buyurdu:

7. زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا Mekke kâfirleri Allah'ın, öldükten sonra diriltip kabirlerinden asla çıkarmayacağı zan ve iddiasında bulundular. قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ Ey Muhammed! Onlara de ki, durum zan ve iddia ettiğiniz gibi değildir. Rabbime yemin olsun ki, kabirlerinizden diri olarak çıkartılacaksınız. Sonra büyük küçük, iyi kötü, bütün yaptıklarınız size bildirilecek ve karşılıkları verilecektir. وَذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ Bu öldükten sonra diriltme ve hesap Allah'a kolaydır. Çünkü yeniden diriltmek, ilk yaratmadan daha kolaydır. Râzî şöyle der: Kâfirler toprak olduktan sonra dirilmeyi inkâr ettiler. Yüce Allah da, onların yeniden diriltilmesinin, aklen, yoktan yaratılmalarından daha kolay olduğunu bildirdi.[10]

Yüce Allah, öldükten sonra dirilmeyi vurgulu bir şekilde anlatıp yalanlayıcı milletlerin durumlarını açıkladıktan sonra imana ve Kur'ân'a sarılmayı emrederek şöyle buyurdu:

8. فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنْزَلْنَا Allah'ı, Rasulünü ve peygamberi Muhammed'e (s.a.v.) indirdiği bu Kur'ân'ı tasdik edin. Şüphesiz Kur'ân, aydınlatıcı bir nurdur. O, aydınlığın karanlığı dağıttığı gibi, şüpheleri dağıtıcıdır. وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ Allah yaptıklarınızı bilir. Yani hiçbir yaptığınız O'na gizli kalmaz.

9. يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ O korkunç günü, yani Allah'ın bütün mahlukatı hesap ve ceza için bir meydanda toplayacağı kıyamet gününü hatırlayın. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah öncekileri ve sonrakileri o gün bir yerde ve alanda toplayacağı için ona yevmu'l-cem, yani toplama günü denildi. Allah onları öyle bir yerde toplar ki,

8 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/23.
9 Taberî, 28/78.
10 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/23.

çağıran onlara sesini işittirir, bakan göz de onları görür. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Bu, insanların toplanacağı gündür. Bu, görülecek bir gündür"[11] buyurmuştur.[12] ذَلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ O, öyle bir gündür ki, onda, iman etmediği için kâfirin eksikliği ve zararı ortaya çıkar. Bu şöyle olur: Mü'minler, dünyayı terkederek Cenneti satın almışlar, kâfirler de ahireti terkederek Cehennemi satın almışlardır. Böylece kâfirin zararı ortaya çıkmış olur. Hâzin şöyle der: Teğâbûn'un aslı "ğabn" kökündendir. Ğabn ise, bir şeyi değerinden düşük bir karşılıkla almaktır. Mağbûn da, Cennetteki makamlarını ve aile efrâdını kaybeden kimsedir. Bu şöyle olur: Eğer kâfir müslüman olsaydı, onun Cennette bir makamı ve aile efrâdı olurdu. İşte o gün, iman etmediği için kâfirin zararı, iyilikte kusurlu davrandığı için de mü'minin zararı ortaya çıkar.[13] وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ Kim, Allah'a inanır ve iyi amel işlerse, Allah onun günahlarını siler ve onu ağaçları ve köşklerinin altından ırmakları akan Naîm Cennetlerine sokar. خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا O Cennetlerde sonsuz bir hayatla kalırlar, ne ölürler, ne de oradan çıkarılırlar. ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ İşte bu, daha ötesi olmayan bir kazanç ve son derece büyük bir mutluluktur.

10. وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا Allah'ın birliğini ve gücünü inkâr edenler, öldükten sonra dirilmeyi gösteren delilleri ve Kur'ân âyetlerini yalanlayanlar var ya, أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا İşte onların yeri, içinde sonsuz kalmak üzere Cehennemdir. وَبِئْسَ الْمَصِيرُ İnkâr edenler ve sapıkların döneceği ve kalacağı yer olarak Cehennem ne kötüdür.

Bundan sonra Yüce Allah, evrende meydana gelen her şeyin kendi irade ve hükmüyle maydana geldiğini bildirerek şöyle buyurdu:

11. مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ Bir kimsenin canına, malına veya çocuğuna gelen herhangi bir musibet, sadece Allah'ın kaza ve kaderiyledir. وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ Kim Allah'a inanır ve her olayın, O'nun kaza ve kaderiyle olduğunu bilirse, Allah onun kalbine sabır ve rıza nasip eder ve onu iman üzere sabit kılar. İbn Abbas şöyle der: Allah, onun kalbine kesin iman nasip eder de, başına gelecek olanın mutlaka onu bulacağını, başına gelmeyecek olanın da mutlaka gelmeyeceğini bilir.[14] Alkame de şöyle der: O öyle bir kişidir ki, başına bir musibet geldiğinde bunun Allah'tan olduğunu bilir ve buna razı olup Allah'ın hükmüne teslim olur.[15]

وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ Yüce Allah her şeyi bilendir. Yerde ve gökte hiçbir şey O'na gizli kalmaz. Kurtubî şöyle der: Boyun eğenin O'nun emrine teslim olması ve hoşlanmayanın da hoşlanmaması ve hükmüne razı olmaması O'na gizli kalmaz.[16]

11 Hud sûresi, 11/103
12 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/509.
13 Hâzin, 4/104.
14 Taberî, 28/80.
15 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/510.
16 Kurtubî, 18/140.

12. وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ Allah'ın sizin için koymuş olduğu bütün emir ve yasaklarda O'nun ve Peygamberi'nin emrine uyun. Yüce Allah, Peygamber'e itaatın Allah'a itaat gibi vacip olduğunu açıklamak ve bunu vurgulamak için "uyun" emrini tekrarladı. فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلاغُ الْمُبِينُ Eğer sizi çağırdığı iman ve hidayet hususunda onun davetine icabet etmekten yüz çevirirseniz, bunun ona herhangi bir zararı olmaz. Bunun zararı sizedir. Çünkü, Peygamber'in görevi sadece Allah'ın emrini tebliğ etmektir. O da üzerine düşeni yapmıştır. Allah, kendisine isyan eden ve emrine karşı gelenlerden intikam alır.

13. اللَّهُ لا إِلَهَ إِلاَّ هُوَ Allah'tan başka mabud yoktur. O'ndan başka bir yaratıcı da yoktur. Sadece O'na güvenilir ve dönüş de sadece O'na olacaktır. وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلْ الْمُؤْمِنُونَ Ey mü'minler! Bütün işlerinizde sadece bir olan Allah'a tevekkül edin. Sâvî şöyle der: Bu Peygamber (s.a.v.)'i Allah'a tevekkül etmeye ve sunmaya bir teşviktir. Bunda aynı zamanda bu ümmete Allah'a sunmak ve O'nun yardım ve desteğine güvenmek öğretilmektedir.[17]

14. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ Ey mü'minler topluluğu! Eş ve çocuklarınızdan bazıları sizin düşmanlarınızdır. Bunlar sizi, Allah yolundan alıkoyar ve O'na itaat etmenize köstek olurlar. Binaenaleyh onlara uymak ve itaat etmekten sakının. Tefsirciler şöyle der: Bir topluluk müslüman olup hicret etmek istediler. Eş ve çocukları onları hicretten alıkoydu. Ancak bir müddet sonra hicret edebildiler. Rasulullah (s.a.v.)'a geldiklerinde insanların dinde derin bilgi sahibi olduğunu gördüler ve pişman olup üzüldüler, eş ve çocuklarını cezalandırmak istediler. Bunun üzerine bu âyet indi.[18] Âyet eş ve çocukları ile meşgul olup Allah'a itaatı bırakan herkesi kapsar. وَإِنْ تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ Eğer sizi hayırdan alıkoymaları hususunda onları affeder, yaptıkları hataları bağışlar ve kusurlarını hoş görürseniz, bilin ki Allah'ın mağfireti büyük, rahmeti geniştir. Sizin birbirinize yaptığınız muâmele gibi size muâmele eder.

15. إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلادُكُمْ فِتْنَةٌ Mallar ve çocuklar sadece, Allah tarafından insanlar için bir imtihan ve denemedir. Bu imtihan, Allah'a itaat edenle isyan edenin bilinmesi için yapılır. Mal ile imtihan daha zorlu olduğu için, Yüce Allah önce onu zikretti. وَاللَّهُ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ Allah katındaki sevap ve mükâfat, dünya malından daha üstündür. Öyleyse mal ve çocuklar sizi Allah'a itaattan alıkoymasın. Bu âyet ahireti özendirmekte, dünyadan ve insanların imtihan edildiği mal ve çocuklardan uzaklaştırmaktadır.

16. فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ Ey mü'minler! Güç ve takatinizi Allah'a itaat uğrunda harcayın. Gücünüzün yetmeyeceği şeyleri kendinize yüklemeyin. Tefsirciler der ki: Bu, emredilen ve faziletli ameller hakkındadır. İnsan bunları gücü yettiği kadar

17 Sâvî Hâşiyesi 4/212.

18 Daha önce anlatılan "Nüzûl sebebi'ne bakınız.

yapar. Ama sakınılması gereken şeylerden ise, büsbütün sakınmak gerekir. Peygamber (s.a.v.)'den rivayet edilen şu hadis bunu göstermektedir. Size bir şey emrettiğimde, gücünüz yettiği kadar onu yapın. Yasakladığım şeylerden de (tamamen) sakının.[19] وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا Size yapılan öğütlere kulak verin. Size emredilen ve yasaklanan hususlarda itaat edin. وَأَنفِقُوا خَيْرًا لِّأَنفُسِكُمْ Mallarınızdan Allah yolunda harcayın ki, bu sizin için bir hayır olsun. وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ Kim, nefsinin sebep olduğu cimrilik ve hırstan korunursa, bütün istediğini elde etmiş olur.

17. إِن تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ Gönül hoşluğu ile Allah yolunda sadaka verirseniz, kuşkusuz Allah size kat kat sevap ve mükâfat verir ve günahlarınızı siler. Sadakanın "borç verme" şeklinde tasvirinde, fakirlere ihsan hususunda son derece güzel bir nezâket örneği vardır. وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ Allah, ihsanda bulunanın ihsanını kabul edendir. Kullarına karşı Halîm'dir. Şöyle ki, günahlarının çokluğuna rağmen onları cezalandırmada acele etmez.

18. عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ O Yüce Allah, görünmeyeni de görüneni de bilendir. Hiçbir şey O'na gizli kalmaz. الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ Mülkünde galip, yaptığında hikmet sahibidir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. كافر ile مؤمن ve الغيب ile الشهادة isimleri arasında tıbâk vardır. Aynı şekilde تسرون ile تعلنون fiilleri arasında tıbâk vardır. Bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

2. "له الملك وله الحمد Mülk de hamd de sadece O'na mahsustur" cümlesinde harf-i cer ile mecrûrunun öne alınması hasr ifade eder.

3. "والنور الذي أنزلنا İndirdiğimiz nura..." ifadesinde istiâre-i latîfe vardır. İstiâre yoluyla, Kur'ân'a nur denilmiştir. Çünkü nurun karanlıkları giderdiği gibi, Kur'ân da şüpheleri giderir.

4. Mü'minlere verilecek mükâfatı anlatan ... ومن يؤمن بالله âyeti ile, kâfirlere verilecek cezayı anlatan ... وكذبوا بآياتنا âyeti arasında mukâbele vardır.

5. صوَركم ile صوركم arasında hareke değişikliği sebebiyle cinâs-ı nâkıs vardır.

6. أصاب ile مصيبة ، يجمع ile الجمع arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

7. "وأطيعوا الله وأطيعوا الرسول Allah'a itaat edin, Rasul'e de itaat edin" âyetinde, daha fazla vurgu ve itaatın şanına önem vermek için fiil tekrarlanarak itnâb yapılmıştır.

19 Buhârî, İ'tisâm 6; Müslim, Fedâil, 130.

8. "والله شكور حليم" Allah, iyiliğin karşılığını çokça veren ve çok yumuşak davranandır" âyetinde mübâlağa kipleri kullanılmıştır. Çünkü فعول ve فعيل mübâlağa kiplerindendir.

9. "إن تقرضوا الله قرضا حسنا يضاعفه لكم Allah'a güzel bir borç verirseniz, O size kat katını verir" âyetinde istiâre-i temsîliyye vardır. Yüce Allah, kendi yolunda harcama ve fukaraya sadaka vermeyi, temsil yoluyla, Allah'a, ödenmesi gereken bir borç veren kimseye benzetti. Bu, latîf istiâre ve eşsiz güzel ibârelerdendir.

10. عالم الغيب والشهادة العزيز الحكيم ve والله شكور حليم gibi âyet sonlarının birbirine uygun düşmesi için secî murassa' yapılmıştır.

Yüce Allah'ın yardımıyle "Teğâbûn sûresi"nin tefsiri bitti.

TALÂK SÛRESİ

Medine'de inmiştir. 12 âyettir.

Takdim

Talâk sûresi Medine'de inmiş olup eşlerin durumları ile ilgili bazı şer'î hükümleri ele alır. Bunlar talâk-ı sünnî ve bunun nasıl olduğu, talâka terettüp eden iddet, nafaka, oturacak yer, emzirene verilecek ücret gibi talâka ait hükümlerle sûrede bulunan diğer hükümlerdir.

Bu mübarek sûre, başlangıçta talâk hükümlerini yani talâk-ı sünnî ile talâk-ı bid'î hükümlerini ele alır. Evlilik hayatının devam etmesi imkansız hale geldiğinde, mü'minlere yolların en güzeline girmelerini emreder ve eşi, uygun bir zaman ve meşru bir şekilde boşamaya çağırır. Ki bu da, mü'minin, eşini cinsî münâsebette bulunmadan temiz olarak boşamasıdır. Sonra onu iddeti bitene kadar terkeder.

Bu ilahî yönlendirmede erkekleri yavaş hareket etmeye ve evlilik bağlarını koparma hususunda acele etmemeye çağrı vardır. Çünkü boşamak, Allah'ın en sevmediği helâldir, Zorlayıcı zarûretler olmasaydı, boşamak mübah kılınmazdı. Çünkü bu, ailenin yıkılması demektir.

Bu sûre iddetin sona erme zamanının tesbiti için onun sayılmasını emreder ki, soylar karışmasın ve boşanan hanımın müddeti uzayıp da bir zarara uğramasın. Aynı zamanda sûre, Allah'ın koyduğu sınırlarda durmaya ve emirlerine isyan etmemeye çağırır.

Yine bu sûre, iddetin hükümlerini ele alır. Yaşlılık veya hastalıktan dolayı hayızdan kesilen kadının iddetini açıklar. Aynı şekilde âdet görmeyen küçük kızların ve gebe kadınların iddetini, yönlendirme ve yol gösterme ile en güzel bir şekilde açıklar.

Bu şer'î hükümler açıklanırken, bazan teşvik, bazan da korkutma yoluyla "Allah'tan korkma"ya davet tekrarlanmıştır ki, eşlerden biri diğerine zulmetmesin. Aynı zamanda bu arada oturacak yer ve nafaka ile ilgili hükümler de açıklanmıştır.

Sûre, Allah'ın çizdiği sınırları geçmekten sakındırarak sona erer. Allah'ın emirlerine karşı kibirlenip azgınlık gösteren milletleri ve bunların tattığı ceza ve helâki misal olarak getirir. Daha sonra yedi kat göğün ve yerin yaratılmasında Allah'ın kudretine işaret eder. Bütün buniar, âlemlerin Rabbinin birliğini gösteren delillerdir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ
وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللّٰهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ
مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَتِلْكَ
حُدُودُ اللّٰهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي
لَعَلَّ اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ أَمْرًا ① فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ
فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا
ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلّٰهِ ذٰلِكُمْ
يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ
لَهُ مَخْرَجًا ② وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى
اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا
③ وَاللَّائِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ
أَشْهُرٍ وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ
وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ④ ذٰلِكَ أَمْرُ اللّٰهِ أَنْزَلَهُ إِلَيْكُمْ
وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا ⑤
أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا
عَلَيْهِنَّ وَإِنْ كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَإِنْ
أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ وَإِنْ
تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَىٰ ⑥ لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ
عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللّٰهُ لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا
سَيَجْعَلُ اللّٰهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ⑦ وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا

وَرُسُلِهِۦ فَحَاسَبْنَٰهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَٰهَا عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨﴾
فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَٰقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ﴿٩﴾ أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا
شَدِيدًا فَٱتَّقُوا ٱللَّهَ يَٰٓأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ قَدْ أَنزَلَ ٱللَّهُ
إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ﴿١٠﴾ رَّسُولًا يَتْلُوا۟ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ مُبَيِّنَٰتٍ لِّيُخْرِجَ
ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ ۚ وَمَن يُؤْمِنۢ
بِٱللَّهِ وَيَعْمَلْ صَٰلِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ
فِيهَآ أَبَدًا ۖ قَدْ أَحْسَنَ ٱللَّهُ لَهُۥ رِزْقًا ﴿١١﴾ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ سَبْعَ
سَمَٰوَٰتٍ وَمِنَ ٱلْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ ۖ يَتَنَزَّلُ ٱلْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ
عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ۙ وَأَنَّ ٱللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَىْءٍ عِلْمًا ﴿١٢﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman onları iddetleri içinde boşayın ve iddeti de sayın. Rabbiniz Allah'tan korkun. Apaçık bir hayâsızlık yapmaları hâli bir yana, onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilmezsin, olur ki Allah, bundan sonra bir durum ortaya çıkarıverir.

2, 3. İddetlerini doldurduklarında onları ya güzelce tutun veya onlardan uygun bir şekilde ayrılın. İçinizden adâlet sahibi iki kişiyi de şahit tutun. Şahitliği Allah için yapın. İşte bu, sizden Allah'a ve ahiret gününe inananlara verilen öğüttür. Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona bir çıkış yolu ihsân eder. Ve ona beklemediği yerden rızık verir. Kim Allah'a güvenirse Allah ona yeter. Şüphesiz Allah, emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü koymuştur.

4. Kadınlarınız içinden âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdetini görmemiş bulunanlardan eğer şüphe ederseniz, onların iddeti üç aydır. Gebe olanların iddeti ise, doğum yapmalarıdır. Kim Allah'tan korkarsa Allah ona işinde bir kolaylık verir.

5. İşte bu Allah'ın size indirdiği emridir. Kim Allah'tan korkarsa Allah onun kötülüklerini örter ve onun mükâfatını büyütür.

6. Onları gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun, onları sıkıştırıp (gitmelerini sağlamak için) zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hâmile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin için çocuğu emzirirlerse onlara ücretlerini verin, aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer birbirinize güçlük çıkarırsanız çocuğunu, başka bir kadın emzirecektir.

7. İmkanı geniş olan, nafakayı imkanlarına göre versin. Rızkı daralmış bulunan da nafakayı, Allah'ın kendisine verdiğinden versin. Allah hiç kimseye gücünün yettiğinden başkasını yüklemez. Allah, daima bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratır.

8. Rabbinin ve O'nun elçilerinin emrine karşı diretmiş nice memleketler halkı vardır ki biz onları çetin bir hesaba çekmiş ve onları şaşkınlık verecek azaba çarptırmışızdır.

9. Böylece onlar da yaptıklarının cezasını tatmışlar ve işlerinin sonu tam bir hüsrân olmuştur.

10. Allah onlara şiddetli bir azap hazırlamıştır. Ey inanan akıl sahipleri! Allah'tan korkun. Allah size gerçekten bir vahy indirmiştir.

11. İman edip sâlih amel işleyenleri, karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için size Allah'ın apaçık âyetlerini okuyan bir Peygamber göndermiştir. Kim Allah'a inanır ve faydalı iş yaparsa Allah onları, altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları Cennetlere sokar. Allah böyle kimselere, gerçekten güzel bir rızık vermiştir.

12. Yedi kat göğü ve yerden bir o kadarını yaratan Allah'tır. Allah'ın fermanı bunlar arasından iner ki, Allah'ın her şeye kâdir olduğunu ve her şeyi ilmiyle kuşattığın bilesiniz.

KELİMELERİN İZAHI

العدة : İddet, hâmile olup olmadığının bilinmesi için kadının bekletildiği müddet.

أحصوا: Sayarak tesbit edin.

حسبه : Hasbuhû, ona yeter.

وجد : Vücd; tâkat ve güç demektir.

ارتبتم : Şüphelendiniz, şüpheye düştünüz.

كأيّن : Keeyyin, "çok" demektir.

عتت : Kibirlendi, diklendi ve yüz çevirdi.

نكرا : Nükr; görülmemiş, korkunç, kötü demektir.

خسرا : Husr; ziyân ve zarar demektir.

NÜZÛL SEBEBİ

a. Buhârî şöyle rivayet eder: Abdullah b. Ömer (r. anhumâ), karısı hayız halinde iken onu boşadı. Ömer (r.a.) bu durumu Rasulullah (s.a.v.)'a bildirdi. Rasulullah (s.a.v.) öfkelenerek şöyle buyurdu: "Ona dönsün, sonra temizleninceye kadar tutsun. Sonra kadın tekrar hayız görüp temizlensin. Eğer bundan sonra boşamayı düşünürse, onunla cimâ etmeden önce temiz olarak onu boşasın. İşte bu, Yüce Allah'ın emrettiği iddettir."[1]

b. Enes'in (r.a.) şöyle dediği rivayet olunur: Rasulullah (s.a.v.) Hafsâ'yı (r.a.) boşadı. O da ailesine geldi. Bunun üzerine Yüce Allah, "Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman onları iddetleri içinde boşayın" meâlindeki âyeti indirdi. Rasulullah (s.a.v.)'a denildi ki: Ona dön, çünkü o, çok oruç tutan ve namaz kılan birisidir. O, senin Cennetteki eş ve hanımlarındandır.[2]

c. Rivayet edildiğine göre, "Boşanmış kadınlar, kendi başlarına üç aybaşı hali (veya üç temizlik müddeti) beklesinler"[3] meâlindeki âyet inince, bir grub Sahâbî (r.anhum): "Ey Allah'ın Rasulü! Küçüklük veya yaşlılıktan dolayı hayız görmeyen kadının iddeti nedir?" dedi. Bunun üzerine, "Kadınlarınız içinden iddetten kesilmiş olanlarla, henüz âdetini görmemiş bulunanlardan şüphe ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır" meâlindeki âyet indi.[4]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ Bu hitap, Peygamber (s.a.v.)'e dir. Hüküm ise, hem onu hem ümmetini kapsar. Yüce Allah Peygamber (s.a.v.)'i yüceltmek için sadece ona seslendi. Nitekim bir kavmin reisine ve büyüğüne, "Ey Filan! Şunu yapın" denilir. Yani, sen ve kavmin yapın demektir. Bu, yüceltme ve değer verme yoluyla yapılan bir sesleniştir. Kurtubî şöyle der: Hitap Peygamber (s.a.v.)'e yapılmıştır. Yüceltme ve ululama maksadıyla "إذا طلقتم boşadığınızda" şeklinde çoğul lafzıyla hitap edilmiştir.[5] Yani, "Ey Peygamber! Ey mü'minler! Kadınları boşamak

1 Buhârî, Tefsîr 65/1; Müslim, Talâk 18/1.
2 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/512.
3 Bakara sûresi, 2/228.
4 Ruhû'l-meânî, 28/137.
5 Kurtubî, 18/148.

istediğinizde, فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ Onları, iddetlerine sayılacak müddetin başında bulunurlar iken boşayın. Bu da temizlik anında olur. Onları hayız halinde boşamayın. Mücâhid şöyle der: Onlarla cinsî münâsebette bulunmadan, temiz olarak boşayın: Çünkü Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: Onu temiz iken ve ilişkide bulunmadan boşasın. İşte bu, Allah'ın içerisinde kadınların boşanmasını emrettiği iddettir.[6] Tefsirciler şöyle der: Kadının, hayız anında boşanması yasaklandı ki, iddet zamanı uzayıp da kadın zarar görmesin. Bir de hayız hali, kocayı nefret ettirici bir durumdur. Ona eşini çabuk boşattırır. Fakat kadının temiz olma hali bunun aksinedir. Bu temizlik anında cimâ etmemiş olması, bu birleşmeden gebelik meydana gelmemesi içindir.[7]

Bu durumda iddet, hayızdan çocuğu doğurmaya geçer ki, bunda da kadına açık bir zarar vardır. وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ Soyların karışmaması için iddeti sayın ve onu tam üç temizliğe tamamlayın. وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ Emirlerine sarılıp yasaklarından sakınarak, âlemlerin Rabbi Allah'tan korkun. لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ Onları ayırdıktan sonra, iddetleri bitinceye kadar evlerinden çıkarmayın. وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ Onlar da, iddetleri bitinceye kadar evlerden çıkmasınlar. Ancak, boşanan kadın zina ve benzeri çirkin bir iş yaparsa, kendisine had cezası uygulanması için çıkarılır.[8] İbn Cüzeyy şöyle der: Yüce Allah, erkeğe, boşamış olduğu karısını, içinde bulunduğu evden çıkarmayı yasakladı. Kadını da, kendi isteğiyle oradan çıkmaktan nehyetti. Binaenaleyh, kadının, geceyi evinin dışında geçirmesi, zarûrî haller dışında gündüzün de evden uzaklaşması câiz değildir. Bu yasak, soyu ve kadını korumak içindir. İddet bekleyen kadının evden çıkmasını mübah kılacak "fâhişe"nin ne olduğu hakkında ihtilaf edilmiştir. Bazılarına göre, bu, zinadır. Bu durumda kadın, kendisine had cezası uygulanması için evden çıkarılır. Bazılarına göre ise "fahişe"den maksat, kocanın akrabalarına kötü söz söylemek ve dil uzatmaktır. Bu durumda da kadın evden çıkarılır ve evde oturma hakkı düşer. "إلا ان يفحشن عليكم Size karşı çirkin davranırlarsa" kıraatı bu manayı destekler.[9] وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ Bu hükümler, Allah'ın koyduğu kanunlar ve yasaklarıdır. وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ Kim bu hükümlerin dışına çıkar ve onları emir kabul edip uymazsa, kendini azaba sunmak sûretiyle nefsine zulmetmiş ve ona zarar vermiş olur. Çünkü eşini geri alma imkanını elinden kaçırmıştır. Fahreddin Râzî şöyle der: Bu, sünnî talâkı bırakıp iddetin dışında karısını boşayan kimseler hakkında bir tehdittir. لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا Ey muhatap! Sen, boşamadan sonra Allah'ın, ortaya ne çıkaracağını bilemezsin. Belki de Allah onun kalbini, eşine karşı olan kinden sevgiye, nefretten muhabbete çevirir. Böylece,

6 Buhârî ve Müslim, Nüzûl sebebi bölümüne bakınız.

7 Bunun meşru olmasının hikmeti için bkz, Revâiu'l-beyân adlı kitabımız, 2/604.

8 "Fâhişe" kelimesinin "zina" ile tefsiri, İbn Abbas, İbn Mesud, Mücâhid ve İkrime'nin görüşüdür. İbn Abbas'tan şu da rivayet edilmiştir: Fâhişe, kocanın akrabalarına kötü söz söylemektir. Bu, Übey b. Ka'b'ın görüşüdür.

9 et-Teshîl, 4/126.

daha önce onu sevmezken artık onu sever hale getirir. İbn Abbas şöyle der: Yüce Allah'ın bundan maksadı, kocanın, eşini boşamasından dolayı pişmanlık duyması ve iddet müddetinde karısına dönmesini istemesidir.[10]

2, 3. فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ İddet müddetinin bitimine yaklaştıklarında, Yüce Allah'ın emrettiği gibi, beraberliklerinde iyi davranmak üzere, onları nikâh akdine döndürün. Ya da, onları bırakın da, iddetleri tamamlansın ve kendi iradelerine kendileri sahip olsun. Tefsirciler şöyle der: İyilikle tutmaktan maksat, iyi geçinmek, nafakayı tam olarak ödemek ve kadının iddet zamanı uzasın diye, geri dönerek ona zarar vermeyi istememektir. İyilikle ayrılmaktan maksat da, boşama anında mehir ve mal vermek, kadının bütün haklarını ödemek sûretiyle şartları yerine getirmektir: **وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ** Boşama veya geri dönme anında, dindarlığına ve güvenilirliğine itimat ettiğiniz kimselerden adâlet ve doğruluk sahibi iki kişiyi şahit tutunuz. Ebû Hayyân şöyle der: Bu şahit tutma, Ebû Hanîfe'ye göre mendûbtur. Nitekim Yüce Allah meâlen; "Alışveriş yaptığınızda şahit tutun"[11] buyurmuştur. Şâfiîler'e göre, bu şahit tutma "geri dönme"de vacip, "ayrılma"da mendûbtur.[12] **وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ** Her hangi birinin tarafını tutmadan şahitliği hak ile yerine getirin. Herhangi bir değiştirme ve bozma yapmadan taraflardan birini gözetip diğerini bırakmadan sırf Allah rızası için şahitlik yapın. **ذَلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ** Bu meşru kıldığımız hükümlerden, ancak Allah'tan sakınan ve ahirette hesap ve cezadan korkan mü'min faydalanır ve öğüt alır. ■ **وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ** Kim, Allah'tan korkar ve koyduğu sınırlarda durursa, Allah onu her sıkıntıdan kurtarır ve her darlıktan bir çıkış yolu gösterir. Bilmediği ve aklına gelmeyen bir yerden ona rızık verir. Mücâhid şöyle der: Ben İbn Abbas'ın yanında idim. Ona bir adam gelerek, karısını üç talâkla boşadığını söyledi. İbn Abbas sustu. O derece sustu ki, ben, karısını ona geri döndüreceğini sandım. Sonra şöyle dedi: Sizden biri gider bir aptallık eder, sonra gelip "Ey İbn Abbas! Ey İbn Abbas!..." der. Yüce Allah, "Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona bir çıkış yolu verir" buyuruyor. Sen ise Allah'tan korkmamışsın ki, sana bir çıkış yolu bulayım. Sen, Rabbine isyan ettin. Karın da senden talâk-ı bâin ile boş oldu.[13] Tefsirciler şöyle der: Bu âyet, Afv b. Mâlik el-Eşcaî hakkında indiği halde hükmü geneldir. Müşrikler Afv'ın oğlunu esir almışlardı. Bunun üzerine Afv, Rasulullah (s.a.v.)'a gelerek

10 İbn Kayyim şöyle der: "Yüce Allah boşamayı sevmez. Çünkü bununla evlilik bağları kopar ve bu, Allah'ın düşmanı İblis'in isteğine uygun düşer. Şöyle ki, o, eşlerin ayrılmasına sevinir. Bununla beraber karı veya kocanın buna ihtiyacı olduğu için Yüce Allah, men aatin elde edilebileceği ve zararın defedilebileceği bir şekilde talâkı meşru kılmıştır. Bu şeklin dışında boşamayı haram kılmıştır. Şöyle ki, Allah, kocaya, eşini temiz olarak, cimâ etmeden bir talâkla boşamasını, sonra da iddeti bitinceye kadar ondan ayrı durmasını meşru kılmıştır. Bu sürede ihtilaf sebepleri ortadan kalkar ve anlaşma yapılırsa, kocanın eşini geri alma yolu açılmış olur. Yüce Allah iddet süresini üç temizlik kıldı ki, mühlet ve tercih vakti uzasın. İşte Yüce Allah'ın meşru kılıp izin verdiği talâk budur". Bkz. Mehâsinü't-te'vîl, 15/5832.

11 Bakara sûresi, 2/282.

12 el-Bahr, 8/282.

13 Mehâsinü't-te'vîl, 16/5838.

fakirliğinden şikayet etti ve dedi ki: "Düşman oğlumu esir aldı. Annesi sabredemeyip çok endişeleniyor. Bana ne emredersin?" Rasulullah (s.a.v.) da ona: "Allah'tan kork ve sabırlı ol. Sana ve annesine "lâ havle velâ kuvvete illâ billah" sözünü çokça söylemenizi tavsiye ediyorum." Afv ve karısı bunu yaptılar. Bir gün, o evinde iken, birden oğlu kapıyı çalıverdi. Beraberinde yüz deve vardı. Düşmanın gafil olduğu bir sırada onları alıp getirmişti. Bunun üzerine, "Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona bir çıkış yolu verir ve onu beklemediği yerden rızıklandırır" meâlindeki âyet indi.[14] وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ Kim Allah'a dayanır ve başına gelen musîbetlerde O'na güvenirse, kuşkusuz Allah ona yeter. Sâvî şöyle der: Kim işini Allah'a havâle ederse, onu üzen hususlarda Allah ona yeter. Sebeplere sarılmak, tevekküle aykırı değildir. Çünkü bu, emredilmiştir. Fakat sebeplere güvenilmez, Allah'a güvenilir.[15] Hadiste şöyle buyurulmuştur: Allah'a tam anlamıyla tevekkül etseniz, Allah kuşlara rızık verdiği gibi mutlaka size de rızık verir. Kuşlar sabahleyin aç gider, akşam tok döner.[16] إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ Kuşkusuz Allah bütün yarattıklarında emrini uygulayıcıdır. Dilediğini yapar, O'nu hiçbir şey âciz bırakamaz. İbn Cüzeyy şöyle der: Bu, tevekküle teşvik etmekte ve onu vurgulamaktadır. Çünkü, kul, bütün işlerin Allah'ın elinde olduğunu kesin olarak bilirse, tek olan Allah'a dayanır ve O'ndan başkasına itimat etmez.[17] قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا Kuşkusuz Allah her iş için, ezelî hikmete göre, belli bir kader ve zaman tayin etmiştir. Kurtubî şöyle der: Yani, Allah, kıtlık ve bolluk gibi her şey için, varacağı bir zaman takdir etmiştir.[18]

Bundan sonra Yüce Allah küçüklük veya yaşlılığından dolayı hayız görmeyen boşanmış kadının hükmünü açıklamak üzere şöyle buyurdu:

4. وَاللَّائِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ Yaşlılıklarından dolayı hayız görmeyen kadınların iddetlerini bilemez ve şüpheye düşerseniz, bilinmelidir ki, onların iddetinin hükmü üç aydır. Her ay bir hayız yerine geçer. وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ Aynı şekilde, küçüklüğünden dolayı hayız görmeyenlerin iddeti de üç aydır. وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ Gebe kadının iddeti, ister boşanmış olsun ister kocası ölmüş olsun, çocuğunu doğurmakla sona erer. وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا Kim, söz ve fiillerinde Allah'tan korkar ve Allah'ın haram kıldığı şeylerden sakınırsa, Allah onun işini kolaylaştırır ve onu her türlü hayırlı işe muvaffak kılar.

5. ذَلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنْزَلَهُ إِلَيْكُمْ İşte bu, Allah'ın hükmü ve hikmetli şeriatıdır. Ey mü'minler! Allah bunu size indirdi ki, ona uyup gereği ile amel edesiniz. وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا Kim Rabbinden korkarsa, Allah onun günahlarını siler ve sevabını

14 Kurtubî, 18/160; Taberi, 28/90.
15 Sâvî Hâşiyesi, 4/215.
16 Tirmizî, Zühd, 33; İbn Mâce, Zühd, 14, Ahmed b. Hanbel, el-Müsned 1/30.
17 et-Teshîl, 4/128.
18 Kurtubî, 18/168.

kat kat verir. Sâvî şöyle der: Yüce Allah'ın, "Kim Allah'tan korkarsa" âyetinin tekrarlamasının sebebi şudur: O biliyor ki, kadınların aklı ve dini eksiktir. Binâenaleyh, onların işlerine ancak Allah'tan korkanlar sabreder.[19] Ebû Hayyân da şöyle der: Söz, boşanan kadınlar hakkında olunca ve onlar, kocalarının kendilerinden nefret etmelerinden dolayı boşanınca, koca da bazan kadına, onu lekeleyecek ve evlenmek isteyenleri ondan nefret ettirecek şeyleri ona nisbet edebilince, işte bu sebeple, "Kim Allah'tan korkarsa" sözü tekrar edildi. ومن يتق الله يجعل Buyrularak, şart-cevap şeklinde açıklanmış olarak geldi.[20]

6. أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ O boşadığınız kadınları, gücünüz ve imkanınıza göre, oturduğunuz evlerinizin bir bölününde oturtun. Koca zengin ise, kadının yerini geniş ve nafakasını bol verir. Eğer fakir ise, gücü yettiği kadar yapar. وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ Boşadığınız kadınları evden çıkmaya veya nafakadan vazgeçmeye mecbur edecek şekilde, mesken ve nafaka hususunda sıkıntıya sokmayın. وَإِنْ كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ Boşanan kadın hâmile ise, hâmilelik müddeti uzun da olsa, kadın çocuğunu doğuruncaya kadar kocanın ona nafaka vermesi icâbeder. فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ Kadın doğurup çocuğunu koca için emzirmeye razı olursa, kocanın kadına emzirme ücreti vermesi icâbeder. Çünkü çocuklar babalara nisbet edilirler. İbn Cüzeyy şöyle der: Yani o boşadığınız eşler, çocuklarınızı emzirirlerse, onlara emzirme ücretini verin. Bu ücret nafaka vermek ve diğer ihtiyaçlarını gidermektir.[21] وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُم بِمَعْرُوفٍ Eşlerden her biri diğerine, hoşgörü, yumuşaklık ve lütufkârlığı emretsin. Kurtubî şöyle der: Biriniz diğerini teklif ettiği iyilik ve güzelliği kabul etsin. Kadının yapacağı iyilik, çocuğu ücretsiz emzirmek, erkeğin yapacağı iyilik ise, kadına bol emzirme ücreti vermektir.[22] وَإِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَىٰ Birbirinize güçlük ve zorluk çıkarırsanız, eşler arasında anlaşma yapma zorlaşır, koca kadının istediğini vermek istemez, kadın da istediği ücretten daha aşağısına emzirmeyi kabul etmezse, koca çocuğu için ücretle başka bir emzirici tutsun. Âyetteki "فسترضع emzirir" ifadesi emir manasına haberdir. Yani "Koca, çocuğu için başka bir emzirici tutsun" demektir. Ebû Hayyân şöyle der: Burada anneye ince bir sitem vardır. Nitekim bir kimseden ihtiyacını istediğinde onunla ilgilenmezse, "Başkası bunu yerine getirecektir" dersin. "Bu iş yerine getirilmeyecek değildir. Ama bu senin için bir ayıp olur" demek istersin.[23] Dahhâk şöyle der: Anne emzirmeyi kabul etmezse, baba, çocuğu için başka bir emzirici tutar. Çocuk başkasını emmezse, anne ücretle emzirmeye mecbur tutulur.[24]

19 Sâvî Hâşiyesi 4/217.
20 el-Bahr, 8/284.
21 et-Teshîl, 4/129.
22 Kurtubî, 18/169.
23 el-Bahr, 8/285.
24 Kurtubî, 18/169.

7. لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ Bu, nafakanın miktarını açıklamaktadır. Yani, koca, karısına ve küçük çocuğuna gücü ve tâkatine göre nafaka versin. İbn Cüzeyy şöyle der: Bu, her kocanın, durumuna göre nafaka vermesini ifade eden bir emirdir. Koca, gücü yetmeyeceği şeyle mükellef tutulamaz. Kadının hakkı da yenmez. Aksine durum, orta halli olur. Bu âyette, nafakanın, zenginlik ve fakirlik bakımından insanların durumuna göre değiştiğini gösteren delil vardır.[25] وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ Kimin rızkı daraltılmış olur ve yetmezse; gücü yettiği ve Allah'ın kendisine verdiği mala göre nafaka versin. لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا Allah hiç kimseyi, gücü ve tâkatinden fazlasıyla yükümlü tutmaz. Zengini mükellef tuttuğu şeyle fakiri mükellef tutmaz. Ebussuûd şöyle der: Bu âyette, fakirin kalbini hoş etmek ve onu, gücü yettiği kadarını yapmaya teşvik etmek vardır.[26] Yüce Allah bu vaadini şu sözüyle pekiştirdi: سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا Allah fakirlikten sonra zenginlik ve darlıktan sonra genişlik ve rahatlık verecektir. Burada, fakirlere rızık kapılarının açılacağına dair müjde vardır.

Bundan sonra Yüce Allah, kendisine isyan etmek ve koyduğu kanunları çiğnemekten sakındırdı. Geçmiş milletlerle ilgili misaller getirdi. Buyurdu ki:

8. "وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ فَحَاسَبْنَاهَا حِسَابًا شَدِيدًا Geçmiş milletlerden nice şehir halkı vardır ki, azmış ve, Allah ve Rasulünün emirlerine karşı direnmiştir. Biz de, isyanları ve azgınlıkları yüzünden, açlık, kıtlık ve köklerini kazıma gibi çeşitli elem verici azaplarla onları cezalandırdık. وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا نُكْرًا Onlara, tasavvur edilemeyecek, görülmemiş büyük bir azapla azap ettik.

9. فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا İnkâr, azgınlık ve Allah'ın emirlerine karşı direnmelerinin cezasını tattılar. Azgınlıklarının sonu, helâk, yok olma ve aşırı derecede hüsran oluştur.

Yüce Allah, azgın milletlerin başına gelenleri anlattıktan sonra, o suçluların başına gelen şeylerin mü'minlerin de başına gelmemesi için mü'minlere Allah'tan korkmayı emretti ki, onları azabından sakındırsın:

10. أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا Allah ahirette onlar için şiddetli ve sonsuz Cehennem azabı hazırlamıştır. فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ الَّذِينَ آمَنُوا Ey akl-ı selîm sahipleri! Ve ey, Allah ve Rasulü'nü tasdik eden mü'minler topluluğu! Allah'tan korkun ve O'nun yakalamasından ve intikam almasından sakının. قَدْ أَنزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا Allah size, okunan vahyi yani Kur'ân-ı Kerîm'i indirdi.[27]

---

25 et-Teshîl, 4/129.

26 Ebussuûd, 5/172.

27 Bazı tefsirciler, âyetteki zikirden maksadın, Hz. Peygamber (s.a.v.) olduğu görüşünü tercih ederler. Yüce Allah'ın "رسولا يتلو Okuyan bir peygamber" sözünü de ondan bedel yaptığını delil getirirler. Taberî ve Ebussuûd'un görüşleri budur. Bizim anlattığımız, görüşlerin en tercih olunanıdır. Yani "Zikir"den maksat "Kur'ân-ı Kerîm", "Rasul"den maksat da Hz. Peygamber (s.a.v.)'dir. Rasul

11. رَسُولاً يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ مُبَيِّنَاتٍ Allah size, âyetlerini okuyan bir peygamber yani Muhammed (s.a.v.)'i gönderdi. Bu âyetler apaçık olup helâli, haramı ve ihtiyaç duyduğunuz hükümleri açıklamaktadır. Ebû Hayyân şöyle der: Açık olan şudur ki, "Zikir"den maksat Kur'ân, Rasul'den maksat, Muhammed (s.a.v.)'dir.[28] لِيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ O Peygamber, takvâ sahibi mü'minleri sapıklıktan doğru yola, inkâr ve cehâlet karanlıklarından iman ve ilim nuruna çıkarsın diye gönderildi. وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنْهَارُ Kim Allah'a inanır ve O'na itaat ile amel ederse, Allah ahirette onu, köşklerinin altından Cennet nehirleri akan Naîm Cennetlerine sokar. خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا O ebedîlik Cennetlerinde, sonsuza kadar kalırlar, oradan çıkmazlar ve ölmezler. قَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ لَهُ رِزْقًا Allah Cennette onlara güzel ve bol rızıklar hazırlamıştır. Çünkü Cennet nimeti ebedîdir, tükenmez. Taberî şöyle der: Allah Cennette onların rızkını bollaştırmıştır. Rızık, Allah'ın onlara verdiği yiyecek, içecek ve orada dostları için hazırlayıp güzelleştirdiği diğer nimetlerdir.[29] Bu âyette, Allah'ın mü'mine rızık olarak verdiği sevabın büyüklüğü ve hayret edilecek bir şey olduğu bildirilmektetir.

Bundan sonra Yüce Allah kudretinin alâmetlerine ve gücünün büyüklüğüne işaret etmek üzere şöyle buyurdu:

12. اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الأَرْضِ مِثْلَهُنَّ Gücüyle, gökleri yedi kat halinde yaratan O Yüce Allah'tır.[30] Aynı şekilde birbiri üstünde yedi kat yeri yaratan da O'dur. Yer katları, göklerin aksine birbirinden ayrı değildir. يَتَنَزَّلُ الأَمْرُ بَيْنَهُنَّ Gökler ve yer arasında Allah'ın hükmü iner, emir ve hükmü onlar arasında cereyan eder ki, لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا bunu yaratabilenin her şeye gücünün yeteceğini, O'nun her şeyi bildiğini ve hiçbir şeyin O'na gizli kalmayacağını bilesiniz.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "أمسكوهن Onları tutun" ile "فارقوهن onları ayırın" arasında, aynı şekilde عسر ile يسر arasında tıbâk vardır.

---

kelimesi, mahzuf bir fiille nasbedilmiş olup "أرسل رسولاً" takdirindedir. Bu, İbn Atıyye ve Ebû Hayyân'ın tercih ettiği görüştür.

28 el-Bahr, 8/286.

29 Taberî, 28/98.

30 Göklerin yedi kat olduğu hususunda, ilim adamları atasında ihtilaf yoktur. Yeri gelince bunların yedi kat olduğunda ihtilaf vardır. Bir görüşe göreyer, âyetin zahiri şu sahih hadisten dolayı yedi kattı: "Kim bir araziden haksız olarak bir karış alırsa, Allah yedi kat yer boyunca onun boynuna sarar." Buhârî, Mezâlim, 13, Bed'ü'l-heve 2. Bir görüşe göre de, yer yüzü tek tir. Göğe benzerlik sayıda değil, sadece yaratılış ve meydana getiriliştedir. Yani, eşsiz yaratılış ve sağlamlıkta gökler gibidir. Birinci gürüş daha açıktır. En iyisini Allah bilir.

2. "وتلك حدود الله Bunlar Allah'ın sınırlarıdır" cümlesinden sonra "ومن يتعدها Kim onları aşarsa" şeklindeki zamir yerine "ومن يتعد حدود الله Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa şeklinde açık isim getirilmesi, korkutmak içindir.

3. "لا تدري لعل الله يحدث بعد ذلك أمرا Bilmezsin, olur ki Allah bundan sonra bir dururuz, ortaya çıkarıverir" âyetinde, daha fazla önem vermek için iltifat sanatı yapılmıştır. Âyet hitap üslubuyla gelmiştir. Oysa ki asıl olan, III. şahıs üslubuyla "لا يدري bilmez" şeklinde gelmesidir.

4. "واللائذ لم يحضن Hayız görmeyenler" âyetinde hazif yolu ile icaz vardır. Buradan haber hazfedilmiştir. "Onların iddeti de üç aydır" demektir.

5. "فحاسبناها حسابا شديدا وعذابا نكرا فذاقت وبال أمزها Biz onları çetin bir azaba çekmiş ve onları görülmemiş bir azaba çarptırmışızdır. Onlar da yaptıklarının cezasını tatmışlardır" âyetinde korkutmak ve dehşet vermek için tehdit tekrar edilmiştir.

6. "وكأين من قرية Nice beldeler vardır ki" terkibinde mecâz-ı mürsel vardır. Maksat, o beldelerin halkıdır. Zikr-i mahal irâde-i hâl kabilindendir.

7. "ليخرج الذين آمنوا وعملوا الصالحات من الظلمات إلى النور İman edip sâlih amel işleyenleri karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için" âyetinde latif istiâre vardır. Yüce Allah, "İnkâr ve sapıklık" için "zulümât"; "hidayet ve iman" için de "nûr" kelimesini müsteâr olarak kullanmıştır. Bu, parlak bir ifade ve Kur'ân'ın yüce bir anlatımıdır.

8. خسرا، أجرا، يسرا، قدرا âyet sonlarında inci ve yakut gibi dizilmiş secî murassa' vardır. Bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

Allah'ın yardımı ile "Talâk sûresi"nin tefsiri bitti.

TAHRÎM SÛRESİ

Medine'de inmiştir. 12 âyettir.

Takdim

Tahrim sûresi Medine'de inen ve hukukî konuları ele alan sûrelerdendir. Bu sûre "Nübüvvet evi" ve mü'minlerin anneleri (r. anhunne) Rasulullah (s.a.v.)'ın pâk eşleri ile ilgili hükümleri konu edinir. Bu da müslüman evine şekil verme ve mutlu aileye en güzel örneği arzetme çerçevesinde ele alınmaktadır.

Bu mübarek sûre, başlangıçta Rasulullah (s.a.v.)'in câriyesi Mâriye el-Kıptî'yi kendisine haram kılmasından ve bazı pâk eşlerinin isteklerini yerine getirmek için onunla beraber bulunmaktan sakınmasından bahseder. Allah'ın, Peygamber'i (s.a.v.) için genişlettiği şeyi, Peygamber (s.a.v.) kendisine daralttığı için ona bir sitem geldi. Ki bu sitem ince ve kibar olup Allah'ın, kulu ve Rasulü Muhammed'e (s.a.v.) olan inâyetini gösteren bir sitemdir: "Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını isteyerek, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun?"

Bu mübarek sûre, önemli bir olayı ele almaktadır ki o da eşler arasında vukû bulan sırrı yaymaktır. Bu ise, evlilik hayatını tehdit eder. Sûre bu olaya, Allah Rasulünü misal getirmiştir. Rasulullah (s.a.v.) Hafsâ'ya (r. anhâ) bir sır vermiş ve ondan bunu gizli tutmasını istemişti. Hafsâ bunu Âişe'ye (r. anhâ) anlatmış ve neticede sır yayılmıştı. Bu olay Hz. Peygamber (s.a.v.)'i kızdıran ve hatta eşlerini boşamasını düşünecek duruma getiren bir olaydır:

"Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir söz söylemişti..."

Bu mübarek sûre, Peygamber (s.a.v.)'in eşlerini, aralarında rekabet çıkıp basit şeylerden dolayı birbirlerini kıskanınca sert ve şiddetli bir şekilde kınamış ve Allah'ın, Peygamberi'ne (s.a.v.) yardım etmek maksadıyle onların yerine ona daha hayırlı eşler vermekte tehdit etmiştir: "Eğer o sizi boşarsa, Rabbinin ona sizden daha iyi, kendini Allah'a teslim eden, inanan, sebatla itaat eden, tevbe eden... hanımlar vermesi umulur"

Sûre iki misal getirerek sona erer. Birincisi salih mü'min bir kişinin nikâhında bulunan kâfır eş için misal, ikincisi kâfir ve günahkâr bir adamın nikahında bulunan mü'min eş için misaldir. Bunu, insanın salih ameli olmazsa, ahirette ne bir kimsenin başkasına fayda vereceğine, ne de hasep ve nesebin yarar sağlayacağına kulların dikkatini çekmek için getirmiştir: «Allah, inkâr edenlere Nuh'un karısı ile Lut'un karısını misal verdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki salih kişinin nikâhında iken onlara

hainlik ettiler (Allah'ı inkâr edip sonra da iman etmediler). Kocaları, Allah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara, "Ateşe girenlerle beraber siz de girin" denildi. Allah, inananlara da Firavun'un karısını misal gösterdi. O, "Rabbim! Bana katından, Cennette bir ev yap..." demişti.» Bu, sûrenin, iman ve erdem temellerini sağlamlaştırmak hususundaki hedeflerine ve havasına uygun parlak bir sona erdirmedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ وَاللّٰهُ
غَفُورٌ رَحِيمٌ ① قَدْ فَرَضَ اللّٰهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ وَاللّٰهُ مَوْلَاكُمْ
وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ② وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا
نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللّٰهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ فَلَمَّا
نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هٰذَا قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ ③
إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللّٰهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللّٰهَ
هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذٰلِكَ
ظَهِيرٌ ④ عَسَىٰ رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبْدِلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُنَّ
مُسْلِمَاتٍ مُؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ
وَأَبْكَارًا ⑤ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا
وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ
لَا يَعْصُونَ اللّٰهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ⑥ يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ⑦
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَصُوحًا
عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللّٰهُ النَّبِيَّ
وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ نُورُهُمْ يَسْعَىٰ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ
يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ ⑧ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ
وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ⑨
ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَتَ نُوحٍ وَامْرَأَتَ

لُوطٍ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا
فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ
مَعَ الدَّاخِلِينَ ﴿١٠﴾ وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ
فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي
مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١١﴾ وَمَرْيَمَ ابْنَتَ
عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَّقَتْ
بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِ وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ ﴿١٢﴾

Bismillâhirrahmâni rahîm

1. **Ey Peygamber! Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi eşlerinin rızasını gözeterek niçin kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.**
2. **Allah, yeminlerinizi çözmenizi size meşru kılmıştır. Sizin yardımcınız Allah'dır. O, bilen, her şeyi hikmetle idâre edendir.**
3. **Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir söz söylemişti. Fakat eşi, o sözü başkalarına haber verip Allah da bunu Peygamber'e açıklayınca, Peygamber bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber bunu ona haber verince eşi "Bunu sana kim haber verd? dedi. Peygamber "Bilen, her şeyden haberi olan Allah bana haber verdi" dedi:**
4. **Eğer ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz (sizin için daha iyi olur.) Çünkü kalpleriniz eğrilmişti. Ve eğer Peygamber'e karşı birbirinize arka verirseniz şüphesiz ki onun dostu ve yardımcısı Allah, Cebrâil ve sâlih mü'minlerdir. Bunların ardından melekler de (ona) yardımcıdır.**
5. **Eğer o sizi boşarsa Rabbi ona, sizden daha iyi, kendini Allah'a veren, inanan, sebâtla itâat eden, tevbe eden, ibâdet eden, hicret eden, dul ve bâkire eşler verebilir.**
6. **Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. Onun başında, iri gövdeli, sert tabiatlı, Allah'ın emirlerine karşı gelmeyen ve emredildiklerini yapan melekler vardır.**

7. "Ey kâfirler, bugün özür dilemeyin. Siz ancak işlediklerinizin cezasını çekeceksiniz" denilir.

8. Ey iman edenler! Samimi bir tevbe ile Allah'a dönün. Umulur ki Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter. Peygamber'i ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan Cennetlere sokar. Onların nurları, önlerinden ve yanlarından koşar da, "Ey Rabbimiz! Nûrumuzu tamamla, bizi bağışla, çünkü Sen her şeye Kâdir'sin" derler.

9. Ey Peygamber! Kâfirler ve münafıklarla savaş, onlara karşı sert davran. Onların varacağı yer Cehennemdir. O ne kötü, gidilecek yerdir.

10. Allah inkâr edenlere, Nuh'un karısı ile Lut'un karısını misal verdi: Bu ikisi, kullarımızdan iki sâlih kişinin nikâhında iken onlara hainlik ettiler. Kocaları Allah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara "Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin!" denildi.

11. Allah, inananlara da Firavun'un karısını misal gösterdi. O, "Rabbim! Bana katında, Cennette bir ev yap, beni Firavun'dan ve onun (kötü) işinden koru ve beni bu zalim topluluktan kurtar!" demişti.

12. Irzını korumuş olan, İmran kızı Meryem'i de (Allah örnek gösterdi). Biz, ona ruhumuzdan üfledik ve Rabbinin sözlerini ve kitaplarını tasdik etti. O gönülden itâat edenlerdendi.

KELİMELERİN İZAHI

تَحلَة : Tahille, yemini kefaretle çözmek demektir.

صغت : Haktan meyletti, uzaklaşıp kaydı. أصغى الإناء Kabı eğdi, demektir.

قانتات: Kânitât, itaat edenler manasınadır. "Boyun eğerek devamlı itaat etmek" manasına gelen قنت kökündendir.

نصوحا : Nasûh, samimi, sâdık manasınadır. "Nasûh tevbe", bir daha günaha dönülmemek üzere yapılan tevbedir. Bunda samimiyet ve doğruluk bulunduğu için "nasûh tevbe" denilmiştir. Bal, mumundan ayrılıp saf haline geldiğinde, هذا عسل ناصح Bu, saf baldır, denir.[1]

اغلظ : Sert ol. Sertlik manasına gelen غِلْظَة kökündendir.

أحصنت : İffetli oldu ve çirkin iş yapmaktan kendini korudu.

1 Kurtubî, 18/199

NÜZÛL SEBEBİ

a. Rivayete göre Peygamber (s.a.v.), günlerini, eşleri (r. anhunne) arasında taksim ederdi. Hafsâ'nın günü gelince, Hafsâ, anne ve babasını ziyaret için Rasulullah (s.a.v.)'tan izin istedi. Rasulullah (s.a.v.)'da ona izin verdi. Hafsâ gidince, câriyesi Mâriye el-Kıbtıye haber gönderip onu getirtti ve Hafsâ'nın evinde onunla birlikte oldu. Hafsâ dönüp onu evinde görünce büyük bir kıskançlık hissetti ve şöyle dedi: "Ben yokken, onu evime sokup, yatağımda onunla birlikte mi oldun?! Bunu sadece, beni hakir gördüğün için yaptığın kanâatindeyim." Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) gönlünü almak için ona: "Mâriye'yi kendime haram kıldım. Bunu sakın hiç kimseye söyleme" dedi. Rasulullah (s.a.v.) Hafsâ'nın yanından çıkınca, Hafsâ, Âişe ile kendi arasındaki duvara vurdu ve Peygamber (s.a.v.)'in sırrını ona bildirdi. Hafsâ ile Âişe, birbirleriyle sıkıfıkı idiler. Rasulullah (s.a.v.) bu olaya kızarak bir ay eşlerinin yanına girmemeye yemin etti ve onlardan ayrıldı. Bunun üzerine Yüce Allah, "Ey Peygamber! Allah'ın helal kıldığını niçin kendine haram kılıyorsun?" meâlindeki âyeti indirdi.[2]

b. Rivayete göre Rasulullah (s.a.v.) eşi Zeyneb'in yanına girer ve orada bal içerdi. Bunu gören Âişe ve Hafsâ, Rasulullah (s.a.v.) kendilerine yaklaştığında ona "meğâfir yemişsin" demek üzere anlaştılar. Meğâfir, tatlı fakat kötü kokusu olan bir yiyecektir. Rasulullah (s.a.v.) Hafsâ'nın yanına varınca Hafsâ bu sözü ona söyledi. Sonra Rasulullah (s.a.v.) Âişe'nin yanına girdi. O da aynı şeyi söyledi. Rasulullah (s.a.v.) kendisinden kötü bir kokunun yayılmasını istemezdi. Rasulullah (s.a.v.) "Hayır, fakat ben Zeyneb'in yanında bal içmiştim. Bir daha onu içmeyeceğim" dedi ve buna yemin etti. Bunun üzerine: "Ey Peygamber! Allah'ın helal kıldığını niçin kendine haram kılıyorsun?" meâlindeki âyet indi.[3]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1 يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ "Ey Peygamber!" şeklinde yapılan hitap, onun yüce ve şerefli makamına saygı, ta'zim ve hürmet edilmesini ifâde eder. Yüce Allah, Hz. Muhammed'e (s.a.v.), diğer peygamberlere hitap ettiği gibi ismi ile hitap etmedi. Allah onlara "Ey İbrahim!, Ey Nuh!, Ey Meryem oğlu İsa!" diyerek isimleriyle hitap etmişti. Hz. Muhammed (s.a.v.)'e "Ey Nebî!" veya "Ey Rasul!"diye hitap

2 Taberî, 28/101; Sâvî Hâşiyesi, 4/219.

3 Müfessirlere göre, birinci rivayet, âyetin nüzûl sebebi hususunda daha meşhûrdur. Bu, Rasulullah (s.a.v.)'ın, Mâriye'yi kendisine haram kıldığını gösteren rivayettir. Bu hadisi Dârekutnî İbn Abbas'tan tahriç etmiştir. İkinci rivayet, Buhârî ve Müslim'de yukardakinden daha geniş anlatılmıştır ve isnat bakımından birinci rivayetten daha sahihtir. Fakat bu olayın, âyetin nüzûlüne sebep olması uzak görülmüştür. Birinci rivayeti tercih ettiren birkaç sebep vardır. Birincisi: Bazı eşlerini kendisine haram kılması gibi şeyler, bazı hanımlarının gönlünü almak için yaptığı şeylerdendir. Yoksa mesele, bal içmek veya içmemek meselesi değildir. İkincisi: Rasulullah (s.a.v.)'ın eşlerini boşamak ve onların yerine daha iyilerini almak tehdidini, Allah, melekler ve salih mü'minlerin Rasulullah (s.a.v.)'ın yardımcıları olduğu ifadesini kapsayan bir sûrenin indirilmesi, eşlerin arasında bir rekabetin ve birbirlerine karşı kıskançlığın varlığını gösterir. Bu durum, Rasulullah (s.a.v.)'a fiilen eziyet verecek şeylerdendir. Ki neticede Hz. Peygamber (s.a.v.) onları hoşnut etmek için câriyelerden birini kendisine haram kılmış ve onlardan birinden bu işi gizli tutmasını istemiştir. Onlar ise bu sırrı yaymışlardır. İşte bu, bizim anlattığımızın tercih sebebidir. Büyük âlim İbn Kesîr şöyle der: Bal için e mes'elesinin, âyetin nüzûl sebebi olması, tartışma konusudur. En iyisini Allah bilir.

etmesi, onun, nebî ve rasullerin en üstünü olduğuna en büyük delildir. Yani, ey Cebrâil vasıtası ile kendisine gökten vahiy ve haber gelen! Allah'ın sana helal kıldığı kadını, niçin kendine haram kılıyorsun? Tefsirciler şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) ümmü veledi olan Mâriye ile, Hafsâ'nın evinde beraber oldu. Hafsâ durumu öğrenince Rasulullah (s.a.v.) ona: "Mâriye'yi kendime haram kıldım. Fakat bu sırrımı sakla" dedi. Bunun üzerine, "Ey Peygamber! Allah'ın sana helal kıldığını niçin haram kılıyorsun?" meâlindeki âyet indi.[4] Sûrenin, bu azarlama üslubu ile başlamasında, açık ve güzel bir merhamet vardır. Zira Yüce Allah, Rasulullah (s.a.v.)'ı eşlerinin gönlünü hoş etmek maksadıyla kendisini sıkıntıya sokmasından dolayı azarladı. Sanki şöyle buyurdu: Eşlerin, senin gönlünü hoş etmek için gayret ederken, sen onların uğruna kendini sıkıntıya sokma. Kendini bu sıkıntıdan rahatlat. تَبْتَغِي مَرْضَاةَ أَزْوَاجِكَ Allah'ın sana helal kıldığını haram kılarak eşlerinin gönlünü kazanmak istiyorsun. İbn Cüzeyy şöyle der: Bundan maksat, Rasulullah (s.a.v.)'ın, Hafsâ'nın gönlünü kazanmak için Mâriye'yi kendisine haram kılmasıdır. Bu gösteriyor ki, âyet, Mâriye'yi haram kılma hakkında inmiştir. Balı haram kılma konusuna gelince, Rasulullah (s.a.v.)'in bundan maksadı eşlerinin gönlünü kazanmak değildir. O, sadece kokusundan dolayı bal yemeyi bırakmıştır.[5] وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ Allah'ın mağfireti bol, rahmeti geniştir, Zira, Mâriye'yi kendine yasak etmen hususunda sana hoşgörülü davranmıştır. O sadece, sana olan merhametinden dolayi seni azarladı. Burada Yüce Allah'ın bu hususta Hz. Peygamber (s.a.v.)'i azarlamasının ona bir lütuf olduğuna işaret vardır. Azarlama sadece, Peygamber (s.a.v.)'in kendisini sıkıntıya sokması, zevk ve fayda göreceği şeyden sakınmasından dolayıdır. Zemahşerî'nin, "Bu, Rasulullah (s.a.v.)'ın bir hatasıdır. Çünkü o, Allah'ın kendisine helal kıldığını haram kılmıştır" şeklindeki yorumu ne kötüdür. Böyle bir yorum, peygamberlik makamına karşı saygısızlık ve ma'sum Peygamber'in (s.a.v.) sıfatlarını bilmemektir. Zemahşerî'nin iddia ettiği gibi Rasulullah (s.a.v helâlı haram kılmamıştır ki, bu bir muhalefet ve isyan sayılsın. O sadece, eşlerinden birinin gönlünü hoş etmek için bir câriyesine yaklaşmaktan sakınmıştır. Dolayısıyle Yüce Allah, kendisini sıkıntıya sokacak şeylerle eşlerinin gönlünü hoş etmeye çalışmasından dolayı, acıdığı, şeref ve makamının yüceliğini istediği için onu azarladı. Bu azar, Yüce Allah'ın Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ihsan ettiği alışılmış lütuf üslubuyla yapılmıştır.[6]

2. قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ وَاللَّهُ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ Ey mü'minler topluluğu! Allah sizin için, yeminlerinizi çözeceğiniz şeyi meşru kılmıştır. Bu da kefaretle olur. Allah, dostunuz ve yardımcınızdır. O, yarattığını bilen ve yaptığını hikmetle yapandır. O, hikmet ve menfaatin gerektirdiği şeyden başkasını ne emreder, ne de yasaklar.

Bundan sonra Yüce Allah, Rasulullah (s.a.v.) ile eşlerinden biri arasında geçen olayı açıklamak üzere şöyle buyurdu:

---

4 Daha önce anlatıları "Nüzûl Sebebi"ne bkz. .

5 et-Teshîl, 4/130.

6 "el-İntisâf ale'l-Keşşâf yazarı Ahmed b. Müneyyir, Zemahşerî'ye hücum etmiş ve bu yaptığının çirkin bir şey olduğunu açıklamıştır. Yazar bu hususta haklıdır. Çünkü bu azardaki inceliğe bakan kimse, işin gerçeğini ve doğrusunu anlar.

3. وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَى بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا Hani, bir zamanlar Peygamber Muhammed (s.a.v.) eşi Hafsâ'ya gizlice bir haber söylemiş ve ondan bunu gizli tutmasını istemişti. İbn Abbas şöyle der: Bu, Hafsâ'ya (r. anhâ) söylemiş olduğu, Mâriye'yi (r. anhâ) kendine haram kılması sırrıdır. Peygamber (s.a.v.) aynı zamanda Hafsâ'ya, kendisinden sonra Ebû Bekir ve Ömer (r.anhumâ)'in halife olacağını bir sır olarak söylemiştir.[7] Bu haberi hiçkimseye söylememesini istemiştir. فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ Hafsâ bu sırrı Âişe'ye bildirip ona açınca ve Yüce Allah da Cebrâil (a.s.) vasıtasıyle, onun bu sırrı yaydığını Peygamberi'ne (s.a.v.) bildirince, عَرَّفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ Rasulullah (s.a.v.) Hafsâ'ya sitem ederek, yaydığı bu sırrın bir kısmını ona bildirdi. Hayâ ve lütfundan dolayı Hafsâ'nın bütün yaptıklarını kendisine bildirmedi. Çünkü fazîletli ve erdemli kişilerin âdetlerinden biri de, hataları görmezlikten gelmek ve kınayıp azarlamada müsâmahalı davranmaktır. Hasan el-Basrî, "Erdemli kişi, asla suçun karşılığı olan cezayı tam vermez" der. Süfyân da şöyle der: Görmezlikten gelmek, daima fazîletli ve erdemli kişilerin âdetlerindendir.[8] Hâzin der ki: Yani, Peygamber (s.a.v.), Hafsâ'nın Âişe'ye haber verdiklerinin bir kısmını ona bildirdi ki, bu da, Mâriye'yi kendine haram kılmasıdır. Halîfelik hususunda verdiği sırrı ifşâ ettiğini bildirmedi: Çünkü bu bilginin halk arasında yayılmasını istemedi.[9] فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هَذَا Rasulullah (s.a.v.) sırrını yaydığını Hafsâ'ya bildirince, Hafsâ, "Ey Allah'ın Rasulü! Sırrını yaydığımı sana kim bildirdi?" dedi. Ebû Hayyân şöyle der: Hafsâ, Âişe'den sırrı saklamasını istediği halde, onun bunu yaydığını zannetti ve haber vereni öğrenmek maksadıyle, "bunu sana kim bildirdi? dedi. Rasulullah (s.a.v.), bu haberi kendisine Yüce Allah'ın bildirdiğini söyleyince Hafsâ susup boyun eğdi.[10] قَالَ نَبَّأَنِي الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ Rasulullah (s.a.v.) da, "Bunu bana, izzet sahîbi, kulların sırlarını bilen, herşeyden haberi olan ve hiçbir şey kendisine gizli kalmayan Rabbim bildirdi" dedi.

4. إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ Bu hitap Hafsâ ve Âişe'yedir. Onları azarlamada daha etkili olmak ve peygamberlerin efendisine yapmış oldukları eziyetten dolayı tevbe etmeye onları daha fazla teşvik etmek için, III. şahıs kipini bırakıp II. şahıs kipiyle hitap ederek, "Eğer Allah'a tevbe ederseniz" buyurdu. Bu şartın cevabı zikredilmemiştir. Takdiri şöyledir: Eğer tevbe ederseniz, bu, Peygamber'e (s.a.v.) eziyet vermek üzere birbirinize yardım etmenizden daha iyidir. فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا Çünkü kalpleriniz, sevdiğini sevmek ve hoşlanmadığından hoşlanmamak sûretiyle, Rasülullah (s.a.v.)'a göstermeniz gereken samimiyetten kayıp uzaklaşmıştır.[11] فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ

7 Fahreddin Râzî şöyle der: Peygamber (s.a.v.), Hafsâ'nın yüzünde bir kıskançlık görünce onun gönlünü hoş etmek istedi ve ona şu iki şeyi yani Câriye'yi kendisine haram kıldığını ve Ebû Bekir ve Ömer (r.anhumâ)'in kendisinden sonra halîfe olacağı müjdesini gizlice söyledi.. (Bkz. et-Tefsîru'l-kebîr, 30/43).

8 Rûhu'l-meânî, 28/150.

9 Hâzin, 4/117.

10 el-Bahr, 8/290.

11 Ebussuûd, 5/174.

وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ Peygamber (s.a.v.)'e karşı, onu üzecek konuda yani onunla diğer eşleri arasında meydana gelen olayda, ikiniz birbirinize destek olursanız, bilin ki, Yüce Allah onun dostu ve yardımcısıdır. Sizin bu yardımlaşmanız ona zarar vermez. Cebrâil ile sâlih mü'minler de onun dostu ve yardımcılarıdır. İbn Abbas şöyle der: Yüce Allah salih mü'minlerle Ebû Bekir ve Ömer (r.anhumâ)'i kastetmektedir. Bu ikisi, Âişe ve Hafsâ'ya (r.anhumâ) karşı Rasulullah'a (s.a.v.) destek olmuşlardır. İbn Cüzeyy de şöyle der: Yani, ikiniz, aşırı kıskançlık, sırrını yayma ve Peygamber'i (s.a.v.) üzecek benzeri şeylerle ona karşı birbirinizi desteklerseniz, bilin ki, onun da yardımcısı ve dostu vardır. Sahih hadiste şöyle gelmiştir: Bu olay meydana gelince Ömer, Rasulullah'a (s.a.v.) geldi ve şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasulü! Bu kadınlarla ilgili seni üzen şey nedir? Eğer sen onları boşarsan, bil ki Allah, melekleri, Ebû Bekir ve Ömer senin yanındadır." Ömer'in (r.a.) bu sözüne uygun olarak bu âyet inmiştir.[12] وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَٰلِكَ ظَهِيرٌ Ona düşmanlık edenlere karşı Yüce Allah, Cebrâil, ve sâlih mü'minlerin, ardından itaatkâr melekler de onun yardımcılarıdır. İşte yardımcıları ve destekçileri bunlar olan kimseye karşı, iki kadının yardımlaşması ne ifade eder?! Yüce Allah Cebrâil'in şanını yüceltmek ve Allah katındaki makamını açıklamak için onu tek olarak zikretti. Böylece Cebrâil (a.s.), bir defa tek olarak, bir defa da genel melekler içinde olmak üzere iki defa zikredilmiş oldu. Yüce Allah, sâlih mü'minleri şereflendirmek, onlara özen göstermek ve sâlih olmanın fazîletini yüceltmek için sâlih mü'minleri Cebrâil (a.s.) ile meleklerin ortasında zikretti. Yüce Allah mahlukatın en büyüğü olan melekleri zikrederek âyeti sona erdirdi. Peygamber'i (s.a.v.) yüceltmek, makamının ve ona yapılan yardımın büyüklüğünü göstermek için melekleri ona yardımcı kıldı. Çünkü melekler, seçkin Peygamber'e (s.a.v.) yardım için çölleri dolduran kalabalık bir ordu mesâbesindedir. Artık bundan sonra Peygamber'e (s.a.v.) karşı kim düşmanlık edebilir?![13]

Bundan sonra Yüce Allah, Peygamber (s.a.v.)''ın hanımlarını korkutarak şöyle buyurdu:

5. عَسَىٰ رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبْدِلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُنَّ Fiilinin fâili Allah Teâlâ olduğunda vücûb ifade eder. Yani, Allah'ın Rasulü sizi boşarsa yerinize, ona sizden daha hayırlı ve üstün sâlih eşler vermek Allah üzerine hak ve vaciptir. Kurtubî şöyle der: Bu, Allah'tan Rasulüne (s.a.v.) verilmiş bir sözdür. Yani, Rasulullah (s.a.v.) dünyada eşlerini boşarsa, Allah'ın onu, onlardan daha hayırlı kadınlarla evlendireceğine dâir bir vaadidir. Yüce Allah, Rasulullah (s.a.v.)'ın onları boşamayacağını bilir. Fakat, onları korkutmak için, Rasulü onları boşadığı takdirde, ona onların yerine daha hayırlılarını verebileceğine dâir kudretini bildirdi.[14] Bundan sonra Yüce Allah, onların yerine Rasulüne vereceği eşleri tanıtmak üzere şöyle buyurdu: مُسْلِمَاتٍ مُؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَأَبْكَارًا Onlar, Allah ve Rasulü'nün emrine boyun eğen, onlara inanan, kendilerine emredilen şeyleri yapan, itaata devam eden,

12 et-Teshîl, 4/131.

13 "Peygamber'e karşı birbirinize arka verirseniz, bilin ki, onun dostu ve yardımcısı Allah, Cebrâil ve sâlih mü'minlerdir. Bunların ardından melekler de ona yardımcıdır" meâlindeki âyette sözün, vurgu için bu şekilde devam ettirildiği açıktır. Yoksa dost ve yardımcı olarak Allah yeter.

14 Kurtubî, 18/193.

masiyete devam etmeyip günahlardan tevbe eden, ibadet sanki kalpleriyle iyice karışmış da onların karekteri haline gelmişcesine Allah'a çokça ibadet eden, Allah ve Rasul'ün uğruna yolculuk ve hicret eden[15] hanımlardır. Bunların bir kısmı dul, bir kısmı da bâkire olur. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, hanımları dul ve bâkire diye ikiye ayırdı ki, nefis onları daha çok istesin. Çünkü çeşitlilik nefsi rahatlatır.[16] ثَيِّبات ile أبْكارا arasına atıf و 'ının gelmesi çeşitleme ve kısımlara ayırmak içindir. و Söylenmemiş olsaydı mana mutlaka bozulurdu. Çünkü bâkirelik ve dulluk bir arada bulunmaz. Kur'ân'daki bu inceliği bir düşünün...

Yüce Allah, Peygamber'in (s.a.v.) hanımlarına özel olarak nasihat ve öğüt verdikten sonra ardından mü'minlere genel öğüt vererek şöyle buyurdu:

6. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا Ey, Allah ve Rasulüne inanmış ve kendilerini teslim etmiş mü'minler! Kendinizi, eşlerinizi ve çocuklarınızı, alevli kızgın ateşten koruyun. Bu da günahları bırakıp itaat etmekle ve onları eğitip öğretmekle olur. Mücâhid şöyle der: Allah'tan korkun ve aile fertlerinize Allah'tan korkmayı tavsiye edin. Hâzin de şöyle der: Onlara hayrı emredin ve kötülükten nehyedin. Onları öğretip terbiye edin ki, bu şekilde onları ateşten korumuş olasınız.[17] Âyetteki أهْل den maksat, hanımlar, çocuklar ve bunlara katılabilenlerdir. وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ Cehennem ateşinin tutuşturulduğu odun, insanlar ve taşlardır. Tefsirciler şöyle der: Taştan maksat kükürt taşıdır. Çünkü o, ısısı en fazla olan ve en çabuk tutuşan şeydir. Yani Cehennem ateşi aşırı derecede sıcak olup bu anlatılanlarla yakılır. Odun ve benzeri şeylerle yanan dünya ateşine benzemez. İbn Mesud da şöyle der: Cehennemin içine atılan odun, insanoğlu ve kükürt taşıdır. Bunlar leşten daha pis kokar.[18] عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ O ateşin başında katı kalpli zebânîler vardır. Hiçkimseye acımazlar. Bunlar, kâfirlere işkence etmekle görevlendirilmiştir. Kurtubî şöyle der: Meleklerden maksat zebânîlerdir. Bunlar katı kalpli olup, kendilerinden merhamet istenince acımazlar. Çünkü onlar gazaptan yaratılmışlardır. İnsanoğluna nasıl yemek ve içmek sevdirilmişse onlara da insanlara işkence etmek sevdirilmiştir.[19] لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ Onlar hiçbir durumda Allah'a isyan etmezler. Erteleme ve oyalama yapmadan emirleri uygularlar.

Kâfirler Cehenneme girerken onlara şöyle denilir:

---

15 İbn Abbas şöyle der: سائحات tan maksat oruçlulardır. İbn Abbas bu görüşüne, "Bu ümmetin seyahati oruçtur" (Taberî, 11/28, Beyrût, 1987) hadisini delil getirmiştir. Zeyd b. Eslem de şöyle der: "Sâihât"tan maksat Muhâcirlerdir. O da delil olarak, "التائبون العابدون السائحون Tevbe edenler ibadet edenler ve hicret edenler" (Tevbe sûresi, 9/112) âyetini okudu. Muhtemelen bu görüş, daha tercihe şâyandır. Çünkü bu seyahatin sözlük manasına uygundur. Seyahat, ibret için yeryüzünde dolaşmak demektir. İbn Kesîr birinci görüşü tercih etmiştir. En iyisini Allah bilir.

16 İbn Kesîr, 3/522.

17 Hâzin, 4/121.

18 Muhtasarı İbn Kesîr, 3/523.

19 Kurtubî, 18/196.

7. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا لا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ Ey Kâfirler! Suç ve günahlarınızdan dolayı özür dilemeyin. Bugün özür dilemenin size bir yararı olmaz. Çünkü, dünyada daha önce uyarıldınız ve mazeretinizin orada kabul edileceği bildirildi. إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ Siz, sadece yaptığınız çirkin işlerin cezasını çekeceksiniz: Size hiçbir zulüm yapılmayacak. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Bugün herkese kazandığının karşılığı verilecek. Bugün haksızlık yoktur. Kuşkusuz Allah, hesabı hemen görendir"[20] buyurmuştur.

Bundan sonra Yüce Allah mü'minleri, doğru ve samimi bir tevbeye çağırdı:

8. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا Ey mü'minler! Günahlarınızı bırakıp içten, doğru ve son derece samimi bir tevbe ile Allah'a dönün. Ömer'e (r.a.) Nasûh tevbenin ne olduğu sorulunca şöyle cevap verdi: "O, kişinin tevbe ettikten sonra, sütün memeye dönmediği gibi, bir daha günaha dönmemesidir."[21] Ulemâ şöyle der: Nasûh tevbe, şu üç şartı taşıyan tevbedir: Günahtan vazgeçmek, işlenen günaha pişman olmak ve bir daha ona dönmemeye azmetmek. İşlenen suçla, bir insanın hakkı yenmişse dördüncü bir şart ilâve edilir. Bu da, hakların, sahiplerine geri verilmesidir. عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ Umulur ki Allah size acır da günahlarınızı siler. Tefsirciler şöyle der: عسى Fiilinin fâili, Allah Teâlâ olduğunda bu fiil vücûb ifade eder. Muhakkak olacak, demektir. Bu, tevbenin kabûlü hususunda kendisinden bir lütuf ve ikram olarak, Yüce Allah'ın kullarını ümitlendirmesidir. Çünkü büyük, vaadedince yerine getirir. Kralların âdeti de, bir şey istediklerinde عسى demeleridir. Bu, muhakkak olacak manasındadır.[22] وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنْهَارُ Ahirette de sizi, köşklerinin altından Cennet ırmakları akan güzel bağlara ve bostanlara sokacaktır. يَوْمَ لا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ O gün Allah, Peygamber'i ve ona uyan mü'minleri kâfirlerin önünde utandırmayacak, aksine onlara ikram edip azîz kılacaktır. Ebussuûd şöyle der: Burada Yüce Allah'ın rezil ettiği kâfir ve fâsıklara târiz vardır.[23] نُورُهُمْ يَسْعَى بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ O mü'minlerin nuru, sırat üzerinde onlar için ışık saçacaktır. Aynı gece karanlığında ışık saçtığı gibi, onların nuru da önlerini, arkalarını, sağlarını ve sollarını aydınlatır.[24] يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا Allah'a şöyle diyerek dua ederler: "Ey Rabbimiz! Bu nuru üzerimize tamamla. Onu bizim için devamlı kıl. Bizi, karanlıklarda bocalar bırakma." İbn Abbas şöyle der: Bu, Allah münafıkların nurunu söndürdüğü zaman, mü'minlerin yaptığı duadır.[25] Korktukları

20 Mümin sûresi, 40/17.

21 Hâzin, 4/122.

22 Rûhu'l-meânî, 28/160.

23 Ebussuûd, 5/175.

24 Hadiste rivayet edildiğine göre Rasulullah (s.a.v.)'a, "Kıyamet günü, diğer ümmetler arasından ümmetini nasıl tanıyacaksın" diye soruldu. Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Abdestin izlerinden dolayı onlar, alınları ve abdest azaları bembeyaz olarak gelirler". Yani abdestin eserlerinden yüzleri ve elleri nur saçar. İşte b ylece Rasulullah (s.a.v.) onları tanır.

25 Kurtubî, 18/201.

için, Cennete varıncaya kadar, bu şekilde Rablerine dua ederler. وَاغْفِرْ لَنَا işlediğimiz günahları bağışla. إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ Sen her şeye, yani bağışlama, cezalandırma, acıma ve azap etmeye gücü yetensin.

Bundan sonra Yüce Allah, düşmanları olan kâfir ve münafıklara karşı cihâd etmeyi emretti:

9. يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ Ey Peygamber! Kâfirlere karşı kılıç ve mızrakla, münafıklara karşı hüccet ve delil getirerek cihâd et. Çünkü münafıklar, iman etmiş görünüyorlardı. Dolayısıyla onlar dış görünüşleri itibariyle müslüman idiler. Bu sebeple Rasulullah (s.a.v.)'a onlarla savaş emredilmedi. وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ Onlarla sert konuş, onları korkutmak ve zelil etmek için, onlara yumuşak davranma ki dirençleri kırılsın ve davranışları yumuşasın. Ahirette onların kalacağı yer Cehennemdir. Suçlular için Cehennem, ne kötü varılacak yerdir.

Bundan sonra Yüce Allah kan veya evlilik bağının fayda vermeyeceğine dair kâfirlere misal getirdi. Çünkü kıyamet günü bütün sebepler kesilecek ve iyi amelden başka hiçbir şeyin faydası olmayacaktır:

10. ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَةَ نُوحٍ وَامْرَأَةَ لُوطٍ Yüce Allah, kâfirlere mü'minlerle akrabalıklarından istifade edemeyeceklerine dâir, Nuh'un karısı ile Lut'un karısının durumunu misal getirdi. كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ Bu iki kadın, iki büyük peygamberin yani Nuh (a.s.) ile Lut (a.s.)'un nikâhı altında idiler. Yüce Allah, Nuh (a.s.) ile Lut (a.s.)'u şereflendirmek ve onlara değer vermek için "Kullarımızdan" demek sûretiyle onları kullukla niteledi. فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا Bu kadınların herbiri inkâr edip iman etmemek suretiyle eşlerine hainlik ettiler.[26] Peygamber olmalarına rağmen, hanımlarından, Allah'ın azabından hiçbir şeyi savamadılar. وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّاخِلِينَ Cehennem bekçileri, kıyamet günü o iki kadına, "Cehenneme giren diğer suçlu kâfirlerle birlikte siz de Cehennem ateşine girin" derler. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah ahirette hiç kimsenin akrabasına veya soyundan gelen birine fayda sağlayamayacağına dikkat çekmek için bu misali getirdi. Çünkü din, kişi ile akrabalarının arasını ayırmıştır. Nitekim Nuh (a.s.) ve Lut (a.s.) da, Allah katındaki değerlerine rağmen, eşleri isyan edince, Allah'ın azabından hiçbir şeyi onlardan savamadılar.[27]

11. وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَةَ فِرْعَوْنَ Allah, inananlara da Firavun'nun karısını misal verdi. Bu, iman ettiği müddetçe akrabasının kâfir olarak kalmasının mü'mine zarar vermeyeceği hususunda, getirilen, bir başka misaldir. Ebussuûd şöyle der:

26 Burada hıyânetten maksat, namusta değil, dinde hıyânettir. Bazı tefsirciler, bu iki kadına zinâ suçunu isnat etmek sûretiyle hataya düşmüşlerdir. Bu câiz değildir. Çünkü Yüce Allah, hanımlardan hiçbirinin böyle bir kötülük yapmamasıyla peygamberlerine ikramda bulunmuştur. Aksine onların hanımları, peygamberlerin hürmeti sebebiyle korunmuş şerefli kadınlardır. İbn Abbas der ki: Hiçbir peygamberin karısı zinâ etmemiştir. Nuh (a.s.) ile Lut (a.s.)'un hanımlarının hıyâneti, onların dinini kabul etmeyip müşrik olmaları idi. Bunu iyice düşünün. Bu, çok ince bir meseledir.

27 Kurtubî, 18/201.

Yani Yüce Allah, Firavun'un karısının durumunu, kâfir ile akrabalığın mü'minlere zarar vermeyeceği hususunda, onların durumuna misal getirdi. Zira o, Allah'ın en büyük düşmanı olan Firavun'un nikâhı altında idi. Halbuki o, en yüksek Cennet odalarında bulunuyordu.[28] Tefsirciler şöyle der: Firavun'un hanımının adı Âsiye binti Müzâhim idi. Bu kadın Musa'ya (a.s.) iman etmişti. Olay Firavun'a ulaşınca, Firavun Âsiye'nin öldürülmesini emretmişti. Fakat Allah, Âsiye'yi Firavun'un şerrinden korudu. Onun, en büyük kâfir Firavun'la birlikte olması ona zarar vermedi. Âlemlerin Rabbinin iki peygamberi olan Nuh (a.s.) ile Lut (a.s.)'un hanımlarının onlarla birlikte olması da, o hanımlara bir fayda sağlamadı. إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ Hani Firavun'un karısı şöyle diyerek Rabbine dua etmişti: "Ey Rabbim! Naîm Cennetinde rahmetine komşu olarak benim için yüksek bir köşk yap". Bazı âlimler şöyle der: Bu, ne kadar güzel bir sözdür. Evden önce komşu seçti. Çünkü, "Cennette yanında bana bir ev yap" dedi. O, saray istemeden önce Allah'ın komşuluğunu istemektedir. Bu âyette, Firavun'un karısının öldükten sonra dirilmeye iman ettiğine delil vardır. وَنَجِّنِي مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ Beni Firavun'un inkârından ve taşkınlığından koru. Beni Kıptîlerden, Firavun'un azgın tâbilerinden kurtar. Hasan el-Basrî şöyle der: Firavun'un karısı kurtuluş için dua edince, Allah onu en güzel şekilde kurtardı. Onu Cennete kaldırdı. Orada yiyor, içiyor ve nimetlerden faydalanıyor.[29]

12. وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا İman husûsunda bir başka misal de, namusunu çirkin şeylere yaklaşmaktan koruyan Meryem binti İmrân'dır. O, iffetli, şerefli ve temizdir. Mel'ûn Yahudilerin iddia ettiği gibi değildir. Yahudiler, "O zinâ etti. Oğlu İsa da zinâ mahsulü bir çocuktur" diye iddia etmişlerdi. فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا Elçimiz Cebrâil, yakasının açık yerinden üfledi. Bunun etkisi rahmine ulaştı ve İsa'ya hâmile kaldı. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah Cebrâil'i gönderdi. Cebrâil (a.s.) Meryem'e insan sûretinde göründü. Yüce Allah ona, ağzıyle Meryem'in elbisesinin yakasından üflemesini emretti. Üfürük inip Meryem'in rahmine girdi. Bu şekilde İsa'ya gebe kaldı.[30] وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِ وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ Allah'ın kutsal emirlerine ve semâvî kitaplarına iman etti. Esasen o, Allah'a ibadet ve itaat eden kavimden idi. Bu, Hz. Meryem'in çok ibadet ve itaat ettiğine ve huşû içinde bulunduğuna dair övgüdür. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Erkeklerden birçok kimse kemâle ermiştir. Kadınlardan ise, sadece Firavun'un karısı Âsiye, Meryem binti İmrân ve Hatice binti Huveylid kemâle ermiştir. Âişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü, tirit yemeğinin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir.[31]

28 Ebussuûd, 5/176.
29 el-Bahr, 8/295.
30 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/525.
31 Buhârî, Enbiyâ, 32.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz.

1. تحـرم ile احل ، عــرف ile أعـرض ve ثيــبــات ile أبكارا arasında tıbâk sanatı vardır. Bunların hepsi, sözün güzelliğini arttıran güzelleştirici edebî sanatlardandır.

2. "إن تتــوبا إلى الله Eğer Allah'a tevbe ederseniz" ifadesinde, daha fazla kınamak ve azarlamak için III. şahıs kipinden II. şahıs kipine dönüş yapılmıştır.

3. قدير ، ظهير ، نصوحا ، الخبير ، العليم kipleri mübâlağa kipleridir.

4. "وجبريل وصالح المؤمنين والملائكة Cebrâil, sâlih mü'minler ve melekler" cümlesinde husûstan sonra umûm zikredilmiştir. Yüce Allah, şereflendirmek için Cebrâil'i önce özel olarak zikretmiş, sonra da, Rasulullah (s.a.v.)'ın şanına özen göstermek için, umûmla beraber ikinci defa zikretmiştir. Sâlih mü'minleri de Cebrâil ile mukarrebûn melekleri arasında zikretti.

5. "قوا أنفــكم وأهليكم نارا Kendinizi ve aile fertlerinizi ateşten koruyun" cümlesinde mecâz-ı mürsel vardır. Yüce Allah, sonucu zikredip sebebi kastetmiştir. Yani kendinizi ve aile fertlerinizi Allah'ın azabından korumanız için itaata devam ediniz.

6. İman ehlinin varacağı yer ile isyan ehlinin varacağı yer arasında mukâbele sanatı vardır. Bunlar şu âyetlerdedir:

ضرب الله مثلا للذين آمنوا ve ضرب الله مثلا للذين كفروا

7. "وكانت من القانتين O, itaat edenlerden idi" cümlesinde tağlîb sanatı vardır. Yüce Allah, erkeklere ait bir kelimeyi, hem erkekler hem de kadınlar için kullanmıştır.

8. İnci ve mercan gibi güzel secî murassa' vardır. Bu, Kur'ân'da çoktur. Bunu iyice düşünün.

Allah'ın yardımıyla Tahrîm sûresinin tefsiri bitti.

MÜLK SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 30 âyettir.

Takdim

Mülk sûresi, Mekke'de inen sûrelerdendir. Bu sûrenin durumu, Mekke'de inen ve inanç konusunu ana hatları ile ele alan diğer sûrelerin durumu gibidir. Bu sûre üç ana hedefi ele alır. Bunlar "Yüce Allah'ın büyüklüğünü, öldürme ve diriltmeye kâdir olduğunu isbat, âlemlerin Rabbinin birliğine dâir hüccet ve deliller getirmek, sonra da, öldükten sonra dirilmeyi ve haşri inkâr eden yalanlayıcıların âkıbetini açıklamaktır."

Bu mübarek sûre ilk hedefi açıklayarak başlar. Mülk ve saltanatın, Allah'ın elinde olduğunu O'nun varlıkları kontrolü altında tuttuğunu anlatır. Bütün boyunlar O'nun yüceliği önünde eğilir ve alınlar O'na yönelir. O, yaratmak, vücûda getirmek, hayat vermek ve öldürmek hususunda varlıklar üzerinde tasarruf sahibidir: "Mutlak hükümrânlık elinde olan Allah'ın şanı yücedir..."

Daha sonra sûre yedi göğün yaratılmasından ve Allah'ın, dünya semasını süslediği parlak yıldızlardan bahseder. Bunların hepsi, Yüce Allah'ın kudret ve birliğinin delilleridir.

"O ki, yedi göğü katlar halinde yaratmıştır."

Daha sonra bu sûre geniş bir şekilde suçlulardan söz eder. Yanan ve Allah düşmanlarına karşı şiddetli kin ve öfkeden neredeyse parçalanacak olan Cehennemi gördüklerinde ne yapacaklarını anlatır. Kur'ân'ın, korkutma ve teşvik etmeyi beraber yapma üslubuna göre, kâfirlerin ve mü'minlerin varacakları yeri beraberce anlatır: "Oraya atıldıklarında, onun kaynarken çıkardığı uğultuyu işitirler..."

Sûre Allah'ın yüceliği ve kudretini gösteren bazı delilleri getirdikten sonra, azabının o inkârcı kâfirlere gelmesinden sakındırır: "Gökte olanın, sizi yere batırıvermeyeceğinden emin misiniz.? O zaman yer, sarsıldıkça sarsılır."

Bu mübarek sûre, Rasulullah'ın (s.a.v.) davetini yalanlayanlara uyarıda bulunmak ve Peygamber'in ölümünü ve mü'minlerin helâk olmasını temenni ettikleri bir zamanda başlarına azabın inmesinden onları sakındırmak sûretiyle sona erer: "De ki, Allah beni ve beraberimdekileri yok etse veya bizi esirgese, söyleyin bakalım, inkârcıları, yakıcı azaptan kurtaracak kimdir?" Allahım! Bu ne büyük tehdit! Bunun karşısında azalar titrer!

FAZİLETİ

Bu sûreye Vâkiye (koruyucu), Münciye (kurtarıcı) isimleri de verilir. Çünkü bu sûre, kendisini okuyanı kabir azabından korur. Rasulullah (s.a.v.): "O, koruyucu ve kurtarıcıdır. Kişiyi kabir azabından kurtarır" buyurmuştur.[1]

1 Tirmizî

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

تَبٰرَكَ الَّذِيْ بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝١ الَّذِيْ خَلَقَ الْمَوْتَ
وَالْحَيٰوةَ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا ۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْغَفُوْرُ ۝٢
الَّذِيْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا ۭ مَا تَرٰى فِيْ خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِنْ تَفٰوُتٍ ۭ فَارْجِعِ
الْبَصَرَ ۙ هَلْ تَرٰى مِنْ فُطُوْرٍ ۝٣ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ اِلَيْكَ الْبَصَرُ
خَاسِئًا وَّهُوَ حَسِيْرٌ ۝٤ وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاۗءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيْحَ وَجَعَلْنٰهَا
رُجُوْمًا لِّلشَّيٰطِيْنِ وَاَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيْرِ ۝٥ وَلِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ
عَذَابُ جَهَنَّمَ ۭ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝٦ اِذَآ اُلْقُوْا فِيْهَا سَمِعُوْا لَهَا شَهِيْقًا وَّهِيَ تَفُوْرُ
۝٧ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ ۭ كُلَّمَآ اُلْقِيَ فِيْهَا فَوْجٌ سَاَلَهُمْ خَزَنَتُهَآ اَلَمْ يَاْتِكُمْ
نَذِيْرٌ ۝٨ قَالُوْا بَلٰى قَدْ جَاۗءَنَا نَذِيْرٌ ۙ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ ۚ
اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ كَبِيْرٍ ۝٩ وَقَالُوْا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ اَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا
فِيْٓ اَصْحٰبِ السَّعِيْرِ ۝١٠ فَاعْتَرَفُوْا بِذَنْۢبِهِمْ ۚ فَسُحْقًا لِّاَصْحٰبِ السَّعِيْرِ ۝١١
اِنَّ الَّذِيْنَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ كَبِيْرٌ ۝١٢
وَاَسِرُّوْا قَوْلَكُمْ اَوِ اجْهَرُوْا بِهٖ ۭ اِنَّهٗ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ۝١٣ اَلَا يَعْلَمُ
مَنْ خَلَقَ ۭ وَهُوَ اللَّطِيْفُ الْخَبِيْرُ ۝١٤ هُوَ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ
ذَلُوْلًا فَامْشُوْا فِيْ مَنَاكِبِهَا وَكُلُوْا مِنْ رِّزْقِهٖ ۭ وَاِلَيْهِ النُّشُوْرُ ۝١٥
ءَاَمِنْتُمْ مَّنْ فِي السَّمَاۗءِ اَنْ يَّخْسِفَ بِكُمُ الْاَرْضَ فَاِذَا هِيَ تَمُوْرُ ۝١٦
اَمْ اَمِنْتُمْ مَّنْ فِي السَّمَاۗءِ اَنْ يُّرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ۭ فَسَتَعْلَمُوْنَ كَيْفَ نَذِيْرِ
۝١٧ وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيْرِ ۝١٨ اَوَلَمْ يَرَوْا
اِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صٰۗفّٰتٍ وَّيَقْبِضْنَ ۚ مَا يُمْسِكُهُنَّ اِلَّا الرَّحْمٰنُ ۭ اِنَّهٗ
بِكُلِّ شَيْءٍۢ بَصِيْرٌ ۝١٩ اَمَّنْ هٰذَا الَّذِيْ هُوَ جُنْدٌ لَّكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِّنْ دُوْنِ

الرَّحْمٰنِ إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ ﴿٢٠﴾ أَمَّنْ هٰذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ
إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ بَل لَّجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ ﴿٢١﴾ أَفَمَن يَمْشِي مُكِبًّا عَلَىٰ
وَجْهِهِ أَهْدَىٰ أَمَّن يَمْشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢٢﴾
قُلْ هُوَ الَّذِي أَنشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ
قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ
وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ
صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِندَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٦﴾
فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هٰذَا الَّذِي
كُنتُم بِهِ تَدَّعُونَ ﴿٢٧﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكَنِيَ اللَّهُ وَمَن مَّعِيَ
أَوْ رَحِمَنَا فَمَن يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ قُلْ هُوَ الرَّحْمٰنُ
آمَنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢٩﴾
قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَن يَأْتِيكُم بِمَاءٍ مَّعِينٍ ﴿٣٠﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Mutlak hükümrânlık elinde olan Allah, yüceler yücesidir ve O'nun her şeye gücü yeter.

2. Hanginizin daha güzel davranacağını imtihan için ölümü ve hayatı yaratan O'dur. O, mutlak gâlibdir, çok bağışlayıcıdır.

3. Birbiri ile uyumlu yedi göğü yaratan O'dur. Çok merhametli olan Allah'ın yaratmasında hiçbir uygunsuzluk göremezsin. Gözünü çevir bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun?

4. Sonra gözünü tekrar tekrar çevir. Göz, âciz ve bitkin halde sana dönecektir.

5. Andolsun ki, biz (dünyaya) en yakın olan göğü kandillerle donattık. Bunları şeytanlara atılacak ateş parçaları kıldık ve onlara alevli ateş azabını hazırladık.

6. Rablerini inkâr edenler için Cehennem azabı vardır. Orası varılacak ne kötü yerdir.

7. Oraya atıldıklarında, onun kaynarken çıkardığı uğultuyu işitirler.

8. Neredeyse Cehennem öfkesinden çatlayacak! Her ne zaman oraya bir topluluk atılsa, onun bekçileri onlara, "Size, uyarıcı bir peygamber gelmemiş miydi?" diye sorarlar.

9. Onlar şöyle cevap verirler: Evet, doğrusu bize, uyarıcı bir peygamber gelmişti, fakat biz onu yalan saymış ve "Allah'ın bir şey gönderdiği yok, siz olsa olsa büyük bir sapıklık içindesiniz!" demiştik.

10. Ve "Şayet kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık, şu alevli Cehennemin mahkûmları arasında olmazdık!" derler.

11. Böylece günahlarını itiraf ederler. Artık (Allah'ın rahmetinden) uzak olsun o alevli Cehennemin mahkûmları!

12. Fakat daha görmeden Rablerinden (azabından) korkanlara gelince onlar için gerçekten hem bağışlanma, hem de büyük mükâfaat vardır.

13. Sözünüzü ister gizleyin, ister açığa vurun; bilin ki O, sinelerin özünü bilmektedir.

14. Hiç yaratan bilmez m? O, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdârdır.

15. Yeryüzünü size boyun eğdiren O'dur. Şu halde yerin sırtlarında dolaşın ve Allah'ın rızıkından yiyin. Dönüş ancak O'nadır.

16. Gökte olanın, sizi yere batırıvermeyeceğinden emin misiniz? O zaman yer sarsıldıkça sarsılır.

17. Yahut gökte olanın üzerinize taş göndermeyeceğinden emin misiniz? Öyleyse tehdidimin ne demek olduğunu yakında bileceksiniz!

18. Andolsun ki onlardan öncekiler de yalanlamışlardı, ama Benim azabım nasıl olmuştu?!

19. Üstlerinde kanatlarını açа-kapata uçan kuşları (hiç) görmediler mi? Onları Rahman olan Allah'tan başkası tutmuyor. Şüphesiz O her şeyi görmektedir.

20. Rahman olan Allah'a karşı şu size yardım edecek askerleriniz hani kimlerdir? İnkârcılar ancak derin bir gaflet içinde bulunmaktadırlar.

21. Allah size verdiği rızkı kesiverse, size rızık verebilecek olan kimdir? Hayır, onlar azgınlık ve haktan kaçmada direnip durmaktadırlar.

22. Şimdi yüz üstü kapanarak yürüyen mi varılacak yere daha iyi erişir, yoksa doğru yolda düzgün yürüyen mi?

23. De ki: Sizi yaratan, size kulaklar, gözler ve kalpler veren O'dur. Ne az şükrediyorsunuz!

24. De ki: Sizi yeryüzünde çoğaltıp yayan O'dur, ancak O'nun huzuruna gelip toplanacaksınız.

25. Onlar: "Doğru sözlü iseniz, bu tehdit hani ne zaman?" derler.

26. De ki: O bilgi, ancak Allah'a mahsustur. Bense sadece apaçık bir uyarıcıyım.

27. Ama onu yakınlarında gördükleri zaman, inkâr edenlerin yüzleri kararacak ve (kendilerine) "İşte sizin arayıp durduğunuz budur!" denecektir.

28. De ki: Allah beni ve bareberimdekileri yok etse veya bizi esirgese, inkârcıları elem verici azaptan kurtaracak kimdir?

29. De ki: O Allah; çok esirgeyicidir; biz O'na iman etmiş ve sırf O'na güvenip dayanmışızdır. Siz kimin apaçık bir sapıklık içinde olduğunu yakında öğreneceksiniz!

30. De ki: Suyunuz çekilecek olsa, söyleyin bakalım, size kim bir akar su getirebilir?

KELİMELERİN İZAHI

طباقا : Tıbâk, birbiri üstüne demektir. Bir kimse, bir takunyayı diğerinin ölçüsünde kesip onu ötekinin üstüne koyduğunda söylenen طابق النعل بالنعل sözünden alınmıştır.

فطور : Futûr, çatlak ve yarıklar demektir. "Yardı" manasına gelen فطر fiilindendir. Şâir şöyle der:

لكم بلا عمد سماء وسواها فما فيها فطور

Allah sizin için, direksiz bir gök bina etti ve onu düzgün yaptı. Onda herhangi bir çatlak yoktur.[2]

حسير : Hasîr, yorgun demektir. Yorulmak manasına gelen حُسور kökündendir. Deve yorulup yürümekten kesildiğinde حسر البعير denir, Şâir şöyle der:

نظرت إليها بالمحصب من منى فعاد إلى الطرف وهو حسير

Ona Mina'da Muhassab'ta baktım. Bakışlarım bana yorgun olarak döndü.[3]

---

2 el-Bahr, 8/298

3 Kurtubî, 18/210.

شهيقا : Şehîk, eşek anırması gibi çirkin ses.

تميز : Parçalanıp birbirinden ayrılır. Bu kelimenin aslı تتميز dür. Hafifletmek için tâ'lardan biri zikredilmemiştir.

مناكب : Menâkib, kenarlar ve köşeler demektir. مَنْكِب Aslında "yan" manasınadır. Bu kökten, kişinin omuzuna منكب الرجل denir.

لجوا : Israr ve devam ettiler.

تمور : Sarsılır, sallanır.

زلفة : Zülfe, "onlara yakın" demektir.

غورا : Gavr, "yere batan" manasınadır.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ Ulu Allah yüceler yücesidir. Yaratılmışlara her türlü iyilikten bol bol verendir. Göklerin ve yerin mülkiyeti O'nun kudret elindedir. Göklerde ve yerde nasıl isterse öyle tasarruf eder. İbn Abbas şöyle der: Mülk O'nun elindedir. Dilediğini azîz, dilediğini zelil eder. Yaşatır ve öldürür. Zengin eder; fakir eder, verir, vermez.[4] وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ O'nun her şeye gücü yeter. O, tam kudret sahibidir. Bütün işlerde, tartışmasız tam bir tasarrufa sahiptir.

Bundan sonra Yüce Allah gücünün alâmetlerini ve yüce hikmetini açıklamak üzere şöyle buyurdu:

2. الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ Dünyada hayatı ve ölümü meydana getiren O'dur. Dilediğini yaşatır, dilediğini öldürür. O, tektir, ezici güce sahiptir. Ölüm, kalplere daha çok korku verici ve ürpertici olduğu için, Yüce Allah önce onu zikretti. Âlimler şöyle der: Ölüm, yok olma ve hayattan tamamen kesilme değildir. O, sadece bir yurttan başka bir yurda taşınmaktır. Bunun içindir ki, ölünün, kabrinde işittiği, gördüğü ve hissettiği bildirilmiştir. Nifekim Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Sizden biri kabrine konup da eşi dostu ordan döndüğünde, o onların ayak seslerini işitir"[5] Yine Rasulullah (s.a.v.) bir başka hadiste şöyle buyurmuştur: "Canım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, benim söylediklerimi siz onlardan daha iyi işitmezsiniz. Ancak şu var ki, onlar cevap veremiyorlar"[6] Ölüm, sadece ruhun bedenle ilgisinin kesilmesi ve vücuttan ayrılmasıdır. لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا Allah hayatı ve ölümü yarattı ki, ey insanlar! Sizi imtihan etsin de, sizden güzel iş yapanla kötü iş yapanı görsün. Kurtubî şöyle der: Size imtihan edilen muamelesi yapmak için böyle yaptı. Yoksa Allah itaat edenle isyan edeni ezelden bilicidir.[7] وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ O, kendisine

4 Kurtubî, 18/206
5 Buhârî, Cenâiz, 68, 87; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 74.
6 Buhârî, Cenaiz, 86; Müslim, Cennet 86, 87.
7 Kurtubî, 18/207 .

isyan edenlerden intikam alacak üstünlüğe sahiptir, tevbe edip O'na dönenlerin günahlarını da çok bağışlayandır.

3. الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا O, gökleri, birbiri üstünde, yedi kat olarak yaratandır. Her gök, diğerinin kubbesi gibidir. مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَانِ مِنْ تَفَاوُتٍ Ey muhatap! Allah'ın eşsiz yaratmasında herhangi bir eksiklik, bozukluk, ihtilaf veya uyumsuzluk göremezsin. Bilakis onların yaratılışları son derece sağlamdır. Yüce Allah, mahlukatın yaratılışının yüceliğini göstermek ve gücünün üstünlüğüne dikkat çekmek için "فيهن Onlarda" demeyip في خلق الرحمن Rahman'ın yaratmasında" buyurdu فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ Göklere ve onların sağlam yaratılışlarına tekrar bak. Herhangi bir çatlak veya yarık görebilecek misin?

4. ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ Sonra tekrar tekrar bak. Bu harikulade göklere ibret gözüyle defalarca bak. Gözün, senin istediğini göremeden, son derece yorgun ve bitkin bir halde, boynu bükük ve zelil olarak sana döner. Fahreddin Râzî şöyle der: Yani, sen tekrar tekrar baksan, gözün bulmak istediğin bozukluk ve kusuru bulamaz. Aksine, yorgun ve bitkin olarak, istediğini göremeden, uzaklaştırılmış olarak zelil bir halde döner.[8] Kurtubî şöyle der: Gözünü göğe çevir ve tekrar tekrar bak. Gözün sana zelil ve kusur ve bozukluk görmekten uzak bir halde döner. Yüce Allah'ın tekrar tekrar bakmayı emretmesinden maksat şudur: İnsan bir şeye bir kere baktığında, tekrar bakmadıkça, onun kusurunu göremez. Âyetteki "كرتين iki kere"den maksat çokluktur. "Gözün sana yorgun ve zelil olarak döner" meâlindeki âyet bunun delilidir. Bu, çok bakmanın delilidir.[9]

Bundan sonra Yüce Allah, göğü süslediği parlak ve ışık saçan yıldızları anlattı:

5. وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ Âyetin başındaki ل yemin lâmıdır. قد ise, kesinlik ifade eder. Yani, Allah'a yemin olsun ki, Ey insanlar! Size yakın olan göğü parlak, aydınlatıcı yıldızlarla süsledik. Bu, göklerin yeryüzüne en yakını olan birinci göktür. Tefsirciler şöyle der: Yıldızlar, geceleyin kandil gibi ışık saçtıkları için, onlara "kandiller" manasına gelen "mesâbîh" denildi. وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ Onlarla başka bir fayda daha sağladık ki, o da, kulak hırsızlığı yapan düşmanlarınız şeytanlar için taş olmaktır. Katâde şöyle der: Yüce Allah, yıldızları üç şey için yarattı: Göğün süsü, şeytanlar için taşlar ve karada ve denizde kendileriyle yol bulunan alâmetler.[10] Hâzin şöyle der: Eğer, "Yıldızlar gökyüzünün süsü ve şeytanlar için taşlardır. Oysa ki, süs olmaları kalıcı olmalarını gerektirir. Taş olmaları yok olmalarını gerektirir. Bu iki durum nasıl birleştirilir?" denilirse şöyle cevap verilir: Bundan maksat onlara, yıldızların kütleleri atılır demek değildir. Aksine, yıldızlardan bir şûlenin ayrılıp o şeytanlara atılması câizdir. Ki bunlar da, "şihâb" denilen ve yıldızdan kopan ışıklı

8 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/58.
9 Kurtubî, 18/209.
10 el-Bahr, S/299.

alevlerdir. Bu, yanmakta olan ateşten alınan bir kora benzer.[11] Ben derim ki, Yüce Allah'ın "Ancak bir söz kapan olursa, onu da delen ve yakan bir alev takip eder"[12] meâlindeki âyeti bu manayı destekler. Buna göre yıldızlar taş olarak atılmaz. Taşlama ancak, yıldızdan kopan alevlerle olur. وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ O şeytanları dünyada alevlerle yaktıktan sonra, ahirette de onlar için alevli bir azap hazırlamışızdır. Bu da yakılmış ateştir.

6. وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ Rablerini inkâr edenler için de Cehennem azabı vardır. Bu azap, şeytanlara mahsus değil, aksine Allah'ı inkâr eden her insan ve cin içindir. Kâfirler için Cehennem, dönüp varılacak yer olarak ne kötü bir yerdir.

Bundan sonra Yüce Allah Cehennemi ve oradaki azap, korku ve bukağıları anlatmak üzere şöyle buyurdu.

7. إِذَا أُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهِيقًا Odunun büyük ateşe atıldığı gibi, o kâfirler Cehenneme atıldığında, Cehennemin, şiddetli yanması ve fokurdamasından dolayı, eşek sesi gibi, çirkin ve korkunç sesini işitirler.[13] İbn Abbas şöyle der: Şehîk, kâfirler Cehenneme atıldığında Cehennemin çıkardığı sestir. Eşeğin arpayı görünce anırması gibi, Cehennem onları gördüğünde öyle ses çıkarır. Sonra öyle bir ses çıkarır ki, korkmayan kimse kalmaz.[14] وَهِيَ تَفُورُ Cehennem kızgınlık ve şiddetli alev sebebiyle, tencerenin kaynadığı gibi onları kaynatır. Mücâhid şöyle der: Cehennem onları, az tanenin çok su içinde kaynadığı gibi kaynatır.

8. تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ Cehennem, Allah düşmanlarına karşı şiddetli kin ve öfkesinden dolayı, nerdeyse ayrılıp parça parça olacak. كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ Oraya her kâfir topluluğu atıldıkça, Cehennem melekleri yani zebânîler onlara, azarlama ve kınama üslubuyla, "Bu korkunç günden sizi korkutup uyaracak bir peygamber size gelmedi mi?" diye sorarlar. Tefsirciler öyle der: Bu soru, hasret üstüne hasret ve azap üstüne azap çekmeleri için, elemlerini arttırmak gayesiyle sorulmuştur.

9. قَالُوا بَلَى قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ Şöyle cevap verirler: Evet, bize bir uyarıcı geldi. Allah'ın âyetlerini bize okudu. Fakat biz onu yalanlayıp peygamberliğini inkâr ettik. Daha çok yalanlamak ve inkâra devam etmek için, "Allah hiç kimseye vahiy diye bir şey indirmemiştir" dedik. Râzî şöyle der: Bu, onların, Allah'ın adaletini itiraf ve Yüce Allah'ın değerli peygamberler göndererek onların inkâr gerekçelerini ortadan kaldırdığını ikrar ettiğini gösterir. Fakat onlar, peygamberleri yalanlamış ve "Allah hiçbir şey indirmedi" demişlerdir.[15] إِنْ أَنْتُمْ إِلاَّ فِي

11 Hâzin, 4/125.

12 Sâffât sûresi, 37/10.

13 İbn Cüzeyy şöyle der: Şehîk, eşeğin çıkardığı seslerin en çirkinidir. Bununla Yüce Allah, şiddetli kaynaması ve korkunçluğundan dolayı Cehennem sesini kastetmektedir.

14 et-Teshîl, 4/134.

15 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/64.

ضَلَالٍ كَبِيرٍ Bu kâfirlerin sözünün devamıdır. Yani, ey peygamberler topluluğu! Siz, sadece haktan uzak, apaçık, derin bir sapıklık içindesiniz.

10. وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ Kâfirler der ki: Faydalanabilecek aklımız olsaydı veya hak ve hidayeti arayan kulak gibi işitseydik, Cehennemde ebedî kalmayı haketmezdik.

11. فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْ فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ Suçlarını ve peygamberleri yalanladıklarını itiraf ederler. Cehennem ehli, Allah'ın rahmetinden uzak ve helâk olsun. İbn Kesîr şöyle der: Pişmanlığın fayda vermediği bir yerde pişman olarak, kendilerini kınamaya başladılar.[16] Bu, dua cümlesidir. Yani Allah onları rahmetinden uzaklaştırsın ve helâk etsin.

Bundan sonra Yüce Allah, bedbaht kâfirlerin durumunu anlatınca, iyi ve bahtiyar kimselerin durumunu anlatarak şöyle buyurdu:

12. إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ Rablerini görmeden O'ndan korkan ve Allah'ın rızasını kazanmak için günahlardan sakınanlar var ya işte Allah katında onlara, günahları için büyük bir bağışlama ve Allah'tan başkasının bilemeyeceği kadar bol sevap vardır.

13. وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ Bu hitap, bütün yaratıklaradır. Yani, ey insanlar! Sözünüzü ve kelamınızı ister gizleyin, ister açıkça söyleyin, onu gizleseniz de, açıkça söyleseniz de aynıdır. Allah bilir. إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ Çünkü Yüce Allah, gizli olanları ve niyetleri bilendir. Kalplerden geçeni ve onlara verilen vesveseleri bilir. İbn Abbas şöyle der: Bu âyet müşrikler hakkında inmiştir. Müşrikler, Peygamber (a.s.)'in aleyhinde konuşup dil uzatıyorlardı. Cebrâil (a.s.) de, söylediklerini Rasulullah (s.a.v.)'a haber veriyordu. Bunun üzerine birbirlerine dediler ki: Gizli konuşun ki, Muhammed'in ilahı işitmesin. Bunun üzerine Yüce Allah, hiçbir şeyin kendisine gizli kalmayacağını ona bildirdi.[17]

14. أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ Yaratan, yarattıklarını bilmez m? Eşyayı yaratan ve onları meydana getiren, yarattığının gizli ve açık tarafını nasıl bilmez? Halbuki O, kulların sırlarına vâkıftır, gizli kapalı işleri bilir. Her şeyden haberdârdır, hiçbir şey O'nun ilminden uzak kalmaz: O'nun haberi olmadan hiçbir zerre kımıldamaz. Hiçbir nefis ne hareket eder, ne de durur.

Bundan sonra Yüce Allah, birliğinin ve gücünün delillerini ve kullarına olan lütuf ve ihsanının alâmetlerini anlatmak üzere şöyle buyurdu:

15. هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا Yeryüzünü sizin için uysal ve yollarını kolay kıldı. Ey insanlar! Yeryüzünün etrafında yürüyün. İbn Kesîr şöyle der: Dünyanın etrafından, dilediğiniz yerde yolculuk yapın. Ticaret ve kazanç için

16 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/528.
17 Hâzin, 4/126; Âlûsî, 29/13.

bölgelerinde ve etrafında dolaşın.[18] وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ Yüce Allah'ın size ihsan ettiği çeşitli kazanç ve rızıklardan yararlanın. Âlûsî şöyle der: Faydalanma şekilleri çoğu zaman "yeme" ile ifade edilir. Çünkü yemek, bunların en önemlisi ve en genelidir. Bu ayette, sebebe sarılmamın ve kazanmanın mendûb olduğuna delil vardır. Bu, tevekküle aykırı değildir. Ömer (r.a.) bir kavmin yanından geçerken, "Siz kimsiniz?" diye sordu. "Biz, tevekkül eden kişileriz" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Ömer (r.a.) "Aksine siz, tevekkül eder görünenlersiniz. Tevekkül eden, tohumunu toprağa atıp Rabbine tevekkül eden adamdır" dedi.[19] وَإِلَيْهِ النُّشُورُ Ölümden ve yok olduktan sonra, hesap ve ceza için dönüş, sadece Allah'adır.

Bundan sonra Yüce Allah, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i yalanlayan Mekke kâfirlerini tehdit ederek şöyle buyurdu:

16. أَأَمِنتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ Ey kâfirler topluluğu! Rabbiniz, yeryüzünü, etrafında yürüyebileceğiniz şekilde size boyun eğdirdikten sonra, şimdi, O Yüce Rabbinizin sizi yere batırıp sizi karanlıklarda kaybetmesinden emin mi oldunuz? O zaman yer, sizi şiddetli bir şekilde sarsar. Râzî şöyle der: Bundan maksat şudur: Yüce Allah onları yere batırdığında, yeryüzünü deprenip sarsılacak şekilde hareket ettirir de yer onların üstünde kalır, onlar da yere batıp giderler. Yer onların üstünde sarsılıp hareket eder, neticede onları aşağıların aşağısına atar.[20]

17. أَمْ أَمِنتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا Veya Yüce Allah'ın, Lut kavminin ve Fîl ashâbının üzerîne gönderdiği gibi, başınıza gökten taş göndermesinden emin mi oldunuz? فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ Azap görülünce, uyarımın ve yalanlayanları cezalandırmamın nasıl olacağını anlayacaksınız. Bunda şiddetli bir tehdit ve korkutma vardır. نذير ve نكير kelimelerinin aslı نذيري ve نكيري dir. Âyet sonlarının uygunluğuna riayet için "yâ" zikredilmemiştir.

18. وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ Nuh, Âd ve Semûd kavimleri ile benzeri geçmiş milletlerin kâfirleri de peygamberlerini yalanlamıştı. Azabın inişiyle onları cezalandırmam nasıl oldu? Bir bak. Son derece korkunç değil miydi? Bu, Rasulullah (s.a.v.) için bir teselli ve onun müşrik kavmi için de bir tehdittir.

Yüce Allah, başlarına gelebilecek, yere batırma ve taş gönderme azabından onları sakındırdıktan sonra, kuştan ve Allah'ın onu sağlam yaratmasından ve ilah oldukları iddia edilenlerin böyle bir şeyi yaratmaktan âciz kalmalarından ibret almaya dikkatlerini çekerek şöyle buyurdu:

19. أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ Havada uçtukları ve süzüldükleri esnada kanatlarını açan, zaman zaman kanat çırptıkça onları kapatan, üstlerindeki kuşlara ibret nazarıyla bakmadılar mı? Kanatlar çoğunlukla açık ve sanki öylece sabitmiş

18 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/528.
19 Âlûsî, 29/15.
20 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/70.

gibi olduğu için, Yüce Allah bu durumu صآفت şeklinde isimle ifade etti. Kanatları kapatmak olayı zaman zaman tekrarlandığı için onu da "يقبضن kapatırlar" şeklinde fiil ile ifade etti. İbn Cüzeyy şöyle der: Eğer, "niçin صآفّات üslubuna uygun olarak قابضات demedi" denilirse, şöyle cevap verilir: Uçuşta kanatları açmak asıldır. Nitekim yüzmede de kol ve bacakları uzatmak asıldır. İsm-i fâil devamlılık ve çokluk ifade ettiği için, Yüce Allah onu صآفات şeklinde ism-i fâil kalıbı ile zikretti.[21] Kanatları kapama işine gelince, kuş bunu, dinlenmek ve destek için, az yapar. Dolayısıyla Yüce Allah bunu, azlığından dolayı fiil lafzı ile zikretti. مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلاَّ الرَّحْمَانُ Kanatları açıp kaparken havada onları düşmekten koruyan, rahmeti bütün kâinatı kapsamış olan yaratıcı Rahman'dan başkası değildir. Râzî şöyle der: Yani, kuşlar ağır ve iri cüsseli olmakla birlikte, hava boşluğunda kalabilmeleri Allah'ın tutması ve koruması sayesindedir. Menfaate uygun olarak kanatlarını nasıl açıp kapayacaklarını Allah'ın onlara ilham etmesi, Allah'ın rahmetindendir.[22] إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ Kuşkusuz Allah, ilmi ve hikmeti icâbı nasıl yaratacağını ve nasıl eşsiz şeyler meydana getireceğini bilir.

Bundan sonra Yüce Allah, işitmeyen ve fayda vermeyenlere ibadet etmeleri hususunda, müşrikleri kınayarak şöyle buyurdu:

20. أَمَّنْ هَذَا الَّذِي هُوَ جُندٌ لَّكُمْ يَنصُرُكُم مِّن دُونِ الرَّحْمَانِ Allah'ın azabını sizden savabilecek yardımcı ve destekçiler kimlerdir? İbn Abbas şöyle der: Size azap etmek istersem, sizi Benden kim korur?[23] إِنِ الْكَافِرُونَ إِلا فِي غُرُورٍ İlahların fayda ve zarar vereceğine inanmaları hususunda kâfirler, sadece büyük bir cehalet ve apaçık bir sapıklık içindedirler. Zira vehimleri hakikat zannettiler de putlara aldandılar.

21. أَمَّنْ هَذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ Allah size rızkını vermezse, O'ndan başka size kim rızık verir? Bu iki âyetteki hitap kınama, tehdit ve aleyhlerinde delil getirme üslubu ile kâfirleredir.[24] بَل لَّجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ Bilakis onlar taşkınlığa devam ve isyanda ısrar ettiler. Haktan ve imandan uzaklaştılar.

Bundan sonra Yüce Allah, kâfir ve mü'min için misal getirerek şöyle buyurdu:

22. أَفَمَن يَمْشِي مُكِبًّا عَلَى وَجْهِهِ أَهْدَى أَمَّن يَمْشِي سَوِيًّا عَلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ Başı eğik, yolunu göremeyen, karanlıkta yürüyen kör deve gibi yalpalayan, her an tökezleyen ve yüz üstü düşen âmâya benzeyen kimse mi, daha doğru yoldadır, yoksa dimdik yürüyen, yolunu gören ve açık bir yolda yürüdüğü için tökezlemeyen kimse mi? Tefsirciler şöyle der: Bu, Allah'ın, mü'min ve kâfirler için getirmiş olduğu bir meseldir. Kâfir, görmeden ve rehbersiz yürüyen köre benzer. Yolunu bulamaz. Şaşırıp sapar ve

21 et-Teshîl, 4/136.
22 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/71.
23 Hâzin, 4/126.
24 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/73.

durmadan yüz üstü düşer. Mü'min ise, uzuvları tam, gözleri sağlam, dosdoğru yolda yürüyen birine benzer. O, yalpalama ve tökezlemekten emindir. Bu, onların dünyadaki misalidir. Ahirette de durumları böyle olur. Mü'min, dosdoğru yol üzerinde düzgün bir şekilde yürüyerek mahşer yerine getirilir. Kâfir ise, Cehennemin alt tabakalarına yüz üstü sürünerek toplanır. Katâde şöyle der: Kâfir, Allah'a karşı masiyete dalmıştır. Dolayısıyle Yüce Allah kıyamet günü onu yüz üstü haşredecektir. Mü'min ise apaçık bir yol üzerindedir. Dolayısıyle Allah onu da, kıyamet günü dosdoğru bir yol üzerinde diriltir.[25] İbn Abbas şöyle der: Bu, sapıklık yoluna girenle doğıu yola giren için bir meseldir.[26]

Bundan sonra Yüce Allah, yüce nimetlerini onlara hatırlattı ki, içinde bulundukları, inkâr ve şirkin çirkinliğini anlasınlar.

23. قُلْ هُوَ الَّذِي أَنشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالأَبْصَارَ وَالأَفْئِدَةَ Ey Muhammed! Onlara de ki, sizi yoktan var eden ve bu nimetleri yani göz, kulak ve aklı veren Yüce Allah'tır. Bu azalar, bilgi elde etme ve anlama vasıtası olduğu için özellikle bunları zikretti. قَلِيلاً مَّا تَشْكُرُونَ Sayılamayacak kadar nimetlerine karşı, Rabbinize ne de az şükrediyorsunuz.[27] Taberî şöyle der: Rabbinizin size vermiş olduğu bu nimetlere karşı O'na ne de az şükrediyorsunuz"[28]

24. قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ De ki, sizi yaratıp yeryüzünde çoğaltan O'dur. Hesap ve ceza için, dönüşünüz sadece O'na olacaktır.

25. وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ Kıyamet ve haşrin olacağına dair bize verdiğiniz haberde doğru sözlü iseniz, bizi tehdit ettiğiniz haşr ve ceza ne zaman olacak, söyleyin. Bu, kâfirler tarafından yapılmış bir olaydır.

26. قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِندَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ Ey Muhammed! Onlara de ki: "Kıyametin kopma ve ceza verme zamanının bilgisi Allah katındadır. Başkası onu bilmez. Ben sadece, Allah'ın emrini yerine getirmek için, sizi O'nun azabından korkutan uyarıcı bir peygamberim.

Bundan sonra Yüce Allah, müşriklerin o zor gündeki durumunu bildirerek şöyle buyurdu:

27. فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا Azabı ve kıyametin korkunç olaylarını yakınlarında gördüklerinde, kâfirlerin yüzlerinde, sıkıntı, gam ve kederin meydana getirdiği üzüntü alâmetleri görünür ve o yüzleri zelillik ve âcizlik sarar. Ebû Hayyân şöyle der: Azabı görmek, onların yüzlerini kötüleştirir ve orada öldürülmeye

25 İbn Kesîr şöyle der: Bu, Allah'ın mü'min ve kâfir için getirmiş olduğu bir meseldir. Sapıklık içinde bulunan kâfirin misali, yüzü üstü yani dik değil de başı eğik yürüyen kimsenin durumuna benzer. Hangi yola gireceğini ve nasıl gideceğini bilmez. Şaşkın, hayret içinde ve yolunu yitirmiş bir haldedir. Mü'min ise, apaçık bir yolda dimdik yürür. Şimdi bunlardan hangisi daha doğru yoldadır. Bu mu, yoksa öbürü mü? (Muhtasaru İbn Kesîr, 3/530).

26 Taberî, 7/20.

27 İbn Atıyye şöyle der: Bundan maksat şükredilmediğini ifade etmektir. Yüce Allah bunu "azlık"la ifade etmiştir. Nitekim Araplar, hiç bitki vermeyen bir toprak için, هذه ارض قلّ ما تنبت Burası, ne de az bitki veren bir topraktır" derler. (Bkz. el-Bahr, 8/303).

28

götürülen kimsenin yüzünde görülen keder ve üzüntü görülür.[29] وَقِيلَ هَذَا الَّذِي كُنتُمْ بِهِ تَدَّعُونَ Melekler, kınamak ve susturmak için onlara şöyle derler: İşte bu, dünyada yalanlamak ve alay etmek maksadıyla, hemen gelmesini istediğiniz şeydir.

28. قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكَنِيَ اللَّهُ وَمَن مَّعِيَ أَوْ رَحِمَنَا Ey Muhammed! Senin helâk olmanı isteyen o müşriklere de ki: Bildirin bana, Allah beni ve benimle birlikte olan mü'minleri öldürür veya ecellerimizi erteleyerek bize merhamet ederse, فَمَن يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ Sizi Allah'ın, elem verici azabından kim koruyacak? Yüce Allah, onların kâfirliklerini tescil etmek ve yaptıklarının çirkin olduğunu göstermek için "يجيركم sizi kim koruyacak?" şeklindeki zamir yerine "يجير الكافرين Kâfirleri kim koruyacak?" şeklinde isim getirdi. Tefsirciler şöyle der: Kâfirler, Peygamber (s.a.v.) ile mü'minlerin yok olmasını istiyorlardı. Dolayısıyle Yüce Allah, Rasulü'ne, onlara şöyle demesini emretti: Allah, öldürmek sûretiyle beni ve beraberimdekileri yok ederse, bunda sizin ne yararınız var?! Allah'ın azabı size indiğinde; sizi ondan kim koruyacak? Putların sizi, o, elem verici azaptan kurtaracağını mı zannediyorsunuz?[30]

29. قُلْ هُوَ الرَّحْمَانُ آمَنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا Onlara de ki: O, Rahman'dır. Biz bir tek olan o Allah'a inandık. Bütün işlerimizde, mallara ve adamlara değil, O'na dayandık. فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ Yakında kimin sapıklık içerisinde olduğunu anlayacaksınız. Biz mi, yoksa siz m? Burada müşrikler için bir tehdit vardır.

30. قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَن يَأْتِيكُم بِمَاءٍ مَّعِينٍ Ey Muhammed! Onlara de ki: Haber verin bana. Su, çıkaramayacağınız şekilde yerin derinliklerine sızıp gittiğinde, yeryüzünde akıp görünecek şekilde, onu size kim çıkarıverecek?! Allah'tan başkası, size onu getirebilir mi? Öyleyse, yaratıcı ve rızık verene, başkasını yani putları niçin ortak koşuyorsunuz?

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. الموت ile الحياة، أسروا ile اجهروا ve صآفات ile يقبضن arasında tıbâk vardır. Çünkü, قابضات يقبضن manasınadır.

2. الذي بيده الملك Terkibinde, saygı ve tazîm için ism-i mevsul getirilmiştir. Yani, mülk ve saltanat O'nundur. Kâinatta tasarruf hakkı O'na aittir.

3. "فارجع البصر Gözü çevir"den sonra, "ثم ارجع البصر كرتين Gözü tekrar tekrar çevir" denilerek, cümlenin iki kere tekrarlanmasıyle itnâb yapılmıştır. Daha çok hatırlatma ve uyarma için böyle yapılmıştır. Aynı şekilde ما كنا في أصحاب السعير ile فسحقا لأصحاب السعير cümlelerinde de itnâb vardır.

29 el-Bahr, 8/307.
30 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/76.

4. "ألم يأتكم نذير Size bir uyarıcı gelmedi mi? "Bu, istifhâm-ı inkârî olup kınama ve azarlama için sorulmuştur.

5. "وللذين كفروا بربهم عذاب جهنم Rablerini inkâr edenler için Cehennem azabı vardır" ile "إن الذين يخشون ربهم بالغيب لهم مغفرة Görmeden Rablerinden korkanlara gelince, onlar için bağışlanma vardır" âyeti arasında mukâbele sanatı vardır. Yüce Allah ikinci âyete mukâbil, birinci âyeti söylemiştir. Bu da güzelleştirici edebî sanatlardandır.

6. "تكاد تميز من الغيظ Neredeyse öfkeden parçalanacaktı" âyetinde istiâre-i mekniyye vardır. Yüce Allah, kaynaması ve alevinin şiddeti hususunda Cehennemi, öfkesinin şiddetinden neredeyse patlayacak derecede düşmanına şiddetli kin ve öfke duyan kimseye benzetti. Müşebbehun bihi hazfederek, istiâre-i mekniyye yoluyla ona, levâzımatından olan bir şeyle, yani şiddetli kin ile işaret etti.

7. "أفمن يمشي مكبا على وجهه أهدى أمن يمشي سويا على صراط مستقيم Şimdi, yüz üstü kapanarak yürüyen mi, varılacak yere daha iyi erişir, yoksa doğru yolda yürüyen mi?" âyetinde istiâre-i temsîliyye vardır. Bu, mümin ve kâfir için misal getirme üslubuyla anlatılmıştır. Mü'min dosdoğru yolda dimdik yürür, kâfir ise, yüz üstü eğilmiş olarak Cehenneme doğru yürür. Allahım! Bu ne parlak bir istiâre!

8. نذير ، نكير ، بصير ve غرور ، نفور benzeri âyet sonlarının uygunluğuna riayet için secî murassa'yapılmıştır.

Yüce Allah'ın yardımıyle "Mülk sûresi"nin tefsiri bitti.

ISBN 975-355-481-8 (tk)

İZ YAYINCILIK 415

İSLAM KLASİKLERİ (ÇAĞDAŞ)

internetten sipariş için
www.kitapyurdu.com